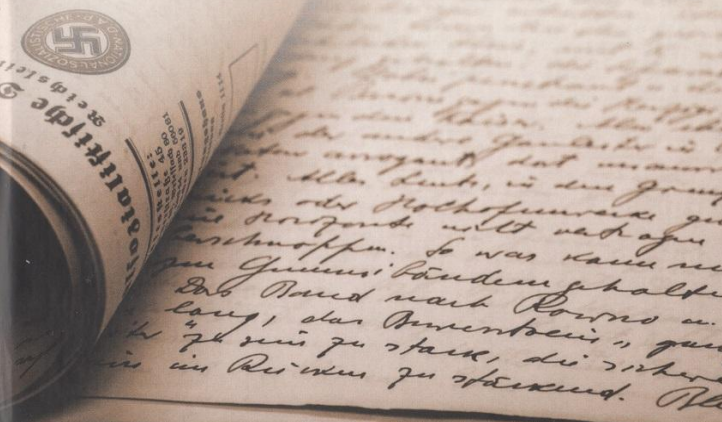

ROBERT K. WITTMAN
DAVID KINNEY

JURNALUL DIAVOLULUI

Alfred Rosenberg și secretele
celui de-al Treilea Reich

biblioteca rao

ROBERT K. WITTMAN
DAVID KINNEY

JURNALUL DIAVOLULUI

Alfred Rosenberg
și secretele celui
de-al Treilea Reich

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

WITTMAN, ROBERT

Jurnalul diavolului : Alfred Rosenberg și secretele celui de-al Treilea Reich / Robert K. Wittman, David Kinney. - București : RAO Distribuție, 2017
Conține bibliografie. - Index
ISBN 978-606-8905-25-9

I. Kinney, David

94

Editura RAO

Str. Bârgăului nr. 9-11, București, România

www.raobooks.com

www.rao.ro

Robert K. Wittman

David Kinney

THE DEVIL'S DIARY:

Alfred Rosenberg and the Stolen Secrets of the Third Reich

Copyright © Robert K. Wittman și David Kinney, 2016

Publicat prin înțelegere cu HarperCollins Publishers.

Traducere din limba engleză

GRAAL SOFT SRL

© RAO Distribuție 2016

pentru versiunea în limba română

2017

ISBN 978-606-8905-25-9

Pentru familiile noastre

„Multe generații trebuie să se succedă pentru ca marile preschimbări filosofice să capete viață, și până și pășunile noastre sterpe vor înflori într-o bună zi.“

ALFRED ROSENBERG

„Pașii mărunți te pot călăuzi către masacre. Asta-i problema. Sunt destui pași mărunți.“

ROBERT KEMPNER

Cuprins

Prolog: Seiful.....	13
---------------------	----

PIERDUT ȘI RECUPERAT: 1949-2013

1. Cruciatul	25
2. „N-a mai rămas nimic“	49
3. „Să pătrunzi în mintea unui suflet întunecat“	75

VIETI ÎN CUMPĂNĂ: 1918-1939

4. „Copiii vitregi ai sorții“	101
5. „Cel mai hulit ziar din țară!“	117
6. Căderea nopții	155
7. „Calea lui Rosenberg“	185
8. Jurnalul	219
9. „Manevre inteligente și coincidențe fericite“	243
10. „Încă nu mi-a sosit vremea“	255
11. Exil în Toscana	283
12. „Am cucerit inima vechiului partid“	307
13. Evadare.....	331

RĂZBOIUL: 1939-1946

14. Povara viitorului.....	347
15. În căutarea unui rost	369
16. Hoți în Paris.....	381

17. „Rosenberg, a sosit clipa ta de glorie“	417
18. „Misiuni speciale“	449
19. Destinul nostru tragic, aparte	481
20. Naziștii de vizavi	493
21. Ministerul Haosului	505
22. „O ruină“	535
23. „Credincios până la capăt“	563
Epilog	627
Mulțumiri	630
Anexă A: Cronologia celui de-al Treilea Reich	632
Anexa B: Lista personajelor	636
Bibliografie selectivă	641
Index	659

JURNALUL DIAVOLULUI

„Trăiască Germania nepieritoare!“ Alfred Rosenberg (în centru, cu mâna ridicată) este întâmpinat de naziștii locali în Heiligenstadt, Turingia, în 1935. (*ullstein bild/ullstein bild via Getty Images*)

Prolog: Seiful

Palatul din vârful colinei străjuia peisajul rural bavarez atât de pitoresc, încât era cunoscut ca Gottesgarten – Grădina Domnului.

Castelul Banz domina satele și fermele presărate de-a lungul râului șerpuit. Întinsele sale aripi de piatră luceau aurii în bătaia soarelui, iar cele două turle ascuțite de cupru se înălțau suav spre cer, deasupra bisericii baroce. Era un loc cu tradiție milenară: centru de negoț, cetate fortificată pentru a ține piept invadatorilor sau mănăstire benedictină. Prădat și distrus în războaie, castelul fusese reconstruit cu opulență pentru familia regală Wittelsbach. Un întreg alai de regi, duci, ba chiar și kaizerul Wilhelm al II-lea, ultimul împărat al Germaniei, îi înnobilaseră sălile luxoase cu prezența lor. În primăvara anului 1945, acest colos de piatră era avanpostul bine-cunoscutului grup operativ SS care prădase Europa ocupată întru gloria celui de-al Treilea Reich.

Pe tot cuprinsul Germaniei, naziștii ardeau documente oficiale cu caracter sensibil, înainte ca acestea să fie

confiscate și folosite împotriva lor. Birocrații care nu găseau puterea să le dea foc le ascundeau prin păduri, prin mine, castele și palate precum Banz. Țara era presărată cu arhive uriașe, pline de secrete gata să cadă în mâinile Aliatilor: documente detaliate ce urmau să scoată la iveală încâlcita birocratie germană, strategiile necruțătoare ale armatei, precum și proiectul obsedant al naziștilor de a curăța Europa o dată pentru totdeauna de „elementele ei indezirabile“.

În a doua săptămână a lunii aprilie, trupele Armatei a III-a Americane, aflate sub comanda generalului George S. Patton, și ale Armatei a VII-a Americane, aflate sub comanda generalului Alexander Patch, au pus stăpânire pe regiune. Trecuseră Rinul cu câteva săptămâni în urmă și de-atunci măturau regiunile apusene ale ținutului pustiit¹, fiind încetinite doar de podurile distruse, de stavile improvizate și de mici grupuri de soldați prea încăpățânați să depună armele. Au trecut prin orașele nivelate de bombardamentele Aliate. Au întâmpinat săteni cu priviri pierdute și case deasupra cărora nu mai flutura svastica nazistă, ci cearșafuri sau fețe de pernă albe. Armata germană se destrămase aproape complet. În trei săptămâni și jumătate, Hitler avea să-și afle sfârșitul.

La scurt timp după descinderea în regiune, americanii au întâlnit un aristocrat extravagant cu monoclu și cizme

¹ *After Action Report, Third US Army, 1 August 1944 – 9 May 1945*, vol. 1: *The Operations*, p. 337

înalte, lustruite. Kurt von Behr petrecuse războiul la Paris¹, jefuind colecții private de artă și devalizând mobila din casele a zeci de mii de evrei din Franța, Belgia și Olanda. Puțin înainte de eliberarea Parisului, el și soția sa fugiseră la Banz cu sutele de comori furate, într-un convoi de unsprezece mașini și patru camioane de mobilă. Von Behr voia să ajungă la o înțelegere cu americanii.

S-a deplasat în Lichtenfels, un orașel din apropiere, unde a intrat în legătură cu un ofițer american pe nume Samuel Haber. Se părea că von Behr se obișnuise cu traiul regesc² de sub bolțile ornate ale palatului. Dacă Haber îl lăsa în plata Domnului, von Behr se angaja să-i pună la dispoziție o arhivă secretă de documente naziste.

Americanul s-a arătat interesat de propunerea lui. Deoarece informațiile operaționale erau la mare căutare și crimele de război urmau să fie judecate cât de curând, forțele Aliate primiseră ordin să depisteze și să recupereze cât mai multe documente germane. O unitate de spionaj militar G-2 din armata lui Patton promise această sarcină³. Până la sfârșitul lunii aprilie, agenții săi aveau să captureze nu mai puțin de treizeci de tone de documente naziste.

Urmând pontul lui von Behr, agenții americani au urcat dealul și au pătruns în incinta palatului pentru o

¹ Dreyfus și Gensburger, *Nazi Labour Camps*, p. 9, p. 130.

² Marguerite Higgins, „Americans Find Nazi Archives in Castle Vault“, *New York Herald Tribune*, 24 aprilie 1945.

³ G-2: *After Action Report, Third US Army, 1 August 1944 – 9 May 1945*, vol. II: *Staff Section Reports*, p. G-2 47.

întrevedere cu nobilul german. Acesta i-a condus cinci etaje sub nivelul solului, unde, în spatele unui perete fals de beton, se ascundea un maldăr impresionant de documente naziste cu caracter secret. Hârtiile se găseau într-un seif gigantic. Cele care nu încăpuseră acolo zăceau împrăștiate pe podeaua încăperii.

Odată ce secretul a fost dezvăluit și realizând că stratagema sa nu avea să-l salveze de la nenorocirile aduse de înfrângerea umilitoare a Germaniei, von Behr s-a hotărât să părăsească scena în stil de mare actor. A îmbrăcat una dintre uniforme sale extravagante și a purces în dormitorul conjugal, însoțit de soția sa. Cei doi au înălțat paharele de șampanie îmbogățită cu cianură și au ciocnit pentru sfârșitul sfârșiturilor. După cum scria un corespondent de presă american, „acest episod conține toate elementele melodramatice după care liderii naziști se dau în vânt“.

În acest scop, cuplul nobil alesese un vin de colecție, dintr-un an cu o simbolistică aparte¹: 1918, anul în care patria lor iubită fusese îngenunchată la capătul altui război mondial.

Documentele descoperite în seif îi aparțineau lui Alfred Rosenberg, cel mai de seamă ideolog al lui Hitler și vechi membru al Partidului Nazist. Rosenberg asistase la zilele de început ale partidului, în 1919, când mai mulți naționaliști germani, cuprinși de-o furie amară, și-au găsit liderul în persoana lui Adolf Hitler, un veteran vagabond

¹ Higgins, „Americans Find Nazi Archives“.

și bombastic al Primului Război Mondial. În acea noapte de noiembrie, în 1923, când Hitler a încercat să răstoarne guvernul bavarez, Rosenberg a descins în berărie alături de eroul său. Se afla în Berlin zece ani mai târziu, când partidul a pus mâna pe putere și a început să-și persecute dușmanii. A luptat alături de naziști pentru a remodela Germania după chipul și înfățișarea lor. I-a însoțit până la capăt, când sorții războiului s-au întors împotriva lor și viziunea lor bolnavă s-a năruit.

În primăvara lui 1945, când au început să răsfoiască prin muntele de documente naziste (printre care se aflau 250 de volume de corespondență oficială și personală), anchetatorii au făcut o descoperire importantă: jurnalul personal al lui Rosenberg.

Mărturiile scrise de mână se întindeau pe cinci sute de pagini, unele legate în caiete, cele mai multe pe foi separate. Jurnalul începe în 1934, la un an după ascensiunea lui Hitler la putere, și se încheie un deceniu mai târziu, la câteva luni după sfârșitul războiului. Dintre cei mai de seamă reprezentanți ai celui de-al Treilea Reich, doar Rosenberg, Joseph Goebbels – ministrul propagandei – și Hans Frank – necruțătorul guvernator-general al Poloniei – au lăsat în urmă jurnale similare¹. Ceilalți, printre care se numără și Hitler, și-au dus secretele în mormânt. Jurnalul lui Rosenberg avea să scoată la lumină regimul de funcționare a

¹ Jurnalele lui Himmler, cele care au supraviețuit, se termină în 1924. Multe dintre personajele mai puțin importante al celui de-al Treilea Reich au ținut jurnale.

Reichului din perspectiva unui individ aflat vreme de 25 de ani în eşaloanele superioare ale orânduirii naziste.

Rosenberg nu s-a bucurat de aceeași notorietate în afara Germaniei precum Goebbels sau Heinrich Himmler, șeful serviciilor de securitate SS, sau Hermann Göring, dirijorul economiei nemțești și comandantul forțelor aeriene. Dimpotrivă, a fost nevoit să se lupte cu greii birocrăției naziste pentru autoritatea care credea că i se cuvine. S-a bucurat însă de sprijinul Führerului de la început până la sfârșit. Gândeau la fel în privința chestiunilor importante, iar Rosenberg i-a fost întotdeauna credincios. Hitler l-a numit într-o serie de funcții de conducere în partid și în aparatul de stat, elevându-i statutul public și asigurându-i totodată o poziție extrem de influentă. Era detestat de rivalii săi din Berlin, însă membrii de rând ai partidului îl considerau drept una dintre figurile marcante ale nazismului: iată un mare gânditor la care pleca urechea însăși Führerul.

Amestecul lui Rosenberg în multe dintre nelegiuirile naziste avea să fie ulterior dovedit. A orchestrat jaful operelor de artă, al arhivelor și al bibliotecilor din Paris și până în Cracovia și Kiev, o pradă generoasă care avea să fie descoperită de către specialiștii Aliaților în castelele și ocnele de sare nemțești.

În 1920 i-a vârat în cap lui Hitler ideea perfidă că în spatele revoluției comuniste din Uniunea Sovietică se afla o conspirație mondială a evreilor, idee pe care avea s-o repete la nesfârșit. Rosenberg a fost principalul susținător

al teoriei la care avea să apeleze Hitler, două decenii mai târziu, pentru a justifica nimicitorul război purtat împotriva sovieticilor. În zorii invaziei Uniunii Sovietice, Rosenberg garanta că războiul va fi „o adevărată revoluție mondială de purificare biologică“, ce va eradica o dată pentru totdeauna „toți microbii rasiali ai jidanilor și ai lacheilor acestora“¹. În primii ani ai războiului din Răsărit, când trupele germane ținuseră Armata Roșie la porțile Moscovei, Rosenberg s-a aflat în fruntea forțelor de ocupație care au terorizat Țările Baltice, Belarusul și Ucraina, iar ministerul său a colaborat cu trupele de exterminare conduse de Himmler² în vederea masacrării evreimii din est.

Nu în ultimul rând, Rosenberg a pus bazele Holocaustului. Ideile sale înveninate despre evreime au început să vadă lumina tiparului în 1919, iar în calitate de redactor-șef al oficiosului de partid a semnat numeroase articole, pamflete și cărți menite să răspândească acest mesaj al urii. Ulterior, Rosenberg avea să devină reprezentantul lui Hitler pe probleme ideologice, fiind întâmpinat cu steaguri și urale prin toate orașele și satele Germaniei. Opera sa de căpătâi, intitulată *Mitul secolului XX*, a fost vândută în peste un milion de exemplare și a fost considerată, alături de *Mein Kampf*, o lucrare fundamentală pentru doctrina nazistă. Rosenberg și-a ticsit scrierile greoaie cu noțiuni

¹ Office of the U.S. Chief of Counsel for the Prosecution of Axis Criminality, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 5, pp. 554-557.

² Vezi Ernst Piper, „Vor der Wannsee-Konferenz: Ausweitung der Kampfzone“, *Der Tagesspiegel*, 11 decembrie 2011.

învechite despre rasă și istorie, împrumutate de la alți pseudo-intelectuali, pe care le-a contopit într-un sistem aparte de convingeri politice. Liderii locali și regionali de partid i-au mărturisit că în nenumăratele lor cuvântări l-au urmat aproape cuvânt cu cuvânt.

„În operele mele – se mândrea Rosenberg în jurnal – au descoperit deopotrivă o călăuză și un strigăt de luptă.”¹ Rudolf Höss², comandantul lagărului de concentrare de la Auschwitz, unde au fost exterminați peste un milion de oameni, spunea că trei oameni l-au ajutat să facă față psihologic sarcinii sale: Hitler, Goebbels și Rosenberg.

În cel de-al Treilea Reich, tezele ideologilor puteau fi puse în practică, iar ideile lui Rosenberg au avut consecințe letale.

„Mă cuprinde iarăși furia când mă gândesc la cât rău au făcut acești paraziți de jidani Germaniei”³, nota în jurnal în 1936. „Am, în schimb, o singură satisfacție: că am făcut tot ce mi-a stat în putință să dau uneltirile lor în vileag.” Ideile lui Rosenberg au conferit temeiuri raționale și legitimitate uciderii a milioane de oameni.

În noiembrie 1945, la Nürnberg lua ființă un Tribunal Militar Internațional extraordinar ce urma să-i judece pentru crime de război pe cei mai notorii dintre liderii naziști rămași în viață. Rosenberg se afla printre aceștia. Procurorii și-au construit dosarele pornind de la

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 23 august 1936.

² Gilbert, *Nuremberg Diary*, pp. 267-268.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 23 august 1936.

nenumăratele documente germane capturate de Aliați la sfârșitul războiului. Hans Fritzsche, acuzat de crime de război în calitate de șef al Departamentului de Știri din cadrul Ministerului Propagandei, i-a mărturisit unui psihiatru din închisoare, în timpul procesului, că Rosenberg jucase un rol esențial în formarea gândirii lui Hitler în anii '20, înainte de ascensiunea naziștilor la putere. „În opinia mea, Rosenberg a avut o influență uriașă asupra lui Hitler în perioada în care Hitler mai avea o brumă de limpezime în gândire“, declara Fritzsche, care avea să fie achitat la Nürnberg și condamnat ulterior la nouă ani de închisoare de un tribunal german însărcinat cu denazificarea. „Rosenberg e important pentru că ideile sale teoretice au devenit realitate, grație lui Hitler... E tragic că elucubrațiile lui Rosenberg au fost puse până la urmă în practică.“

Potrivit lui Fritzsche, dintr-un anumit punct de vedere, Rosenberg „poartă cea mai mare responsabilitate dintre toți cei care se află astăzi pe banca acuzaților“¹.

În cadrul procesului, procurorul-șef american, Robert H. Jackson, l-a numit pe Rosenberg „marele apostol al rasei superioare“². Rosenberg a fost găsit vinovat de crime de război și astfel, la 16 octombrie 1946, a fost spânzurat la miezul nopții.

În deceniile următoare, istoricii care au încercat să pătrundă ițele celei mai mari nenorociri ale secolului au

¹ Goldensohn, *The Nuremberg Interviews*, pp. 73-75

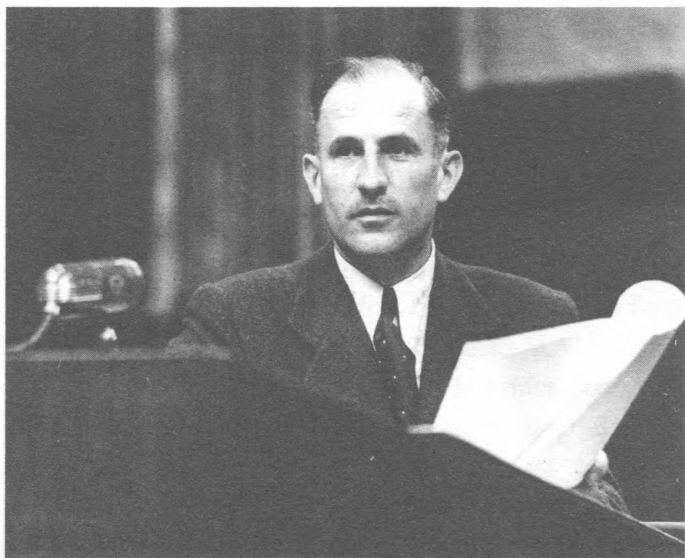
² Declarația finală a lui Robert Jackson, procurorul general al Americii, *Trial of the Major War Criminals*, p. 416.

cercetat cu atenție milioanele de documente recuperate de Aliați la finele războiului. S-au confruntat cu o documentație vastă: secrete militare, inventare detaliate ale prăzii de război, jurnale private, documente diplomatice, transcrierile unor convorbiri telefonice și stenograme birocratice terifiante despre genocid. Odată cu încheierea proceselor, procurorii americani și-au închis birourile, iar documentele capturate au fost transportate într-o fostă fabrică de torpile de pe malul râului Potomac, în Alexandria, Virginia, de unde urmau să fie trimise la Arhiva Națională pentru a fi înregistrate. După ce au fost fotografiate pe microfilm, majoritatea originalelor au fost înapoiate Germaniei.

Însă ceva s-a petrecut cu jurnalul secret al lui Rosenberg: n-a ajuns niciodată în Washington. N-a fost niciodată transcris, tradus sau studiat în întregime de istoricii celui de-al Treilea Reich.

La patru ani după descoperirea sa în seiful bavarez, jurnalul a dispărut.

**PIERDUT ȘI RECUPERAT:
1949-2013**

Procurorul Robert Kempner, în Palatul Justiției din Nürnberg
(Muzeul Holocaustului din SUA, prin bunăvoința lui John W.
Moseithal)

Cruciatul

La patru ani după încheierea războiului, un procuror din Sala 600 a Palatului Justiției din Nürnberg aștepta citirea sentințelor. Acestea reprezentau verdictul final împotriva criminalilor de război naziști puși sub acuzare de americani, iar Robert Kempner era profund interesat de rezultatul procesului.

Bătăios, perseverent, neobosit vânător de relații și mare amator de intrigi, acest avocat de 49 de ani ținuse mereu bărbia sus, invitându-și parcă adversarii – și nu puțini îi purtau sâmbetele – să-și încerce norocul.

Cu toate că nu avea un fizic impunător – 1,70 m și început de chelie –, personalitatea lui Kempner împărțea mereu oamenii în două tabere. În funcție de cum te raportai la el, Kempner era charismatic sau ostentativ, hotărât sau fixist, justițiar sau un bătăran meschin.

Kempner se războise aproape 20 de ani cu Hitler și cu naziștii, dintre care ultimii patru ani în orașul devastat de megalomania Führerului și de bombardamentele Aliatilor. Lupta lui a fost deopotrivă solitară și parte dintr-o poveste

mai lungă: a luptat să-și salveze viața, contribuind astfel la marea luptă a generației sale. La începutul anilor '30, pe când lucra în birourile poliției din Berlin, tânărul Kempner a pledat pentru arestarea lui Hitler și a acoliților săi pentru înaltă trădare, înainte ca aceștia să răstoarne orânduirea și să-și ducă la îndeplinire planurile sângeroase. În 1933, la doar câteva zile după ascensiune partidului la putere, Kempner – evreu, liberal și un opozant fervent al nazismului – a fost dat afară din administrație.

După o scurtă perioadă de detenție și un interogatoriu al Gestapoului în 1935, Kempner a fugit în Italia, apoi în Franța, și în cele din urmă, în Statele Unite, unde și-a continuat lupta. Apelând la o arhivă de documente germane și la o rețea de informatori, Kempner a sprijinit Departamentul de Justiție în condamnarea propagandiștilor naziști ce își desfășurau activitatea în SUA și a oferit totodată informații despre al Treilea Reich Departamentului de Război, clandestinului Birou pentru Servicii Strategice, precum și Biroului Federal de Investigații condus de J. Edgar Hoover.

Ulterior, printr-o răsturnare de situație demnă de Hollywood, Kempner s-a întors în patria natală pentru a-i urmări în justiție tocmai pe cei care-l concediaseră, îl demonizaseră pentru originile sale evreiești, îi răpiseră cetățenia și îl puseseră pe fugă.

După ce Göring, Rosenberg și ceilalți „grei” ai Reichului înfrânt au fost condamnați pentru crime de război în cadrul faimosului proces internațional, Kempner

a rămas la Nürnberg, participând la alte 12 procese în care au fost judecați 177 de colaboratori naziști: doctori care au făcut experimente înfiorătoare pe deținuții din lagărele de concentrare, șefi SS care au ucis prizonierii prin epuizare sau lideri ai grupurilor operative care au masacrat populația civilă pe tot cuprinsul Europei Răsăritene.

Kempner a supervizat ultimul și totodată cel mai îndelungat proces, Procesul 11, supranumit și Procesul Miniștrilor, pentru că majoritatea acuzaților ocupaseră funcții-cheie în cabinetul de pe Wilhelmstrasse din Berlin. Printre acuzații de marcă se afla și Ernst von Weizsäcker, secretar de stat în Ministerul de Externe, care facilitase invazia Cehoslovaciei și aprobase transportul a peste 6 000 de evrei francezi către lagărul de concentrare de la Auschwitz.

Cea mai sinistră figură din cadrul procesului a fost Gottlob Berger, comandantul SS care se afla în fruntea unui detașament al morții renumit pentru brutalitatea sa. „Mai bine să ucidă cu doi polonezi mai mult decât cu doi mai puțin“¹, scria el la un moment dat despre unitatea sa. Un grup cu totul aparte a fost cel al bancherilor, care, pe lângă faptul că finanțaseră construirea lagărelor de concentrare, depozitaseră zeci de tone de plombe de aur, bijuterii și ochelari, confiscate de la victimele lagărelor de exterminare.

¹ Maguire, *Law and War*, p. 12.

Procesul începuse la finele lui 1947, iar la 12 aprilie 1949 se apropia de sfârșit¹. Cei trei judecători americani au intrat în sală, au urcat la tribună și au pronunțat sentința. Verdictul avea 800 de pagini, iar rostirea lui integrală a durat trei zile.

De cealaltă parte a sălii, sub atenta supraveghere a militarilor înțepeniți, naziștii ascultau la căști sentința tradusă în germană. Din cei 21 de acuzați, 19 au fost găsiți vinovați, cinci dintre ei pentru crime împotriva păcii – cap de acuzare de-o importanță majoră, introdus pentru prima oară la Nürnberg. Weizsäcker a primit șapte ani de închisoare; Berger, 25; cei trei bancheri au primit între cinci și zece ani.

A fost o mare victorie pentru procurori. După patru ani de săpături printre arhivele naziste și după interogarea a sute de martori, aceștia i-au condamnat și întemnițat pe principalii vinovați. Au arătat lumii întregi cât de extinsă și de adâncă fusese complicitatea la grozăviile Holocaustului în rândul conducerii naziste.

După cum avea să afirme Kempner mai târziu, procurorii zugrăviseră „tabloul complet al crimelor”² celui de-al Treilea Reich și asiguraseră Nürnbergului statutul istoric de „redută a încrederii în dreptul internațional”³. Mai mult, promovaseră condamnarea dură a crimelor de război.

¹ *Ibid.*, pp. 151-158.

² Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 348.

³ *Ibid.*, p. 369

Sentințele au reprezentat apogeul îndelungatei campanii purtate de Kempner împotriva Partidului Nazist. Sau, cel puțin, așa ar fi trebuit să arate lucrurile. În doar câțiva ani însă, idealurile de la Nürnberg aveau să se năruie.

Detractori au existat încă de la bun început, atât în Germania, cât și peste ocean. În ochii lor, nu dreptatea, ci setea de răzbunare îi mâna pe procurori în luptă, iar Kempner, fire necizelată și anchetator bătaios, a devenit întruchiparea acestei presupuse nedreptăți.

Un exemplu grăitor este maniera dură în care s-a desfășurat ancheta fostului diplomat nazist Friedrich Gaus, pe care Kempner l-ar fi amenințat că îl dă pe mâna rușilor pentru a fi cercetat pentru crime de război. Un procuror american l-a acuzat de nesăbuiță pe Kempner, temându-se că acesta avea să-i „transforme pe criminalii de drept comun de la Nürnberg în martiri”¹. Un martor chestionat de Kempner l-a descris drept „un om cu apucături de agent Gestapo”².

În 1948, Kempner a fost târât într-o dezbatere publică de episcopul protestant Theophil Wurm ce viza moralitatea procedurii juridice. Wurm i-a adresat o scrisoare deschisă procurorului. Kempner a ripostat numaidecât, sugerând că cei care pun la îndoială desfășurarea proceselor de la Nürnberg sunt de fapt „dușmanii poporului german”.

¹ Charles LaFollette către Lucian Clay, 8 iunie 1948, Frei, *Adenauer's Germany and the Nazi Past*, pp. 108.

² Eivind Berggrav, episcop luteran, citat în Wyneken, „Driving Out the Demons”, p. 368.

Pe măsură ce disputa lua proporții, presa germană l-a pus pe Kempner la stâlpul infamiei. Procurorul era prezentat în chip caricatural drept evreul fâțarnic, întors din exil cu gânduri de răzbunare¹.

Un vot de blam a primit și din partea senatorului american Joseph McCarthy, a cărui circumscripție electorală din Wisconsin includea un număr semnificativ de etnici germani. Senatorul s-a împotrivit condamnării lui Weizsäcker, pe motiv că, potrivit unor surse secrete, nazistul lucrase ca agent sub acoperire în timpul războiului, oferind informații neprețuite americanilor.

McCarthy a susținut că procesul de la Nürnberg puneă bețe în roate spionajului american din Germania și în primăvara lui 1949 a cerut Comisiei Serviciilor Armate a Senatului să deschidă o anchetă în privința „stupideniei totale”² ce înconjură procesul lui Weizsäcker.

În final, instanțele americane însărcinate cu investigarea crimelor de război au condamnat peste o mie de naziști la închisoare. Cei mai mulți și-au executat sentința în penitenciarul Landsberg de lângă München. O bună parte din germanii vestici au refuzat să accepte legitimitatea tribunalelor Aliate, astfel că, în ochii lor, naziștii întemnițați nu erau criminali de război, ci victimele unui sistem de justiție ilegal. Acest aspect a devenit un aprig subiect de dispută

¹ Unul din ziare era *Die Zeit*, condus de Richard, un jurnalist de dreapta. Vezi Pöppmann, „The Trials of Robert Kempner“, p. 41 și Pöppmann, „Robert Kempner und Ernst von Weizsäcker in Wilhelmstrassenprozess“, pp. 183-189.

² Maguire, *Law and War*, pp. 160-161.

odată cu alegerea primului cancelar al Germaniei de Vest în 1949, într-o perioadă în care America, îngrijorată de intențiile sovieticilor în Europa, urmărea reclădirea inamicului înfrânt și transformarea sa într-un aliat remilitarizat de încredere.

Curând, necesitățile Războiului Rece au subminat realizările procurorilor însărcinați cu anchetarea crimelor de război.

În 1951, în urma unei revizuirii a sentințelor, Înalțul Comisar SUA pentru Germania a eliberat o treime din condamnații de la Nürnberg și a comutat toate pedepsele capitale (cu cinci excepții). Până la finele anului, toți naștii condamnați de Kempner în Procesul 11 au fost eliberați. Îndulcirea sentințelor a fost prezentată drept un gest de clemență, însă mesajul a fost interpretat cu totul altfel de către germani.

Americanii au recunoscut într-un târziu nedreptatea proceselor. Kempner s-a împotrivit numaidecât acestei hotărâri. „Vă previn încă de pe-acum că deschiderea prematură a porților închisorii Landsberg va pune în libertate elemente totalitare și subversive ce reprezintă o amenințare la adresa lumii libere.”¹

Avertismentele sale nu au fost luate în seamă. Liderii americani au cedat constrângerilor de ordin pragmatic,

¹ Jack Raymond, „Krupp wil Get Back Only Part of Plant“, *New York Times*, 2 februarie 1951.

astfel că, până în 1958, aproape toți criminalii de război fuseseră eliberați¹.

Însă lupta lui Kempner de-abia începuse. Petrecuse patru ani din viață studiind cu minuțiozitate crimele nazismului și știa că, deși procesele se desfășuraseră sub lumina reflectoarelor presei internaționale, lumea încă nu cunoștea întreaga poveste. Iritat de istoriile revizioniste prin care supraviețuitorii celui de-al Treilea Reich încercau să rescrie istoria Germaniei naziste, Kempner a continuat lupta în presă. „Mulți scriitori politici din Germania – scria Kempner în *New York Herald Tribune* – afirmă cu un aer de nostalgie aproape fățișă că Germania ar fi dus-o bine dacă Führerul n-ar fi luat-o puțin pe arătură.”²

Kempner nici nu voia să audă de asemenea lucruri, incriminând fotografiile angelice ale Führerului din presa de dreapta, părerile militariste potrivit cărora generalii ar fi putut salva Germania de rușinea înfrângerii dacă Hitler nu s-ar fi amestecat în dirijarea războiului, precum și tentativele de mușamalizare ale diplomaților naziști.

Procurorul a solicitat publicarea în Germania a faptelor ce ieșiseră la iveală în timpul proceselor de la Nürnberg. „Numai astfel putem opri otrăvirea sistematică a conștiinței

¹ Dintre cei șapte mari criminali de război care au fost trimiși la închisoare în 1946 de către Tribunalul Militar Internațional, trei au fost eliberați pe caz de boală. Amiralul Karl Donitz (10 ani), Albert Speer (20 de ani), și Baldur von Schirach (20 de ani) și-au dus sentințele la capăt. Rudolf Hess, condamnat la închisoare pe viață, s-a sinucis în 1987.

² Robert M.W. Kempner, „Distorting German History“, *New York Herald Tribune*, 13 ianuarie 1950.

germane ce are loc chiar sub privirile noastre în tânăra Republică Germană“, era de părere Kempner.

Însă, cu puțin timp înainte să facă aceste declarații, procurorul se purtase într-o manieră contrară ideii de deschidere. După Nürnberg, Kempner s-a întors acasă cu o serie de documente germane de mare însemnătate, în original. Mai mult, nimeni nu știa dacă se făcuseră copii în prealabil și unde s-ar afla acestea.

În calitate de procuror, Kempner avea dreptul să solicite orice document în vederea pregătirii unui caz. Nu o dată, modul în care s-a ocupat de hârtii a ridicat semne de întrebare.

La 11 septembrie 1946, directorul Diviziei Documentare scria într-o notă că procurorul împrumutase cinci documente și nu le returnase încă¹. „Aș vrea să adaug că nu e prima oară când departamentul nostru întâmpină dificultăți în a-l convinge pe dl Kempner să restituie documentele și cărțile aparținând bibliotecii.“

În 1947, Kempner și-a consfințit reputația în rândul procurorilor americani, după ce a prelucrat cel mai faimos document despre Holocaust care supraviețuise războiului. La scurtă vreme după revenirea la Nürnberg pentru a doua tură de procese, Kempner și-a însărcinat echipa să cerceteze în amănunțime arhivele Ministerului de Externe german, recuperate dintr-o ascunzătoare din munții Harz și

¹ Memoriu administrativ Arhivele Naționale, Record Group 238, Correspondence with European document Centers Relating to the Receipt and Return of Documents 1945-1946.

aduse la Berlin. La un moment dat, unul dintre ajutoarele sale a descoperit un document de 15 pagini.

„Următorii – începea documentul – au participat la discuțiile privind soluția finală în chestiunea problemei evreiești, discuții care au avut loc în Berlin, la Grossen Wannsee nr. 56/58, pe data de 20 ianuarie 1942.“ Este vorba de Protocolul de la Wannsee¹, ce descrie întrunirea condusă de Reinhard Heydrich, șeful Biroului Principal al Securității Reichului, condus de Himmler, în cadrul căreia se discutasese despre „evacuarea“ evreilor europeni.

La câteva luni după descoperirea documentului, în biroul procurorului american Benjamin Ferencz a intrat valvârtej Charles LaFollette. „O să-l ucid pe ticălos!“ a strigat acesta. LaFollette ancheta, la rândul său, unul din procesele târzii de la Nürnberg, intentat judecătorilor și avocaților naziști. Auzise de Protocolul de la Wannsee, însă Kempner nu dorea să-l împartă cu el. Exista o competiție acerbă între majoritatea procurorilor de la Nürnberg, iar Kempner avea probabil de gând să dezvăluie documentul în cadrul procesului pe care urma să-l conducă.

Ferencz s-a dus imediat la Kempner pentru a îndrepta situația. Kempner a negat că ar ascunde vreun document. Cu toate acestea, Ferencz nu s-a dat bătut și, în cele din urmă, după insistențe repetate, Kempner a deschis un sertar al biroului și a întrebat cu glas nevinovat: „Să fie acesta oare?“

¹ Roseman, *The Villa, The Lake, The Meeting*, pp. 1-2.

LaFolette și-a dat numaidecât seama cât de important era documentul pentru cazul său; ministrul justiției Reichului fusese reprezentat la această conferință extrem de importantă. LaFolette s-a dus glonț să-i raporteze incidentul lui Telford Taylor, procurorul-șef al proceselor de la Nürnberg, cerându-i acestuia să-l „concedieze pe nemernic!“ A fost urmat de Ferencz, care i-a luat apărarea procurorului american, spunându-i lui Taylor că, fără Kempner, praful s-ar alege de procesul ministerelor și, pe deasupra, reținerea documentului fusese doar o neglijență din partea lui Kempner. „Lucru pe care nimeni nu l-a crezut“¹, i-a scris Ferencz lui Kempner ani buni mai târziu. În orice caz, Taylor i-a ținut partea.

Kempner nu era singurul de la Nürnberg care subtiliza documente originale naziste pentru propriul folos. Încă de la sfârșitul războiului, documentele capturate fuseseră transportate de la un centru militar la altul și trimise cu avionul la Paris, Londra sau Washington pentru a fi studiate de către agenții serviciilor de informații, apoi înapoiate la Nürnberg pentru anchetarea crimelor de război.

În tot acest du-te-vino prin Europa, vânătorii de suvenire au avut suficiente ocazii să sustragă documente ce purtau

¹ Ben Ferencz către Kempner, 15 decembrie 1948, Telford Taylor Papers, Series 20, Subseries 1, Box 3. Scrisoarea continuă astfel: „Totul e bine când se termină cu bine. Asta nu înseamnă că alți oameni nu te pot considera un nenorocit și o lepădătură și că nu ar fi fericiți să te ucidă. Sunt convins de faptul că mulți foști naziști, cât și simpatizanții lor ar fi de acord.“ Mulțumiri biografului lui Taylor, Jonathan Bush, pentru că ne-a împărtășit această scrisoare.

emblema nazistă și semnătura omniprezentă „Heil Hitler!“ a vreunui membru important din conducerea de partid.

Cei însărcinați să păzească documentele își făceau griji în privința echipei de procurori de la Nürnberg. Aceștia se temeau că cei care solicitau documentele erau „mai interesați de propriul instinct jurnalistic¹ decât de lupta pentru dreptate“, după cum declara un ofițer de armată. Un alt observator ajunsese la concluzia că Divizia Documentară de la Nürnberg nu ținea o evidență strictă a transferului de documente.

Un astfel de document-cheie rătăcit era nota redactată de aghiotantul militar al Führerului, Friedrich Hossbach, în care se arăta că Hitler plănuise cucerirea Europei încă din 1937. Astfel, procurorii au fost nevoiți să folosească o copie legalizată a notei respective pe durata procesului.

Când unul dintre istoricii însărcinați cu publicarea documentelor germane capturate după război l-a întrebat pe Kempner despre notă, acesta și-a amintit că o văzuse la un moment dat, sugerând că „originalul se află probabil în mâinile unui vânător de suvenir“. Începând cu septembrie 1946, administratorii unui centru de arhive militare au sistat împrumutul documentelor originale procurorilor de la Nürnberg, temându-se că nu vor reintra niciodată în posesia celor o mie de documente împrumutate deja.

¹ Eckert, *The Struggle for the Files*, pp. 58-59.

Încă de la debutul proceselor, Palatul Justiției din Nürnberg a fost inundat cu hârtii¹. Potrivit unui sondaj publicat în aprilie 1948, s-au strâns peste 64 000 de metri cubi de materiale, constând în „hârtii administrative, negative și comunicate de presă, o colecție de filme, casete cu înregistrările proceselor și ale anchetelor, documente originale, fotocopii, copii după diverse documente, concluzii scrise, dosarele condamnaților, anchete, rezumate ale anchetelor, precum și transcrieri ale analizelor probelor“. Erau într-atât de multe, încât oficialitățile începuseră să-și facă griji că documentele originale aveau să sfârșească, din greșeală, la gunoi. În memoriile sale, Kempner avea să descrie situația drept „o harababură fără margini“, de care procurorul a profitat cu prisosință.

Kempner se temea că documentele cu caracter exploziv nu vor fi arhivate cum trebuie și astfel a hotărât să se asigure personal că sunt folosite în mod adecvat. În memoriile sale, procurorul mărturisea că, atunci când vreun cercetător „interesat și isteț“ îi solicita documente importante în timpul procesului, obișnuia să așeze hârtiile pe canapea și să părăsească biroul, zicând: „Nu vreau să știu nimic“². Kempner prefera să lase „documentele istorice de valoare“ în paza unui partener de încredere, care avea să dea seamă

¹ Memorandum on document disposal, 27 august 1948, Arhivele Naționale, Record Group 260, Arhivele procurorului general al Consiliului de Crime de Război.

² Kempner, *Ankläger*, pp. 400-407.

asupra conținutului, decât în mâinile birocraților, care riscau să le distrugă din neglijență.

Toate documentele germane în original capturate la finele războiului trebuiau restituite arhivelor militare, însă Kempner dorea să păstreze documentația strânsă pentru a scrie articole și cărți despre perioada nazistă. La 8 aprilie 1949, cu câteva zile înainte de citirea sentinței în Procesul Miniștrilor, Fred Niebergall, directorul Diviziei Documentare pentru procurori, îi trimitea acestuia o scrisoare: „Subsemnatul îl autorizează pe dr. Robert M.W. Kemper, avocat principal adjunct și procuror general, divizia Ministere Politice, să ridice și să păstreze documente neclasificate având ca subiect procesele crimelor de război desfășurate la Nürnberg, Germania, în scopul cercetării, scrisului, lecturii și studiului personal”¹. O notă cât se poate de neobișnuită. Ulterior, un avocat ce lucra în serviciile militare de informații avea să se îndoiască de faptul că un om aflat în poziția lui Niebergall ar fi putut semna un asemenea document.

În aceeași zi, Kempner trimitea o scrisoare editurii E.P. Dutton din New York ce conținea rezumatul cărții sale despre anchetele de la Nürnberg și despre documentele Ministerului german de Externe, intitulată în mod sugestiv *Hitler și diplomații săi*. Intenționa s-o publice în ianuarie. Redactorul-șef de la Dutton s-a arătat interesat de propunere și i-a cerut procurorului mai multe detalii.

¹ Fred Niebergall, memoriu, 8 aprilie 1949, Kempner Papers.

Ulterior avea să iasă la iveală faptul că acesta era doar unul dintre proiectele publicistice ale lui Kempner din 1949.

Zeci de ani mai târziu, Kempner avea să motiveze în memoriile sale sustragerea documentelor de la Nürnberg. „De un lucru eram convins. Dacă intenționez vreodată să scriu despre nazism și urma să intru în legătură cu arhivele, aș fi primit răspunsuri politicoase, dar cu siguranță nu mi-ar fi fost procurate toate documentele de care aș fi avut nevoie. Așa însă, aveam tot ce-mi trebuia.”¹ O justificare nu foarte convingătoare. În fapt, Kempner urmărea să obțină un avantaj în fața tuturor scriitorilor ce studiau epoca nazistă: exclusivitatea.

Înarmat cu hârtiuța respectivă, Kempner a împachetat documentele de la Nürnberg – alături de restul obiectelor colecționate în perioada anchetelor – și le-a expediat peste ocean, către locuința sa din Philadelphia. La data de 4 noiembrie 1949, pachetul sosește în gara Lansdowne a companiei Pennsylvania Railroad: 29 de cutii cântărind peste patru tone².

*Hitler și diplomații săi*³ nu a văzut niciodată lumina tiparului. Aparent, Kempner s-a angajat în alte proiecte. A căutat alte mijloace de a pedepsi nedreptățile celui de-al Treilea Reich. A deschis o firmă de avocatură în Frankfurt, unde, printre altele, s-a angajat în apărarea victimelor

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 408.

² Pennsylvania Railroad notice, Kempner Papers, Box 3.

³ Corespondență între Kempner și Dutton, 1949-1950, Kempner Papers, Box 55.

nazismului care solicitau daune statului¹. L-a reprezentat în instanță pe Erich Maria Remarque, al cărui bestseller despre Primul Război Mondial, *Nimic nou pe Frontul de Vest*, fusese ars și interzis de naziști. L-a reprezentat și pe Emil Gumbel, strălucitul profesor de matematică de la Universitatea din Heidelberg, care fusese concediat din cauza vederilor sale pacifiste. A reprezentat evrei, catolici și membri ai mișcării de Rezistență. Afacerea devenea tot mai rentabilă.

La zece ani după încheierea proceselor de la Nürnberg, în Germania s-a derulat o nouă serie de anchete împotriva criminalilor de război naziști. Procesul din 1958, desfășurat în Germania Federală, a readus în atenția publicului atrocitățile pe care germanii le crezuseră îngropate în trecut.

Zece naziști au fost condamnați pentru uciderea a mai bine de 5 000 de evrei lituanieni în timpul războiului. Procesul cu pricina i-a determinat pe reprezentanții Justiției germane, alarmați de faptul că mulți dintre criminalii naziști nu au dat socoteală legii după război, să înființeze Biroul Central de Investigare a Crimelor Nazismului cu sediul în Ludwigsburg.

În aceeași perioadă, în afara Germaniei se desfășurau procese răsunătoare. În 1961, Kempner revine în centrul atenției când zboară la Ierusalim pentru a depune mărturie în procesul lui Adolf Eichmann, cel care supervizase deportarea evreilor de pe tot cuprinsul Europei. În decursul aceluiași deceniu, Kempner va reprezenta rudele

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoch*, p. 380; istorisire orală de către Lester.

victimelor nazismului într-o serie de procese importante. I-a reprezentat pe tatăl Annei Frank și pe sora lui Edith Stein, care intrase în rândul surorilor carmelite, într-un proces împotriva a trei ofițeri SS acuzați de exterminarea câtorva mii de evrei olandezi. În sfârșit, a reprezentat-o pe văduva unui jurnalist pacifist ucis de un soldat nazist în 1933. A luat apărarea a 30 000 de evrei berlinezi în cadrul procesului intentat comandantului Gestapoului, Otto Bovensiepen, care pusese la cale deportarea lor în Răsărit.

Profitând de atenția sporită acordată crimelor nazismului, Kempner a publicat un noian de cărți¹ despre procesele la care asistase, precum și despre alte procese importante, toate destinate publicului german. Pe deasupra, a publicat extrase din anchetele sale de la Nürnberg, iar în 1983 și-a publicat memoriile, intitulate *Ankläger einer Epoche*, sau *Procurorul unei epoci*. Deși Kempner devenea cetățean al SUA în 1945, cărțile sale nu au fost publicate în engleză, astfel că procurorul s-a bucurat mereu de mai multă popularitate în patria sa natală.

După 40 de ani de la Nürnberg, Kempner se afla în continuare pe baricade. Când Deutsche Bank a cumpărat conglomeratul industrial Flick, Kempner a convins compania să plătească daune în valoare de două milioane de dolari unui grup de 1 300 de evrei forțați să lucreze la una dintre uzinele Flick în timpul războiului.

¹ Pentru o listă a publicațiilor lui Kempner, vezi bibliografia acestui volum.

Kempner și-a dedicat viața luptei împotriva naziștilor, refuzând cu încăpățânare să lase colbul să se aștearnă peste crimele lor. Când cineva opina că un anume fost nazist nu părea un om atât de rău, Kempner scotea imediat dosarul pentru a-i dovedi contrariul. „Mii de ucigași se plimbă nestingheriți pe străzile Germaniei și în toată lumea“, i-a spus odată unui reporter. „Câți criminali naziști se află încă în libertate? Vă las pe voi să vă pronunțați.“ În ciuda tuturor proceselor desfășurate după război, doar câteva mii de germani fuseseră condamnați pentru crime. „Îmi explică și mie cineva cum se face că 2 000 de germani au omorât șase până la opt milioane de oameni? Matematic, este imposibil.“¹

Nu s-a dat bătut nici după 30, nici după 40, nici după 50 de ani. Era o luptă pe care avea s-o ducă până-n mormânt.

În vreme ce făcea naveta între Statele Unite și Europa, ducându-și la îndeplinire sarcinile juridice, Kempner se îngrijea și de complicata lui viață familială. Cu toate că firma de avocatură avea sediul în Frankfurt, Kempner primise cetățenie americană, astfel că principala lui reședință era cea din Lansdowne, Pennsylvania, unde se stabilise în timpul războiului. Aici trăia alături de a doua lui soție, Ruth, infirmieră și totodată scriitoare, de soacra

¹ Hans Knight, „Anthology of Hell“, *Sunday Bulletin Magazine* (Philadelphia), 9 mai 1965.

sa în etate, Marie-Luise Hahn, de secretara lui, Margot Lipton¹, și, în anii '50, alături de fiul său, André.

Familia Kempner tănuia un mare secret: mama băiatului nu era Ruth Kempner – cum le spuneau tuturor –, ci Margot Lipton. Robert Kempner avusese o aventură cu secretara lui în 1938.

Încă de mic, lui André i s-a spus că fusese adoptat. În cataloagele școlare, Ruth Kempner figura drept mama băiatului². Era mai simplu astfel. „Mai simplu pentru dr. Kempner“³, obișnuia să spună Lipton. André și fratele său mai mare Lucian, fiul lui Kempner din prima căsnicie, aveau să afle adevărul mulți ani mai târziu. Desigur, suspiciuni existaseră dintotdeauna. La nunta lui André din Suedia, toți invitații au remarcat cu uimire asemănarea izbitoare dintre mire și domnișoara Lipton.

Cei doi copii erau prea bine crescuți pentru a pune întrebări. „Am luat de bun ce mi-a spus tata“, mărturisea Lucian. „În rest, nu mă privea.“⁴

Indiferent cât de multe știa, André a dezvoltat un cult pentru tatăl său. La 29 de ani împliniți s-a mutat cu soția în Suedia, ca proprietar de fermă, de unde a trimis regulat

¹ Și-a schimbat numele în Margot Lipstein după ce a emigrat în Statele Unite.

² Relatarea acestui interviu cu Richardson este extrasă din Raportul de Investigație al agentului special, datată 1 martie 2003, care a fost emisă autorului prin împuternicirea Actului de Libertate a Informației de către Serviciul de Imigrație și Vămi al Statelor Unite ale Americii.

³ Declarația lui Lipton în cazul *Lipton v. Swansen*, 23 iunie 1999.

⁴ Declarația lui Lucian Kempner în cazul *Lipton v. Swansen*, 8 decembrie 1999.

scrisori familiei, redactate cu grijă: „Tată, vreau să-ți mulțumesc că ai fost un părinte nemaipomenit pentru noi toți“, scria în urma vizitei tatălui său și a lui Lipton. „Mi-a fost mereu dificil să rostesc lucrurile astea de față cu tine și sper că ești conștient de dragostea și de înțelegerea pe care le am față de tine și față de munca ta.“¹

La începutul anilor '70, Kempner s-a stabilit definitiv în Europa, împărțindu-și timpul între Germania, la Frankfurt, și Elveția, în Locarno. În 1975 a suferit un infarct – la scurtă vreme după ce un grup de neonaziști protestaseră în fața biroului său de avocatură – și se simțea prea slăbit pentru a mai întreprinde călătorii peste ocean. Ruth Kempner și Lipton, care locuiau în continuare în Pennsylvania, îl vizitau săptămâni la rând, însă avocatul a ajuns să se bazeze pe o altă femeie devotată.

Jane Lester copilărise în Brockport, statul New York, la 100 de kilometri de cascada Niagara. În 1937 și-a urmat colega de clasă în Germania, unde a predat engleză celor ce doreau să emigreze. Peste ani avea să-și recunoască naivitatea. Nici nu-și închipuise ce soartă se abătuse asupra dușmanilor lui Hitler.

În faimoasa Noapte de cristal din 1938, când naziștii au făcut ravagii pe tot cuprinsul Germaniei, vandalizând sinagogi, prăvălii și case evreiești, a dormit neîntoarsă. A doua zi n-a înțeles de ce studenții de la litere nu s-au prezentat la curs. După ce a părăsit Germania, a lucrat ca

¹ André Kempner către Robert Kempner, 14 septembrie 1969, Kempner Papers, neîndosariat în martie 2015.

broker în Buffalo, apoi ca dactilografă în Washington, la Biroul de Servicii Strategice – „o fată în slujba guvernului“, după cum îi plăcea să afirme.

Într-o bună zi, în 1945, Lester a citit în *Washington Post* că se caută traducători pentru procesele crimelor de război ce se desfășurau la Nürnberg, așa că s-a dus la Pentagon să-și depună candidatura. Nu după multă vreme, se îndrepta din nou spre Germania.

Pe Kempner îl știa după reputație; îl zărise cinând la Grand Hotel din Nürnberg, unde erau găzduiți aproape toți cei implicați în procese. Personal l-a cunoscut în 1947, când procurorul își forma echipa pentru procesele viitoare. În scurt timp i-a devenit mână dreaptă și a început să-l însoțească în anchete, ceea ce avea să-i neliniștească pe inculpați. „Nu înțelegeau care e rostul meu acolo“, mărturisea ea. „Circula zvonul că sunt psiholog.“ Jane a avut totodată onoarea să traducă Protocolul de la Wannsee în engleză pentru procurorii americani.

După sfârșitul războiului a intrat în serviciile secrete ale armatei americane, lucrând la Camp King, Oberusel, la periferia Frankfurtului. N-a renunțat însă la colaborarea cu Kempner, pe care a continuat să-l ajute la traducerea corespondenței și la gestionarea firmei. Cu timpul, colaborarea lor a dat naștere unui parteneriat ce avea să se întindă pe următoarele patru decenii.

„În ultimii 20 de ani ai săi am fost alături de Robert Kempner zi și noapte“, spunea Jane. „I-am fost soră medicală, șofer și secretară.“ Și, cu toate că nu o rostise,

îi fusese și amantă. Kempner a rămas până la moarte în relații apropiate cu cele trei femei din viața lui. „O familie mare și fericită“, după cum avea să glumească, ani mai târziu, Lucian.

Ruth, soția procurorului, a murit în 1982. Kempner și-a petrecut ultimii ani din viață într-un hotel de la periferia Frankfurtului. Lester dormea într-o cameră lipită de a lui, cu ușa mereu deschisă, gata să intervină dacă Kempner pătea ceva în miez de noapte. Robert și Lucian Kempner vorbeau aproape zilnic și, cum auzul începuse să-l lase pe bătrân, Lester stătea lângă receptor și îi repeta lui Kempner cuvintele pe care acesta nu le înțelegea.

Kempner a încetat din viață la 15 august 1993, la vârsta de 93 de ani. În acea săptămână, Lipton s-a deplasat în Germania pentru a fi alături de el. „A murit în brațele mele“, spunea Lester. „Am stat amândouă la căpătâiul lui, de-o parte și de alta a patului.“ Când doctorul a confirmat decesul lui Kempner, „parcă nu ne venea să credem, am fost cuprinse de groază și durere“¹.

Cele două femei l-au contactat pe Lucian, care a venit cu mașina din München însoțit de nevasta sa și a preluat frâiele situației.

Lucrurile se complicaseră. În decursul unei îndelungate vieți de cercetări, scris și călătorii, Kempner păstrase tot. Tablouri, mobilă, mii de cărți și mormane de acte cu proprietățile deținute în Frankfurt și în Lansdowne,

¹ Mărturia lui Jane Lester în cazul *Lipton vs. Swansen*, 31 ianuarie 2001.

Pennsylvania, o suburbie a Philadelphiei. Teancuri întregi de documente cu caracter personal, profesional și legal: pașapoarte vechi, carnețele cu adrese, jurnale din copilărie, bilete de tren compostate, facturi, scrisori străvechi și fotografii.

Lester a descoperit testamentul lui Kempner la fundul unei genți din camera ei de hotel. O singură pagină, cu scris negru, gros și aproape ilizibil. Potrivit documentului, toate bunurile lui Kempner reveneau celor doi fii ai săi, Lucian și André.

Însă exista și un șiretlic.

Robert Kempner alături de Jane Lester, traducătoarea și mâna lui dreaptă, în timpul Procesului Ministerelor desfășurat la Nürnberg între 1948-1949. (*ullstein bild/ ullstein bild via Getty Images*)

„N-a mai rămas nimic“

La doi ani după moartea lui Kempner, devotata Jane Lester încă se străduia să țină aprinsă flacăra moștenirii sale¹. Rolul important jucat de procuror în procesele de la Nürnberg îi asiguraseră acestuia un statut aparte în Germania postbelică. Se scriau multe articole despre el și era un invitat obișnuit al emisiunilor televizate despre procesele nazismului. În America însă, Kempner era un cvasinecunoscut. Lester avea de gând să îndrepte lucrurile.

Astfel, s-a hotărât să-l contacteze pe Herbert Richardson din Lewiston, statul New York, preot, fost profesor de teologie și, totodată, patronul unei mici edituri academice intitulate Edwin Mellen Press. În ochii criticilor, Mellen era o „simplă afacere deghizată cu viclenie într-o editură academică“, o calomnie pe care Richardson a atacat-o în instanță, cerând despăgubiri de 15 milioane de dolari revistei *Lingua Franca*, însă fără succes. E posibil ca Lester să fi găsit numele lui Richardson printre hârtiile

¹ Lester, istorisire orală.

lui Kempner. În 1981, Kempner le-a propus câtorva edituri americane o serie de titluri ce se găseau pe piața germană de câțiva ani, iar Mellen Press se număra printre acestea. Richardson i-a răspuns că editura sa e prea mică pentru a scoate o ediție la tirajul dorit. „Cu toate acestea, consider că scrierile dumneavoastră ar TREBUI publicate în engleză și distribuite pe continentul nord-american“, îi scria Richardson în aprilie 1982. „Vorbim de date extrem de importante, și ar fi mare păcat să nu vadă lumina tiparului. Dar ce pot să fac??? Conduc o editură mult prea mică și nu mă pot întinde mai mult decât mi-e plapuma.“¹

Treisprezece ani mai târziu, interesul lui Richardson era în continuare treaz. Lester a tradus o parte din memoriile lui Kempner, pe care Mellen Press le-a publicat în 1996, cu ocazia aniversării a jumătate de secol de la încheierea primului proces.

În martie 1996, Richardson a participat la întrunirea foștilor procurori de la Nürnberg, desfășurată în Washington, DC, unde a intrat în legătură cu unul dintre reputații istorici de la Muzeul Holocaustului din SUA, căruia i-a propus să-i doneze „o mică parte“ din manuscrisele lui Kempner². Documentele se aflau în continuare în posesia celor două foste asistente ale procurorului, Lester (în Germania) și Lipton (în Pennsylvania). La acea dată, ambele femei trecuseră de 80 de ani și erau în continuare în relații strânse.

¹ Richardson către Kempner, 8 aprilie 1982, Kempner Papers, Box 69.

² Memoriul lui Henry Mayer, „Re: Alfred Rosenberg «Tagebuch»“, 12 iunie 2006.

Două zile mai târziu, istoricul a aranjat întâlnirea celor trei cu arhivarul-șef al muzeului, Henry Mayer. Lester a monopolizat în mare parte prezentarea, vorbind despre importanța lui Kempner și despre valoarea inestimabilă a scrierilor sale, însă discuțiile nu au dus niciunde. Mayer era de numai doi ani în funcție și trebuia să facă față unui volum impresionant de materiale noi. Astfel, cum avea deja destule lucruri pe cap, nimic din cele auzite despre manuscrisul procurorului nu l-a determinat să-l considere o prioritate.

În curând, lui Richardson i-a venit o altă idee: avea de gând să deschidă un centru propriu pentru păstrarea manuscriselor. La 21 septembrie 1996, în cadrul unei ceremonii sofisticate¹, Richardson a inaugurat Colegiul Robert Kempner din Lewiston, un orașel de graniță în apropiere de cascada Niagara. Purtând robă neagră și însemne academice, Richardson a oficiat o slujbă religioasă în care l-a lăudat pe Kempner în fața unui grup de prieteni și susținători ai răposatului, printre care și Lester, alături de rubedeniile sale. „Kempner a fost unul dintre cei mai neînfricați luptători împotriva unei puteri ce se pretindea legitimă, dar era în fapt nelegiuită“, a rostit Richardson de la amvon, glasul său răsunând când mai puternic, când mai timid din pereții bisericii pe jumătate pline. Prin ferestrele deschise se strecura adierea răcoroasă a primelor zile de toamnă. „Robert Kempner și-a pus viața în slujba dreptății, căutând mereu să demaște și să se împotrivească legilor și

¹ Video of dedication of the Robert Kempner Collegium, 21 septembrie 1996, Kempner Papers, Videobox #1.

regimurilor nelegiuite, acelui regim care a promulgat legi criminale, acel regim care, în numele dreptății, a comis cele mai odioase nedreptăți din istorie.“ Colegiul Kempner promova ideea că moralitatea este mai presus de lege.

Richardson a povestit cu ochi înlăcrimați cum a ajuns să intre în cercul postum de prieteni al răposatului. Conform propriei descrieri, un biet bătrân trecut de 60 de ani, lipsit de țeluri. Asta până când l-a contactat Lester, care i-a oferit sprijinul pentru publicarea scrierilor lui Kempner în engleză, trezindu-l brusc din apatie. „Iar acum, după un an – a continuat Richardson –, timp în care Jane m-a purtat către noi proiecte și o nouă viziune asupra vieții, vă spun sincer că femeia aceasta e un izvor nesecat al tinereții!“ A coborât apoi din amvon și i-a înmănat lui Jane o diplomă înrămată. Pe diplomă era scris: „Imaginația și energia inepuizabilă de care a dat dovadă Jane Lester reprezintă armele spirituale ale acestui cavaler aflat în căutarea sfântului pocal, înfruntând primejdii, depășindu-și limitele și îmbrățișând viața așa cum e, cu bune și cu rele“. Richardson a numit-o „apărătoare neobosită a dreptății“.

Mai apoi, cei prezenți au făcut turul editurii Mellen Press, iar Lester a semnat exemplare din memoriile traduse ale lui Kempner pentru oaspeți, gustând totodată și din bucatele oferite la bufet. Puțin mai târziu, grupul s-a întors la biserică, unde au ascultat pasaje din scrierile lui Kempner în lectura unui actor cu accent britanic.

Lipton a tăiat panglica în fața unei mici clădiri albe, străjuită de un indicator ce anunța deschiderea nou-creatului institut. Înăuntru însă, rafturile erau goale.

Problema era că, deși cele două doamne se aflau în posesia manuscriselor, acestea aparțineau de drept celor doi fii ai lui Kempner, care nu hotărâseră încă soarta documentelor de la Lansdowne. În 1995, cei doi negociaseră cu arhivele naționale germane (*Bundesarchiv*) donarea manuscriselor din biroul de avocatură al lui Kempner din Frankfurt. Când, potrivit mărturiilor lui Lucian, Richardson a încercat să între și el în ecuație, avocatul celor doi i-a trimis acestuia un ordin de restricție.

Richardson nu s-a dat bătut și, la două luni și jumătate după deschiderea Colegiului Robert Kempner, i-a scris lui Lucian. În scrisoare se arăta că noul centru era dedicat „colectării, catalogării, publicării și studierii arhivei și documentelor lui Robert Kempner“. Drept recompensă, Lucian urma să primească un prim onorariu în valoare de 20 000 de dolari, redevențe de pe urma republicării scrierilor tatălui său și un titlu onorific din partea institutului lui Richardson. „Aș dori să ne întâlnim în München, în ianuarie, pentru a discuta propunerea.“

Lucian a respins invitația.

În mai 1997, Lester a contactat din nou Muzeul Holocaustului cu privire la documentele Kempner. De data aceasta, Henry Mayer, arhivarul-șef al muzeului, era pregătit să asculte.

Pe bunicul lui Mayer, Heinrich Meier, un crescător de vite din Oberlustadt, naziștii îl forțaseră să renunțe la meserie. Fermierii germani fuseseră instigați să-i boicoteze pe țărani evrei, care le furnizaseră șeptel timp de sute

de ani¹. Celor care erau prinși tranzacționând cu țărani evrei, cooperativa de stat le plătea doar o parte infimă din subvenția pentru lapte. Grupuri de manifestanți împiedicau tot mai adesea accesul evreilor în târguri. În cele din urmă, companiile de asigurări au refuzat să le mai ofere evreilor asigurarea obligatorie pentru vite. Sătul de abuzuri, Heinrich Meier s-a imbarcat, în 1937, împreună cu cei doi copii ai săi pe pachebotul de lux SS *Washington* și a luat drumul New Yorkului. Acolo s-a stabilit în Flatbush, cartierul în care locuiau rudele sale sosite cu ceva timp în urmă. Tot atunci și-a schimbat și numele în Mayer, pentru a înlocui pronunția germană („maier“) cu cea englezească („meiăr“).

În familia Mayer nu se discuta despre Holocaust. Henry Mayer se născuse la cinci ani după sfârșitul războiului și descoperise destul de iute că orice întrebare despre soarta evreilor din al Treilea Reich era tabu. „Nu aduceai niciodată subiectul în discuție“, spunea el. „Nu pomeneai despre asemenea lucruri.“

Henry Mayer a studiat istorie americană la Universitatea din Chicago și a absolvit masteratul în Wisconsin. Urma să devină profesor de istorie, însă a picat examenul de înscriere la doctorat, iar în timp ce se pregătea pentru a doua prezentare, a hotărât să renunțe la cariera didactică. Drept urmare, a abandonat studiile, s-a mutat la Washington, DC și, după o vreme, s-a angajat la Arhiva Națională. La început, munca părea interesantă, însă cu timpul a realizat

¹ Levine, *Class, Networks, and Identity*, pp. 37-41; Kaplan, *Between Dignity and Despair*, p. 23; Evans, *The Third Reich in Power*, p. 574.

că nu făcea altceva decât să inventarieze materiale și să mute arhivele dintr-o parte într-alta, astfel că atunci când, în 1994 recent înființatul Muzeu al Holocaustului a scos un post la concurs, Henry n-a mai stat pe gânduri.

În următorii ani, milioane de vizitatori aveau să calce pragul muzeului. Se dorea ca, în urma vizitei, aceștia să „să combată lumea, să prevină genocidul și să promoveze demnitatea umană” în toată lumea. Înainte să pășească în liftul ce duce spre galeria principală, oaspeții primeau cartonașe pe care erau descrise experiențele personale ale victimelor persecuției naziste. Pe coridoarele lungi erau întâmpinați de fotografii ale masacrelor, de un vagon destinat transportării evreilor în lagărele de exterminare, de un panou pe care sta scris „*Arbeit Macht Frei*” („Munca te eliberează”), asemănător celui de la intrarea în Auschwitz, pentru a pătrunde în final într-o încăpere ticsită cu 4 000 de pantofi lăsați în urmă de victimele gazărilor de la Majdanek, în Polonia. Muzeul dorea să ofere o lecție de istorie și totodată să pună în discuție responsabilitatea personală: Tu ce-ai fi făcut? Ce vei face pentru a opri răspândirea urii în ziua de azi?

Însă colecția era mult mai vastă decât dădeau expozițiile de înțeles. Muzeul deținea o arhivă uriașă de materiale pusă la dispoziția celor care studiau și doreau să popularizeze istoria Holocaustului: documente, fotografii, înregistrări, istorii orale și obiecte unicat.

Fiu și nepot de evrei germani ce emigraseră forțat din Germania nazistă, Henry Mayer era, firește, interesat de

misiunea muzeului. Însă de-abia după ce și-a început activitatea de muzeograf a înțeles cu adevărat amploarea istoriei sale familiale.

Strămoșii lui Mayer, familiile Meier și Frank, viețuiseră generații întregi în preajma orașului Karlsruhe, pe malul Rinului, în sud-vestul Germaniei. În anii '30, câteva rude mai îndepărtate au fugit în Statele Unite. Mulți însă nu au scăpat. Au fost prinși în urma unor raiduri naziste care au avut loc în octombrie 1940, când Gestapoul a arestat peste 7 600 de evrei – bărbați, femei și copii – de pe tot cuprinsul regiunii, expulzându-i peste graniță. Trenurile nu au luat calea răsăritului, așa cum aveau s-o facă doar câțiva ani mai târziu în cazul deportărilor, ci s-au îndreptat spre vest, intrând în responsabilitatea guvernului-marionetă de la Vichy; francezii au direcționat trenurile spre mai multe lagăre de concentrare, unul dintre ele ridicat la periferia mlăștinoasă a Gursului, un sat de la poalele Pirineilor¹.

Trenurile s-au oprit la cea mai apropiată gară, în Olron-Sainte-Marie, unde toți evreii au fost îngrămădiți în camioane fără copertină. A urmat un drum lung și chinuitor, din care ultima porțiune scăldată în ploii torențiale înghețate. Aflați la peste 1 200 de kilometri depărtare de casă, deținuții – uzi leoarcă, înghețați și

¹ Detaliile despre deportarea din octombrie 1940 și despre viața în Gurs provin din Browning, *The Origins of the Final Solution*, pp. 89-91; Zuccotti, *The Holocaust, the French, and the Jews*, pp. 65-80; Poznanski, *Jews in France During World War II*, pp. 171-195; Schwertfeger, *In Transit*, pp. 137-162; Frank, *The Curse of Gurs*, pp. 229-267; și Gutman, *Encyclopedia of the Holocaust*, vol. 2, pp. 631-632.

zguduiți profund – au fost mânați spre câteva rânduri de barăci părăsite și dărăpănate. Bagajele lor au fost lăsate să zacă în noroi.

Infirmerii care au vizitat la începutul iernii lagărul administrat de francezi au întâmpinat „o deznădejde sufocantă”¹ și, totodată, „o dorință puternică de moarte” în rândul bătrânilor (40% dintre deportați aveau peste 60 de ani). Îndărătul gardurilor de sârmă ghimpată păzite cu arma în mână, barăcile de lemn, fără ferestre, fremătau de oameni. Aceștia nu aveau parte de căldură, apă curentă sau mobilier, iar locul colcăia de păduchi, șobolani și bacterii. „Ploua întruna, își amintea un deținut. Pământul era atât de mlăștinos², încât puteai să te scufunzi în el dacă nu erai atent.” Deținuții împărțeau câteva perechi de cizme cu care își făceau drum prin mocirlă până la toalete – în fapt, niște țarcuri primitive în aer liber, prevăzute cu găleți. „Pretutindeni în lagăr plutea un iz de lut amestecat cu duhoarea urinei”³, scria mai târziu un istoric. Dieta prizonierilor consta într-un surogat de cafea, zeamă de supă și pâine. Nu era suficientă apă potabilă, iar foametea era omniprezentă. „Doar un poet de talia lui Rimbaud⁴, scria un intelectual evreu închis la Gurs, ar putea surprinde toate nuanțele suferinței ce s-a abătut asupra miilor de oropsiți, bărbați și femei de toate vârstele.”

¹ American Friends Service Committee report, citat în „Misery and Death in French Camps”, *New York Times*, 26 ianuarie 1941.

² Dr. Ludwig Mann, citat în Frank, *The Curse of Gurs*, p. 239.

³ Poznanski, *Jews in France*, p. 180.

⁴ Profesor A. Reich, citat *Ibid.*, p. 182.

Elise și Salomon Frank, veri cu Heinrich Meier, n-au supraviețuit până la finele lui 1940, pierind în cea mai friguroasă iarnă din ultimii zeci de ani.

Atât cumnatul și cumnata lui Heinrich, Emmanuel și Wilhelmina Meier, cât și verișoara sa, Martha Mayer, au fost târâți timp de aproape doi ani prin lagărele franceze înainte să le vină vremea. În august 1942 au fost duși cu trenul în nord, la Drancy, o suburbie a Parisului, unde le-au fost confiscate și ultimele obiecte personale. În zorii zilei de 14 august, Emmanuel și Wilhelmina au fost transportați cu autobuzul până la gară, unde soldații înarmați cu mitraliere i-au îngrămădit în vagoane de animale ce urmau să ia calea estului, spre o „destinație necunoscută”. Trei zile mai târziu a pornit și transportul Marthei. Cei trei s-au trezit în mijlocul unei mulțimi de bolnavi, bătrâni și orfani fără număr, unii dintre ei nu mai în vârstă de doi, trei sau patru ani.

După câteva zile de mers, rudele lui Heinrich au ajuns într-un sfârșit la destinație¹, 1 400 de kilometri mai la est, în regiunea ocupată a Poloniei: la Auschwitz.

Ani buni mai târziu, la Muzeul Holocaustului, Mayer a pus umărul la adunarea, organizarea și catalogarea unei colecții de peste 70 de milioane de pagini. Nicio achiziție nu avea să fie la fel de voluminoasă, de complicată și de o asemenea importanță istorică precum documentele Kempner.

¹ Detalii găsite în două baze de date online, Cartea Memorială Bundesarchiv la bundesarchiv.de/gedenkbuch și Baza de Date Centrală a Victimelor Shoah Yad Vashem la db.yadvashem.org/names. Vezi și Klarsfeld, *Memorial to the Jews Deported from France, 1942-1945*, pp. xxvi-xxvii.

După convorbirea cu Lester din 1997, Mayer le-a scris lui Lucian și André Kempner. Cei doi au fost încântați de propunerea muzeografului și, în curând, Lucian a luat în primire tratativele. El a hotărât că Muzeul Holocaustului era cel mai propice loc pentru documentele tatălui său. „Și-a dedicat viața luptei împotriva nazismului.“ Lucian l-a înștiințat că documentele cu pricina se aflau în Lansdowne și că Margot urma să le faciliteze procesul de inventariere.

Totul părea să meargă ca pe roate când Mayer, însoțit de o echipă de specialiști, a pornit din Washington într-o zi de august, 1997. Au sosit la vila cu șase dormitoare pe care familia Kempner o cumpăraseră în timpul războiului, situată la poalele unui deal, lângă o buclă a pârâului Darby. Deși sosiseră la timp, nimeni nu a răspuns la ușă. Câteva minute mai târziu, Lipton s-a întors de la o plimbare. Femeia a părut surprinsă când Mayer s-a prezentat. „Cine?“ După ce i-au împrăștiat memoria, Lipton i-a poftit înăuntru să vadă materialele.

Hărțiile erau împrăștiate pretutindeni: în biroul lui Kempner din stânga, în camera din dreapta, pe verandă, în cele două camere de la etaj, în pivniță. O încăpere era cufundată în beznă, astfel că Lipton a fost nevoită să aducă niște becuri.

Unul dintre specialiști nu se afla la prima vizită. Jonathan Bush era avocat și expert în procesele crimelor de război, slujind în trecut ca procuror în Biroul de Investigații Speciale din cadrul Departamentului de Justiție, care se ocupa cu vânarea naziștilor, și totodată ca avocat principal

pentru Muzeul Holocaustului. Cu decenii în urmă, pe când avea douăzeci și ceva de ani și studia despăgubirile Holocaustului, Bush venise aici pentru a-i lua un interviu lui Kempner. Casa era în bună măsură neschimbată.

„Era o dezordine fără margini, mărturisea el. N-am văzut în viața mea atâtea cutii îngrămădite la un loc.“ În fiecare încăpere, stivele de cutii se înălțau până la tavan.

Cei patru oaspeți erau pur și simplu copleșiți. „Și-acum ce facem?“ a spus atunci Mayer, după cum avea să-și amintească mai târziu. Bush n-ar fi fost surprins să descopere că în casă se aflau 2 000 de cutii. „Sfinte Cerule! și-a spus el atunci. Cum o scoatem la capăt?“ S-au împărțit în două echipe și s-au apucat de catalogat. N-au avut timp să arunce o privire decât peste o mică parte din documentele lui Kempner, încercând să găsească ceva demn de păstrat. În beci au descoperit cinci rafturi ticsite cu volume vechi, printre care dicționare în limbi străine, hârtii de la Nürnberg și tratate de drept datând din perioada prenatală. Împrăștiate pe patru mese erau aproape 30 de cutii cu registre personale de finanțe și despăgubiri. În dulapurile din biroul procurorului, cei patru au găsit aruncate alandala dosare cu scrisori și rapoarte. Încăperea era atât de ticsită cu mobilă și cutii, încât n-au reușit să ajungă la raftul protejat de vitrină pe care zăceau încă alte hârtii.

Dosarele n-aveau nicio noimă. Nu erau aranjate nici cronologic, nici pe domenii. Cei patru au fost nevoiți să-și facă loc printr-un morman de unelte de tâmplărie și flacoane cu vitamine și loțiuni pentru a ajunge la colecția de decupaje din ziare, facturi, fotografii și ghiduri turistice. S-au văzut

nevoiți să se urce pe cutiile de jos pentru a ajunge la cele de sus. Era imposibil să scoată totul la iveală, după cum spunea și Bush. „Majoritatea cutiilor se aflau în spatele a două rânduri de cutii și ascunse sub alte șase.“

Însă materialele expuse vederii erau, fără îndoială, interesante și prezentau semnificație istorică. Bush a deschis o cutie în care, spre surprinderea sa, a găsit dovezi cum că procurorul, blestemul naziștilor, intervenise în favoarea văduvei lui Göring (Emmy), care se considera îndreptățită la pensia de urmaș a răposatului ei soț. Tot acolo se aflau și copii ale corespondenței sale cu J. Edgar Hoover. Numărul impresionant de documente privind procesele crimelor de război l-a uluit pe Bush. Copii ale documentelor fuseseră donate celor mai de seamă biblioteci, însă ocupau atât de mult spațiu, încât multe dintre aceste instituții renunțaseră la ele. Pe când arhiva lui Kempner era mai mult sau mai puțin completă; după cum spunea Bush, „*Avea totul*“.

Colecția „are o inestimabilă valoare istorică pentru studierea Holocaustului“, nota Mayer în raportul întocmit după această vizită. Dezordinea era însă „totală“. O parte din hârtiile de pe verandă și din pivniță erau roase de mușegai. Mayer a cerut numaidecât ca documentele respective să fie mutate într-un depozit provizoriu, pentru dezinsecție și reîmpachetare.

I-a trimis raportul și lui Lucian, care l-a dat mai departe celor două femei. Atunci au început problemele. Lipton nu voia să renunțe la nimic.

Aici intră în joc testamentul lui Kempner. Pentru a-i asigura lui Lipton un trai lipsit de griji după moartea sa, Kempner i-a dat dreptul prin testament să păstreze casa din Lansdowne (alături de toate bunurile din aceasta), cheltuielile urmând a fi acoperite de averea sa. Lucian și André erau de acord cu prevederile lui Kempner, însă doreau totodată să pună mâna pe documentele importante lăsate de tatăl lor în Lansdowne.

La scurtă vreme după vizita de inventariere, Mayer a primit o scrisoare de la Lipton: n-avea de gând să renunțe cu una, cu două la documente.

„Bag seama că nu ați luat notă de drepturile mele în această privință“, scria Lipton. Kempner îi asigurase femeii dreptul de a „păstra sau de a folosi după bunul plac toate bunurile depozitate la adresa Lansdowne Court nr. 112“. Lipton nu se împotriva trecerii documentelor Kempner în arhiva muzeului... „la un moment dat“. Pur și simplu nu dorea să rămână într-o casă pe jumătate pustie. „Poate nu sunteți conștienți de faptul că bătrânilor pensionari le face plăcere să fie înconjurați de hârtii, cărți, fotografii și obiecte ce amintesc de munca lor de-o viață“, scria Lester. Mai mult, Mayer dăduse dovadă de nepăsare pentru că n-o întrebase dacă ar fi „de acord să mă văduvească de majoritatea obiectelor din casa mea, unde am locuit peste 50 de ani și unde-mi doresc să trăiesc în continuare pentru următorii 30“. Din câte se pare, Lipton dorea să trăiască peste 100 de ani.

Lipton i-a scris lui Mayer că nu va ezita să-i acționeze în instanță pe el și pe Lucian dacă nu vor pune capăt

demersului. „Aștept să vă prezentați într-o scrisoare scuzele pentru faptul că nu ați discutat aceste chestiuni cu mine și, totodată, promisiunea solemnă că veți abandona orice tentativă de a intra în casă și de a sustrage orice obiect de acolo fără a fi invitați și fără încuviințarea mea prealabilă.“

Potrivit lui Lucian, în clipa redactării scrisorii, Lipton se afla în Germania alături de Lester și de Richardson, astfel că reprezentanții muzeului l-au suspectat pe Richardson ca fiind adevăratul autor al documentului.

La scurtă vreme după sosirea scrisorii la Muzeul Holocaustului, Lucian a primit și el o scrisoare de la avocatul lui Lipton. Ea se angaja să dea drumul documentelor Kempner numai dacă acesta îi lăsa casa din Lansdowne împreună cu toate bunurile din ea. În calitate de proprietar, Lipton putea s-o vândă, să păstreze profitul și să se mute în altă casă. Pentru a doua oară, Lucian a refuzat.

La finele lui 1997, Mayer i-a răspuns lui Lester: „Dorim ca moștenirea intelectuală a dr. Kempner să fie conservată pentru viitoarele generații de cercetători într-o instituție dedicată idealurilor pentru care și-a sacrificat atâția ani din viață, muncind din greu“. Și-a cerut scuze pentru că n-o ținuse la curent cu evoluția demersului, explicând că Lucian îi ceruse să nu implice pe nimeni altcineva în negocieri. I-a promis totodată că se va îngriji ca obiectele și documentele ei să nu fie luate laolaltă cu cele ale lui Kempner. „Departa de noi gândul de a sustrage, din greșeală sau cu bună știință, orice obiect care vă aparține.“

Totuși, pentru a evita un posibil litigiu, muzeul a amânat orice demers până când Lucian Kempner și Margot Lipton aveau să ajungă la o înțelegere.

Neprevăzutul în toată această ecuație se numea Herbert Richardson. Fostii săi studenți din perioada în care predă¹ și-l aminteau drept intimidant și iute la mânie. Era în același timp și un vorbitor charismatic, captivant și plin de pasiune. O fostă studentă mărturisea că, după ce i-a ascultat prelegerile, a înțeles cum a reușit Hitler să-și câștige masele de partea sa. Aflând de această descriere, Richardson a oftat. „Unii mă aseamănă cu Hitler, alții cu Dumnezeu. Cum aş putea răspunde la asemenea lucruri?”

Richardson și-a luat doctoratul în teologie în 1963 la Harvard Divinity School, unde avea să predea în următorii cinci ani. Deși era preot prezbiterian, Richardson s-a angajat într-o instituție catolică: Universitatea St. Michael din Toronto. Preocupările sale erau numeroase. A scris despre Sf. Anselm din Canterbury, avort, cazul mamei surrogat Baby M, Ioana d'Arc sau homosexualitate în armată. Într-un studiu intitulat *Nun, Witch, Playmate (Călugăriță, vrăjitoare, fotomodel)*, publicat la Harper & Row în 1971, Richardson a tratat conceptul de „americanizare a sexului”.

¹ Detalii din viața lui Richardson sunt extrase din Charles Trueheart, „Publish AND Perish?” *Washington Post*, 13 iulie 1994, și Jake New, „Herbert Richardson v. the World”, *Chronicle of Higher Education*, 15 aprilie 2013. Nici Richardson și nici avocatul său nu au răspuns la apelurile făcute către autori în vederea unui interviu.

În 1972, a înființat o editură academică, independentă de universitate. Inițial, menirea editurii era de a publica disertațiile studenților de la St. Michael, însă curând a devenit o rampă de lansare pentru cercetătorii care nu-și puteau publica studiile în altă parte. Richardson și-a descris demersul drept „o editură de ultimă instanță“. În 1979 și-a mutat afacerea din subsolul locuinței sale din Toronto într-o clădire din Lewiston, 130 de kilometri mai la sud. Încetul cu încetul, editura s-a extins și a început să aducă profit, ajungând să publice anual câteva sute de titluri pe o gamă largă de subiecte. Richardson se lăuda că aceste titluri își făceau loc în marile biblioteci ale lumii, inclusiv la Harvard, unde absolvise.

În anii '80 a stârnit controverse când a luat apărarea Bisericii Unificării, condusă de pastorul Sun Myung Moon, dar și a Bisericii Scientologe, ambele acuzate în acea perioadă că n-ar fi fost cu adevărat religii, ci culte.

Apoi, în 1991, cariera sa academică a fost pusă în primejdie în urma unei altercații la orele de curs. Într-o zi a început să urle la studenți – aparent, nu se deplasau într-o manieră suficient de ordonată – și s-a luat la ceartă cu asistentul său, pe care l-a concediat pe loc. După ce studenții au raportat incidentul, conducerea universității a trecut la atenta supraveghere a orelor lui Richardson, iar anul următor i-au cerut să se pensioneze înainte de vreme. Potrivit șefului catedrei de studii religioase, „Richardson dădea semne de labilitate, asemenea unei bombe gata să explodeze“.

Richardson nu a renunțat la catedră, dar a intrat în concediu medical. De ani de zile îl chinuiau durerile de piept, și astfel sosise vremea să se interneze la centrul de cardiologie din cadrul Universității Duke. Prietenilor le-a spus că, dacă va continua să predea, „mă curăț până-n februarie“. S-a dus la Durham, dar a renunțat la program după numai câteva săptămâni – era prea scump, după cum avea să mărturisească mai târziu – preferând să călătorească pe continentul nord-american și în Europa. A vizitat un „avanpost“ al editurii Mellen din Țara Galilor. A călătorit în Kansas, la mormântul tatălui său. A ajuns până în sudul Californiei, la Borrego Springs, unde plănuia să se retragă la un moment dat în sânul unei comunități din deșert. A călătorit în insulele Turks și Caicos, unde a înființat un nou sediu al editurii, care oferea diplome de studii pe baza disertațiilor și a „experienței de viață“ în schimbul a 995 de dolari. „Viața e o școală. Trăind, înveți“, spunea Richardson.

Între timp, cei de la St. Michael au luat cunoștință de activitățile sale, astfel că, la întoarcere, conducerea universității l-a acuzat de grave abateri disciplinare. Dată fiind poziția sa de la catedră, Richardson nu putea fi concediat pe loc și, drept urmare, întreaga afacere s-a mutat într-un tribunal public. Conducerea universității i-a adus învinuiri de la cele mai neînsemnate la cele mai grave. În cele din urmă, principala acuzație a fost că Richardson abuzase de concediul medical și mințise universitatea în privința timpului petrecut la editura Edwin Mellen.

Richardson a dat declarații vreme de cinci zile. „Această umilință publică reprezintă o pată adâncă pe obrazul meu și al familiei mele. Din pricina ei am falimentat și am căzut în dizgrație“,¹ mărturisea el. S-a perceput drept victima unor atacuri răutăcioase din partea colegilor săi de breaslă. Tot el povestea că, atunci când a aflat despre anchetă, a căzut într-o adâncă depresie. „Fundația pe care-mi clădisem viața în ultimii 50 de ani se surpase, iar eu mă simțeam copleșit de această povară.“ Richardson a pierdut procesul și a fost concediat în octombrie 1994. Potrivit instanței, declarațiile profesorului nu erau credibile. „Istețimea, elocința, precum și firea sa însuflețită l-au ajutat să prezinte cu mult aplomb niște jumătăți de adevăruri.“²

La un an după acest episod involburat, Herbert Richardson a cunoscut-o pe Jane Lester.

În august 1998, la un an după ce Mayer și ceilalți reprezentanți ai muzeului au inventariat arhiva lui Kempner din Lansdowne, Lipton i-a dat în judecată pe moștenitorii lui Kempner, revendicând o proprietate imobiliară subdezvoltată de 15 hectare pe care o achiziționase împreună cu Ruth și Robert Kempner în 1958. După moartea lui Kempner, Lipton o cedase celor doi fii ai răposatului spre vânzare, în schimbul unui procent din câștiguri. Însă în 1997, când Lucian și André au semnat un contract de vânzare în valoare de 450 000 de dolari,

¹ Trueheart, „Publish AND Perish?“.

² *University of St. Michael's College v. Herbert W. Richardson*, p. 5.

Lipton i-a acționat în instanță¹ pe motiv că avocatul celor doi o indusese în eroare cu bună știință, susținând că i se cuvenea întreaga sumă.

Dosarul procesului relevă convingerea fermă a lui Lucian că Herbert Richardson avusese „o influență nefastă” asupra lui Lipton și că manipulasese întreaga procedură². Kevin Gibson, avocatul lui Lucian, a declarat în instanță că Lipton îi dăduse lui Richardson împuternicire să se ocupe de afacerile ei, în vreme ce aceasta părăsise locuința din Lansdowne și se mutase într-un azil numit Casa Prezbiteriană Lockport, undeva la 35 de kilometri nord de sediul lui din New York. Gibson le-a cerut judecătorilor să respingă procesul lui Lipton și să le acorde moștenitorilor lui Kempner dreptul de a intra în reședința lui Kempner și de a-și însuși bunurile răposatului.

În tot acest timp, Mayer urmărea de la distanță și cu nerăbdare crescândă încâlcitul proces, până când într-o bună zi, la 23 iunie 1999, lucrurile au luat o întorsătură favorabilă. Gibson a izbutit în cele din urmă să extragă o mărturie de la Lipton. Femeia tocmai împlinise 85 de ani și vârsta începea să-și spună cuvântul. „Nu știu precis unde locuiesc”, a recunoscut Lipton. Întrebată în ce circumstanțe l-a întâlnit pe Richardson, femeia a recunoscut: „Nu țin

¹ Cazul *Lipton v. Swansen*.

² Moțiune pentru o hotărâre judecătorească definitivă din partea moștenitorilor lui Kempner, André și Lucian, 20 septembrie 1999, arhivat în cazul *Lipton v. Swansen*.

mint¹. Gibson i-a arătat un cec în valoare de 13 000 de dolari retrași din contul lui Kempner. Aparent, Lipton semnase în numele lui Lucian, susținând că a primit împuternicire. Lipton a declarat că nu știa nimic despre această retragere.

Gibson a întrebat-o de mai multe ori dacă s-ar opune extragerii și arhivării documentelor Kempner din locuința din Lansdowne, iar Lipton a răspuns negativ. „Aș prefera ca mutarea să aibă loc după moartea mea, dar dacă e urgent, bănuiesc că se poate rezolva.“ A mai declarat că nu avea de gând să se întoarcă în Lansdowne și că nu avea obiecții în privința vânzării locuinței. În cele din urmă, Lipton s-a înțeles cu moștenitorii lui Kempner și a renunțat la proces.

Avocatul a luat numaidecât legătura cu reprezentanții muzeului, care n-au mai stat pe gânduri. „Doamna Lipton s-a răzgândit, dar în momentul de față casa e nelocuită, astfel că materialele depozitate acolo se află într-o condiție precară“, le scria Mayer colegilor săi. La o săptămână după mărturia lui Lipton, Mayer se afla pentru a doua oară la Lansdowne. Acolo s-a întâlnit cu avocatul Gibson, care venise însoțit de un lăcătuș și de un polițist – garantul desfășurării corecte a procedurii.

Primul lucru care le-a sărit în ochi a fost pistolul de pe tejgheaua din bucătărie. Tot atunci au constatat că majoritatea hârtiilor care se aflaseră acolo în urmă cu doi ani erau de negăsit. „Locuința era complet goală“, mărturisea Bush, expertul în crime de război care

¹ Mărturia lui Lipton în cazul *Lipton v. Swansen*, 25 iunie 1999.

inventariase documentele alături de Mayer. Pe rafturile din beci bătea vântul. Dulapurile din biroul lui Kempner erau goale. Majoritatea documentelor de la etaj dispăruseră și ele. Mergând cu lista inventarului realizat în 1997 din loc în loc, Mayer și ceilalți reprezentanți ai muzeului au trecut „lipsă“ sau „lipsește în întregime“ în dreptul documentelor. „Până și biroul a dispărut“, notase unul dintre ei.

În vreme ce Gibson a chemat o echipă de detectivi ai departamentului de poliție din Lansdowne să investigheze disparițiile, Bush și ceilalți au luat la rând casele de pe stradă. Vecinii povesteau că văzuseră în urmă cu o săptămână o camionetă în fața casei lui Kempner.

Polițiștii i-au luat o declarație îngrijitorului de-o viață al familiei Kempner, Magnus O'Donnell – alintat Nifty de către membrii familiei – care le-a spus că Richardson vizitase locuința în urmă cu șapte luni pentru a face ordine printre documente, împreună cu Lester și cu Lipton.

Potrivit lui O'Donnell, cei trei vârfaseră documentele de care aveau nevoie în cutii și le expediaseră în New York. Pe deasupra, aruncaseră o grămadă de haine, mobilă și obiecte de uz casnic.

Anchetatorii au dat de urma lui Richardson în Lewiston¹ și au descoperit că documentele dispărute fuseseră depozitate la Colegiul Robert Kempner, o clădire dotată cu aer condiționat și bine ferecată. L-au informat pe Richardson că anchetează modul în care acesta se îngrijise de veniturile lui

¹ Timothy Logue, „History Uncovered“, *Delaware County Times*, 26 august 1999.

Lipton și i-au cerut să predea materialele sustrase Muzeului Holocaustului. Richardson s-a învoit numaidecât.

La data de 3 august, Mayer s-a deplasat la colegiul din Lewiston alături de polițiști pentru a sorta și a împacheta documentele Kempner. Au fost întâmpinați de Jane Lester, supărată foc, și de avocatul acesteia. Nici urmă de Richardson însă.

În 1997, convorbirea cu Lester relansase campania de achiziționare a documentelor Kempner. Doi ani mai târziu, Lester se arăta indignată de modul în care se desfășuraseră lucrurile. Într-adevăr, mutaseră documentele, a recunoscut ea, dar numai pentru a avea grijă de ele și pentru a se asigura că muzeul nu-și va însuși bunuri ce nu aparțineau colecției Kempner.

Într-un târziu, delegația a urcat la etaj pentru a cerceta colecția. Au consimțit să treacă în revistă toate documentele (un proces extrem de anevoios) pentru a separa hârtiile lui Kempner de cele ale lui Lester și Lipton.

Operațiunea a durat foarte mult. Lester s-a plâns că reprezentanții muzeului îi încălcau dreptul la intimitate. Lui Mayer i-a spus că voia să-i rețină cât mai bine chipul, pentru că într-o bună zi urma să scrie despre felul în care se purtase cu ea. Ori de câte ori dădeau peste o scrisoare adresată de aceasta lui Kempner, Lester refuza să se despartă de ea. Au găsit sute de asemenea scrisori, datând din anii '60 până în anii '80. În perioadele când nu locuiau împreună, Lester, Lipton și Kempner corespondaseră aproape zilnic. Mayer

susținea că scrisorile trimise lui Kempner făceau parte din colecția mare și s-a luptat pentru fiecare.

Una peste alta, colecția Kempner reprezenta cea mai mare donație literară făcută vreodată muzeului. În final, s-au ales cu 85 de cutii de dosare de la Nürnberg, 117 volume de mărturii din timpul proceselor, 68 de cutii cu documente personale și profesionale aparținând lui Kempner, 39 de discuri cu înregistrări (la 78 de rotații pe minut) și circa 1 000 de cărți și periodice.

Odată ce documentele au fost mutate în depozitul muzeului de la nord de Washington, istoricii și arhivarii au început studierea lor în detaliu și au aflat curând secretul lui Kempner: vreme îndelungată, casa lui uitată din suburbiile Philadelphiei a ascuns o colecție impresionantă de documente germane originale, documente pe care istoricii nu le văzuseră niciodată, întrucât Kempner le luase de la Nürnberg și nu le restituise niciodată.

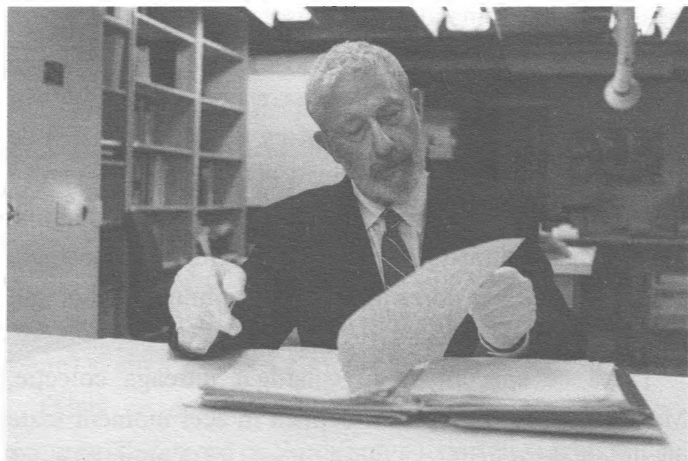
Își însușise, de pildă, jurnalul de război al unui ofițer Waffen-SS staționat în Ungaria, datând din 1944, perioadă în care 600 000 de evrei și-au găsit sfârșitul în lagărele naziste. Își însușise o scrisoare semnată de Reinhard Heydrich, unul dintre arhitecții Holocaustului, în care acesta îl întreba pe Hitler unde să trimită bunurile culturale confiscate de la evreii austrieci. Își însușise, de asemenea, un document emis în septembrie 1939, prin care se ordona confiscarea tuturor radiourilor deținute de evrei. Își însușise o scrisoare semnată de Wilhelm Keitel,

șeful Înaltului Comandament al Forțelor Armate germane, scrisă în timpul detenției sale la Nürnberg.

Kempner intrase în posesia însemnărilor lui Rosenberg pe marginea discursului susținut cu două zile înainte de invazia Uniunii Sovietice din 1941. Mai avea câteva schițe în creion ale aceluiași Rosenberg, nuduri feminine în contrapost. Intrase și în posesia arborelui său genealogic (*Ahnentafel*), ce se dorea a fi dovada faptului că ideologul nu avea origini evreiești.

După ce specialiștii au catalogat întreaga colecție, Mayer și-a spus că muzeul deținea în acel moment toate documentele donate de moștenitorii lui Kempner și că ciudata aventură a colecției Kempner se încheiase în sfârșit.

Dar Mayer se înșela.

Henry Mayer, director consultant la Muzeul Holocaustului din SUA, studiază jurnalul lui Rosenberg. (*Muzeul Holocaustului, SUA, prin bunăvoința lui Miriam Lomaskin*)

„Să pătrunzi în mintea unui suflet întunecat“

La câteva săptămâni după disputa cu Jane Lester din Lewiston, un istoric important de la Muzeul Holocaustului, pe nume Jürgen Matthäus, i-a trimis lui Mayer un mesaj. Potrivit acesteia, istoricul era convins că printre miile de hârtii donate de urmașii lui Kempner se ascundea un document de mare însemnătate: jurnalul lui Alfred Rosenberg.

După propriile-i mărturisiri, Matthäus descoperise dovezi solide în acest sens în hârtiile lui Kempner: chiar mărturia acestuia. La scurt timp după descoperirea din seiful castelului, jurnalul a ajuns în mâinile procurorilor de la Nürnberg, însă nu a fost folosit ca probă în timpul procesului. De altfel, când avocatul lui Rosenberg a solicitat acces la jurnal în timp ce-și pregătea apărarea, i s-a spus că documentul nu era de găsit.

La finele procesului, 75 de pagini din manuscrisul original, precum și 116 pagini fotocopyate au intrat în posesia Arhivelor Naționale. Pe la mijlocul anilor

'50, istoricul german Hans-Günther Seraphim lucra la publicarea paginilor respective într-o ediție adnotată, când a dat peste un articol publicat de Kempner în 1949, în revista germană *Der Monat*, intitulat „Lupta împotriva bisericii“, în care figurau câteva pasaje din jurnalul lui Rosenberg. Seraphim a realizat că extrasele apărute în *Der Monat* nu făceau parte din paginile cunoscute, așa că i-a scris lui Kempner pentru a-l întreba dacă deține și alte secțiuni de jurnal neintrate în arhivă. Fostul procuror nu a încercat să ascundă adevărul.¹ I-a comunicat lui Seraphim că se afla în posesia a patru sute de pagini scrise de mână, că avea de gând să publice o parte din ele, dar că „nu avusese suficient timp“. Seraphim i-a cerut lui Kempner să pună paginile respective la dispoziția cercetătorilor în vederea publicării unei ediții complete. Kempner a refuzat, dar, când a aflat că Seraphim avea de gând să publice o versiune prescurtată a jurnalului, i-a sugerat introducerea unei note explicative prin care să informeze cititorii că procurorul se afla în posesia „unui număr mare de materiale adiționale“. Seraphim fie nu știa că jurnalul se afla în proprietatea statului, fie nu a dorit să insiste.

În următorii ani, Kempner a folosit extrase din materialele personale în alte două cărți publicate. Într-unul din aceste volume a menționat chiar că „jurnalele secrete (...) fac parte din arhiva mea personală“². Însă când alți

¹ Corespondență între Kempner și Seraphim, 1955-1956, Kempner Papers, Boxes 53, 58.

² Kempner, *SS im Kreuzverhör*, p. 228.

istorici i-au solicitat acces la jurnal, Kempner le-a răspuns în aceeași manieră prudentă.

Henry Mayer era șocat de această descoperire. Jurnalul era un document unic, de o importanță capitală. Pe lângă valoarea istorică intrinsecă, cercetătorii nutreau speranța că vor găsi în paginile lipsă informații noi despre soluția finală. Rosenberg și subalternii săi participaseră la conferințe importante în 1941 și 1942, perioadă în care naștii pregăteau exterminarea evreilor din Europa.

Fred Niebergall nu avea dreptul să-i dea voie lui Kempner să împrumute jurnalul pentru uz propriu și chiar dacă l-ar fi avut, Kempner nu avea dreptul să păstreze pe termen nelimitat un document într-atât de important.

Stârnit de mesajul lui Matthäus, Mayer a întreprins căutări sistematice în arhiva muzeului pentru descoperirea jurnalului pierdut. Apoi, la 25 iunie 2001, a fost contactat de un anume Walt Martin, chipurile, reprezentantul unei persoane care se afla în posesia unor documente aduse din reședința familiei Kempner din Lansdowne.

Mayer era uluit. Reprezentanții muzeului cercetaseră locuința cu minuțiozitate când veniseră după colecția Kempner, în vara lui 1999. Cele câteva documente găsite fuseseră deja arhivate. Imposibil să le fi scăpat ceva. Mayer i-a cerut lămuriri interlocutorului său. Martin i-a oferit câteva explicații contradictorii. Mai întâi i-a spus că documentele fuseseră descoperite într-un tomberon din preajma casei. Apoi, pe verandă. Mayer l-a întrebat dacă printre hârtiile descoperite se afla și jurnalul unui anume

Alfred Rosenberg. Martin așa credea. Cât era dispus să plătească pentru ele? „Un milion? Două milioane?”¹ Mayer i-a comunicat că va reveni cu un telefon și a sunat imediat la FBI.

Robert Wittman a înființat divizia Art Crime din cadrul FBI, clădindu-și reputația ca agent sub acoperire însărcinat să recupereze obiecte de artă de pe întreg mapamondul din mâinile hoților, șarlatanilor și traficantilor de tot soiul. Recuperase un glob de cristal de 25 de kilograme ce decorase odinioară Palatul Imperial din Beijing; îl găsisse pe măsuta de toaletă din locuința unei pretinse vrăjitoare din Trenton, New Jersey. Tot Wittman a condus un flagrant la ieșirea de pe autostrada cu taxă din New Jersey, împotriva unor traficanți ce vindeau o armură peruviană de aur datând din secolul IV. A descoperit un depozit secret ce ascundea o colecție impresionantă de materiale documentare referitoare la America², într-o căsuță dărăpănată din sudul Philadelphiei. Colecția, în valoare de două-trei milioane de dolari, cuprindea: pușca folosită de abolitionistul extremist John Brown în timpul asaltului eșuat de la Harpers Ferry; un inel în care se găsea o șuviță din părul lui George Washington; un ceas de aur oferit generalului unionist George Meade

¹ Descrierea conversației lui Mayer este extrasă dintr-un memoriu scris de el însuși. „Re: Alfred Rosenberg «Tagenbuch»“, 12 iunie 2006. Walt Martin nu a răspuns la întrebările puse de autor în legătură cu acest comentariu.

² În original, „Americana“ (n.tr.)

după Bătălia de la Gettysburg (pe care era inscripționat cuvântul „VICTORIE“). Wittman a ademenit un traficant în hotelul unui aeroport din Philadelphia pentru a recupera coiful indian al lui Geronimo. În Madrid i-a ajutat pe detectivii spanioli să recupereze 18 picturi în valoare de 50 de milioane de dolari, printre care se aflau și lucrări de Goya sau Bruegel. A mai recuperat harta Gettysburgului ce aparținuse generalului Pickett, manuscrisul original al *Ogorului*¹ de Pearl S. Buck și unul dintre cele 14 exemplare originale ale Declarației Drepturilor din SUA.

Wittman a devenit cel mai de succes detectiv în materie de artă din istoria FBI-ului, dirijând operațiuni ce au dus la recuperarea unor obiecte de artă în valoare de 300 de milioane de dolari și atrăgând, totodată, atenția întregii lumi asupra acestor furturi extrem de profitabile. FBI-ul a făcut bilanțul tuturor artefactelor prețioase descoperite de Wittman, dar detectivul știa că valoarea lor era inestimabilă. Cum să lipești un preț pe acest patrimoniu cultural și național de neînlocuit? Pasiunea sa de a recupera relicve istorice furate i-a stârnit interesul pentru cazul Rosenberg.

În 2001, Wittman a acceptat cazul și a participat la o conferință telefonică alături de Mayer și de Martin, jucând rolul unui evaluator de documente istorice pe nume Bob Clay. Numele de „Bob“² nu fusese ales la întâmplare. E mult mai ușor să-ți joci personajul dacă păstrezi un anumit grad de sinceritate.

¹ *The Good Earth* a fost publicat în 1931. (n.tr.)

² Bob este diminutivul lui Robert. (n.tr.)

Wittman știa din proprie experiență că discuțiile sub acoperire erau mult mai eficiente decât anchetele FBI. Jucând rolul de evaluator, detectivul avea ocazia să-i ceară lui Martin să vadă documentele cu ochii lui și să-i pună întrebări mai incisive despre proveniența materialelor, fără a stârni suspiciuni.

Martin le-a spus celor doi că moștenitorii lui Kempner angajaseră pe cineva să curețe casa înaintea vânzării. Respectivul îl contractase, la rândul său, pe fratele lui Martin, William, angajat la salubritate, care găsisese documentele într-un sac de gunoi din preajma casei. Nimeni nu știa cum ajunseseră acolo. Potrivit mărturiei lui Kevin Gibson, avocatul fiilor lui Kempner, „reprezentanții muzeului au cotrobăit prin toate cotloanele aceluia beci prin care mișunau șobolanii, au căutat în spatele zidurilor, ba chiar și în seif”. „După plecarea lor, am luat și eu locul la curățat. Nu mai era urmă de document acolo.”¹ Walt Martin susținea că o parte din documentele naziste păreau a fi originale. Intrase în posesia a sute de pagini de planuri militare germane, un document despre exploatarea resurselor Uniunii Sovietice după război, câteva scrisori trimise de J. Edgar Hoover lui Kempner și – spera el – copii ale jurnalului lui Rosenberg. Pe deasupra, pusese mâna și pe vechea uniformă militară a lui Lucian. Martin le-a mărturisit că vorbise cu istoricul britanic David Irving despre tezaurul Kempner. Irving

¹ Ralph Vigoda, „Nazi Papers in Custody Fight”, *Philadelphia Inquirer*, 25 martie 2003.

tocmai pierduse un proces de calomnie împotriva autoarei Deborah Lipstadt, după ce aceasta îl trecuse într-o carte pe lista celor care negau existența Holocaustului.

După ce discuția a luat sfârșit, Wittman l-a îndemnat pe Mayer să stabilească o întâlnire cu Martin în casa acestuia de la periferia Philadelphiei pentru a vedea ce materiale deține de fapt. Dacă Martin se afla în posesia jurnalului, Wittman urma să-l confişte și să-l țină sub bază până ce vor putea determina dacă aparținea de drept statului american.

La 30 octombrie, Mayer a sosit la casa lui Martin însoțit de un istoric de la Muzeul Holocaustului. Era o casă din cărămidă dintr-un șir de clădiri asemănătoare, dintr-o zonă industrială, în apropierea autostrăzii 95. Pretutindeni în odăile înguste zăceau împrăștiate maldăre de hârtii. Unele se aflau în cutii, altele în mormane dezordonate. În vreme ce Mayer și colegul său lucrau, Martin fuma, lăsând să-i cadă scrumul pe documente.

Mayer a realizat destul de iute că avea de-a face cu documente prețioase din arhiva lui Kempner și le-a dat imediat de știre lui Wittman și partenerului său, Jay Heine, care așteptau afară. Agenții au descins în apartament și l-au informat pe Martin că documentele vor fi preluate de FBI până ce părțile vor descâlci ițele dreptului de proprietate.

Martin i-a amenințat cu judecata, determinându-i pe reprezentanții muzeului să se întrebe cât de departe erau dispuși să meargă cu acest demers. Cu toate că jurnalul lui Rosenberg nu se afla printre cutiile lui Martin, gândul la nestemata din colecția lui Kempner îl ispitea în continuare

pe Mayer. El era hotărât să se judece, pentru a fi sigur că jurnalul va intra în posesia muzeului dacă avea să fie descoperit vreodată. Dat fiind interesul care exista pentru paginile pierdute, Mayer nu voia să ajungă în mâinile unor persoane răuvoitoare.

Conducerea muzeului era de aceeași părere, astfel că întreaga încurcătură a luat calea instanței federale¹.

În cele din urmă, pentru că nimeni n-a reușit să pună în discuție mărturia lui Martin – și pentru că nu s-a putut dovedi cu certitudine că reprezentanții muzeului nu trecuseră cu vederea acele cutii în timpul vizitei lor din 1999 – avocații au recomandat să se ajungă la o înțelegere. Părțile au consimțit să împartă totul pe din două. Iată-l pe Mayer încă o dată nevoit să facă ordine printre hârtiile lui Kempner. Părțile și-au însușit pe rând câte-un document.

Într-o bună zi în 2005, documentele rămase în posesia lui Martin au fost scoase în întregime la licitație la Wilson's Auctioneers and Appraisers din Chester Heights, undeva la marginea Philadelphiei. În cadrul unei licitații de-a dreptul schizofrenice, documentele lui Robert Kempner, neobositul luptător împotriva nazismului, au fost scoase la vânzare alături de-un tricou sport din garderoba Hitlerjugend (Tineretul hitlerist), o curea cu cataramă SS, o linguriță Luftwaffe și o banderolă nazistă.

Pentru Mayer și Wittman, era tristul deznodământ al urmăririi începute odată cu telefonul primit de Mayer

¹ *United States of America vs. Martin*, United States District Court for the Eastern District of Pennsylvania.

în 2001. Devenea tot mai limpede că, după moartea lui Kempner, documentele sale depozitate în Lansdowne fuseseră împărțite, mutate și ascunse în condiții nu tocmai optime. Ori de câte ori arhivistul și agentul credeau că se aflau în posesia tuturor materialelor, apăreau zvonuri despre noi documente.

Speranțele că jurnalul lui Rosenberg avea să fie descoperit erau tot mai mici.

În timpul negocierilor cu Martin, Mayer a aflat de existența altor documente aparținând procurorului, ferecate în beciul colegiului înființat de Herbert Richardson în Lewiston, New York. Tot acolo se aciuiseră și Jane Lester, care zăcuse însă o bună perioadă la pat după ce căzuse și suferise o ruptură de șold.

Când surorile ei au vizitat-o în primăvara lui 2001, Lester era într-o stare atât de jalnică, încât au internat-o pe ascuns la spital, s-au zbatut să obțină statutul de tutori legali și au pus mâna pe banii ei. La acea dată, averea lui Lester se ridica la 6 milioane de dolari, din care o parte se afla într-un cont comun cu Richardson. Tot atunci, avocatul surorilor a aflat de legăturile dintre Richardson și Margot Lipton, așa încât instanța a numit un tutore independent, în persoana lui Edward Jesella, un avocat din Lewiston, să supravegheze afacerile ei. Jesella a descoperit că, la îndemnul lui Richardson, Lipton îl împuternicise¹ pe conturile ei din SUA și Europa, în care avea economii

¹ Edward Jesella, interviu cu autorul, 20 aprilie 2015.

în valoare de un milion de dolari. Jesella a acționat cu fermitate și a pus stăpânire pe averea lui Lipton. Potrivit propriei mărturii, avocatul lui Richardson l-ar fi amenințat cu judecata, dar, în cele din urmă, Richardson a rupt orice legătură cu femeia.

În 2003, avocatul surorilor lui Lester i-a invitat pe reprezentanții muzeului să arunce o privire printre documentele extrase din colegiul lui Richardson din Lewiston, depozitate, între timp, într-o magazie din Armherst, New York. Avocatul l-a asigurat pe Mayer că e liber să ducă la Washington toate documentele donate de urmașii lui Kempner.

Mayer s-a consultat cu Wittman în privința noului depozit. Dat fiind că tutorii lui Lester îl poftiseră pe Mayer să-și însușească toate documentele ce aparțineau de drept muzeului, Wittman l-a sfătuit pe arhivist să meargă singur la Armherst și să-l contacteze dacă apăreau probleme.

Mayer a petrecut o zi întreagă în depozit, cotrobăind prin cutii. Jurnalul nu era nici acolo. Însă călătoria n-a fost chiar de prisos. Elizabeth, sora lui Lester, menționase ceva interesant. Mai demult o însoțise pe Jane la un interviu acordat revistei *Der Spiegel*. În timpul conversației, Lester dezvăluise din neatenție faptul că lăsase jurnalul în grija cuiva.

Herbert Richardson.

Mayer i-a trimis o notă lui Wittman, descriind stadiul cercetărilor: jurnalul furat era proprietatea statului; din câte se pare, Kempner intrase în posesia lui după procesele de la Nürnberg și, potrivit ultimelor informații, paginile se găseau

la Richardson. Însă mărturisirea făcută de Lester reporterului nu era suficientă pentru ca Wittman să clădească un caz solid. Pe deasupra, Richardson locuia când în Canada, când în America, ceea ce ar fi obligat FBI-ul la încâlcite colaborări internaționale, dacă voia să ducă ancheta la bun sfârșit.

La data pensionării lui Wittman în 2008, jurnalul încă nu fusese descoperit. Nu după multă vreme, Mayer s-a întâlnit întâmplător cu Eli Rosenbaum, care își dedicase cariera hăituirii și deportării naziștilor, în calitate de director al Biroului de Investigații Speciale din cadrul Departamentului de Justiție. Rosenbaum s-a oferit să-i dea o mână de ajutor, dar a realizat curând că nu prea avea ce să facă. Ajuns în pragul disperării, Mayer a luat legătura cu Wittman în 2012, rugându-l să mai încerce o dată.

Fostul agent a răspuns favorabil propunerii. Înființase un serviciu de consultanță privată pentru recuperarea și securizarea obiectelor artistice, însă slujba lui era în mare parte aceeași, anume să dea de urma unor artefacte neprețuite, pentru diferiți clienți. Singura diferență era că, lucrând la o firmă privată, nu mai era supus restricțiilor frontierelor internaționale.

La scurtă vreme după telefonul lui Mayer, Wittman a pornit spre Washington împreună cu fiul său Jeff, care se alăturase firmei tatălui după absolvire. Ca de obicei, construcția monumentală de granit ridicată în memoria victimelor nazismului era strașnic păzită. Cu doar trei ani în urmă, un adept al teoriei superiorității albilor în vârstă

de 88 de ani, înarmat cu o pușcă de calibru 22, omorâse un paznic de la intrare. Tatăl și fiul au trecut prin detectorul de metale și au urcat în sala de conferințe de la etajul cinci pentru o întrevedere cu reprezentanții muzeului.

Wittman înțelegea prea bine situația muzeului. Tatăl său (american) o cunoscuse pe mama lui (japoneză) la baza aviatică SUA din Tachikawa în timpul Războiului din Coreea. Nunta a avut loc în 1953, iar cei doi s-au mutat în America, într-o casă din Baltimore. Wittman își amintea că, în copilărie, necunoscuții îi aruncau tot soiul de invective mamei sale, precum: „Gălbejito!“ La vremea aceea fusese consternat, dar cu timpul ajunsese să înțeleagă că ura aceea se datora războiului. Vecinii lui pierduseră soți și copii în războiul împotriva Japoniei. Wittman vedea situația din ambele părți – tatăl său pilotase un vas de debarcare în teatrul de operațiuni din Pacific, în vreme ce unchii din partea mamei luptaseră în armata japoneză.

Strămutarea și internarea în lagăre de concentrare a peste 110 000 de persoane de origine niponă (majoritatea cetățeni SUA) în 1942, după atacul de la Pearl Harbour, i-a oferit lui Wittman o înțelegere mult mai profundă a modului în care se răspândise nazismul în Germania. A înțeles atunci cât de ușor se poate transforma patriotismul în rasism de stat. Doar o spusese și Kempner: până și pașii mărunți făcuți în direcția greșită pot duce la dezastrul unei națiuni.

La muzeu, Mayer i-a prezentat detectivului toate informațiile disponibile despre jurnalul lui Rosenberg, iar

acesta a trecut la treabă. La zece ani după prima convorbire cu Mayer, Wittman se pregătea să-și înceapă urmărirea. Sosise clipa dezlegării acestui mister de 50 de ani, clipa scoaterii la iveală a jurnalului lui Alfred Rosenberg.

Wittman a studiat cu atenție rapoartele lui Mayer despre circumstanțele haotice în care fuseseră donate documentele lui Kempner. Cei doi fii ai procurorului încetaseră din viață. La fel și Lester și Lipton. Richardson încă mai trăia – tocmai împlinise 80 de ani – așa că ancheta a pornit de la el. Wittman era hotărât să dea de fostul profesor și să-i dezlege limba. Nu i-a fost greu să-l găsească. Richardson activa în continuare la editura sa academică din Lewiston și locuia de cealaltă parte a râului, în Niagra Falls, parte a provinciei canadiene Ontario. Totul era să și coopereze. Wittman trebuia să-l confrunte. Nimeni până atunci nu-l abordase direct pe Richardson, iar dacă se afla într-adevăr în posesia jurnalului, nu avea niciun drept asupra acestuia și era obligat să-l predea statului. Wittman avea de gând să-i forțeze mâna profesorului.

Existau însă mai multe incertitudini. Oare nu-l dăduse Kempner cuiva înainte să moară? Dacă scăparea lui Lester fusese interpretată greșit și Richardson nu se afla de fapt în posesia jurnalului? Sau dacă se debarasase de el odată ce realizase că nu poate să-l publice? Dacă-l avea și refuza să recunoască acest lucru?

Wittman l-a sunat în noiembrie pe Mayer pentru a-i împărtăși planul. După ani de zile petrecuți în căutarea

jurnalului, arhivistul a răspuns cu același entuziasm și s-a oferit să-l însoțească în încercarea de a-i da de urmă. Din nefericire, durerile cronice de spate l-au împiedicat să călătorească, astfel că Wittman a pornit la drum alături de fiul și partenerul său, Jeff.

Când au ajuns în Lewiston, au descoperit placa ce străjuia în continuare la intrarea în clădirea îngustă cu pereți laterali albi, de pe strada Ridge. Cu litere aurii pe un fundal verde sta scris: Colegiul Robert Kempner. De cum au pășit pe verandă, însă, și au aruncat un ochi pe fereastră, au realizat că institutul era pustiu, ca o carapace goală. Astfel, Wittman și fiul său s-au îndreptat spre o construcție inestetică de cărămidă roșie aflată la capătul șoselei industriale, undeva la marginea zonei rurale a Lewistonului. Aici era sediul editurii lui Richardson, Edwin Mellen Press. Înăuntru, doi angajați afabili l-au informat pe Wittman că profesorul plecase cu puțin timp în urmă, pentru a lua prânzul. „Reveniți după-amiază dacă doriți să vorbiți cu el.”

Wittman le-a oferit o carte de vizită și a zâmbit cu gândul la reacția lui Richardson. Pe vremea când lucra ca agent sub acoperire, rolul jucat în anchetarea furturilor obiectelor de artă era strict confidențial; la conferințele de presă în care se anunțau recuperări importante, Wittman obișnuia să stea în spate, ferit de camerele de luat vederi. Însă după ieșirea la pensie în 2008 și după publicarea volumului de amintiri *Priceless*¹, o simplă căutare pe

¹ *De neprețuit* (n.tr.)

internet l-ar fi atenționat pe Richardson că are de-a face cu un fost agent special cu un palmares bogat în recuperarea obiectelor de însemnătate istorică.

După cum era de așteptat, la întoarcere au avut parte de o cu totul altă primire din partea angajaților. Nimeni nu vorbește cu domnul Richardson fără programare, i-a înștiințat o doamnă. Erau nevoiți să sune și să facă o programare. A refuzat însă să le ofere un număr de telefon. La insistențele celor doi, angajata i-a prezentat într-un târziu directorului editurii, John Rupnow. Acesta le-a promis că va aranja o întâlnire cu Richardson pentru a doua zi și i-a rugat să revină cu un telefon pentru confirmare. Wittman a sunat, dar n-a răspuns nimeni.

Richardson se străduia să-i evite, semn că avea ceva de ascuns. Pesemne știa ceva și îi era teamă să recunoască. Dacă instinctul nu-l înșela pe fostul agent FBI, Richardson se afla în posesia jurnalului.

În decursul aceleiași zile, cei doi Wittman au trecut în Canada, sperând să-l găsească pe Richardson acasă. Dacă nu era acolo, Wittman urma să-i lase o nouă carte de vizită. Richardson trebuia să înțeleagă că n-avea să scape cu una, cu două.

Dar, uneori, și detectivii experimentați au parte de ghinion. La graniță, Wittman și fiul său au intrat într-o mică încurcătură. Wittman i-a spus grănicerului că sunt simpli turiști, întrucât ar fi fost prea complicat să-i explice întreaga misiune. Dat fiind că Muzeul Holocaustului era o instituție finanțată federal, Wittman se temea că va fi nevoit

să ceară permisiune autorităților canadiene pentru orice activități întreprinse în afara granițelor. Dorea să evite acel tip de birocrație care urma să împiedice misiunea muzeului preț de ani buni. Grănicerul însă n-a înghițit povestea cu turiștii. Cei doi nu păreau porniți să viziteze cascada Niagara: amândoi purtau costum. Wittman a fost forțat să tragă pe dreapta și a urmărit cu un amestec de iritare și amuzament la absurdul situației cum mașina sa este percheziționată. Ofițerii i-au găsit dosarul de investigații în servietă și l-au luat la întrebări. Wittman s-a străduit să le explice situația, însă n-a izbutit să-i înduplece pe grăniceri, care l-au escortat de partea cealaltă a frontierei.

Acest incident neplăcut i-a dat însă o idee. Din câte știa Wittman, Richardson făcea naveta către Lewiston o dată la câteva zile. Poate dacă mașina profesorului era oprită și percheziționată de câteva ori, omul avea să devină mai cooperant. Wittman considera că cea mai bună metodă de a recupera jurnalul era să lucreze constant la psihicul lui Richardson.

Cheia succesului era răbdarea, iar timpul era de partea sa. Vinovatul trebuia ținut pe jar, căci, fără a ști ce știa detectivul, mecanismele de apărare ale psihicului se activau de la sine: vinovatul se gândește aproape întotdeauna la cele mai rele situații posibile.

Întors în Philadelphia, Wittman a luat legătura cu colegul și prietenul său apropiat, David Hall, procuror adjunct în Wilmington, Delaware. Hall anchetase nenumărați traficanți de arme și de tehnologie militară de-a lungul

carierii, dar colaborase și cu Wittman în cazul unei serii de furturi de obiecte artistice, ajutând inclusiv la recuperarea a două lucrări de Picasso furate dintr-o galerie din Palm Beach. Tot în acea perioadă, Hall și Wittman se deplasaseră la Rio de Janeiro pentru a negocia restituirea a trei picturi celebre semnate Norman Rockwell. Pe lângă afacerile sale personale, Wittman colabora cu Departamentul de Securitate Internă SUA (DHS), în calitate de consultant sub acoperire, și făcuse adesea echipă cu Hall și cu Mark Olexa – agent special HSI. Wittman știa că va putea conta pe sprijinul lor într-un caz atât de important precum cel al recuperării jurnalului lui Rosenberg.

Câteva zile mai târziu, Wittman se afla în biroul procurorului, într-o clădire din centrul orașului Wilmington. La discuție participa și Olexa, însă procurorul nu era întru totul convins de pledoaria lui Wittman. Încâlcita istorisire a lui Wittman l-a amețit de cap pe Hall. Dacă n-ar fi fost prieteni de ani de zile, procurorul ar fi zis pas. Hall, care activase în serviciile secrete ale Marinei Americane timp de 30 de ani, se mândrise mereu că rezolvase cazuri dificile. În cazul acesta însă, i se părea „o poveste spusă de un țicnit“.

Un jurnal care dispăruse între 1946 și 1949. Un zvon la mână a treia că Jane Lester, actualmente răposată, declarase unui reporter că îi dăduse jurnalul unui fost profesor stabilit la nord de New York. Multe întrebări fără răspuns. Dacă Hall ar fi avut mai multe informații despre locația sau despre actualul posesor al jurnalului, ar fi fost în măsură să emită

un mandat de percheziție, și-atunci problema s-ar fi rezolvat ușor. Dar nimeni nu știa cu exactitate dacă jurnalul se afla în America, în Canada sau în altă parte.

Cu toate acestea, Hall avea încredere în instinctul lui Wittman și cazul îi stârnise curiozitatea suficient pentru a deschide o anchetă federală. Wittman, Hall și Olexa au trecut apoi la planul de acțiune. Înainte de toate, trecutul lui Richardson trebuia cercetat în amănunțime. Mai apoi trebuiau să descopere tipare în istoricul trecerii frontierei dintre Canada și SUA, și să ordone grănicerilor să-l oprească pe Richardson și să-i percheziționeze mașina. Wittman trăgea nădejde că o percheziție venită la scurt timp după vizita sa la Mellen Press avea să-i creeze lui Richardson impresia că era supravegheat. În cele din urmă, profesorul trebuia interogat în privința jurnalului, iar dacă refuza să coopereze, trebuia emisă o citație care să-l oblige să predea jurnalul autorităților.

Olexa a trecut numaidecât la treabă. Mașina lui Richardson a fost percheziționată în decembrie la graniță. Două luni mai târziu, anchetatorii erau pregătiți să-l înfrunte. Hall a hotărât ca operațiunea să aibă loc în biroul din Leiston, unde agenții ar fi avut oportunitatea să arunce o privire în jur. Nu se aștepta ca Richardson să renunțe cu una, cu două la jurnal, dar spera ca fostul profesor să le ofere anchetatorilor noi informații în acest caz.

Olexa știa că Richardson obișnuia să meargă joia la birou, așa că pe 7 februarie a pornit spre Lewiston însoțit de încă un agent. Cei doi au oprit în parcare îngustă din

fața editurii, în așteptarea lui Richardson. Când acesta și-a făcut apariția, agenții au ieșit din mașină și s-au prezentat. Richardson s-a învoit să discute cu ei. Le-a povestit despre întâlnirea cu Lester și cu Lipton și despre ajutorul dat celor două. A mărturisit că deveniseră o povară pentru el, dar că-i erau dragi inimii. „Când mă uitam la ea, la ele, parcă o vedeam pe mama.“ Le-a spus procurorilor că le ajutase să-și recupereze banii de la moștenitorii lui Kempner, ba chiar că nu-și însușise niciodată bani din conturile lor.

Richardson a recunoscut că transportase câteva picturi de-ale răposatului la Lewiston, cu mențiunea că „din câte știu, niciuna dintre ele nu era de valoare“. A negat că ar fi intrat vreodată în posesia unui document dispărut din Lansdowne. „Nu știu să fi deținut vreodată un document din arhiva Kempner.“ Richardson a negat că s-ar afla în posesia jurnalului lui Rosenberg. Mai mult, a mărturisit că n-auzise niciodată de acest jurnal.

Olexa nu s-a dat bătut și i-a înmănat o citație federală¹ prin care Richardson era somat să predea manuscrisul Rosenberg și orice document aparținând de drept statului. Richardson era înștiințat că jurnalul era proprietate a statului american și, în caz că se afla în posesia lui, era indicat să-l predea cât mai iute. Înainte să plece, Olexa l-a sfătuit pe Richardson să-și angajeze un avocat.

¹ Deși sunt arondați unor cazuri particulare, procurorii americani pot iniția investigații oriunde în Statele Unite. Este un fapt obișnuit ca procurorii federali să trimită citații în afara districtelor în care sunt arondați.

Câteva săptămâni mai târziu, lucrurile au luat-o pe făgașul dorit de Hall și de Wittman.

Vincent Doyle, avocatul lui Richardson, a luat legătura cu procurorii pentru a cere lămuriri în privința citației. Hall i-a explicat că urmărirea recuperarea tuturor documentelor legate de procesele de la Nürnberg, dar în mod special a jurnalului lui Rosenberg. Apoi i-a spus că, în opinia lui, o parte din afirmațiile făcute de Richardson în parcure erau mincinoase și l-a rugat pe Doyle să caute personal jurnalul, dacă avea posibilitatea.

O lună mai târziu, la 27 martie, Doyle a telefonat la biroul procurorului din Wilmington și a lăsat o înregistrare. În acel moment, Hall și Olexa se aflau la oficiul de Imigrație și Obligații Vamale din centrul Philadelphiei, iar Hall a împrumutat telefonul unui coleg și l-a sunat înapoi. A trecut discuția pe difuzor ca să audă și Olexa.

Doyle i-a comunicat că Richardson se afla în posesia unor documente nemțești, unele dintre ele legate, altele nu, toate scrise de mână. „Se apropie de ceea ce căutați?” Hall s-a uitat țintă la Olexa. Se simțea ca un jucător de poker căruia-i intrase chinta roială. Negociator cu experiență, Hall și-a păstrat cumpătul. „Ascultă, Vince, nu putem ști până nu aruncăm o privire“, a răspuns el.

La 5 aprilie 2013, Henry Mayer și Jürgen Matthäus au luat trenul până în centrul Wilmingtonului și apoi au urcat cu liftul până la biroul procurorului american. Amândoi tremurau de încântare. Matthäus ajunsese la convingerea

că nu vor recupera niciodată paginile pierdute. De cum primise vestea că Richardson se afla în posesia unui manuscris, Mayer se grăbise să-i dea de știre colegului său. Dar nu puteau ști cu siguranță până nu inspectau documentele.

Pe 1 aprilie, la o săptămână după telefonul lui Doyle, un agent se deplasase în Buffalo, de unde luase câteva serviete tip acordeon și patru cutii, pe care le adusese la Washington. Acestea se aflau într-un seif.

Olexa pregătea dosarele în sala de conferințe, în așteptarea reprezentanților muzeului.

De cum au pus ochii pe foi, Matthäus și ceilalți au realizat că dăduseră lovitura. În primul rând, istoricul a recunoscut scrisul lui Rosenberg. A observat că intrările erau identice cu anumite extrase ce fuseseră deja publicate și că paginile se potriveau descrierii jurnalului lui Rosenberg, redactată în 1945. Mai mult, Matthäus și Mayer au recunoscut apartenența paginilor la arhiva lui Kempner. Pe paginile jurnalului se zăreau însemnări în ceea ce părea a fi scrisul de mână al procurorului, iar amestecate printre acestea se găseau diverse alte documente, similare cu cele găsite de muzeografi în timpul întortocheatului demers de a recupera colecția Kempner.

Era limpede: după șase decenii, căutările luaseră sfârșit.

Mayer jubila. După 14 ani de strădanii, documentul fusese găsit. E visul oricărui arhivist să descopere un document de importanță capitală, iar jurnalul lui Rosenberg își merita pe deplin renumele. Era neverosimil să te afli

într-o sală de conferințe din Delaware, la 60 de ani de la finele celui de-al Doilea Război Mondial, și să răsfoiești pagini scrise de stiloul lui Rosenberg – pagini considerate pierdute pentru totdeauna.

Cineva a scos un aparat de fotografiat, iar Mayer a zâmbit larg și a ridicat degetul mare.

Două luni mai târziu, Mayer revenea în biroul procurorului american din Wilmington, unde reporteri din toate colțurile lumii participau la conferința de presă în cadrul căreia avea să fie anunțată descoperirea.

Erau de față și Hall și Olexa, alături de John Morton, directorul oficiului de Imigrație și Obligații Vamale, și de Charles Oberly, procurorul general din Delaware. Deși fusese forțat prin lege să renunțe la jurnal, Richardson nu era anchetat. Avocatul său fusese de acord să predea documentele cu condiția ca procurorii să-l lase în pace pe clientul său. Procurorul nu avea alte dovezi împotriva fostului profesor și, până la urmă, scopul principal al anchetei fusese recuperarea jurnalului. Cu excepția unei scurte declarații date ziarului *New York Times*, Richardson a păstrat tăcerea: „Când au luat agenții legătura cu mine, m-am întâlnit numaidecât cu ei și am pus umărul la efortul lor.¹ Mă bucur că am putut să fiu de ajutor Departamentului de Justiție și Departamentului de Securitate Internă SUA

¹ Patricia Cohen, „Diary of a Hitler Aide Resurfaces After a Hunt That Lasted Years“, *New York Times*, 13 iunie 2013.

în vederea recuperării unor documente identificate între timp drept jurnalul lui Alfred Rosenberg“.

În vreme ce reporterii luau notițe și blițurile fulgerau, Morton a urcat pe podium și a luat cuvântul: „Unul dintre cele mai persistente mistere ale celui de-al Doilea Război Mondial a fost soarta jurnalului lui Rosenberg. Misterul a fost dezlegat“.

Paginile erau expuse alături, într-o încăpere cu pereți de sticlă. „Jurnalul lui Rosenberg nu este un jurnal obișnuit de epocă, ci mărturia sinceră a unui lider nazist. Gândurile sale, ideile sale, relațiile sale cu ceilalți lideri naziști. Să citești jurnalul lui Rosenberg înseamnă să pătrunzi în mintea unui suflet întunecat.“

Erau rapoarte din prima linie a bătăliei politice și culturale ce zguduiseră Berlinul înainte de război, scrise de un ideolog aproape uitat, care netezise calea pentru cele mai cumplite crime din acel secol. După ce zăcuse mai bine de șase decenii în cutii și între dosare de la marginea Philadelphiei și din nordul New Yorkului, dosarul lui Rosenberg era o capsulă a timpului dintr-o epocă trecută.

Venise vremea ca secretele sale să iasă la iveală.

VIETI ÎN CUMPĂNĂ
1918-1939

Alfred Rosenberg (*rândul al treilea, în picioare, al treilea de la stânga, cu pălărie și palton*) alături de un grup de naziști, în Coburg, Bavaria, 1922, înaintea marșului organizat de Ziua Germaniei. Înarmați cu bâte, naziștii s-au luat la încăierare cu adversarii și i-au gonit de pe străzi. (*Bayerische Staatsbibliothek München/Bildarchiv*)

„Copiii vitregi ai sorții“

Orașul era euforic. Ploaia ușoară de dimineață se oprise, iar berlinezii se revărsau în număr mare pe Unter den Linden, bulevardul elegant, străjuit de arbori, ce lega palatul regal de parcul Tiergarten. Femeile purtau rochii luminoase, sfidând parcă mohoreala înghețată ce se așternuse asupra Germaniei înfrânte, ieșind în evidență printre gloatele de bărbați cu pălării și paltoane închise la culoare. Era 10 decembrie 1918. Violența mocnea în capitala Reichului. Marele Război fusese pierdut, iar Imperiul German se năruise. Era însă o zi de sărbătoare, căci ostașii se întorceau de pe front.

O mulțime de privitori se strânsese în Pariser Platz¹, sub privirile zeiței înaripate Victoria, ce mîna în luptă carul tras de patru armăsari deasupra Porții Brandenburg. În 1806, Napoleon intrase triumfător în oraș prin aceeași poartă, după victoria împotriva prusacilor. În acea zi,

¹ „Berlin Welcomes Army“, *New York Times*, 10 decembrie 1918. Vezi și jurnalul de știri British Pathé „German Troops Return 1918“, la britishpathe.com.

poarta era împodobită cu un stindard pe care scria: „Pace și libertate“.

Primele trupe au sosit la ora unu după-amiaza, șiruri nesfârșite de uniforme cenușii și căști de oțel. Din țeava puștilor ieșeau flori, iar caii erau împodobiți cu ghirlande înflorate. Ca să vadă mai bine, oamenii se urcau în copaci sau pe chioșcurile de ziare, se strângeau pe acoperișuri, scoteau capul pe ferestre sau se înghesuiau în balcoane. „Atât de multă lume se adunase, încât la început, companiile nu au putut să treacă“, scria un corespondent. Câțiva medici au fost trimiși la fața locului pentru a se îngriji de spectatorii răniți de talazul mulțimii. „Cred că în acel moment erau câteva milioane de privitori.“

Într-un târziu, mulțimea a făcut loc soldaților să treacă, iar aceștia și-au continuat drumul la pas sau călare, în spatele purtătorilor de drapel care arborau steagul negru-alb-roșu al Reichului înfrânt, precum și steagul negru-roșu-auriu al nou-născutului stat revoluționar. Unii ofițeri își urcau soțiile sau copiii pe cai, apoi își tăiau mai departe drum prin mulțimea de privitori. Alături de ostașii zdrențuroși venea fanfara militară, cântând marșuri războinice, apoi care de provizii trase de cai, pe care soldații le alintau cu numele de „tunuri de tocană“. În spate, caii trăgeau baterii de artilerie și care cu muniție. În zilele premergătoare marșului de retragere, inamicii noului regim se temuseră că soldații fuseseră chemați de pe front pentru a înăbuși opoziția.

Dar totul se desfășura pașnic. Berlinezii plini de entuziasm le ofereau soldaților crizanteme și țigări. În loja oficială, Friedrich Ebert putea fi zărit cu ușurință datorită pălăriei sale de mătase. Cu o lună în urmă, după revoluția din noiembrie, acest politician cu grumaz de taur fusese numit cancelar, odată cu abdicarea kaizerului, iar acum îi primea pe ostași ca pe niște învingători. „Prietenii, tovarăși, cetățeni – declara el, hrănind mitul unei Germanii neînvinse, dar trădate de dușmani interni – faptele și sacrificiile voastre eroice nu cunosc seamăn! Sunteți neînvinși!”¹

În următoarele două săptămâni, șiruri peste șiruri de soldați s-au perindat pe străzile orașului, întâmpinați de public cu ovații. „Un aer de încredere, de înnoite speranțe pentru viitor străbătea soldătimea, care a răspuns ovațiilor cu acea seriozitate vioaie a bărbatului ce nu se mai teme de viață după ce a văzut moartea cu ochii”², îi scria unui prieten o femeie care asistase la paradă. „E atâta mulțime pe străzi, atâta înghesuială, încât mă întreb cât va mai dura până când aceste energii latente vor fi dezlănțuite pe fgașe nebănuite, dacă nu vor fi direcționate urgent în scopuri mai nobile.”

Pierdut în mulțime, la răscrucea dintre Friedrichstrasse și Unter den Linden, se afla un tânăr imigrant de 25 de

¹ Stephenson, „*Frontschweine and Revolution*“, pp. 287-299.

² Corespondent anonim către Evelyn Blücher, soția britanică a unui prinț german, care a petrecut războiul în Germania, citată în Blücher von Wahlstatt, *An English Wife in Berlin*, p. 305.

ani, posac și plin de mânie. El nu găsea niciun motiv de sărbătoare.

Alfred Rosenberg venise cu trenul din Estonia în urmă cu câteva zile. Urmărind rândurile de soldați ce se întorceau de la război, Rosenberg a observat cu stupeoare expresia rece și absentă întipărită pe chipurile lor, vădind traumele suferite pe front. „În acea clipă am simțit pe pielea mea suferința crâncenă a poporului german“¹, avea să scrie el ani mai târziu.

Cu acea imagine adânc întipărită în minte, Rosenberg a plecat curând la München, unde a luat legătura cu anumite grupări clandestine de conspiratori naționaliști și unde a descoperit nuclee de antisemiți radicali ce vorbeau pe limba lui. După numai câteva luni, Rosenberg se angaja în lupta cea mare, fără a mai privi vreodată înapoi.

Ulterior, când al Treilea Reich a luat ființă și Germania s-a organizat în jurul ideii că cetățenii ei aparțineau unei rase superioare, nu puține voci au sesizat faptul că o parte din liderii ei nu se ridicau la înălțimea idealului propus. După cum spune și-un banc al epocii², nazistul ideal era zvelt precum Göring, athletic precum Goebbels cel infirm, blond ca Hitler și, desigur, arian ca Rosenberg.

„Era oacheș la chip și nu avea deloc înfățișare de neamț“, scria un ofițer britanic despre Rosenberg după război. „Majoritatea naziștilor credeau că are sânge de

¹ Lang și Schenck, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, p. 29.

² Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 208.

evreu și că e «singurul Rosenberg arian din lume»¹. În fapt, Rosenberg era un nume destul de răspândit printre etnicii germani din statele baltice. Ideologul susținea că strămoșii lui migraseră din Germania în secolul XVIII, stabilindu-se întâi la Riga, în Letonia, apoi la Reval (actualmente Tallinn), capitala Estoniei. În secolul XIV, orașul Reval era un membru de seamă al ligii târgurilor Hanseatice (cu componență preponderent germană), însă în 1710, slăbit de epidemii și războaie, orașul s-a predat oștirilor lui Petru cel Mare. În 1893, la data nașterii lui Rosenberg, Reval era un port important al Imperiului Țarist, dar, copil fiind, Alfred putea colinda străzile întortocheate și curțile vechi ale orașului, putea să admire zidurile de apărare și arhitectura medievală existente de la fondarea cetății.

Mama sa a murit de tuberculoză la două luni după ce l-a adus pe lume. Tatăl său, directorul sucursalei locale a unei companii nemțești, avea să moară 11 ani mai târziu, la vârsta de 42 de ani, lăsându-l pe Alfred în grija unor mătuși. Tânărul Rosenberg a fost crescut în tradiție protestantă, dar s-a răzvrătit împotriva credinței. Nu era genul de om care să facă temenele. „Îngenuncherea a trezit în mine un foc ce n-a mai fost chip să fie stins”², scria el despre obligația de a se prosterna în fața Domnului la orele de religie.

Își amintea cu drag de profesoara lui de desen din gimnaziu, o pictoriță care l-a trimis pe străzi să schițeze

¹ Neave, *On Trial at Nuremberg*, p. 103.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 11; vezi Rosenberg, „How the Myth Arose”, Arhivele Naționale, T454, rola 101.

orașul.¹ Directorul școlii, profesor de istorie și geografie, l-a îndemnat să facă săpături arheologice într-un cimitir din apropiere, unde a descoperit o urnă de piatră, ulcioare și inele. Nu era un elev de excepție, dar profesorii îl plăceau. La 17 ani, Rosenberg se înscria la institutul tehnic din Riga, urmând întâmplător programul de arhitectură. În timpul liber citea epopeile germanice și mitologie islandeză, Vedele indiene și filosofi precum Kant sau Schopenhauer. Ulterior, un scriitor avea să afirme că Rosenberg era „un semidocht de prima mână”², însă printre membrii cercului studentesc Corps Rubonia din Riga, Alfred era poreclit „Filosoful”³.

În timpul unei călătorii cu trenul de la Reval la Sankt Petersburg, unde locuiau bunicii lui, Rosenberg a întâlnit o femeie fascinantă. Fiica unui afacerist bogat, Hilda Leesmann era cu un an mai în vârstă decât Alfred, ageră la minte, citită, bună cunoscătoare a tradițiilor intelectuale germane și rusești. L-a îndemnat pe Rosenberg să citească *Război și pace* și *Anna Karenina* de Tolstoi. Cânta la pian și l-a inițiat pe Alfred în operele marilor compozitori ruși. I-a dăruit *Așa grăit-a Zarathustra* de Nietzsche. A urmat cursuri de dans la Paris, iar când Rosenberg a venit în vizită, au făcut plimbări la catedrala Notre Dame și la Luvru. În fiecare dimineață lua micul dejun la Café de la Rotonde

¹ Detalii despre copilăria lui Rosenberg în Lang și Schenck, *Memoirs*, pp. 1-30.

² Fest, *The Face of the Third Reich*, pp. 163-174.

³ Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 15.

din Montparnasse, unde luau masa adesea pictori precum Picasso și Modigliani. Hilda devenea pe zi ce trece tot mai cunoscută, fiind chiar curtată de Baletul din Moscova, pe când, în Riga, Rosenberg se văzu nevoit să îmbrace armura medievală pentru un spectacol destinat copiilor.

Cei doi s-au căsătorit în 1915 și și-au petrecut vara într-o vilă la țară. Rosenberg picta și îi citea cu glas tare din biografia lui Goethe. La sfârșitul verii, Marele Război avea să-i dezrădăcineze pe amândoi. Hilda a fugit alături de familia ei la Sankt Petersburg. Întreg institutul lui Rosenberg a fost evacuat la Moscova, cu tot cu bibliotecă. Orele de curs în exil se țineau în diverse locuri, răspândite pe cuprinsul întregii viitoare capitale rusești; unele se țineau pe coridoare. Rosenberg a închiriat o cameră de la un cuplu care locuia undeva în afara zonei centrale. Acolo lua mese sărăcăcioase, într-o încăpere ce servea și ca dormitor. La ora ceaiului, gazda sa obișnuia să stea cu un ziar de stânga pe genunchi și să-i înjure pe „ticăloșii din conducerea țării“. O dată pe săptămână, Rosenberg cina în oraș, tratându-se cu produse de patiserie și cu bere cu 2% alcool. Viața lui socială se reducea la ceasurile petrecute în restaurantele ieftine de pe strada Tverskaia, bulevardul principal ce pornea din Piața Roșie spre nord-vest.

În vreme ce Rosenberg îi devora pe Tolstoi și pe Dostoievski, Revoluția bolșevică prindea contur. Adâncit în lecturi, Rosenberg abia dacă băga de seamă tulburările din jur. Într-o dimineață luă trenul spre centrul Moscovei, unde descoperi că sute de mii de oameni împânziseră

străzile și piețele publice. „O veselie de nedescris străbătea mulțimea“, avea să scrie mai târziu. „Unii plângeau pe umerii necunoscuților. Milioane de oameni fuseseră cuprinși de psihoză.“¹

Ulterior, în 1917, Rosenberg află că starea de sănătate a soției sale se deteriorase din cauza climei neprielnice. Avea tuberculoză, iar familia o trimisese la un sanatoriu din Crimeea. Rosenberg renunță la studii și i se alătură în peninsulă. Câteva luni mai târziu, cei doi aveau să-și facă bagajele și să se înapoieze în Estonia. Hilda era ținută la pat. Rosenberg îi citea și în același timp își finaliza lucrarea de licență. În mod sinistru, dată fiind evoluția sa ulterioară, proiectul presupunea proiectarea unui crematoriu. În ciuda turbulențelor din Moscova, Rosenberg se întoarce la institut pentru a susține ultimele examene, apoi reveni acasă în același timp cu pătrunderea trupelor germane în oraș.

Însă nu rămase în Reval pentru multă vreme. Timp de câteva luni predă desen școlar unor „tineri destul de recalitranti“ și vându ilustrații cu orașul vechi. Însă Estonia nu-i oferea nicio perspectivă, astfel că se alătură zecilor de mii de germani care fugeau din calea armatelor rusești ce pătrunseseră în țară în noiembrie 1918.

Înainte să părăsească țara, ținu primul discurs public în cadrul unei întruniri care avea loc la sediul Confreriei Capetelor Negre, o asociație civică de târgoveți și proprietari

¹ Din Rosenberg, *Pest in Russland!*, citat în Cecil, *Myth of the Master Race*, p. 17.

de nave din Reval. Prefigurând nenumăratele discursuri din viitor, Rosenberg a înfierat cumplita alianță dintre iudaism și marxism ce pusese Rusia pe butuci. Potrivit unei mărturii a vremii, un afacerist evreu și-a îndemnat gălăgios compatrioții să părăsească sala în semn de protest¹.

În aceeași noapte, Rosenberg porni spre Germania. În orașul natal avea să revină abia peste două decenii.

„Trenul a părăsit Revalul. În urma mea rămâne Rusia cu toate amintirile ei, cu viitorul ei greu de întrezărit“, scria Rosenberg. „Las în urmă orașul copilăriei mele cu turnurile și străzile sale vechi, cu oamenii care mi-au fost odinioară vecini. Las în urmă patria natală pentru a dobândi un părinte. (...) Și astfel pătrund în Reich. Am fost un om devotat întru totul artei, filosofiei și istoriei, care n-a visat niciodată la amestecul în politică. (...) M-am lăsat purtat de cursul vieții.“²

Rosenberg avea programat un interviu cu unul dintre arhitecții de seamă ai Berlinului, Peter Behrens. A fost îngrozit de oraș, care avea în curând să dobândească o reputație internațională în privința promiscuității sale sexuale și culturale. Iar Behrens s-a dovedit a avea înclinații moderniste. Nu era genul de mentor de care avea nevoie Rosenberg. Nu s-a prezentat la întâlnire, ci a pornit iute spre München.

¹ Cecil, *Myth of the Master Race*, p. 20.

² Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 29.

Capitala bavareză era străbătută de râul Isar, la poalele Alpilor înzăpeziți care, în zilele senine, se conturau spre miazăzi asemenea unui decor scenic pictat de un artist. Deopotrivă conservator și catolic, orașul era renumit pentru jovialitatea sa și pentru faimoasele sale beri: Hofbräuhaus regal sau Augustinerbräu monastic. De 700 de ani, orașul era condus de familia Wittlesbach, iar pe timpul domniei lui Ludwig I (1825-1848) se desfășurase un ambițios program de reconstrucție arhitecturală care adusesese Münchenul în rând cu marile orașe europene. Un nou bulevard spațios (botezat, firește, Ludwigstrasse) își tăia drum spre miazănoapte din centrul medieval al orașului, străjuit de impunătoarele clădiri ale universității și bibliotecii, în stil italianesc. Noua piață Königsplatz era împrejmuită de-un complex neoclasic de muzee ce găzduiau sculpturi grecești, romane și egiptene, precum și o superbă colecție a Vechilor Maeștri.

La cumpăna dintre veacuri, München devenise capitala artei și a culturii germane, un soi de „Atena de pe Isar”¹. O mulțime de pictori, sculptori, scriitori, intelectuali și muzicieni s-au stabilit în oraș pentru a se bucura de atenția și finanțarea aristocrației locale. În beneficiul acestora erau organizate vernisaje, parade și baluri. Artiștii avangardiști lansau provocări pedanteriei tradiționale într-o țară cunoscută pentru tendințele sale imperialist-autoritare, iar boema s-a reunit într-un cartier mai dezghețat numit Schwabing. „Un adevărat locuitor al Schwabingului prefera

¹ Large, *Where Ghosts Walked*, pp. xii-xvii.

cafeneaua în locul berăriei“¹, urma să scrie istoricul David Clay Large. Poezii și perorații politice răsunau în jurul meselor de marmură din Café Stefanie, unde, într-o eternă perdea de fum, își petreceau vremea anarhiști, comuniști, dadaști și romancierii de toate soiurile. Locul fusese poreclit în chip ironic Café Grössenwahn – Cafeneaua Megalomanilor. Lenin a trăit o vreme în Schwabing, înainte să plece în Rusia pentru a porni revoluția. Hitler a închiriat o odaie la marginea cartierului în prima perioadă petrecută la München, din primăvara lui 1913 până în vara lui 1914. După ce s-a orientat puțin, Rosenberg s-a mutat într-un apartament la sud de Schwabing, pe Barer Strasse, la câteva străzi depărtare de galeriile regale, de universitate și de Academia de Arte Frumoase.

La data sosirii lui Rosenberg, München căzuse pradă șomajului, foametei și tulburărilor sociale². Ultimul rege bavarez al familiei Wittelsbach fusese exilat la finele Primului Război Mondial. Revoluționarii preluaseră frâiele puterii și instauraseră o republică independentă în regatul de sud. În fruntea republicii a ajuns Kurt Eisner, unul dintre liderii Partidului Social Democrat din Germania. Evreu, fost jurnalist și opozant al războiului, Eisner reprezenta prototipul dușmanului patriei în viziunea naționaliștilor.

Colindând pe străzile orașului, singur și fără parale în buzunar, Rosenberg a fost cuprins în mod firesc de atmosfera revoluționară. Soția lui era grav bolnavă, așa că

¹ *Ibid.*, pp. 3-5.

² Evans, *The Coming of the Third Reich*, pp. 156-161.

părinții o internaseră într-un spital din Arosa, în Elveția. După cum avea să scrie mai târziu, Rosenberg se număra printre „copiii vitregi ai sorții”¹, încercând să-și găsească un rost în Europa postbelică. Primea puțini bani de-acasă și încerca să compenseze prin vânzarea de articole și picturi. Străduințele sale au fost de prisos, astfel că Rosenberg s-a văzut nevoit să aplice la un program de asistență socială pentru săraci și să se mulțumească cu supa de varză cu găluște pusă zilnic la dispoziție de-o cantină socială. Își petrecea zilele colindând muzeele de artă sau adâncit în lectură la biblioteca națională de pe Ludwigstrasse.

Într-o bună zi, în timpul unei plimbări, Rosenberg zări un afiș lipit pe-un stâlp ce promova spectacolul unei dansatoare care o cunoștea pe Hilda dinainte să se îmbolnăvească. Rosenberg dădu de urma femeii și îi mărturisi că încerca să publice niște articole despre Revoluția bolșevică. Altceva nu avea de vânzare.

Femeia îi pasă un nume care avea să-i schimbe radical viața. Dietrich Eckart era un dramaturg-poet boem și totodată jurnalist, al cărui săptămânal *Auf Gut Deutsch* (*Simplu spus*) era lectură obligatorie în cercurile antisemite ce luau naștere în München. Rosenberg îl vizită a doua zi.

„M-a întâmpinat un domn deopotrivă ursuz și prietenos, cu o căpățână ciudată și o expresie ce radia personalitate”, avea să scrie Rosenberg. „Și-a potrivit ochelarii pe nas și m-a cercetat din priviri.” „Aveți nevoie de-un

¹ Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 40.

luptător împotriva Ierusalimului?“ a întrebat Rosenberg. „Desigur“, a răspuns celălalt, râzând.¹

Rosenberg i-a înmănat articolele, iar Eckart l-a chemat a doua zi. Cei doi s-au văzut la un restaurant, unde s-au împrietenit numaidecât și și-au început colaborarea.

Rosenberg a început să scrie pentru ziarul lui Eckart. În aceeași perioadă a descoperit o obscură organizație antisemită numită Societatea Thule, care urzise o răsturnare violentă a guvernului Eisner. Potrivit istoricului Ian Kershaw, „pe lista membrilor se regăseau personaje notorii² din viitorul partid nazist, precum și oameni de seamă din München“. Până la urmă, la trei luni după revoluție, Eisner a fost asasinat pe stradă de un susținător al dreptei. În mod ironic, asasinul fusese respins de Societatea Thule³ din cauza rădăcinilor sale evreiești, iar acesta îl împușcase pe Eisner pentru a-și dovedi loialitatea.

Străzile s-au umplut de manifestanți, iar social-democrații au pierdut frâiele puterii. Un grup de „anarhiști de cafenea“ au preluat pentru scurtă vreme conducerea, cu intenția de-a împărți bani tuturor. Anarhiștii au fost succedați de o grupare bolșevică, hotărâtă să-i aresteze pe bogătani și să înființeze o armată comunistă ce urma să măture Europa.

¹ Layton, „*The Völkischer Beobachter, 1925-1933*“, pp. 58-59; vezi Alfred Rosenberg, *Dietrich Eckart: Ein Vermächtnis* (München, nepublicat, 1927).

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, p. 82.

³ Evans, *Coming of the Third Reich*, p. 160.

Într-o zi răcoroasă de aprilie, în 1919, Rosenberg se alătură unui grup de oameni furioși ce dezbăteau preschimbările politice în Marienplatz, la umbra semeței primării în stil neogotic, *Rathaus* în germană, cu acea fațadă bătută de vreme și lungă de 100 de metri, presărată cu arcade, creneluri și coloane ornate extravagant. Rosenberg stătea cocoțat pe o balustradă de piatră, fluturând o pancartă pe care scria: „Trăiască Muncitorul German! Jos Bolșevismul!”¹ criticând zgomotos noul regim dinaintea câtorva mii de oameni. Descoperind ulterior că remarcile sale tăioase fuseseră luate în seamă – oamenii îl opreau pe stradă să-l felicite pentru discurs – ideologul a hotărât să se facă nevăzut, de teamă să nu fie arestat.

Rosenberg și Eckart s-au refugiat în Wolfratshausen, un sătuc aflat la 40 de kilometri de München. În absența lor, mai mulți membri ai Societății Thule au fost luați prizonieri și, în dezordinea generală ce-a urmat, au fost împușcați unul câte unul în subsolul unui gimnaziu de grupările comuniste. La începutul lunii mai, unitățile militare aflate în slujba guvernului social democrat din exil au recucerit Münchenul în urma unor ciocniri sângeroase, punctate pe alocuri de execuții și masacre. La sfârșitul verii a luat naștere în chip oficial Republica de la Weimar, iar Bavaria a fost încorporată în noul stat.

Câteva săptămâni mai târziu, Rosenberg și Eckart s-au întors din exilul autoimpus. În mai au participat la o întrunire a proaspăt înființatului Partidul Muncitoresc

¹ Rosenberg descrie această scenă în Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 43.

German. Într-un restaurant modest, Rosenberg și Eckart au rostit diatribe împotriva evreilor și a bolșevicilor aflați la putere în Uniunea Sovietică.

Peste câteva luni, într-o noapte de septembrie, un caporal de 30 de ani din armata germană avea să participe la una dintre întrunirile recent înființatului partid, găzduită la Sterneckerbräu, o berărie micuță cu lambriuri de culoare închisă și tavan boltit, unde se întâlneau săptămânal membrii partidului.

La scurt timp după aceea, organizația a fost rebotezată: Partidul Național Socialist al Muncitorilor Germani. Dușmanii săi au redus această denumire la una formată din două silabe, ce surprinde poate mai bine intransigența partidului: Nazist.

Rosenberg (stânga) și Hitler la München, în timpul puciului organizat la Bürgerbräukeller, în noiembrie 1923. (*Keystone/Getty Images*)

„Cel mai hulit ziar din țară!“

Adolf Hitler și Alfred Rosenberg aveau multe în comun. Deși copilăriseră în afara țării, amândoi erau pătrunși de mitologia eroică a Germaniei. Amândoi rămăseseră orfani de tineri. Amândoi păreau mai interesați de desen, lectură și reverii în miezul zilei decât să-și urmeze carierele în arhitectură. În tinerețe, amândoi fuseseră nevoiți să apeleze la cantine sociale pentru a-și potoli foamea. La scurtă vreme după ce s-au cunoscut, și-au dat seama că împărtășesc aceleași viziuni despre problemele presante ale societății germane: caracterul distructiv al bisericii, pericolul comunismului și amenințarea evreiască.

Hitler s-a născut în Braunau, Austria, și a copilărit la periferia orașului Linz¹. Era cu patru ani mai în vârstă decât Rosenberg. S-a mutat la Viena, unde a încercat să intre la Academia Vieneză de Arte Frumoase, însă fără succes. („Proba la desen nesatisfăcătoare. Prea puține capete“, a fost concluzia examinatorului.) A început să ducă o existență

¹ Detalii despre copilăria lui Hitler în Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 1-46.

boemă. Spre sfârșitul lui 1909, Hitler locuia într-un adăpost pentru nevoiași, slăbit și murdar. Cu ajutorul unor bani primiți de la mătușa lui și al veniturilor modeste făcute din vânzarea tablourilor prin birturile vieneze, Hitler a reușit să se întrețină până a intrat în posesia averii tatălui său în 1913, la vârsta de 24 de ani.

În acea primăvară, Hitler a plecat la München, unde a închiriat o odaie deasupra unei prăvălii de la marginea de vest a cartierului artiștilor și a trecut la vânzarea picturilor reprezentând principalele puncte de atracție ale orașului: berăria Hofbräuhaus, catedrala gotică Frauenkirche, sau Alter Hof, reședința din urmă cu secole a împăraților Sfântului Imperiu Roman. S-a îndrăgostit de patria sa adoptivă. „Orașul mi-era atât de familiar, de parcă trăisem acolo de ani de zile“¹, scria Hitler mai târziu.

Prejudecățile sale de ordin comun nu luaseră încă forma ideologiei care avea să schimbe la față întreaga Europă². Încă de pe vremea când locuia în Tinz, Hitler îmbrățișase naționalismul antisemit și anticatolic propovăduit de politicianul austriac Georg Ritter von Schönerer. Sărăcia în care trăise la Viena, un oraș cosmopolit, nu făcuse decât să-i întărească aceste convingeri. Primarul din München, Karl Lueger, era un antisemit sadea, iar chioșcurile de presă erau ticsite cu ziare extremiste ce prezentau evreii drept corupți și depravați. Adeziunea sa la propaganda antisemită nu l-a împiedicat însă să-și vândă picturile

¹ Hitler, *Mein Kampf*, p. 126.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, p. 27.

negustorilor evrei și nici să-i ofere un tablou doctorului evreu care s-a îngrijit de mama sa aflată pe patul de moarte. Reinhold Hanisch, care l-a cunoscut pe Hitler în adăpostul din Viena și l-a ajutat să-și vândă picturile pe stradă, avea să scrie mai târziu în scurtele sale memorii că Hitler se înțelegea de minune cu evreii din Viena¹. Vorbise apreciativ despre poporul evreu și lăudase contribuțiile acestuia la cultura mondială.

Hitler reușise să se sustragă de la serviciul militar austriac, care era obligatoriu. Dimpotrivă, la izbucnirea Marelui Război s-a înrolat din proprie inițiativă în armata bavareză. În frenezia ce-a precedat confruntările, autoritățile germane nu au reușit să-i determine naționalitatea. Pe durata războiului, Hitler a făcut curierat între comandament și front, unde măcelul generalizat l-a obișnuit cu moartea și suferința. De două ori a fost decorat cu Crucea de Fier și tot de două ori a fost rănit. Își îndrăgea camarazii de luptă, care-l porecliseră „Artistul” și se minunau de ciudățeniile sale: nu bea și nu fuma, nu primea scrisori și își petrecea mai tot timpul adâncit în lectură.

În octombrie 1918 a fost rănit la ochi în urma unui asalt cu iperită, în apropiere de Ypres, Belgia, și apoi a fost internat la un spital din Pasewalk, la 136 de kilometri de Berlin, unde a petrecut ultimele luni ale războiului. Hitler s-a întors la München pe 21 noiembrie, cu două săptămâni înaintea lui Rosenberg.

¹ Reinhold Hanisch, „I Was Hitler's Buddy“, *The New Republic*, 5, 12 și 19 aprilie 1939.

După înlăturarea regimului bolșevic în mai 1919 și includerea Bavariei în Republica de la Weimar, armata germană a decis să țină regiunea sub observație, din cauza activităților furibunde și adesea haotice de partizanat. Zeci de organizații politice încercau să-și răspândească ideile în rândul populației, iar ofițerimea voia să se asigure că trupele germane, înfrânte și resentimentare, aveau să fie îndoctrinate în spirit naționalist și antibolșevic. Hitler s-a angajat ca informator și educator în organizația de propagandă a armatei. A participat la cursuri de socialism și istorie germană, unde a asistat pentru prima oară la cuvântările economistului Gottfried Feder despre fărădelegile bancherilor evrei.

Începând din vară, Hitler susține propriile ședințe de îndoctrinare, incitându-și ascultătorii cu discursuri înflăcărâte. Unul dintre participanți i-a scris la un moment dat, cerându-i lămuriri cu privire la „Problema Evreiască”. Cum putea Germania să rezolve această chestiune când în fruntea țării se aflau social-democrații liberali? Scrisoarea a ajuns la Hitler, care a redactat numaidecât un răspuns. În prima luare de poziție cunoscută vizavi de o problemă care avea să-l obsedeze în anii următori, Hitler scria că atacurile viscerele împotriva evreimii nu vor genera decât o serie de pogromuri mărunte. Germania avea nevoie de un antisemitism „rațional”¹. Pus în fața unor dovezi de neclintit, poporul german avea să susțină

¹ Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 74-75.

deposedarea evreilor de toate drepturile și, în cele din urmă, excluderea lor din societate.

Scrisoarea datează din 16 septembrie 1919, patru zile după prima sa participare la întrunirile viitorului Partid Nazist.

Hitler a fost trimis la Sterneckerbräu de către superiorul său, căpitanul Karl Mayr, pentru a raporta despre activitățile acestei organizații recent constituite. Acolo le-a vorbit celor prezenți cu atâta însuflețire, încât Anton Drexler, fondatorul partidului, i-a înmănat un pamflet și l-a rugat să vină și a doua oară. La ordinele lui Mayr, Hitler s-a înscris în partid. Însă, după cum știm deja, nu ca simplu spion. Hitler a constatat numaidecât că doctrina partidului se alinia vederilor sale și că organizația era destul de mică pentru a putea fi dominată. Curând, Hitler avea să-și dedice întreaga viață partidului și să devină cel mai charismatic personaj al dreptei extremiste.

Rosenberg l-a întâlnit pe viitorul lider al partidului în 1919, în timpul unei vizite la Eckart. Cei doi au vorbit despre Roma antică, despre comunism și despre dezrădăcinarea poporului german în urma înfrângerii. „Aș minți dacă aș spune că m-am simțit copleșit de personalitatea lui și că am devenit imediat un susținător necondiționat”¹, scria Rosenberg după război, în celula lui.

Kurt Ludecke, un susținător înstărit care a strâns fonduri pentru partid, a mers chiar mai departe cu afirmațiile: Rosenberg nu „a fost niciodată impresionat de intelectul

¹ Lang și Schenck, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, pp. 47-50.

lui Hitler“¹. Dar, ca mulți alții, a fost sedus destul de curând de discursurile sale publice. „Aveam înaintea mea un soldat german din linia întâi care lupta într-o manieră deopotrivă limpede și convingătoare, bizuindu-se doar pe propriile-i forțe, cu acea îndrăzneală caracteristică omului liber“², scria Rosenberg într-o scrisoare despre primul său discurs. „Astfel mi-a câștigat Adolf Hitler admirația după numai 15 minute.“

În cele din urmă, Rosenberg avea să înțeleagă că întâlnirea cu Hitler fusese un moment hotărâtor în viața sa, o scurtă întrevvedere care „mi-a schimbat soarta, contopind-o cu soarta întregii națiuni germane“³.

În decembrie 1920, tânărul Partid Nazist a achiziționat un săptămânal neimportant și s-a jurat „să-l transforme în cea mai necruțătoare armă a germanității împotriva forțelor dușmănoase, antigermane“⁴. O parte din fondurile pentru achiziție veneau din partea unui ofițer din armata germană, ceea ce i-a determinat pe unii să speculeze că banii proveneau dintr-un cont militar secret. Ziarul a supraviețuit cu finanțări din partea unor mici brutării și a unor donatori privați înstăriți, la care se adăuga cel puțin o organizație naționalistă. Însă publicația era înglodată în datorii înainte de a fi cumpărată de naziști, astfel că la început exista mereu incertitudinea dacă ziarul va intra

¹ Lüdecke, *I Knew Hitler*, p. 588.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 30.

³ Lang și Schenck, *Memoirs*, pp.47-50.

⁴ Layton, „*The Völkischer Beobachter, 1920-1933*“, p. 354.

la tipar și apoi în chioșcuri. În discursurile sale, Hitler și-a îndemnat susținătorii să cumpere „cel mai hulit ziar din Germania!”¹

*Völkischer Beobachter*² își avea sediul la Schellingstrasse 39, colț cu clădirea unde locuia Rosenberg. Atmosfera era tipică oricărei redacții – „o vânzoleală de nedescris: sunau telefoanele, redactorii dictau, vizitatori, rumoare”³, își amintea un angajat – însă, pe deasupra, clădirea găzduia sediul trupelor de șoc ale lui Hitler, faimosul Sturmabteilung, ai căror bătauși își făceau uneori de lucru prin redacție, făcând schimb de articole în timp ce se jucau cu pistoalele.

Dimineața, Hitler obișnuia să petreacă ore în șir în redacție, stând la discuții cu oaspeții, iar curând, cafenelele și restaurantele de pe Schellingstrasse au devenit locuri de întâlnire pentru naziști. O stradă mai încolo se găsea unul dintre restaurantele favorite ale lui Hitler, Schelling-Salon, cu acoperișul său neobișnuit în formă de ceapă. Localul era adesea frecventat de naziști, până când proprietarul a refuzat să-l mai amâne cu plățile pe liderul partidului. Ani la rând, Hitler a frecventat și un restaurant italianesc din apropiere: Osteria Bavaria. Era slab luminat, iar pereții căptușiți cu lemn erau ornați cu peisaje. De regulă, Hitler

¹ *Ibid.*, p. 360.

² Numele ziarului a fost tradus în diverse feluri: „Observatorul Poporului” sau „Observatorul Rasial”.

³ Notă în jurnalul Paulei Schlier, citat în Layton, „The *Völkischer Beobachter*, 1925-1933”, pp. 87-88.

și oaspeții săi luau masa în spatele draperiilor, într-un separeu de lângă intrare. Uneori străbăteau Ludwigstrasse până la Café Heck, cu vedere spre Hofgarten, somptuoasele grădini regale în stil renascentist. Când era vreme bună, invitații se așezau la umbra copacilor, pe scaune de fier forjat, în jurul măsuțelor acoperite cu fețe în carouri.

În primii ani la München, Rosenberg își petrecea mai tot timpul la Schellingstrasse 39, lucrând inițial pentru oficiosul de partid sub bagheta lui Eckart, apoi asumându-și tot mai multe responsabilități, până când a devenit principalul scriitor al partidului. Stilul său era adesea încâlcit și necesita intervenții, astfel că Hitler n-a fost de la bun început mulțumit de ziarul redactat de tandemul Rosenberg-Eckart. Hitler își dorea o publicație destinată maselor, ceva care să atragă atenția oamenilor și care să le imprime viziunea partidului nazist.

„La început, *Völkischer Beobachter* țintea spre sfere academice atât de înalte, încât până și mie mi-era dificil să-i dau de cap și n-am cunoscut o singură femeie care să priceapă o iotă din ce se scria acolo”¹, mărturisea Führerul ulterior.

Însă ziarul nu consta numai din reflecțiile absconse ale lui Rosenberg. Se publicau comunicate de presă și articole furate din alte reviste, rubrici destinate sportului și artelor, contribuții ale susținătorilor, caricaturi politice, bancuri, articole și cuvântări semnate de Hitler, anunțuri de partid („Iată unde vom lupta mâine“), romane în foileton și

¹ Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk*, p. 490.

reportaje tip tabloid despre dezastre și crime sângeroase, în care abuzurile sexuale ale evreilor erau descrise cu lux de amănunte.

Fiind un organ de partid, toate articolele treceau, după cum era de așteptat, printr-un filtru ideologic, căpătând astfel un aer de isterie sau zeflemea. Reporterii se legau de fiecare scandal politic. S-au scris atâtea articole despre fapte de corupție în care erau implicate importante figuri politice precum și patru frați evrei pe nume Barmat, încât a luat naștere o rubrică specială: „Barmatologia“.

Redactorii obișnuiau să punteze replicile adversarilor politici cu semne de exclamare ironice. Pe Bernhard Weiss, nesuferitul șef adjunct al poliției din Berlin, îl citau astfel: „Palavragiul (!!!) Hitler și demagogul (!!) Goebbels nu pot fi luați în serios (!!!).“¹

La secțiunea sport, cititorul găsea reportaje despre activități cu aplicații militare, precum drumețiile montane, gimnastica și exercițiile fizice. Paginile de cultură deplângeau influența evreiască în artă. Se publicau până și genul acela de articole antisemitice cu caracter pornografic, care-i aduseseră notorietate lui Julius Streicher și ziarului său, *Der Stürmer*. Erau pe gustul lui Hitler.

„Sunt convins că la vremea respectivă era deziluzionat și că disprețul său pentru umanitate a sporit când a descoperit că vânzările creșteau pe măsură ce nivelul intelectual

¹ Layton, „*The Völkischer Beobachter*, 1925-1933“, p. 256.

al ziarului scădea!“¹, avea să scrie Hitler despre activitatea redacțională a lui Rosenberg.

În 1923, o simpatizantă din cercurile înalte ale societății și-a vândut o parte din acțiunile deținute la o firmă din străinătate pentru a finanța apariția zilnică a ziarului, iar Ernst Hanfstaengl, un înstărit absolvent al Universității Harvard, care la întoarcerea în țară se raliase cauzei lui Hitler, a împrumutat partidului 1 000 de dolari în vederea achiziționării unei tiparnițe noi, pentru ca ziarul să apară în formatul mai larg și mai atrăgător specific marilor ziare americane. Aceste modernizări au coincis cu ascensiunea lui Rosenberg în funcția de redactor-șef al jurnalului. Eckart, mult prea boem pentru noul ritm al publicării, a fost forțat să se retragă. Pentru că pusese mâna pe-o sumă importantă de bani, Hitler a pornit cu noul redactor-șef în căutarea unui birou. Rosenberg a ales un birou american pentru a-și ascunde mai bine firea dezordonată. „Hitler era cuprins de un entuziasm aproape juvenil“, își amintea Rosenberg. „Încă un pas înainte!“ Până în noiembrie, organul partidului număra 30 000 de abonați.

Stima pe care i-o acorda Hitler acestui redactor plicticos îi uimea pe ceilalți lideri naziști. „Rosenberg era un individ extrem de respingător“², scria Hanfstaengl. Putzi, cum era poreclit, era un tip vorbăreț și cu relații suspuse. Ulterior avea să devină secretarul de presă pe probleme externe al Führerului. Acesta a redactat o lungă listă de nemulțumiri

¹ Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk*, p. 490.

² Hanfstaengl, *Hitler: The Missing Years*, p. 91.

cu privire la Rosenberg: era până la urmă „analfabet”¹, obișnuia să fluiera printre dinți în timp ce discuta cu el, avea „gusturile unui măgar de iarmaroc”, nu-și schimba niciodată cămășile; „născocise o teorie potrivit căreia era o risipă de bani să-ți speli cămășile, așa că obișnuia să le arunce când nu mai puteau fi purtate chiar și după standardele sale”. Însă mai presus de toate, Hanfstaengl considera că Rosenberg era un impostor. Dacă Hitler continua să plece urechea la vorbele sale, praful avea să se aleagă de mișcarea nazistă.

În ciuda orelor nesfârșite petrecute adâncit în studiul cărților sale prăfuite, lui Rosenberg îi lipsea viziunea. Preluă ideile scriitorilor și ale gânditorilor din trecut și le adapta pentru publicul contemporan². „Meritul” lui Rosenberg era acela de a fi canalizat gândirea filosofică a veacurilor anterioare pentru a le oferi naziștilor înveterați justificarea necesară proiectului lor de a schimba cursul istoriei europene.

În mod ciudat, conceptul unei seminții „ariene” superioare, idealizate, alcătuită din oameni înalți, supli, puternici, bălai și cu ochi albaștri, își are rădăcinile în lingvistica comparativă³. În secolul XVIII, filologul britanic Sir William Jones, care trăia la acea dată în India,

¹ *Ibid.*, p. 122.

² Rosenberg, *Race and Race History*, p.14.

³ Acest rezumat al teoriei ariene este extras din Pringle, *The Master Plan*, pp. 27-36.

a remarcat asemănarea dintre sanscrită, greacă și latină, și i-a numit pe vorbitorii acestei familii de limbi „arieni“, după termenul sanscrit ce desemna nobilimea. Mai târziu, filologii aveau să grupeze aceste graiuri în familii numărând peste 40 de limbi similare, din care făceau parte engleza și germana.

În secolul următor, revelația avea să nască teorii dintre cele mai năstrușnice, pe măsură ce lingviștii se străduiau să explice similitudinile dintre limbile vorbite de indieni și de europeni. O teorie susținea că un grup de războinici himalayani își tăiasse drum spre apus, până în Germania. Potrivit alteia, lucrurile stăteau taman pe dos: arienii porniți din Germania își tăiaseră drum până în Indii.

Pe soclul acestei controversate idei pseudoștiințifice, filosofi naționaliști ai secolului XIX și-au construit teoriile despre destinul excepțional al poporului german. Nici ei și nici alți filosofi din secolul următor nu au sesizat că ceea ce-i unea pe arieni era limba, nicidecum rasa.

În 1853, contele Joseph Arthur de Gobineau, diplomat și aristocrat francez, a publicat o lucrare influentă în patru volume, intitulat *Eseu asupra inegalității raselor umane*, în care concluziona că „istoria nu poate fi înțeleasă cu adevărat decât prin prisma rasială“. Albii, și mai presus de toți acei mitici germani „arieni“ (după cum îi numea Gobineau), erau superiori celorlalte rase și, totodată, autorii tuturor marilor înfăptuiri ale civilizației umane. Propășirea neamului depindea întru totul de menținerea purității rasiale.

Gobineau a fost urmat de Houston Stewart Chamberlain, un britanic care se îndrăgostise de Germania în ciuda arborelui său genealogic impresionant, ce cuprinde amirali și generali englezi. Instruit încă din adolescență de un mentor prusac, Chamberlain a dobândit cetățenie germană și s-a împrietenit cu compozitorul Richard Wagner și cu soția sa, Cosima. S-a căsătorit cu fiica lor, Eva, și a inițiat o corespondență aprinsă cu kaizerul Wilhelm al II-lea, împăratul german. Chamberlain mărturisea că era hăituit de demoni, unul dintre aceștia îndemnându-l să scrie *Fundațiile secolului al nouăsprezecelea*, publicată în 1899 și ridicată două decenii mai târziu de ziarul lui Rosenberg la rang de „evanghelie a mișcării naziste”¹. În acest tratat, Chamberlain susține că evreii sunt o seminție hibridă și că rasa teutonică este biologic superioară (cu precădere germanii) și îndreptățită să stăpânească lumea. Era o realitate științifică, înscrisă în sânge.

Rosenberg citise *Fundațiile secolului al nouăsprezecelea* în adolescență și își amintea că „o lume nouă s-a deschis înaintea mea (...). Am spus da, da, de trei ori da (...). Pătrunsesem adânc în taina problemei evreiești, iar acea senzație nu m-a părăsit niciodată”².

Înainte să creeze el însuși un fals tratat istoric de inspirație chamberlainiană, Rosenberg și-a petrecut timpul născocind lucrări rasiste mai banale. Primele patru cărți publicate promovau un antisemitism delirant, obsedant și,

¹ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 104-109.

² Bollmus, „Alfred Rosenberg”, p. 185.

mai presus de toate, paranoic. Un cercetător susținea că „nu există în toată istoria un scriitor antisemit mai virulent și mai intransigent decât Alfred Rosenberg”¹.

Evreii erau responsabili pentru toate relele lumii, considera Rosenberg în *Parcursul evreului printre veacuri*, publicată în 1920. Erau persecutați din propria lor vină. „Când citim mărturii medievale despre neguțătorii evrei (...) viclenia lor nu contenește să ne surprindă, scria Rosenberg. Se pomenește mereu de fals în tranzacții, de falimentări născocite, (...) de obligațiuni scrise în ebraică și luate de bună credință, care, odată traduse, se dovedeau a fi doar vorbe deșucheate, de înlocuirea produselor deja achiziționate, așa încât cumpărătorul se pomenea cu pietre sau cu paie în schimbul produsului cumpărat.”²

Clevetitori înnăscuți, evreii erau lipsiți de orice moralitate, astfel că liderii lor au creat un cod etic complex, în fapt „o încâlcitură de legi”. Evreii nu puteau fi judecători sau funcționari imparțiali, întrucât credința le cerea să-i trateze doar pe propriii semeni „aleși” drept egali. Erau neîngăduitori față de goi. „Obiectiv vorbind, evreii sunt trădători de neam în fiecare clipă.” Rosenberg susținea că n-ar fi trebuit să fie emancipați de kaizerul Wilhelm, că n-ar fi trebuit să li se permită accesul în societatea germană, nici să publice ziare sau să facă afaceri.

¹ Nova, *Alfred Rosenberg*, p. 103.

² Alfred Rosenberg, *The Track of the Jew Thorough the Ages*: fragment din Rosenberg, *Race and Race History*, p. 178.

„Otrăvurile nu se lasă niciodată nesupravegheate și nici nu dobândesc statut egal cu medicamentele.“¹

„Poporul evreu este ciuma răspândită de Satan printre celelalte popoare ale lumii, căci Mefisto se află mereu pe urmele lui Faust, căutând să profite de orice slăbiciune și să-l târască prin noroi“², scria Rosenberg în *Crima francmasoneriei*, apărută în anul următor. Evreii se puteau converti și boteza de zece ori, însă nu se puteau lepăda de ticăloșia din sângele lor.

Rosenberg a pus și el umărul la promovarea *Protocoalelor înțelepților Sionului*, un document falsificat, publicat în Rusia în anul 1903, care se dorea a fi transcrierea unei întruniri secrete în care liderii evreilor puneau la cale stăpânirea lumii stârnind războaie și tensiuni sociale, controlând economiile naționale și răspândind liberalismul ateu prin organele lor de presă.

Originile acestui fals notoriu rămân necunoscute. Multă vreme s-a crezut că fusese încropit de Ohrana³ la cumpăna dintre veacuri, plagiind o serie de documente. Opozanții bolșevismului care au fugit din calea revoluției comuniste au adus cartea în Europa, iar curând aceasta a văzut lumina tiparului în toată lumea.

În Germania, *Protocoalele* au fost publicate în 1919. Eckart, angajatorul lui Rosenberg, „s-a arătat îngrozit“ de această misterioasă conspirație evreiască și se pare că

¹ *Ibid.*, p. 189

² Citat în Nova, *Alfred Rosenberg*, p. 118.

³ Poliția secretă țaristă. (n.tr.)

ar fi adus-o la cunoștința lui Hitler¹. Cu toate că revista londoneză *Times* demasca falsul documentului în 1921, Rosenberg avea să afirme doi ani mai târziu în comentariile sale că autenticitatea documentului nu fusese încă lămurită. În orice caz, susținea el, documentul, confirmat și de surse paralele, schița cu precizie strategia globală a evreilor².

Rosenberg a fost totodată autorul tratatului definitiv ce contura și explicita platforma-program de 25 de puncte a partidului. În acea perioadă, membrii partidului îl priveau ca pe o autoritate în materie de ideologie nazistă și ca pe o forță dominantă în elaborarea doctrinelor de partid. Potrivit mărturiilor mai multor naziști care s-au rupt de partid și au fugit din țară în anii '30, Rosenberg a avut o influență uriașă asupra lui Hitler în acea perioadă de început. Unul dintre dezertori, Otto Strasser, afirma că, în 1923, Rosenberg era, „fără îndoială, creierul din spatele lui Adolf Hitler”³.

Kurt Lüdecke, unul dintre primii simpatizanți ai mișcării, își amintește că Hitler l-a îndemnat să ia aminte la opiniile lui Rosenberg despre politica externă a Germaniei. „Încă n-ai făcut cunoștință cu Rosenberg?” l-a întrebat Hitler într-o bună zi. „Ar fi cazul să-l cunoști mai bine, să

¹ Kellogg, *The Russian Roots of Nazism*, pp.70-73. Unii au argumentat că Rosenberg i-a adus cartea lui Hitler, dar nu există dovezi concrete pentru acest lucru.

² *Ibid.*, p. 75.

³ Strasser, *The Gangster around Hitler*, pp. 21-23.

te pui bine cu el. E singurul om la care plec întotdeauna urechea. E un gânditor.”¹

Desigur, Hitler n-ar fi recunoscut niciodată că s-a lăsat influențat de cineva. În *Mein Kampf*, acesta vorbea despre epifania trăită pe străzile Vienei, un biet tânăr de douăzeci și ceva de ani, căruia i s-a revelat dintr-odată ticăloșia evreiască. Însă mărturiile vremii ne-au făcut să credem că Hitler a îmbrățișat antisemitismul radical de-abia după înfrângerea Germaniei în Primul Război Mondial. Dar cum mișcarea nazistă prinsese contur în jurul personalității sale, susținătorii săi trebuiau să creadă că această revelație era rezultatul studiului exhaustiv și al experienței sale personale. Trebuia să se înfățișeze drept o figură unică. În opinia istoricului Ian Kershaw, asta „l-a îndreptățit să preia frâiele mișcării naziste (...) și să aspire la rolul de «mare conducător» al poporului german”².

Potrivit istoricului Richard J. Evans, maniera lui de a se adresa publicului avea ceva din slujbele evangheliștilor.³ Avea un talent înnăscut pentru discursuri dramatice: începea cu intonație scăzută, apoi ridica treptat tonul, în chip metodic, și încheia triumfal, cu glas tunător, tăind văzduhul cu brațele, în timp ce șuvițele de păr dansau pe fruntea lui transpirată. Politician abil, Hitler lega destinul vitreg al Germaniei de propriile sale vicisitudini, lovind

¹ Lüdecke, *I Knew Hitler*, p. 79. Mai târziu, Lüdecke a căzut în dizgrația lui Hitler.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 37-42.

³ Evans, *The Coming of the Third Reich*, pp. 171-175.

astfel din plin în neliniștile unui public care se confrunta cu dezordinea și hiperinflația postbelică. Înfiera în cei mai duri termeni revoluția, republica și evreii care, în opinia lui, erau vinovați pentru toate aceste nenorociri. „Să nu vă închipuiți că puteți învinge boala fără să distrugeți virusul, fără să nimiciți bacilul“, tuna el într-unul dintre faimoasele sale discursuri. „Și să nu vă închipuiți cumva că puteți combate tuberculoza rasială fără să-i eliberați întâi pe oameni din ghearele celor vinovați de această tuberculoză rasială.“¹

În a doua jumătate a anilor '20, Hitler avea să adauge un nou element discursului său. În acea perioadă lansează avertismentul că evreii responsabili de instaurarea regimului bolșevic în Uniunea Sovietică intenționau să bolșevizeze Germania. Steaua Roșie – simbolul Uniunii Sovietice – era echivalată cu „Steaua lui David, însemnul sinagogilor, simbolul seminției care domină lumea, care și-a întins stăpânirea de la Vladivostok și până în Apus: seminția evreilor. E steaua aurie, care în ochii evreului simbolizează strălucirea aurului“.² Poporul german avea de ales: să trăiască sub steaua sovietică sau sub svastica naționaliștilor.

Aici se simte influența lui Rosenberg. Hitler recunoscuse în vara lui 1920 că nu știa mare lucru despre situația

¹ *Ibid.*, p. 174.

² Baynes, *The Speeches of Adolf Hitler*, p. 73.

concretă din Uniunea Sovietică. Drept urmare, acolitul său rusofon l-a pus în temă.¹

De cum sosise în München, Rosenberg jucase rolul expertului în probleme ce țineau de Uniunea Sovietică. După cum susținea, era perfect conștient de pericolul comunist, întrucât se aflase acolo în 1917, și nu oriunde, ci în Moscova, în prima fază a revoluției. Rosenberg scrisese despre „Revoluția ruso-evreiască” în chiar primul său articol, publicat în 1919 în săptămânalul lui Eckart.²

Rosenberg a sudat în mintea lui Hitler legătura dintre așa-zisa conspirație globală a evreilor și revoluția comunistă din Rusia. Un istoric descria astfel formula lui Rosenberg: „Rusia = bolșevism = evreime”³. Rosenberg a mers chiar mai departe și a susținut că evreii, dornici să fie stăpâni nu doar peste Uniunea Sovietică și Germania, ci peste întreaga lume, controlau deopotrivă capitalismul și comunismul. Iată marea înșelătorie evreiască. Ei trăgeau toate sforile. Jucau la ambele capete, împotriva liniei de mijloc. În siajul scurtei dar sângeroasei rebeliuni comuniste din München (1919), cititorii lui Rosenberg și ascultătorii lui Hitler își puteau închipui cu ușurință consecințele apocaliptice ale comunismului în Germania. Doar fuseseră martori la grozăviile comise de comuniștii

¹ Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 92-93; Kellogg, *Russian Roots*, p. 242.

² Alfred Rosenberg, „The Russian Jewish Revolution“, *Auf Gut Deutsch* 21 februarie 1919, reprodus în Lane și Rupp, *Nazi Ideology Before 1933*, pp. 11-16.

³ Dallin, *German Rule in Russia*, p. 9.

ajunși la putere. Teama că toate armele personale vor fi confiscate. Greve generale și penurie alimentară. Arestări și execuții sumare. Așa cum izbutiseră în Moscova, așa cum încercaseră în München, evreii erau pregătiți să-și lichideze toți opozanții, declara Hitler. „E suficient să ai o căpățână pe umeri și să nu fii evreu. Ești bun de ștreang.”¹

Într-unul din obișnuitele sale discursuri, susținut în München la data de 28 iulie 1922, Hitler le-a spus celor prezenți că „evreii de la bursă” din Uniunea Sovietică pozau în eroi marxiști ai muncitorimii. „O impostură fără margini; rar s-a mai văzut așa ceva în istorie.”²

Evreii demolaseră Rusia și aveau de gând să îngenuncheze întreaga lume.

„Rusia de azi e o civilizație în ruină”, spunea el. Evreul, „lacom și hămesit”, vâra totul în propriile-i buzunare. „Își însușește averile bisericesti, dar nu ca să-i hrănească pe oameni, nici gând! Totul dispare ca prin farmec și nimic nu rămâne în urmă... Germania de-abia acum atinge acea etapă pe care Rusia a îndurat-o până la capăt.”

Evreii plănuiau să lase puternica națiune germană de odinioară lipsită de apărare, iar pe cetățenii ei să-i facă „neputincioși”. Deși unii credeau că era mai cuminte să tacă și să evite conflictul, Hitler îi asigura că soarta le era pecetluită oricum. „Nu, prieteni. Singura deosebire e că eu voi continua probabil să-mi spun părerea în timp ce-mi pun ștreangul, pe când voi veți spânzura în tăcere. Și de

¹ Baynes, *Speeches of Adolf Hitler*, p. 12.

² Discursul lui Hitler din 28 iulie 1922, retipărit în *Ibid.*, pp. 21-41.

această dată, Rusia ne oferă nenumărate pilde, iar noi le vom împărtăși soarta.“

Hitler vedea un singur răspuns firesc la perspectiva unei dictaturi sovietice-evreiești în Germania: poporul trebuie să lupte. „Să nu existe nicio urmă de îndoială: nu-i vom lăsa pe evrei să ne taie beregata fără să ripostăm.“

Câteva luni mai târziu, într-un alt discurs, Hitler își încredința ascultătorii că va fi o luptă pe viață și pe moarte. Ori noi, ori ei, le-a spus simpatizanților săi. Evreii și naziștii nu puteau să coexiste în viitorul Germaniei. „Știm că, dacă vor ajunge la putere, ne vom pierde cu toții capetele. Dar să-i ferească Sfântul dacă punem noi mâna pe putere!“¹

În primii ani de existență a Republicii de la Weimar², scena politică germană a fost zguduită de scrutine succesive. La cârma Germaniei aveau să se perinde 20 de guverne, în vreme ce partidele politice se luptau pentru supremație în Reichstag: social democrații, Partidul Democratic German, Partidul Catolic de Centru, comuniștii și naționaliștii. Datoriile armatei, tranziția către o economie civilă, subminarea industriei, daunele de război solicitate de Aliați prin Tratatul de la Versailles – toate aceste probleme, la care se adaugă și inflația de proporții nemaîntâlnite, aveau să împovăreze economia germană. La un moment dat, în 1923, un dolar valora patru trilioane de mărci.

¹ Evans, *Coming of the Third Reich*, pp. 174-175.

² *Ibid.*, pp. 78-96.

În acea vară, Hitler a început să solicite tot mai zgomotos răsturnarea odioasei republici. Drept răspuns, Gustav Ritter von Kahr, comisarul general de stat, a interzis desfășurarea câtorva parade naziste și a dispus închiderea ziarului lui Rosenberg.

Cu planurile zădărnice, Hitler a hotărât că sosise timpul să dea o lovitură de stat și să preia puterea.¹ Avea un aliat important în persoana generalului Erich Ludendorff care, alături de generalul Paul von Hindenburg, se aflase în fruntea armatelor germane în Primul Război Mondial și care în 1923 era cel mai de seamă reprezentant al dreptei politice.

Hitler dispunea și de-un „braț armat”: o coaliție formată din grupări naționaliste paramilitare, ce cuprindea 15 000 de soldați antrenați pentru intervenții rapide, sub comanda unui om care avea să devină una dintre figurile marcante ale celui de-al Treilea Reich, un renumit gurmand și fanfaron.

Herman Göring era guraliv, ahtiat după lux și capabil de multă cruzime. Copilăria și-o petrecuse în parte la castelul amantului mamei sale, un doctor austriac, pe jumătate evreu². Înconjurat de turnuri, bastioane și armuri decorative, micuțul Hermann visase la trecutul mitic al Germaniei, când galanții cavaleri teutoni cutreierau Europa, supunându-și dușmanii.

¹ *Ibid.*, pp. 176-194; Shirer, *Rise and Fall*, pp. 68-75; Read, *The Devil's Disciples*, pp. 85-102.

² Read, *The Devil's Disciples*, pp. 26-38.

Fire rebelă în studenție, Göring s-a impus totuși la academia militară. A urmat cursurile Academiei Militare Prusace (echivalentul academiei americane de la West Point) și încă de la debutul Primului Război Mondial a primit Crucea de Fier în calitate de ofițer de infanterie.

Printr-un amestec de noroc și afecțiuni la nivelul genunchilor, Göring a ajuns la școala de aviație unde, ca observator pe un avion de luptă cu două locuri, a trezit interesul superiorilor grație talentului său de a fotografia obiective inamice sub asalt armat. În curând a învățat să piloteze aparate de vânătoare dotate cu mitralieră, o inovație recentă, și până la sfârșitul războiului a izbutit să doboare 22 de aparate inamice. Pentru o scurtă perioadă în 1918, Göring s-a aflat în fruntea escadrilei de elită Jagdgeschwader Richthofen, celebrul detașament din care făcuse parte Baronul Roșu înainte să piară în luptă.

Capitularea Germaniei la finele războiului îl înfuriase la culme, iar Göring era hotărât să pună umărul la renașterea națiunii. „Îi invit pe toți cei prezenți aici în această seară să-mi împărtășească ura, o ură adâncă și stăruitoare pentru ticăloșii care au batjocorit poporul și tradițiile germane”¹, declama el în 1918 în timpul unui protest împotriva revoluționarilor. „Va sosi și ziua când îi vom alunga din Germania. Să fiți pregătiți pentru acea zi. Înarmați-vă pentru acea zi. Munciți pentru acea zi, căci ea va veni cu siguranță.”

¹ *Ibid.*, p. 38.

Patru ani mai târziu, resentimentarul erou de război i se va alătura lui Hitler în tentativa de a răsturna guvernul bavarez. Întrebarea era când. Rosenberg, precum și un alt emigrant din răsărit, Max Erwin von Scheubner-Richter, au propus să-l ia pe von Kahr ostatic și să-l oblige să participe la un marș spre Berlin. Naziștii plănuiau să dea lovitura pe 8 noiembrie, când von Kahr urma să țină un discurs la berăria Bürgerbräukeller în compania comandantului de armată și a șefului poliției.

În dimineața cu pricina, Rosenberg se afla în biroul său din clădirea de pe Schellingstrasse ce găzduia redacția ziarului și trupele de asalt. Înăuntru era un freamăt de nedescris. Hanfstaengl observa că pe lângă ținuta obișnuită – cămașă și cravată murdare – Rosenberg lăsase un pistol la vedere pe birou. La un moment dat și-a făcut apariția Hitler, cu cravașa în mână, și a intrat la Rosenberg în birou. „Diseară îi dăm bătaie“, le-a spus celor prezenți. „Să vă luați pistoalele.“¹

Rosenberg și-a luat treniul și pălăria cafenie și a plecat într-un Mercedes roșu, alături de Hitler și de bodyguardul său, trecând râul Isar, direct spre berărie. Trupele de asalt ale lui Göring, înarmate până-n dinți și purtând căști de oțel, au înconjurat berăria în jurul orei opt și jumătate seara. După ce au instalat o mitralieră la intrare, naziștii au dat buzna în berărie, Rosenberg la dreapta lui Hitler, cu pistolul în mână.

¹ Hanfstaengl, *Hitler: The Missing Years*, p. 92.

A urmat balamucul. Hitler, îmbrăcat la frac și purtând Crucea de Fier, a tras un foc în tavan, declarând începutul revoluției, apoi, urcându-se pe mese, și-a făcut drum spre podium. Liderii Bavariei au fost escortați într-o încăpere laterală.

Göring s-a străduit să-i liniștească pe mușterii („Mai aveți încă bere în halbe!“), în vreme ce Hitler, mai puțin elegant, a încercat să-i convingă pe von Kahr și pe ceilalți să ia parte la lovitura de stat. Aceștia au refuzat să poarte tratative cu el. „Nimeni nu părăsește berăria fără încuviințarea mea!“ a strigat el. La scurt timp apoi, Ludendorff s-a alăturat și el negocierilor tensionate, iar liderii bavarezi s-au arătat în sfârșit dispuși să coopereze. Puciul a fost anunțat într-un cor de urale, după care s-a cântat imnul național al Germaniei: *Deutschland über Alles*. Rosenberg s-a întors în grabă la redacție pentru a supraveghea publicarea proclamației oficiale a revoluției. Anunțul veștii a provocat o furtună de aplauze în redacție. „Nu mai există alternative“, le-a spus ideologul. „Măine vom avea un nou guvern național sau vom pieri.“¹

Un redactor a dictat următorul anunț: „Germania se trezește din somnul ei bolnav², razele strălucitoare ale unei noi epoci pline de măreție vor străpunge norii, aducând lumină și preschimbând noaptea în zi, iar vulturul, simbol al puterii și măreției germane, se va înălța din nou

¹ Layton, „The *Völkischer Beobachter*, 1925-1933“, p. 91.

² Layton, „The *Völkischer Beobachter*, 1920-1933“, p. 359.

deasupra capetelor noastre!“ Dar înainte ca ziarele să intre în distribuție, puciul era deja sortit eșecului.

Naziștii nu ocupaseră cazărmile militare importante, iar Hitler părăsise berăria fără să se asigure că liderii bavarezi vor fi ținuti sub pază strictă. Ludendorff le-a permis lui von Kahr și celorlalți lideri să scape, iar aceștia s-au grăbit să înăbușe revolta. Revoluționarii nu puseseră stăpânire pe liniile de comunicație și astfel a putut fi solicitată intervenția trupelor loialiste, în vreme ce von Kahr îi denunța pe complotiști la radio și cerea desființarea Partidului Nazist.

A doua zi, cu ocazia aniversării a cinci ani de la înființarea republicii germane, a nins. A fost o zi neagră, în care, cel puțin din punctul de vedere al naționaliștilor, „criminalii din noiembrie“ trădaseră Germania. Încercând din răspuțeri să întoarcă sorții puciului ratat, naziștii au pornit un marș spre centrul Münchenului, într-o demonstrație de forță menită să atragă sprijinul armatei și al poliției.

Peste 2 000 de oameni au pornit încolonați de la berărie. La început, procesiunea lor semăna cu un marș funebru, însă pe măsură ce tot mai mulți trecători li se alăturau în drumul lor spre centrul orașului, speranțele naziștilor au crescut. Rosenberg pășea în rândul al doilea, în spatele lui Göring, Ludendorff și Hitler, care se ținea de braț cu Scheubner-Richter în semn de solidaritate. Manifestanții au trecut prin Marienplatz, pe lângă primărie, după

care au făcut dreapta pe Residentzstrasse și au luat-o spre Odeonsplatz.

În piață îi așteptau o sută de polițiști strânși în jurul Feldherrnhalle, monumentul închinat generalilor bavarezi. „Predați-vă!“ le-a strigat Hitler. Toată lumea a scos armele, iar liniștea ce se așternuse asupra pieței a fost curmată de o detunătură.

Preț de un minut a plouat cu gloanțe. Scheubner-Richter a fost lovit în cap și, prăbușindu-se la pământ, l-a tras și pe Hitler după el, dislocându-i umărul. Göring a fost lovit în vintre. Civil sadea, Rosenberg s-a lăsat la pământ de cum s-a tras primul foc. Bărbatul de lângă el, Oskar Körner, proprietarul unui mic magazin de jucării, a căzut răpus de gloanțe. Hitler și Göring s-au făcut nevăzuți. Rosenberg a scăpat nevătămat. Șaisprezece naziști și patru polițiști au decedat în timpul încăierării. În mod surprinzător, Ludendorff a ajuns cu bine la sediul poliției, unde a fost arestat imediat.

Hitler a fost vârat într-o mașină de câțiva medici și transportat acasă la Hanfstaengl, undeva în sudul orașului, rănit și posomorât, probabil și cu intenții sinucigașe. Știind că avea să fie arestat cât de curând, liderul nazist a înșfăcat un creion și a mâzgălit un mesaj pentru susținătorii săi în care desemna liderul interimar al partidului. Lui Rosenberg i-a scris un bilet special.

Purta o cămașă de noapte albă când a fost arestat și aruncat în celula șapte din închisoarea Landsberg am Lech. Rosenberg a fost complet uluit de hotărârea lui

Hitler în privința viitorului apropiat al partidului. „Dragă Rosenberg, de-acum înainte, tu vei fi în fruntea mișcării”¹, îi scrisese Hitler pe bilet.

Rosenberg s-a dovedit încă de la bun început un lider nepotrivit². Ulterior, unii naziști au presupus că tocmai de aceea fusese ales de Hitler. Acesta urmărea, firește, să revină în fruntea partidului după ieșirea din închisoare. Prin urmare, nu dorea să predea partidul unui posibil rival puternic. Cu toate acestea, Hitler nu avea cum să știe ce va urma. O detenție lungă? Expulzare în Austria? Era rănit și posomorât, iar în graba de a-și nota instrucțiunile, îl alesese pe cel mai loial tovarăș de luptă, sau *alter Kämpfer*, titulatură pe care o purtau primii membri ai partidului.

În timp ce Hitler înfunda pușcăria, bătând *Mein Kampf* la mașină, partidul nazist s-a scindat în două sub conducerea lui Rosenberg. Deoarece mișcarea fusese scoasă în afara legii și nu mai dispunea de resurse financiare, Rosenberg și-a informat compatrioții prin nota din 3 decembrie că organizația urma să funcționeze clandestin. („Secret!, avertiza scrisoarea. Ardeți după ce citiți.”³) Totodată, a început să întrebuițeze pseudonimul Rolf Eidhalt⁴ („Adolf Hitler“ anagramat).

¹ Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 73.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, p. 140.

³ Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 98.

⁴ Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 76.

Un grup de naziști care scăpaseră de plutonul de execuție s-a reunit la Salzburg și a încercat să intre în contact cu Rosenberg, însă acesta era greu de găsit. De teamă să nu fie arestat, Rosenberg își schimba reședința noapte de noapte. Un susținător al lui Rosenberg, Even Lüdecke, a declarat că partidul era în derivă. „Nu avea ce să facă pentru noi.”¹

În ianuarie 1924, Rosenberg a înființat Marea Comunitate Națională a Germanilor, care se dorea a fi succesoarea partidului nazist scos în afara legii, însă, lipsit de „binecuvântarea” lui Hitler, Rosenberg nu a reușit să ralieze toate grupările rivale. Rosenberg urmărea să transforme mișcarea revoluționară într-un partid politic legal. În primăvara aceluiași an, noul partid s-a unit cu alte grupări politice de extremă dreapta în vederea propunerii unor candidați pentru parlamentul bavarez din Reichstag. Însă când o facțiune naționalistă rivală, Partidul Libertății Populare Germane, s-a bucurat de un succes mai mare în alegeri și i-a invitat pe naziști să formeze o coaliție, Hitler s-a împotrivit și a declarat că se retrage de pe scena politică până la eliberarea din închisoare.

Fără sprijinul lui Hitler, încercările drepte de a se unifica s-au împotmolit, și tot atunci a luat sfârșit și scurtul interimat al lui Rosenberg. Subminat și marginalizat într-un partid

¹ Lüdecke, *I Knew Hitler*, p. 184.

naționalist zguduit de lupte intestine, Rosenberg a fost până la urmă exclus.¹

La 20 decembrie 1924, Hitler a fost eliberat din închisoare și a revenit imediat la conducerea partidului. L-a muștrat cu asprime pe Rosenberg pentru implicarea partidului în procesul electoral, cu toate că el însuși avea să urmeze aceeași strategie cât de curând. Hitler a semnat titlul principal din primul număr al reînființatului *Völkischer Beobachter*, în care îi învinovățea pe Ludendorff și pe Rosenberg de greșelile comise în perioada detenției sale.

Rosenberg nu a participat la însuflețita relansare a Partidului Nazist pe scena politică, desfășurată în luna februarie la Bürgerbräukeller, în fața unui public numeros. „Nu voi lua parte la farsa asta“, i-a mărturisit el lui Lüdecke. „Știu că Hitler se așteaptă să ne împăcăm cu toții.“² Și în vreme ce foștii adversari din urmă cu un an urcau pe scenă, își strângeau mâinile în semn de împăcare și se aliniau în spatele lui Hitler, Rosenberg, incapabil să dea uitării trecutul, i-a acționat în judecată pentru calomnie pe dușmanii săi din partid.

Hitler i-a cerut lui Rosenberg să renunțe la procese, oferindu-i în schimb posibilitatea să revină la cârma oficiosului de partid. La ezităările lui Rosenberg, Hitler l-a rugat pe Lüdecke să intervină: „Vreau ca Rosenberg să-și bage mințile-n cap și să nu mai facă pe ofensatul. Nu va

¹ Rosenberg a notat ulterior că l-a rugat pe Hitler să îi permită să demisioneze. Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 78.

² Lüdecke, *I Knew Hitler*, p. 279.

fi ușor. Rana e mai adâncă decât vă închipuiți“, a răspuns Lüdecke. „*Ja, ja*, vedem noi“¹, a rostit Führerul, râzând.

Hitler a reușit să aplaneze conflictul oferindu-i lui Rosenberg nu doar fosta sa slujbă în cadrul redacției, ci și o scrisoare neobișnuită. În pofida tonului aparent glumeț, scrisoarea arată cât de mult dorea Hitler să-l țină pe Rosenberg alături de el.

Hitler scria că partidul se afla într-o asemenea derută după puciul ratat, încât înțelegea insultele proferate de rivalii lui Rosenberg. „Când inima se umple, gura dă pe dinafară“², scria Hitler. Dar indiferent ce vorbe se rostiseră la nervi, voia să-l asigure pe aghiotantul său de prețuirea ce i-o purta. „Te știu, Herr Rosenberg, și te consider [...] unul dintre cei mai valoroși membri ai mișcării noastre, scria el. În acea perioadă dificilă în care ai preluat în mod surprinzător și inexplicabil frâiele partidului, ai luptat cât ai putut pentru propășirea idealurilor noastre – sunt absolut convins de acest lucru. S-au comis și erori, firește, dar asta i se poate întâmpla oricui. Nu urmăresc să mă pronunț asupra greșelilor, ci asupra intențiilor și a bunei tale credințe. Iar în această privință nu pot decât să te felicit din toată inima.“

Cei doi s-au împăcat, însă Rosenberg n-avea să mai fie niciodată la fel de apropiat de Führer ca în perioada dinaintea tentativei de puci.

¹ *Ibid.*, p. 278.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, pp. 50-51.

Hitler a achiziționat un Mercedes negru cu șase locuri¹, cu care îi plăcea să colinde ținutul bavarez în compania unor camarazi veseli. Mereu serios, intransigent și lipsit de haz, Rosenberg știa că nu e genul de persoană potrivită pentru asemenea excursii de odihnă. Discuțiile se întorceau mereu la organizarea partidului și la rivalitățile sale cu alți lideri naziști. Pur și simplu nu se putea stăpâni.

„Mă prețuia nespus, însă nu mă plăcea”², avea să concluzioneze el ulterior.

Cu toate acestea, Rosenberg era probabil mai dispus să reintre în luptă decât lăsase să se vadă atunci când Hitler îi oferise postul de redactor-șef la ziar. Avea 32 de ani, și de când sosise în Germania nu făcuse decât un singur lucru: să scrie diatribe pentru partid.

Drept urmare, în 1925, când naziștii au început să reclădească partidul și s-au lansat într-o perpetuă campanie de cucerire a puterii, Rosenberg n-a avut încotro și s-a întors la biroul de pe Schellingstrasse, la cârma *Völkischer Beobachter*. I-a mărturisit lui Lüdecke că avea nevoie de bani și „pe deasupra, mi-am pus viața în slujba cauzei, nu pot să renunț”³.

¹ Mașina costa mai mult decât veniturile sale: 20 000 de mărci. Hitler a susținut că s-a făcut un împrumut bancar pentru cumpărarea automobilului. Kershaw, *Hitler, 1899-1936: Hubris*, p. 685.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 52.

³ Lüdecke, *I Knew Hitler*, p. 288.

Organul de partid era la fel de acid și de combativ ca înainte¹. Ziarul îi descria pe liderii guvernului de la Weimar drept o mână de „efeminați-internaționaliști-pacifiști“. Iahve era „diavolul, un criminal de la bun început, un mincinos și sursa tuturor neadevărurilor“. Iudaismul era, de fapt, „un paravan pentru jaful și ruina economică și morală a țării, înfăptuite sub pavăza legii“. Redactorul unui ziar rival era „ucigașul sufletului german, un trădător al poporului, un agent al erodării opiniei publice“.

După cum era de așteptat, ca urmare a acestor atacuri, Rosenberg și redactorii săi au fost târâți prin nenumărate procese de calomnie și instigare la violență.

Legea Protejării Republicii dădea statului dreptul să închidă orice ziar care instiga la insurecții împotriva regimului, iar oficiosul nazist s-a ales cu o sumedenie de amenzi și suspendări. Mai mult, în martie 1926, Rosenberg a fost închis timp de o lună.

„Lupta pentru sufletul neamului se dădea în văzul tuturor“, scria Rosenberg ani mai târziu. „Atacurile împotriva noastră erau malițioase, iar noi răspundeam cu aceeași monedă.“ „Adesea, articolele apărute în *Völkischer Beobachter* erau scrise la ora 7 dimineața, pe baza unor comunicate de-abia primite, deci nu erau întotdeauna verificate. În atacurile lor, adversarii noștri nu s-au dat în lături de la absolut nimic.“² A fost o perioadă

¹ „The *Völkischer Beobachter*, 1920-1933“, pp. 367-368.

² Lang și Schenck, *Memoirs*, pp. 260-261.

dificilă, caracterizată de nesfârșite lupte atât în interiorul partidului, cât și cu dușmanii din afară.

În 1930 Rosenberg a obținut un fotoliu în parlamentul german, unde a devenit ținta adversarilor nazismului. Odată, pe când se pregătea să țină o cuvântare, îmbrăcat în uniforma cafenie a partidului, parlamentarii social-democrați l-au întâmpinat cu insulte dinainte pregătite, menite să-l scoată din fire pe antisemitul cu nume de evreu. „Iată evreul! strigau ei. Uitați-vă la nasul ăla! În Palestina cu tine!“¹

Mai dăunătoare s-au dovedit a fi insinuările despre faptele sale din timpul Primului Război Mondial. Hanfstaengl l-a informat pe Göring că Rosenberg petrecuse câteva luni în Franța, timp în care fusese în slujba serviciilor secrete ale armatei franceze. Göring a răspândit zvonul. „Omul ar trebui să recunoască odată ce-a căutat la Paris în timpul războiului“², a spus el la un moment dat. Adversarii naziștilor au lansat acuzațiile în presă, însă poliția nu a descoperit dovezi în acest sens. Pentru aceste acuzații, Rosenberg – care susținea că în 1914 făcuse o simplă vizită iubitei și viitoareii lui soții – a dat în judecată două publicații socialiste și a primit daune morale.

Cu toate acestea, a rămas cu reputația pătată. Acuzații asemănătoare au fost lansate în timpul unei dezbateri parlamentare din 1932, ducând la o ceartă scurtă, dar aprinsă. Un politician comunist a insinuat că Rosenberg

¹ Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 240.

² *Ibid.*, p. 244.

complotase împotriva Germaniei în timpul războiului, provocând o reacție promptă din partea adversarului său: „Vrei să-ți cârlesc câteva palme?”¹ Răspunzând unor atacuri dure din partea lui Rosenberg, cancelarul Heinrich Brüning l-a numit pe nazist „un așa-zis baltic, care, pe vremea când eu luptam din răspuseri în război, nici nu-și aflase măcar țara de baștină”².

Nu vom ști niciodată dacă Rosenberg și-a găsit alinare în viața privată, pentru că ne-a lăsat mult prea puține mărturii. În 1923 a divorțat de Hilda, după opt ani de căsătorie³. În realitate, căsnicia lor se încheiase în 1918, odată cu plecarea lui Rosenberg în Germania. Hilda nu l-a însoțit, ci a călătorit alături de familia ei, urmând tratamente succesive pentru tuberculoză la băile termale din regiunea Pădurea Neagră și din Elveția. „Mi-a spus că la început ar fi fost în stare să mă ajute puțin, dar că acum îmi găsisem calea. Mi-a spus că era bolnavă și că va fi probabil nevoită să se bazeze pe alți oameni pentru restul vieții“, scria Rosenberg mai târziu, într-un pasaj ce șochează prin tonul complet detașat. „Pe urmă s-a întors la părinți, în Reval, apoi a plecat în Franța, în căutarea vindecării, și a murit.“

¹ *Ibid.*, p. 240. Când naziștii au preluat puterea în anul următor, politicianul care l-a jignit, Christian Heuck, a fost pedepsit în chip sever. A fost arestat împreună cu ceilalți lideri comuniști și politicieni nedoriți, acuzat de trădare și trimis la pușcărie, unde a fost ucis de către SS.

² *Ibid.*, p. 243; Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 107.

³ Lang și Schenck, *Memoirs*, pp. 70-71.

Într-o zi de vară, la scurtă vreme după divorț, Rosenberg părăsise redacția de pe Schellingstrasse când a zărit „o doamnă frumoasă și subțirică, ce purta costum închis la culoare și o pălărie mare, neagră, cu bandă ecosez“. Femeia i-a stârnit numaidecât interesul. Avea 24 de ani, cu șase ani mai tânără decât Rosenberg. Hedwig Kramer a intrat în restaurantul grecesc unde Rosenberg lua adesea prânzul, el a urmat-o înăuntru și a intrat în vorbă cu ea. A curtat-o în timpul lungilor plimbări în jurul iazurilor și luncilor din Englischer Garten, cel mai mare parc din Europa, unde münchenezii se puteau plimba ceasuri în șir fără să străbată aceleași poteci de două ori. Cei doi s-au căsătorit în 1925 și au avut doi copii, un fiu mort imediat după naștere și o fiică, Irene, care s-a născut în 1930. Încă de la începutul căsniciei, Rosenberg și Hedwig s-au mutat într-un apartament de pe Akademiestrasse, chiar vizavi de edificiul de piatră albă lustruită al Academiei de Arte Frumoase.

Însă munca însemna totul pentru Rosenberg. Și-a petrecut ani în șir în spatele biroului, studiind, citind, gândind și scriind. Puținul timp liber pe care-l avea la dispoziție îl petrecea cufundat în lectură sau cercetând istoria germanilor. Într-una din primele sale excursii alături de noua lui soție, Rosenberg a vizitat ruinele castelului Heidelberg.

Responsabilitățile sale de redactor depășeau sfera jurnalismului de mahala al organului de partid. Rosenberg superviza revista antisemită *Der Weltkampf* (Lupta

mondială), unde obișnuitele subiecte antisemite erau împachetate în articole pseudoacademice prevăzute cu note de subsol. Hitler o numea „o armă de prim rang”. Ulterior, Rosenberg avea să preia frâiele revistei lunare *Nationalsozialistische Monatshefte*, unde erau dezvoltate fundamentele ideologice și teoretice ale partidului. Rosenberg era un instigator de mâna întâi. Până la sfârșitul carierei, avea să scrie mai multă literatură decât toți ceilalți lideri naziști la un loc¹.

Rezultatele acestei munci au început să se vadă în 1933. După zece ani chinuitori de la înfrângerea sângeroasă suferită la Odeonplatz, zece ani de pregătiri electorale prin berării, de articole tendențioase și manevre de culise, de bătăi cu pumnii pe stradă, Hitler și naziștii erau, în mod uluitor, pe punctul să preia puterea.

Rosenberg se întorcea la Berlin. De data aceasta însă, nu ca simplu spectator pe Unter den Linden, nu ca simplu martor al istoriei. De data aceasta, Rosenberg venea alături de un om puternic și hotărât să scrie istorie.

¹ Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 74.

Hitler și o parte din camarazii săi, la 30 ianuarie 1933, ziua în care au ajuns la putere. De la stânga la dreapta: Wilhelm Kube, Hans Kerrel, Joseph Goebbels, Adolf Hitler, Ernst Röhm, Herman Göring, Richard Walther Darré, Heinrich Himmler și Rudolf Hess. Așezat pe scaun: Wilhelm Frick. (*Universal History Archive/ UIG via Getty Images*)

Căderea nopții

Totul s-a întâmplat atât de repede.¹ Hitler a ajuns la putere pe 30 ianuarie 1933, în urma unui compromis politic. Aprigul revoluționar trebuia să fie ținut din scurt – temperat, controlat – de un cabinet de politicieni echilibrați, numiți de președintele Paul von Hindenburg, mătăhălosul mareșal care se aflase în fruntea armatelor germane în Primul Război Mondial. Dar cancelarul nazist se mișca prea iute, iar cabinetul nu era în stare să-i rezeze din avânt.

La doar câteva ore după depunerea jurământului de cancelar, Hitler a solicitat un nou scrutin de alegeri parlamentare pentru a-și consolida puterea. Știa că, după atâția ani petrecuți în hățișurile politicii, în încleștări cu adversarii lor din Republica de la Weimar, naziștii aveau drum deschis către putere. Iar de data aceasta nu puteau să piardă.

¹ Vezi Evans, *The Coming of the Third Reich*, pp. 310-354.

Au preluat imediat controlul asupra serviciilor civile și au trecut poliția, presa de stat și radiodifuziunea în slujba partidului. O serie de afaceriști bogați s-au angajat să le finanțeze campania electorală. Au oprit în chip violent marșurile adversarilor politici și au închis publicațiile rivale. Și, după ce ani de zile juraseră că vor face dreptate, au trecut iute la acțiune și s-au răzbunat crunt pe adversarii lor politici. De-acum înainte, teama avea să fie principala armă a naziștilor.

În noaptea ascensiunii lui Hitler la putere, trupele lui de asalt – o forță paramilitară călită în peste zece ani de lupte stradale – au mărșăluit în coloane nesfârșite pe străzile Berlinului. Retragera cu torțe a durat ore în șir, iar unora dintre spectatori li s-a părut că Hitler avea deja la dispoziție sute de mii de soldați fanatici, îmbrăcați în cămăși cafenii și cizme înalte, pregătiți să intimideze pe oricine cuteza să le stea în cale. Și într-adevăr, Hitler dispunea de aceste forțe, care aveau să sporească în lunile următoare. La începutul lui 1934, numărul lor se ridica la aproape trei milioane.

La nici o lună după preluarea puterii, comunistul olandez Marinus van der Lubbe a dat foc Reichstagului, frumosul edificiu ce găzduia întrunirile Parlamentului german. Rosenberg se afla la volanul mașinii, în Tiergarten, când a zărit flăcările. În timp ce urmărea văpaia, un reporter l-a recunoscut¹ și primul gând al lui Rosenberg a fost probabil împărtășit de toată lumea:

¹ Delmer, *Trail Sinister*, pp.185-186

complotiștii naziști incendiaseră clădirea pentru a-i putea învinovăți pe adversarii lor.

Identitatea făptașilor avea să fie dezbătută zeci de ani de-atunci înainte, însă propagandiștii lui Hitler s-au folosit numaidecât de incendiu: iată începutul unui complot comunist de a răsturna guvernul german, tunau ei.

A doua zi, Hitler i-a cerut lui Hindenburg suspendarea de urgență a drepturilor civile. Bătrânul erou de război – omul care-i oferise lui Hitler poziția de cancelar și totodată singurul care ar fi putut să-i zăgăzuiască ascensiunea în următorul an – le-a îndeplinit naziștilor toate dorințele. Libertatea de expresie și de asociere, libertatea presei, protecția împotriva percheziției și a urmăririi abuzive – toate aceste drepturi fundamentale au fost suspendate „până la noi dispoziții“, în numele securității de stat. Comuniștii au simțit pe pielea lor mânia nazistă când trupele de asalt le-au vandalizat sediile de partid, arestând oameni și sechestrând averi. Pe tot cuprinsul țării, mii de comuniști au fost arestați: scriitori, profesori, intelectuali, avocați, pacifiști și politicieni, ba chiar și membri ai Reichstagului. Deținuții au fost închiși în lagăre de concentrare improvizate. Unii dintre ei au fost torturați. Sute de oameni au murit în arest.

Ascensiunea lui Hitler a coincis cu cea a lui Herman Göring, care a fost numit la conducerea Ministerului Prusac de Interne. Astfel, Göring se afla în fruntea poliției

din cel mai mare land al Germaniei, din care făcea parte și Berlinul. Acesta și-a asumat degrabă puteri extraordinare și și-a pus forțele de securitate la treabă, înăbușind fără milă toate organizațiile politice rivale.

„Cei care-și fac datoria față de stat, care îmi îndeplinesc ordinele și întrebuintează pistolul fără milă atunci când sunt atacați se bucură de protecția mea“, le-a transmis Göring oamenilor săi într-o directivă din 17 februarie. „Cunosc două feluri de lege întrucât există două tipuri de oameni: cei care sunt cu noi și cei care sunt împotriva noastră.“¹

Diplomaților străini Göring le-a spus că se construiau lagăre de concentrare pentru dușmanii regimului și că n-ar trebui să fie „șocați de ceea ce unii numesc *excese*. Biciuirea, cruzimea, până și moartea... toate acestea sunt caracteristici inevitabile ale oricărei revoluții tinere și vijelioase“².

Cu două zile înaintea alegerilor, Göring a lansat o serie de amenințări sângeroase la adresa inamicilor săi: „Dragi germani, măsurile luate de mine nu se vor împotmoli în hățișul birocrăției judecătorești. (...) Nu trebuie să-mi bat capul cu justiția. Misiunea mea e să distrug și să extermin, nimic mai mult!“³

¹ Read, *The Devil's Disciples*, p. 282.

² Fromm, *Blood and Banquets*, p. 88.

³ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, p.195.

A fost un scrutin cum nu mai văzuse nimeni până atunci în Germania, „o farsă“¹, potrivit ambasadorului american. Naziștii promiteau că acestea vor fi ultimele alegeri de care Germania va avea nevoie. Indiferent de rezultat, nu aveau de gând să renunțe la putere.

Până la urmă, Hitler n-a fost nevoit să încalce Constituția pentru a rămâne la conducere. Numărătoarea voturilor a avut loc pe 5 martie, iar naziștii au câștigat suficiente fotolii de parlamentar. „Victoria lui Hitler este fără precedent. Democrația germană a primit o lovitură din care s-ar putea să nu-și mai revină vreodată“², declara Frederic Sackett, ambasadorul Statelor Unite.

Când noul Parlament s-a reunit la 23 martie în eleganta clădire a Operei Kroll, ce ținea locul Reichstagului pârjolit, Hitler a luat cuvântul și a condamnat amenințarea comunistă la adresa securității Germaniei. A solicitat totodată Parlamentului să promulge o lege de împuternicire ce îi conferea cancelarului o bună parte din atribuțiile legislativului. Le-a spus celor prezenți că pentru apărarea patriei era necesar ca el să dețină mai toate pârghiile puterii. Ca la un semn, trupele de asalt adunate în holul operei au început să scandeze: „Puteri depline, că de nu...!“³ Legea a trecut cu o majoritate

¹ Raport al ambasadorului SUA Frederic M. Sackett, martie 1945, reprodus în *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol. 2, pp. 201-204.

² Mărturie în Sackett, 9 martie 1933. Reprodus în *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol. 2, pp. 206-209.

³ Shirer, *Rise and Fall*, p. 199.

de voturi, lansând astfel Germania pe fâgașul dictaturii, războiului și al celor mai cumplite atrocități la care asistase Europa vreodată.

Poate cel mai uimitor lucru era că „totul se desfășurase mai mult sau mai puțin în limita legii“¹, după cum se minuna corespondentul american la Berlin, William Shirer.

În Berlin, un tânăr de 33 de ani pe nume Robert Max Wasilii Kempner urmărea cu neliniște ascensiunea naziștilor. Se afla într-o situație dificilă. Părinții lui aveau origini evreiești. De dragul asimilării, își botezaseră copii la luterani, însă naziștii clasificau cetățenii pe criterii rasiale, nu religioase. Mai mult, Kempner era social-democrat, iar în 1930 pusese umărul la demersul juridic prin care se dorea scoaterea Partidul Nazist în afara legii și expulzarea lui Hitler în Austria.

Cu toate acestea, Kempner era un tip descurcăreț și avea un talent înnăscut în a-și crea relații. Chiar și cu naziștii la putere, avea destui prieteni sus-puși.

Părinții lui Kempner erau microbiologi cu un relativ renume. Walter Kempner și Lydia Rabinowitsch-Kempner considerau că fac parte din acei „opozanți loiali“² ai guvernării³. Credeau în Germania, însă nu și în miturile sale. Nu credeau în deviza „sânge și fier“ a lui Bismarck,

¹ *Ibid.*, p. 188.

² Concept împrumutat și la noi, ce desemnează opoziția față de politicile unui guvern, însă nu și față de legitimitatea acestuia. (n.tr)

³ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 16.

nici în monarhie, și respingeau, fără îndoială, legendele teutonice promovate de Alfred Rosenberg. „Am crescut într-o familie în care scepticismul era pus la mare preț”¹, scria Kempner ani mai târziu.

La câteva zile după izbucnirea Primului Război Mondial, mai precis pe 4 august 1914, Lydia s-a înfățișat la Reichstag pentru a discuta riscul ca trupele germane să contracteze boli infecțioase (de pildă, ciuma) pe câmpul de luptă, precum și măsurile luate de armată. După discursul istoric susținut de kaizerul Wilhelm al II-lea în Camera Albă a Palatului Regal, prin care informa Parlamentul de intrarea Germaniei în război, un tânăr reporter a recunoscut-o și a fost curios să afle motivul vizitei ei. „Aștept ciuma”², i-a spus Lydia, și cu toate că răspunsul trebuia înțeles la propriu, semnificațiile sale metaforice l-au urmărit pe fiul ei până la bătrânețe.

Lydia Rabinowitsch³ era o evreică din Rusia. Se născuse în Lituania, într-o familie înstărită, proprietari de berărie. Frații ei au ales să profeseze ca dentiști, doctori, afaceriști sau avocați. Lydia, mezina familiei, a studiat botanică și zoologie la facultățile din Berna și Zürich, în Elveția.

A absolvit studiile doctorale în 1893, după care s-a mutat la Berlin, unde a lucrat pentru microbiologul

¹ *Ibid.*, p. 205.

² *Ibid.*, pp. 13-14.

³ Detalii biografice în Creese, *Ladies in the Laboratory*, pp. 129-138.

Robert Koch¹, unul dintre cei mai prestigioși oameni de știință la acea vreme. Koch era un deschizător de drumuri în cercetarea antraxului, descoperise bacteriile ce cauzau holera și tuberculoza și demonstrase alături de alți cercetători că microbii cauzează boli infecțioase. La Institutul său de Boli Infecțioase veniseră să lucreze cei mai luminați bacteriologi ai vremii. Acolo l-a cunoscut pe Walter Kempner, cercetător, medic și totodată directorul spitalului din institut. Kempner se trăgea dintr-o familie de evrei-polonezi care-și clădiseră averea din afaceri ipotecare. Cei doi s-au căsătorit în 1898, iar peste un an se aflau în Muntenegru, pentru a studia epidemiile de malarie din Balcani, când pe Lydia au apucat-o chinurile facerii. Cei doi s-au întors degrabă acasă pentru ca primul lor născut să primească cetățenie germană. L-au botezat Robert, în cinstea eroului lor, Robert Koch².

Cei trei copiii ai familiei Kempner au deprins repede meșteșugul părinților. Tatăl lor examina pacienți în saloanele special amenajate ale vilei lor din Postdamer Strasse in Lichterfelde, un cartier înfrunzit din sud-vestul capitalei. În odaia de lucru se găsea un microscop, iar pe verandă, în cuști, mișunau iepuri și șoareci pe post de cobai. La cină se discutau noutățile din domeniul bacteriologiei.

¹ „Robert Koch“, Nobelprize.org, http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/1905/koch-bio.html.

² Kempner, *Ankläger*, pp. 11, 19.

Duminicile, Koch îi scotea pe copii în parc și îi învăța să înalțe zmeiele.

La 18 iunie 1917, Robert Kempner s-a înrolat în armată. Urma oricum să fie chemat sub drapel, așa că a preferat să se ofere voluntar. Voia să slujească patria, indiferent ce credeau ai lui despre kaizer sau despre militarism în general. A ajuns pe Frontul de Vest la 25 octombrie 1918, taman când armatele germane și-au început retragerea de pe poziții bine fortificate, în fața asaltului final al Aliaților. Kempner s-a întors la Berlin împreună cu unitatea sa, fiind unul dintre miile de soldați care au mărșăluit pe Unter den Linden înainte de lăsarea la vatră din 18 decembrie. Pentru serviciile aduse armatei a fost decorat cu Crucea de Fier.

Ajuns acasă, și-a ascuns pistolul și carabina în pod. Deși avea doar 19 ani, văzuse destule încât să știe că va avea nevoie de ele pe viitor.¹

La numai două luni după înființarea Republicii, noul regim s-a confruntat cu o insurecție², nu din partea naționaliștilor de dreapta, ci din partea „spartachiștilor” de stânga. La 6 ianuarie 1919, comuniștii au încercat să răstoarne guvernul și să instaureze un regim de tip sovietic. Au pus stăpânire pe redacția social-democraților, au încercat să paralizeze orașul cu o grevă generală și au capturat principalele clădiri guvernamentale. Au

¹ *Ibid.*, pp. 22-26.

² Această mărturie apare în Watt, *The Kings Despair*, pp. 247-273.

reușit chiar să urce soldați înarmați cu puști pe Poarta Brandenburg.

La două zile după izbucnirea revoltei, cancelarul Friedrich Ebert s-a închis în biroul său, cu gânduri de capitulare. Dimpotrivă, ministrul apărării, Gustav Noske, a constituit un consiliu de război într-un internat de fete situat la sud-vest de oraș, unde a plănuit contraatacul. Ebert și Noske n-au avut de ales și au cerut intervenția Freikorps, rămășițele diviziilor militare demobilizate la sfârșitul războiului. La acea dată, în Berlin existau vreo douăsprezece unități paramilitare semiindependente, conduse de foști ofițeri de armată. Aceștia aveau în subordine veterani căliți în focul războiului care, fie din spirit patriotic, fie din meteahnă militară, s-au oferit să pună capăt primejdiei.

Înăbușirea revoltei comuniste a fost nespus de sângeroasă, chiar și după standardele vremii. Armata improvizată a lui Noske a avansat spre nord, recucerind treptat orașul. Ajunși în fața redacției insurgenților, soldații au dezlănțuit mortierele și tancurile asupra clădirii, iar rebelii dinăuntru – unii din ei fluturând steaguri albe, alții trăgând cu pistolul de la adăpostul uriașelor rotative – au fost secerați de mitraliere, obuziere și grenade. Trupele de Freikorps au lansat obuze de artilerie asupra sediului poliției, unde comuniștii plănuiseră lovitura de stat. Cei care au încercat să scape au fost măturați de gloanțe. Revoluția a fost înăbușită în doar câteva zile.

În toiul luptelor, Kempner s-a oferit să meargă la Berlin alături de fosta sa unitate, spre consternarea tatălui său („Ai înnebunit?“ l-a întrebat acesta). Kempner avea să descrie cu lux de amănunte peripețiile prin care a trecut în acele zile. Într-o scrisoare adresată armatei, prin care solicita recunoașterea meritelor sale militare, Robert declara că participase la „luptele de stradă“¹. Conform livretului militar², a petrecut zece zile în luna ianuarie și toată luna martie alături de unitatea sa, Freiwilligen-Eskadron Kürassier-Regiment nr. 4. Însă ani buni mai târziu, în autobiografie, Kempner mărturisea că jucase un rol mult mai neînsemnat. Era deja înscris la universitate și venise în vacanță. Plecase la Berlin „din pură curiozitate“³. Nu luase parte la încleștări; lăsase carabina în podul casei din Lichterfelde. Petrecuse doar două săptămâni împreună cu unitatea. Se prezenta drept un student aflat în vacanță. „Am făcut o excursie pe tărâmul terorii“, scria el mai târziu.

Când s-a prezentat la raport, superiorii l-au trimis la hotelul Eden, situat vizavi de grădina zoologică și în acel moment sediul unei unități de Freikorps denumite „Divizia Cavalerie de Gardă“. Kempner răspundea la telefoane, retransmitea mesaje și trăgea cu urechea la transmisiuni.

¹ Kempner către Büro für Kriegsstammrollen, 9 mai și 3 septembrie 1934, Kempner Papers, Box 41.

² Exemplar verificat din Kempner Landsturm-Militärpass, Kempner Papers, Box 76.

³ Kempner, *Ankläger*, pp. 25-26.

Ulterior a mărturisit că auzise tot soiul de lucruri, dar că nu „pricepuse cine știe ce“. A stat de pază la intrarea în hotel, dar și pe Kurfürstendam, o stradă mondenă din apropiere, ticsită cu cafenele și prăvălii. În ciuda încleștărilor sporadice și a gerului de-afară, lumea continua să colinde străzile, văzându-și de viață. Unul dintre prietenii lui Kempner a întâlnit o fată și a lăsat-o să-i îmbrace uniforma.

Istoria va consemna acele săptămâni la hotelul Eden din alte rațiuni. Pe 15 ianuarie, la ora nouă seara, doi dintre liderii revoltei, Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg, au fost arestați și târați în hotel, unde au fost interogați, bătuți și în cele din urmă îmbrânțiți pe ușa din dos. Acolo au fost loviți cu paturile puștilor, azvârliți în mașină și împușcați. Trupul Rosei Luxemburg a fost aruncat de pe un pod în canalul Landwehr pentru a se descompune în apa rece ca gheața, și a fost pescuit de-abia cinci luni mai târziu.

Kempner mărturisea că nu avusese habar despre aceste crime răsunătoare: aparent renunțase la uniformă și se întorsese acasă cu câteva zile înainte. Însă conform arhivelor militare, Kempner se afla la datorie când Luxemburg și Liebknecht au fost târați afară și împușcați.

Și-a reluat activitățile studențești, studiind științe politice, drept și administrație publică la universitățile din Berlin, Breslau și Freiburg. Proaspăt absolvent de drept în 1923, Kempner a fost angajat de renumitul avocat Erich Frey, cunoscut pentru părul său lins, dat pe spate, și pentru că-i apărase cu mult succes pe cei

mai bogați și notorii criminali din Berlin. Frey era genul de avocat care-i ajuta pe gangsteri să scape cu sentințe blânde, prezentându-i drept oameni cu propriul lor cod moral.

După trei ani petrecuți în banca apărării, Kempner a trecut de cealaltă parte. În 1926 a lucrat ca asistent la procuratură, însă cariera lui s-a încheiat când s-a descoperit că furniza unui ziar informații ce aruncau o lumină deosebit de proastă asupra departamentului. Apoi, în ciuda costumului galben-deschis de flanelă purtat la interviul cu ministrul – avea gusturi extrem de ciudate în materie de vestimentație – Kempner s-a angajat la Ministerul Prusac de Interne. S-a dovedit a fi un angajat ambițios și muncitor. Între 1928 și 1933 a fost consilier juridic în cadrul Poliției prusace, unde s-a ocupat de reclamații, a contribuit la redactarea unui nou cod administrativ, a predat la institutul poliției și a scris articole pentru diverse reviste juridice.

Într-o perioadă în care naziștii racolau noi suporter pe tot cuprinsul țării cu discursuri bombastice și populiste ce chemau la o revigorare în forță a națiunii germane, Kempner a făcut front comun cu politicienii de stânga. Printre ei se număra și Carl von Ossietzky, un jurnalist pacifist, condamnat la închisoare pentru dezvăluirile făcute cu privire la reînarmarea secretă a Germaniei, ce contravenea prevederilor Tratatului de la Versailles. La rugămintea lui Ossietzky, Kempner și-a pus cunoștințele de jurist în slujba Ligii Germane pentru Drepturile

Omului¹, cea mai activă organizație pacifistă din perioada interbelică, fără să ceară nimic în schimb. Din organizație făcea parte și Albert Einstein.

În 1930, Ministerul de Interne, tot mai îngrijorat de retorica revoluționară a lui Hitler, a inițiat o anchetă minuțioasă împotriva naziștilor². În principal, doreau să afle dacă Hitler și aliații săi erau vinovați de trădare pentru intenția declarată în mod repetat de a răsturna regimul.

Raportul întocmit de divizia lui Kempner oferea temeuri legale pentru scoaterea partidului în afara legii și arestarea membrilor săi³. Vreme de zece ani, naziștii își făcuseră cunoscute intențiile, odată ce (nu dacă) aveau să ajungă la putere. Acești extremiști își trâmbițau planurile în săli, prin ziare și în cărți, poate cel mai bun exemplu fiind *Mein Kampf*, un manifest bombastic de 140 000 de cuvinte, publicat în 1925. (Potrivit calculelor celebrului romancier Lion Feuchtwanger, cartea avea „139 900 de greșeli”⁴.)

Bazându-se pe declarațiile liderilor naziști, raportul Kempner susținea că Partidul Național Socialist reprezenta mai mult decât o simplă organizație politică; era un cult radical „ultracentralizat”. Toți membrii trebuiau să fie

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 71.

² Memoriu care detaliază mărturia lui Kempner în *United States vs. McWilliams*, Kempner Papers, Box 154.

³ Raportul a fost publicat cu titlul de Kempner, „Blueprint of the Nazi Underground – Past and Future Subversive Activities.”

⁴ „Hitler Ridiculed as a Writing Man”, *New York Times*, 9 februarie 1933.

„unelte supuse“, vorbind cu un singur glas. Naziștii doreau să instaureze o dictatură în locul republicii.

Plecând de la declarațiile liderilor de partid, raportul Kempner susținea că nazismul n-a fost doar o organizație politică, ci un cult extremist ultracentralizat. Membrii săi trebuiau să fie unelte docile, uniți în cuget. Naziștii urmăreau înlocuirea republicii cu o dictatură. Cu toate că declarativ urmăreau să schimbe lucrurile dinăuntru, câștigând locuri în parlamentul național și pe cele din landuri, erau aceiași revoluționari care nu renunțaseră niciodată la ideea de a accede la putere prin mijloace violente.

Declarațiile lor publice erau autoincriminatorii.

„Național-socialismul se declară în mod deschis un partid militar, care nu se va identifica niciodată cu năzuințele majorității“, scria Rosenberg.

„Am creat o puternică organizație care, într-o bună zi, va cuceri puterea în stat, iar apoi, beneficiind de toate pârghiile, ne vom impune fără preget și cu maximă asprime programul politic“, anunța Goebbels. „Odată ce vom cuceri puterea în stat, statul va fi al nostru.“

„Clădim noul stat cu mult curaj și fermitate“, striga Hitler. „Vom face cum credem de cuviință. Avem curajul să dăm piept cu orice putere!“

Raportul susținea că existau legi care combăteau asemenea cazuri de înaltă trădare. Datoria guvernului era să le pună în aplicare, nicidecum să confere legitimitate

Partidului Nazist în parlament și să asiste neputincios la ascensiunea sa.

Totuși, în această perioadă s-a desfășurat o anchetă la nivel înalt cu privire la activitățile naziștilor. Regimul de la Berlin era îngrijorat de încercările naziștilor de a-și infiltra susținătorii în armată. Generalii au interzis recrutarea naziștilor, ordonându-le soldaților să rămână apolitici. Însă mulți ofițeri se identificau tot mai puternic cu viziunea hitleristă a unei armate solide, neîngrădită de restricțiile prevăzute de Tratatul de la Versailles.

În primăvara lui 1930, trei tineri ofițeri au fost acuzați de propagandă nazistă și de faptul că îi îndemnau pe soldați să treacă de partea naziștilor în eventualitatea unei lovituri de stat. Kempner a luat parte la anchetă și a ținut locul unui procuror în cadrul procesului de trădare intentat locotenenților. Hitler a depus mărturie într-un tribunal din Leipzig, repudiindu-i pe acuzați și asigurând instanța că naziștii nu intenționau să preia puterea în chip violent. „Nu e necesar să întrebuițăm forța. Va sosi vremea când națiunea germană va cunoaște ideile noastre, iar atunci, 35 de milioane de germani îmi vor sta alături.“ Totodată, a promis că, odată ajunși la putere – pe căi legale, constituționale –, naziștii vor reda armatei gloria de odinioară și îi vor pedepsi pe evreii care-și trădaseră patria în 1918, îngenunchind națiunea germană. „Vor cădea multe capete!“¹ a exclamat el în ovațiile publicului.

¹ Shirer, *Rise and Fall*, p. 141.

Dosarele Ministerului de Interne întocmite cu sprijinul lui Kempner au ajuns pe mâna procurorului-șef din Ministerul Justiției, care le-a ignorat. S-a dovedit că avea simpatii naziste, iar ajuns la putere, Hitler l-a păstrat în funcție pe acest politician loial.

Trei ani mai târziu, în 1933, naziștii au pus mâna pe putere și s-au ținut într-adevăr de promisiuni. „Fără îndoială, Hitler nu stă pe gânduri“, scria Bella Fromm, corespondentul pe probleme de diplomatie al ziarului berlinez *Vossische Zeitung*, despre ziua ascensiunii Führerului în fotoliul de cancelar. „Ce ironie de rău augur că noul cabinet al lui Hitler își începe mandatul fără un ministru al justiției!“ Frau Bella, după cum era cunoscută, era genul de femeie care apărea la toate seratele, balurile și dineurile din înalta societate și îi cunoștea pe toți invitații. Se mândrea cu înțelegerea ei rafinată a climatului politic din capitală. Dar rapiditatea acestor schimbări o bulversase. Cum se putea ca Hindenburg să-i înmâneze frâiele puterii acestui descreierat? „E greu de crezut ce se petrece acum, mai ales dacă ești întreg la minte“¹, declara Bella.

În luna martie, *London Herald* scria că naziștii pregăteau un asalt „împotriva evreilor aidoma celor mai sângeroase din ultimii 2 000 de ani“². Deși sceptic la tonul întrucâtva isteric al articolului, secretarul de stat american

¹ Fromm, *Blood and Banquets*, p. 73.

² *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol 1 p. 320.

Henry Stimson l-a trimis ambasadei din Berlin, cerând explicații.

„Mici detașamente ad-hoc de justițieri naziști se străduiesc acum să desăvârșească ceea ce ei consideră a fi dominația nazistă, fiecare după cum consideră”¹, scria corespondentul *New York Times* Frederick Birchall, câteva zile mai târziu. Naziștii își înălțau steagurile cu svastică pe stindardele din fața sinagogilor și azvârleau bombe urât mirositoare în prăvăliile evreiești. Au împiedicat în chip zgomotos desfășurarea unui concert la Opera din Dresda, solicitând concedierea imediată a faimosului dirijor, bănuț fără temei de simpatii socialiste și acuzat că angajase prea mulți interpreți evrei.

Arestările nu conteneau. Un politician socialist a fost scos cu forța din casă, bătut până la leșin, scuipat și orbit cu pudră de muștar. Un refugiat anonim mărturisea că fusese închis timp de două săptămâni la Spandau, unde gardienii le scoteau ochii prizonierilor și le zdrobeau dantura cu patul puștilor. Un anume scriitor a fost forțat să-și înghită manuscrisul². „Nu se mai poate tăgădui că a fi iudeu sau a avea origini evreiești în Germania reprezintă o crimă în ochii actualului regim”, scria *Times* la 20 martie. „Această învinuire se aduce în mod egal tuturor evreilor. Nici excelența profesională, nici talentul pentru afaceri sau administrație publică și nici meritele

¹ Frederick T. Birchall, „Nazi Bands Stir Up Strife in Germany“, *New York Times*, 9 martie 1933.

² „Charge Terrorism by Nazi Troopers“, *New York Times*, 15 martie 1933.

personale nu cântăresc câtuși de puțin ca argumente împotriva acestei învinuiri. Profesorii sunt alungați din sălile de clasă, dirijorii de la pupitru, iar actorii de pe scenă.“ Feuchtwanger, romancierul care criticase *Mein Kampf* cu asprime, a fugit în Elveția. Apartamentul său a fost percheziționat și toate manuscrisele sale au fost confiscate.

La 1 aprilie, trupele de asalt au pichetat prăvăliile evreiești, sfătuindu-i pe clienți să cumpere din magazinele nemțești.

Potrivit ziarului *Times*, americanii întorși recent din Germania spuneau povești înfiorătoare, de necrezut: trupele de asalt au târât mai mulți evrei într-o cazarmă și i-au forțat să se biciuiască reciproc; mușteriii evrei ai unui restaurant au fost bătuți cu boxe de metal și azvârliți în stradă; mai multe trupuri au fost descoperite în pădure – poliția le clasifică drept sinucideri¹.

„Pretutindeni vedeai numai uniforme“, scria Willy Brandt, un opozant declarat al nazismului care după război avea să devină primarul Berlinului și cancelarul Germaniei de Vest. „Străzile răsunau de huruitul motocicletelor și de răcnetele trupelor de asalt ce defilau încolo-nate. Întreg orașul se preschimbasese într-o unitate militară.² Cafenelele de renume erau pe jumătate goale în urma dispariției atâtor intelectuali, artiști și scriitori. Mușteriii

¹ „German Fugitives Tell of Atrocities at Hands of Nazis“, *New York Times*, 20 martie 1933.

² Brandt, *My Road to Berlin*, p. 58.

vorbeau numai în șoaptă și mă urmăreau cu priviri bănuitoare. Teama și suspiciunile erau asemenea unei neguri otrăvitoare – mă întristau, mă apăsau în piept, simțeam că mă sufoc.“

Diplomații de la ambasada americană erau îngrijorați. Situația părea atât de tensionată, încât nu era exclus un masacru al evreilor și al adversarilor nazismului¹.

Și totuși, nu toți martorii acestui freamăt zilnic s-au arătat la fel de îngrijorați, nici măcar corespondentul *Times*, Birchall, care avea să câștige Premiul Pulitzer în 1934 pentru reportajele sale din Germania. În primăvara aceluiași an, în cadrul unei emisiuni radio cu audiență națională, Birchall îi sfătuia pe americani „să nu-și închipuie că regimul nazist din Germania se va deda la masacre și la epurări rasiale pe scară largă. Totodată, sunt convins că Germania sau actuala conducere a țării nu intenționează să intre în război cu cineva“. Birchall se declara un „optimist incurabil“². Însă optimismul său avea să fie de scurtă durată.

Noul regim a luat o serie de măsuri comprehensive menite „să-l separe pe evreu de Germania“³, după cum spunea un diplomat american. În primul an de guvernare

¹ Raport în Sackett, 21 martie 1933, reprodus în *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol. 2, p. 212.

² „Reviews Nazi Rise in Talk Over Radio“, *New York Times*, 13 martie 1933.

³ Raport de la consulul general George Messersmith, „Present Status of the Anti-Semitic Movement in Germany“, 21 septembrie 1933, *George S. Messersmith Papers*, itemul nr. 305.

nazistă au fost promulgate peste 300 de legi ce vizau privarea de drepturi a evreilor. Au fost concediați din toate structurile de stat. Profesorii universitari și-au pierdut și ei slujbele. Avocaților și judecătorilor evrei li s-a interzis accesul în tribunale. Medicii evrei au fost dați afară din sistemul de sănătate. Afaceriștilor germani li s-a ordonat să-i concedieze pe evreii din conducerea companiilor. Brokerii evrei au fost îndepărtați din bursa berlineză. În urma concedierilor, unii dintre ei s-au sinucis.

Evreii erau forțați prin toate mijloacele posibile să părăsească Germania. Naziștii s-au arătat favorabili proiectului sionist de a-i duce pe evrei în Palestina. „Rămâne de văzut cu ce vor fi lăsați evreii să plece din Germania“¹, scria unul dintre ei.

Cu mai nimic, dacă era după extremiștii din partid.

Un diplomat american la Berlin, George Messersmith, era uimit că cetățenii de origine evreiască alegeau să rămână în continuare într-o țară care încerca cu tot dinadinsul să le facă viața un chin. „Trebuie să trăiești în Germania și faci cu adevărat parte din viața aceste țări ca să înțelegi chinurile psihice la care sunt supuși zilnic oamenii, care în multe privințe sunt infinit mai dure decât violențele fizice ce au marcat debutul revoluției“², nota el într-un raport al Departamentului de Stat din 1933.

¹ Citat de *Der Deutsche*, *Ibid*.

² Raport din Messersmith, 1 noiembrie 1933, reprodus în *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol. 2, p. 363.

Una dintre primele hotărâri ale lui Göring în 1933, în calitate de ministru prusac de interne, a fost cooptarea lui Rudolf Diels, un tânăr energic de 32 de ani, cu părul negru, renumit pentru oportunismul său fără margini. Doi ani mai târziu, Diels își începea cariera în cadrul diviziei de poliție politică din subordinea Ministerului de Interne, unde era însărcinat să întocmească rapoarte despre activitatea partidelor de stânga, în general, și a comuniștilor, în particular. Diels se atașase de Göring¹, care în acea perioadă urmărea să-și înlăture inamicii din cadrul departamentului. „Nu vreau să am de-a face cu nemernicii ăștia. Au mai rămas oameni de nădejde aici?” îi spunea lui Diels².

Diels i-a pus la dispoziție dosarele personale și cele din arhivele poliției ale funcționarilor cu loialitate îndoielnică și, în curând, Göring a trecut la epurarea social democraților și a altor elemente suspecte din imperiul său birocratic. Funcționarii de stat au fost nevoiți să completeze formulare cu date personale despre religie, rasă și afiliere politică. Kempner a completat formularul cu conștiinciozitate. A promis chiar, într-un mic act de sfidare, să se intereseze de originile sale rasiale.

Göring a convocat o ședință și i-a informat pe angajații ministerului că de-acum înainte se va lucra „numai în spirit național-socialist”. Cei care se împotriveau erau invitați să-și dea demisia. Kempner n-a ridicat nicio obiecție – de

¹ Kempner, *Ankläger*, pp. 26-37; vezi și capitolul 16 din prezenta lucrare.

² Hett, *Burning the Reichstag*, p. 34.

ce să renunțe la remunerație atât de devreme? –, însă avea să afle în curând că a fost dat afară.

Majoritatea concediaților au primit o simplă înștiințare. Kempner obișnuia să povestească despre tratamentul la care fusese supus. Göring, spune anecdota, l-a chemat pe avocat în biroul lui pentru a-l concedia personal și de-o manieră extrem de brutală. „Ai noroc că nu te azvârl în pușcărie! Dispari din ochii mei. Să nu te mai văd vreodată!“, i-a strigat ministrul corpolent¹.

Kempner, se știa, avea obiceiul să înflorească lucrurile atunci când povestea. În fapt, întâlnirea celor doi nu a fost într-atât de dramatică. Potrivit însemnărilor autobiografice, ofițerul de cadre din minister, un vechi prieten, i-a adus la cunoștință concedierea, însă i-a dat voie să plece în permisie și l-a transferat în Departamentul de Finanțe și Construcții. Noua sa slujbă îi cerea să verifice cotele apelor navigabile din Berlin.

În luna aprilie a fost votată Legea pentru Restaurarea Administrației Publice, prin care se bloca accesul evreilor la anumite funcții de stat; erau incluși profesorii de școală și facultate, judecătorii și procurorii. Însă, la insistențele lui Hindenburg, s-a făcut o excepție în cazul evreilor care lucrau în administrație dinainte de 1914 sau care, asemenea lui Kempner, luptaseră pe front. Cu toate acestea, 5 000 de evrei și-au pierdut slujba din cauza noii legi. Deși cariera militară l-a ferit în primă fază,

¹ Mosley, *The Reich Marshal*, p. 151.

Kempner a fost concediat în septembrie 1933 din cauza nestatorniciei sale politice¹.

În același timp, Diels era recompensat cu o funcție importantă. Urma să fie șeful proaspăt înființatei poliții secrete, al cărei nume, Geheime Staatspolizei, a fost prescurtat la acele trei silabe care aveau să-i îngrozească pe inamicii naziștilor: Gestapo.

Kempner și Diels se cunoșteau bine. Diels era un orator desăvârșit care, asemenea lui Kempner, avea un talent în a-și face relații și prieteni sus-puși. Adesea îi găseai la o bîrfă în cafeneaua Ministerului de Interne.

Ani mai târziu, Diels avea să afirme despre Kempner că „era făcut pentru Gestapo. Păcat că avea un handicap rasial”².

Chipul lui Diels purta cicatricele duelurilor de scrimă – două tăieturi pe obrazul drept și o brazdă mai adâncă pe stîngul – dar femeile se dădeau în vînt după el. Se spunea că ar fi putut să „joace rolul principal într-un western american”³. Și cu toate că era însurat, nu se dădea în lături de la aventuri. În 1931, Kempner i-a făcut un mare serviciu colegului său. Diels își uitase buletinul în apartamentul unei prostituate, iar aceasta s-a prezentat

¹ Kempner, *Ankläger*, pp. 88-90. Vezi și „Police Counsel on Leave of Absence”, 8 *Uhr-Abendblatt*, 23 februarie 1933; documente privind concedierea și pensia lui Kempner, *Kempner Papers*, Box 95.

² Acest citat și detaliile legate de relația lui Kempner cu Diels sunt extrase din Kohl, *The Witness House*, pp. 43-47, 152-153.

³ Leni Riefenstahl, citată în Hett, *Burning the Reichstag*, p. 28.

la sediul ministerului, plângându-se că Diels o agresase. Atunci a intervenit Kempner¹, care i-a dat niște bani și a poftit-o afară.

Una dintre legăturile amoroase ale șefului Gestapoului a scandalizat cercurile diplomatice din Berlin². În 1933, Diels a început s-o curteze pe Martha Dodd, fiica de 25 de ani a ambasadorului american William Dodd. Cei doi puteau fi văzuți plimbându-se în Tiergarten, la film sau frecventând cluburile de noapte. Indiscrețiile Marthei, care se despărțise de soțul ei înainte de-a se muta la Berlin, au devenit notorii. Pe Diels îl alinta „scumpete“ și admira „frumusețea lui frântă, nemiloasă“. Diels i-a spus despre luptele intestinale din birocrăția nazistă, precum și de teama lui că va fi asasinat. Ulterior, când avea să fie hăituit de anumiți dușmani care se îndoiau de loialitatea sa față de partid, Martha Dodd va încerca să-i vină în ajutor.

În februarie 1933, la scurtă vreme după ce Kempner părăsea Ministerul de Interne, dar înainte ca incendierea Reichstagului să-i dea lui Göring prilejul să facă arestări în masă în rândul adversarilor politici, procurorul s-a întâlnit cu Diels în restaurantul Kempinski & Co de pe Leipziger Strasse.

– Cum merg treburile, Diels? l-a întrebat Kempner. Cu ce te mai ocupi acum, e mult de lucru?

¹ Kempner, *Ankläger*, pp. 111-112.

² Larson, *In the Garden of Beasts*, pp. 116-119.

– Am și de lucru, am și probleme, i-a răspuns Diels. Trebuie să întocmesc liste.

– Cu ce scop?

– O posibilă operațiune.¹

Se pregătea arestarea partizanilor de stânga.

– Printre ei se numără și vechi prieteni de-ai noștri, i-a împărtășit Diels.

Grație acestui pont, Kempner și-a îndemnat prietenii pacifiști să fugă din țară. Unul dintre aceștia, Kurt Grossman, a plecat în Cehoslovacia la o zi după ce primise telefonul lui Kempner. Ulterior avea să afirme despre Kempner că „avea talentul de-a afla informații la care alții n-aveau acces”². Un alt cunoscut de-al procurorului, Carl von Ossietzky, a refuzat să părăsească țara și a fost arestat de Gestapo în urma incendiului de la Reichstag. Un om cu sănătatea șubredă, Ossietzky a fost condamnat la muncă silnică, fiind bătut cu regularitate.

Tot în acea perioadă, Liga Germană pentru Drepturile Omului a fost desființată. Kempner a dat foc listelor cu membri³ ai ligii și, ca să fie sigur, a aruncat cenușa în râul Spree.

Kempner întrezărise urmările ascensiunii naziștilor la putere încă din 1930. Cu toate că scăpase de valul arestărilor din acele prime luni îngrozitoare, realiza,

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 110.

² Hett, *Burning the Reichstag*, p. 79.

³ Kempner, *Ankläger*, pp. 68-72.

fără îndoială, primejdia în care se afla orice evreu – și, pe deasupra, adversar al nazismului – care trăia în Reichul lui Hitler. Însă n-a părăsit Berlinul. Nu încă. În această privință, s-a comportat aidoma majorității evreilor din Germania. Deși câțiva dintre ei s-au grăbit să-și ia viză, mulți alții – în fapt, un procent covârșitor – s-au mulțumit să urmărească pasiv desfășurarea evenimentelor.

Ei aparțineau păturii mijlocii și erau legați emoțional și material de țara lor. Se considerau germani¹. Pur și simplu nu erau pregătiți să renunțe la țara unde prosperaseră, mai ales începând cu ultimele două generații.

După zeci de ani în care fuseseră tratați drept cetățeni de rang secund, evreii au fost emancipați de kaizerul Wilhelm în 1871 și au întâmpinat cu entuziasm accesul la instituții publice, la cariere de doctori, avocați și profesori, precum și dreptul de a-și deschide propriile afaceri, într-o țară care devenea pe zi ce trece motorul economic al Europei². Mulți evrei s-au integrat numai-decât, sau cel puțin au încercat, renunțând la credința strămoșească în favoarea protestantismului sau a secularismului. Germania (și mai cu seamă Berlinul) a devenit un punct de atracție pentru evreii din toată Europa. Pentru prima oară, printre personalitățile marcante din economia, politica și comunitatea științifică germană se regăseau și evrei. În Primul Război Mondial, 100 000 de

¹ Kaplan, *Between Dignity and Despair*, pp. 62-66.

² Dippel, *Bound Upon a Wheel of Fire*, pp. 1-20.

evrei s-au înrolat în armata germană, opt din zece au luptat pe front, iar 12 000 și-au dat viața pentru patrie.

Ajunși la putere, naziștii au tunat și au fulgerat și s-au jurat să-i alunge din țară, dar evreii nu știau cât de în serios să ia aceste amenințări. Mulți credeau că Hitler își va cumpăta discursul odată ajuns la putere. Cu siguranță se putea ajunge la un compromis pentru ca toată lumea să trăiască în pace. Liderii evrei îndemneau la răbdare și calm. Poate că Germania avea să-și găsească echilibrul și să-l îndepărteze pe Hitler după un an, doi de nebunie.

În următorii ani, numărul de agresiuni împotriva evreilor a oscilat și, deși se temeau că situația avea să se înrăutățească, evreii erau în egală măsură temători de primejdiile emigrării¹. Aveau să colinde străzile unui meleag străin, fără un ban în buzunar, fără posibilitatea de-a învăța limba sau de-a se angaja? Mulți evrei care își întrețineau familia au refuzat să plece urechea la rugămințile soțiilor de-a emigra până a fost prea târziu. Una peste alta, evreii germani aveau mai multe temeuri să rămână decât să plece, potrivit istoricului John Dippel. „Erau prea multe piedici în calea lor: înrădăcinarea, satisfacția de sine, scepticismul, îngâmfarea, naivitatea, iluziile deșarte, ba chiar și oportunismul.”² În mod surprinzător, unii afaceriști evrei s-au îmbogățit în primii ani ai regimului nazist.³

¹ *Ibid.*, p. 140.

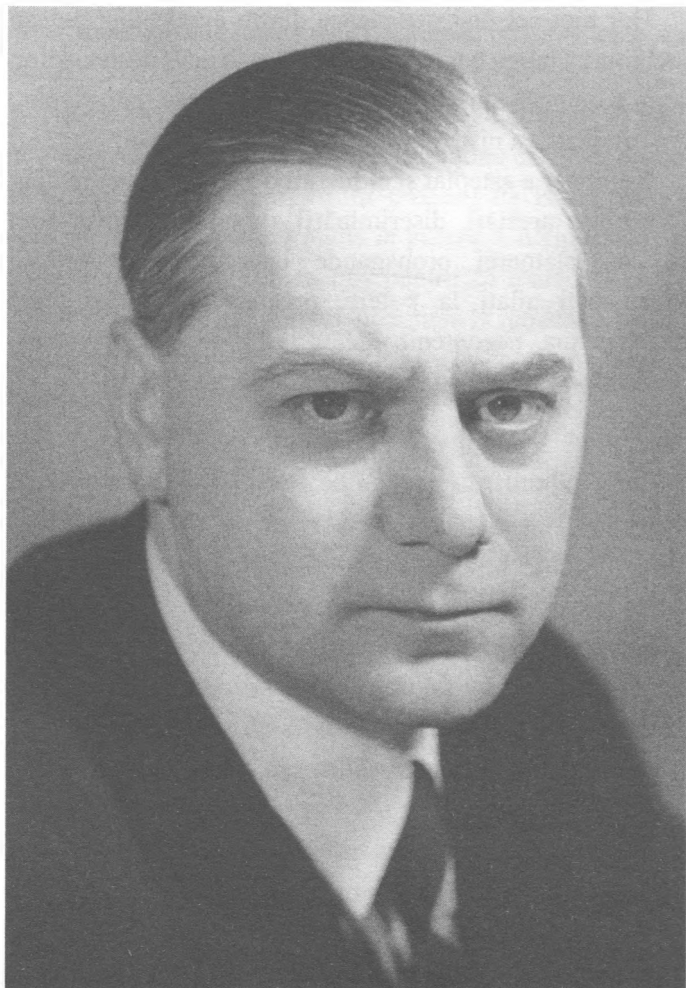
² *Ibid.*, p. xxiii.

³ *Ibid.*, p. 139.

Dar nici cei mai perspicace dintre evrei nu-și puteau închipui că întreg continentul va cădea în mâinile naziștilor, scria Kempner ani mai târziu. Drept urmare, au așteptat. Au așteptat „ca niște patrioți devotați Germaniei”¹.

Kempner a așteptat și el pentru o vreme, supraviețuind valului de arestări, discriminării ajunse la ordinea zilei și dezgustătoarei propagande lansate de antisemiții înverșunați aflați la putere, precum Rosenberg, care propovăduia neconținut ideea rasei curățate de toate impuritățile și a unei țări fără pic de sânge iudaic.

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 176.

Alfred Rosenberg, ideolog-șef al Partidului Nazist.
(*Bundesarchiv, Bild 146-2005-0168/Heinrich Hoffmann*)

„Calea lui Rosenberg“

Avea charisma unui antreprenor de pompe funebre: ochii adânciți în orbite, împrejmuți de cercuri întunecate, buze încremenite, subțiate într-o expresie de eternă nemulțumire, păr rar, cu cărare și dat mereu pe spate, lăsându-i la vedere fruntea înaltă. „De statură medie, chipul său palid și fălcile lipsite de fermitate dădeau impresia unui om bolnăvicios ce ducea un trai sedentar“¹, scria reporterul american Henry C. Wolfe în urma întrevederii cu Rosenberg. În opinia lui Wolfe, Rosenberg era genul de om care refuza cu obstinație să zâmbească, fiind atât de pătruns de importanța misiunii sale, încât orice semn de veselie ar fi părut nelalocul său.

„Ochii lui de culoare deschisă, lipsiți de strălucire, păreau să privească spre tine, dar nu la tine, ca și cum n-ai fi fost acolo“, scria Kurt Lüdecke, care, la un moment dat, îl susținuse și strânsese fonduri pentru scriitorul nazist. Rosenberg se considera un intelectual rasat, însă celor

¹ Henry C. Wolfe cu Heinrich Hauser, „Nazi Doctor of Frightfulness“, *Milwaukee Journal*, 6 iulie 1940.

din jur le părea un om rece, arogant, izolat și întotdeauna meschin. „O bucată de gheață! Ironia sa rece și distantă îi ținea pe oameni la depărtare, aceștia simțindu-se mici și stânjeniți în prezența lui“, scria Lüdecke¹.

Albert Krebs nu se lăsa ușor intimidat, însă, cel puțin nu de prezența lui Rosenberg. Krebs, lider sindical în Hamburg, fusese comandantul unei trupe de asalt, lider regional de partid și redactor la ziarul de factură nazistă *Hamburger Tageblatt*. Pe la sfârșitul anilor '20, într-o perioadă marcată de lupte intestinale care au dus la apariția a două facțiuni rivale în Berlin și, respectiv, München, Krebs și-a atras antipatia lui Rosenberg prin publicarea unui editorial ce punea în discuție opoziția virulentă a partidului la adresa Uniunii Sovietice, poziție care, după cum era de așteptat, a pus în cele din urmă capăt dialogului cu redactorul oficiosului de partid. Rosenberg i-a trimis o telegramă, cerându-i să se prezinte de urgență la München. Krebs a fost întâmpinat cu răceală în biroul redacției de pe Schellingstrasse. „Rosenberg ședea la birou, dar nu s-a ridicat, nu și-a înălțat privirile și mi-a răspuns la salut cu un mârâit neînteligibil“, scria Krebs mai târziu.

Krebs s-a așezat pe un scaun.

– Doreai să vorbești cu mine?

– În urmă cu 14 zile, i-a răspuns Rosenberg.

– N-am avut timp în acea perioadă.

– Un angajat al partidului trebuie să-și facă timp atunci când îi solicit prezența, i-a întors-o Rosenberg.

¹ Lüdecke, *I Knew Hitler*, pp. 83-85.

Cei doi redactori s-au lansat într-o dispută aprinsă despre articolul cu pricina. N-au ajuns la nicio concluzie, însă Krebs a aflat câte ceva despre ideologul-șef al partidului. Rosenberg i-a ținut prelegeri extinse în care a repetat întocmai lucrurile publicate în organul de partid. Obiecțiile ridicate de Krebs erau ignorate. „Aveai impresia că nu ascultă deloc. Din când în când, răspundea criticilor mele subțindu-și buzele sau cu un surâs rece, de unde și-a dobândit și reputația de aroganță ursuză“, își amintea Krebs. „Era atât de rigid când dădea glas plăsmuirilor și reveriilor sale egolate în care se închipuia un nobil baltic, un lord englez sau un geniu de talia lui Copernic, încât și-a pierdut în cele din urmă capacitatea deja redusă de a interacționa și de-a discuta cu alți oameni. (...) Era atât de absorbit de propriile-i cugetări, încât nu înțelegea cum e posibil ca alții să aibă păreri diferite.“¹

Sindicalistului îi venea greu să creadă că Hitler îl prețuia atât de mult pe acest intelectual închipuit cu mintea tulbure. Era limpede că Rosenberg jongla cu idei confuze, încâlcite², ba chiar furate. „Deși, grație memoriei excelente și nescatelor sale rezerve de energie, acumulasă un număr impresionant de date individuale, Rosenberg nu avea capacitatea să ordoneze aceste informații și să dezvolte o înțelegere proprie asupra contextului și a relațiilor dintre evenimentele istorice“, scria Krebs.

¹ Allen, *The Infancy of Nazism*, p. 217.

² *Ibid.*, p. 184.

Poate că Hitler nu era conștient de aceste aspecte. Sau poate că era, dar realiza, cu o doză de ingeniozitate, că Rosenberg era genul de ideolog înțelept de care avea nevoie partidul, gândea Krebs. „Maestru al propagandei, Hitler știa, la urma urmelor, că tocmai aceste ineptii lipsite de noimă au cel mai mare impact asupra maselor.”¹ Doar astfel se putea explica titlul pompos pe care i-l conferise Hitler în zorii celui de-al Treilea Reich.

În anii '20, în paralel cu publicarea ziarului *Völkischer Beobachter*, Rosenberg a lucrat la opera sa de căpătâi: un tratat despre rasă, artă și istorie de-a lungul mileniilor, o carte ce avea să umbrească vraful de contribuții zilnice și lunare pe care le propaga zilnic în lume. Voia ca *Mitul secolului XX* să dăinuie. Se dorea a fi apogeul cugetărilor sale despre Germania și despre locul acesteia în lume, un tratat scilicet de filosofie și cea mai cuprinzătoare expunere a ideologiei naziste scrisă vreodată. Prin această lucrare dorea să fie recunoscut drept cel mai de seamă gânditor al partidului.

Deși ar fi vrut să-și dedice întreg timpul tratatului, Rosenberg a fost nevoit să lucreze cu întreruperi. „Eram ocupat de dimineață până seara cu ziarul și, drept urmare, nu am putut s-o redactez temeinic”², mărturisea el ani mai târziu. Din când în când se mai furișa să lucreze la

¹ *Ibid.*, p. 220.

² Interogatoriul lui Rosenberg, 21 septembrie 1945, 14.30-16.40, Arhivele Naționale, M1270, rola 17.

tratat, spre nemulțumirea directorului său. „Uite-l pe studentul ăsta nătâng, îngâmfat și tont cum se chircește acolo!“ i-a spus Max Amann, redactorul-șef al ziarului, unui compatriot, într-o zi.¹ Arăta spre Rosenberg, așezat la o masă de marmură în fața unei ferestre largi a cafenelei Tambosi din Odeonsplatz, vizavi de impunătoarea biserică Teatinerkirche, cu ale sale două turnuri cu ceas, unde își avea loc de veci o bună parte din familia regală Wittelsbach. Rosenberg, înconjurat de teancuri de cărți și hârtii împrăștiate pe mai multe mese, părea adâncit în cugetare. „Scrie cărți, boemul!“ a exclamat Amann. „În loc să scoată un ziar ca lumea!“

Rosenberg și-a isprăvit manuscrisul în 1929, l-a dat soției sale, Hedwig, să-l bată la mașină, după care i l-a trimis lui Hitler pentru aprobare. S-au scurs șase luni. Führerul n-a dat niciun răspuns. Când Rosenberg s-a încumetat să-l tragă de limbă, Hitler i-a spus că era o scriere „inspirată“², însă era curios cine avea să treacă prin sutele de pagini de ideologie nazistă marca Rosenberg. Pe de-o parte, Hitler publicase deja cartea de căpătâi a nazismului, *Mein Kampf*. Pe de altă parte, Führerul era un politician pragmatic, hotărât să preia și să dețină puterea, iar unele dintre ideile promovate de *Mitul secolului XX* erau cel puțin controversate.

¹ Allen, *Infancy of Nazism*, pp. 220-221.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 101.

Deși avea anumite rezerve, Hitler a aprobat totuși publicarea tratatului. În 1930, cartea lui Rosenberg intra în librării.

Mitul secolului XX era o lucrare încâlcită, aproape de nepătruns. Rosenberg o considera un tratat de filosofie a artei și religiei ce promova ideile sale neobișnuite despre istorie și rasă¹. „Fiecare rasă are sufletul său și fiecare suflet rasa lui – o structură internă și externă unică, o înfățișare și un mod de a fi proprii, o relație la fel de unică între forțele voinței și ale rațiunii“, citim într-un pasaj. „Fiecare rasă năzuiește spre un ideal propriu. Dacă însă, în urma pătrunderii sângelui și ideilor străine, acest ideal este denaturat sau abandonat, preschimbările interne vor duce la anarhie și, odată cu trecerea veacurilor, la catastrofă.“²

Aceeași proză amorfă continuă la nesfârșit. Un admirator a încercat să-l ajute pe Rosenberg prin publicarea unui glosar stufos ce viza terminologia obscură³.

Prin tot acest amestec de ambiguități se întrezăreau și pasaje lucide, idei ce aveau să marcheze gândirea nazistă în următorii 15 ani. Potrivit lui Rosenberg, cultura și onoarea germană jucaseră un rol-cheie în propășirea civilizației de-a lungul veacurilor. Toate marile culturi purtau amprenta influenței ariene. Amestecarea raselor – sau anarhia rasială – dusesese la decăderea marilor societăți. Acordând drepturi egale „sângelui alogen“, teutonul

¹ Interogatoriul lui Rosenberg, 21 septembrie.

² Rosenberg, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, p. 104.

³ Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 82.

„păcătuișe împotriva sângelui său“¹. Germania putea atinge măreția de odinioară doar prin puritate rasială.

Cititorii familiari cu literatura naționalistă și antisemită – cu Gobineau și Chamberlain, printre alții – aveau să observe că mai citiseră toate acestea; în cartea lui Rosenberg nu se găsea nicio idee importantă originală. Însă, după ascensiunea naziștilor la putere în 1933, acești intelectuali au descris *Mitul secolului XX* drept o piatră de hotar a național-socialismului, alături de *Mein Kampf*, o carte pe care fiecare nazist era obligat s-o aibă în bibliotecă. Câțiva ani mai târziu, mulți lideri naziști aveau să susțină că nu o citiseră cu atenție. Goebbels a descris-o drept un „râgâit ideologic“². Göring lăuda tratatul într-o scrisoare adresată lui Rosenberg, însă pe la spatele acestuia povestea că adormise la primul capitol³. Hitler ar fi spus că aruncase de curiozitate „o privire“ prin cartea lui Rosenberg și i se păruse „prea obscură“⁴. Pe deasupra, detesta titlul. Naziștii nu răspândeau mituri, ci o cunoaștere modernă. „Prostii. Și prostiile sunt doar prostii. Dacă lipești o foaie de hârtie pe o pată de cerneală, nimeni n-o s-o confunde cu un Rembrandt peste cincizeci de ani. Rosenberg e un om prost și periculos, și cu cât te descotorosești mai iute de el, cu

¹ Rosenberg, *Der Mythos*, p. 105.

² Fest, *The Face of the Third Reich*, p. 168.

³ Goldensohn, *The Nuremberg Interviews*, pp. 108-109, Alfred Rosenberg, p. 494.

⁴ Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk 1941-1944*, p. 308: Trebuie subliniat faptul că aceste remarci au fost notate de către un inamic mărturisit a lui Rosenberg, Martin Bormann.

atât mai bine“¹, i-a spus Putzi Hanfstaengl lui Hitler. Franz von Papen, politicianul conservator ajuns vicecancelar în ianuarie 1933, își amintea de o discuție privată în care Hitler ridiculiza atât cartea, cât și pe autorul ei².

Dar Hitler, mereu în căutare de avantaje politice, știa cum să joace publicului. Un alt nazist din garda veche, Otto Strasser, eliminat ulterior din rândurile partidului, s-a plâns de atacurile virulente ale lui Rosenberg împotriva creștinismului și de „păgânismul“ său.

Hitler s-a ridicat în picioare, tulburat, și a început să dea roată biroului spațios al lui Strasser. „Ideologia lui Rosenberg e parte integrantă din doctrina național-socialistă. Rosenberg e un deschizător de drumuri, un profet. Teoriile sale sunt expresia sufletului german. Un adevărat german nu le poate condamna.“³

Strasser își amintea că, doi ani mai târziu, odată cu publicarea *Mitului...*, Hitler a ridicat în slăvi opera lui Rosenberg: „E cea mai formidabilă realizare“. Potrivit lui Hitler, conflictele rasiale stătuseră la baza tuturor revoluțiilor din istorie. „Dacă ai citi noua carte a lui Rosenberg, ai pricepe lucrurile astea.“⁴

Indiferent ce părere aveau adversarii lui Rosenberg despre *Mitul secolului XX*, tratatul a devenit text standard în Germania. Proaspăt instauratul regim nazist a ordonat

¹ Hanfstaengl, *Hitler: The Missing Years*, p. 122.

² Papen, *Memoirs*, p. 261.

³ Strasser, *Hitler and I*, p. 96.

⁴ Baynes, *The Speeches of Adolf Hitler*, p. 988.

includerea ei în programa școlară și în biblioteci. Profesorii care participau la cursurile de îndoctrinare erau rugați să vină cu exemplarele de-acasă. Studenții la drept trebuiau să fie la curent cu tezele sale. Instructorii Tineretului Hitlerist apelau la ideile lui Rosenberg în cursurile de ideologizare. „Calea lui Rosenberg este calea tineretului german“, spunea Baldur von Schirach, liderul organizației¹.

Cartea s-a vândut în peste un milion de exemplare², iar Rosenberg a devenit un punct de reper în nenumăratele dispute legate de religie, artă și rasă din perioada nazistă. Pe rafturile tuturor librăriilor din țară, *Mitul...* se găsea alături de singura sa rivală pe piața de carte germană, *Mein Kampf*. A întrunit și chiar a depășit toate așteptările lui Rosenberg: era biblia mișcării naziste. „Cred că opera dumneavoastră va dăinui și peste o mie de ani“, i-a spus un admirator lui Rosenberg.³

În anii '30, străzile Berlinului fremătau de activitate. În fiecare dimineață, funcționarii și muncitorii din fabrici, purtând costume, rochii sau salopete, inundau

¹ Bollmus, „Alfred Rosenberg“, p. 187. Mai târziu, Schirach îi va mărturisi psihiatrului închisorii de la Nürnberg, Douglas Kelley, că deși toți membrii Tineretului Hitlerist aveau copii, niciunul dintre ei nu a putut-o scoate la capăt. „Rosenberg ar trebui să rămână în istorie drept omul care a vândut mai multe exemplare decât orice alt autor dintr-o carte pe care nu a citit-o nimeni. Dar remarcile lui Schirach au fost contrazise de o mulțime de scrisori trimise de către cititori. Vezi Kelley, *22 Cells in Nuremberg*, p. 44, și Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 213.

² Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 293. Doar în 1934, venitul său din publicații a fost de 42 000 de mărci, echivalentul de astăzi a 300 000 \$.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 10 august 1936.

gările și stațiile de metrou ale orașului. Prin zarva traficului răzbăteau strigătele comercianților stradali care vindeau flori, fructe, țigări, baloane, ziare și tot soiul de giumbușlucuri.

Bulevardul Unter den Linden, Poarta Brandenburg sau aleile înmiresmate ale parcului Tiergarten ar fi stârnit uimirea vizitatorilor, însă niciun loc nu surprindea mai bine esența capitalei ca Potsdamer Platz¹, replica berlineză la Times Square din Londra. Hotelurile de lux și terasele cafenelelor împărțeau spațiul public cu berăriile și prăvăliile. Haus Vaterland, cu firma sa luminoasă lipită de fațada circulară a clădirii, îi invita pe berlinezi la cinematograful, la spectacole și la restaurantele sale cu tematică internațională („Lumea într-o singură clădire“, spunea sloganul vremii). Restaurantul Vaterland, ce putea găzdui 2 500 de mușterii, era promovat drept cel mai încăpător restaurant din lume. Opt bulevarde își revărsau traficul în haotica intersecție din Postdamer Platz. Tramvaiele își tăiau drum prin mijlocul ei, în vreme ce micuțele Opeluri și strălucitoarele Mercedes-Benz se întreceau cu camionete, autobuze cu etaj, taxiuri, căruțe, ba chiar și cu neînfricații pietoni. În 1925, una dintre primele rețele de semaforizare din Europa a fost instalată în centrul pieței, dar, spun sursele vremii, n-a fost îndeajuns pentru a ține în frâu valul de oameni și mașini.

În ianuarie 1933, Rosenberg s-a mutat în cele din urmă în nordul orașului pentru a fi mai aproape de miezul

¹ Ladd, *The Ghosts of Berlin*, pp. 115-125.

acțiunii, într-o casă obișnuită de pe Margaretenstrasse 17, la mică depărtare de cea mai aglomerată intersecție din capitală. Ar fi preferat Wilhelmstrasse, lângă sediul Cancelariei Reichului și al celor mai importante ministere, însă pe moment se mulțumea și cu Margaretenstrasse.

În noul Reich, partidul funcționa asemenea unui guvern paralel¹, unde până și cei ce nu ocupau poziții de conducere în guvern dispuneau de o putere uriașă. În primii opt ani de regim nazist, începând din aprilie 1933, Rosenberg a fost șeful Biroului de Externe. Noul cancelar nu avea încredere în diplomații din vechea gardă, din care făcea parte și ministrul de externe Konstantin von Neurath. Însă atât timp cât Hindenburg era în viață, Hitler nu-l putea înlocui pe Neurath cu omul său: Neurath se bucura de susținerea președintelui. Astfel, în primă fază, Hitler a decis să-l folosească pe Rosenberg ca pe-un ministru de externe din umbră pentru a-și promova politicile internaționale.

Din anumite puncte de vedere, funcția îi venea ca o mânășă lui Rosenberg, care publicase în 1927 o carte intitulată *Viitorul politicii externe a Germaniei*, era membru al Comitetului de Afaceri Externe al Reichstagului, iar în 1932 participase în calitate de reprezentant al partidului la un forum internațional desfășurat la Roma despre viitorul Europei. Pe de altă parte, Rosenberg avea o înțelegere superficială cu privire la celelalte națiuni și la interesele

¹ Raport al consulului general, George Messersmith, 10 aprilie 1933, reprodus în *Foreign Relations of the United States*, 1933, vol. 2, p. 223.

lor și nu avea tactul, rafinamentul sau discreția specifice diplomaților.

Toate sursele susțin că discuțiile cu Rosenberg urmau mereu același făgaș. „Pornea o conversație pe un subiect ales la întâmplare, dar după numai cinci minute dădea glas acelorași teorii obosite despre sânge și rasă ce-și făceau mereu loc în polemicile sale“, scria unul dintre interlocutorii săi. „Dacă te lansai într-o discuție despre istorie, horticultură sau cizmele parașutiștilor militari, sângele și rasa își făceau negreșit loc în discursul lui Rosenberg cu o iuțeală ce putea fi prevăzută matematic.“¹

William Dodd, ambasadorul american la Berlin, își amintea de câteva asemenea discuții purtate cu Rosenberg. Îi repugna. Ba chiar se ferea să fie fotografiat în compania ideologului de partid, cum s-a întâmplat de pildă într-o noapte de noiembrie în 1934, când cei doi s-au intersectat în hotelul Adlon din Parizer Platz. „O întâlnire tare neplăcută, căci nu cunosc oficial german mai puțin lucid și mai predispus la a înșira ineptii“², scria Dodd în jurnalul personal.

Prima vizită a lui Rosenberg la Londra în calitate de șef al Biroului de Externe a fost un adevărat fiasco politic și diplomatic, după cum l-a avertizat un prieten. „Nu

¹ Kelley, *22 Cells*, p. 38. Douglas Kelley a fost unul dintre psihiatrii care l-au intervievat pe Rosenberg în timpul detenției sale la Nürnberg, înainte de procesele pentru crime de război.

² Dodd și Dodd, *Ambassador Dodd's Diary*, p.191.

știi o boabă de engleză!“¹ i-a spus Lüdecke, finanțatorul nazist, înainte de plecare. „N-ai un singur costum care să-ți vină bine. Ținuta ta de seară lasă de dorit. Du-te întâi la croitorie.“ „Hitler avea dreptate. Meriți țeava pistolului“, i-a răspuns Rosenberg cu un zâmbet înghețat. Vizita lui Rosenberg la Londra din mai 1933 – o primă tentativă de a contracara criticile dure aduse de britanici regimului represiv nazist – a stârnit proteste, iar unii parlamentari britanici au cerut expulzarea sa din țară. Diplomatul britanic Robert Vansittart îl descria drept „un pește murat“² cu un temperament pe măsură. Rosenberg a părăsit Anglia în pripă, lăsând în urmă mănuși, o cravată, o batistă, șosete și peria de unghii.

Tot atunci a luat legătura cu doi englezi care s-au dovedit a fi spioni³. Unul dintre aceștia, jurnalistul William de Ropp, fusese tocmnit de naziști să prezinte figurile marcante ale regimului de la Berlin în presa britanică. Celălalt, agentul MI6 Frederick Winterbotham, juca rolul simpatizantului nazist în cadrul Ministerului Aviației Britanice. Neștiind aceste aspecte, Rosenberg i-a invitat pe cei doi la o întrevedere cu Führerul în Cancelaria Reichului, apoi la un dineu cu înalta ofițerime ținut la faimosul restaurant Horcher din Berlin. Rosenberg își închipuia că deschide calea unor relații mai amiabile între

¹ Lüdecke, *I Knew Hitler*, pp. 642-643.

² Vansittart, *The Mist Procession*, p. 475.

³ Winterbotham, *The Nazi Connection*, pp. 32-81.

cele două națiuni. În fapt, le facilita agenților accesul la o bogăție de informații despre reînarmarea Germaniei.

Era în continuare gurul afacerilor externe în partid și, astfel, nu a demisionat. A tras toate sforile posibile. A luat legătura cu simpatizanți naziști din alte țări, ba chiar a finanțat propaganda nazistă în America. A dezvoltat strategii pentru destrămarea Uniunii Sovietice și a așteptat clipa în care urma să-și pună amprenta pe harta Europei.

Indiferent dacă clipa aceea avea să sosească vreodată sau nu, Rosenberg era pentru eternitate întâiul ideolog al Partidului Nazist. În ochii activiștilor de rând era un apărător consacrat și reductabil al cauzei naziste, omul care elaborase armătura teoretică pentru țelurile lor radicale. În iunie 1933, Rosenberg s-a aflat printre cei șaisprezece naziști promovați în Reichsleiter, cea mai înaltă structură de conducere a partidului, subordonată doar Führerului. Spre sfârșitul anului, Hitler îl lauda pe ideolog într-una din scrisorile sale de apreciere trimise mai tuturor liderilor naziști și publicate ulterior în *Völkischer Beobachter*.

„Dragul meu tovarăș de partid Rosenberg! Una dintre primele condiții necesare izbânzii național-socialismului a fost distrugerea păienjenişului de idei nocive cu care suntem asaltați. Pe lângă faptul că ai condus lupta împotriva acestor idei, ai contribuit enorm... la consolidarea unității ideologice a mișcării noastre politice“¹, scria Hitler.

¹ Piper, *Alfred Rosenberg*, pp. 293-294.

La începutul lui 1934, Hitler a consacrat statutul de lider al lui Rosenberg. Devotatul său aghiotant urma să îndeplinească funcția de „responsabil cu întreg procesul educării și îndoctrinării intelectuale și ideologice ale Partidului Național Socialist“.

Această titulatură kilometrică – născocită, firește, de Rosenberg – rivaliza în lungime cu cele două propoziții ambigue ce alcătuiau numirea sa în funcție.

Postul a fost creat în urma solicitării unor materiale de îndoctrinare de către Robert Ley¹, conducătorul Frontului Muncitoresc German și șeful organizației de partid a Reichului. Pe deasupra, Ley coordona și activitățile Biroului Central de Instructaj, însărcinat cu educarea actualilor și viitorilor lideri ai celui de-al Treilea Reich. Partidul crescuse exponențial odată cu accederea lui Hitler în funcția de cancelar. Peste 1,6 milioane de germani s-au alăturat mișcării naziste între 30 ianuarie și 1 mai 1933, perioadă în care s-au suspendat înscrierile. Ley se asigura de faptul că „viorelele de martie“, cum îi numeau cei din vechea gardă, vor fi educați corespunzător în spiritul național-socialismului. Rosenberg avea să îndeplinească funcția de consultant: ideologul era însărcinat să elaboreze programa², să întocmească planuri de lecție și să producă materiale educative pe care angajații lui Ley urmau să le

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 457-460.

² Rothfeder, „A Study of Alfred Rosenberg's Organization for National Socialist Ideology“, pp. 72-76.

folosească în cursurile de instructaj pentru îndoctrinarea temeinică a cadrelor de partid.

Rosenberg țintea însă mult mai sus. Înțelegându-și misiunea în termeni foarte largi, a trecut la satisfacerea acelei mari ambiții regăsite în lunga sa titulatură.

În luna februarie, Rosenberg a luat cuvântul în cadrul unei întâlniri desfășurate în clădirea Operei Kroll din Berlin și, adresându-se demnitarilor de partid, și-a expus idealurile mărețe. A vorbit cu obișnuitul său accent baltic, marca străinului, a imigrantului de primă generație, însă, pe măsură ce vorbele sale reverberau în sala mare a Operei, Rosenberg își făcea, încetul cu încetul, loc în inimile și sufletele germanilor. „Dacă ne-am fi mulțumit doar cu acapararea puterii în stat, mișcarea național-socialistă nu și-ar fi împlinit misiunea“, le-a spus celor prezenți. „Într-adevăr, revoluția politică în stat a fost dusă la îndeplinire, însă remodelarea intelectuală și spirituală a omului de-abia acum începe.“¹

Dar înainte să sune asaltul general, Rosenberg trebuia să câștige o luptă mult mai personală.

Hitler avea o manieră darwinistă de a conduce. Îi numea pe aghiotanții săi în mai multe funcții, în care responsabilitățile se suprapuneau, și dădea adesea instrucțiuni destul de generale privind planurile sale. Încuraja în chip sistematic luptele intestinale: își asmuțea subalternii unii împotriva celorlalți și intervenea decisiv doar când feudele teritoriale sau conflictele politice ieșeau

¹ Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 113.

de sub control. Cu toții știau că puteau fi dați afară – sau mai rău – dacă picau în dizgrația lui Hitler. Pretutindeni domnea neîncrederea. „Nu cunosc nici măcar un singur om din elita Partidului Nazist care n-ar tăia beregata tuturor colegilor săi pentru a urca pe scara ierarhică”¹, scria Bella Fromm, jurnalista pe probleme de diplomație. „Hitler preferă acest climat. Îi ține mereu în alertă. Aparent, e de părere că cei care știu să dea din coate îi vor fi de folos.”

Noua funcție a lui Rosenberg îl puna în conflict direct cu unul dintre cei mai temuți politicieni din Berlin, un funcționar viclean, letal și totodată un strălucit manipulator: Joseph Goebbels, ministrul propagandei și instruirii publice. Cu patru ani mai tânăr decât Rosenberg, Goebbels copilărise² într-o familie de muncitori din Rheydt, un orașel din apropiere de Düsseldorf. Părinții lui erau catolici cucernici, iar Goebbels ar fi vrut să îmbrace haina preoției. În urma unei intervenții chirurgicale la coloana vertebrală a rămas infirm de-un picior, care a încetat să mai crească, și astfel a șchiopătat pentru tot restul vieții. Rușinat de infirmitatea sa, Goebbels s-a dedicat învățaturii și a devenit un student eminent. A studiat literatură germană, istorie, limbi străvechi și și-a luat doctoratul în filosofie. Din acea clipă, le-a pretins tuturor să i se adreseze cu „Herr Doktor”.

¹ Fromm, *Blood and Banquets*, p. 164.

² Detaliile legate de copilăria lui Goebbels sunt extrase din Read, *The Devil's Disciples*, pp. 126-134, și Lochner, *The Goebbels Diaries*, pp. 12-14.

În dorința de a se consacra ca scriitor, a ținut un jurnal cu regularitate și, încercându-și talentul, a scris un roman autobiografic, mai multe piese de teatru și câteva articole de ziar. Nu a izbutit să le publice. Nu a reușit nici măcar să se angajeze în presă. Pentru o scurtă perioadă a lucrat la o bancă, însă a fost concediat în perioada crizei financiare din 1923.

Decepționat, s-a alăturat, în 1924, mișcării naziste. S-a evidențiat numaidecât ca orator și, împreună cu Gregor Strasser, farmacist de meserie și lider energic în Berlin, a încercat ralierea clasei muncitorești la cauza nazistă. Goebbels și Strasser, fratele mai în vârstă al lui Otto Strasser, erau în egală măsură socialiști și naționaliști, ceea ce a iscat un conflict cu Hitler și cu acoliții săi conservatori din München, printre care se număra și Rosenberg. Goebbels nu înțelegea de ce naziștii și comuniștii n-ar putea conlucra. „Ne războim între noi, dar în realitate nu suntem dușmani”¹, afirma el într-o scrisoare deschisă adresată comuniștilor. „Discordia aceasta ne slăbește forțele și ne împiedică să ne atingem țelurile.” În 1926, Strasser și Goebbels au elaborat o nouă platformă de partid ce viza cu precădere publicul din München, în care se cerea confiscarea averilor nobiliare și cooperarea Germaniei cu Uniunea Sovietică „eliberată de internaționalismul evreiesc”.

Hitler s-a împotrivit viziunii celor doi, mai ales că mulți dintre sponsorii săi erau aristocrați înstăriți. I-a muștrat dur

¹ Read, *The Devil's Disciples*, p. 142.

pe Goebbels și pe Strasser, și, în cadrul unei ședințe de partid din 1926 în care i-a umilit public, le-a solicitat să abandoneze planul. Decizia Führerului de a merge pe mâna lui Rosenberg l-a zdrobit pe Goebbels, susținător înfocat al liderului nazist. „Ce Hitler mai e și ăsta? Un reacționar?“ nota el în jurnal¹. „Problema rusească: o cale greșită. Italia și Anglia sunt aliații noștri firești! Groaznic! Spune că misiunea noastră e distrugerea bolșevismului. Bolșevismul e o invenție evreiască. Rusia trebuie sfărâmată... Nu mai am cuvinte. Am senzația că m-a lovit cineva în cap.“

Însă Goebbels era, mai presus de toate, un om ambițios și pragmatic și, în curând, și-a reluat locul în conducerea partidului. Jurnalul său s-a umplut iute de panegirice dedicate eroului său. (Citim într-unul din acestea: „Adolf Hitler, te iubesc pentru că ești un om deopotrivă măreț și simplu. Ești întruchiparea genialității“².)

Hitler, pe de altă parte, l-a curtat cu mare pompă pe Goebbels și, după ce pretinsul disident a rupt legătura cu Strasser, a fost trimis la Berlin pentru a conduce asaltul taman împotriva comuniștilor pe care încercase nu demult să-i atragă de partea sa. Sarcina necesita un talent pentru diatribă, iar Goebbels era omul potrivit. Până și unul dintre admiratorii săi afirma că vorbele lui dădeau impresia unui amestec de „acid clorhidric, sulfat de cupru și piper“³.

¹ Lochner, *The Goebbels Diaries*, p. 19.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, p. 171.

³ Fest, *The Face of the Third Reich*, p. 333, n. 44.

Maestru în arta intrigii, Goebbels își devota în egală măsură timpul gestionând ministerul și ținând socoteala rivalilor săi. Cel puțin așa dădea impresia. Jurnaliștii din Berlin au remarcat apetitul lui pentru a lucra peste program, capacitatea sa intelectuală deosebită – o însușire rară într-un partid cunoscut mai degrabă pentru utilizarea forței brute – precum și faptul că nu se dădea în lături de la nimic pentru a câștiga o dispută verbală. „În aparență onest și direct, cu zâmbetul său dezarmant și glasul său mieros, Goebbels își disimula gândurile cu măiestrie în spatele unei măști elegante”¹, scria Louis P. Lochner, corespondentul Associated Press la Berlin. În ochii săi, Goebbels era un scamator. Când ținea discursuri, părea copleșit de emoție, însă în realitate juca teatru, fiecare moment fiind gândit și executat cu iscusință.

Goebbels își demonstra adesea dibăcia printr-un truc. Ținea patru discursuri în care apăra pe rând patru forme de guvernare (monarhia, comunismul, democrația și nazismul), iar ascultătorii lui erau convinși că oratorul era un susținător înfocat al fiecăreia dintre ele. „Goebbels s-a dovedit a fi un demagog de excepție”, recunoștea Lochner. Privirile sale întunecate, pătrunzătoare, părul său negru, lins, dat pe spate, pielea spilcuită, toate acestea te duceau cu gândul la Mefistofel².

Rosenberg avea câteva probleme cu Goebbels, prima fiind că șeful propagandei adoptase o viziune largă

¹ Lochner, *The Goebbels Diaries*, p. 20.

² *Ibid.*, p. 22.

asupra atribuțiunilor sale. Potrivit decretului Führerului din 30 iunie 1933, Goebbels avea jurisdicție asupra „întregului domeniu al îndoctrinării spirituale a neamului, propagandei de stat, propagandei culturale și economice, precum și a educării publicului domestic și din străinătate”¹. În opinia lui Rosenberg, aceste însărcinări încălcau propriile sale atribuțiuni. Aceste divergențe i-au antrenat pe cei doi într-un conflict ce a durat mai bine de doisprezece ani.

În mod surprinzător, câmpul de luptă a fost arta. Răsturnarea monarhiei la sfârșitul războiului descătușase Berlinul, care peste noapte a devenit centrul social și cultural al țării. Blonde cu picioare lungi și personalități vestite se perindau pe bulevardele largi ale capitalei și serveau băuturi la terasele cafenelelor. Turiștii se minunau la vederea uriașelor magazine universale, în special a sediului Wertheim de pe Leipziger Strasse, care, datorită holului uriaș, candelabrelor și arcadelor sale înalte, părea o catedrală închinată consumerismului.

Cu ai săi patru milioane de locuitori, Berlinul devenise brusc a treia metropolă ca mărime din lume, devansată doar de Londra și New York. Berlinezii de rând erau cosmopoliți, cinici și veniți probabil de prin alte locuri. În

¹ „Decree Concerning the Duties of the Reich Ministry for Public Enlightenment and Propaganda“, 30 iunie 1933, reprodus ca 2030-PS în Office of the U.S. Chief of Counsel for the Prosecution of Axis Criminality, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 4, pp. 653-654.

opinia unui scriitor, erau „newyorkezii Europei Centrale”¹. Mai mult, vorbeau un dialect pe care restul nemților îl considerau obraznic și ireverențios.

În vreme ce grupările de dreapta și de stânga se luptau pentru controlul politic al Germaniei, atât pe străzi, cât și în Reichstag, anii '20 au văzut o înflorire a modernismului de toate facturile², în galerii și în alte spații dedicate artei. Artiști expresioniști precum Otto Dix au surprins în lucrările lor haosul de pe front, dar și dezordinea urbană. Dadaistii se împotriveau oricărui lucru care trecea drept rațional. Arhitecții moderniști precum Erich Mendelsohn proiectau clădiri cu forme unduitoare și futuriste. După lăsarea seriei, berlinezii se tratau cu filme de groază avangardiste, cu Marlene Dietrich în *Îngerul Albastru*, cu gangsterii lui Bertolt Brecht, cu jazz, cabaret cu sânii la vedere, cu o divă goală în cada de baie sau cu dansul senzual al Josephinei Baker purtând doar un colier și o fustă de banane. O dezlănțuire a energiilor sexuale luase locul autoritarismului conservator al kaizerului. Cluburile de noapte, precum și anumite piese de teatru veneau în întâmpinarea unei înfloritoare subculturi homosexuale. Berlinul interbelic era haotic, eclectic și, spre mândria cetățenilor săi, de stânga.

Firește, naziștii disprețuiau toate aceste manifestări. *Völkischer Beobachter* descria Berlinul drept „creuzetul în

¹ Otto Friedrich, *Before the Deluge: A Portrait of Berlin in the 1920s* (New York: Harper Perennial, 1995), p. 6.

² Ladd, *The Ghosts of Berlin*, pp. 110-115.

care colcăie toate ticăloșiile: de la prostituție la crâșme, cinematografe, marxism, evrei, stripteuze, negrotei, dansuri și toate excrescențele mârșave ale așa-zisei «arte moderne»¹. Rosenberg se plângea în 1925 că cinematografele au căzut „în mâinile evreilor” și, drept urmare, „îmbolnăveau poporul cu imagini deșănțate; aici, ca de altfel și în presa evreiască, se vede limpede intenția de a proslăvi promiscuitatea”².

Rosenberg a devenit principalul susținător al programului cultural *popular* ce respingea modernismul – pe care el îl numea „bolșevism cultural” – în favoarea unei arte tradiționale cu rădăcini în istoria germanică. Mișcarea populară (*völkisch*, n.tr.) se clădea pe un soi de naționalism cu elemente romantice și rasiste, ce preamărea virtuțile soldatului, ale țăranului și ale folclorului german. În 1929, Rosenberg a înființat *Liga Militantă pentru Cultura Germană*, asociație semiindependentă care organiza conferințe susținute de intelectuali de marcă și promova idei conservatoare în revista ei ilustrată.

Dimpotrivă, Goebbels aprecia anumite manifestări ale artei moderne³ și ținea partea unor grupuri care nu doreau să vadă arta încătușată de conservatorii din tabăra lui Rosenberg. „Garantăm libertatea artei”, a repetat ministrul propagandei de nenumărate ori. Și-a legat numele de o

¹ Articol *Völkischer Beobachter*, citat în *Ibid.*, p. 82.

² Articol semnat de Rosenberg în 1925, *Der Weltkampf*, citat în Rosenberg, *Race and Race History*, p. 173.

³ Petropoulos, *Art as Politics in the Third Reich*, pp. 23-25.

expoziție italiană de artă futuristă, și-a decorat pereții casei cu acuarele expresioniste semnate de Emil Nolde și l-a plătit pe Leo von König ca să-i facă un portret în manieră impresionistă, pe care l-a agățat în birou.

Venirea naziștilor la putere i-a dat lui Rosenberg ocazia să-și reînnoiască atacurile împotriva artei moderne. Însă în toamna lui 1933, Goebbels a înființat Camera de Cultură a Reichului cu scopul de a-și spori controlul asupra artelor frumoase, teatrului, muzicii, radioului, cinematografului, presei și a literaturii, luând-o astfel înaintea ideologului. Rosenberg nu s-a dat bătut, ci a redenumit Liga Militantă, a inclus-o în cadrul programului guvernamental de mare succes pentru turism și relaxare, numit *Forță prin bucurie*, care-i oferea un anumit grad de control asupra programelor ideologice și culturale destinate muncitorilor germani și familiilor lor.

În același timp, Rosenberg a căutat căi de atac mai vizibile, sperând să-l submineze pe Goebbels și să pună crucea noii sale agenții culturale.

Rosenberg și-a îndreptat tunurile spre Ernst Barlach, un sculptor expresionist ale cărui statui voluminoase cu mantii gotice l-au recomandat pentru construirea câtorva memoriale de război în Germania. Goebbels se număra printre admiratorii lui Barlach, ba avea chiar și câteva mici sculpturi de-ale artistului acasă. Rosenberg a criticat sculpturile lui Barlach din Catedrala Magdeburg, reprezentând un schelet cu o cască pe cap, un bărbat cu o mască de gaze, o femeie jelind și trei soldați, dintre care

unul avea capul bandajat și ținea o cruce mare în mână. În viziunea naționaliștilor, soldatul german era un supraom plin de eroism. Rosenberg se plângea că sculpturile lui Barlach erau taman opusul: „un amestec de figuri umane pipernicite, imbecile și amorfe, purtând căști sovietice, ce se doresc a fi soldați germani!”¹ Barlach a încercat să-și îmbuneze contestatarii², ajungând chiar să-și declare public susținerea față de Hitler, dar, cu toate acestea, lucrările sale au fost scoase din muzeul de stat, iar memorialul din Magdeburg a fost dărâmat.

Rosenberg a tulburat și mai mult apele când l-a forțat pe baronul artelor să-l înlăture pe compozitorul Richard Strauss de la conducerea Camerei de Muzică a Reichului. Motivul? Faptul că accepta să lucreze cu muzicieni evrei. Strauss montase o operă împreună cu doi scriitori evrei, Hugo von Hofmannsthal și Stefan Zweig, își publicase lucrările la o editură patronată de-un evreu și angajase un pianist evreu. Când Gestapoul a interceptat o scrisoare destinată lui Zweig, în care Strauss vădea o atitudine aproape disidentă față de regimul nazist (Strauss mărturisea că acceptase șefia Camerei de Muzică doar pentru a-i „feri pe artiști de nenorociri și mai mari”³), Goebbels s-a văzut nevoit să-l concedieze.

¹ Articol semnat de Rosenberg în *Völkischer Beobachter*, iulie 1933, citat în Rosenberg, *Race and Race History*, p. 161.

² Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 164-166.

³ *Ibid.*, p. 189.

În 1935, ministrul propagandei a realizat în cele din urmă poziția dificilă în care se afla. Pe lângă atacurile venite din partea lui Rosenberg, Goebbels era în dezacord și cu Hitler, vechi adversar al modernismului artistic. Cu un an în urmă, în cadrul unui discurs important susținut cu prilejul mitingului anual al partidului de la Nürnberg, Führerul a criticat „bâlbâielile cubiștilor, futuriștilor și dadaiştilor“ care puneau în pericol cultura germană. „Acești șarlatani se înșală crezând că întemeietorii noului Reich sunt într-atât de proști sau de nesiguri, încât să se lase păcăliți sau, mai rău, intimidați de balivernele lor.“¹

Întocmai ca în urmă cu zece ani când fusese nevoit să aleagă între Strasser și Hitler, Goebbels a mers pe mâna Führerului și a întors spatele artei moderne.

Mereu dornic să-și demonstreze loialitatea până la capăt, proaspătul convertit a conceput și organizat cel mai detestabil spectacol artistic din perioada nazistă. „Mi-au intrat în atenție niște mostre hidoase de artă bolșevică. Vreau să organizez în Berlin o expoziție de artă degenerată, pentru ca oamenii să învețe s-o recunoască“, scria Goebbels în jurnal. Galeria Artei Degenerate, după cum au intitulat-o naziștii, și-a deschis porțile în iulie 1937: peste 600 de lucrări moderniste semnate (printre alții) de Pablo Picasso, Henri Matisse sau Vassily Kandinski, atârneau trist de pereții salonului, însoțite de explicații sinistre ce înfierau stricăciunea lor morală.

¹ Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 15-16.

Hitler a fost încântat, iar Goebbels ușurat: viclean ca întotdeauna, ministrul propagandei își redobândise locul de-a dreapta Führerului.

Rosenberg nu reușise să-l detroneze pe rivalul său, dar asta nu l-a împiedicat să facă uz de poziția sa de ideolog al Führerului pentru a-și împinge doctrinele până în cele mai îndepărtate cotloane din Germania. În toată această perioadă de conflicte birocratice, ba chiar și în timpul războiului, nenumăratele institute și departamente culturale aflate sub oblăduirea lui Rosenberg au lucrat din greu.

Biroul său pentru Protejarea Artei¹ cântărea și evalua meritele ideologice ale noilor compoziții muzicale și piese de teatru, verificând totodată activitatea politică a artiștilor și a vorbitorilor ce urmau să apară pe scenă în fața publicului nazist. Membrii biroului trimiteau poliției secrete note informative despre artiștii cu adeziuni îndoielnice². Rosenberg nu dorea ca eforturile Biroului Central de Instrucțaj să fie zădărnicate de acele expresii artistice, literare, teatrale și muzicale nealiniat la ideologia nazistă. Pe deasupra, agenția lui organiza concerte, gira conferințe și monta piese de teatru cu care se mergea mai apoi în turnee prin localitățile mici ale patriei.

Departamentul lui Rosenberg publica lunar o revistă de artă superb ilustrată, *Die Kunst im Deutschen Reich*

¹ Rothfeder, „A Study“, pp. 136-138, 215-218.

² Petropoulos, *Art as Politics*, p. 45.

(*Arta în Reichul german*, n.tr.), pentru a propaga viziunea partidului despre o artă germanică sănătoasă, și totodată o revistă de muzică prin care se urmărea eliminarea influențelor evreiești din sălile de concerte.

Biroul pentru cultivarea literaturii, aflat de asemenea în subordinea lui Rosenberg, consta dintr-o echipă de angajați și o armată de voluntari neplătiți (1 400 la apogeu) însărcinați să evalueze sistematic „întreaga literatură germană cu caracter moral sau educativ ce prezenta un interes pentru poporul german”¹. Aceștia urmăreau dacă noile apariții corespundeau criteriilor ideologice și-și publicau descoperirile în revista *Bücherkunde*, care a strâns 8 000 de abonați din industria cărții. Volumele aprobate erau notate pe foi albe, pe când cele necorespunzătoare, pe foi roșii. Adesea era suficientă o singură recenzie negativă pentru ca Ministerul Propagandei să adauge cartea respectivă la lista miilor de volume cenzurate în Germania. Harnici din fire, angajații lui Rosenberg au întocmit și un index al autorilor evrei care a ajuns să numere într-un final 11 000 de nume. La un moment dat, sub auspiciile campaniei orchestrate de Rosenberg de a strânge cărți pentru soldații de pe front, echipa literară „a curățat gospodăriile nemțești de volumele indezirabile”².

Agențiile dădeau naștere altor agenții³ pe măsură ce serviciul de monitorizare ideologică al lui Rosenberg își

¹ Barbian, *The Politics of Literature in Nazi Germany*, p.118.

² *Ibid.*, p. 121.

³ Rothfeder, „A Study“, pp. 199-207.

întindea umbra peste întreg peisajul cultural. Biroul de știință evalua numirile din mediul academic. Biroul pentru investigarea arhitecturii rurale se asigura că locuințele țăranilor nu fuseseră atinse de influențe externe, ci oglindeau la perfecție năzuințele arhitecților lor de sânge germanic. Biroul pentru folclor și sărbători de partid a conceput ceremonii naziste de botez, căsătorie și înmormântare, publicate ulterior într-o revistă de partid cu tot cu indicații privind muzica și decorațiunile potrivite. Erau sugerate nume nemțești pentru nou-născuți: Arwed, Erdmut, Sebalt, Ulf.

Una dintre agențiile lui Rosenberg evalua sculpturile și picturile înfățișându-l pe Hitler înainte ca acestea să fie prezentate publicului.

Rosenberg a cutreierat toată Germania, propovăduindu-și mesajul și făcând băi de mulțime. În afara Berlinului se bucura întotdeauna de-un public larg și de primiri entuziaste. Indiferent de cum îl percepeau colegii de partid, în orașele de provincie și la sate era eroul mișcării naziste.

În Berlin însă, lupta cu Goebbels era la fel de aprigă. În cercuri restrânse, ministrul propagandei îl poreclise pe teoretician „aproape Rosenberg”¹. „Rosenberg era aproape cercetător, jurnalist și politician... Nu pe deplin, dar pe-aproape.”

Pe de altă parte, Rosenberg considera că ideologia nazistă era imuabilă și se împotrivea obiceiului lui Goebbels de a-și schimba vederile după cum îi dicta

¹ Allen, *Infancy of Nazism*, p. 202.

interesul politic. „În vreme ce partidul se înfrupta din roadele puterii dobândite în 1933, Rosenberg îmbrăcase mantia profetului din Vechiul Testament care-și mustra poporul pentru că se închina la idoli“¹, avea să scrie un biograf. Rosenberg a ajuns la concluzia că rivalul său, maestru în pompă și ceremonii, vedea în ideologia nazistă doar o unealtă propagandistică, asemenea steagurilor sângerii și a marșurilor cu torțe.

Se îndoia că Goebbels credea cu adevărat în idealurile partidului. Propagandistul își schimba vederile cu atâta nonșalanță, încât Rosenberg era convins că ar fi fost în stare să facă sau să zică orice ca să rămână la putere.

„Revoluția noastră are un abces“², conchidea el câțiva ani mai târziu.

Însă nu doar Goebbels stătea în calea visului unui partid unit sub tutela ideologică a lui Rosenberg. În pofida influenței pe care ideologul o avea asupra naziștilor din eșaloanele inferioare ale partidului, cei din vârful ierarhiei erau prea obsedați să-și exercite ei înșiși puterea ca să se lase struniți de cel supranumit în batjocură „Filosoful“. Erau oameni de acțiune care îi priveau pe intelectuali cu neîncredere. Hitler încerca să liniștească puțin apele în comunitatea internațională în vreme ce-și reclădea în secret forțele armate. Voia să rămână în relații cordiale cu Hindenburg, întrucât generalul era în continuare

¹ Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 4.

² Jurnalul lui Rosenberg, 6 februarie 1939.

președintele Germaniei, un erou național și totodată singura persoană care putea să-l înlăture pe Hitler de la putere. Trebuia să fie flexibil. Trebuia să fie un politician adevărat.

Rosenberg vedea lucrurile cu totul altfel. „Aș susține un punct de vedere indiferent de opiniile celor din jur, dacă aș fi convins că slujește mișcării. Aș face asta chiar și cu riscul de a rămâne *singur* la final”¹, scria el la un moment dat. Drept urmare, talentul său de a-și face dușmani nu trebuie să-l fi surprins câtuși de puțin.

Printre aceștia se afla un om care nici nu voia s-audă de nesfârșitele discursuri moralizatoare ale ideologului: Ernst Röhm, comandantul batalioanelor de asalt (SA). Un bărbat cu grumaz de taur, pe-al cărui chip se zăreau încă cicatricele dobândite în Primul Război Mondial, Röhm a cerut vehement o „a doua revoluție”² după ce Hitler a ocupat fotoliul de cancelar. Voia să-i înlăture pe vechii generali din conducerea armatei, iar soldații de rând să fie înlocuiți cu propriii săi luptători feroși: brațul vânjos al Partidului Nazist.

În 1933, Rosenberg și Röhm s-au întâlnit întâmplător la o serată extravagantă găzduită de ambasadorul Turciei. Printre invitați se afla și Bella Fromm, care socializa cu sursele. „Serată protocolară. Afară, parcul Tiergarten era învăluit în ceață. Vechiul Palat Renascentist strălucea în lumina reflectoarelor. Porțile impunătoare erau larg

¹ *Ibid.*, 7 mai 1940.

² Shirer, *Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 204-206.

deschise. Un flux nesfârșit de mașini se scurgea înăuntru. (...) În jur, o splendoare de neînchipuit. Uniforme militare, rochii elegante și bijuterii sclipitoare“ scria Fromm.¹

Însă gălăgiosul Röhm și soldații săi cu cămăși brune erau decupați parcă dintr-un alt peisaj. Au băut foarte multă șampanie și s-au îmbătat atât de strașnic, încât gazdele i-au poftit să părăsească palatul. Drept răspuns, aceștia au pus mâna pe câteva zeci de sticle și s-au retras într-o altă încăpere.

Când Rosenberg și-a făcut într-un târziu apariția, îmbrăcat în frac, Karl Ernst, liderul trupelor de asalt din Berlin, stătea tolănit pe o canapea roz și-l legăna pe unul dintre colegii săi în poală. Rosenberg detestase dintotdeauna homosexualitatea fățișă a lui Röhm și a câtorva dintre soldații săi. „În jurul lui roiau desfrânații și paraziții“², nota Rosenberg în jurnal un an mai târziu. „Ofițerii lui aveau cu toții amanți tineri, se izolau pe zi ce trece de mișcarea nazistă și întăreau populația cu purtarea lor.“ În opinia lui Rosenberg, soldații lui Röhm erau doar o „gașcă de gigolo berlinezi cu cămăși cafenii“.

Rosenberg a șuierat câteva vorbe de indignare. Vizibil încântat, comandantul cherchelit a izbucnit în râs. „Ia uitați-vă la porcul ăsta baltic“³, a rostit Röhm în gura mare. „Papă-lapte ăsta nu îndrăznește să se atingă de băutură! Obraznicul ăsta de baron baltic e prea îngâmfat să poarte

¹ Fromm, *Blood and Banquets*, pp. 134-135.

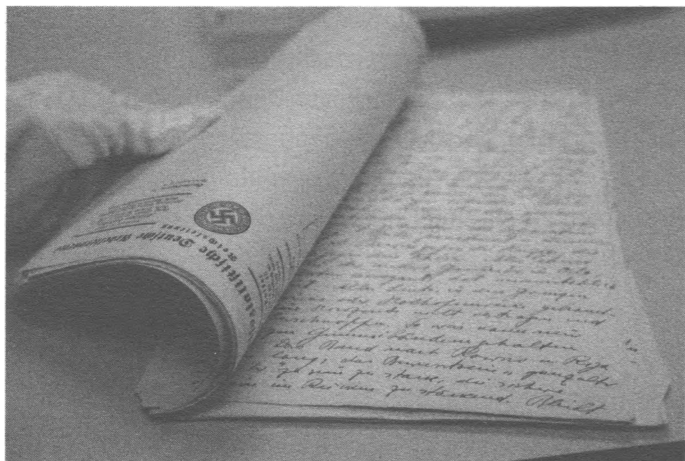
² Jurnalul lui Rosenberg, 7 iulie 1934.

³ Fromm, *Blood and Banquets*, p. 135.

uniforma brună! Fracul nu-i folosește la nimic. Ia zi, baroane, cine naiba te crezi matale?“

Rosenberg a ieșit din încăpere, negru de supărare.

În curând însă, necazul unora avea să-i bucure pe alții în cel mai sinistru mod posibil. În vara lui 1934, Rosenberg nu era singurul care era sătul până peste cap de Ernst Röhm.

Jurnalul scris de mână al lui Rosenberg se întinde pe zece ani din viața sa și pe 500 de pagini. (*U.S. Holocaust Memorial Museum, grație lui Miriam Lomaskin*)

Jurnalul

În mai 1934, luna în care Rosenberg a început să-și aștearnă gândurile într-un jurnal cu coperte de piele, temerile generate de reînarmarea Germaniei făceau valuri în Statele Unite și în Europa. *New York Times* scria că fabricile germane de muniție funcționează la „randament maxim“, că industria aviatică americană vindea Germaniei avioane și tehnologie, că anumite companii nemțești precum BMW fabricau motoare de avion pe bandă rulantă și că, în curând, naziștii aveau să dispună de o aviație puternică și de antiaerene solide. Potrivit publicației, „la finele anului viitor, Germania va putea răspunde cu maximă ușurință (în limita posibilului) oricărui atac aerian“. Liderii britanici au ajuns la concluzia că războiul era inevitabil¹ și au început pregătirile.

¹ „Reich to Be Armed in Air with Mighty Fleet 1936“, *New York Times*, 11 mai 1934; „Britain Alarmed by Reich Planes“, *New York Times*, 12 mai 1934; „Aviation Exports to Reich Mounting“, *New York Times*, 12 mai 1934. Producătorii americani s-au apărat declarând că exporturile aveau un țel comercial și nu militar și că ei nu vindeau direct guvernului Germaniei, ci unui om de afaceri.

În același timp, de cealaltă parte a Atlanticului, într-o seară de joi, 20 000 de americani cu origini germane au participat la o întrunire organizată în hala uriașă a unei baze sportive de pe Eight Avenue, New York¹. Au trecut încolonați pe sub marchiza „Madison Square Garden“ după care au fost poftiți să se așeze de câțiva bărbați purtând cămăși albe și banderole cu însemnul svasticii. Scena era străjuită de doi vulturi naziști cu priviri amenințătoare.

Această adunare belicoasă se reunise în sprijinul unei organizații hitleriste intitulate Prietenii Noii Germanii. Organizația fusese înființată în urmă cu un an de imigrantul german Heinz Spanknöbel² cu scopul de-a unifica diversele grupări naziste ce se războiau în cartierele nemțești din Detroit, Chicago sau New York. Om bătaios și ambițios, Spanknöbel se bucura de sprijinul lui Rudolf Hess, adjunctul Führerului în Berlin, dar în Statele Unite și-a atras rapid antipatia oamenilor. A dat buzna în redacția celui mai important ziar german din America, *New Yorker Staats-Zeitung und Herold*, cerând ca publicația să adere la linia Partidului Nazist. Redactorul-șef l-a dat afară și a sunat la poliție. Cu altă ocazie, același Spanknöbel a stârnit zarvă când a cerut ca svastica să fluture alături de steagul american pe Manhattan Armory (o clădire

¹ „20,000 Nazi Friends at a Rally Here Denounce Boycott“, *New York Times*, 18 mai 1934.

² Rogge, *The Official German Report*, pp. 17-21; Bernstein, *Swastika Nation*, pp. 25-37; Diamond, *The Nazi Movement in the United States*, pp. 113-124.

guvernamentală) de ziua națională a Germaniei. Liderii comunității evreiești s-au împotrivit și, în timpul disputei, acoliții lui Spanknöbel au desenat svastici pe sinagogle din oraș. Cuvântarea ținută de Spanknöbel în Newark a sfârșit printr-o încăierare generală, în care unul dintre bodyguarzii săi și-a lovit adversarii cu o bucată de furtun plumbuit.

La scurtă vreme după aceste incidente, autoritățile au eliberat un mandat de arestare pe numele lui Spanknöbel, acuzându-l că era un agent neoficial al regimului de la Berlin. Spanknöbel s-a întors de grabă în patria natală, însă organizația sa militantă a supraviețuit sub noua conducere. Membrii săi jurau credință lui Hitler și-și declarau originile pur ariene. Responsabili cu ordinea erau câțiva ofițeri de securitate în uniformă, aflați sub comanda unui fost membru al trupelor lui Röhm. Oficiosul organizației, *Deutsche Zeitung*, prelua integral propaganda de la Berlin. Departamentul de tineret se ocupa cu îndoctrinarea viitoarelor generații de naziști în tabere de vară.

Urmând modelul lui Hitler, Prietenii Noii Germanii au organizat marșuri și cuvântări pentru a atrage americanii spre mișcarea nazistă.

La Madison Square Garden, toți vorbitorii care au luat cuvântul au tunat împotriva boicotului evreiesc asupra mărfurilor germane, declarat în urmă cu aproape un an, de care se făcea vinovat în primul rând avocatul newyorkez Samuel Untermyer. În vreme ce afară demonstrau 1 000 de comuniști (care strigau „Jos Hitler!“), înăuntru, simpatizanții

naziști își ocărau dușmanii. Când numele lui Untermeyer a fost rostit, mai mulți naziști din public au strigat: „În ștreang cu el!“

„Nu vom permite ca Germania să fie prezentată defăimător drept o mare închisoare“, declara Walter Kappe, redactorul-șef al *Deutsche Zeitung*, imitând stilul belicos desăvârșit de Goebbels în Germania. „Nu putem și nu avem dreptul să permitem asemenea calomnii și o spunem răspicat: minciuni, minciuni și iarăși minciuni!“ I-a acuzat pe evreii americani de instigare. Aceștia „stârniseră publicul american împotriva Germaniei. Vă dăm astăzi un ultim avertisment. Dacă nu renunțați la luptă, ne veți găsi înarmați până-n dinți și veți suporta consecințele“.

Afară, comuniștii erau gata de încăierare¹. După ce au demonstrat în fața arenei, s-au mutat în Times Square, așteptând ca întrunirea să ia sfârșit. Poliția a format cordoane defensive în jurul arenei sportive și au avut loc ciocniri cu protestatarii care încercau să pătrundă înăuntru. În vreme ce Prietenii Noii Germanii alergau spre stațiile de metrou și se furișau în taxiuri, un simpatizant mai îndrăzneț a strigat „Heil Hitler!“ în aerul primăvăratic al serii, apoi a zbughit-o spre prăvălia de la intersecția bulevardului Broadway cu Forty-Fifth. Un polițist i-a sărit în ajutor înainte ca mulțimea furioasă să apuce să-l linșeze.

Tensiunile au cuprins și Berlinul în mai 1934. Cu o săptămână înaintea mitingului de la Madison Square

¹ „Reds Riot in Court After Nazi Rally“, *New York Times*, 18 mai 1934.

Garden, Goebbels a susținut un discurs în sala Sportpalast din Berlin, atacând boicotul americanilor. Ministrul propagandei a declarat că sistarea relațiilor economice nu avea să îmbunătățească cu nimic soarta evreilor din Germania. „Chiar dacă boicotul va ajunge să reprezinte o amenințare la adresa economiei noastre, tot nu le-am face evreilor viața mai ușoară“, și-a asigurat el ascultătorii. „Dimpotrivă! Ura, mânia și disperarea poporului german se vor dezlănțui asupra celor din imediata noastră vecinătate. Dacă evreii își închipuie că natura pașnică a revoluției germane le dă dreptul să-și facă de cap în stilul nerușinat și arogant care-i caracterizează și să atâțe poporul german, îi avertizez să nu ne pună prea mult răbdarea la încercare.“¹ Evreii, tuna el, trebuiau să-și știe locul în noua ordine germană. Erau oaspeți în țară și-ar fi făcut bine „să trăiască tăcut și modest între patru pereți“.

Discursul lui Goebbels a dat curs unei noi campanii de propagandă împotriva „criticilor și-a cârcotașilor“², trădători pentru care inventase o poreclă: *kritikasteri*. La un an după venirea lui Hitler la putere, revoluția începea să-și arate neajunsurile. Redresarea rapidă promisă de naziști nu se înfăptuise. Partidul începea să-și piardă din susținători. În presă apăreau tot mai multe critici. Bancurile despre liderii naziști circulau în toată țara.

¹ „Goebbels Utters Threats to Jews“, *New York Times*, 12 mai 1934.

² Detaliile din campanie sunt extrase din Longerich, *Goebbels*, pp. 258-259; Read, *The Devil's Disciples*, p. 361; Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 28-29.

Drept răspuns, ziarul lui Goebbels, *Der Angriff* (*Ofensiva*), avertiza cu privire la consecințele disidenței împotriva regimului, amintindu-le cititorilor de Gestapo și de lagărele de concentrare. Nu demult, un redactor care luase atitudine împotriva cenzurii presei de care se făcea responsabil Goebbels fusese pedepsit în mod exemplar: s-a trezit în spatele gardului de sârmă ghimpată ce împrejmua lagărul de la Oranienburg, la nord de Berlin. Propagandiștii laudau regimul în discursuri ținute în restaurante și cafenele. Trupele de asalt păzeau ieșirile localurilor pentru a se asigura că mușteriii au receptat mesajul. Grupuri organizate de naziști traversau orașul în camioane și chemau lumea la mitinguri de proporții, răcnind lozinci și distribuind postere pe care scria: „Nu te mai plânge, muncește!”

Germanilor loiali regimului li s-a solicitat să cumpere banderole cu svastica și să le poarte în public. Până și actele mărunte de disidență erau pedepsite. O femeie care afirmase că „situația nu se va îmbunătăți” în Germania nazistă a fost obligată să se prezinte zilnic în biroul primarului și să rostească aceeași frază: „Situația se îmbunătățește pe zi ce trece, și va fi tot mai bine de-acum înainte”¹.

În vreme ce Goebbels lansa diatribe din înaltul tribunei, era tot mai limpede că naziștii se confruntau cu probleme mult mai grave decât diminuarea entuziasmului în rândul

¹ Otto D. Tolischus, „Grumblers Face Arrest in Reich”, *New York Times*, 19 mai 1934.

populației. Războiul civil mocnea, iar Hitler urma să-și aleagă tabăra.

Până în vara lui 1934, întreg aparatul de stat din Berlin resimțea tot mai acut tensiunea ce din acel moment și până la căderea Reichului avea să fie descătușată numai prin violență.

La 14 mai, în mijlocul acestor frământări, Rosenberg începea să scrie în jurnalul său cu coperte roșii. Ultimele file ale jurnalului erau ornate cu dungi șerpuite de acuarelă ce aminteau de foile cu marginile tăiate. L-a deschis la prima pagină și a pus mâna pe stilou. În colțul din dreapta sus a notat: „Berlin 15.5.34“, apoi a scris peste data de 15 pe cea corectă. Jurnalul debutează într-o caligrafie dezordonată:

„De cincisprezece ani n-am scris la jurnal“¹, începea el. „Din această pricină, multe evenimente importante au căzut pradă uitării. Acum asistăm la preschimbări decisive pentru viitor, de care mă simt strâns legat în două privințe.“ Prima era „impunerea viziunii noastre tuturor adversarilor“. Rosenberg criticase Biserica și învățătura creștină, sperând să dea preoșimea la o parte pentru a avea drum liber spre inima și sufletul poporului german. Cealaltă chestiune privea Maria Britanie, pe care Rosenberg, în calitate de șef al biroului de externe, nădăjduia în continuare s-o atragă spre cauza nazistă. Asta în ciuda vizitei sale ratate din 1933

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 14 mai 1934.

la Londra și a opoziției neobosite manifestate de britanici față de Hitler și de lacheii săi belicoși.

Rosenberg era un martor privilegiat la cursul istoriei, despre care a scris cu lux de amănunte. Nu doar orgoliul lui de politician convins că avea să-și lase amprenta asupra istoriei i-a dat ghes să înceapă un nou jurnal (cele mai vechi la care face referire n-au ieșit la suprafață după război). Hotărârea sa pare să fi fost influențată de recenta apariție a unei cărți pe rafturile bibliotecilor. Rivalul său, Goebbels, un pasionat scriitor de jurnale, își redactase însemnările din 1932 și 1933 și le publicase pentru a evidenția rolul crucial jucat în ascensiunea lui Hitler la putere.

Însă, pentru a ține un jurnal, Rosenberg trebuia să-și înfrângă firea dezordonată. Era cunoscut pentru faptul că avea multe preocupări, că nu se putea concentra pe un singur subiect și că se aventura în tot soiul de întreprinderi pe care le lăsa mai apoi în seama altora, cu rezultatele de rigoare. De asemenea, jurnalul concura cu restul materialelor la care lucra zilnic: mici tratate politice, articole de propagandă și o sumedenie de note.

Dacă avea de gând să-și publice jurnalul, nu a spus nimănui acest lucru. Se prea poate să fi văzut în jurnal o colecție de însemnări intime¹ la care avea să revină peste ani, când timpul i-ar fi permis să scrie un volum de amintiri despre cariera sa nazistă.

¹ Matthäus and Bajohr, *Alfred Rosenberg: Die Tagebücher von 1934 bis 1944*, p. 20.

Indiferent de intențiile care-l mânau, Rosenberg s-a dedicat acestei activități pe toată perioada verii. A umplut foile albe ale carnetelului roșu cu gândurile care-l măcinau la acea vreme. În jurnalul său, Rosenberg se arăta adesea neîndurător, își plângea de milă și vădea aceeași atitudine narcisistă pe care o critica la rivalii săi. Se complăcea în bârfe mărunte. Era iute la mânie, lipsit de orice preocupare pentru costurile umane ale ideologiei sale inflexibile și absorbit aproape în totalitate de misiunea partidului. Rareori pomenea de familie. Vorbea exclusiv de muncă.

În primele pagini, ce datează din a doua jumătate a lunii mai, Rosenberg amintește de rapoartele trimise lui Hitler privind opinia publică din Marea Britanie, bombăne împotriva lui Goebbels și înfierează duplicitatea diplomaților din Biroul de Externe.

Atacurile lui Goebbels la adresa evreimii lansate la începutul lunii în sala sporturilor din Berlin stârniseră un nou val de critici din partea Londrei, potrivit relatărilor lui William de Ropp, unul dintre spionii recrutați în necunoștință de cauză de către Rosenberg pentru a mijloci relațiile cu britanici. În pofida urii resimțite față de Goebbels, ideologul a ripostat din loialitate: „Cum vom răspunde *noi* la propaganda împotriva lui Hitler din *Evening Standard*? În Londra, oricine poate insulta pe oricine și-n orice condiții, dar când vine vorba de *evrei*, fac cu toții pe *mimozele*“¹. În particular, Rosenberg

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 22 mai 1934.

îi dădea dreptate lui de Ropp. Goebbels trebuia să-și tempereze discursul. În Germania era primit cu „aplauze ieftine“, dar la nivel internațional nu făcea decât să tulbure apele.

Totodată, Rosenberg era îngrijorat de atacurile repetate ale lui Goebbels împotriva *kritikasterilor*. Acestea atrăgeau atenția lumii asupra „valului de nemulțumiri“ din Germania. Altminteri, de ce și-ar da naziștii atâta osteneală să închidă gura criticilor? „Cel mai puternic apanaj al politicii germane, anume susținerea generală de care se bucura Führerul, pare acum a se năruși. «Ați pariat pe calul greșit» le spun adversarii prietenilor noștri. «Poporul nu mai crede în autoritatea lor».“

Însă cel mai tare îl nemulțumea o știre apărută în presa din acea lună. Un articol publicat la 9 mai în *London Times* despre evoluția structurilor de putere din al Treilea Reich susținea că autoritatea lui Rosenberg de ideolog-șef al lui Hitler nu era atât de mare precum o sugera titulatura. „În lumina zvonurilor recente potrivit cărora Herr Rosenberg a fost «tras pe linie moartă», ar trebui să lămurim că titlul său bombastic a fost privit de la bun început în rândurile experților drept onorific, fără a dispune de autoritatea practică și de sfera de activitate sugerate într-însul“¹, scria corespondentul. „Această opinie a fost confirmată cu ocazia primului mare discurs despre ideologia nazistă susținut de Herr

¹ „The German Jigsaw: Herr Hitler as Helmsman“, *The Times* (London), 9 mai 1934.

Rosenberg după numirea sa în funcție, la care Führerul își anunțase participarea. Însă Herr Hitler s-a scuzat și a asistat împreună cu dr. Goebbels la un meci de hochei pe gheață, urmat de recitalul de patinaj artistic oferit de domnișoara Sonja Henie“, patinatoarea norvegiană cu păr bălai, campioană olimpică și viitoare actriță de Hollywood.

Nervos la culme, Rosenberg a dat buzna în biroul lui Hitler să protesteze. Nu exista nicio urmă de îndoială: în spatele reportajului se aflau diplomații Biroului de Externe. Führerul s-a mulțumit să ridice din umeri. Ce putea să facă? Însă l-a cuprins furia când Rosenberg i-a înmănat o notă conform căreia un fost consilier la ambasada germană din Londra, Albrecht Graf von Bernstorff, îi spusese ofițerului britanic în rezervă Graham Seton Hutchison – un activist fascist, scriitor de romane de spionaj și suporter înflăcărat al lui Hitler – că regimul nazist era în pericol să se prăbușească. Bernstorff era un cunoscut opozant al noului regim de la Berlin, fiind rechemat de la Londra în urmă cu un an.

„Ce să facem cu porcul ăsta?“¹ a întrebat Hitler. Lui Rosenberg i-a mărturisit că din respect pentru Hindenburg era nevoit să se poarte cu mânuși cu Neurath și cu diplomații săi. „Nu vreau să mă iau la harță cu bătrânul, căci nu vreau să-i amărăsc ultimele clipe de viață“, a spus Führerul. Odată ce președintele răposa – era slăbit și sfârșitul îi era aproape –, această

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 15 mai 1934.

întovărașire avea să se încheie. „Bernstorff va trebui arestat numaidecât.“

Rosenberg tânjea după acea zi. „Subversiunile acestor domni depășiți sunt cât se poate de grotești!“, scria în jurnal. „«Deșteptarea» lor va fi deopotrivă subită și dureroasă.“¹

Însă Hitler avea preocupări mai stringente decât lipsa de loialitate a Biroului de Externe. Rosenberg era, fără îndoială, conștient de criza ce căpăta proporții – cum era de altfel întreg aparatul de stat –, însă nu s-a încumetat să vorbească despre ea în noul jurnal. Erau chestiuni mult prea sensibile pentru a fi așternute pe hârtie, chiar și într-un jurnal intim.

Ernst Röhm, căpetenia batalioanelor de asalt (*Sturmabteilung*), propovăduise o „a doua revoluție“ de pe la mijlocul lui 1933. Voia ca naziștii să le vină de hac industriașilor, magnaților și cu precădere generalilor prusaci. „Sunt oameni ce ocupă în continuare funcții importante în administrație care n-au îmbrățișat câtuși de puțin spiritul revoluționar“, rostea el într-o cuvântare. „Îi vom înlătura fără milă dacă îndrăznesc să-și pună ideile reacționare

¹ *Ibid.*, 17 mai 1934; Bernstorff, care în anii 1930 a ajutat mai mulți evrei să fugă din Germania, a fost unul dintre intelectualii antinaziști din Cercul SOLF, arestați în 1944, după ce un spion al Gestapoului s-a infiltrat la o partidă de ceai, în decursul căreia invitații au făcut remarci critice la adresa regimului. A fost executat cu câteva săptămâni înainte de încheierea războiului.

în practică.¹ Röhm avea și mijloacele de a-și duce la îndeplinire amenințările. La începutul lui 1934, forțele sale numărau aproximativ trei milioane de soldați, oameni care erau angajați de ani de zile în lupte stradale și care doreau să fie recompensați cu slujbe. Röhm voia ca trupele sale de asalt să reprezinte coloana vertebrală a noii armate germane.

Hitler avea o cu totul altă părere. Revoluția se încheiase. Nu mai era necesară o nouă perioadă de anarhie. Pentru a rămâne la putere, Hitler depindea de susținerea armatei. Generalii aveau în subordine doar 100 000 de soldați – fiind supuși în continuare restricțiilor Tratatului de la Versailles – însă acești ostași erau mai bine înarmați și instruiți decât scandalagiii lui Röhm. Pe deasupra, armata se bucura de susținerea neclintită a președintelui Hindenburg. Astfel, Hitler a încercat, cu înțelepciune, să-i atragă pe generali de partea lui, urmărind, printre altele, reînarmarea totală a Germaniei, în ciuda opreliștilor prevăzute de tratat.

În februarie 1934, Röhm a propus contopirea trupelor de asalt cu cele de armată sub conducerea sa. În aprilie, Hitler a încheiat un acord secret cu generalii la conferința despre crucișătorul greu *Deutschland*. Hindenburg era pe moarte, iar Hitler încă se temea că armata se va întoarce împotriva lui odată cu decesul bătrânului mareșal. Le-a

¹ Această descriere a Noptii cuțitelor lungi este extrasă din Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 30-41; Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 204-225; Read, *The Devil's Disciples*, pp. 343-374; și Noakes, *Nazism: A History in Documents*, vol. 1, pp. 172-185.

promis generalilor micșorarea substanțială a trupelor lui Röhm și le-a garantat supremația armatei în sfera militară germană în schimbul promisiunii că îl vor susține ca succesor al lui Hindenburg.

Röhm, care nu știa de înțelegere, a continuat să agite spiritele, astfel că, în vara lui 1934, zvonuri de trădare sau lovitură de stat au circulat prin tot Berlinul.

Doi rivali de temut au pregătit terenul pentru manevra împotriva lui Röhm. Unul dintre aceștia era Göring, care se aflase în fruntea trupelor de asalt în 1923, înaintea puciului eșuat de la Bürgerbräukeller. Pe celălalt îl recrutase însuși Röhm în partid: Heinrich Himmler. Fiul unui director de gimnaziu și catolic evlavios, Himmler fusese fermecat de istoria germanilor încă de mic¹. În copilărie memorase istorisirile detaliate ale celor mai faimoase bătălii de pe teritoriul țării. Ca adolescent a așteptat cu nerăbdare clipa plecării la război, însă Germania a depus armele înainte ca el să ajungă pe front, astfel că primii ani după război i-a petrecut la școală și muncind pământul.

În 1923, Röhm l-a introdus pe Himmler în rândurile partidului, iar șase ani mai târziu, Himmler era numit în fruntea SS-ului. La acea dată, SS-ul era o divizie mică și neînsemnată din cadrul SA, însă Himmler s-a ambiționat s-o transforme într-o veritabilă armată². Trupele lui Röhm

¹ Detalii ale copilăriei și carierei lui Himmler sunt extrase din Read, *The Devil's Disciples*, pp. 39-49, 93-95.

² *Ibid.*, pp. 168-169, 179-181.

erau o adunătură dezorganizată de scandalagii, în vreme ce SS-ul lui Himmler – *Schutzstaffel*, sau Eșalonul de Protecție – se dorea a fi o trupă de elită, alcătuită din ce avea mai bun de oferit rasa ariană, cei mai puri dintre puri, oameni care-și ghidau viața după un cod germanic strict. După venirea lui Hitler la putere, trupele în uniforme negre ale SS-ului au devenit gărzile sale de corp. Însă Himmler avea ambiții mult mai mari: voia să ajungă în fruntea tuturor forțelor de represiune din Germania, astfel că a început să-și plănuiască ascensiunea metodic și în tăcere.

Himmler avea o înfățișare obișnuită, ba chiar uscățivă, cu bărbie subțire și ochi mici, retrași în spatele ochelariilor săi rotunzi. Era însă ambițios și meticolos, iar până în aprilie 1934, dată la care Göring i-a cedat controlul Gestapoului (poliția secretă prusacă), reușise să pună stăpânire pe toate direcțiile poliției politice din restul Germaniei. Mânați de lăcomie, cei doi naziști au hotărât să-l înlăture pe Röhm împreună. Amândoi îl vedeau ca pe o amenințare – un om care le stătea pur și simplu în cale, conform declarațiilor ulterioare ale lui Göring. SS a fabricat dovezi potrivit cărora liderul trupelor de asalt plănuia o lovitură de stat și le-a adus în atenția lui Hitler.

Împotriva lui Röhm complotau și alte forțe. Anumiți conservatori, printre care și vicecancelarul Franz von Papen, precum și protectorul său, Hindenburg, se arătaseră de multă vreme îngrijorați de efectele destabilizatoare ale revoluției naziste. În luna iulie, Papen a ținut o cuvântare

neobișnuit de dură la Universitatea din Marburg, criticând regimul de teroare fără margini instaurat de naziști, precum și cea de-a doua revoluție reclamată insistent de Röhm. „Nu putem lăsa Germania să gonească asemenea unui tren către nicăieri, fără să știm când se va opri“, a declarat Papen. „Stăpânirea e pe deplin conștientă că egoismul, lipsa de principii, bădărănia și aroganța ce se ascund în spatele măștii revoluției germane au atins cote alarmante.“ Papen l-a atacat și pe Goebbels, afirmând că poporul nu va fi sedus de propaganda sa amatoricească. „Încercările stângace de a-i amăgi cu speranțe deșarte le stârnesc doar zâmbetul. Pe termen lung, nicio organizație și niciun tip de propagandă, oricât de bine ar fi gestionate, nu le pot oferi încrederea de care au nevoie.“

Scos din fire, Goebbels a blocat diseminarea cuvântării. În cadrul unei cuvântări ținute câteva zile mai târziu la sala sporturilor, i-a numit pe conservatori „niște neghiobi caraghioși“. „Acești indivizi nu vor opri secolul din mers“, a declamat el. „Marșul nostru spre viitor îi va zdrobi în picioare.“ Papen i s-a plâns lui Hitler de cenzura lui Goebbels și a amenințat că va purta o discuție cu Hindenburg.

Hitler i-a luat-o însă înainte, luând cina cu președintele muribund la vila acestuia pe 21 iunie. Însă ce i-a fost dat să audă l-a neliniștit profund. Președintele a emis un ultimatum: dacă Führerul nu pune capăt instigărilor la revoluție și tulburărilor din Berlin, Hindenburg urma

să declare starea de asediu și să încredințeze puterea armatei.

Ultimul imbold la acțiune a venit din partea lui Göring și a lui Himmler. Röhm plecase pentru câteva săptămâni în permisie de boală la hotelul Hanselbauer, în orașelul balneoclimateric Bad Wiessee, lăsând ordin soldaților săi să facă planuri pentru vacanța de vară. Însă pe 28 iunie, la o nuntă din Essen, oamenii lui Göring i-au prezentat lui Hitler informații (contrafăcute) potrivit cărora soldații lui Röhm se pregăteau de o revoltă la nivel național.

Hitler era deja sătul. L-a trimis pe Göring înapoi la Berlin și l-a însărcinat cu reprimarea adversarilor lor de pe tot cuprinsul țării.

Führerul urma să ia avionul spre sud pentru a se ocupa de Röhm în persoană.

Câteva zile mai târziu, Rosenberg deschidea jurnalul și nota cu sufletul la gură șirul evenimentelor.

Pare un extras dintr-un roman ieftin¹.

În istorisirea lui Rosenberg, Hitler bate ușor la ușa camerei din Bad Wiessee, unde Röhm pune la cale răsturnarea regimului, lichidarea dușmanilor săi și instaurarea unei clase conducătoare homosexuale. Însă Führerul, ca orice erou adevărat, a descoperit la timp acest complot meschin. Lui Röhm îi sunase ceasul.

– Mesaj de la München, rostește Hitler, disimulându-și glasul în timp ce bate la ușă.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 7 iulie 1934.

– Intră, spune Röhm. Ușa e deschisă.

Hitler trânteste ușa de perete, dă buzna în cameră și îl înhață de gât pe Röhm, care zăcea în pat.

– Ești arestat, porcule! rage supereroul Germaniei înainte să-l predea pe trădător SS-ului. Când Röhm refuză să se îmbrace, un ofițer SS îl plesnește peste față cu propriile-i haine.

În altă cameră, Hitler îl surprinde pe aghiotantul lui Röhm, Edmund Heines, „în mijlocul actului pederast“.

– Țștia sunt liderii care vor să dețină toată puterea în Germania, rostește Führerul, exasperat, dar inexpresiv.

– Mein Führer, se smiorcăie Heines, în timp ce tânărul de lângă el îl sărută cu delicatețe pe obraz. Nu m-am atins de băiat.

Indignat la culme, Hitler îl apucă pe amantul lui Heines și-l trânteste de perete. Iese apoi pe coridor, unde vede un bărbat rujat.

– Tu cine mai ești? latră Hitler.

– Funcționarul șefului de stat major, răspunde acesta.

Turbat de mânie, Hitler dă ordin ca tinerii amanți ai soldaților – Rosenberg îi numește *Lustknaben* – să fie sălțați, duși în pivniță și împușcați. Pe Röhm, vechiul său prieten, nu vrea să-l împuște. Însă Max Amann, șeful editurii naziste, îl readuce pe calea cea dreaptă. „Porcul cel mai mare trebuie mătrășit.“ Amann și Rudolf Hess, adjunctul Führerului, se oferă să-l împuște ei pe Röhm. Însă Röhm primește un pistol ca să-și ia singur viața.

Acesta refuză, SS-ul duce la îndeplinire sarcina și astfel se încheie un nou capitol din strădania lui Hitler de a izbăvi Germania de rușine și ocară.

Ce surprinde la istorisirea plină de înflorituri a lui Rosenberg despre Noaptea cuțitelor lungi – cum a ajuns să fie numită această baie de sânge¹ – este faptul că, în ciuda licenței artistice, zugrăvește operațiunea cu destul de multă precizie, exceptând rațiunile mai largi care au prilejuit epurarea. Istoria celui de-al Treilea Reich urma scenariul unei ciudate benzi desenate.

În zori, avionul lui Hitler a aterizat la München. O ploaie ușoară udase pista, dar cerul era senin când Führerul a coborât din avion. „E cea mai neagră zi din viața mea“, le-a mărturisit celor doi ofițeri care-i ieșiseră în întâmpinare. A urcat într-un Mercedes negru și a pornit la drum, pentru a-și regla conturile. Însoțit de trupe SS, Hitler a pătruns în hotelul în care Röhm dormea fără a bănui nimic.

Cu pistolul la vedere, Führerul l-a trezit pe comandantul trupelor de asalt, l-a acuzat de trădare și a ordonat arestarea sa. A intrat în camera alăturată și l-a găsit pe Heines în pat cu un tânăr. „Heines, dacă nu ești îmbrăcat în cinci minute, te împușc pe loc!“ Membrii trupelor de asalt au fost transportați în condiții pașnice la închisoarea Stadelheim din München, iar Göring a fost contactat telefonic. A primit ordinul „Kolibri“.

¹ Originea acestui nume este neclară, deși sintagma „cuțite lungi“, folosită pentru a descrie o trădare, are rădăcini în mitologia anglo-saxonă.

Era numele de cod pentru începerea execuțiilor. Liderii batalioanelor de asalt din Berlin au sfârșit în fața plutonului de execuție, dar s-a mers mult mai departe cu lichidările. Au fost asasinați adversari politici actuali și din trecut, printre care fostul cancelar Kurt von Schleicher, alături de soția lui, și fostul lider nazist, căzut în dizgrație, Gregor Strasser. Trupul lui Gustav Ritter von Kahr, politicianul bavarez care înăbușise tentativa de puci de la Bürgerbräukeller în 1923, a fost descoperit într-o mlaștină, ciopârțit de topor. „Astfel, 9 noiembrie 1923 a fost răzbunat *până la urmă*, iar Kahr și-a primit pedeapsa binemeritată“, scria Rosenberg. Erich Klausener, fostul șef al lui Kempner din serviciul de poliție al Ministerului de Interne Prusac, a fost împușcat în timp ce se spăla pe mâini. Göring a ordonat și lichidarea lui Edgar Jung, autorul cuvântării ținute de Papen la Marburg. Papen, un ilustru politician german, a fost ținut sub arest la domiciliu.

Göring și Himmler coordonau operațiunea dintr-un palat berlinez, iar potrivit unui martor ocular, cei doi urmăreau veseli evoluția masacrului, cu ochii pe lista de execuții. Göring era tare voios, dar la un moment dat, aflând că unul dintre condamnați evadase, s-a pus pe lătrat ordine: „Împușcă-i!... Ia o companie cu tine!... Curăță-i!... Împușcă-i... Împușcă-i odată!“

După ce a ordonat execuția câtorva lideri ai trupelor de asalt din München (Röhm nu se afla printre ei, deocamdată), Hitler s-a întors la Berlin.

„Nu purta pălărie; avea chipul palid, neras, nedormit, umflat și supt la față deopotrivă“, afirma un martor. „Sub şuvița lipită de frunte, ochii săi priveau în gol. Cu toate acestea, nu mi s-a părut foarte necăjit. (...) Era limpede că uciderea prietenilor săi nu-l apăsa câtuși de puțin. Nu simțea nimic. Acționase la furie.“

Istoricii nu au izbutit să stabilească precis numărul victimelor. Göring a dat ordin ca toate mărturiile să fie distruse în urma operațiunii. Potrivit anumitor estimări, au avut loc aproape o mie de execuții.

Röhm a fost printre ultimii uciși. Hitler a ezitat în privința lui. Röhm era unul dintre cei mai vechi prieteni ai săi și un aghiotant de nădejde. Într-un târziu, a cedat insistențelor lui Göring și Himmler de a-l lichida pe presupusul trădător. Un grup de ofițeri SS au fost trimiși să-i înmâneze lui Röhm un exemplar din reportajul *Völkischer Beobachter* despre presupusa lovitură de stat pe care o plănuia, precum și un pistol cu un singur glonț pe țeavă. Când s-au întors zece minute mai târziu, Röhm era încă în viață. Se dezbrăcase la bustul gol și luase poziție de drepti. Înainte să fie împușcat, Röhm a strigat următoarele cuvinte: „Führerul meu! Führerul meu!“

În urma epurărilor, Himmler a devenit mai puternic ca niciodată. Hitler a scos SS-ul de sub aripa batalioanelor de asalt care, deși puse cu botul pe labe, și-au continuat sub noua conducere campania de reprimare a opozanților regimului nazist. Himmler răspundea numai Führerului, iar imperiul său creștea pe zi ce trece. Era stăpân nu

doar pe îndrăgitul său SS, pe Gestapo și pe serviciile de poliție politică, ci și pe rețeaua tot mai extinsă de lagăre de concentrare destinate dușmanilor statului. Curând, Himmler avea să preia controlul asupra întregului aparat de securitate nazist, pe care-l va folosi fără milă pentru a-și impune voința.

O lună mai târziu, pe 2 august, ora 9 a.m., Hindenburg își dădea obștescul sfârșit. Cabinetul lui Hitler a decis comasarea funcțiilor de cancelar și președinte, iar armata jura supunere necondiționată Führerului. Hitler devenea astfel dictatorul Germaniei, fără ca nimeni să i se împotrivească. Nu era nimeni în măsură să o facă.

În acea zi, Rosenberg s-a întâlnit cu Hitler și, profitând de ocazie, și-a vărsat din nou năduful împotriva diplomaților. Hitler i-a spus că se săturase de vestigiile cadrelor pe care răposatul președinte i le vârâse pe gât. „Azi vor atârna spânzurați în Biroul de Externe, căci am autoritatea lui Hindenburg“, a declarat el. „Gata cu distracția!“ Hitler s-a legat să-i găsească pe trădătorii din corpul diplomatic și să-i azvârle în Tribunalul Popular, unul dintre viitoarele tribunale speciale, devenit notoriu pentru judecarea inamicilor politici ai partidului. „Nimeni nu va dori să aibă parte de-o asemenea soartă“¹, i-a spus lui Rosenberg.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 2 august 1933.

Rosenberg a menționat doar în treacăt decesul lui Hindenburg. „O tristețe adâncă învăluie Germania. A murit un om mare.”¹

Însă mâhnirea a făcut iute loc bucuriei. Hitler avea frâu liber să-și ducă planurile la îndeplinire. „Din acest moment, Führerul este singurul conducător al Germaniei“, jubila Rosenberg.

De-acum înainte, își puteau face de cap.

¹ *Ibid.*

Buletinul lui Robert Kempner, eliberat de Ministerul de Interne Prusac în 1929. (U.S. Holocaust Memorial Museum, prin bunăvoința lui Robert Kempner)

„Manevre inteligente și coincidențe fericite“

În vreme ce prietenii lui plecau în exil, Robert Kempner deschidea o afacere în Berlin și se punea pe făcut bani. După ce a fost dat afară din administrație, a înființat o „agenție de transfer“, după cum o numea el, pe Meineckestrasse nr. 9, în apropiere de aglomerata Kurfürstendamm, la sud-vest de Tiergarten. Împreună cu Ernst Aschner, un judecător evreu înlăturat din funcție de către naziști, Kempner i-a ajutat pe emigranți să navigheze prin labirintul birocratic pentru a fugi din Germania: se ocupa de taxele lor, le transfera cât mai multe din bunuri și făcea rost de actele necesare.

Cei doi și-au ales un loc cum nu se putea mai bun. În clădirea de vizavi își deschiseseră sediul mai multe organizații ce promovau emigrarea evreilor în Țara Sfântă, printre care o importantă publicație sionistă, Federația Sionistă Germană și Biroul Palestinian al Agenției Evreiești. Kempner și Aschner promiteau „stabilirea

liniștită, prielnică și rapidă“¹ a clienților – nu doar în Palestina, ci și în America de Sud, Italia sau pe orice meleag îndepărtat ales ca destinație. Cei doi avocați lucrau pe baza comisioanelor de succes, adică percepeau onorarii doar dacă eforturile lor erau încununate de succes.

Afacerea a înflorit. Deși majoritatea evreilor au stat locului după venirea naziștilor la putere, circa 81 000 au fugit din Germania între 1933 și 1935, cei mai mulți dintre ei în Europa sau în Palestina. Un prim val a părăsit țara² ca urmare a boicotului violent impus prăvăliilor evreiești în aprilie 1933 și a legilor care i-au lăsat pe mulți evrei fără slujbă. A urmat un flux constant pentru restul deceniului.

Naziștii au salutat exodul. Orice măsuri care reușeau să-i alunge pe evrei din țară era pe placul lor. În același timp însă, au făcut procesul costisitor și anevoios. Politicile represive ale naziștilor îi obligaseră deja pe evrei să renunțe la slujbe și la afaceri. Pentru a părăsi țara, emigranții erau nevoiți să-și lase în urmă și averea. Taxa de emigrare a fost implementată în 1931 pentru a păstra capitalul în țară. Naziștii au folosit-o împotriva evreilor, ducând-o la asemenea cote, încât unii au fost obligați să-și vândă toată averea ca s-o achite.

Au fost blocate și conturile bancare, așa încât emigranții puteau să facă rost de bani doar schimbând în valută străină, la

¹ Pliant scris de Kempner, „Emigration and Transfer to Palestine and Other Countries“, Kempner Papers, Box 41; corespondență privind activitatea lui Kempner din domeniul juridic, 1933-1935, Kempner Papers, Box 95. Vezi și Nicosia, „German Zionism and Jewish Life in Nazi Berlin“ și Schmid, *The Lost in a Labyrinth of Red Tape*, p. 71.

² Evans, *Third Reich in Power*, pp. 555-60.

un curs exorbitant. (Totuși, sioniștii ce promovau emigrația în Țara Sfântă au semnat o înțelegere cu naziștii în 1933, astfel că evreii cu destinația Palestina aveau posibilitatea să-și păstreze o parte mai mare din avere.) Pe deasupra, emigranții trebuiau să prezinte tot soiul de documente, să completeze aplicații și să obțină autorizații oficiale. La fiecare pas îi pândeau mita, cadourile, ba chiar și prestarea de servicii sexuale¹. Agenții Gestapoului puteau să le bată oricând la ușă și să plece cu o masă, un covor sau o pictură frumoasă.

De luat în calcul erau și listele de așteptare pentru viză, și, adesea, statele respective solicitau dovezi că refugiații nu vor fi o povară pe spinarea contribuabililor, odată cu sosirea lor. De pildă, Statele Unite solicitau o declarație în scris din partea unui sponsor ce urma să garanteze bunăstarea imigrantului dacă acesta va întâmpina dificultăți financiare.

Bulversați de complexitatea năucitoare a procesului, tot mai mulți emigranți au apelat la serviciile lui Kempner și Aschner. Peste ani, când a fost întrebat dacă a profitat de pe urma evreilor ce căutau azil, Kempner s-a mulțumit să dea din umeri. Trăia într-o dictatură. Statul de drept nu mai funcționa. Dacă știai cum să te descurci cu toate reglementările, puteai să câștigi o căruță de bani².

Oricum, Kempner nu știa cât va mai ține norocul cu el. Nu împărtășea optimismul celor care credeau că nazismul va fi o afacere de scurtă durată. Inspectorii naziști îi dădeau mereu

¹ Kaplan, *Between Dignity and Despair*, p. 72.

² Interviu cu Kempner, *Records of the Emergency Committee in Aid of Displaced Foreign Scholars*.

târcoale. Îi căutau cu migală prin acte, sperând să găsească dovezi că îi ajuta pe evrei să scoată bani ilegal din țară. Știa că un singur pas greșit¹ însemna pușcăria. Sau mormântul.

Dar riscul părea justificat. O ducea atât de bine financiar, încât aproape că nu-și permitea să plece. Ulterior avea să estimeze câștigurile din acea perioadă la 8 000 de dolari pe an², echivalentul a 138 000 de dolari în prezent.

Kempner amâna plecarea și din alte motive: voia să se îngrijească de mama sa, Lydia³, care suferise de pe urma venirii naziștilor la putere, dar nu era în stare să părăsească țara. În 1934 avea 63 de ani și stătea prost cu sănătatea. Fiica ei murise în urmă cu trei ani de tuberculoză, boala de care căzuse răpus și soțul ei, Walter, în 1920. Odată ce naziștii și-au consolidat puterea, Lydia s-a văzut nevoită să se retragă de la conducerea laboratorului de bacteriologie al spitalului Moabit din Berlin și să demisioneze din redacția celui mai important jurnal științific pe probleme de tuberculoză, *Zeitschrift für Tuberkulose*.

Robert Kempner și-a trimis fiul peste granițe, în relativa siguranță a unui internat evreiesc din Florența. Lucian era fiul lui Kempner din prima căsnicie, cu Helene Wehringer, care s-a

¹ Kempner către Ernst Hamburger, 17 februarie 1939, Kempner Papers, Box 2. Vezi și Kempner către Alfred S. Abramowitz, 16 noiembrie 1938, și Kempner către Carl Misch, 28 noiembrie 1938, amândouă în Kempner Papers, Box 2.

² Cerere redactată de Kempner către Serviciul Federal pentru Forțele de muncă, Dosarele personale ale lui Kempner din cadrul Departamentului de Justiție al armatei; într-o ciornă de cerere, el declară că venitul lui anual în timpul acelei perioade a fost între 10 000 și 30 000 de dolari pe an, Kemper Papers, Box 41.

³ Creese, *Ladies in the Laboratory II*, p. 137.

sfârșit după nouă ani, în 1932. Divorțul n-a fost deloc plăcut. Helene s-a plâns că Robert ar fi bătut-o și ar fi dat-o afară cu forța din apartament, acuze pe care Kempner nu le-a tăgăduit în instanță. Cu toate acestea, Kempner a câștigat custodia băiatului, iar zece ani mai târziu, avocatul său a dat o declarație scrisă conform căreia soția lui, „influențată de anumite doctrine politice, și-a format multe prejudecăți în privința soțului ei și a familiei sale din cauza originilor lor evreiești”¹.

În 1933, Kempner locuia în continuare cu mama sa, pe care o dusesese adesea cu mașina la spital înainte ca ea să-și piardă slujba. În ziua în care steagurile naziste au fluturat pentru prima oară în calea lor, Lydia a izbucnit în plâns.

– Ce s-a întâmplat, mamă? a întrebat Robert.

Lydia Kempner, care copilărise în Kaunas, Lituania, nu uitase atacurile violente asupra comunităților evreiești ce avuseseră loc în ultimii 50 de ani în Rusia și era convinsă că aceeași soartă îi aștepta și pe evreii germani.

– În curând vor începe pogromurile, i-a spus fiului ei².

În martie 1935, Kempner era cât pe ce să regrete amânarea plecării.

Gestapoul plănuise meticulos arestarea jurnalistului de stânga Berthold Jacob³. Pe vremea Republicii de la Weimar,

¹ Copie a declarației sub jurământ dată de Sidney Mendel, datată 1944, și copie a deciziei judecătorești cu privire la divorț, 9 martie 1932, în Kempner Papers, Box 76. Vezi și Evans, *Third Reich in Power*, p. 566.

² Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 135.

³ Barnes, *Nazi Refugee Turned Gestapo Spy*, p. 76.

pacifistul Jacob scrisese reportaje despre reînarmarea secretă a Germaniei. Scriitorul evreu a fugit în Franța la Strasbourg odată cu venirea naziștilor la putere, unde a înființat o agenție de presă și a continuat să producă anchete despre planurile militare ale Germaniei. A fost momit să călătorească la Basel, în Elveția, de câțiva agenți care-i ofereau un pașaport german fals (naziștii îi revocaseră cetățenia). După ce a consumat mai multe pahare de vin și tărie în timpul unei cine voioase luate la restaurantul Schiefen Eck (Colțul Strâmb), Jacob s-a învoit să-i însoțească pe intermediari în apartamentul lor pentru a încheia tranzacția. Dar de cum s-a suit în mașină, șoferul a accelerat spre mieznoapte, trecând în viteză pe lângă grănicerii elvețieni și intrând în Germania. Jacob a fost dus la Berlin în aceeași noapte.

Agenții Gestapoului i-au confiscat carnetul de adrese și au început să-l răsfoiască. În paginile sale au descoperit sursele din armată ale reporterului, precum și alți informatori. Printre aceștia se numărau Robert Kempner și Ernst Aschner.

La 12 martie, agenții Gestapoului au trecut de poarta de fier ce străjuia casa lui Kempner din Lichterfelde și au bătut la ușă. Înaltă și îngustă, eleganta casă de piatră se înălța două etaje către frontonul ornat cu lemn, deasupra căruia venea acoperișul de țiglă. Veranda din partea stângă era încadrată de trei arcade și o balustradă de piatră. Balcoanele de la etajul doi aveau vedere la stradă.

„*Mitkommen!*“ i-au spus ofițerii lui Kempner când acesta a apărut în ușă. „Vino cu noi!“

De asta se temuseră germanii și mai cu seamă evreii și adversarii politici ai naziștilor: să fie chemați în mod arbitrar la sediul Gestapoului de pe strada Prinz-Albrecht. Uneori primeai o înștiințare, alteori te trezeai cu ofițerii la ușă, neanunțați. Îți puneau câteva întrebări sau doreau să obțină informații, după care te lăsau să pleci. Alteori te duceau în „arest preventiv“ într-unul din noile lagăre de concentrare ale lui Himmler.

Kempner s-a ales cu „arest preventiv“. A fost închis în renumita Casă Columbia din Berlin, o fostă închisoare militară păraginită, unde brutalitățile și nelegiuirile erau la ordinea zilei. Primul gând pe care l-a avut la sosire a fost: „Mi-a sunat ceasul“¹.

În cele nouă zile cât a fost încarcerat acolo, cel mai tare l-a speriat faptul că nu cunoștea temeiul arestării sale². Să fi avut legătură cu agenția de emigrări? Să fi fost din pricina romanului său scurt despre primejdia nazistă, publicat sub pseudonim? Din pricina legăturilor sale cu Ossietzky și cu Liga Germană pentru Drepturile Omului? N-avea de gând să sufle o vorbă despre asta, căci „Ossietzky nu era tocmai genul de om pe care să-l aduci în discuție într-un interogatoriu al Gestapoului“³, după cum avea să-și amintească ulterior.

De-abia când s-a întors la Prinz-Albrecht pentru interogatoriu a descoperit că reținerea sa era legată de Berthold Jacob. Kempner era bănuț că-i furnizase informații despre

¹ Kempner, *Angläger*, p. 134.

² Kempner către Misch, 28 noiembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

³ Kempner, *Ankläger*, p. 133.

activitatea naziștilor din Berlin. Procurorul n-a recunoscut nimic. „Nu-mi închipui cum a ajuns numele meu în carnetul lui de adrese“, va declara Kempner ani mai târziu.

Lydia, mama lui Kempner, a suferit un infarct când a aflat că fiul ei fusese arestat. Rudele lui Kempner s-au mobilizat numaidecât să-l elibereze, pentru că, după cum avea să scrie mai târziu, atunci când Gestapoul îi aresta pe cei dragi, nu lăsa lucrurile în voia legii. Făceai tot ce-ți stătea în putință să-i scoți din închisoare. Cât mai repede.

Înainte să părăsească domiciliul din Lichterfelde în compania agenților Gestapoului, Kempner îl contactase pe avocatul său, Sidney Mendel, care a depus o contestație oficială. Ferdinand Sauerbruch, renumit chirurg și prietenul Lydiei, s-a întâlnit cu Oskar von Hindenburg, fiul răposatului președinte, pentru a-i cere să intervină în cazul lui Kempner. Nu se știe dacă Hindenburg a intervenit, dar o femeie cu care Robert se vedea de ceva vreme, Ruth Hahn (infirmieră și luterană asemenea lui) a apelat la un prieten mai vechi al procurorului, al cărui cuvânt avea o anumită greutate: Rudolf Diels.

Diels nu mai era la comanda Gestapoului. Își făcuse dușmani redutabili, iar în 1934, prins în disputa dintre Göring și Himmler, fusese demis din funcție și înlocuit de acolitul lui Himmler, Reinhard Heydrich. Susținut în continuare de Reichsmarschall, Diels a scăpat de epurările din Noaptea cuțitelor lungi, a fost numit președinte de district în Köln și a fost ulterior cooptat în imperiul financiar al lui Göring. Mai mult, s-a însurat cu o rudă a lui Göring.

Diels avea să-și amintească, fără îndoială, de ajutorul primit din partea lui Kempner în acel incident compromițător cu prostituata. Niciunul dintre ei nu a spus dacă, în 1935, Diels i-a întors favorul fostului său coleg.

În orice caz, Kempner a fost eliberat după două săptămâni. Peste ani, Kempner mărturisea într-o scrisoare către un prieten că ieșise întreg din Casa Columbia grație „manevrelor inteligente ale lui Ruth și a unor coincidențe fericite”¹.

În ceea ce-l privește pe Jacob, presa a aflat de arestarea sa, generând un val de proteste la nivel internațional. Elvețienii au condamnat pătrunderea agenților Gestapoului în țară fără înștiințarea și aprobarea autorităților, iar litigiul a ajuns în atenția unui tribunal internațional. Hitler, care în primii ani de dictatură simțea încă presiunea corpului diplomatic, a ordonat după șase luni eliberarea jurnalistului².

Lucrurile erau clare acum pentru Kempner. Trebuia să părăsească țara. A început să-și facă planuri după moartea mamei sale³, în august 1935. Și-a studiat în secret opțiunile în timpul călătoriilor de serviciu peste granițe, pentru a alege cea mai bună alternativă de emigrare alături de Ruth, cu care se căsătorise la 25 mai 1935, la scurt timp după eliberare.

¹ Kempner către Misch, 28 noiembrie 1938, Kempner Papers, Box 2. În *Ankläger*, Kempner declară că Hitler l-a eliberat, alături de Jacob și de alți prizonieri, după ce a fost supus presiunii internaționale.

² Palmier, *Weimar in Exile*, p. 432. În 1941, Jacob a fost din nou arestat, în Portugalia, în timp ce încerca să fugă peste ocean. A murit trei ani mai târziu, într-o închisoare din Berlin.

³ Creese, *Ladies*, p. 137.

Olanda era prea aproape, Marea Britanie – accesibilă doar celor mai de seamă emigranți, Franța – neprimitoare pe termen lung, iar Palestina părea încă fragilă.

Într-o zi, Kempner s-a întâlnit cu un fost coleg la o cafea în Postdamer Platz, în mijlocul larmei create de tramvaie, pietoni și automobile. Werner Peiser, un evreu subțirel, cu ochelari, fusese secretarul de presă al prim-ministrului prusac, apoi se transferase la Institutul Istoric Prusac din Roma, de unde fusese concediat odată cu venirea naziștilor la putere.

În timp ce-și căuta de muncă, lui Peiser i-a venit ideea să întemeieze o școală pentru copiii evrei ai căror părinți voiau să-i trimită cât mai repede peste granițe. Și-a găsit un asociat, a obținut aprobările necesare și a dat anunțuri la ziar. Dacă la deschiderea sa în toamna lui 1933 erau înscriși doar câțiva copii, Istituto Fiorenza avea să numere în curând 30 de elevi. Școala lui Peiser avea un atu irezistibil: locația. „Landschulheim Florenz. Pe colinele Toscanei“¹, după cum suna sloganul publicitar. Un fost elev a declarat mai târziu: „Nu e greu să faci reclamă unui internat amplasat în Toscana“². Când Kempner a hotărât că sosise vremea să-l scoată pe Lucian din Germania nazistă, l-a trimis la școala lui Peiser. Mai apoi, Peiser i-a sugerat lui Kempner să vină și el la Florența și să ajute la administrarea instituției.

Cu cât chibzuia mai mult la această invitație, cu atât i se părea că Italia e locul ideal de a scăpa de nazism.

¹ Reclamă reprodușă în *Dial* 22-0756, *Pronto*, p. 11.

² *Ibid.*, p. 15.

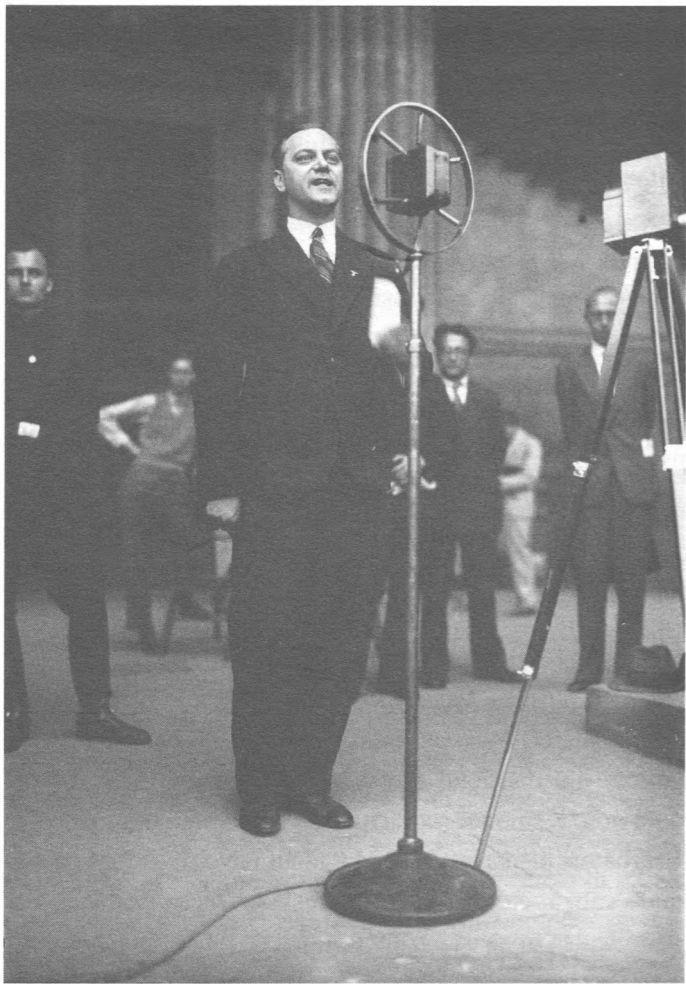
Deși Hitler era un mare admirator al lui Benito Mussolini, liderul fascist care preluase puterea în Roma în 1922, dictatorul italian nu-i împărtășea simțămintele întru totul. Mai precis, era bănuitor în privința planurilor lui Hitler pentru Austria. După ce un grup de naziști din Viena având sprijin nemțesc îl asasinaseră pe cancelarul austriac Engelbert Dollfuss și încercaseră să răstoarne regimul în vara lui 1934, răspunsul lui Mussolini de a-și trimite armatele la graniță și promisiunea sa de-a sări în ajutorul guvernului austriac îl înfuriaseră la culme pe Hitler.

Kempner știa că germanii erau bine primiți în Italia, și nu de ieri, de azi. Nici măcar nu aveau nevoie de viză.

Însă cel mai important, după cum avea să scrie câțiva ani mai târziu, „în Italia nu exista o problemă evreiască”¹. Nu încă, cel puțin.

Ca urmare, a vândut casa părintească din Lichterfelde, precum și biblioteca mamei sale. Pianul familiei Kempner a ajuns în Haus Vaterland, din Postdamer Platz, pentru 500 de mărci. Avea pașaportul expirat, însă șeful direcției poliției din districtul său îi era dator și i-a făcut rost de unul nou. Kempner i-a făcut lui Ruth cadou un inel pentru a sărbători plecarea. Apoi și-a făcut bagajul. A luat cu el o mică valiză, ca să nu dea impresia că pleca de tot. Nu-și permitea să trezească bănuieli.

¹ Kempner, *Ankläger*, pp. 137-140.

Rosenberg propovăduind filosofia nazistă poporului german, 1933.
(Bundesarchiv, Bild 102-14595/Georg Pahl)

„Încă nu mi-a sosit clipa“

Sicriul lui Paul von Hindenburg, înfășurat în drapel, străbătea câmpiile prusace într-un cheson tras de șase cai negri. Cortegiul funerar se lungea la nesfârșit: trompetiști, purtători de drapel, infanteriști, cavalerie, artilerie, generali de top, rude, slujitori. Roțile carului funebru zdrobeau florile și ramurile de pin aruncate în calea lor. Torțele licăreau în amurg kilometri în șir.

Trupul neînsuflețit al președintelui se îndrepta spre monumentul Tannenberg, în Prusia Răsăriteană, locul marii sale izbânzi împotriva rușilor din august 1914, unde avea să fie înmormântat alături de douăzeci de soldați necunoscuți, căzuți în luptă. A doua zi dimineață la ora cinci, pe 7 august 1934, cortegiul a sosit în sfârșit la uriașul monument. Era o fortăreață, un Stonehenge militar, cu opt turnuri înalte ce străjuiau câmpia, încinse într-un brâu octogonal de piatră. În această zi de doliu, turnurile erau înveșmântate în negru, iar fumul revărsat din tancuri le „preschimba în tot atâtea altare de sacrificiu“¹,

¹ Otto D. Tolischus, „Hindenburg Rests on Site of Victory After Hero's Rites“, *New York Times*, 8 august 1934.

gândea unul dintre participanți. Șapte avioane dădeau roată monumentului, cu flamuri negre fluturând din vârful aripilor, iar dedesubt, unitățile SS și SA așteptau în formație.

Demnitarii străini și cei din conducerea partidului au luat loc, iar Führerul a urcat pe o mică platformă deasupra sicriului pentru a-l petrece pe mareșal în eternitate.

„Răposate general!“ a rostit proaspătul dictator. „Porțile Valhallei îți sunt deschise!“

Undeva în asistență, Rosenberg se bucura în taină de vorbele lui Hitler. Ani de-a rândul atacase dur creștinismul, dobândind reputația deloc măgulitoare de exponent al facțiunii radicale anticlericale a Partidului Nazist. Rosenberg ascultase cu iritare și dezgust slujba preotului militar, care declarase că Hindenburg „îi fusese credincios până la moarte Dumnezeuului viu“. Rosenberg se plânga ulterior în jurnal că preotul îi „bombardase cu pasaje din Biblie“¹. Nu pricepea cum un german adevărat ar fi putut să plece urechea la asemenea bazaconii superstițioase. „Biserica a demonstrat încă o dată că vorbește chinezește folosind cuvinte germane“, scria în jurnal. „Poporul nu mai vrea să audă păsăreasca asta cu Psalmi, profeți etc.“

Dar Rosenberg se baza pe Hitler să pună lucrurile la punct și a fost extrem de încântat când Führerul l-a condus pe Hindenburg pe ultimul drum, însă nu spre raiul creștin, ci către cetatea mitică a zeului nordic Odin. Rosenberg era convins că cei ce ascultaseră cu atenție vor fi sesizat amenințarea voalată îndreptată spre creștinism.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 19 august 1934.

Spera să urmeze și altele. Purtase nenumărate discuții cu Hitler despre trădarea bisericilor. De-ar fi putut să-l convingă să-și facă publică dorința de a smulge poporul german din ghearele preoțimii.

În pofida tuturor diatribelor publice împotriva evreilor, Rosenberg aborda rar această obsesie a naziștilor în paginile jurnalului său, tot mai stufos pe zi ce trecea. Dădea impresia că subiectul nu merită luat în seamă, fiind o bătălie deja câștigată după venirea naziștilor la putere. Gândurile îl purtau deja la următorul război.

În ceea ce privește creștinismul, naziștii luptau împotriva unei instituții care rezistase timp de secole. Rosenberg a înțeles că se aflau în zorii unui conflict ce avea să se întindă peste veacuri, dar, cu toate acestea, lupta cu zelul unui om care aștepta izbânda în timpul vieții sale.

„S-ar putea ca tărâmul sfânt să nu fie Palestina, ci Germania“¹, rostea triumfător într-un discurs.

Saluta fiecare pas făcut înainte. A aflat că în Oldenburg, „parohie cu 4 000 de enoriași, liturghia nu se ținea 31 de duminici din an pentru că nu participa nimeni“. În viziunea lui Rosenberg, pentru a supune bisericile, naziștii trebuiau să lovească în credințele fundamentale ale germanilor, să-i dezbrace de credința strămoșească pentru a o înlocui cu un nou set de credințe. „Când îmbrăcăm cămășile brune – a declarat publicului din Hanovra în 1934 –, nu suntem nici catolici, nici protestanți. Suntem germani“².

¹ *Ibid.*, 29 mai 1934.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 112.

A dezvoltat tema în *Mitul...* său, ce cuprindea un atac furibund la adresa creștinismului modern. Rosenberg susținea că evreii din Antichitate, și mai cu seamă Sfântul Pavel, subminaseră adevărata învățătură a lui Iisus, se infiltraseră și puseseră stăpânire pe creștinism, propovăduind falsa doctrină a supunerii, a suferinței, a umilinței și a iubirii universale. Era un vicleșug merit să-i înrobească pe credincioși, să-i facă slabi și docili. În opinia lui Rosenberg, egalitatea în fața lui Dumnezeu propovăduită de Sfântul Pavel – „Nu mai este nici iudeu, nici elin; nu mai este nici rob, nici slobod; nu mai este nici parte bărbătească și nici parte femeiască, pentru că voi toți una sunteți în Hristos Iisus“ (Galateni, 3:28, n.tr.) – îndemna la „nihilism“. Ideologul respingea ideea unei religii pentru toate popoarele. Germanii nu puteau îmbrățișa o credință care le cerea să stea la aceeași masă cu rasele inferioare. A respins conceptul păcatului original, căci omul nordic era un erou. A ridiculizat preceptele fundamentale ale catolicismului: flăcările iadului, partenogeneza, Învierea în ce-a de-a treia zi. Toate aceste învățături erau niște șarlatanisme, „magie... și superstiții peste superstiții“.

În *Mitul secolului XX*, Rosenberg a inventariat cu sânguință păcatele creștinismului de-a lungul veacurilor: faptul că bisericile s-au bizuit pe „o istorie falsificată în chip sistematic“¹, faptul că Vaticanul i-a persecutat, vânat și exterminat fără milă pe toți cei care au pus la îndoială doctrina Bisericii, numindu-i eretici, faptul că preoții și-au consolidat

¹ *Ibid.*, p. 73.

autoritatea cu ajutorul spadei și-al Inchiziției. Învățăturile Bisericii, scria el, sunt „prin firea lor false și defuncte”¹.

Germanii – liberi, vâjnoși, căliți – aveau nevoie de o nouă credință, una puternică, o „religie a sângelui”² care urma să-i unească în lupta lor eroică pentru demnitatea națiunii. Erau o rasă de supraoameni care, după decenii de suferință și rușine, aveau să-i redea Germaniei gloria de altădată. Rosenberg a închipuit o nouă biserică germană și o nouă credință populară. Vechiul Testament avea să fie abolit, Noul Testament curățat de toate învățăturile evreiești, și, pe deasupra, urma să apară o a „cincea evanghelie”³ care să oglindească adevăratele învățături ale lui Hristos. Toate „crucile acelea groaznice”⁴ urmau să dispară, căci biserica nu avea să se mai axeze pe suferințele lui Iisus, ci pe viața lui plină de eroism. Hristul germanic era „propovăduitorul redutabil și plin de mânie din templu”⁵, reprezentat ca un bărbat „suplu, înalt, blond și cu frunte înaltă”⁶, pentru că cel mai probabil era arian, nu evreu. Osanalele închinat lui Iahve urmau să fie scoase din cărțile de cântece religioase. În locul Bibliei, cu istorisirile sale despre proxeneți și negustori de șeptel, credincioșii aveau să ia ca sursă de inspirație miturile germanice. „Astăzi prinde contur o nouă credință – mitul sângelui; credința că

¹ *Ibid.*, p. 133.

² *Ibid.*, p. 258.

³ *Ibid.*, p. 603.

⁴ *Ibid.*, p. 701.

⁵ *Ibid.*, p. 604.

⁶ *Ibid.*, p. 616.

apărarea sângelui înseamnă să aperi natura divină a omului în general“¹, declara profetul noii credințe. „O credință clădită pe înalta înțelepciune că sângele nordic întruchipează acel *Mysterium* ce a doborât și înlocuit vechile taine creștine.“

De asemenea, Rosenberg tânjea după un reformator charismatic care avea să spulbere denominațiile cu toată ipocrizia lor nerușinată și cu nesuferita lor artă religioasă. „Acele sculpturi groaznice și distorsionate datând din goticul târziu“² trebuiau îndepărtate din lăcașurile de închinăciune și duse la muzeu. „Efigiile dezgustătoare ale barocului“ trebuiau date jos. Statuetele sfinților trebuiau înlocuite cu busturile marilor eroi germani. De-abia atunci aveau să fie naziștii stăpâni pe sufletul națiunii. Evanghelia „sângelui și a pământului“ ce propovăduia supremația rasei ariene și a Germaniei avea să fie predicată din amvon în locul Deuteronomului și al Leviticului, iar în biserici „n-aveau să mai răsune niciodată «profețiile» evreiești“.

La finele anului 1934, Rosenberg a afirmat, într-un discurs ținut la Stuttgart, că naziștii aveau de gând să înființeze „un ordin social pătruns de misticismul sacru caracteristic Evului Mediu“ în sediul partidului din capitala Bavariei. „Știți cu toții de sala Senatului din Casa Brună din München, ce numără 61 de fotolii și n-a fost folosită niciodată. Așteptăm semnalul din partea Führerului pentru a pune bazele acestui ordin german sfânt în sala cu pricina.“³

¹ *Ibid.*, p. 114.

² Jurnalul lui Rosenberg, 19 august 1934.

³ Dodd și Dodd, *Ambasador Dodd's Diary*, p. 199.

Rosenberg, care abjurase creștinismul în 1933, credea că se bucură de sprijinul Führerului. În ultimii ani purtase multe discuții filosofice de anvergură cu Hitler despre creștini și despre trădarea lor multimilenară.

Mai demult îi povestise despre șocul resimțit la 18 ani când vizitase abația Ettal, o mănăstire benedictină din sudul Münchenului și zărise sub domul bisericii „scheletele sfinților ce zăceau în sicrie de cleștar, cu inele de aur pe degete și coroane de aur pe cranii“. Parcă era ceva venit din Africa, rostise el plin de obidă. Asemenea grozăvii vedeai numai la religia asanti¹. În Rusia, mersul la biserică era doar o cutumă, „un obicei răsăritean practicat de bunăvoie, cu cântece minunate“. În Germania însă, enoriașii erau obligați să creadă istorisirile biblice.

„Nu vom pătrunde niciodată sensul vieții sau al lumii în care trăim“, i-a spus Hitler lui Rosenberg în timpul unei discuții. „Microscopul nu ne-a oferit soluții, doar ne-a extins puțin orizontul cunoașterii. Dar dacă există un dumnezeu, e de datoria noastră să ne dezvoltăm aptitudinile ce ne-au fost date. Ne putem înșela în această privință, dar nu avem dreptul să ne prefacem sau să mințim.“²

Altădată i-a spus lui Rosenberg că și-ar fi dorit o reîntoarcere la epoca de dinainte de Iisus, la zilele de glorie ale Greciei și Romei antice. Hitler a jurat că nu va bombarda niciodată Atena; îndrăgea și Roma. „Chiar și în perioada de declin a

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 19 ianuarie 1940.

² *Ibid.*, 14 decembrie 1941.

fost un oraș magnific și nici nu mă mir că tinerii teutoni au fost copleșiți la vederea sa“, a spus Hitler. „Comparați «capul maiestuos al lui Zeus» cu «figura agonică a lui Hristos» pentru a înțelege diferențele dintre cele două culturi. Cât de liberă și de voioasă părea lumea antică în comparație cu vremea Inchiziției, a arderii vrăjitoarelor și ereticilor.“

Odată, Hitler i-a spus lui Rosenberg că anticii fuseseră binecuvântați cu absența celor două mari rele: sifilisul și creștinismul¹.

Dar nu îndrăznea să rostească aceste idei în public. „Nu o dată mi-a mărturisit, râzând, că fusese dintotdeauna un păgân și că otrava creștină își trăia ultimele clipe“², scria Rosenberg în jurnal, însă „aceste mărturisiri au rămas strict secrete“. Cancelarul era nevoit să ia în calcul și implicațiile practice. După cum postulase în *Mein Kampf*, până și un politician care disprețuiește biserica trebuie să recunoască rolul esențial al religiei în asigurarea ordinii publice. „Pentru politician, valoarea religiei se măsoară nu în neajunsurile ei, ci în calitățile pe care le dovedește în absența unui substituent. Câtă vreme nu va exista un înlocuitor, doar neghiobii sau criminalii ar putea să distrugă prezentul.“³ Dacă voia ca poporul să fie de partea sa, nu îndrăznea să lovească în sensibilitățile a 40 de milioane de protestanți și 20 de milioane de catolici.

¹ *Ibid.*, 9 aprilie 1941.

² *Ibid.*, 28 iunie 1934.

³ Hitler, *Mein Kampf*, p. 267.

În anii anteriori ascensiunii lor la putere, naziști s-au identificat cu tradiția protestantă pentru a beneficia de susținerea credincioșilor. După 1933, o grupare de naționaliști germani și simpatizanți naziști au încercat să reunească sub tutela Bisericii Reichului nenumăratele congregații protestante împrăștiate. Susținut de Hitler, un nazist pe nume Ludwig Müller a devenit episcop al Reichului, însărcinat cu supervizarea credinței protestante și cu propovăduirea evangheliei naziste¹. Nu era o biserică oficială, de stat – cel puțin nu încă –, însă corespundea fenomenului mai amplu al nazificării fiecărui aspect din viața germană. Naționaliștii, majoritari în noua biserică, erau bucuroși să lupte împotriva primejdiei evreiești și să promoveze un creștinism bazat pe „puritatea” rasială. Ba unii pastori chiar au oficiat slujbele purtând uniforma SS.

În schimb, catolicii au avut o relație mai complicată cu Partidul Nazist. Împărtășeau cu aceștia anumite vederi. Asemenea protestanților, catolicii se plâneau de proliferarea comunismului ateu și au salutat campania antibolșevică a lui Hitler. Episcopii germani condamnau liberalismul cultural al Republicii de la Weimar. Mai important însă, catolicismul german cunoscuse un filon antisemit ce data de secole bune. Potrivit teologilor, stricăciunea evreilor se trăgea de la Golgota. Pentru catolici însă era o problemă de religie, nu de rasă. Orice evreu putea dobândi mântuirea dacă se convertea la

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 220-224.

creștinism. Desigur, naziștii nu făceau această distincție. În mod oficial, un evreu convertit tot evreu era.

Opoziția catolicilor față de naziști era, în mare parte, de natură politică. În anii premergători venirii naziștilor la putere, episcopii susținuseră propria organizație politică, Partidul Catolic de Centru, și nu puteau sprijini un partid care se deda la blasfemiile de tipul celor rostite de Rosenberg. Preoții citiseră *Mitul secolului XX* din scoarță în scoarță și se temeau că ideile primejdioase expuse acolo despre prelați vor deveni doctrină de stat. „Viziunea lui Rosenberg despre lume reflectă demență acută, iar boala lui mintală va molipsi tot mai mulți compatrioți de-ai noștri dacă lucrurile nu se schimbă cumva”¹, afirma un teolog care a fugit din Germania în 1937. Dacă acestea erau cu adevărat intențiile lui Hitler și ale conducerii naziste, gândeau ei, praful avea să se aleagă de biserici.

Pe la sfârșitul lui 1930, la scurt timp după publicarea *Mitului...*, cardinalul Adolf Bertram, arhiepiscop de Breslau, a luat atitudine împotriva naziștilor, condamnând proslăvirea rasei ariene superioare. „Aici nu mai avem de-a face cu chestiuni politice, ci cu o himeră religioasă ce trebuie combătută cu toată tăria”², scria el într-un articol din *Germania*, publicația Partidului Central.

În 1931, episcopii bavarezi le-au interzis preoților catolici să se alăture Partidului Nazist din cauza viziunilor sale anticreștine. Mai mult, aceștia aveau acum

¹ Arendzen, prefață la *Mythus*, p. 4.

² Lewy, *The Catholic Church and Nazi Germany*, p. 8.

posibilitatea de-a refuza naziștilor sfintele taine. Episcopi din alte dioceze au dat dispoziție ca enoriașii lor să nu se înscrie în rândurile partidului.

Odată ajuns la putere, Hitler a urmat fâgașul firesc: le-a spus bisericilor ceea ce doreau să audă și a acționat după bunul plac, călcându-și adesea promisiunile făcute. La 1 februarie 1933, în prima cuvântare adresată națiunii la radio, Hitler a numit creștinismul „fundamentul moralității noastre naționale”¹. În luna martie a aceluiași an, în vreme ce făcea presiuni ca Reichstagul să promulge Actul de Împuternicire care urma să-i confere noi puteri executive, Führerul le-a promis politicienilor catolici o serie de concesiuni. În discursul susținut în ziua votului, a asigurat bisericile că „drepturile [lor] nu vor fi încălcate”.

Ca urmare, episcopii germani au ridicat restricția impusă membrilor de partid. Episcopii, precum și cele mai notabile organizații catolice de muncitori, tineret și fraternități și-au îndemnat enoriașii să fie credincioși² noului guvern național și să-l susțină pe Hitler într-o recâștigarea demnității germane.

Catolicii erau dornici să încheie o înțelegere oficială care să le asigure locul în noua orânduire germană. Episcopii erau îngrijorați că libertatea lor de a predica va fi îngrădită și că școlile catolice vor fi închise. Funcționarii înscrși în Partidul Catolic de Centru erau concediați și multe organizații catolice erau supuse amenințărilor și intimidărilor. Naziștii arestaseră

¹ Baynes, *The Speeches of Adolf Hitler*, pp. 369-370.

² Lewy, *Catholic Church*, pp. 40-41.

mai mulți preoți și percheziționaseră sediile agențiilor catolice. Înainte de toate, episcopii urmăreau protejarea instituției. Nu s-au împotrivit atacurilor virulente ale noului regim asupra comuniștilor. Au condamnat însă principiul nazist al superiorității rasiale; oricine era bine-venit să se închine în catedralele lor. Totodată, au vociferat împotriva¹ persecuției evreilor convertiți la creștinism, însă nu s-au pronunțat în mod explicit împotriva impactului mai larg al antisemitismului nazist asupra comunității evreiești din țară.

În decursul primăverii și al verii, trimișii lui Hitler au negociat un tratat oficial cu Vaticanul. Conform tratatului încheiat în iulie 1933, Vaticanul se obliga să nu se amestece în treburile interne ale Germaniei în schimbul independenței religioase garantate catolicilor germani. Însă prevederile acestui Concordat erau ambigue, iar Hitler nu era omul care să se lase încorsetat de promisiuni diplomatice.

Astfel, biserica a continuat să fie persecutată ca și până atunci. În ziua în care guvernul a ratificat tratatul cu Vaticanul, a fost aprobată legea sterilizării bolnavilor și a invalizilor, o lege contestată vehement de către catolici.

Aparent, liderii catolici acționau în baza unei grave preconcepții². Își închipuiau că, dacă dădeau dovadă de zel patriotic și nu se amestecau în treburile statului – cum era cazul în alte țări –, vor fi lăsați în pace. Erau dispuși să coopereze cu regimul dacă n-aveau să fie persecutați. Ceea ce ei nu înțelegeau, cel puțin la început, era că etosul nazist

¹ *Ibid.*, p. 258.

² *Ibid.*, pp. 53, 132.

cerea ca partidul să controleze într-o mai mică sau mai mare măsură toate aspectele societății germane. Nu realizau că, în ochii naziștilor, ei erau concurența. „Episcopii, nu au înțeles un simplu adevăr, anume că era în firea totalitarismului nazist să elimine întru totul influența bisericii din societate“, nota istoricul Guenter Lewy. Regimul nu avea de gând să împartă loialitatea populației cu nicio altă instituție.

În decembrie 1933, un grup numeros de enoriași s-a îngheșuit în Catedrala Sf. Mihail din München pentru a sărbători nașterea Domnului. Intrarea catedralei renașcentiste¹ înălțate în secolul XVI era străjuită de enorma statuie înaripată, de bronz, a arhanghelului Mihail, apărătorul credinței, cu sulita proptită în gâtul unui Satan chinuit, jumătate om și jumătate fiară. Au luat loc în strane, sub bolta arcuită, luminată de-un alb strălucitor, și au ascultat predica din amvon a cardinalului Michael Faulhaber împotriva apostaziei lui Rosenberg.

Faulhaber, arhiepiscop de München și Freising, se afla în fruntea celei mai mari comunități de credincioși din țară. Se împotrivise tentativei de puci din 1923 și, răspunzând atacurilor venite din partea naziștilor în acea iarnă, a declarat că fiecare viață contează, fără a uita să-i menționeze și pe evrei². Dar, asemenea multor prelați germani, a abordat lucrurile mai pragmatic după numirea lui Hitler în funcția de cancelar.

¹ Descrierile catedralei sunt extrase din Jeffrey Chipps Smith, „Infinite Boundaries: Order, Disorder, and Reorder in Early Modern German Culture“, vol. 40 al *Sixteenth Century Essays & Studies*, editat de Max Reinhart (Kirksville, Sixteenth Century Journal Publishers, 1998), p. 154.

² Lewy, *Catholic Church*, p. 274.

În urma boicotului prăvăliilor evreiești din aprilie 1933, Faulhaber i-a scris cardinalului Eugenio Pacelli, secretarul de stat al Vaticanului și viitorul papă Pius al XII-lea, că opoziția publică din partea catolicilor n-ar fi folosit la nimic. Arhiepiscopul amintea faptul că protestele vehemente venite din partea evreimii internaționale îi determinaseră pe naziști să renunțe iute la boicot. „Evreii se pot apăra și singuri”¹, susținea el.

După ce Sfântul Scaun a semnat Concordatul, Faulhaber l-a felicitat pe Hitler, scriind: „Să-l aibă Domnul în pază pe cancelarul Reichului, pentru poporul nostru”².

Însă în acea dimineață, când s-a suit în amvonul Catedralei Sf. Mihail, Faulhaber era mai interesat de cele divine. I-a atacat pe cei care, asemenea lui Rosenberg, vedeau în Vechiul Testament o carte evreiască ce otrăvise creștinismul. I-a criticat pe cei care negau iudaismul lui Iisus, și care „încercau să-i falsifice certificatul de naștere, afirmând că nu a fost câtuși de puțin evreu, ci arian”³.

„Când se aud asemenea glasuri și se fac asemenea manevre, episcopul nu poate să tacă”, a declarat Faulhaber. Congregația strânsă în catedrala cavernoasă asculta în tăcere, complet absorbită. Afară, în difuzoare, glasul său traversa mulțimile care nu găsiseră loc în catedrala arhiplină. „Când cercetările rasiale, care în sine nu țin de religie, atacă religia și fundamentele creștinismului, când

¹ Griech-Polelle, *Bishop von Galen*, p. 52.

² Lewy, *Catholic Church*, p. 104.

³ Faulhaber, *Judaism, Christianity and Germany*, pp. 2-5.

dușmănia purtată evreilor din prezent se întinde asupra cărților Vechiului Testament... episcopul nu poate să tacă.“

N-a fost nevoie să dea nume. Ținta discursului său era limpede tuturor ascultătorilor.

Luna următoare, când Hitler l-a numit pe Rosenberg responsabil cu ideologia, bisericile și-au manifestat neliniștea profundă. Deși Hitler a insistat ca Rosenberg să precizeze că ideile expuse în *Mitul secolului XX* sunt personale și nu reprezintă doctrina oficială a naziștilor, puțini germani își făceau iluzii că scrierile ideologului de partid nu se bucurau de aprobarea tacită a Führerului. Hitler nu îl cenzurase niciodată pe acest agitator, nu îi interzisese să scrie și nici nu îl pedepsise.

La două săptămâni după numirea lui Rosenberg, Vaticanul a inclus *Mitul*... pe lista sa de cărți interzise. „Cartea batjocorește toate dogmele Bisericii Catolice, ba chiar preceptele fundamentale ale creștinismului, și le respinge complet“¹, se preciza în explicația oficială emisă de Sfântul Scaun. Rosenberg jubila. „Acest protest ridicol va contribui la diseminarea și mai mare a lucrării“, scria el. „Mă aflu într-o companie selectă pe acea listă.“²

În ziua comunicatului emis de Vatican, cardinalul Karl Joseph Schulte, episcop de Köln, a fost trimis la Cancelaria Reichului să depună o plângere oficială împotriva promovării acestui eretic notoriu și mare

¹ Bonney, *Confronting the Nazi War on Christianity*, p. 127.

² Arhivele procurorului general al Statelor Unite, pentru Urmărirea penală a Crimelor Axei, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 6, pp. 240-241.

dușman al bisericilor. Hitler l-a întrerupt la un moment dat pe Schulte: „Nu mă privește cartea respectivă“, a început el. „Știe și Rosenberg. I-am spus-o doar. Nu mă interesează păgânismul, cultul lui Wotan și alte asemenea lucruri.“¹

Schulte nu era câtuși de puțin convins.

– Herr Reichkanzler, nu mai puteți vorbi astfel despre Rosenberg și despre lucrarea lui.

– Și de ce nu?

– Pentru că în urmă cu câteva zile l-ați făcut pe același Herr Rosenberg instructor ideologic al Partidului Nazist, și, prin urmare, instructorul unui procent însemnat din poporul german. Vreți, nu vreți, de-acum înainte veți fi identificat cu Herr Rosenberg.

– Așa este, a răspuns Hitler. Mă identific cu Herr Rosenberg, nu și cu autorul *Mitului*...

Dacă lucrarea lui Rosenberg supărase într-atât de tare Vaticanul, l-a avertizat Hitler, reacția n-ar fi trebuit să fie atât de vehementă, fiindcă avea să le stârnească germanilor dorința s-o citească, sau cel puțin să încerce. La urma urmelor, i-a spus Hitler lui Schulte, episcopii făcuseră reclamă cărții prin acele denunțuri repetate.

Bisericii nu-i rămânea altceva de făcut decât să condamne cartea lui Rosenberg, atât în publicațiile sale, cât și de la amvon. Prelații nu-l puteau blama pe Hitler, căci ar fi nesocotit prevederile Concordatului. (De reținut că *Mein Kampf* n-a figurat niciodată în Indexul Vaticanului). Însă aveau dreptul să-l denunțe pe Rosenberg, atâta vreme cât afirmațiile sale nu

¹ Hitler's Private Library, p. 122.

se identificau cu doctrina partidului. Era o distincție de finețe: erau loiali regimului, însă nu tolerau ereziile liderilor săi¹.

„În Germania au reapărut păgânii“, rostea Clemens von Galen, episcop de Münster, criticându-l pe Rosenberg pentru plasarea arienilor deasupra tuturor. „Așa-zisul suflet etern al rasei este, în realitate, o ineptie.“² Preoții s-au împotrivit programului de eugenie promovat de Rosenberg, menit să prevină „împerecherea suboamenilor“ și totodată încurajării poligamiei pentru „propășirea“³ rasei ariene⁴. Rosenberg susținea în *Mitul...* că era de datoria tuturor femeilor cu sânge german să facă mulți copii. Un simplu calcul matematic justifica aceste măsuri extreme: femeile erau mai multe decât bărbații. De altminteri, se întreba el, „e normal ca aceste milioane de femei să fie privite, cu un surâs plin de compătimire, ca niște fete bătrâne văduvite de dreptul lor vital?“⁵

Cărturarii catolici au redactat o broșură în care se prezentau neadevărurile, inexactitățile istorice și erorile teologice din *Mitul...*⁶ Erau numeroase: lucrarea număra 144 de pagini. A fost distribuită concomitent în cinci orașe, pentru a împiedica Gestapoul să le confişte pe toate, iar von Galen și-a trecut numele în dreptul ei pentru a-i proteja pe criticii anonimi care formulară argumentele.

¹ Lewy, *Catholic Church*, p. 152.

² Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 234-238.

³ *Ibid.*, p. 596.

⁴ Rosenberg, *Der Mythos*, pp. 577-578.

⁵ *Ibid.*, p. 593.

⁶ Krieg, *Catholic Theologians in Nazi Germany*, p. 53.

Măsurile de precauție erau necesare. Naziștii inițiaseră un program de supraveghere¹ pentru a-l ține la curent pe Rosenberg cu activitățile Bisericii Catolice.

Faulhaber și-a continuat și el atacurile. Când l-a denunțat din nou din amvon pe Rosenberg, în februarie 1935, ideologul a cerut să fie arestat. „Deși nimeni nu îndrăznește momentan să se atingă de persoana Führerului, se încearcă ponegrirea celui mai de temut camarad al său”², scria el. „Iar răspunsul nostru nu va întârzia să apară. Potrivit noii legi, aş putea să-i fac reclamație și să-l vâr la pușcărie.”

Sub prevederile Legii împotriva Atacurilor Răuvoitoare, recent adoptată de naziști, germanii puteau fi judecați în instanțe speciale. Însă și Rosenberg era conștient că arestarea unui om de talia lui Faulhaber ar fi generat un val de proteste.

Într-un fel sau altul, „netrebnicul cardinal” – după cum îl numea Rosenberg – trebuia pedepsit.

Asta i-a spus curând după declanșarea protestelor Alban Schachleiter³, care se afla, „practic, pe patul de moarte”. Simpatizant nazist, abatele catolic a publicat la începutul lui 1933 un articol în *Völkischer Beobachter* în care le cerea catolicilor să-i dea ascultare lui Hitler. Articolul a fost publicat înainte ca episcopii să ridice interdicția impusă prelaților catolici de a fi membri de partid, astfel că Faulhaber l-a criticat pe Schachleiter și i-a interzis să țină

¹ Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 121.

² Jurnalul lui Rosenberg, 24 februarie 1935.

³ *Ibid.*, 18 ianuarie 1937.

slujbe în arhidioceza sa¹. În primii ani ai regimului, abatele a încercat să împace nazismul cu Biserica, îndemnându-l pe Hitler să se pronunțe public împotriva *Mitului...* lui Rosenberg. Cu toate acestea, Schachleiter a rămas în relații cordiale cu autorul cărții și a continuat să-i poarte sâmbetele cardinalului Faulhaber. În discuția cu Rosenberg din acea zi, abatele muribund a rostit cu glas răgușit, „plin de mânie“, că „dreptatea pământească nu-l mai poate atinge pe cardinal, dar nădăjduiesc că dreptatea divină o să-l osândească“.

Hitler nu s-a înșelat în privința unui aspect. Declarația de război venită din partea Scaunului Sfânt a popularizat și mai mult cartea lui Rosenberg. Răsfoind sumedenia de scrisori primite de la cititori, Rosenberg a început să creadă că trezise conștiința a milioane de germani hipnotizați de preoți și de scripturile lor. „*Mitul...* meu are în prezent un tiraj de 250 000 de exemplare, un succes colosal“, scria în jurnal în a doua zi de Crăciun din 1934. Savura atacurile și s-a jurat să lupte până la capăt împotriva Vaticanului. „Contraatacul Romei ar trebui să primească un răspuns. Au realizat că miza e uriașă. (...) Creștinismul romano-catolic s-a clădit pe teamă și umilință. Național-socialismul pe curaj și mândrie. (...) A început marea revoluție.“²

În vreme ce catolicii se luptau cu Rosenberg, campania de unificare a bisericii protestante inițiată de Ludwig Müller, episcopul Reichului, numit în funcție de regim, s-a năruit cu

¹ Hastings, *Catholicism and the Roots of Nazism*, pp. 171-173.

² Jurnalul lui Rosenberg, 26 decembrie 1936.

totul. Susținătorii naziști din congregație solicitau înlăturarea pastorilor neloiali partidului, precum și concedierea tuturor angajaților evrei, inclusiv a celor convertiți la creștinism. Urmând raționamentul lui Rosenberg, unii dintre aceștia au cerut bisericii să renunțe la Vechiul Testament și să înlăture toate crucile. Mulți protestanți au considerat aceste cerințe exagerate, iar disidenții au început să-și declare independența. Astfel a luat naștere Biserica Confesională, ieșind de sub autoritatea lui Müller.

În 1935, Hitler a înființat Ministerul Afacerilor Eccleziastice și l-a însărcinat pe Hans Kerrl cu suprimarea clericilor nesupuși. Proaspăt unsul ministru al bisericilor a făcut tot ce i-a stat în putință în următorii ani. Un important editor protestant a fost arestat. O biserică din München a fost distrusă. Preoții răzvrătiți au fost reduși la tăcere; șapte sute dintre ei au fost întemnițați.

Unul dintre aceștia, Martin Niemöller din Berlin¹, era un vechi susținător al nazismului și votase cu Hitler în 1933. Deși a fost achitat de acuzații și eliberat din arest – susținuse că obiecțiile sale erau strict de natură religioasă – Führerul a ordonat personal rearestarea sa. Niemöller a fost închis în lagărul de concentrare de la Sachsenhausen, în apropiere de Berlin, unde a fost ținut la regim de izolare, singur în celulă. Într-o serie de cuvântări faimoase de după război, Niemöller și-a exprimat regretul că nu se opusese arestării comuniștilor, socialiștilor și evreilor și că nimeni nu i-a luat apărarea când a fost arestat de Gestapo.

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 231-232.

Încă de la bun început, Rosenberg n-a privit cu ochi buni înființarea Ministerului Afacerilor Eccleziastice. Pe Kerl îl considera depășit de situație. Vederile sale filosofice erau „destul de primitive... În privat, să facă așa cum dorește, însă, oficial, nu are dreptul să le ducă la rang de deviză a mișcării“. În opinia lui Rosenberg, întreg proiectul părea aiuristic. Partidul nu trebuia să conlucreze cu bisericile, ci să pregătească zdrobirea lor.

„Întreaga aripa sănătoasă a partidului mă susține în cazul de față¹ – scria Rosenberg în jurnal – numind Ministerul Eccleziastic drept ceea ce este: un rău necesar, a cărui *necesitate* pare tot mai puțin evidentă, pe zi ce trece.“ De asemenea, Rosenberg se bucura de toate controversele stârnite de Kerl în încercarea de a promova Ministerul Eccleziastic. „Tot ce se petrece acum va duce în cele din urmă la cursa pe care eu, înainte de toate, i-am întins-o.“ A mai adăugat: „Desigur, Kerl nu mă simpatizează“.

Kerl era pregătit să facă tot ce-i stătea în puteri pentru a aduce bisericile în rând cu regimul nazist. Însă pretutindeni, instigatorii naziști provocau tulburări.

Unul dintre aceștia era Carl Rover, un aliat al lui Rosenberg și guvernatorul orașului Oldenburg, majoritar catolic. La 4 noiembrie 1936 a interzis prezența crucilor sau a portretelor lui Martin Luther în clădirile publice, inclusiv în școli. Acestea urmau a fi înlocuite cu portrete ale

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 11 august 1936.

Führerului. „Vestea a traversat iute ținutul“¹, îi scria liderul catolic din acea zonă unui enoriaș. „Noi considerăm că orice atac asupra Crucii e un atac împotriva creștinismului.“

Catolicii au protestat cu reînnoită fervoare, ieșind cu sutele în străzi. Un preot a jurat că va lupta până la moarte împotriva decretului. Un număr semnificativ de enoriași au părăsit partidul, iar câțiva primari au amenințat cu demisia. Clopotele băteau neîncetat în parohii. Nemulțumiții s-au adunat în număr așa de mare² în Oldenburg pentru a-și prezenta petițiile, încât au blocat micuța piață din centrul orașului cu mașinile lor. Van Galen, episcopul din Münster, scria în epistola pastorală din acea lună că l-a trecut „un fior de groază“ când a citit decretul. „Acesta să fi fost primul pas fatal făcut pe calea pregătită de Rosenberg?“

Confrunțați cu acest val subit de nemulțumiri, naziștii au făcut un lucru neașteptat: au cedat. Rover a declarat în fața unei adunări de 7 000 de oameni că până și un „guvern înțelept“ poate comite greșeli. „Crucile vor rămâne în școli.“

Von Galen i-a lăudat pe credincioși pentru că ținuseră piept ofensivei împotriva libertății religioase. „Reprezentanți din aproape toate parohiile, germani curajoși care și-au dovedit caracterul atât în război, cât și pe timp de pace, s-au strâns în Oldenburg și, lepădându-se de spaimă, l-au mărturisit în numele vostru și al credinței

¹ Scrisoare de la Canon Vorwerk, reprodusă în Anonim, *Persecution of the Catholic Church*, pp. 121-124.

² Bonney, *Confronting the Nazi War*, pp. 132-135; Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 240-241.

voastre pe Hristos cel crucificat. Slavă Domnului pentru curajul și bărbăția creștinești!“

Ori de câte ori se afla în Berlin, Hitler organiza un bufet în sediul Cancelariei de pe Wilhelmstrasse. Aceste dineuri începeau târziu și se lungeau mult în noapte, potrivit cu programul excentric al Führerului¹. Hitler se trezea târziu și citea rapoartele și ziarele în dormitor, apoi, către amiază, ieșea în cele din urmă din odăile personale pentru ședința informativă din Wintergarten, cu vedere spre grădinile din spatele clădirii Cancelariei. De-abia atunci își făcea drum spre cantină și se așeza la impunătoarea masă rotundă, cu fața către pictura de Kaulbach intitulată *Intrarea zeiței soarelui*.

Hitler le ținea celor 20-30 de oaspeți – din care arareori lipseau Rosenberg, Goebbels și Göring – monologuri întinse sau asculta și se pronunța în problemele curente dezbătute de ceilalți. Goebbels îi amuza pe cei prezenți cu bancuri și caricaturi ale criticilor nazismului. Odată, Hitler a abordat subiectul dietei: vegetarienii (printre care se număra și el) împotriva „devoratorilor de cadavre“², cum îi supranumise. „Susține că cei care consumă verdețuri sunt o forță constantă în viață“, scria Rosenberg în jurnal. „Consumatorii de carne, asemenea leului, au pe moment o forță colosală, dar nu au rezistență. Pe de altă parte, elefanții, tăurașii, cămilele și bizonii sunt contraexemplele care vorbesc de la sine. Că

¹ Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 375-376; Longerich, Goebbels, pp. 251-252.

² Jurnalul lui Rosenberg, 2 februarie 1941.

plantele sunt benefice pentru noi ne-o dovedește tratamentul bolnavilor. În zilele noastre, copiii și bolnavii sunt hrăniți cu sucuri de fructe și legume, nu cu carne.“ Hitler își asigura oaspeții că, odată ce oamenii de știință vor înțelege „știința vitaminelor“, omul va putea trăi chiar și 250 de ani. Aceste dineuri erau insuportabile pentru cei care aveau de lucru cu adevărat.

Într-o zi de ianuarie 1937, la două luni după controversa crucifixelor, Rosenberg era cu Führerul la masă când Kerl a început să se plângă de urmările acelui incident. Cum se putea ajunge la o înțelegere cu bisericile dacă liderii naziști din teren provocau tulburări? Hitler a dat din mână și a luat o mină filosofică. Se făcuseră câteva „greșeli tactice“. Era firesc în război. Controversele vor trece și, în orice caz, nemulțumirile preoților erau nesemnificative.

„Marea luptă pentru supremația statului asupra bisericii va continua“, avea să scrie Rosenberg în jurnal, amintindu-și de poziția lui Hitler. „Trebuie să ducem mai departe lupta marilor kaizeri împotriva papilor și să-i punem capăt. Dacă biserica nu se supune, mai rămâne să hotărâm tactica: tăiem strat cu strat sau purtăm o bătălie deschisă. La urma urmei, biserica e tot mai slăbită pretutindeni în lume.“¹

„Am venit la putere cu sau fără sprijinul bisericilor?“ a întrebat Hitler. „Spune-mi, Kerl, *astăzi* avem mai mulți susținători ca odinioară sau mai puțini?“ „Mai puțini ca înainte.“ „Ei bine, ai grijă, Kerl, să nu-ți pierzi mințile“, a răspuns Hitler.

¹ *Ibid.*, 18 ianuarie 1937.

Rosenberg povestește că Kerrl s-a făcut „mic de tot“ la auzul vorbelor Führerului. Kerrl nu fusese însărcinat să obțină cooperarea prelaților, ci să asigure „supremația Partidului Nazist asupra bisericii“. În opinia lui Rosenberg, bisericile nici nu mai aveau preocupări religioase, fiind exclusiv interesate de putere politică.

Trebuiau să fie oprite. Neghiobul de Kerrl nu înțelegea acest lucru. De fapt, nu înțelesese niciodată sarcina pe care trebuia s-o ducă la îndeplinire. „Asta demonstrează ce se întâmplă atunci când un om cu vederi atât de limitate se aruncă într-o funcție căreia nu-i poate face față“, scria Rosenberg în jurnal.

Rosenberg credea ferm în misiunea lui și nu pregeta să atace bisericile cu orice ocazie. „În urma unor strădanii îndelungate, am dobândit acest giuvaier de înțelepciune“, rostea el într-unul din discursurile sale obișnuite. „Dacă există rai... cel care luptă cu demnitate și se sacrifică pentru rasa lui și pentru valorile sale cele mai de preț va ajunge mai degrabă acolo decât cel care, în timp ce se roagă, își trădează deopotrivă poporul și țara.“¹

În vreme ce țara era zguduită de conflicte politice și culturale, naziștii reclădeau armata și se pregăteau de luptă în afara granițelor.

La finele Primului Război Mondial, Germania fusese nevoită să cedeze Franței regiunea vestică Saar, cu asigurarea că, după 15 ani, locuitorii landului vor avea dreptul să voteze pentru realipirea la trupul țării. În ianuarie

¹ Anonymous, *Persecution of the Catholic Church*, p. 278.

1935, o populație majoritar germană a votat coplesitor pentru reîntoarcerea în sânul patriei natale. „Până la urmă, sângele e mai puternic decât orice bucată de hârtie”¹, declara Hitler la 1 martie 1935, de Ziua Reunificării.

Două săptămâni mai târziu a dat de știre lumii că Germania construia o flotă aviatică, așa-numita Luftwaffe a lui Göring, și că se pregătea să recruteze 500 000 de soldați, încălcând condițiile Tratatului de la Versailles și provocând Europa să reacționeze.

La începutul lui 1936, Hitler a hotărât să împingă frontiera germană și mai la vest, trimițând trupe în Renania. Țara colinelor, sculptată de apele râurilor Rin, Ruhr și Mosela, se întindea din Olanda până în Elveția și cuprindea orașele Düsseldorf, Köln, Bonn și Mannheim.

Deși rămăsese Germaniei după război, regiunea era demilitarizată. Generalii l-au avertizat pe Hitler că armata nu era pregătită de luptă dacă francezii ar fi încercat să oprească incursiunea. Un contingent de 3 000 de soldați germani se furișase deja în regiune când Hitler a anunțat mutarea, iar francezii nu au încercat să-i împingă înapoi. Credeau că forțele de ocupație sunt mult mai numeroase și nu doreau să provoace un război din pricina unei regiuni ce aparținea deja Germaniei. Riscul meritase.

Hitler a solicitat numaidecât noi alegeri parlamentare și un referendum privind reocuparea Renaniei. La 29 martie, naziștii au câștigat alegerile cu 98,9% din voturile alegătorilor.

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 623-637.

În acea noapte, Rosenberg l-a întâlnit pe Hitler pe treptele apartamentului său din Cancelaria Reichului. „Ei, Rosenberg – a strigat Führerul – ce zici de asta? Nu-i așa că am ales un slogan electoral strașnic? Până și episcopii s-au văzut nevoiți să îmbrățișeze victoria de pe Rin și să tragă clopotele!“ Hitler a râs, apoi a lansat ceea ce martorii au considerat a fi o săgeată în direcția lui Rosenberg: „Altfel ar fi stat lucrurile dacă s-ar fi votat pentru *Mitul*...“ „Într-adevăr“, a răspuns Rosenberg. „Asta va fi posibil doar peste câteva sute de ani.“

Rosenberg se mândrea cu faptul că era considerat un om atât de primejdios, de controversat și de neclintit, încât trebuia ținut din scurt pentru a nu zădărnici întreaga revoluție nazistă. Cu toate acestea, i-a mărturisit odată lui Hitler că era dificil să fi perceput ca intelectual. Hitler, aflăm din jurnal, l-a asigurat pe Rosenberg că le spusese tuturor că Rosenberg era cel mai profund gânditor al partidului și totodată „întemeietorul național-socialismului“.

Rosenberg era realist în privința acestor afirmații. „Îmi dau seama că încă nu mi-a sosit clipa“¹, scria el.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 11 august 1936.

Soția lui Kempner, Ruth (*stânga*), a părăsit Germania alături de el în 1936 și l-a ajutat să administreze internatul pentru elevii evrei din Florența. (*U.S. Holocaust Memorial Museum, prin bunăvoința lui Robert Kempner*)

Margot Lipton (*dreapta*), secretara lui la școală și, ulterior, amanta lui. (*U.S. Holocaust Memorial Museum, prin bunăvoința lui Robert Kempner*)

Exil în Toscana

La plecarea din Germania nazistă, Kempner și-a luat o simplă măsură de precauție: el și soția lui au călătorit separat¹. „Dacă unul dintre noi va fi arestat, celălalt trebuie să rămână liber“, a hotărât el. Era încă speriat, la un an după arestare și interogatoriu. Și-a făcut bagajul, a luat trenul spre aeroportul Tempelhof și a cerut informații despre următorul avion ce zbura spre Italia. Soarta îi hărăzise să călătorească într-un avion privat, pus la dispoziția companiei de Fritz Hess, tatăl lui Rudolf Hess, adjunctul lui Hitler în partid. Avionul se îndrepta spre Cairo, cu escală în Veneția. Kempner a urcat în avion și a găsit un loc, fără să fie recunoscut de nimeni.

Privind pe hublou, pe măsură ce avionul se înălța de pe pistă și lăsa Berlinul în urmă, Kempner a resimțit finalitatea gestului său și i-a trecut prin gând că nu se va mai întoarce niciodată în orașul natal.

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 141.

În Veneția, Kempner a cumpărat un bilet de tren spre Florența, unde s-a întâlnit a doua zi cu soția și cu soacra sa.

După ani de temeri și îngrijorări, călătoria a fost lipsită de orice incidente.

Familia Kempner făcea parte din fluxul redus dar constant de evrei ce pătrundeau în Italia fascistă¹. La doi ani după lovitura de stat plănuită de naziști în Austria, care-i pusese pe italieni în gardă, relațiile dintre Hitler și Mussolini începeau să se dezghețe. Când Liga Națiunilor a amenințat Italia cu sancțiuni economice în urma invadării Abisiniei (Etiopia modernă), ce urmărea crearea unei noi colonii africane, Germania a rămas neutră, spre ușurarea lui Mussolini.

Totuși, Italia era în continuare considerată un azil pentru cei care fugeau de teroarea nazistă. Ministerul de Externe Italian era favorabil imigrării evreilor, „atâta vreme cât persoanele respective nu fuseseră membri ai partidelor politice cu orientări antifasciste“. Nici măcar imigranții apatrizi nu aveau nevoie de vize și existau puține restricții de muncă. Mai important însă, potrivit acordului comercial din 1934 semnat de Germania și Italia, refugiații aveau posibilitatea să transfere sume mari de valută în Italia, în vederea investițiilor, cel puțin pentru o vreme. Astfel, condițiile favorabile și costul scăzut de viață i-au îndemnat pe mulți artiști, scriitori, politicieni, doctori și savanți să fugă în sud.

¹ Felstiner, „Refuge and Persecution in Italy, 1933-1945“, p. 4.

Kempner acceptase invitația lui Werner Peiser de a prelua conducerea administrativă a internatului de pe colinele din afara orașului. Institutul Florența era un azil pentru copiii evrei, majoritatea fiind adolescenți care fuseseră exmatriculați din școlile publice nemțești¹. Invocând criteriul suprapopulării, Germania a redus în 1933 numărul elevilor nonarieni din gimnazii cu un procent și jumătate. Copiii evrei înscriși în continuare în aceste școli erau chinuiți de profesori și colegi, care-i priveau cu ură. În anumite cazuri au fost segregati în „bănci evreiești“ și învățați că evreii erau necinstiți din fire și inferiori din punct de vedere rasial. În afara școlii, erau persecutați de membrii Tineretului Hitlerist. Un elev își amintea că pereții liceului său iezuit din München erau ticsiți cu pagini din *Der Stürmer*, publicația profund antisemită a lui Streicher. „Miroși ca un evreu“², i-a spus un coleg. „Naziștii – scria un alt elev ajuns la Florența – ne-au arătat cât se poate de limpede că vor să scape de noi³, și au transmis acest mesaj și politicos, prin intermediul directorilor de școală, dar și hotărât, prin intermediul comandanților locali de poliție.“

Câțiva dintre părinții care-și trimiseseră copiii la școala lui Peiser părăsiseră deja Germania și căutau locuri unde cei mici să-și poată continua studiile. Cei mai mulți își scosese ră copiii din țară pe furiș în vreme ce făceau

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, p. 562.

² Ernst Levinger, citat în *Dial 22-0756, Pronto*, p. 96.

³ *Dial 22-0756, Pronto*, p. 15.

pregătirile de plecare. Copiii fuseseră trimiși înainte, asemenea unor „pionieri”¹, spunea Kempner.

Uneori avea impresia că fiecare cuvântare a lui Goebbels sporea numărul înscrierilor² la școala toscană. Kempner era uluit de faptul că naziștii permiteau ziarelor să le publice anunțurile. „Mesajul era destul de limpede: dacă nu vă trimiteți copiii aici... vor fi uciși.”

Drumul ce ducea la școala din Florența șerpuia pe alei pavate, înguste, ce lăsau brusc locul unor priveliști minunate, presărate cu livezi de măslini și viță-de-vie. „Peisajul toscan este aidaoma femeii frumoase: în continuă schimbare”³, scria un elev.

Școala ocupa mai multe vile din orășelul Arcetri, inclusiv vila Il Gioiello, sau Nestemata, unde astronomul Galileo își trăise în arest la domiciliu ultimii ani din viață, în urma conflictului cu Inchiziția. Institutul își avea sediul într-o vilă situată în cel mai înalt punct al orășelului. Pentru elevul proaspăt sosit, avea alura unui palat, cu poarta de fier forjat, aleea străjuită de chiparoși și turnul datând din secolul XII. Înăuntru, elevii luau masa și învățau în odăi înalte, cu podele de gresie roșie. În spatele ușilor franțuzești din sufragerie se întindea o grădină în terase cu lămâi, ghivece și teren de tenis. În depărtare se

¹ Kempner către Consiliul Evreimii Germane din Londra, 5 mai 1937, Kempner Papers, Box 2.

² Kempner, *Ankläger*, p. 142.

³ Eva Keilson-Rennie, citată în *Dial* 22-0756, *Pronto*, p. 59.

zăreau dealurile și piscurile Apeninilor. Clădirea se numea Villa Pazzi și, cu toate că fusese botezată după celebra familie florentină, elevii spuneau în glumă că numele se poate traduce în „Casa de nebuni“. În realitate, căminul lor temporar era o enclavă liniștită, o moșie bucolică împrejmuată de ziduri străvechi, acoperite de glicină. Un fost elev își amintea cum stătea într-o zi la balcon, privind câmpia. „Era puțină ceață, câțiva nori pluteau în văzduh, iar soarele se tot ascundea în spatele lor. Domneau pacea și liniștea – cocoșii cântau în depărtări, iar păsările ciripeau. În aer plutea o mireasmă, iar clopotele bisericii tocmai începuseră să bată.“¹ Institutul Florența părea un refugiu în fața unei lumi care o luase razna.

Elevii urmau programa clasică, obișnuită. Citeau Platon și *Commentari de Bello Gallico*, notele lui Iulius Cezar pe marginea Războaielor galice. Montau piese de teatru, recitaluri și spectacole de poezie. Făceau excursii de-o zi la Florența, unde vizitau uriașul dom al catedralei Santa Maria del Fiore, cu arhitectura sa ingenioasă, *David* al lui Michelangelo sau colecția de capodopere a familiei Medici din Galeria Uffizi. Școala era suficient de mică pentru ca profesorii să acorde atenție fiecărui elev în parte și pentru a permite formarea unei comunități bine încheiate.

Peiser a creat un colectiv didactic impresionant, deși puțini dintre membrii săi erau de meserie profesori. Din acest colectiv făceau parte lingviști renumiți, un jurnalist, o actriță și un viitor specialist în filosofia renascentistă.

¹ Dial 22-0756, Pronto, p. 61.

Remunerația era modică; unii lucrau pentru casă și masă. Locuiau în odăi mici. „Ne hrăneam în mare parte cu minunăția și unicitatea peisajului“¹, își amintea un profesor. Taxa de școlarizare era destul de piperată, astfel că școala urmărea să atragă elevi din păturile superioare ale societății, în fapt „puștii răsfățați ai burghezilor“², după cum se plângea unul dintre profesori.

Venirea lui Kempner a adus mai multe schimbări. Kempner dorea să aibă mai mulți elevi, iar curând au fost înmatriculați aproape o sută. Aceștia, majoritatea evrei, veneau nu numai din Germania, ci și din Austria, Ungaria, România și Polonia. Pe măsură ce tensiunile escaladau în Europa, alături de disciplinele umaniste și de pregătirea pentru intrarea în învățământul superior, programa a început să includă și lecții practice, urmărind pregătirea elevilor pentru viața în exil. Aceștia învățau limbi străine (italiană, ebraică, poloneză și, mai ales, engleză), dar căpătau și cunoștințe de tâmplărie, metalurgie, legătorie, stenografie, asistență farmaceutică sau tehnică medicală. Nu toți au întâmpinat cu bucurie pătrunderea în 1936 a acestui avocat necizelat și belicos în călduroasa lor comunitate academică. Unii profesori erau nemulțumiți că demersul lui Kempner, axat pe emigrație permanentă, avea

¹ Henry Kahane, citat în *Ibid.*, p. 28. Vezi și Ruth Kempner către Otto Reinemann, 13 august 1938, Kempner Papers, Box 95.

² *Dial* 22-0756, *Pronto*, p. 18.

să preschimbe „mica lor redevu de educație umanistă“ într-o „unitate de tranzit“¹.

„Obişnuia să-i abordeze pe oameni în manieră detectivistă“², scria Ernst Moritz Manasse, profesor care a avut un conflict cu Kempner. Îi fermeca pe cei din jur cu anecdote amuzante despre cum smulsese confesiuni sensibile de la oameni. Dar, scria Manasse, fără să dezvolte subiectul, îl tulburau „metodele nu foarte morale“ descrise de Kempner în istorisirile sale.

Cu trecerea timpului, un alt profesor a descoperit că procurorul întrebuința aceleași tactici asupra colectivului didactic și a celorlalți angajați de la Institutul Florența. Wolfgang Wasow îl descria pe Kempner în memoriile sale drept unul dintre puținii oameni întâlniți vreodată „pe care-l detestam din tot sufletul“. Procurorul nu-și dădea interesul să învețe o boabă de italiană. Când voia să-l dea pe câte unul afară din biroul său, făcea confuzie între *venga* (vino) și *vada* (du-te). „În purtarea lui găseai un amestec de asprime tăioasă, chiar necioplită, și pretinsă grijă, atunci când îi sluja intereselor lui“, scria Wasow. „Însă mai presus de toate, sunt convins că era... un escroc³. N-aș fi capabil să demonstrez asta în instanță, dar indiciile sunt atât de numeroase, încât majoritatea colegilor mei de la catedră îmi împărtășesc opinia.“

¹ *Ibid.*, p. 47.

² *Ibid.*, p. 107. Manasse a părăsit școala după o dispută cu Kempner.

³ Wasow, *Memories of Seventy Years*, pp. 176-186.

La un moment dat l-a acuzat pe Kempner că-și spiona angajații citindu-le scrisorile, pe care le deschidea cu ajutorul aburilor. Wasow a fost concediat numaidecât.

Adolescenții adorau timpul petrecut în Italia. „Eram bucuroși, lipsiți de griji și ne vedeam numai de treburile noastre“, își amintea unul.

Bârfeau. Făceau pozne. Discutau despre sionism. Furau cireșe din livezi. Dormeau cu geamurile deschise și țipau de spaimă când intrau liliiecii în odaie. Maimuțăreau discursurile bombastice ale Führerului, folosind un pieptăn pe post de mustață. Se îndrăgosteau¹.

În fiecare vară, timp de trei luni, toată școala se muta la hotelul Continentale din Bordighera, de pe Riviera italiană, într-un soi de atelier de vacanță, departe de arșița toscană. Turiștii evitau stațiunea în acea perioadă caniculară, astfel că proprietarul hotelului era bucuros să închirieze camerele internatului. Sub cerul azuriu de vară, la umbra palmierilor, elevii făceau drumeții, înotau și montau spectacole de cabaret. Unii dintre ei făceau excursii de câte-o zi la Monte Carlo. „Cât de minunat și de frumos e aici, să avem zilnic parte de carnaval, prăjituri și sport!“², scria Kempner.

¹ *Dial* 22-0756, *Pronto*, pp. 88-95.

² Robert Kempner către Lucian Kempner, 4 iulie 1938, Kempner Papers, Box 71.

Sus, din înaltul balcoanelor de la hotel, exilații zăreau pacheboturile ce spintecau Mediterana în drumul lor spre America și se visau la bordul navelor¹.

Se simțeau atât de feriți de realitățile sinistre ale Germaniei naziste. „Eram ușurați că scăpasem – scria Manasse – și ne-am lăsat seduși de frumusețea Florenței și a împrejurimilor sale, de bunăvoința cu care ne-au tratat vecinii noștri italieni, de camaraderia noastră, elevi și profesori aduși laolaltă de soartă.”²

Lucrurile n-aveau să rămână astfel pentru multă vreme. În primăvara lui 1938, situația devenise extrem de apăsătoare.

Fratele mai mic al lui Kempner, Walter, emigrase în Statele Unite în 1934, și era cercetător în cadrul Facultății de Medicină a Universității Duke, în Carolina de Nord³. Îl ura pe Hitler și făcuse tot posibilul să fie la un ocean depărtare de el. În 1938, Robert Kempner a fost pe punctul să regrete amarnic că nu-i călcase pe urme fratelui său.

La 15 septembrie 1935, în cadrul mitingului anual al partidului, Hitler a anunțat noi măsuri represive împotriva evreilor. Adoptate imediat de Reichstag, primul set de Legi de la Nürnberg⁴ confereau evreilor statutul de

¹ *Dial* 22-0756, Pronto, p. 93.

² Manasse citat în *Ibid.*, p. 102.

³ Walter Kempner și-a câștigat faima drept inventator al Dietei Orezului, cu care trata pacienții cu diabet și cu afecțiuni cardiovasculare și ale rinichilor.

⁴ Noakes, *Nazism: A History in Documents*, vol. 1, p. 535.

cetățeni de rang secund, interzicându-le să fluture drapelul german, care purta oricum însemnul svasticii. A doua lege, fundamentată pe principiul că „puritatea sângelui german e primordială pentru propășirea poporului german“, îngreua căsătoriile mixte, scotea în afara legii raporturile sexuale între evrei și arieni și interzicea evreilor să angajeze femei ariene sub vârsta de 45 de ani ca menajere.

Turiștii și afaceriștii străini nu au băgat de seamă aceste abuzuri, sau poate că nu au găsit motive de îngrijorare în faptul că evreii erau excluși aproape în întregime din societatea germană. Mulți s-au întors acasă profund impresionați de redresarea rapidă a țării sub conducerea lui Hitler.

Naziștii știau să se arate omenoși, lucru pe care l-au făcut cu brio în timpul Olimpiadei din 1936, când Goebbels și-a sfătuit compatrioții „să fie mai șarmanți decât parizienii“. Panourile pe care scria JUDEN UNERWÜNSCHT („Evreii nu sunt bine-veniți!“) au fost îndepărtate de pe fațadele magazinelor și ale restaurantelor. Presa și-a încetat pentru o vreme atacurile. Mulțimile violente nu erau de găsit. Toleranța era la ea acasă.

Vizitatorii „au fost, cum era de așteptat, impresionați de puterea regimului, de entuziasmul tinerilor, de propaganda lui Goebbels“, scria Willy Brandt. „Era dificil să nu fii copleșit de toate acestea, căci oriunde-ți îndreptai privirile, zăreai succesul nazismului întipărit pe chipurile surâzătoare ale tinerilor, în impunătoarele clădiri recent construite sau în avântul economic. Berlinul a reprezentat

fundalul perfect pentru spectacolul ce avea să lase întreaga lume cu gura căscată.¹

Însă doar asta era: spectacol și iar spectacol. Odată ce Olimpiada a luat sfârșit și turiștii au plecat din țară, s-au reluat persecuțiile. „Un singur glas potrivnic nu a deranjat festivitățile, căci urletele din lagărele de concentrare și horcăitul celor torturați și uciși nu au ajuns pe stadion“, continua Brand.

La două zile după închiderea ceremoniei, Wolfgang Fürstner, ofițerul german de armată ce supraveghease construcția Satului Olimpic, s-a împușcat cu pistolul din dotare. Oficialitățile îi descoperiseră obârșia evreiască, așa încât fusese degradat și amenințat că va fi dat afară din armată. Rosenberg n-a fost înduioșat de gestul său. Dimpotrivă, l-a felicitat pe Fürstner pentru modul corect în care rezolvase nefericita povară a sângelui său amestecat. „Omagiile mele sincere pentru fapta sa“², scria Rosenberg în jurnal.

În următorii ani, orice iluzii pe care evreii și le mai făceau în privința lui Hitler și a naziștilor aveau să se risipească.

În vara lui 1938, un prieten îi scria lui Kempner despre situația din Germania: toți cei care aveau posibilitatea să fugă, spunea el, erau pe picior de plecare³.

¹ Brandt, *My Road to Berlin*, p. 79.

² Jurnalul lui Rosenberg, 21 august 1936.

³ Un prieten necunoscut către Kempner, din Haga, 4 iunie 1938, Kempner Papers, Box 2.

Surghiuniții din Florența gândeau că scăpaseră de persecuție. Fasciștii italieni nu erau pătrunși de antisemitismul tipic naziștilor. În cercuri intime, Mussolini respinsese fundamentele rasiale ale celui de-al Treilea Reich și afirmase că Hitler își umpluse capul cu idei confuze și filosofii lipsite de noimă.

În 1936, cele două națiuni se aflau în relații tot mai bune. Alături de Mussolini, Hitler l-a susținut pe generalul Francisco Franco și pe naționaliștii săi în Războiul Civil din Spania, trimițându-i în ajutor artilerie, avioane și mii de soldați. La 26 aprilie 1937, într-unul din cele mai abominabile episoade ale războiului, și, ulterior, sursă de inspirație pentru Picasso, o flotă de avioane germane și italiene au bombardat și incendiat satul Guernica, pricinuind moartea a peste 1 600 de oameni. Războiul din Spania a pus Germania și Italia în opoziție cu Franța și Anglia, facilitând alianța de conjunctură dintre cei doi dictatori¹. La scurt timp după aceea, cei doi au încheiat un acord secret ce dădea naștere Axei fascisto-naziste, iar în septembrie, Germania a primit vizita lui Mussolini cu pompă militară și mulțimi uriașe ce fluturau steaguri.

Un an mai târziu, Mussolini i-a întors favorul. Hitler a sosit la Roma² la 3 mai 1938 și, împreună cu regele Italiei, a pornit într-o caleașcă trasă de cai, trecând prin

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 638-641.

² Detalii ale vizitei lui Hitler în Baxa, „Capturing the Fascist Moment“, pp. 227-242.

Poarta Sf. Pavel, pe lângă Piramida lui Caius Cestius și ajungând în centrul orașului. Luminată în chip spectaculos pentru a crea o atmosferă de sărbătoare religioasă, Roma „s-a preschimbat într-o uriașă scenă de operă“, scria un jurnalist italian. „Un spectacol demn de Nero: din vechile arcade ale Colosseumului țâșneau flăcări, pinii, împodobiți cu luminițe verzi și gălbui, păreau de cristal, Arcul lui Constantin lucea fosforescent, iar ruinele Forumului împrăștiu reflecții argintii.“¹

Preț de o săptămână, Hitler și-a delectat ochii cu arhitectura străveche a orașului, a asistat la defilări militare coregrafiate cu grijă și a petrecut ceasuri întregi în muzee și galerii de artă. „Roma m-a fascinat“, avea să declare el mai târziu.

În ultima zi de a șederii sale în Italia, Hitler a întreprins o vizită fulger la Florența. Cei doi dictatori au colindat străzile orașului într-o limuzină neagră, decapotabilă, în fruntea unui convoi de 20 de mașini, străjuit de ambele părți de motocicliști înarmați. Orașul răsuna de uralele mulțimilor și era împodobit cu stindarde naziste. Hitler și Mussolini au vizitat Basilica Santa Croce (Bazilica Sfinte Cruci), unde erau înmormântați Michelangelo, Machiavelli și Galilei. În sunetul trompetelor florentine, cei doi au ieșit la balconul Palatului Vecchio și au salutat cu zâmbete radioase puhoiul de simpatizanți strânși în piață. Au vizitat galeriile Uffizi, au cinat în Palatul Medici

¹ Leo Longanesi citat în Baxa, *Roads and Ruins*, p. 151.

și au mers la o operă de Verdi¹. În drum spre gară, cei doi dictatori au fost omagiați cu artificii ce alcătuiau în aer cuvintele „Führer“ și „Duce“, echivalentul italianesc al lui Mussolini. Apoi vizita s-a încheiat. Hitler a urcat în trenul lui blindat, luându-și rămas-bun de la Mussolini și de la Italia.

Vizita lui Hitler în Florența a durat doar zece ceasuri, însă profesorii evrei de la internat împreună cu soțiile lor, 21 de elevi, precum și soacra în vârstă a lui Kempner au fost închiși timp de trei săptămâni. „Detenția noastră făcea parte din cadrul festivităților“, scria un elev. „Eram ținuți ostatici, ceea ce ne punea în situația ciudată de a trage speranță că Oaspetele va ajunge acasă teafăr și nevătămat.“²

În 1936, serviciile de poliție din ambele țări au început să schimbe informații și documente despre posibilele „elemente subversive“ de pe teritoriul lor. În pregătire la vizita lui Hitler din 1938, Gestapoul a colaborat îndeaproape cu poliția italiană pentru a-i identifica și ancheta sistematic pe exilații germani, austrieci și polonezi care trăiau în statul fascist³. Au fost trimiși ofițeri de securitate germani în peste 20 de departamente ale poliției italiene pentru

¹ Deirdre Pirro, „The Unwelcomed Tourist“, *The Florentine*, 7 mai 2009.

² *Dial 22-0756, Pronto*, pp. 50-52.

³ Felstiner, *Refuge and Persecution*, pp. 12-14.

a întocmi liste detaliate ce clasificau imigranții în trei categorii: „periculos“, „suspect“ sau „de încredere“.

Apoi, în aprilie, cu o lună înaintea vizitei Führerului, ofițerii SS și Gestapoul au năvălit în Italia pentru a face anchete și percheziții. Pe 20 aprilie și, ulterior, pe 1 mai, emigranții evrei au fost arestați în bloc.

Bărbații și femeile au fost închiși în penitenciare diferite. Gardienilor le-a luat ceva vreme să înțeleagă că emigranții nu făceau parte din tagma obișnuită a hoților și prostituatelor ce împânzeau celulele. Bărbații au fost nevoiți să renunțe la curele, pentru a preveni orice tentativă de suicid. Dar, în vreme ce detenția în Germania echivala cu lagărul de concentrare, condițiile din închisorile italiene erau mai blânde. Un preot bine intenționat a introdus pe furiș în închisoare ziare și scrisori, ascunse sub faldurile sutanei, deținuților le era permis să se plimbe ziua în preajma închisorii, iar după ce Hitler a trecut nevătămat granița la pasul Brenner, toți prizonierii au fost eliberați.

Ca printr-un fenomen de osmoză, antisemitismul german a pătruns peste hotare, în Italia¹. Operațiunea de întemnițare a imigranților orchestrată de naziști a făcut să pară că Mussolini considera că, asemenea Germaniei, și țara sa se confrunta cu o amenințare evreiască. În vara lui 1938, la câteva luni după vizita lui Hitler, Il Duce prelua modelul aliatului său de la nord. „Imperiile nu pot dăinui în lipsa unei conștiințe rasiale clare, categorice și

¹ Bosworth, *Mussolini*, pp. 334-344; Zimmerman, *Jews in Italy under Fascist and Nazi Rule*, p. 3; Felstiner, *Refuge and Persecution*, p. 15.

omniprezente“, scria el într-un ziar italianesc. Mussolini a declarat că strămoșii săi erau nordici pur-sânge, iar în iulie, guvernul a publicat un „Manifest al Rasei“, elaborat de mai mulți cercetători, ce punea bazele unor măsuri dure menite să-i excludă pe evrei din societatea italiană.

Prima dintre aceste măsuri, promulgată în septembrie 1938, nu lăsa nicio porțiță de scăpare internatului. Evreii nu mai aveau dreptul să participe, să predea sau să lucreze în școlile italiene – de la grădiniță la nivel universitar – atât în sfera privată, cât și în cea publică.

Pe deasupra, evreii care se pripășiseră în Italia după 1919 erau forțați să părăsească țara în următoarele șase luni.

Kempner anticipase aceste preschimbări și de data aceasta nu a mai stat pe gânduri. Știa de luni bune că sejurul său italian se apropia de sfârșit¹. Semnele se văzuseră toată vara. Bănuind școala de orientări antinaziste, oficialii de la Berlin au blocat banii de școlarizare trimiși de părinți². Autoritățile italiene au întreprins vizite de intimidare. La 22 august, administratorii școlii au fost chemați să dea lămuriri cu privire la originea rasială a profesorilor și a studenților. „În școală domneau spaima și o senzație rău prevestitoare și eram conștienți că traiul nostru lipsit de griji urma să se încheie“³, scria un elev.

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 147.

² Ruth Kempner către Otto Reinemann, 13 august 1938, Kempner Papers, Box 95.

³ Moura Goldin Wolpert, citat în *Dial 22-0756, Pronto*, p. 86.

Într-o zi, un oficial italian s-a prezentat la școală și i-a solicitat lui Peiser să semneze un document prin care acesta „recunoștea” că Institutul Florența era un centru de educație liberal și social democratic. Peiser a întrebat dacă semnarea documentului însemna și arestarea sa. I s-a răspuns că da.

Peiser și Kempner nu doreau să se întoarcă în închisorile italiene sau, mai rău, să fie extrădați în Germania. „Ni s-a spus, confidențial – îi scria Kempner unui prieten un an mai târziu – că ar fi mai bine să părăsim imediat țara și să nu așteptăm până-n ultima clipă.”¹

În cele din urmă, la 3 septembrie, au primit și vestea fatală: italienii hotărâseră închiderea instituției pe motivul că ar fi fost „inspirată de idei politice și ideologice contrare doctrinei fasciste”².

La acea dată, profesorii și elevii erau plecați în vacanța de vară, în Bordighera. Kempner și Peiser s-au grăbit să aranjeze peste noapte întoarcerea copiilor în sânul familiei „cu ajutorul persoanelor potrivite”. Apoi, câțiva profesori împreună cu soțiile lor și zece elevi cu vizele în regulă au plecat la Nisa, lângă granița cu Italia.

Când, în dimineața de 4 septembrie, Gabriele Schöpflich, profesoară la școală, a intrat în sala de mese a hotelului, a primit vestea că Peiser și Kempner fugiseră alături de „toți elevii care-și plătiseră taxa în valută”.

¹ Kempner către Erich Eyck, 21 octombrie 1938. Kempner Papers, Box 2.

² Sentința finală, Kempner Papers. Box 94.

Cei 12 copii lăsați de izbeliște au rămas „ca trăsniți”¹. Schöpflich și o colegă de catedră au fost nevoite să pună lucrurile în ordine. Angajații hotelului nu fuseseră plătiți de o săptămână și astfel și-au dat demisia în lanț. Proprietarii de prăvălii le-au vârat sub nas facturi uriașe pe care nu le puteau achita – printre aceștia, măcelarul, lăptarul, băcanul și vânzătorul de articole de menaj. În următoarele zece zile, Schöpflich și colega ei s-au îngrijit de întoarcerea elevilor rămași la tutorii lor. „Amândouă am dormit foarte puțin în acele zece zile”², scria ea. I-a însoțit personal pe doi dintre copii la gara din Florența, pentru a face cunoștință cu mama lor, înainte ca aceștia să plece la Viena.

Au început să circule zvonuri despre plecarea în pripă a procurorului. Nu după mult timp, secretara lui Kempner, Margot Lipton, o evreică de 24 de ani din Frankfurt, a primit o scrisoare de la sora ei din Roma, Beate Davidson. I-a scris că veștile despre desființarea școlii o scârbiseră³. Cum era posibil să închizi o școală peste noapte? Era adevărat că unii dintre copii fuseseră lăsați în grija oamenilor din acea comunitate? „La o adică, școala răspunde de minori”, scria ea. „Să-i lași pe acești copii singuri într-o țară străină și fără un ban în buzunar, în condițiile actuale, e strigător la cer.” Din câte auzise, Kempner le ceruse copiilor să nu discute cu părinții lor despre circumstanțele închiderii

¹ *Dial* 22-0756, *Pronto*, p. 95.

² *Ibid.*, pp. 89-92.

³ Beate Davidson către Margot Lipton, 23 octombrie 1936, Kempner Papers, Box 2.

școlii, iar procurorul nu dorise să divulge destinația. Mai auzise că luase pașaportul cuiva drept garanție și că școala era înglodată în datorii. Toate lucrurile acestea erau inacceptabile, considera Davidson. Oare Lipton nu știa nimic despre toate acestea?

Davidson a primit numaidecât răspuns de la Kempner și Peiser.

Se simțeau profund jigniți că o persoană care-i cunoștea pe amândoi ar fi în stare să-i acuze de fraudă. Acuzațiile ce li se aduceau erau doar bârfele unor muieri acre și resentimentare (*Judenweiber*¹).

A fost angajat un avocat italian pentru a soluționa problema datoriilor care se creaseră pentru că unii părinți nu achitaseră taxa de școlarizare. (Într-o altă înștiințare trimisă părinților pentru a explica circumstanțele închiderii școlii, Kempner și Peiser au alcătuit o listă cu „rău platnicii“ care datorau școlii peste 3 000 de lire.²) Pe deasupra, nu se făcea guvernul italian vinovat de aceste datorii? Și oare nu fuseseră obligați de circumstanțe să lase în urmă toată mobila? Cum era posibil să fie „acuzati de escrocherii“ în sânul comunității evreiești? „Credeti că voiam să mai fim închiși încă o dată după ce noi și soțiile noastre împărțisem celulele cu criminali și prostituate timp de trei săptămâni?... Nu, stimată doamnă, nu atinsesem încă gradul acela de letargie și masochism ca să-i lăsăm

¹ Peiser și Kempner către Beate Davidson, 26 octombrie 1936, Kempner Papers, Box 94.

² Informație neoficială de la Peiser și Kempner. Kempner Papers, Box 94.

să ne răpească libertatea sau viața, pe lângă suma mare de bani și obiectele prețioase pe care le-am pierdut.“

În ceea ce-i privește pe elevi, Kempner și Peiser au susținut că îi înștiințaseră pe părinți cu luni în urmă că școala se afla la ananghie și că elevii trebuiau să-și găsească noi cămine. Pe unii (unde se putea) îi ajutaseră.

Potrivit scrisorilor trimise de administratori prietenilor, elevii nu au dorit să se întoarcă (sau n-au putut să se întoarcă în condiții de siguranță) la părinții lor în Polonia, Ungaria sau Germania. „Dacă am fi fost singuri, n-am fi fost arestați niciodată... pentru că am fi scăpat cu mașina“¹, scria Kempner unui amic parizian. „Dar nu puteam să-i abandonăm pe copii. Pe de altă parte, era de neconceput să luăm o sută de copii cu noi pentru că ar fi costat foarte mult, iar părinții lor... ne-ar fi scris că nu era necesar și nu ne-ar fi trimis bani, întrucât copiii nu sunt arestați niciodată.“

Viața lui Kempner a devenit incredibil de complicată. Nu avea temeiuri să creadă că Franța va fi „ultima destinație a pelerinajului nostru pământesc“², după cum îi scria unui prieten, căci democrațiile occidentale păreau „să n-aibă habar de metodele celui de-al Treilea Reich și ale aliatelor sale din Axă“.

Avea în grijă zece elevi, la care se adăugau soția, soacra și secretara, Margot Lipton. La un moment dat, a fost nevoit să-i mărturisească nevestei trei adevăruri

¹ Kempner către Carl Misch, 28 noiembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

² Kempner către Rudolf, 12 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

incomode: că avusese o aventură cu Lipton, că secretara era însărcinată și că el era tatăl copilului.

Fiul de 15 ani al lui Kempner, Lucian, nu l-a însoțit pe tatăl său în Franța. Băiatul petrecuse doi ani la Istituto Fiorenza. Mama lui Lucian, Helene, care nu era evreică, atacase în instanță (fără succes) plecarea băiatului, acuzându-l pe Kempner că îl scosese pe Lucian din țară fără îngăduința ei.

Către sfârșitul lui 1937, Kempner a aranjat ca fosta lui soție să petreacă două săptămâni împreună cu Lucian „într-o micuță stațiune montană sau ceva similar”¹. I-a cumpărat băiatului un bilet dus-întors la clasa a treia. Zi de zi, Helene și Lucian făceau drumeții lungi, până când într-o noapte nu s-au mai întors, spre groaza lui Kempner. În seara de Revelion, Helene i-a spus lui Lucian că tatăl său le dăduse voie să schieze în altă regiune din Italia, însă l-a dus înapoi în Germania. Ulterior, Lucian avea să declare că fusese răpit² și că autoritățile naziste și fasciste au pus umărul la îndeplinirea planului. La acea dată nu avea nici măcar pașaport valid.

Întrucât tatăl său era evreu, Lucian era considerat *Mischling* (sau metis), iar naziștii încă nu hotărâseră dacă aceștia vor fi supuși acelorași discriminări ca evreii.

¹ Robert Kempner către Helene Kempner, 20 noiembrie 1937, Kempner Papers, Box 71.

² Cerere redactată de Lucian Kempner către comandantul companiei, 29 septembrie 1945, Kempner Papers, Box 71.

Kempner nu voia să riște o întoarcere în Germania pentru a-și recupera băiatul, astfel că a apelat la instanță, punând în discuție calitatea de părinte a lui Helene¹. A trimis instanței scrisori ce dovedeau alcoolismul și dependența lui Helene de analgezice, dorința de a-și lua propria viață cu o supradoză de medicamente, faptul că avea boli venerice, precum și sfatul medicului de a-și schimba radical viața. Spre deosebire de fosta sa soție, Kempner susținea că se bucura de stabilitate financiară și se ocupa de o școală unde Lucian putea să meargă. Drept răspuns, Helene a reclamat faptul că școala opera „în manieră marxist-bolșevică, sub influența evreilor” și că elevilor li se inculca „o atitudine antigermană”². Deși instanța i-a dat câștig de cauză lui Kempner, lui Lucian nu i s-a permis să părăsească țara. Peste ani avea să afirme că nu reușise să obțină pașaportul și că autoritățile s-au îngrijit să rămână în custodia fizică a mamei. Helene l-a înscris la Zinzendorfschulen, o școală-internat pentru băieți din Königsfeld im Schwarzwald, în regiunea moravă.

„Am suferit mult din cauza mamei mele, iar germanii mi-au făcut viața și mai grea”³, scria el.

Kempner nu avea încotro decât să-i trimită scrisori în Germania nazistă. „Mi-am închipuit că ai uitat complet că

¹ Memoriul lui Kempner ca răspuns pentru o scrisoare trimisă de avocatul Adolf Arndt, 12 martie 1938, Kempner Papers, Box 2.

² Decizia judecătoreiei districtului Villingen, 1 iulie 1939, Kempner Papers, Box 71.

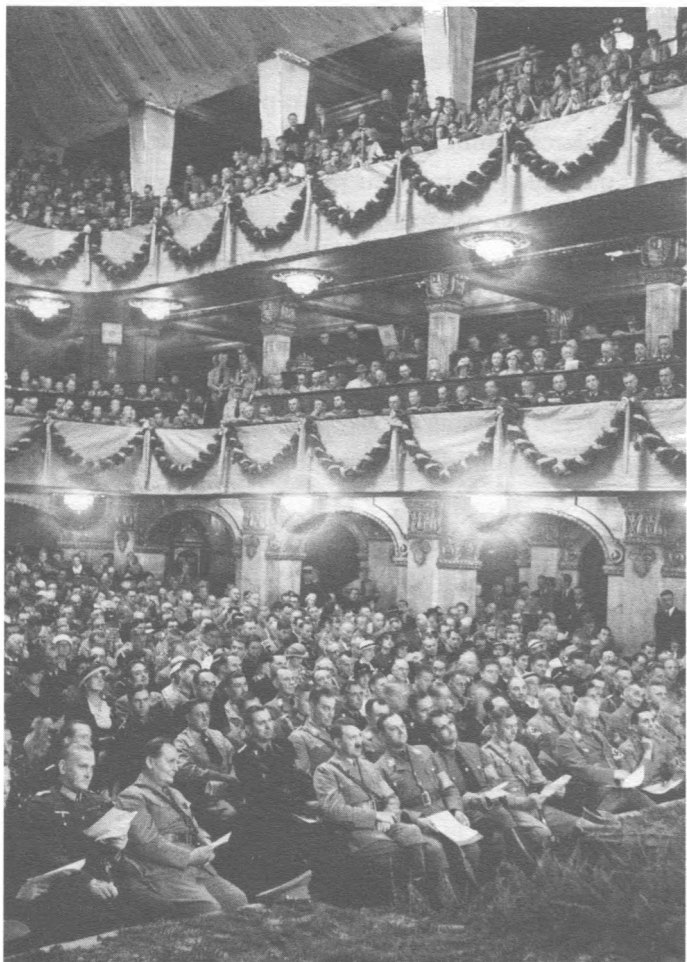
³ Lucian Kempner către Robert Kempner, 9 ianuarie 1946, Kempner Papers, Box 71.

ai un tată“¹, i-a scris el după fuga la Nisa. L-a asigurat pe Lucian că lucrurile „s-au mai liniștit aici, deocamdată“, fără să pomenească nimic despre plecarea lor subită sau de închiderea școlii. „Ne aflăm în continuare în frumoasa Nisă, pe care ți-o amintești probabil din vizitele de anul trecut“², a scris o săptămână mai târziu. „Din fericire, e cald afară și vremea e frumoasă. (...) Ai mai vorbit în italiană cu muncitorii italieni sau ai uitat tot? Cum te descurci cu celelalte limbi – franceza, engleza? Știi bine că trebuie să-ți cultivi aceste cunoștințe, unui băiat ca tine, cu tată evreu și mamă ariană, limbile străine îi sunt foarte utile; ești suficient de mare ca să știi lucrurile astea și să le ții minte.“

I-a trimis și câteva timbre în scrisoare, cerându-i, în schimb, fotografii. „Te rog să-mi scrii cât de curând.“

¹ Robert Kempner către Lucian Kempner, 29 septembrie 1938, Kempner Papers, Box 71.

² Robert Kempner către Lucian Kempner, 7 octombrie 1938, Kempner Papers, Box 71.

Rosenberg alături de Hitler pe primul rând al Teatrului Apollo din Nürnberg, în timpul unei întruniri culturale a Partidului Nazist, din 1934.
(SZ Photo/Schrel/The Image Works)

„Am cucerit inima vechiului partid“

La Nürnberg, „cel mai german dintre toate orașele nemțești“, vorba primarului, clopotele bisericilor au bătut neîncetat o jumătate de oră pe 6 septembrie 1937, anunțând sosirea lui Hitler, care urma să inaugureze mitingul anual al Partidului Nazist. Sute de mii de susținători loiali s-au strâns pentru ceea ce se anunța a fi cel mai mare miting de până atunci¹: opt zile de cuvântări și spectacole, marșuri cazonce și impresionante demonstrații de forță militară.

În corturi și barăci improvizate ce se întindeau pe mii de metri pătrați, membrii de rând ai partidului aveau trei milioane și jumătate de gamele și de o doză bună de camaraderie, dacă vremea ținea cu ei. Era atât de dificil să găsești loc de cazare, încât delegații britanici și americani au fost nevoiți să doarmă în trenurile speciale cu care veniseră de la Berlin. Naziștii de rang înalt dormeau la hotel și luau masa în cele mai faimoase restaurante din oraș, precum hanul cârnaților Goldenes Posthorn de pe Glöckleinsgasse,

¹ Burden, *The Nuremberg Party Rallies*, pp. 137-147.

vechi din 1498, un loc îndrăgit de cunoscutul pictor Albrecht Dürer, originar din Nürnberg. Nu puțini au fost cei care, profitând de moment, au căutat cartierul roșu al orașului și au încercat să se furișeze prin cordonul de ofițeri SS pentru un rendez-vous cu una din cele aproape o sută de prostituate ce locuiau (convenabil) în proximitate¹.

În acea săptămână, Rosenberg n-a fost un simplu vorbitor la miting, ci un invitat de onoare. La 18 ani după prima participare la întâlnirile unui mic grup de antisemiți din München, desfășurate într-o berărie, Rosenberg era aclamat drept părintele ideologiei național-socialiste. Capodopera sa, *Mitul secolului XX*, era deja pusă la loc de cinste alături de *Mein Kampf* la temelia Sălii Congresului din Nürnberg, gigantica arenă ce se înălța în mijlocul pavilionului de congrese. La terminarea construcțiilor, avea să depășească în mărime Colosseumul roman.

Firește, Rosenberg nu bănuia că stima și atenția exagerată de care se va bucura în acea săptămână la Nürnberg vor reprezenta punctul culminant al vieții sale.

Hitler alesese Nürnberg drept locația predilectă pentru mitingurile partidului datorită simbolisticii sale aparte: voia să aducă în prim-plan trecutul glorios al țării. Cu 600 de ani în urmă, cetatea medievală fusese unul dintre cele mai înstărite și importante orașe din Europa². În spatele zidurilor groase, împrejmuite de un șanț de apărare cu apă,

¹ Raport făcut de Poliția de Moravuri, citat în Täubrich, *Fascination and Terror*, p. 76.

² Burden, *Nuremberg Party Rallies*, pp. 3-9.

lung de 5 km, cu o lăţime de peste 5 m, se ridica vechiul oraş, ce-şi păstrase aproape nealterată arhitectura pur germană: o bogăţie de frontoane gotice şi intrări sculptate cu migală, o piaţă tradiţională, biserici extravagante şi, pe vârful unei coline, inexpugnabilul castel ce găzduise în trecut o serie de împăraţi ai Sfântului Imperiu. Nürnberg reprezenta decorul perfect pentru un partid ce făcea apel la tradiţie şi mituri populare. „Puţine sunt oraşele în care contrastul dintre trecut şi prezent capătă o expresie atât de cristalină ca în Nürnberg: turle, ziduri solide şi turnuri ce vădesc bărbăţie şi spirit de luptă”¹, declara *Völkischer Beobachter*.

Congresele partidului de la Nürnberg nu erau simple adunări politice, ci ceremonii mistice menite să pună în valoare forţa mişcării naziste şi să alimenteze cultul Führerului².

În următoarele zile, Goebbels avea să condamne bolşevismul, Hitler avea să ia ceaiul cu diplomaţii la hotelul său, iar liderul Ligii Femeilor Naţional Socialiste avea să le înveţe pe soţiile germane cum să se îngrijească de gospodărie în stil nazist. Stindardul Sângelui, drapelul plimbat pe străzile Münchenului în timpul tentativei eşuate de puci de la Bürgerbräukeller din 1923, urma să consacre noile steaguri naziste. Trupele SS şi SA aveau să defileze prin Nürnberg, zeci şi sute de unităţi străbătând străzile înguste, pietruite, sub privirile spectatorilor de la ferestre.

¹ *Ibid.*, p. 8.

² Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 123-124.

Hitler urma să iasă în balconul hotelului Deutscher Hof, deasupra unui afiș luminat pe care scria „Heil Hitler“, ce acoperea fațada, și să întâmpine mulțimile care, după cum își amintea un reporter, „se uitau la el ca la Mesia“. În cadrul unor parade impresionante, într-o perioadă în care teama de un nou război domnea în lume, armata germană avea să-și prezinte mașinăriile scoase recent din fabrică: artilerie motorizată, mașini blindate, motociclete, tancuri, avioane de recunoaștere, bombardiere. Noile avioane de vânătoare coborau în picaj cu 500 km/h, în vreme ce tunurile antiaeriene o luau pe urmele lor, gata să răspundă atacului.

Și, în ceea ce avea să devină imaginea emblemă a mitingurilor, sute de mii de bărbați naziști s-au adunat pe Zeppelin Field pentru a sta drepti în perfectă ordine. Această scenă demonstra, dacă mai era nevoie, insignifianța lor absolută ca indivizi. Hitler stătea în centrul unei tribune impunătoare, susținută de 170 de coloane albe de piatră. Noaptea, când lumina a sute de lanterne inunda pavilionul, unele dintre ele ținând spre cer pentru a crea faimoasa „catedrală a luminii“ proiectată de Albert Speer, strălucirea lor putea fi zărită la peste 100 de kilometri depărtare la vest, în Frankfurt.

„*Heil*, bărbați!“ striga Hitler.

„*Heil, mein Führer!*“ venea răspunsul mulțimii.

A plouat în reprize lungi toată săptămâna. În după-amiaza sosirii sale triumfale la Nürnberg, Hitler și alaiul

său au pornit spre est într-un convoi de Mercedesuri negre¹, străbătând străzile ticsite cu susținători până la Luitpoldhalle, unde aveau loc festivitățile de deschidere. „Uralele de întâmpinare puteau fi auzite de la aproape un kilometru depărtare“, scria corespondentul *New York Times*, Frederick Birchall. „Rumoarea a crescut treptat, iar în clipa intrării sale în sală, a explodat într-un cor frenetic de *Heil*-uri.“ Delegația a intrat în ritm de marș pe poartă, un monolit de piatră albă, străjuit de 20 de drapele naziste roșii, și de-acolo în sală. În spatele tribunei trona o svastică uriașă, asemenea unei cruci strâmbe. Au fost aduse steaguri în față. Aerul din încăpere a devenit în scurt timp înăbușitor. Vorbitorii nădușeau în lumina reflectoarelor.

Fastul acestor ceremonii de deschidere reușea să-i tulbure chiar și pe cinicii jurnaliști occidentali de la fața locului. Corespondentul american William Shirer scria în jurnal că era „mai mult decât un spectacol strălucitor. Avea ceva din misticismul și fervoarea religioasă a slujbelor de Crăciun sau de Paști desfășurate în marile catedrale gotice“². Mai era de mirare că germanii se agățau de fiecare vorbă a Führerului ca de sfânta Evanghelie?

În decursul serii, Hitler și Rosenberg au mers la operă, unde au intrat pe acordurile ariei lui Wagner „Pătrunderea zeilor în Valhalla“. Rosenberg a ținut o cuvântare în care „a citat masiv din cărțile sale“, după cum amintea Birchall

¹ Frederick T. Birchall, „Duty Is Stressed at Nazi Congress“, *New York Times*, 8 septembrie 1937.

² Shirer, *Berlin Diary*, pp. 18-19.

în *Times*, apoi Goebbels a urcat pe podium pentru a face un anunț pe care ideologul-șef al Partidului Nazist îl aștepta cu bucurie: Alfred Rosenberg urma să fie unul dintre primii laureați ai Premiului Național German pentru Artă și Știință¹.

Un „vuiet palpabil“² a străbătut sala, scria Rosenberg în jurnal, iar „ropotul unanim“ al aplauzelor nu mai contenea.

Distincția fusese creată recent în semn de protest față de decizia din 1936 a Comitetului Nobel de a decerna Premiul pentru Pace lui Carl von Ossietzky, prietenul pacifist al lui Kempner, închis de Gestapo cu trei ani în urmă. Comitetul îi adusese laude lui Ossietzky pentru că era „un cetățean al lumii angajat în lupta pentru libertatea de gândire, libertatea de expresie și libertatea competiției în sfera ideilor“³. Pentru naziști era strigător la cer. „E ridicol și funest“⁴, declara unul dintre ei în *Times*. Drept răspuns, Hitler le-a interzis germanilor să mai accepte Premiul Nobel în viitor, înființându-și propria distincție rivală. Laureatul Premiului Național German se alegea cu 100 000 de mărci și cu o splendidă decorație incrustată cu diamante, ornată pe margini cu vulturi naziști și înfățișând

¹ Frederick T. Birchall, „Labor Has Its Day at Nazi Congress“, 9 septembrie 1937.

² Intrare intitulată „After the party congress, 1937“, jurnalul lui Rosenberg, septembrie 1937.

³ Stephen Kinzer, „Exonerations Still Eludes an Anti-Nazi Crusader“, *New York Times*, 13 ianuarie 1996.

⁴ „Germany Enraged by Ossietzky Prize“, *New York Times*, 25 noiembrie 1936.

un basorelief aurit al zeiței Atena. „Mă simt aproape rușinat să port o decorație atât de valoroasă“¹, scria Rosenberg.

„Alfred Rosenberg s-a distins în scrierile sale drept un luptător neobosit pentru păstrarea purității viziunii național-socialiste asupra lumii“, citase Goebbels publicului. „Doar generațiile viitoare vor putea să aprecieze cu adevărat influența profundă pe care a avut-o acest om în modelarea spiritului și viziunii statului național socialist. Mișcarea național socialistă și, alături de ea, întreg poporul german primesc cu bucurie și satisfacție vestea că Führerul a acordat acest premiu unuia dintre cei mai vechi și mai de nădejde camarazi ai săi.“²

Cu toții erau conștienți de faptul că distincția nu era o „chestiune pur academică“ – scria Rosenberg în jurnal –, dată fiind „lupta înverșunată cu Roma“ în care se considera angajat. Din câte aflate, Vaticanul o considerase o lovitură dată însuși Sfântului Părinte. „Nu m-am dezis nicio clipă de lucrarea mea, și chiar dacă Führerul a fost nevoit să se distanțeze oficial de ea, m-a lăsat pe mine să port această bătălie“³, scria Rosenberg, delirul său egotist atingând noi culmi cu fiecare propoziție. Îi era limpede acum că toate luările sale de poziție – viziunea radicală din *Mitul...* despre care Hitler îi asigurase pe toți că reprezenta opinia personală a lui Rosenberg – era, astăzi, una și-acceași cu

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 31 ianuarie 1938.

² Bonney, *Confronting the Nazi War on Christianity*, p. 247, n. 47.

³ Însemnare cu titlul „După congresul partidului. 1937“, jurnalul lui Rosenberg, septembrie 1937.

politica Reichului. Era nici mai mult, nici mai puțin decât „fundamentul întregii revoluții a Führerului“.

Toată lumea a fost marcată de recunoașterea eforturilor lui Rosenberg sau cel puțin asta era părerea premiatului. Până și Hitler își înăbușise lacrimile când îi adusese vestea la cunoștință. „Numai tu ești demn de cea mai înaltă distincție a Reichului. La urma urmei, tu ești stâlpul nostru...“ La operă, prietenii săi au izbucnit în plâns. Carl Rover, guvernatorul Oldenburgului, prieten și aliat al lui Rosenberg, s-a apropiat de Hitler și i-a mărturisit că aceasta era cea mai minunată zi din viața lui. „Știam că am cucerit inima vechiului partid, descătușată acum de gestul măreț al Führerului“, scria Rosenberg.

Mai presus de toate, era extrem de încântat de faptul că Goebbels însuși rostise discursul de premiere. „Asta după ce a făcut tot posibilul să mă dea la o parte cu tot soiul de șicane, căci avea toate pârghiile la îndemână, dat fiind controlul său total asupra media.“ În trecut, Goebbels le spusese tuturor că *Mitul...* lui Rosenberg va dispărea în obscuritate sub presiunea atacurilor venite din partea Bisericii. „Acest domn s-a înșelat și în această privință, cum s-a înșelat de altfel în privința tuturor chestiunilor profunde“, se mândrea Rosenberg în jurnal. „Acum a rostit cu glas tare că numai generațiile viitoare vor înțelege pe deplin importanța lui AR în formarea Reichului Național Socialist.“

Rosenberg se desfăta cu faima dobândită. La o lună după primirea distincției, ideologul s-a deplasat pentru o cuvântare la Freiburg, unde a fost întâmpinat cu steaguri și

ghirlande, în uralele mulțimilor adunate în Münsterplatz, la umbra turnurilor spiralate ale străvechii catedrale gotice. Fără îndoială, a scris el ulterior în jurnal, așa ceva era nemaivăzut: „un eretic profund anticatolic să fie întâmpinat ca un rege de mulțime“¹, chiar în reședința arhiepiscopului.

În ianuarie 1938, cu prilejul împlinirii a 45 de ani², Rosenberg l-a poftit pe Hitler în noua sa casă din înstăritul cartier Dahlem din Berlin, pe care ideologul, aidoma altor naziști din fruntea partidului, și-a însușit-o de la foștii proprietari evrei. Führerul i-a adus în dar bustul lui Dietrich Eckart, cel care îi adusese laolaltă pe cei doi în 1919. I-a mai dăruit o fotografie personală, cu ramă argintie și o urare care l-a impresionat adânc pe Rosenberg: „Pentru vechiul și credinciosul meu camarad de arme, Alfred Rosenberg, cele mai calde urări cu ocazia împlinirii a 45 de ani. Cu adâncă prietenie, Adolf Hitler“.

Deși Goebbels îi înmânase distincția, războiul lui Rosenberg cu ministrul propagandei nu se încheiase. Începând cu 1933, Goebbels a devenit tot mai înstărit. Avea costume croite la comandă și dădea petreceri grandioase. S-a mutat într-un palat de lângă Poarta Brandenburg și a achiziționat o casă de vacanță și un iaht pe un lac privat la nord de Berlin. De asemenea, acumulase foarte multă putere³. Controla presa scrisă, radioul, teatrele și – de

¹ Însemnare cu titlul „At the beginning of October“, jurnalul lui Rosenberg, octombrie 1937.

² Însemnare nedatată, jurnalul lui Rosenberg, ianuarie 1938.

³ Read, *The Devil's Disciples*, pp. 384-385.

departe preferata sa – industria filmului. Închipuindu-se director de studio, Goebbels s-a apucat să solicite modificarea scenariilor, să analizeze filmările, să socializeze cu vedetele marelui ecran și să curteze actrițe drăguțe. În timpul Olimpiadei din 1936, a dat o petrecere uriașă și costisitoare, cu 3 000 de invitați, pe o insulă special decorată pentru această ocazie, o priveliște ruptă parcă din filme. Oaspeții păseau pe podețul străjuit de lampioane îmbiați de acordurile Orchestrei Filarmonice din Berlin. Au ținut-o toată noaptea în băutură și dans, întrerupte la un moment dat de un spectacol impresionant de artificii.

Goebbels controla destinele atâtor angajați, încât până și cei care nu-l sufereau se temeau să-l înfrunte. Nu voiau să-i stârnească mânia. „Oamenii aceștia privesc, în timp ce eu lupt mai departe”¹, se plângea Rosenberg.

Nici Hitler nu a luat măsuri în privința lui Goebbels, oricât s-ar fi plâns Rosenberg de „gafele flagrante” ale țarului culturii germane. Rosenberg găsea cusur în toate realizările lui Goebbels. Camera de Cultură a Reichului dirijată de ministru a organizat o serie de dansuri cu prilejul unei serbări de trei zile ce aniversa 650 de ani de la înființarea Universității din Heidelberg, o acțiune propagandistică menită să potolească acuzele că naziștii tratau mediul academic cu ostilitate. Spre indignarea lui Rosenberg, festivitatea a cuprins dansuri maghiare (ceardaș) și poloneze, și, după cum scria ideologul în jurnal,

¹ Însemnare intitulată „At the end of July 1936”, jurnalul lui Rosenberg, iulie 1936.

„step de negrotei!“¹. „De ani de zile ne luptăm cu negroteii – iar acum iau parte la dansurile *noastre* aniversare!“

De ce nu îi educa Goebbels pe germani cu privire la bazele teoriilor naziste despre evrei? se întreba Rosenberg în jurnal. Aparent, oamenii uitaseră complet de texte fundamentale precum *Ghidul problemei evreiești*, conceput de Theodor Fritsch. Rosenberg îi dădea dreptate unui compatriot: „Dacă lucrurile merg așa în continuare, copiii noștri ne vor crede neghiobi că ne-am făcut atâtea griji în privința evreilor!“² Rosenberg se temea că generațiile viitoare nu vor conștientiza că naziștii dejucaseră conspirația evreiască de a distruge Germania și de a stăpâni lumea.

În opinia lui Rosenberg, Goebbels era prea absorbit de propria persoană, prea narcisist, prea preocupat să fie fotografiat. Era un actor, „un om care *juca rolul ministrului*“³. Poate că Hitler nu vedea, dar membrilor de rând nu le scăpase acest aspect.

Când Rosenberg și Goebbels participau la conferințele partidului în această perioadă, publicul îl întâmpina pe Goebbels cu „șuierături dezaprobatore“ și „tăcere glacială“, susținea ideologul în jurnal. „E o anihilare morală. (...) Partidul și oamenii în general nu vor tolera acest scandalos abuz de putere în slujba respingătorului cult al propriei persoane.“ Dimpotrivă, se fălea Rosenberg,

¹ *Ibid.*

² Fritz Sauckel, citat în jurnalul lui Rosenberg, 20 iulie 1938.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 29 iulie 1943.

propriile sale observații erau primite cu „ovații peste ovații“. Era considerat drept opusul lui Goebbels. „Am cucerit inima mișcării, fapt ce-mi aduce nespusă bucurie, deși uneori părea o bătălie sortită eșecului cu vanitatea dr. G., care otrăvea partidul.“¹

Spre satisfacția lui Rosenberg, cariera lui Goebbels avea să fie pusă curând în mare pericol. Însă nu datorită nenumăratelor acuzații pe care i le aducea Rosenberg, ci datorită căsniciei acestuia².

Goebbels avea o slăbiciune pentru o femeie și a rugat-o pe soția lui, Magda, să încuviințeze la o căsnicie deschisă. Magda a refuzat, dar în 1936 Goebbels a aflat că soția sa avea o aventură cu un alt nazist din conducerea partidului. S-a făcut negru de mânie, mai ales că primise vestea de la Rosenberg. Peste câteva luni, Goebbels s-a îndrăgostit de o actriță cehoaică de 22 de ani pe nume Lída Baarová, cu care a început o aventură în văzul lumii. Soțul actriței i-a prins asupra faptei și a părăsit-o; Magda l-a obligat pe Goebbels să doarmă în casa de oaspeți.

După doi ani de la debutul aventurii, când Goebbels i-a propus soției sale un *ménage à trois* pentru a-și salva căsnicia, Magda a dat fuga la Emmy Göring, plângându-se de „acel diavol cu chip uman“. Hermann Göring i-a aranjat Magdei o întâlnire cu Hitler, care fusese cavaler de onoare la nunta lui Goebbels și devenise un apropiat al cuplului în

¹ *Ibid.*, 25 noiembrie 1937.

² Detalii ale infidelităților și ale necazurilor sale maritale în Read, *The Devil's Disciples*, pp. 421-422, 443, 484, 491-492.

primii ani de căsătorie. Magda i-a spus Führerului că vrea să divorțeze. Hitler nici n-a vrut să audă. L-a chemat pe Goebbels și i-a solicitat să încheie aventura dacă nu voia să-și piardă ministerul. Hitler nu voia să se iște un scandal în conducerea partidului, dar nici să-l piardă pe iscusitul și diabolicul ministru al propagandei. Goebbels s-a învoit, fără tragere de inimă, să rupă legătura cu Baarová. „Viața e atât de dură și de nedreaptă”¹, se plângea Goebbels în jurnal. „Însă mai presus de toate e datoria.”

Magda nu era mulțumită. În octombrie 1938 i-a cerut încă o dată Führerului permisiunea de a-l părăsi pe Goebbels, iar Hitler a aplanat din nou tensiunile.

În Berlin, adversarii lui Goebbels simțeau că i se apropie sfârșitul. Himmler, șeful SS, l-a vizitat pe Rosenberg la sfârșitul lui 1938 și l-a informat că Gestapoul primise „zeci” de plângeri de hărțuire sexuală împotriva lui Goebbels. Pe câteva i le expediase Führerului, cerând totodată concedierea ministrului propagandei. „La ora actuală, e cel mai nesuferit om din Germania”², i-ar fi spus Himmler Führerului. „Odinioară îi înfieram pe directorii evrei care-și hărțuiau angajatele. Acum, dr. G. se dedă la asemenea acte.” Rosenberg răspândea cu bucurie aceste zvonuri în lung și-n lat.

¹ Citat din *Ibid.*, p. 492.

² Însemnare nedată, jurnalul lui Rosenberg; în *Alfred Rosenberg: Die Tagebücher von 1934 bis 1944*, data este atribuită sfârșitului lunii noiembrie sau decembrie 1938.

Nu înțelegea de ce Hitler nu-l mazilea pur și simplu pe Goebbels. Locul său era în pușcărie, nu în fruntea unui minister. „Dr. G. e moralmente izolat în partid și disprețuit“, scria Rosenberg în jurnal. Cu toate acestea, Rosenberg intuia gândurile lui Goebbels, anume că acesta va evita consecințele, că va „trece cu bine peste toate și va triumfa în fața oricărui principiu sănătos“.

Și, deși se încăpățâna să nu admită acest lucru, știa că Goebbels avea probabil dreptate. Două luni mai târziu, în cadrul unei reuniuni a corpului diplomatic, Goebbels ar fi declarat că, dacă Hitler nu era de-acord cu stilul său de viață, n-ar fi trebuit să-l includă în cercul său de apropiați în zorii mișcării. Oamenii trebuiau să-l lase să-și trăiască viața după cum considera el de cuviință. „În ciuda reputației dr. G., am fost uluit de sinceritatea lui“¹, comenta Rosenberg pe marginea acelei bârfe.

Ce bine-ar fi fost dacă Hitler l-ar fi mazilit pe Goebbels în 1924, scria Rosenberg, când tânărul scriitor se răzvrătise pentru scurtă vreme împotriva lui Hitler. Naziștii ar fi scăpat de practicile sale nefaste. Făcuse carieră din împroșcarea adversarilor cu „noroii“; acum azvârlea cu noroi în propriul partid.

„Bunăvoința arătată mereu acestui personaj a dus la degradarea mișcării noastre revoluționare“, se plângea Rosenberg.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 1 martie 1939.

Purtarea lui Goebbels conta însă mai puțin în acel an crucial în care Hitler a îndreptat Germania în chip irevocabil spre o nouă conflagrație mondială.

La finele lui 1937, a dat ordin generalilor să pregătească invazia Austriei și Cehoslovaciei. După ce regiunea Saar și Renania fuseseră anexate, Hitler și-a îndreptat atenția spre vorbitorii de germană din țările răsăritene. Se dorea crearea unei zone tampon, care ar fi aprovizionat Germania cu mână de lucru și materie primă. În cadrul unei întruniri din luna noiembrie, Hitler le-a spus comandanților de armată și liderilor birourilor de politică externă că „țelul politicii germane este de a apăra, de a conserva și de a extinde fondul rasial. Ca urmare, este o chestiune de spațiu”¹. Se pregătea deci un atac, poate chiar în primăvara anului următor.

Conducerea armatei s-a împotrivit: era limpede că orice tentativă de a anexa cu forța teritorii vecine va duce la un conflict cu Franța și cu Anglia. Deși Germania se reînarma de ani de zile, încă nu era pregătită să înfrunte marile puteri occidentale.

Soarta a făcut însă ca Hitler să fie scutit de asemenea obiecții interne. Când ministrul de externe Konstantin von Neurath, o rămășiță din vremea lui Hindenburg, a lansat o serie de avertismente furioase, Hitler l-a înlocuit în cele din urmă, însă nu cu Rosenberg, ci cu un om mult mai maleabil: Joachim von Ribbentrop.

Apoi, profitând de izbucnirea a două scandaluri, Hitler a epurat conducerea armatei.

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, p. 359.

La începutul lui ianuarie 1938, mareșalul Werner von Blomberg, ministrul războiului și comandantul forțelor armate, s-a însurat cu secretara lui, Margarethe Gruhn. Von Blomberg era văduv; ea era cu 35 de ani mai tânără. În vreme ce însurăței au plecat cu avionul la Capri în luna de miere, câteva surse anonime au cerut investigarea trecutului lui Gruhn. S-a descoperit că Margarethe lucrase ca prostituată și pozase în ipostaze indecente. Göring i-a prezentat dosarul Führerului, care s-a dezlănțuit furios, iar apoi, chiar și după ce s-a liniștit, l-a concediat pe mareșal¹.

Tot atunci, Hitler și-a amintit că mai demult îi fuseseră prezentate documente compromițătoare la adresa generalului Werner von Fritsch, comandantul suprem al forțelor armate și succesorul firesc al lui Blomberg. Potrivit dosarului întocmit de poliția secretă a lui Himmler și scos din arhivă de Führer, Fritsch întreținuse raporturi homosexuale și plătise cu bani grei păstrarea secretului. „Niște născociri mizerabile!“ a tunat Fritsch când a aflat de acuzațiile care i se aduc, însă a fost și el mazilit.

Tot atunci, Hitler a înlăturat încă 12 generali din fruntea armatei, a relocat alți 51, după care a preluat șefia forțelor armate germane.

Numaidecât, a început să folosească armata ca pe un instrument de intimidare în relațiile diplomatice. La 12 februarie 1938, Hitler l-a convocat pe cancelarul Austriei, Kurt von Schuschnigg, la Berghof, reședința

¹ Shirer, *Rise and Fall*, p. 326, vezi și Schuschnigg, *Austrian Requiem*, pp. 12-19.

montană a Führerului din apropiere de orașelul bavarez Berchtesgaden. La sosirea lui Schuschnigg, Hitler era pătruns de o feroare maniacală. Führerul a amenințat cu invazia dacă liderul austriac nu semna un acord prin care-i ceda aproape toată puterea. Schuschnigg a cedat inițial, însă la 9 martie a organizat un referendum pe tema păstrării raportului de independență față de Germania. Furios, Hitler și-a trimis trupele la graniță, regimul lui Schuschnigg s-a prăbușit, iar la 12 martie, Führerul s-a întors în țara sa natală în ipostaza eroului cuceritor.

În aprilie au avut loc scrutine în ambele țări cu privire la anexarea Austriei. Austriecii care au refuzat să voteze sau au votat negativ au fost hărțuiți, bătuți, târați prin fața mulțimilor cu pancarte ce denunțau trădarea lor, ba chiar închiși în ospicii. În urma acestei campanii de intimidare și a fraudei electorale, oficial, 99,75% din austrieci au votat ca țara lor să fie anexată Germaniei¹.

Încurajat de această ocupare fără vărsare de sânge, Hitler și-a îndreptat atenția către Cehoslovacia, unde trei milioane de etnici germani locuiau în Regiunea Sudetă din vestul țării. Împins de la spate de naziștii germani, liderul Partidului Sudet German a cerut o serie de concesii guvernului ceh. La începutul lui 1938, acesta a mers într-atât de departe, încât să ceară secesiunea. Între timp, Hitler, care urmărea anexarea întregii Cehoslovacii, și-a pus generalii în alertă, în vreme ce căuta un pretext potrivit pentru a declanșa invazia fără să stârnească indignare la nivel internațional.

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 111-113.

În mai le-a spus generalilor între patru ochi că „vreau, mai presus de orice, să rad Cehoslovacia de pe hartă!“

Public a declarat că nu dorește decât să-i aducă pe sudeți – care, insista el, sunt persecutați de cehi – sub aripa Reichului. Marea Britanie și Franța nu s-au opus, fiind mai preocupate să evite războiul decât să-i țină piept dictatorului. Spre sfârșitul lui septembrie, după câteva săptămâni de negocieri tensionate cu un Hitler tot mai instabil, Germaniei naziste i-a fost permisă anexarea Regiunii Sudete.

„Cred că vom avea pace în vremea noastră“¹, declara Neville Chamberlain de la fereastra biroului său de pe Downing Street nr. 10.

Cinci săptămâni mai târziu, eliberați de presiunea opiniei publice internaționale, naziștii s-au dezlănțuit împotriva celui mai mare dușman din țară.

Până în acel moment, atacurile împotriva evreilor se bazaseră mai degrabă pe prevederi legale decât pe violențe fizice. În 1938, o nouă serie de măsuri discriminatorii² i-a împins și mai mult pe evrei la marginea economiei nemțești. Au fost forțați să-și declare averile; mai târziu vor avea voie să retragă doar sume limitate din conturile bancare, și numai cu avizul administrației. Mai erau obligați să-și însemneze vitrinele prăvăliilor cu simboluri evreiești. Să aibă nume evreiești „ușor de recunoscut“, iar

¹ *Ibid.*, p. 674.

² Meyer, Simon și Schütz, *Jews in Nazi Berlin*, pp. 98-100.

în caz că nu aveau, să adauge în buletin „Sara“ (pentru femei) și „Israel“ (pentru bărbați).

În cele din urmă, aceste măsuri au degenerat în violență fățișă, după ce, la 7 noiembrie 1938, polonezul Herschel Grynszpan a pătruns în ambasada germană din Paris și a împușcat un diplomat¹. Era furios din pricină că părinții lui fuseseră deportați din Germania. Când diplomatul a murit două zile mai târziu, Goebbels, Hitler și restul conducerii naziste se aflau în München, cu ocazia comemorării anuale a Puciului de la Berărie din 1923. Se ivise un pretext ce nu trebuia ratat.

Führerul a ordonat numaidecât represalii împotriva evreilor din Germania: să le fie arse sinagogile, distruse bunurile și să fie arestați pe cât de mulți bărbați permitea logistica. Dar, foarte important, trebuia să pară o revoltă spontană a mulțimilor furioase împotriva evreilor.

Goebbels a convocat o întrunire cu liderii partidului în care i-a informat de moartea diplomatului.

„Tovarăși, nu putem să trecem cu vederea atacul evreimii internaționale. Acesta trebuie pedepsit“², a răcnit el.

Directiva a fost imediat transmisă prin telefon în toată țara, de la liderii de partid către comandamentele trupelor de asalt și către sediile de partid.

În seara de 9 noiembrie, la ora 11.55, comandanții de poliție de pe întreg cuprinsul Germaniei au primit o telegramă de la Hitler prin care se ordonau atacuri asupra

¹ On Kristallnacht, vezi Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 111-113

² Read, *The Devil's Disciples*, p. 510.

proprietăților evreiești. Violențele nu trebuiau oprite decât dacă se ajungea la devalizări sau la „alte excese“.

Un puhoi de naziști s-a revărsat pe străzi, majoritatea îmbrăcați în civil, devastând peste o mie de sinagogi în toată țara. Însă nu s-au mărginit la atât. Au spart vitrinele prăvăliilor evreiești și au distrus mărfurile dinăuntru. Casele evreiești au avut parte de aceeași soartă. În anumite locuri au fost profanate cimitirele evreiești. Un orfelinat evreiesc a fost devalizat, iar copiii au fost lăsați de izbeliște. Mai mulți evrei au fost forțați să danseze în pijamale în fața unei sinagogi, în timp ce naziștii îi loveau. Sute de evrei au fost uciși.

În Oberlustadt – satul din care fugise în 1937 bunicul lui Henry Mayer, arhivistul de la Muzeul Holocaustului –, naziștii au spart ușa sinagogii cu o săpăligă¹. Mulțimea înarmată cu topoare a dat năvală înăuntru. Au smuls pergamentele Torei din Arca Sfântă, le-au azvârlit în curte și le-au ars deopotrivă cu bucăți din stranele ciopârțite. Câțiva dintre ei au deschis pergamentele, prefăcându-se că recită în ebraică, în vreme ce tovarășii lor dansau în jurul focului dogoritor, psalmodiind „hocus-pocus“. Un polițist din sat a turnat benzină sub treptele ce duceau spre strană și curând sinagoga a ars din temelii. Apoi, gloata și-a tăiat drum prin sat și s-a năpustit asupra măruntelor comunități evreiești.

¹ Descrieri ale Noptii de cristal în Oberlustadt sunt extrase din documentele colecției Irma Gideon, din cadrul Memorialului Holocaustului din Statele Unite: o copie a cazierelor din Landau în procesul din 1948 împotriva unui număr de cinci germani care au organizat un atac și o mărturie a lui Gideon, care a fost martor la evenimente.

Sătenii, printre ei și copii din Tineretul Nazist și din Liga Fetelor Germane, s-au oprit în fața casei verișorilor lui Heinrich, Salomon și Elise Frank, unde au distrus obloanele și au scrijelit ferestrele. Naziștii au dat buzna în casă cu topoarele, au distrus mobila și vesela și i-au scos pe membrii familiei în stradă. Pe Salomon, care era invalid, l-au snopit cu bâtele.

Fratele lui Salomon, Jacob Frank, ar fi trebuit să fie acasă pentru a sărbători ziua de naștere a soției alături de cele două fiice ale sale, Irma și Martha. Însă fusese săltat de poliție în zori, iar casa rămăsese în grija celor trei femei. Martha a încercat să zăvorască poarta, însă gloata a deschis-o cu forța. Izbitura a lăsat-o fără câțiva dinți pe Martha, care a fugit înapoi în casă, urmată îndeaproape de sătenii dezlănțuiți.

Naziștii au spart ușa, au tăiat picioarele canapelei, au smuls căptușeala și au ciopârțit scaunele și mesele. Au distrus lămpile, au aruncat așternuturile afară și au golit camera de fructe și legume. Femeile s-au refugiat îngrozite din odaie în odaie, zăvorând ușile, până ce într-un final au fost nevoite să fugă din casă. Au ajuns în șopronul lui Salomon, unde au găsit un căruț. L-au suit pe Salomon în căruț și l-au împins până la gară, de unde au luat trenul spre Karlsruhe.

Bărbații evrei din Oberlustadt fuseseră arestați în zorii zilei și, cu excepția bătrânilor, fuseseră cu toții trimiși în lagărul de concentrare de la Dachau, lângă München. Alături de ei, alți 30 000 de evrei luaseră calea lagărelor de concentrare în acea săptămână¹. La Dachau, nou-veniții au

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, p. 591.

fost obligați să stea nemișcați în frig. Cei care se clinteau erau bătuti cu sălbăticie. În lipsa paturilor, erau nevoiți să doarmă pe podelele acoperite cu paie.

În München, Goebbels sărbătorea evenimentul ce avea să poarte numele de Kristallnacht, sau Noaptea de cristal. „În drum spre hotel, am văzut vitrine sparte. Bravo! Bravo!“¹, scria Goebbels în jurnal. Câteva zile mai târziu, declara întregii lumi că avusese loc o revoltă spontană împotriva evreilor și că autoritățile făcuseră tot posibilul să țină în frâu violențele din acea noapte.

Printr-o crudă întorsătură de situație, tipic nazistă, evreii nu au primit nicio despăgubire pentru pagubele suferite, iar ca pedeapsă pentru asasinarea diplomatului la Paris, au fost obligați să plătească o amendă colectivă în valoare de un miliard de mărci germane, suma fiind hotărâtă de Göring. Dornic să țină economia germană pe linia de plutire, Göring a aflat cu nemulțumire că gloatele naziste distruseseră bunuri valorând milioane de mărci din magazinele evreiești. „Aș fi preferat să omorâți în bătaie două sute de evrei decât să distrugeți toate aceste bunuri“², spunea el.

Rosenberg îi împărtășea nemulțumirile cu privire la Noaptea de cristal. Nu le plângea de milă evreilor care-și pierduseră casele și sinagogile, libertatea și viața, însă era de părere că pogromul fusese o izbucnire emoțională exagerată și inutilă care nu slujea cu nimic planului naziștilor de-a scăpa Germania de evrei. Îl neliniștea și

¹ *Ibid.*, p. 590.

² *Ibid.*, p. 593.

costul uriaș al distrugerilor provocate de gloate, de care-l învinovătea pe obișnuitul țap ispășitor.

„Pagube aduse domeniului public: aproape 2 Winterhilfswerk, 600 de milioane!“, scria în jurnal. Winterhilfswerk era un fond anual de ajutorare a nevoiașilor cu haine și mâncare. „Noi trebuie să plătim pentru tot ce face G. Este groaznic.“¹

Noaptea de cristal a îngropat pentru totdeauna orice speranță pe care-o mai nutreau evreii din Reich de a trăi liniștiți în Germania. Răbdaseră destul. Compatrioții lor nu aveau de gând să-l dea pe Hitler jos și să readucă valorile toleranței în prim-plan. Diatribele lui Rosenberg și cuvântările lui Goebbels nu mai putea fi luate drept vorbe în vânt. Naziștii voiau să se scape de evrei, iar dacă aceștia nu erau dispuși să plece de bunăvoie, urmau să fie alungați cu forța.

În următoarele zece luni, peste o sută de mii de evrei au părăsit țara. Alte două sute de mii au rămas locului.

¹ Însemnare nedată; Matthaus și Bajohr, în *Alfred Rosenberg: Die Tagebücher*, atribuie data acestei însemnări ca fiind luna noiembrie sau decembrie 1938. Vezi și Lang și Sehende, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, pp. 171-172.

Poză la minut în care se zăresc râul Hudson și Empire State Building, făcută de familia Kempner la sosirea lor în Statele Unite la bordul vasului SS *Nieuw Amsterdam*, pe data de 1 septembrie 1939. *(Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA, prin bunăvoința lui Robert Kempner)*

Evadare

La Nisa, refugiații Institutului Florența, administrat de Kempner, căutau căi de ieșire din țară. Erau cu toții extrem de descumpăniți. Unul dintre ei spunea că în acea perioadă aveau nevoie de o atitudine realistă, de prieteni de nădejde și de mult noroc¹. „Fiecare dintre ei număra orele până când vor putea pleca în altă țară“, îi scria unui prieten Walter Hirsch, un profesor rămas fără slujbă după închiderea școlii. Pe moment, situația sa era „suportabilă“. Cu banii obținuți din meditații cumpăra țigări și tălpi noi pentru încălțăminte. Viitorul îl neliniștea.

„În ultima vreme am avut parte de atâtea dezamăgiri; de atâtea exemple de indiferență, răutate, neînțelegere și respingere când eu voiam să fiu înțeles, încât m-a cuprins amărăciunea și dezgustul“², scria el.

La 21 octombrie 1938, la șapte săptămâni după ce sosiseră în Franța cu vize temporare, soților Kempner li s-a

¹ Henry Kahane, citat în *Dial 22-0756, Pronto*, pp. 28-29.

² *Dial 22-0756, Pronto*, p. 92. Hirsch nu a scăpat; a murit la Auschwitz.

retras oficial cetățenia germană¹. Nu se mai puteau întoarce la Berlin, dar nici nu puteau să rămână la Nisa pe o perioadă nedeterminată. Astfel, au căutat slujbe în Statele Unite. Kempner s-a interesat la colegii săi de peste ocean de posturi universitare și a strâns scrisori de recomandare de la prieteni și aliați. S-a prezentat drept expert în conducerea forțelor de poliție, conferențiar în drept administrativ și scriitor. Recomandările primite de la foștii colegi laudau „curajul cu care s-a opus național-socialismului”².

Printre destinatarii scrisorilor sale de intenție se regăsea și decanul Facultății de Medicină pentru Femei, Pennsylvania, unde mama sa predase pentru scurtă vreme în urmă cu zeci de ani, înainte să revină la Berlin pentru a se mărita și a lucra la institutul lui Robert Koch; portretul ei veghea în continuare în Departamentul de Bacteriologie. Decanul l-a pus în legătură cu Stephen Sweeney, directorul Institutului de Guvernare Locală și Statală al Universității din Pennsylvania. Sweeney l-a informat pe Kempner că e bine-venit la institut atâta vreme cât „e dispus să vină în această țară fără angajament contractual” și se va mulțumi cu un „onorariu” de câteva sute de dolari³.

În decembrie, Kempner îl anunța că acceptă oferta. Salariul nu era „atât de important”, după cum scria el,

¹ Listă publicată în ziarul oficiosul guvernului, *Deutscher Reichsanzeiger*, 21 octombrie 1938, Kempner Papers, Box 41.

² Copie a scrisorii de recomandare semnată de Hans Simons la New School for Social Research, nedatată, Kempner Papers, Box 76.

³ Stephen B. Sweeney către Roland Morris, 1 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 95.

întrucât avea mijloace să se întrețină pentru o vreme. Altui corespondent i-a scris că la acea dată deținea „câteva sute de mii de franci”¹, echivalentul a circa 100 000 de dolari americani în ziua de azi. Astfel, putea să aplice pentru o categorie de viză nesupusă cotelor anuale de imigrație ce limitau numărul germanilor admiși în SUA. „Fără această viză specială, ar fi trebuit să aștept ani de zile până să ajung în America, pentru că solicitările germanilor depășesc cu mult cota admisă”, scria Kempner. „Sper să-mi acordați o șansă... aștept cu nerăbdare răspunsul dumneavoastră”².

În același timp, familia Kempner i-a cerut ajutorul lui Otto Reinemann, prietenul lor din Philadelphia care imigrase din Germania în 1934 și căpătase o slujbă la tribunalul municipal. Reinemann a promis să-i pună o vorbă bună lui Kempner în Philadelphia.

În așteptarea unui răspuns, Kempner a hotărât să joace la două capete. Dacă ar fi avut de ales, ar fi preferat să rămână pe Coasta de Azur decât să mute în Statele Unite, dezrădăcinându-se. În timpul iernii dintre anii 1938 și 1939, Kempner și Peiser au încercat să reînființeze școala la Nisa. Au cerut sponsorizare din partea Comitetului Unit Americano-Evreiesc de Distribuie (supranumit „*the Joint*”) care strângea fonduri pentru ajutorarea evreilor asupriți din Europa³.

¹ Kempner către Alexandre Besredka, 8 septembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

² Kempner către Stephen B. Sweeney și Kempner către Martha Tracy, 19 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 95.

³ Peiser și Kempner către Comitetul Unit Americano-Evreiesc de Distribuie, 13 septembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

Cu sprijinul jurnalistului Kurt Grossman, fost secretar general în Berlin al organizației pacifiste Liga Germană pentru Drepturile Omului, înainte de venirea naziștilor la putere, școala a primit 21 000 de franci¹, bani ce-au ajutat la întreținerea celor zece elevi care îi însoțiseră în Franța.

Puteau găsi nenumărați părinți evrei din Germania, Polonia, Cehoslovacia, Austria sau Italia care și-ar fi trimis cu bucurie copiii primejduiți la Nisa. Din nefericire, elevii nu puteau face rost de vize. Întocmirea actelor dura luni de zile în Franța². Kempner a cerut sprijinul Ligii Drepturilor Omului din Paris pentru obținerea vizelor pentru „acești copii năpăstuiți, ai căror părinți se află cel mai probabil în lagăre de concentrare sau sunt supuși la cele mai abjecte torturi”³.

Când a devenit limpede că procurarea vizelor era foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă, Kempner și Peiser și-au îndreptat atenția către copiii refugiaților din Franța. Au dat anunțuri în ziarele franțuzești și elvețiene, iar în decembrie 1938, în urma propunerii ministrului de externe, Georges Bonnet, de a se înființa o organizație pentru îngrijirea evreilor orfani din Germania, Kempner l-a îndemnat pe Grossman să fie gata să promoveze școala în rândurile acestei noi clientele. „Pune-te pe treabă și recompensele nu vor întârzia să apară!”⁴, scria el. Kempner i-a cerut sfatul lui Emil Gumbel, profesorul de matematică pacifist care, după ce fusese dat afară de

¹ Grossman către Kempner, 25 noiembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

² Kempner către Carl Misch, 28 noiembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

³ Kempner către Milly Zirker, 6 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

⁴ Kempner către Grossman, 16 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

la Universitatea din Heidelberg, emigrase în Lyon, unde conducea o organizație de ajutorare a refugiaților. Gumbel l-a avertizat pe Kempner că nimeni nu-i va da bani să predea și să ofere adăpost copiilor¹. Kempner nu s-a dat bătut și a luat legătura cu comisiile britanice și franceze de refugiați², oferind serviciile școlii la prețul de 600 de franci pe lună, echivalentul a 350 de dolari americani în ziua de azi. Într-o scrisoare trimisă unei comisii de refugiați din Nisa, Kempner a afirmat că știa de existența unor evrei înstăriți în oraș – unii dintre ei imigranți, alții oaspeți din Statele Unite și Anglia – care ar fi putut fi îndemnați să doneze sume consistente de bani pentru educarea copiilor refugiaților.

În vreme ce directorii școlii căutau elevi, activiștii din Anglia se străduiau să organizeze *Kindertransport* (transport pentru copii) pentru a-i scăpa pe tineri de primejdia nazistă de pe continent. Însă tonul scrisorilor lui Kempner dădea de înțeles că acesta era mai preocupat de câștiguri decât de soluționarea unei crize umanitare ce se contura tot mai limpede, așa încât odată ce perspectivele de angajare au devenit favorabile la începutul lui 1939, Kempner a lăsat iute baltă planul de reconstrucție a școlii-internat. A căutat, în schimb, pe cineva care să le poarte de

¹ Corespondența între Kempner și Emil Gumbel, 8 noiembrie – 19 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

² Corespondența dintre Kempner și Comitetul Evreiesc de Ajutorare din Strasburg, Franța, Organizația pentru asistență medicală pentru copii și refugiați din Paris și Alianța Universal Israelită din Paris, decembrie 1938, împreună cu Comitetul Britanic de Susținere a Evreilor din Germania, 12 ianuarie 1939, Kempner Papers, Box 2.

grijă studenților care-l urmăseră în Franța. „Ai fi interesat să preiei conducerea unui mic cămin cu zece copii evrei¹ proveniți din țări diferite, care asigură în momentul de față un trai bun și poate fi cu siguranță extins?”² îi scria unui fost coleg din Paris. „Eu și dr. Peiser așteptăm contractele din America.”

În primăvara lui 1939, în vreme ce Kempner căuta o cale de ieșire, țările învecinate cu Germania se prăbușeau în lanț, iar perspectiva războiului prindea tot mai mult contur.

Pentru început, ca urmare a unor comploturi naziste, slovacii au decis ruperea de Cehoslovacia și intrarea sub protectorat german³. A venit rândul cehilor să cedeze după o întâlnire în miez de noapte a Führerului cu președintele Emil Hácha, în care liderul german l-a informat pe omologul său că armatele sale invadaseră deja, iar Luftwaffe urma să pună stăpânire pe două aeroporturi în câteva ceasuri. Dictatorul i-a prezentat următoarea alternativă: să depună armele sau să suporte consecințele. Hácha a leșinat din cauza presiunii, venindu-și în simțiri după ce doctorul lui Hitler i-a făcut câteva injecții, după care a predat țara germanilor. Sfârșitul zilei de 15 martie 1939 îl găsea pe

¹ Este neclar cine erau acești zece elevi și ce s-a întâmplat cu ei. Potrivit *Dial 22-0756, Pronto*, un memoriu despre școală, cel puțin patru dintre foștii elevi ai Institutului Florența au murit în Holocaust, dar majoritatea absolvenților au ajuns în siguranță în Statele Unite, Regatul Unit, Israel și America de Sud.

² Kempner către Ernst Hamburger, 17 februarie 1939, Kempner Papers, Box 2.

³ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 444-448.

Hitler dormind în străvechiul castel Hradčany din Praga, reședința mai multor regi, împărați și președinți.

În continuare, Hitler a pus presiuni pe Polonia¹. Țelul său ultim era să creeze *Lebensraumul*, sau „spațiul vital“ pentru poporul german, iar vecinii săi răsăriteni trebuiau să cedeze. Și de data aceasta a găsit un pretext pentru invazie. După Primul Război Mondial, Polonia primise un „coridor“ spre Marea Baltică ce împărțea Prusia în două. Astfel, Prusia Răsăriteană devenise o insulă împrejmuită de Polonia, Lituania și Marea Baltică, iar Danzig, oraș cu populație preponderent germană ce purta acum numele de Gdansk, fusese declarat „oraș liber“, sub protecția Ligii Națiunilor.

Nemulțumiți de această împărțire, naziștii au solicitat Poloniei să cedeze Danzigul și să permită germanilor construirea unei autostrăzi și a unei linii ferate către Prusia Răsăriteană. Polonezii au refuzat, iar când Chamberlain a declarat, la 31 martie, că Marea Britanie garanta suveranitatea Poloniei, Hitler a avut un acces de furie. „Le pregătesc eu o tocană de-o să le stea în gât!“ a mârâit Führerul în intimitatea biroului său din Cancelaria Reichului. La numai câteva zile după incident, a aprobat planul de cucerire a Poloniei.

Trei săptămâni mai târziu, la 28 aprilie 1939, Hitler a mers în Reichstag pentru a răspunde telegramelor primite de la Franklin D. Roosevelt prin care președintele american îi cerea să dea asigurări vecinilor că nu-i va ataca. În cadrul unei cuvântări difuzate în toată lumea, Führerul a vorbit de

¹ *Ibid.*, pp. 462-475.

intențiile pașnice ale Germaniei. Nu avea de gând să declare război nimănui. „Am alipit la Reich provinciile înstrăinate în 1919“, a tunat Hitler. „Am readus în sânul patriei milioane de germani năpăstuiți, care au fost îndepărtați cu de-a sila (...) și toate acestea, domnule Roosevelt, fără vărsare de sânge și fără să abat asupra poporului meu și, implicit, asupra altor popoare nenorocirile războiului.“ Aceasta a fost declarația lui. Însă lucrurile urmau să ia o altă întorsătură. Armatele lui Hitler se pregăteau în vara lui 1939 să dezlănțuie un nou tip de război: Blitzkriegul.

Primăvara lui 1939 se apropia de sfârșit, dar Kempner nu bătuse încă palma pentru postul de la universitatea americană. În mai, Kempner i-a scris directorului Sweeney de la Universitatea din Pennsylvania, mărturisindu-și deznădejdea: viza de ședere în Franța era pe cale să expire. „Voi fi la mare ananghie dacă nu reușesc să plec cât mai curând în Statele Unite.“¹ De asemenea, Sweeney a primit scrisori de recomandare din partea lui Peiser, care părăsise continentul european în luna mai, când prinsese un post de profesor în Atlanta, precum și de la fratele lui Kempner, Walter, care predă la Universitatea Duke.

De asemenea, Robert Kempner i-a scris în repetate rânduri lui Reinemann, cerându-i sprijinul. Nu puteau să mai aștepte pentru mult timp. Autoritățile se învoiseră cu greu să-i prelungească viza de tranzit pentru scurtă vreme,

¹ Kempner către Stephen B. Sweeney, 1 mai 1939, Kempner Papers, Box 95.

iar asta numai pentru că Ruth fusese operată de apendicită și zăcuse în spital timp de 12 săptămâni.

Problema era că Sweeney îi oferea lui Kempner o sumă prea mică de bani – doar câteva sute de dolari. Pentru a obține viză specială, Kempner era nevoit să facă dovada că institutul era dispus să-i ofere o remunerație decentă, de minimum 200 de dolari pe lună pentru următorii doi ani.

Pentru a evita această piedică, Kempner a apelat la anumite tertipuri financiare. În luna mai i-a scris lui Sweeney că, dacă institutul se învoia să-i mărească salariul pe hârtie, „prietenii mei“ puteau să „acopere diferența“, rambursând universitatea¹. De altfel, Kempner avea de gând să-și plătească o bună parte din „salariu“ în avans, transferându-și fondurile unei terțe persoane care urma să le doneze apoi universității. Sweeney s-a arătat dispus să accepte această înțelegere mai puțin ortodoxă, iar Kempner a căutat un mandatar care să se ocupe de tranzacție. Prietenul său, Reinemann, a rugat-o pe decana Facultății de Medicină pentru Femei, însă aceasta a refuzat. Dacă tot era să-i facă o favoare cuiva, ar fi preferat să ajute o femeie.

Drept urmare, au apelat la Wilbur Thomas², directorul Fundației Memoriale „Carl Schurz“, ce urmărea să îmbunătățească relațiile dintre germani și americani. Thomas și-a oferit sprijinul, iar la 9 iunie, după ce toate

¹ *Ibid.*

² Reinemann către Kempner, 29 mai și 6 iunie 1939, Kempner Papers, Box 95.

părțile s-au pus de comun acord, Reinemann i-a telegrafiat lui Kempner la Nisa, înștiințându-l că poate să trimită banii.

A doua zi dimineață, Kempner a trimis o telegramă la Philadelphia: TRANSFER BANCAR INITIAT MII MULȚUMIRI¹.

Reinemann i-a scris că îi trimisese contractul. „Astfel ni se oferă șansa să începem o nouă etapă din viața noastră”², i-a răspuns Kempner, mulțumindu-i prietenului său pentru tot sprijinul oferit. Contractul a sosit pe 21 iunie. A doua zi, familia Kempner a semnat actele la consulat. Pentru a fi sigur că totul va merge cum trebuie, Kempner și-a făcut o fișuică pe care bătuse la mașină câteva repere de conversație: „Încântat de cunoștință. Am fost numit într-un post la Universitatea din Philadelphia și vă rog să-mi acordați o viză specială. Am toate actele necesare la îndemână și cred că totul este în regulă.”³

Cinci zile mai târziu au sosit și aprobările pentru cei doi soți, pentru mama lui Ruth și pentru Margot Lipton, amanta lui Kempner. În curând, scrisorile adresate prietenului lor din America debordau de un entuziasm frenetic, pe măsură ce neliniștile existențiale lăseau locul întrebărilor practice.

Oare radiourile europene funcționau în Statele Unite? Putea să le recomande un hotel până ce cumpărau un

¹ Telegrama între Reinemann și Kempner, 9-10 iunie 1939, Kempner Papers, Box 95.

² Kempner către Reinemann, 21 iunie 1939.

³ Teme de discuție, Kempner Papers, Box 76.

apartament? La ce prețuri se găseau apartamentele cu două sau trei dormitoare din cartierele mai răsărite din Philadelphia? Aveau și balcon? Dorea să-i aducă ceva din Europa?

Însă bucuria nu era deplină. Un sentiment de amărăciune umbrea atmosfera de sărbătoare. Parcursul sinuos de la Berlin la Philadelphia l-a schimbat pe Kempner: dintr-un funcționar de rang înalt al statului, înstărit și cu relații sus-puse, acesta a devenit un biet imigrant și un cercetător anonim. Își pierduse deja slujba, casa părintească, mobila și o bună parte din economii. Naziștii îi răpiseră aproape totul, cu excepția vieții.

Acum, în clipa evadării finale, Kempner își lăsa în urmă și fiii.

În martie, Lipton l-a născut André. Nereușind să procure la timp o viză pentru nou-născut, au hotărât să-l lase în grija unui orfelinat din Nisa¹, nădăjduind că se află pe mâini bune. Între timp, Lucian era blocat în continuare în Germania și se afla în mare primejdie, după cum știa și tatăl său. Evreii metiși (*Mischlinge*) erau feriți de prevederile discriminatorii ale Legilor de la Nürnberg, însă un prieten i-a scris în 1938 lui Kempner că, „pe termen lung, soarta evreilor metiși din al Treilea Reich era la fel de rea”².

În iulie 1939, la scurt timp după obținerea vizelor, Kempner i-a trimis o scrisoare resemnată fiului său din Germania.

¹ Mărturia lui Margot Lipton în cazul *Lipton v. Swansen*, 23 iunie, 1999.

² Carl Misch către Kempner, 10 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 2.

Dragă Lucian¹,

Urmează să împlinești 16 ani și, cu prilejul zilei tale de naștere, îți doresc tot ce-i mai bun pe lumea asta, iar mai presus de toate, să ai într-o zi șansa să trăiești într-o țară liberă, ca un om liber, cu drepturi egale, unde vei putea să-ți alegi o slujbă după pofta inimii, fără ca orizonturile să-ți fie îngădite pe temeiuri de rasă sau religie. Sunt convins că într-o bună zi dorința mea se va împlini, și-atunci mă voi bucura să te am din nou alături. Împlinirea acestei dorințe e mai importantă pentru viața ta decât măruntele dorințe materiale pe care eu, oricât aș vrea, nu le pot împlini în acest moment, întrucât, după cum bine știi, al Treilea Reich m-a jefuit, și nu doar pe mine, ci pe mulți nonarieni sau disidenți politici.

Nu știu unde îți vei sărbători ziua anul acesta și nici dacă scrisoarea va ajunge în mâinile criminalilor, dar lucrurile acestea nu au importanță. Sunt alături de tine cu sufletul, cu gândul și cu aceleași sentimente statornice, în pofida tuturor greutăților prin care am trecut. Să nu uiți că duc această luptă în numele dragostei pe care ți-o port, nu din rațiuni egoiste, ci pentru că, în calitate de tată, știu mai bine decât cei care te-au lăsat să-ți pierzi vremea în al Treilea Reich ce înseamnă să fii evreu, nonarian, metis.

¹ Transcriere a unei scrisori redactate de mână, trimisă de Robert Kempner către Lucian Kempner, iulie 1939, Kempner Papers, Box 71. Scrisoarea pare să fi fost folosită de fosta lui soție ca probă în lupta pentru custodie.

Spre sfârșitul lui august, Kempner și anturajul său au călătorit în nordul Franței la Boulogne-sur-Mer, oraș-port la Marea Mânecii, unde s-au suit la bordul vasului emblemă al companiei Holland America Line, *SS Nieuw Amsterdam*¹, un pachebot rapid și luxos, dat în funcțiune cu un an în urmă. În clipa în care vasul de 230 de metri a pornit spre America, lăsând în urmă dâre întunecate de fum din cele două coșuri vopsite în dungi verzi și aurii, Kempner nu știa când și dacă avea să-și mai vadă vreodată băieții.

Pachebotul a intrat în portul New York o săptămână mai târziu, poposind în dreptul cheiului de la capătul Fifth Street, în Hoboken. Debarcaderul era ticsit cu americani ce făceau cu mâna, se bucurau și își întâmpinau prietenii și familiile. Familia Kempner și-a luat bagajele, a coborât de pe vas și s-a suit în autobuzul spre Manhattan, trecând podul peste râul Hudson. La trei ani după ce părăsiseră Berlinul, se aflau în siguranță.

Era 1 septembrie 1939. În zorii acelei zile, Adolf Hitler și-a dezlănțuit puterea armată asupra Europei, declanșând cel mai sângeros război din istorie.

¹ Kempner către Serviciul de Imigrare și Naturalizare, 1 iulie 1969, Kempner Papers, Box 76.

RĂZBOIUL 1939-1946

Rosenberg, cu ocazia împlinirii a 45 de ani, îl poartă pe Hitler în casa lui din cartierul Dahlem, Berlin. (SZ Photo/ Scherl/The Image Works)

„Povara viitorului“

L-a luat pe nepregătite. Alfred Rosenberg a aflat vestea cutremurătoare de la radio, asemenea germanilor de rând, cu puțin înainte de miezul nopții, la 21 august 1939: iubitul său Führer făcuse pace cu dușmanul de moarte al lui Rosenberg, Uniunea Sovietică. Hitler urma să trimită la Moscova o delegație condusă de ministrul de externe, Joachim von Ribbentrop, pentru a încheia pactul de neagresiune. Până și simpla idee – nesuferitul de Ribbentrop dând pe gât pahare de votcă la Kremlin, în compania lui Stalin – îi provoca greață.

Nu exista german în al Treilea Reich să fie mai afectat de vestea pactului decât Rosenberg, care vreme de două decenii trăsesese nenumărate semnale de alarmă în privința comuniștilor și a „criminalității lor evreiești”¹. Fusesse misiunea lui de-o viață. Era elementul central al întregii

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 22 august 1939.

sale teorii politice. Ce-i rămânea de făcut? Să înghită în sec și să se supună?

Cu siguranță, nu acesta era autorul *Mein Kampf*, care afirmase că spațiul vital german nu se va putea lărgi decât în dauna Uniunii Sovietice și a teritoriilor sale și care luase în derândere ideea unei alianțe cu bolșevicii. „Să nu uităm că stăpânitorii Rusiei de astăzi sunt niște criminali ordinari, mânjiți cu sânge; sunt niște mizerii umane care, în urma unui concurs de împrejurări, au pus mâinile, într-un moment tragic, pe un mare stat.”¹ Cu siguranță, nu acesta era liderul care dăduse acest avertisment cumplit: „Lupta împotriva bolșevismului mondial evreiesc necesită o poziție clară față de Rusia Sovietică. Nu poți să-l gonești pe Diavol cu Belzebut.”² Cu siguranță, nu acesta era Führerul care în urmă cu câțiva ani îi spusese lui Rosenberg că nu există cale de înțelegere între naziști și acel cuib de bandiți numit Uniunea Sovietică, „pentru că era cu neputință să le interzici germanilor să fure și să rămâi totodată prieten cu tâlharii”.

Hotărârea de a-l trimite pe Ribbentrop să semneze un pact cu Moscova „știrbea din prestigiul moral al naziștilor, în lumina luptei purtate timp de două decenii”³, scria Rosenberg în jurnal, clocotind de furie. „Poate că istoria va lămuri într-o bună zi dacă situația ivită *trebuia* să se fi ivit.” Nu putea decât să spere că asistă la o lovitură

¹ Hitler, *Mein Kampf*, p. 660.

² *Ibid.*, p. 662.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 22 august 1939.

strategică de geniu a Führerului, o alianță temporară și conjuncturală, înainte ca Germania să revină la planul de lungă durată închipuit de Rosenberg, anume anihilarea comuniștilor, nu prietenia.

Trebuia să discute cu Hitler. Trebuia să înțeleagă ce se întâmplase.

Pactul se născuse din dorința lui Hitler de-a invada Polonia. În vreme ce generalii săi elaborau planurile militare, Führerul a netezit calea relațiilor diplomatice. Nu dorea să intre în război cu Marea Britanie în vest (cel puțin, nu încă) și nu-și permitea o confruntare cu Uniunea Sovietică în Răsărit.

Cumpănind la această neplăcută situație geopolitică, dictatorul s-a consultat cu ministrul său de externe care, în opinia tuturor, mai puțin a Führerului, nu avea perspicacitatea diplomatică și nici inteligența politică pentru a rezolva aceste chestiuni iminente. Până și Rosenberg, căruia tactul diplomatic nu-i prisosea, remarcase acest lucru. „Se știe că, din cauza înfumurării și a aroganței, cel mai mare inamic al său e chiar el”¹, scria ideologul în 1936. „I-am expus aceste considerații în scrisori – felul în care s-a purtat din clipa în care a dat norocul peste el.”

Ribbentrop a primit o educație aleasă.² După moartea mamei, tatăl său s-a recăsătorit cu fiica unui aristocrat.

¹ *Ibid.*, 12 august 1936.

² Detalii din copilăria lui Ribbentrop sunt extrase din *The Devil's Disciples*, pp. 392-398.

Ribbentrop nu avea rang de nobil; la maturitate avea să dobândească dreptul de a folosi „von“ înaintea numelui după ce a plătit să fie adoptat de o rudă îndepărtată. În copilărie a jucat tenis, a cântat la vioară, și-a trăit parte din adolescență în Alpii elvețieni, a studiat un an la Londra, iar la vârsta de 17 ani a plecat cu vaporul în Canada, însoțit de prietenii săi, unde și-a petrecut următorii patru ani îndrăgostit de-o femeie și punând bazele unei firme de import de vinuri.

S-a întors în Germania odată cu izbucnirea Primului Război Mondial. A luat-o de la capăt în urma armistițiului, comercializând cu succes vin și băuturi spirtoase, și s-a îmbogățit. În 1932 s-a înrolat în Partidul Nazist, iar un an mai târziu s-a găsit în postura de-a mijloci înțelegerea care l-a adus pe Hitler la putere¹. Ribbentrop a făcut războiul la Constantinopol, alături de Franz von Papen, care a devenit cancelar în 1932 și care a avut trecere la Hindenburg în acele săptămâni fatidice din ianuarie 1933. În acea lună, Ribbentrop a făcut naveta între Papen și Hitler, care negociau împărțirea puterii. Au avut loc întâlniri cruciale în vila lui Ribbentrop din Dahlem, cartierul înstărit al Berlinului. Papen sosea cu limuzina în vreme ce Hitler se furișa prin grădină. „Rolul său de mediator a fost foarte important pentru Führer, care se simte extrem de îndatorat lui Ribbentrop“², avea să scrie Rosenberg în jurnal.

¹ *Ibid.*, pp. 246, 264-270.

² Jurnalul lui Rosenberg, 12 august 1936.

Ribbentrop a vorbit pentru prima oară cu Führerul în 1932, la o serată organizată chiar de el. Cei doi au discutat despre Marea Britanie. Ribbentrop poposise doar pentru scurtă vreme în Londra, însă discuția pare să-i fi rămas în memorie lui Hitler, pentru că, din acea clipă, l-a considerat pe comerciantul de vin – în mod eronat – expert în chestiuni legate de Imperiul Britanic. „Concordanța părerilor despre Anglia pe care le-am schimbat în prima seară petrecută împreună a sădit încrederea dintre mine și Hitler”¹, își amintea Ribbentrop.

În zorii celui de-al Treilea Reich, Ribbentrop s-a folosit de rangul său din partid pentru a aranja întrevederi cu oficialii britanici și francezi. Fără ca Hitler să știe, diplomații internaționali îl considerau pe Ribbentrop un personaj lipsit de importanță. Nu cunoștea eticheta politicii externe, era un negociator stângace și duplicitar și se dovedea deopotrivă neștiutor și înfumurat. Însă acestea nu l-au împiedicat pe Hitler să pună la dispoziția diplomatului o echipă de externe, numită Büro Ribbentrop², și să-l trimită la Londra pentru a negocia un important acord naval cu britanicii. Spre uimirea multora dintre dușmanii săi, inclusiv a lui Rosenberg, Ribbentrop a încheiat înțelegerea, iar în 1936, Hitler l-a numit ambasador al Germaniei în Anglia. Dar în timp ce diplomatul se străduia să-și consolideze poziția, britanicii i-au ridiculizat maniera simplistă de abordare și

¹ Read, *The Devil Disciple*, p. 379.

² *Ibid.*, pp. 400-403.

l-au poreclit „Herr von Brikendrop”¹ și „von Ribbensnob”. Hitler s-a arătat plăcut surprins de faptul că Ribbentrop părea să cunoască toate figurile importante din politica britanică, la care Göring a replicat: „Da – dar problema e că și ei îl știu pe Ribbentrop”². Neizbutind să câștige respectul britanicilor, Ribbentrop și-a întors toate armele împotriva lor.

Hitler l-a numit pe Ribbentrop ministru de externe în 1938, iar un an mai târziu, Ribbentrop i-a spus Führerului să nu-și facă griji în privința reacției britanicilor la invazie. Așa cum se făcuseră că plouă în cazul Cehoslovaciei, englezii nu vor interveni nici pentru Polonia, i-a promis Ribbentrop³. Hitler a acceptat acest sfat nesăbuit și primejdios și a căutat o alianță în răsărit.

În vara lui 1939 se știa deja că Anglia și Franța negociau o alianță cu Uniunea Sovietică pentru a contracara o eventuală invazie a naziștilor în Polonia. Hitler tunase împotriva sovieticilor de ani de zile, dar acum, în ajunul războiului, trebuia să țină piept puternicilor adversari din Occident, așa încât a hotărât să facă tot ce-i stătea în putință pentru a-l câștiga pe Stalin de partea sa. Drept urmare, pe măsură ce ziua invaziei se apropia – la 1 septembrie, pentru a evita noroaiele de toamnă – naziștii se străduiau să încheie un târg în cel mai scurt timp⁴.

¹ De la expresia *to drop a brick* – a da cu bâta-n baltă, a comite o gafă. (n.tr.)

² *Ibid.*, p. 413.

³ *Ibid.*, p. 555.

⁴ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 691-695.

Stalin, care nu avea încredere în democrațiile vestice și era la fel de pragmatic precum Hitler, s-a arătat favorabil ideii unui pact cu naziști. Se temea că o alianță cu Anglia și Franța ar duce la o conflagrație mondială, ale cărei costuri ar fi apăsător disproporționat de mult pe umerii sovieticilor – singura redută împotriva germanilor pe frontul de răsărit.

După luni de tratative și schimburi de telegrame¹, Germania și Uniunea Sovietică au ajuns la o înțelegere pe 20 august, când Hitler i-a scris lui Stalin că dorea să încheie pactul „cât mai repede cu putință“, întrucât „criza“ din Polonia urma să degereze dintr-o clipă în alta. „Tensiunile dintre Germania și Polonia au depășit pragul suportabilității“, scria el.

A doua zi, la ora 9.35 seara, Stalin i-a telegrafiat încuviințarea. „Consimțământul Guvernului german pentru încheierea unui pact de neagresiune pune bazele eliminării tensiunilor politice și totodată stabilirii unei colaborări pașnice între țările noastre“, scria el.

Vestea a fost anunțată numaidecât la posturile de radio nemțești, iar două zile mai târziu, Ribbentrop a zburat la Moscova pentru a discuta detaliile înțelegerii².

Timp de trei ceasuri, Ribbentrop a purtat discuții cu reprezentanții sovietici, apoi s-a întors spre seară, însă nu existau neînțelegeri serioase, nici măcar legate de protocolul secret privind împărțirea teritoriilor între cele două state. Statele baltice la nord de Lituania urmau să-i

¹ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 520-538.

² *Ibid.*, pp. 538-544.

revină lui Stalin, iar Polonia avea să fie împărțită pe linia fluviilor sale importante. De altminteri, discuțiile din acea noapte nu s-au concentrat pe amănunte tehnice, ci pe schimburi de păreri despre situația internațională, punctate de nenumărate toasturi cordiale.

Când i-a venit rândul, Stalin a rostit: „Știu cât de mult își iubește națiunea germană Führerul. Prin urmare, aş vrea să beau în sănătatea lui“. Apoi, cei prezenți au băut în cinstea lui Stalin, a lui Ribbentrop, a Reichului și a noului lor parteneriat. Către zori, înainte ca întâlnirea să ia sfârșit, Stalin l-a tras pe Ribbentrop deoparte pentru a-l asigura de seriozitatea cu care va trata pactul. Și-a dat cuvântul de onoare că nu-i va încălca prevederile.

Rosenberg, cel mai înverșunat anticomunist din conducerea Reichului, fusese firește exclus din procesul tratativelor dinaintea încheierii pactului. În tot acest timp, sperase ca Germania să ajungă la o înțelegere cu Marea Britanie, cu care urma să împartă puterea. Aceste două națiuni ariene ar fi trebuit să conlucreze, nu să se războiască. Împreună, puteau să fie stăpâne peste întreaga lume. Însă lucrurile nu mergeau în acea direcție, iar Rosenberg îl învinuia pe Ribbentrop – acest „păcălici al istoriei“¹, cum îl poreclise ideologul – pentru eșecul diplomatic din Anglia. Ribbentrop nu făcuse nimic pentru a îmbunătăți lucrurile, ba dimpotrivă. „În Londra, v. R., care la urma urmelor a fost detașat acolo grație presupuselor sale «relații», a

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 24 septembrie 1939.

atras antipatia tuturor“, scria Rosenberg în jurnal. „Fără îndoială, asta se datorează în bună măsură personalității sale.“ Pesemne Rosenberg uitase fiascoul vizitei sale la Londra din urmă cu câțiva ani.

„N-am nicio îndoială că s-a purtat în Anglia la fel de prostesc și de arogant precum se poartă aici și, drept urmare, a fost respins pe aceleași considerente personale“, îi spusese lui Göring cu un an în urmă. Acesta i-a răspuns că ministrul de externe avea un singur aliat în Germania, și acela era Hitler. „Spune-mi, von Ribbentrop e măscărici sau idiot?“¹

„E un individ foarte nătâng și, pe deasupra, arogant“, a bombănit Rosenberg.

„Ne-a dus de nas cu «relațiile» lui. Dacă te uitați mai bine la conții francezi și la aristocrații englezi [pe care-i știa], cu toții erau proprietari de fabrici de șampanie, whisky sau coniac“, a rostit Göring. „Astăzi, idiotul crede că trebuie să joace rolul «Cancelarului de Fier» oriunde merge. Și totuși, asemenea imbecili își taie singuri craca, puțin câte puțin; atâta doar că el e capabil să provoace mari nenorociri.“²

Pactul cu Moscova reprezenta o astfel de nenorocire. Brusc, loialitatea ideologului față de Hitler se bătea cap în cap cu certitudinea sa că Führerul făcuse o gafă de mari proporții. Rosenberg înțelegea nevoia unei alianțe temporare; susținea chiar că vorbise cu Göring la un

¹ *Ibid.*, 21 mai 1939.

² *Ibid.*, 25 august 1939.

moment dat despre o astfel de înțelegere duplicitară. Însă pactul acesta nu părea de scurtă durată. În presă, germanii și rușii erau prezentați drept prieteni și aliați tradiționali. „De parcă atacurile noastre împotriva Moscovei au fost rodul unei neînțelegeri, iar bolșevicii sunt adevărații ruși, împreună cu evreii sovietici din fruntea partidului! Această mică întovărășire e extrem de rușinoasă.“

Mereu dispus să se plece în fața înțelepciunii eroului său, Rosenberg a încercat să se încredințeze că Hitler nu avusese încotro decât să ajungă la o înțelegere cu sovieticii înaintea Franței și a Angliei. Fusesse un gest de autoconservare. „Schimbarea de poziție a Führerului a fost probabil necesară în contextul *de față*“, recunoștea el în jurnal. Cu toate acestea, trăia în continuare cu senzația că Hitler își asumase un risc enorm.

„Ceva îmi spune că, la un moment dat, acest pact cu Moscova va avea consecințe tragice asupra național socialismului“, scria în jurnal. „Nu a fost o hotărâre luată de bunăvoie, ci un gest forțat de împrejurări – o rugămintă smerită în numele unei revoluții adresată conducerii alteia... Cum mai putem vorbi de eliberarea și remodelarea Europei când suntem nevoiți să cerem ajutorul acestui pustiitor al Europei? Și-acum se pune din nou întrebarea: chiar era *necesar* să se ajungă aici? Oare problema poloneză *trebuia* să fie rezolvată *acum* și în felul acesta?“

În opinia lui, nimeni nu avea răspuns la aceste întrebări.

„Să nu vă lăsați cuprinși de milă!“ le-a spus Hitler comandanților de armată cu zece zile înainte să-și trimită trupele în Polonia. „Fiți brutali!... Fiți hotărâți și neîndurători! Alungați orice urmă de compasiune!“ Nu-și dorea o simplă victorie împotriva forțelor poloneze; voia „anihilarea fizică a inamicului. (...) În fruntea armatei vor fi diviziile mele «Totenkopf», a căror sarcină va fi să nimească bărbații, femeile și copiii de origine poloneză sau care vorbesc graiul polon, fără milă și fără îndurare.“

Brutalitatea lui Hitler își găsea și de această dată originile în prejudecățile sale rasiale: toți germanii învățau încă de la o vârstă fragedă că polonezii erau un popor neorânduit și primitiv care trebuie ținut în frâu de stăpâni puternici. În calcul intrau și considerațiuni de ordin geografic: Polonia stătea în calea extinderii Germaniei către răsărit, iar liderii de la Varșovia îl mâniaseră pe Hitler, refuzând cedarea teritoriilor pe care Führerul le revendicase vehement.

Astfel, la 1 septembrie, armatele germane s-au revărsat peste granițe¹, de la nord, sud și vest: un milion și jumătate de soldați, 300 000 de cai transportând artilerie și materiale conexe, 1 500 de tancuri și sute de avioane noi aparținând Forțelor Aeriene. Polonezii n-au putut ține piept acestui Blitzkrieg („război fulger“). Liniile poloneze au fost secerate de gloanțele avioanelor de vânătoare și străpunse de diviziile de blindate. Întreaga flotă aeriană a fost distrusă. Orașele au fost făcute una cu pământul. Mii de civili au fugit în mașini, căruțe, biciclete sau pe

¹ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 3-8.

jos. S-au îndreptat spre est, dar calea le-a fost tăiată de sovietici. Peste 120 000 de soldați polonezi au pierit în luptă, câte zece pentru fiecare german căzut. Un milion au fost luați prizonieri.

La 20 de ani după depunerea armelor care a dat naștere mișcării naziste, Germania construisese cea mai temută mașină de război din lume. „Armata de astăzi este net superioară celei din 1914“, scria Rosenberg în urma triumfului, iar „între soldații de rând și ofițeri există o cu totul altă legătură: generalii iau masa în același loc cu ostașii, generalii sunt în linia întâi. Când vede întreg batalionul avansând... [își spune]: asemenea omenie nu va mai exista niciodată“¹.

Rosenberg însuși era literalmente scos din serviciu în momentul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial: chinuit de o afecțiune cronică la gleznă, a zăcut la pat pe aproape toată perioada lunilor august și septembrie. Ideologul avea de mult timp probleme de sănătate. În 1935, 1936 și 1938 zăcuse luni de zile într-o clinică SS din Hohenlychen, la nord de Berlin, urmând un tratament pentru inflamarea articulațiilor, care-l dureau atât de tare, încât abia se putea deplasa. „Vechea și nemiloasa artrită de la picior a revenit cu aceeași forță, iar mușchii spatelui își fac din nou de cap“², scria în jurnal în 1936. Șeful de secție, Karl Gebhardt, a descoperit că Rosenberg era extrem de sensibil la schimbările de vreme și că se

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 29 septembrie 1939.

² *Ibid.*, 19 august 1936.

îngrășase nepermis de mult din cauza stilului său de viață sedentar¹. Doctorul acuza totodată și „însingurarea fizică“, căci Rosenberg avea puțini prieteni cu care să poată purta o discuție deschisă și sinceră.

Chiar și dacă n-ar fi fost forțat să stea în casă, scria el cu amărăciune în 1939, Hitler tot nu ar fi apelat la serviciile sale în acele prime zile cruciale ale invaziei. Făhrerul n-avea nevoie de un ideolog renumit pentru atacurile sale împotriva noului aliat al Germaniei. „Cercul de apropiați al Făhrerului este astăzi alcătuit din cu totul alți oameni decât cei din perioada sforțărilor noastre.“²

În prima zi a războiului, Rosenberg a șchiopătat până în Reichstag pentru a asculta discursul lui Hitler. Făhrerul insista că polonezii erau de vină³. Nesocotiseră niște propuneri de bun-simț. Se împotriviseră unei soluții pașnice. Nu avea de ales decât să atace. „M-am făcut greșit înțeles, dacă răbdarea și pacifismul meu sunt luate drept slăbiciune sau chiar lașitate. Drept urmare, am hotărât să vorbesc aceeași limbă pe care a folosit-o în ultimele luni Polonia împotriva noastră.“ Hitler susținea cu tărie că polonezii deschiseseră focul asupra soldaților germani (afirmație falsă) și că armata răspunsese provocării, nimic

¹ Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 310.

² Jurnalul lui Rosenberg, 24 septembrie 1939.

³ Detalii ale negocierilor dintre Anglia și Germania sunt extrase din Shirer, *Rise and Fall*, pp. 548-549, 574-576.

mai mult. „De-acum înainte, vom răspunde bombelor cu bombe“¹, a exclamat el.

Înainte de cuvântării, Rosenberg s-a întâlnit cu Göring în curtea interioară, iar cei doi au discutat până la sosirea Führerului. „Ceva îmi spune că Anglia a fost în mod intenționat subestimată“², i-a mărturisit Rosenberg.

Avea dreptate. În zilele dinaintea invaziei, liderii britanici se străduiseră să-i aducă pe germani și pe polonezi la masa negocierilor. Hitler i-a dat asigurări ambasadorului britanic la Berlin, Neville Henderson, că dorea pace cu Anglia. Nemulțumirile sale îi vizau doar pe neînduplecării polonezi. Odată ce disputa cu Polonia va fi rezolvată, Hitler promitea să renunțe la pornirile sale beligerante. Însă, la acea dată, după Austria, München și Cehoslovacia, Londra învățase să nu se mai încreadă în promisiunile lui Hitler. Pe 25 august, Marea Britanie a semnat un tratat de alianță defensivă cu Polonia. Ribbentrop se înșelase. Anglia nu avea să rămână pasivă.

Cu câteva ceasuri înainte de invaziei, după zile în șir de tratative zadarnice, Henderson lua ceaiul în compania lui Göring, exuberant ca întotdeauna. I-a spus ambasadorului că, dacă polonezii refuzau să depună armele, Germania îi va „strivi ca pe păduchi“³ și ar fi o „mare nesăbuiță“ din partea britanicilor să se amestece.

¹ *Ibid.*, pp. 598-599.

² Jurnalul lui Rosenberg, 24 septembrie 1939.

³ Shirer, *Rise and Fall*, p. 592.

În dimineața zilei de 3 septembrie, Henderson s-a prezentat la Biroul de Externe german pentru a înmâna declarația oficială de război a Marii Britanii. Ribbentrop nu l-a primit pe ambasador în această zi hotărâtoare. În schimb, interpretul său a preluat scurtul comunicat britanic, după care a dat buzna în biroul lui Hitler, pe care l-a găsit așezat la birou, în vreme ce Ribbentrop stătea în dreptul ferestrei. Cei doi au ascultat în tăcere, apoi, după o lungă pauză – „mi s-a părut o veșnicie“, scria interpretul ulterior – Hitler și-a întors chipul schimonosit de furie către ministrul de externe: „Și-acum ce facem?“

William Shirer, la data respectivă corespondent CBS la Radio Berlin, se afla în piața din fața Cancelariei alături de un grup de germani în momentul în care difuzoarele au anunțat că Hitler târâse națiunea într-o nouă conflagrație mondială. „Era o zi minunată de septembrie, soarele strălucea, văzduhul era înmiresmat, o zi pe care berlinezul o petrece de regulă în pădurile sau pe malul lacurilor din apropiere“, scria Shirer în jurnalul său. La finalul anunțului „s-a așternut tăcerea. Oamenii nu se clintiseră din loc. Erau înmărmuriți“¹.

Franța a declarat război în aceeași zi ca Anglia, însă cele două țări nu erau pregătite de luptă și nu s-au opus în niciun fel invaziei germane din Polonia. În decursul următoarelor săptămâni, naziștii au încercat în zadar să-i invite pe francezi și pe englezi la masa negocierilor. Rosenberg nu

¹ Shirer, *Berlin Diary*, p. 200.

înțelegea încăpățânarea britanicilor¹. După șase ani în care luase aminte la discursurile liderilor britanici, Rosenberg era la fel de nelămurit ca toată lumea în privința intențiilor lor. „Am făcut aproape tot ce ne-a stat în putință“, scria în jurnal, „dar în fruntea țării se află o mică clică de demenți mânați de la spate de evrei. Chamberlain e un bătrân molău. Se pare că vor refuza să înțeleagă până când nu le va fi vârat cu forța în cap“.

În Cancelaria Reichului, Hitler începea să realizeze că nu se mai putea face nimic pentru a-i determina pe britanici să cedeze. I-a spus lui Rosenberg că sosise vremea să-i zdrobească.

„Dacă englezii nu vor pace, Hitler îi va înfrunța și îi va distruge prin orice mijloace posibile“², scria Rosenberg la o lună după izbucnirea războiului.

Între timp, naziștii își puneau viziunile radicale în aplicare asupra polonezilor³. Operațiunea era condusă de Heinrich Himmler.

În Noaptea cuțitelor lungi din 1934, Himmler fusese cel care furnizase dovezile contrafăcute privind tentativa de puci a lui Röhm, și SS-ul lui Himmler⁴ se făcea responsabil de majoritatea execuțiilor ordonate de Hitler în marea epurare. Între timp, SS-ul devenise o organizație

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 24 septembrie 1939.

² *Ibid.*, 29 septembrie 1939.

³ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 9-23.

⁴ Read, *The Devil's Disciples*, p. 371.

redutabilă. Ofițerii purtau uniforme negre pe al căror guler era cusută o siglă reprezentând străvechi fulgere runice. „Știu că mulți se îmbolnăvesc la vederea uniformei negre“¹, spunea Himmler la un moment dat. „E de înțeles, și nu avem pretenția să fim îndrăgiți de mulți oameni.“ În ochii săi, SS-ul era un soi de ordin religios, drept pentru care a stabilit rituri și ritualuri păgâne moștenite de la teutoni și vikingi, considerați de naziști a fi strămoșii lor arieni. Rosenberg nu era singurul apostat din conducerea nazistă. Și Himmler considera că se pregătea „cea din urmă confruntare cu creștinismul“². SS-ul nu sărbătorea nașterea Domnului, ci solstițiul de vară.

După anexarea Austriei, trupele lui Hitler au avansat în siajul armatei, arestând zeci de mii de oameni și supunându-i pe evrei la umilințe chinuitoare. Shirer, care se deplasase la Viena pentru a prezenta evenimentele, a fost șocat să-i găsească pe evrei ștergând graffiti de pe asfalt cu peria sau curățând toalete, în batjocura mulțimilor. „Mulți evrei se sinucid“, scria jurnalistul. „Multe vești despre sadismul naziștilor.“³

La scurt timp după invadarea Poloniei, Himmler a organizat operațiunile în forță⁴ ale atotputernicei poliții politice într-un Birou Principal de Securitate a Reichului,

¹ Burleigh, *The Third Reich: A New History*, p. 192. Vezi și Heinrich Himmler, *Die Schutzstaffel als antibolschewistische Kampforganisation* (München: Franz Eher Nachfolger, 1937).

² Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 50-52, 252.

³ Shirer, *Berlin Diary*, p. 110.

⁴ Read, *The Devil's Disciples*, pp. 608-611.

sub comanda lui Reinhard Heydrich. Neîndurător, amoral, cinic și foarte eficient¹, Heydrich era deopotrivă temut și detestat. Cu un tată compozitor și cântăreț la operă și o mamă angajată la teatru, Heydrich a devenit un virtuoz al viorii și un redutabil scrimer. A ajuns locotenent de marină, însă cariera sa militară a luat sfârșit după ce a lăsat-o însărcinată pe fiica unui renumit industriaș. Himmler l-a recrutat în SS, unde l-a pus în fruntea operațiunilor de spionare a adversarilor politici, precum și a anumitor naziști. A intrat curând în grațiile lui Himmler, astfel că în 1936 a ajuns la conducerea Gestapoului și a Poliției Juridice. Trei ani mai târziu, toate aceste servicii erau subordonate unei singure organizații.

Odată ce rezistența armată poloneză a fost spulberată, Heydrich a trimis cinci divizii de trupe comando numite *Einsatzgruppen* (Grupuri Operative) să cutureze statul învins și să-i spânzure sau să-i împuște pe toți cei care ar fi putut să organizeze în viitor mișcări de rezistență, de la intelectuali la aristocrați, afaceriști de renume sau preoți.

La capătul luptelor, Polonia a fost împărțită în trei regiuni. Ținuturile estice reveneau Uniunii Sovietice. Ținuturile vestice au fost anexate de Germania, „urmând a fi depopulate și colonizate de germani”², după cum îi informase Hitler pe generali cu câteva zile înaintea asaltului. Regiunile centrale, ce cuprindeau orașele Varșovia, Cracovia și Lublin, au devenit o colonie germană

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 53-54.

² Evans, *The Third Reich at War*, p.11.

cunoscută sub numele de Guvernământul General. Guvernată de un administrator nazist lipsit de scrupule, Hans Frank, această regiune ce număra 11 milioane de locuitori urma să joace rolul unui lagăr uriaș pentru toate elementele nedorite.

În octombrie, Hitler l-a numit pe Himmler într-o nouă funcție de răspundere: Reichskomissar pentru întărirea rasei germane. Acesta urma să coordoneze complicatul proces de repopulare a noilor colonii cu germani și să dirijeze eliminarea „influențelor dăunătoare ale elementelor străine din rândul populației, ce prezintă o primejdie la adresa Reichului“.

În anii următori, Himmler a gestionat deportarea violentă a peste un milion de polonezi și evrei în Guvernământul General. Aceștia au fost scoși din case, înghesuiți în vagoane neîncălzite, descărcați și lăsați de izbeliște, fără niciun fel de provizii. Odată ajunși la destinație, cei rămași în viață – căci mulți mureau pe drum – erau supuși măsurilor aspre implementate de Frank: ghetouri, muncă silnică și înfometare. „Evreii nu mă interesează câtuși de puțin“¹, declara guvernatorul în primăvara lui 1940. „Nu-mi pasă nici cât negru sub unghie dacă au ce mânca sau nu.“

Alți polonezi au fost transportați în Germania pentru a lucra pe salarii de nimic, în condiții mizerabile. Au fost cazați în barăci neîncăpătoare. Pe hainele lor au fost cusute etichete pe care scria OST (est), cu scopul de a-i descuraja pe germani să fraternizeze cu ei, pătându-și

¹ Longerich, *Holocaust*, p. 154.

astfel demnitatea. Copiii din orfelinatele poloneze, mulți dintre ei abandonați în urma deportării părinților lor, au fost predați unor părinți adoptivi din Germania.

În același timp, cetățenii de origine germană din Estonia, Letonia, România și din alte țări au fost repatriați și cazați în regiunile apusene ale Poloniei, proaspăt epurate și alipite Germaniei, din care făceau parte orașele Poznań și Łódź.

Cu prilejul unei scurte vizite în teritoriul cucerit, Hitler și-a confirmat prejudecățile pesimiste despre populația autohtonă, scria Rosenberg. „Polonezii: un strat superficial de germanitate ce ascunde un miez îngrozitor”¹, scria în jurnal după întâlnirea cu Führerul la sfârșitul acelei săptămâni fatidice din septembrie 1939. „Evreii sunt de cea mai josnică speță. Mizeria domnește în orașe. A descoperit multe în ultimele săptămâni. Mai presus de toate: dacă Polonia ar fi rămas stăpână peste acele regiuni istorice ale Reichului încă două-trei decenii, praful și pulberea s-ar fi ales de ele; aici, doar o mână de fier poate conduce”, mai nota în jurnal.

Rosenberg a încercat să-și abată atenția de la tumultul ce străbătea Europa. „Am pictat astăzi din nou, după o lungă pauză”², scria într-o zi. „Mi-au sosit din Reval studii pictate în urmă cu 21 de ani. În pofida exercițiului, nu mi-am îmbunătățit tehnica.” Felicitările primite cu ocazia zilei sale de naștere l-au înveselit. „Ce senzație ciudată să știi că,

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 29 septembrie 1939.

² *Ibid.*, 7 ianuarie 1940.

încetul cu încetul, scrierile mele au revoluționat gândirea a sute de mii de oameni!¹ Multora le-au adus alinare și liniște în suflet. Un nou sens în viață, după pierderea celui vechi. Așa îmi scriu bărbați și femei, fete și elevi de școală. Unii îmi scriu poezii, alții își descriu evoluția.“ Cugeta la războiul din prezent, la cele ce vor urma și la cei pentru care scrisese din 1919: poporul german. Se întreba dacă știau cu adevărat ce-i așteaptă.

Se întreba dacă vor avea tăria să „ducă pe umeri povara viitorului“.

¹ *Ibid.*, 19 ianuarie 1940.

În primii ani petrecuți în America, Kempner a lucrat într-un birou din clădirea Blanchard Hall a Universității din Pennsylvania, pe Walnut Street din Philadelphia. (*Universitatea din Pennsylvania*)

În căutarea unui rost

Sosiți la New York de la Boulogne-sur-Mer, după o călătorie de șapte zile, Robert și Ruth Kempner s-au cazat în camera 1063 din hotelul Pennsylvania, pe Seventh Avenue, vizavi de gara Pennsylvania, cu fațada sa în stil Beaux Arts. Ruth i-a trimis o vedere cu hotelul lui Otto Reinemann, cel care făcuse posibilă emigrarea lor. Era copleșită de călătorie, de Manhattan și, mai presus de toate, de norocul avut¹.

Din ziare au aflat că, dacă ar fi întreprins călătoria o săptămână mai târziu, căpitanul ar fi fost nevoit să navigheze cu luminile stinse, de teama submarinelor nemțești. De altfel, compania Holland America a hotărât să scoată din circulație vasul cu care soții Kempner călătoriseră în America, *Nieuw Amsterdam*, pentru a nu-l supune riscului unei curse atlantice în vreme de război. Alți prieteni și aliați ai familiei Kempner au rămas blocați în Germania și Franța; curând, solicitările lor desperate aveau să sosească în cutia poștală.

¹ Vedere poștală de la Ruth Kempner către Otto Reinemann, 2 septembrie 1939, Kempner Papers, Box 95.

Au fost însoțiți de mama în vârstă a lui Ruth și de Margot Lipton. În ciuda problemelor puse de relația dintre Kempner și Lipton căsniciei sale cu Ruth, se pare că soția sa se împăcase cu ideea: Lipton urma să împartă locuința cu soții Kempner. Părinții ei rămăseseră în Frankfurt. Ulterior, aveau să fie deportați în lagărul de concentrare de la Theresienstadt, în fosta Cehoslovacie, unde aveau să piară¹. Rudele ei părăsiseră Germania și se stabiliseră în Anglia, America sau Israel. Curând, Lipton avea să-și găsească o nouă familie în soții Kempner, care-i împărtășeau, desigur, sentimentele.

Robert și Ruth studiaseră intens limba engleză cu câteva luni înaintea plecării. În afară de limbă, nu știau mare lucru despre America. Ceea ce conta, în schimb, era că se aflau într-o „țară întinsă, bogată și liberă din punct de vedere politic”².

Kempner era conștient de dificultățile vieții de imigrant. Lucrurile lăsate în urmă, în Berlin, erau pierdute pe veci. Funcția importantă ocupată înainte să fie dat afară din Ministerul Prusac de Interne – *Oberregierungsrat*, înalt funcționar de stat – nu avea nicio valoare în America. Cunoștințe sale amănunțite de jurisprudență germană și despre administrarea poliției nu-l ajutau defel să înțeleagă sistemul american. Nu-l ajuta nici prima impresie creată, de regulă una excentrică. O persoană care l-a intervievat în 1940 pentru un studiu despre cercetătorii strămutați a observat că „avea îmbrăcăminte neîngrijită” și „stătea încovoiat pe scaun”.

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, p. 143.

² Interviu cu Kempner, Arhivele Comitetului de Urgență pentru Ajutorare a Cercetătorilor Străini Deportați.

Îl fixase pe interlocutor cu privirile, fără să clipească. „O parte din mărturiile sale și însăși natura răspunsurilor date nu păreau verosimile și am avut impresia că am de-a face cu un individ dereglat“¹, scria intervievatorul.

Cel puțin își găsisse o slujbă, ce-i drept, una modestă și nesigură: cercetător la Institutul de Guvernare Locală și Statală al Universității din Pennsylvania. Cunoștea judecători, afaceriști și profesori cu oarecare renume care în urma emigrării se angajaseră ca spălători de vase sau contabili.

Nu toți imigranții erau Albert Einstein. Nu toată lumea ajungea, de pildă, la Universitatea din Exil a Noii Școli de Cercetări Sociale din New York, înființată pentru oamenii de știință strămutați. Diplomele și renumele nu-și găseau întotdeauna echivalentul într-o țară străină. Pentru a supraviețui, mulți imigranți recent sosiți au fost nevoiți să se reprofileze, cu un ochi mereu ațintit la oferta de lucru din ziarele pentru refugiați.

În maniera-i caracteristică, Kempner nu s-a mulțumit să răsfoiască ziarele în căutare de oportunități, ci a încercat să-și promoveze imaginea în presă, pentru ca oportunitățile să-l găsească pe el. În mod surprinzător – și poate cu ajutorul lui Reinemann, care lucra în administrația Philadelphiei și cunoștea, fără îndoială, câțiva reporteri – Kempner a izbutit să publice către sfârșitul lui septembrie un articol despre venirea lui în America.

„Fost consilier al Poliției germane vine în America pentru a începe o nouă viață“, anunța ziarul *Evening Public Ledger*

¹ *Ibid.*

din Philadelphia pe data de 29 septembrie. În acest articol scurt se amintea de contribuția mamei sale la Facultatea de Medicină pentru Femei din Pennsylvania și de fuga sa din ghearele naziștilor. Kempner a declarat reporterilor că era hotărât să rămână în Statele Unite și că nu-l mai lega nimic de Europa. N-a pomenit nimic de Lucian și André. „E mai bine să pornești de la zero în această țară“, a explicat el.

A ținut să precizeze că activitățile sale din cadrul poliției berlineze n-aveau nimic de-a face cu Gestapoul. Fusesse un funcționar pe probleme legale și administrative înainte de venirea naziștilor la putere, nimic mai mult.

„Vă rog să menționați că sunt un simplu student la universitate și vă rog să scrieți că sunt apolitic și că nu discut despre politică“¹, a conchis el.

Ulterior, Kempner avea să-și justifice atitudinea defensivă în autobiografia sa. În perioada războiului, americanii urmau un dicton simplu: „nemții sunt nemți“². Se temeau de sabotori și spioni naziști și credeau că toți imigranții erau croiți din aceeași stofă îndoielnică, chit că erau evrei, că fuseseră prizonieri de Hitler sau că luptaseră împotriva naziștilor.

Astfel, prezentarea din *Public Ledger* reprezenta o carte de vizită pentru Kempner, un grăunte de credibilitate în aventura sa de pe aceste meleaguri străine.

¹ „Ex-Advisor to Germany's Police Comes Here to Begin New Life“, *Evening Public Ledger* (Philadelphia), 29 septembrie 1939.

² Kempner, *Ankläger*, p. 158.

Kempner și însoțitorii săi s-au mutat întâi într-o casă de cărămidă ce făcea parte dintr-un șir de case de pe Osage Avenue, Philadelphia, în apropiere de campusul Universității din Pennsylvania. Avea biroul la ultimul etaj al Blanchard Hall, o clădire veche și neobișnuită de trei etaje de pe Walnut Street, cu fațada gotică năpădită de iederă, cu mansardă și uși impunătoare din lemn de nuc.

Având funcția de cercetător la institut, scria expozeuri, ținea prelegeri și publica articole în jurnale academice. Totodată, urma cursuri de științe politice, lua interviuri refugiaților germani pentru o emisiune săptămânală antinazistă difuzată de postul de radio Philadelphia și alerga după invitații de a ține cuvântări publice. Și-a creat o imagine de supraviețuitor al prigoanei hitleriste. Susținea că fusese atât de aproape de moarte, încât mai multe ziare europene anunțaseră execuția lui în urma arestării din 1935. Prelegerile pe care le ținea în cluburi, licee și facultăți aveau titluri răsunătoare precum „Îi cunosc pe acești oameni: Hitler, Göring, Himmler, Goebbels“, „Dragoste în vremea dictaturii“ și, firește, „Albumul începe cu moartea mea“¹.

Dacă la angajarea în 1939 Kempner și-a plătit propriul salariu, în anii următori a primit subsidii, inclusiv o subvenție din partea Comitetului de Urgență pentru Ajutorarea Cercetătorilor în Exil. Totodată, a obținut un grant de 1 000 de dolari de la Carnegie Corporation, New York, pentru studierea metodelor poliției și administrației în al Treilea Reich. Pentru procurarea materialelor necesare din Germania nazistă,

¹ Descrierea lui Kempner ca purtător de cuvânt, Kempner Papers, Box 1.

Kempner a fost nevoit să apeleze la subterfugii. „Dat fiind că numele meu figurează pe toate listele negre ale naziștilor, le-am dat nume precum Cemper sau Cempen.”¹

Cercetările sale îl duceau uneori pe fâgașe nebănuite. Odată i-a scris unui profesor de la Universitatea Washington, cerându-i informații despre „problema noii fizionomii naziste” a Tineretului Hitlerist și a ofițerilor SS. „Noua generație de naziști”, scria Kempner, „are fețe «încremenite», modelate de anumite mecanisme administrative. Legat de acest aspect, aş dori să aflu dacă există studii pe același subiect sau similare, de pildă despre schimbarea la față a prizonierilor închiși pe perioade lungi, a grupurilor de imigranți etc.”²

O bună parte din cărțile lui Kempner îl însoțiseră în călătoria sa sinuoasă din Germania nazistă și peste ocean, iar acum aveau să-i fie de mare folos. Kempner a publicat din fonduri proprii raportul pe care-l întocmise alături de alți juriști în 1930 legat de natura criminală a partidului, pe care l-a reintitulat *Schița subsolurilor naziste, așa cum apare în rapoartele confidențiale ale poliției*³.

A încercat totodată să vândă editurilor o traducere în engleză a *Mitului secolului XX*, „profețiile acestui «Nostradamus-Rosenberg»”. Lumea anglo-saxonă trebuia să parcurgă „singurul tratat fundamental și oficial de filosofie, religie și teorie politică nazistă”, declara Kempner în

¹ Kempner către FBI, 16 martie 1942, Kempner Papers, Box 1.

² Kempner către F.P. Foley, 8 octombrie 1941, Kempner Papers, Box 1.

³ Raportul a fost mai târziu publicat de către Centrul de cercetare al Colegiului de Stat din Washington cu un titlul oarecum diferit.

scrisorile de promovare trimise editurilor Knopf, Oxford University Press, Macmillan ș.a. Era convins că avea să se vândă ca pâinea caldă¹ și le-a sugerat editorilor să folosească profitul pentru ajutorarea germanilor nevoiași care trăiau în exil.

Rând pe rând, editurile l-au refuzat politicos. „Mi-e teamă că acest tratat bombastic nu va avea succes pe piață și că nu va avea trecere la 99 din 100 de cititori americani“, i-a scris un editor.

Cu toate că studia, scria și ținea prelegeri, Kempner avea planuri mai ambițioase. Dorea să lucreze pentru cea mai renumită agenție de investigații din lume.

Kempner i-a scris pentru prima oară lui J. Edgar Hoover, directorul FBI-ului, în 1938, pe când încă se afla în Nisa. Cu toate că nu stăpânea încă limba engleză – la școală studiasse mai mult greaca veche decât engleza – a izbutit să se facă înțeleș.

S-a prezentat drept „expert în criminalistică“, fost instructor de poliție și „Prim Secretar în Departamentul de Poliție al Ministerului de Interne din Berlin“. Kempner dorea să știe dacă FBI-ul avea un loc pentru el, asigurându-l pe Hoover că va „sluji țara cu profesionalism, întrucât am experiență în numeroase ramuri ale criminalisticii, de maximă importanță pentru Statele Unite în acest moment“².

¹ Kempner către Knopf, 10 decembrie 1941, și Curtice Hitchcock către Kempner, 11 noiembrie 1941, Kempner Papers, Box 1.

² Kempner către Hoover, 21 decembrie 1938, Kempner Papers, Box 43.

Destinatarul scrisorii devenise faimos grație filmelor hollywoodiene care înfățișau goana sa neostenită pe urmele unor tâlhari și ucigași notorii¹. Hoover și-a început cariera în Departamentul de Justiție la trei luni după încheierea Primului Război Mondial, când isteria sabotajelor și spionilor cuprinsese toată țara. În ziua în care Statele Unite intrase în război, circa 100 de germani fuseseră arestați; alți 1 200 au continuat să fie monitorizați. Legea Spionajului din 1917 condamna orice acțiune cu caracter trădător. Până și discursul antirăzboinic fusese scos în afara legii. FBI-ul a vânat spioni germani, a suprimat acțiunile muncitorilor industriali aparținând mișcării muncitorești internaționale, potrivit războiului, și a arestat zeci de mii de bărbați suspectați de sustragere de la serviciul militar.

După război, Hoover a fost numit la conducerea proaspăt înființatei Divizii Radicale din cadrul Departamentului de Justiție, și, împreună cu 61 de agenți federali, a întocmit în scurt timp mii de dosare unor indivizi suspectați că plănuiau răsturnarea guvernului american. Agenții au infiltrat organizațiile comuniste, i-au arestat pe membrii acestora, iar mișcarea a intrat în clandestinitate. Criticii au reclamat încălcarea anumitor libertăți civile, iar când a ieșit la iveală că agenții spionaseră mai mulți membri ai Congresului, președintele Calvin Coolidge a intervenit pentru a tăia din avântul organizației. „Un sistem bazat pe poliție secretă poate prezenta o amenințare la adresa administrației și a instituțiilor libere – a declarat

¹ Materialul despre Hoover este extras din Weiner, *Enemies*, pp. 3-6, 13-46, 60-70.

noul procuror general al președintelui, Harlan Fiske Stone – pentru că înlesnește abuzul de putere, ce nu poate fi întotdeauna depistat și înțeles atât de repede.“ Coolidge l-a concediat pe directorul agenției și l-a înlocuit cu Hoover, însă cu o condiție: să pună capăt spionajului. Hoover a fost de-acord, apoi a găsit o cale de-a continua practica în secret.

În 1938, în pragul războiului, spaimile americanilor se legau de naziști și de fasciști. Liga Germano-Americană promova un mesaj pronazist atât în presă, cât și pe străzi. Părintele Charles Coughlin, preot catolic în Royal Oak, Michigan, care în perioada interbelică își formase un public de 40 de milioane de ascultători la radio, rostea diatribe împotriva „evreilor uneltitori“ și a comuniștilor. „Când terminăm noi cu evreii, tratamentul de care au avut parte în Germania li se va părea o nimica toată“, a declarat el în cadrul unei cuvântări ținute în Bronx. Sinclair Lewis a alimentat și mai mult paranoia cu bestsellerul său *It Can't Happen Here* (*Asta nu se poate întâmpla aici*), unde președintele american, ales corect, impunea o dictatură.

În tot acest vârtej stârnit de angoasele și temerile în privința spionilor și a sabotorilor, noul președinte a apelat la Hoover.

La 25 august 1936, în virtutea unui ordin atât de secret, încât nici n-a fost așternut pe hârtie, Roosevelt l-a desemnat pe directorul Biroului să-i urmărească pe naziștii și pe comuniștii din America. Hoover a mers și mai departe, oferind informații nu doar despre agenții străini și infiltrați, ci și despre adversarii politici ai lui Roosevelt, printre care și aviatorul Charles Lindbergh, care, în urma vizitelor în

Germania, se declarase impresionat de Hitler și de Reichul său. „Sunt absolut convins că Lindbergh e nazist“¹, i-a mărturisit Roosevelt unui membru al cabinetului.

În februarie 1938, agenții federali au deconspirat o rețea de spionaj infiltrată în structurile armatei și ale furnizorilor de armament. În ultimii zece ani, spionii reușiseră să fure planuri de noi avioane și nave de război. Acest caz a înfiorat conștiința publică: naziștii erau cu adevărat aici, de această parte a Atlanticului².

Nu după mult timp, Hoover l-a convins pe Roosevelt să-i confere control total asupra operațiunilor de spionaj și contraspionaj din America. Președintele a autorizat în secret interceptarea convorbirilor telefonice a unor potențiali spioni și elemente subversive, încălcând o hotărâre expresă a Curții Supreme. FBI a întocmit liste cu potențiali trădători care urmau a fi arestați sau supravegheați dacă America intra în război.

Câțiva apărători ai libertăților civile – printre care și procurorul general Robert H. Jackson, viitorul procuror-șef din partea SUA la procesele de la Nürnberg – și-au exprimat îngrijorarea în privința tacticii agresive a lui Hoover. Când Eleanor Roosevelt a descoperit că agenții scormoneau în trecutul secretarei sale, i-a trimis o scrisoare personală lui Hoover. „Acest tip de investigații aduce prea mult cu metodele folosite de Gestapo.“³

¹ Charles, *J. Edgar Hoover and the Anti-Interventionists*, p. 30.

² Weiner, *Enemies*, pp. 78-79.

³ *Ibid.*, pp. 83, 106.

Aceasta era, în vara lui 1938, agenția cu care Robert Kempner dorea să colaboreze.

Scrisoarea trimisă lui Hoover nu a facilitat o întâlnire cu directorul FBI. Agenția i-a răspuns cu un mesaj scurt, însoțit de o broșură despre cum să devii agent special. Însă directorul nu i-a trimis acestui refugiat german necunoscut vreo vorbă de încurajare¹.

Kempner nu s-a lăsat păgubaș și i-a scris în iulie că își găsisse de lucru în Statele Unite. Mai mult, l-a întrebat pe Hoover dacă ar putea să-l contacteze când ajunge în Washington. Avea de gând să ofere „informații extrem de interesante pentru preocupările dumneavoastră curente“. Drept răspuns, Hoover l-a invitat să participe „la un tur de prezentare detaliată a amenajărilor și expozițiilor noastre“.

Nici acest refuz mascat nu l-a descurajat pe Kempner. La 25 septembrie 1939, avocatul aflat în exil a redactat o scrisoare prin care îl informa pe Hoover de sosirea sa. „Consider că e un mare privilegiu să trăiesc și să lucrez în SUA și să contribui cu modestele mele cunoștințe acumulate în lunga perioada de activitate din Berlin și din alte părți. Sper să voi găsi cât de curând o ocazie să vizitez Washingtonul. Voi avea deosebita plăcere să vă invit la o discuție despre lucruri de interes pentru dumneavoastră.“

Pesemne Kempner învățase ceva despre noua sa țară. Ca să reușești în America, trebuia să dai din coate.

¹ Hoover către Kempner, 16 ianuarie și 24 iulie 1939, și Kempner către Hoover, 10 iulie și 25 septembrie 1939, Kempner Papers, Box 43.

Comori furate, stivuite într-o biserică din Ellingen, Bavaria. (*Arhivele Naționale*)

Hoți în Paris

Pe întreg cuprinsul Germaniei se urzeau comploturi pentru asasinarea lui Hitler. Un asemenea grup conspirativ s-a format în rândurile generalilor de armată care se temeau că, după zdrobirea Poloniei, Führerul avea de gând să facă stânga împrejur și să atace imediat Franța. Aceștia insistau că armata nu era încă pregătită. Scos din sărite, Hitler le-a reproșat că sunt slabi de înger, dându-le de înțeleș că s-ar putea să-i acuze de trădare. Conspirația s-a destrămat¹.

La 8 noiembrie 1939, cu ocazia comemorării puciului ratat din München, Hitler a urcat la pupitrul berăriei Bürgerbräukeller, unde, în urmă cu multă vreme, descărcase un glonț în tavan și îi ținuse pe liderii bavarezi ostatici. An de an, vechii luptători naziști se întruneau în München și defilau pe străzi, la fel ca în 1923, doar că acum ei erau învingătorii, iar mulțimile îi întâmpinau ca pe niște eroi. Hitler adora festivitățile. Într-un an, s-a întors către Rosenberg, care se afla în rândul al doilea, și i-a spus încântat: „Nu poți ajunge

¹ Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 541-543.

atât de departe cu vechii sfinți¹. Rosenberg a denumit procesiunea un „Corpus Christi germanic” – replica naziștilor la procesiunile papei pe străzile Romei.

Conform tradiției, Hitler ținea în fiecare an o cuvântare la berărie, adresându-se invitaților, de regulă între 8.30 și 10 seara. De data aceasta, în stâlpul din spatele podiumului se ascundea o bombă cu ceas, setată să explodeze la ora 9.20, chiar în toiul discursului². Însă Hitler, de această dată, nu a respectat tradiția. Și-a încheiat cuvântarea la câteva minute după ora 9 și, în loc să stea la discuții cu publicul, s-a suit în mașină și a plecat iute spre gară. Avea planificată la Berlin o importantă întrunire privind invadarea Franței³; ședința ar fi trebuit să aibă loc pe 7 noiembrie, dar fusese amânată din cauza vremii nefavorabile. „După cuvântarea sa vizibil scurtată, a fost invitat să se alăture vechilor luptători pe coridoarele berăriei. A întrebat cât e ceasul. Era 9.10. (...) Nedorind să întârzie, a plecat în grabă către tren. Dacă lucrurile nu s-ar fi întâmplat astfel, cu toții am fi zăcut sub dărâmături.”

Bomba s-a detonat la momentul prevăzut, pulverizând stâlpul și acoperișul de deasupra. Au fost schilodiți 63 de oameni, iar opt au murit. A doua zi, publicația lui Rosenberg, *Völkischer Beobachter*, anunța, jubilând, că „Führerul a scăpat ca prin miracol”.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 14 noiembrie 1936.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 544-547.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 11 noiembrie 1939.

Asemenea lui Hitler, care bănuia un complot al serviciilor britanice, Rosenberg scria în jurnal că sabotorii „se străduiau să ne facă de petrecanie“. Tentativa de asasinat l-a determinat să-și scotocească apartamentul. „E la îndemâna oricui să-mi azvârle o bombă în dormitor, noaptea, când nu e nimeni acolo.“ Atentatul l-a împins și la reflecție. Oamenii mari își asumau riscuri mari. Oare nu acesta fusese mesajul tentativei de puci din München, în 1923? „La urma urmelor: fără nesăbuință, nu ne-am fi urnit vreodată din loc.“

Atentatul eșuat l-a pus pe gânduri cu privire la situația opiniei publice din Germania. Rosenberg l-a învinovățit și de data aceasta pe Goebbels. Ministrul propagandei zdruncinase încrederea oamenilor, scria Rosenberg, și se făcea vinovat de „dușmănia din țară. (...) E dificil să estimăm cât de mult au dăunat aroganța dr. Goebbels și lăudăroșenia altora încrederii populare. Cu toții vom plăti pentru urmările distructive ale vanității și ale ipocriziei lor levantine.“

Fără să știe, Rosenberg țintise foarte aproape de adevăr. Bomba cu ceas din Bürgerbräukeller fusese montată de un tâmplar pe nume Georg Elser, fără sprijinul nimănui. Luni de zile cioplise pe ascuns în stâlpul berăriei, după program, plantând explozibilul.

În momentul exploziei, Elser se afla deja în arestul poliției, după ce încercase să treacă fraudulos granița cu Elveția. În timpul anchetei a mărturisit că era nemulțumit de direcția imprimată Germaniei de Hitler, speriat de

perspectiva războiului și tulburat de suprimarea libertăților civile de către naziști. Hotărâse că Hitler trebuia eliminat și, odată cu el, Goebbels și Göring.

În ultimele luni din 1939 și în prima parte a anului următor, Marea Britanie și Franța și-au intensificat producția de război, pregătindu-se pentru viitoarele confruntări. Între timp, naziștii și-au întors privirile spre Danemarca și Norvegia¹.

Decizia Berlinului de a ataca aceste state scandinave neutre pornea de la două considerente de ordin strategic. Ofițerii marinei germane nu voiau ca ieșirea la ocean să le fie blocată de cordonul britanic din Marea Nordului, cum se întâmplase în Primul Război Mondial. L-au avertizat totodată pe Hitler – în mod corect, după cum s-a văzut – că britanicii urmăreau să ocupe Scandinavia pentru a stopa aprovizionarea Germaniei cu minereu de fier. Fâșia de apă ce despărțea Germania de Suedia îngheța pe timpul iernii, astfel că minereul trebuia transportat dintr-un port norvegian.

Rosenberg și-a găsit un rol de jucat în această fază a războiului. Încă din 1933, Rosenberg cultivase o relație de prietenie cu politicianul norvegian de dreapta Vidkun Quisling, al cărui Partid al Unității Naționale urmărea să implementeze o agendă nazistă în țara sa natală. În august 1939, Rosenberg a organizat instruirea unui grup de

¹ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 117-122; Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, pp. 673-683. 697-712.

suporteri ai lui Quisling în Germania, iar în lunile următoare, pe măsură ce Berlinul discuta o posibilă operațiune în Scandinavia, ideologul a dat de veste marinei germane că Quisling plănuia o lovitură de stat. Rosenberg sugera o colaborare între germani și conspiratorul norvegian.

În decembrie 1939, Quisling a avut trei întâlniri cu Hitler în cadrul cărora i-a prezentat planurile pentru lovitura de stat, asigurându-l că se bucura de ceva sprijin în armata norvegiană. Hitler nu era dispus să intervină. I-a spus lui Quisling că prefera neutralitatea Norvegiei, dar că nu avea să stea cu mâinile în sân dacă britanicii intenționau să ocupe porturile norvegiene și să împiedice importurile germane. Pe moment s-a angajat să susțină financiar mișcarea lui Quisling.

Înainte să părăsească Berlinul, Quisling i-a făcut o vizită lui Rosenberg și i-a mulțumit din tot sufletul pentru sprijinul acordat. Rosenberg i-a spus că așteaptă cu nerăbdare să primească o invitație oficială pentru a vizita Scandinavia. „I-am strâns mâna și probabil că nu ne vom mai vedea până când lovitura nu va avea succes și Quisling va fi numit prim-ministru al Norvegiei”¹, scria Rosenberg în jurnal.

În lunile următoare, Hitler s-a arătat tot mai favorabil unei intervenții în Scandinavia, iar la 9 aprilie 1940, armatele germane au pătruns în Danemarca și în Norvegia. Danezii s-au predat numaidecât, dar trupele germane au

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 20 decembrie 1939.

întâmpinat o rezistență acerbă din partea marinei britanice și a armatei norvegiene.

În ziua invaziei, Quisling a anunțat la radio că preia puterea în Norvegia și le-a solicitat conaționalilor săi să nu mai opună rezistență. „Astăzi s-a scris o pagină glorioasă din istoria Germaniei“¹, nota Rosenberg în jurnal. „Danemarca și Norvegia ocupate. Îl felicit pe Führer pentru această realizare, la care am contribuit și eu.“

Regele și miniștrii guvernului legitim s-au refugiat la nord, iar a doua zi au trimis un cu totul altfel de mesaj naziștilor. Nu-i ofereau susținere lui Quisling. Erau hotărâți să lupte. Însă rezistența lor a fost de prisos, la fel și ajutorul dat de britanici. Germanii au ocupat rapid Oslo și celelalte orașe importante.

Rosenberg era mândru de rolul jucat în invazie. Era de necontestat că Biroul său de Externe „îndeplinise o misiune istorică“ punând bazele operațiunii, comenta el în jurnal spre sfârșitul lui aprilie. „Ocuparea Norvegiei a fost probabil decisivă pentru efortul de război.“²

Lucrurile nu stăteau așa, însă triumful german în Scandinavia a avut fără îndoială o consecință însemnată. A stârnit o reacție ostilă în Parlamentul britanic împotriva prim-ministrului Neville Chamberlain. Înfrângerea Norvegiei, la care se adăugau anexarea Austriei, pierderea Cehoslovaciei și destrămarea Poloniei au pus cruce guvernului său.

¹ *Ibid.*, 9 aprilie 1940.

² *Ibid.*, 27 aprilie 1940.

La 10 mai, Chamberlain și-a dat demisia, fiind înlocuit de un politician cunoscut pentru opoziția sa înverșunată față de al Treilea Reich: Winston Churchill.

În aprilie 1940, Rosenberg a susținut o serie de cuvântări în vestul Germaniei, timp în care a făcut și o scurtă excursie la Saarbrücken, pentru a vizita fortificațiile de pe dealurile din sudul orașului. De-a lungul graniței se întindea Linia Siegfried, iar puțin mai încolo, Linia Maginot a francezilor, două rețele uriașe de fortificații impenetrabile: tunuri antitanc de calibru mare cufundate în pământ, nesfârșite rânduri de sârmă ghimpată, buncăre subterane și turele blindate. Franța declarase război Germaniei în septembrie 1939, dar niciuna dintre tabere nu fusese pregătită să lanseze un atac. Însă în primăvara lui 1940, Războiul ciudat a lăsat locul unor ciocniri adevărate. În săptămânile dinaintea excursiei de recunoaștere a lui Rosenberg, ambele tabere au dezlănțuit puternice bombardamente de artilerie asupra inamicului, iar văzduhul a fost sfâșiat de luptele avioanelor de vânătoare. Au avut loc și câteva ciocniri între aliați și trupele germane care testau rezistența fortificațiilor¹. Tensiunile creșteau.

Rosenberg s-a plimbat prin acele locuri pustiite și a făcut însemnări în jurnal.² „Sate ruinate în țara nimănui.

¹ G.H. Archambault, „«Violent» Nazi Fire Key Points“, *New York Times*, 31 martie 1940; Torrie, „For Their Own good“, *Civilian Evacuations in Germany and France*, p. 33.

² Jurnalul lui Rosenberg, 11 aprilie 1940.

Tranșee franceze abandonate [presărate] cu saltele și păături. O cafenea franțuzească transformată în cazemată de beton. Se construiesc încontinuu buncăre.“ Ofițerii și soldații nemți pe care-i întâlnea păreau optimiști. Însă casele din Saarbrücken zăceau în ruină. „Dacă așa va arăta Occidentul într-o bună zi, va fi o priveliște de coșmar“, scria Rosenberg.

10 mai 1940: „Începe bătălia finală, ce va hotărî soarta Germaniei. Probabil pentru totdeauna, sau cel puțin pentru câteva secole“¹, mai nota Rosenberg.

Aliații avuseseră la dispoziție ani de zile pentru a se pune în gardă și totuși nu erau pregătiți să facă față planului naziștilor de cucerire a Europei de Vest². Se așteptaseră la un asalt german în Olanda și în inima Belgiei. Hitler însă a susținut un plan îndrăzneț de pătrundere în forță cu tancuri și blindate prin Ardeni, mai la sud. O întindere mohorâtă, neospitalieră, adesea cufundată în negură de coline și pădure deasă, regiunea Ardenne era prost apărată: Aliații consideraseră că era prea accidentată pentru a permite pătrunderea blindatelor.

Planul a fost executat la perfecție. În nord, olandezii s-au predat imediat după ce aviația germană a bombardat Rotterdamul, la 14 mai. În Belgia, Aliații au rămas inițial pe poziții la nord, unde își comasaseră trupele pentru a contracara ceea ce ei credeau că era grosul forțelor nemțești.

¹ *Ibid.*, 10 mai 1940.

² Evans, *The Third Reich at War*, pp. 122-136.

În tot acest timp, undeva la sud, în Ardeni, tancurile și blindatele germane avansau încetul cu încetul spre vest, în patru coloane ce se întindeau pe 160 de kilometri. Germanii au ajuns la râul Meuse fără mari pierderi și după ce au spart frontul aliat la 14 mai, au străbătut în viteză și nestingheriți câmpiile franceze. La 20 mai au ajuns la Canalul Mânecii, încercuind rapid forțele anglo-franceze la Dunkirk. Deși 340 000 de soldați aliați au reușit să treacă în siguranță Canalul, prima rundă de încheștări luase sfârșit. Germanii au avansat într-un val uriaș către sud, intrând nestingheriți în Paris pe data de 14 iunie.

Liderii francezi au solicitat un armistițiu. O săptămână mai târziu, aceștia erau invitați în pădurea Compiègne¹, exact în locul în care germanii se predaseră în noiembrie 1918. Hitler se afla în fruntea delegației venite la liziera pădurii pentru a iniția tratativele, iar la sosirea sa, a insistat să viziteze monumentul ce comemora încheierea Primului Război Mondial și înfrângerea Germaniei. Pe monument sta scris: AICI A FOST RĂPUSĂ MÂNDRIA CRIMINALĂ A IMPERIULUI GERMAN, LA 11 NOIEMBRIE 1918, ÎNVINS DE POPOARELE LIBERE PE CARE A ÎNCERCAT SĂ LE SUBJUGE. Hitler a citit inscripția cu un dispreț vizibil. La acest eveniment istoric a fost martor și corespondentul străin William Shirer, care l-a urmărit cu atenție pe Führer. „Am asistat la nenumărate momente importante din viața lui“, avea să scrie Shirer în jurnal. „Dar astăzi! Pe chipul său se zărea un amestec de batjocură, furie, ură, răzbunare și triumf.“

¹ Shirer, *Rise and Fall*, pp. 741-746.

A doua zi, francezii au semnat un armistițiu umilitor.

În ultimii șase ani, de când Hitler îl numise responsabil cu îndocrinarea, Rosenberg își diseminase învățăturile în toate ungherele societății germane. Din pricina *Gleichschaltung*, sau a „coordonării”¹, syndicatele, camerele de comerț, ligile profesionale, asociațiile studențești, asociațiile de tineri și mai toate grupurile și comunitățile locale erau subordonate naziștilor, chiar și la nivel local: cluburi de tir, de muzică sau de sport. Expus încontinuu la educația ideologică, cetățeanul german intra inevitabil în contact cu ideile extremiste ale lui Rosenberg.

Rosenberg ținea adesea cuvântări liderilor Tineretului Hitlerist², care în 1939 număra 8,7 milioane de copii. Pentru Hitler, organizația reprezenta o pepinieră pentru viitorii soldați și activiști de partid. Alături de nesfârșitele exerciții fizice, excursii de agrement și activități sportive – la care s-au adăugat în perioada războiului activități militare, precum învățarea codului Morse, cursuri de orientare și defilări – copiii primeau o doză sănătoasă de îndocrinare. Cântau cântece, citeau cărți și luau parte la lecții pregătite cu grijă despre Föhrer, mituri germanice și puritate rasială. Printre volumele pe care instructorii Tineretului Hitlerist trebuiau să le studieze și să le predea se afla și *Mitul...*

Aparent, cartea se găsea pretutindeni în Germania. Profesorii de gimnaziu erau nevoiți să dea examene de

¹ Evans, *The Coming of the Third Reich*, pp. 386-390.

² Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 271-281.

acreditare și să facă dovada faptului că-și însușiseră tezele lui Rosenberg. O revistă a Ligii Profesorilor Național Socialiști declara, în 1935, că „este de datoria fiecărui german care luptă pentru libertatea minții și a spiritului“ să o citească. „Prin *Mitul secolului XX*, Rosenberg a oferit germanilor arma cu care să-și recapete onoarea și autodeterminarea spirituală.“¹ Pedagogi, studenți, funcționari publici, ba chiar și afaceriști, cu toții erau nevoiți să participe la taberele de îndoctrinare nazistă², unde învățau despre importanța purității rasiale din cărți precum *Mein Kampf* și *Mitul...* „Național-socialismul este o ideologie, iar această ideologie se găsește în *Mitul secolului XX* a lui Rosenberg“, afirma un instructor de partid în cadrul unei ședințe de îndoctrinare a studenților, desfășurată în septembrie 1935. „Cei care nu ne împărtășesc credințele, sau nu le pot împărtăși din cauza inferiorității rasiale, trebuie eliminați.“³

Trupele lui Himmler găseau mesajul lui Rosenberg în ziarul oficial al SS-ului, *Das Schwarze Korps*. Articolele sale erau retipărite în *SS-Leitheft*, buletinul de instrucție ideologică al conducerii SS, în coperte izbitoare, ce înfățișau fulgerele negre ale emblemei SS pe un fundal roșu.

Și totuși, în ciuda faptului că filosofiele sale pătrundeau în străfundurile culturii germane, Rosenberg îi cerea în continuare lui Hitler, cu insistență, să-i sporească autoritatea

¹ Anonymous, *The Persecution of the Catholic Church in the Third Reich*, p. 360.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 143.

³ Anonymous, *The Persecution of the Catholic Church...* p. 364.

asupra sufletelor și a minților germane. Își dorea o platformă mai mare de unde să predice maselor. Acum, că Germania se afla în război, Rosenberg era convins că Hitler avea nevoie de glasul său unic pentru a ține trează credința partidului și a maselor în doctrinele naziste.

Faptul că planul lui Rosenberg ar fi dus și la o scădere a uriașei influențe avute de marele său adversar, Goebbels, nu era deloc întâmplător.

„Populația își caută acum partidul”¹, scria în jurnal în septembrie 1939, relatând argumentul pe care-l prezentase lui Rudolf Hess, adjunctul Führerului. Oamenii susținuseră partidul, dar liderii săi abuzaseră de încrederea oferită. Camera de Cultură a Reichului, aflată în subordinea lui Goebbels, era coruptă. După ce se îngrijise ca Rosenberg să pregătească materialele de îndoctrinare necesare partidului, Robert Ley încercase „să-mi răpească, pe ascuns, munca de-o viață”, se plângea ideologul. „Și iată cum își pierde partidul ținuta: purtarea ostentativă a anumitor parveniți, obstrucționarea necolegială a altora, rodul unei trufii fără margini, la care se adaugă slăbiciuni și șovăieli mic-burgheze. Astfel, mii de naziști echilibrați se întreabă: «Oare Führerul nu va lua atitudine? Va continua să ni-l vâre pe gât pe dr. G.? Oare lucrurile nu se vor pune niciodată în ordine?» Acești oameni muncesc cu loialitate, ca întotdeauna – căci s-au *zbătut*, iar lupta nu poate fi abandonată – lipsiți însă de acea credință lăuntrică pe care am avut-o la un moment dat.”

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 24 septembrie 1939.

Rosenberg credea că, fără influența sa călăuzitoare în probleme de ideologie, partidul era sortit destrămării. Doar autoritatea incontestabilă a Führerului conferea unitate celui de-al Treilea Reich. După moartea acestuia, acoliții săi se vor război între ei, asemenea generalilor lui Alexandru cel Mare, care se luptaseră pentru comorile lăsate în urmă de macedonean în Grecia antică. Venise vremea unei „reformе“, iar Rosenberg era pregătit să le arate calea.

Spre sfârșitul lui 1939, Rosenberg și-a făcut cunoscute neliniștile lui Hitler. I-a spus că miza războiului nu era doar teritorială. Era un război pentru suflete. Ideologul era îngrijorat că oamenii se lăsau seduși de noii lideri și de acei „filosofi Art-Nouveau“¹. Bisericile își înteteau activitățile subversive, iar naziștii nu-și puteau permite să dea înapoi. Clericii credeau în continuare că ei – nu Partidul Nazist sau Rosenberg – erau responsabili de bunăstarea spirituală a germanilor. Un teolog cutezase chiar să afirme că sarcina educării ideologice ar fi trebuit să revină bisericilor. „Această epistolă îngâmfată abundă de aroganță naivă și obtuză, și arată cât de limitată este gândirea bombastică, împuiată de dogmele Vechiului Testament, a creștinului, atunci când se raportează la societatea germană“, scria Rosenberg. „Această întruchipare a gândirii înapoiate nu realizează nicio clipă cât de vetustă este.“ În anumite parohii, preoții declarau că războiul era o pedeapsă divină. Subminau sufletele germanilor, iar strategiile lui Goebbels – „basmе,

¹ *Ibid.*, 1 noiembrie 1939.

propagandă mincinoasă și spectacole de vodevil“¹ – nu ajutau cu nimic la înfrângerea inamicilor.

„În această perioadă, cred că am luptat cu credință pentru a câștiga încrederea partidului și dacă n-aș fi atât de sever, strădaniile noastre vor fi zădărnicate în viitor“², afirma el.

Rosenberg a dat contur ideii sale în scris, după care a trecut-o prin malaxorul decizional al aparatului nazist, încercând prin negocieri și compromisuri să obțină consimțământul rivalilor săi. Însă Hitler a respins ideea pe nepusă masă, în primăvara lui 1940, învinuindu-l pe nimeni altul decât pe Benito Mussolini³. Dictatorul italian se temea că investirea ereticului Rosenberg într-o funcție importantă avea să stârnească nemulțumirea comunității catolice din Roma. Hitler i-a spus lui Rosenberg că înțelegea îngrijorarea lui Mussolini. Această manevră ar fi avut

¹ *Ibid.*, 11 noiembrie 1939

² *Ibid.*, 1 noiembrie 1939

³ Rosenberg a câștigat permisiunea de a se ocupa de educația ideologică a soldaților germani. Cabinetul său aproviziona bibliotecile cu literatură adecvată și trimitea oratori în zonele de război, pentru a reitera temele cheie ale propagandei naziste. În chip previzibil, Goebbels nu punea mare preț pe munca lui Rosenberg. „Întotdeauna există în rândul nostru ideologi care își închipuie că un membru al unui echipaj de submarin, când iese la lumină din compartimentul motoarelor, murdar și pătat cu ulei, nu vrea să facă altceva decât să citească *Mitul secolului XX*“, scria el în jurnal. „Desigur, asta este o prostie... După terminarea războiului vom putea vorbi din nou despre educație ideologică. În prezent, noi trăim conform ideologiei și nu trebuie să o învățăm.“ Lochner, *The Goebbels Diaries*, p. 122.

„un impact devastator acum, în ajunul mării ofensive“¹. Pe viitor, naziștii vor putea să-și urmărească neîngrădiți planurile, însă acum nu era momentul să provoace din nou furia clericilor. „Biserica încă mai nădăjduiește în propășirea ei“, i-a explicat Führerul. „Numirea ta ar îngropa pentru totdeauna orice speranță, înlăturând orice rețineri din partea lor.“

În curând însă, Hitler va avea alte planuri pentru credinciosul său locotenent. În următorii ani, ambiția fără margini, precum și neobosita sete de mărire ale ideologului aveau să-i confere un rol-cheie în organizarea unora dintre cele mai odioase crime săvârșite de naziști.

Acest nou capitol din viața lui Rosenberg a debutat, în chip inofensiv, cu plănuirea construcției unei biblioteci². La îndemnul lui Hitler, Rosenberg a conceput o Școală superioară (*Hohe Schule*) nazistă, un institut care, sperau ei, avea să asigure perpetuarea învățăturilor naziste de-a lungul veacurilor. Campusul central urma să fie construit pe malul lacului Chiemsee, o întindere pitorească de apă dulce împrejmuită de munți, în sudul Bavariei. Arhitectul a proiectat o clădire principală impunătoare³, monolitică, înaltă de 90 de metri, în bine-cunoscutul stil sobru al naziștilor, împrejmuită de coloane gigantice și străjuită de doi vulturi de piatră.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 1940.

² Weinreich, *Hitler's Professors*, pp. 98-99.

³ Hermand, *Culture in Dark Times*, p. 49.

Școala superioară urma să reprezinte vârful de lance al unui sistem educațional ideologic de elită¹. Tinerii germani care doreau să ocupe în viitor funcții de conducere în partid trebuiau să se înscrie la una dintre nou construitele Școli „Adolf Hitler“. Aceste școli, aflate sub egida Tineretului Hitlerist, puneau accentul pe educație fizică și militară. Absolvenții cu cele mai bune rezultate aveau să-și continue pregătirea la școlile de cadre (*Ordensburgen*) – trei dintre acestea au fost construite, cu costuri uriașe, în Renania, Bavaria și Pomerania –, unde un grup de elită urma să fie instruit temeinic în biologie rasială, atletism avansat și ideologie. La aceste *Ordensburgen* urmau să meargă și actualii lideri de partid pentru instructaj sau pentru a-și continua educația. Școlile superioare urmau să pregătească instructori pentru Școlile „Adolf Hitler“ și pentru *Ordensburgen*, făcându-l pe Rosenberg stăpân peste întreg sistemul educațional de partid.

Mai mult, instituția lui Rosenberg urma să instruiască personalul de partid responsabil cu îndoctrinarea și să devină un centru nazist de cercetare. Pe tot cuprinsul țării urmau să fie înființate filiale pentru studierea comunismului, teologiei, „igienii rasiale“, folclorului germanic, artei ș.a. Primul institut de acest tip a luat ființă în Frankfurt, unde cercetătorii naziști au trecut imediat la studiul unei probleme stringente: cea a evreilor.

Instituțiile necesită biblioteci, iar bibliotecile necesită cărți. În ianuarie 1940, Hitler le-a solicitat oficialilor de

¹ Evans, *The Third Reich in Power*, pp. 285-286.

partid și din guvern să sprijine eforturile lui Rosenberg de a strânge cărți pentru Școala superioară¹. Rosenberg a convins administrația orașului să-i pună la dispoziție colecția de volume evreiești și a început să cumpere alte biblioteci.

În zorii războiului, Rosenberg a întrezărit o nouă oportunitate. Pe 18 iunie, la patru zile după cucerirea Parisului, unul dintre angajații ideologului a descoperit că cele mai importante institute evreiești și masonice din capitala franceză fuseseră abandonate; arhivele lor reprezentau o mină de aur pentru institutul de cercetare al lui Rosenberg.

Speculând la maximum această oportunitate, Rosenberg i-a cerut Führerului permisiunea să trimită un grup operativ să recupereze materialele abandonate de evreii ce fugiseră din calea invaziei, pentru a putea fi studiate în viitor. Hitler și-a dat numaidecât acordul, și astfel a luat ființă rău-famatul Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg (Grupul Operativ Reichsleiter Rosenberg). În scurt timp, membrii săi, sprijiniți de Gestapo, de Serviciul de Securitate SS și de poliția secretă militară (*Geheime Feldpolizei*), jefuiau bibliotecile, arhivele și colecțiile private de pe întreg cuprinsul Olandei, Belgiei și Franței.

Au luat în vizor colecțiile a două instituții evreiești importante din Paris, punând mâna pe 50 000 de volume, aparținând Alliance Israélite Universelle și École Rabbinique.

¹ Detalii ale jafului din biblioteci și arhive sunt extrase din Collins, *The Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg and the Looting of Jewish and Masonic Libraries During World War II*: pp. 24-34, și Grimsted, *Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder*, pp. 25-35.

Au confiscat 20 000 de cărți din Lipschutz, cunoscuta librărie din Paris. Au prădat mari colecții private aparținând familiei Rothschild. Au ocupat cele mai importante loje masonice; în închipuirea lui Rosenberg, acestea erau „organizații beligerante”¹. Și dat fiind că era o acțiune orchestrată de Rosenberg, grupurile operative au vânat bibliotecile ruse și ucrainene din Vestul aflat sub ocupație. Einsatzstab a intrat într-o acerbă competiție cu alte grupări, în special cu Biroul Principal al Securității Reichului condus de Himmler, care urmărea crearea unei mari biblioteci secrete destinate cercetării², pentru a contribui la investigarea dușmanilor nazismului. Totuși, Rosenberg a reușit să adune în scurt timp sute de mii de volume. În august 1940 au fost transportate 1 224 de cutii pline cu cărți în 11 vagoane de tren³. „Cărțile confiscate de Einsatzstabul meu în Paris sunt, fără îndoială, unice”⁴, scria el în jurnal.

La noul său Institut pentru Cercetarea Problemei Evreiești din Frankfurt, Rosenberg aduna cea mai mare colecție de cărți iudaice, ce urma să conțină sute de mii de volume furate. Voia să ofere cercetătorilor bibliografia necesară studierii în amănunțime a celui mai mare dușman al Germaniei. „Oricine va dori să studieze problema

¹ Interogatoriul lui Rosenberg, 25 septembrie 1945, 14.15-16.30, Arhivele Naționale, M1270, rola 17.

² Starr, „Jewish Cultural Property under Nazi Control“, pp. 45-46; Grimsted, „Roads to Ratibor“, pp. 409-410. Arhiva RSHA deținea în jur de două milioane de volume.

³ Petropoulos, *Art as Politics in the Third Reich*, p. 128.

⁴ Jurnalul lui Rosenberg, 28 martie 1941.

evreiască în viitor va trebui să meargă la Frankfurt“¹, nota el în jurnal.

În curând însă, atribuțiile grupului operativ condus de Rosenberg aveau să se înmulțească semnificativ. Pe măsură ce liderii celui de-al Treilea Reich inspectau teritoriile proaspăt cucerite, interesul le-a fost stârnit de obiecte mult mai prețioase decât mormanele de cărți prăfuite.

Hitler dorea înființarea unui mare complex muzeal în Linz², Austria, orașul în care copilărise. Vizita sa fulger din 1938 la galeriile Uffizi și Borghese din Florența îl încredințase că țara sa nu dispunea de operele de talie mondială de care ar fi avut nevoie muzeul său. Însă lucrurile aveau să se schimbe. În Germania, Gestapoul confisca opere de artă și alte obiecte de valoare de la evrei pentru a fi „păstrate în siguranță“. Cele mai bune urmau să ia calea Linzului și a altor muzee din Germania, iar restul avea să fie vândut sau distrus.

În 1939, pe măsură ce obiectele de artă se revărsau în depozitele nemțești, Hitler l-a însărcinat pe istoricul de artă Hans Posse să sorteze prin grămezile de artă confiscate și să aleagă articolele potrivite pentru muzeul Führerului. Având la dispoziție un buget aproape nelimitat și autorizat să se tocmească la sânge, Posse a început să achiziționeze noi obiecte de artă de pe piață.

¹ *Ibid.*, 2 februarie 1941.

² Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 41-46; James S. Plaut, „Hitler's Capital“, *The Atlantic*, octombrie 1946.

Avea însă un rival, în persoana lui Herman Göring, care era neîntrecut în materie de jafuri în Germania nazistă¹. Göring se considera un renașcentist. Își împodobise locuința din Berlin cu picturi împrumutate din muzeele germane. Ecranul său de proiecție era mascat de o uriașă pictură semnată de Rubens. Göring a început să-și îmbogățească colosala colecție de artă după venirea naziștilor la putere. În 1936, când Hitler l-a numit la cârma economiei germane, cuferele lui Göring s-au umplut de fonduri guvernamentale, iar afaceriștii au început să-l copleșească cu daruri generoase. La 80 de kilometri nord de Berlin, în pădurea Schorfheide, Reichsmarschallul a ridicat un conac extravagant, numit Carinhall, pe care oaspeții străini îl considerau remarcabil nu doar pentru dimensiunile sale impunătoare, ci și pentru opulență. Sute de picturi îi întâmpinau pe vizitatori, alături de uriași lei și bizoni împăiați. Ținea pe birou o cupă cu diamante pentru a avea cu ce să se joace în timpul întâlnirilor.

După alipirea Austriei, germanii au prădat Viena². Mai multe familii importante și-au pierdut colecțiile; o seamă de evrei și-au cedat posesiunile în schimbul permisiunii de a emigra. Bijuteriile coroanei Sfântului Imperiu Roman³ – sceptre, globuri, cartea de rugăciuni a lui Carol cel Mare, toate bătute în nestemate – au fost confiscate de primarul

¹ Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 35-37; James S. Plaut, „Loot for the Master Race“, *The Atlantic*, septembrie 1946.

² Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 37-41.

³ *Ibid.*, p. 40.

Nürnbergului pe motiv că, după ce făcuseră parte din tezaurul oraşului timp de patru secole, fuseseră duse la Viena în 1794 pentru a fi păstrate în siguranță, fără a fi returnate.

Anul următor, după cucerirea Poloniei, naziştii şi-au însușit cel mai mare iconostas în stil gotic din lume, opera sculptorului german Veit Stoss, din Bazilica Sfânta Maria din Cracovia, şi au furat lucrări faimoase de Rembrandt, Rafael şi Leonardo.

În Olanda, agenţii lui Göring se îngrijeau deja să achiziţioneze prada în mare grabă, în vreme ce armatele Aliate erau încercuite la Dunkirk. Nimic nu părea să scape din plasa naziştilor¹: averile celor arestaţi, ale celor care se refugiaseră din calea invaziei, ale celor care-şi lăsaseră operele de artă în galerii şi ale celor care încercaseră să-şi scoată obiectele de valoare din ţară.

Nu toate operele de artă au fost jefuite făţiş. Naziştii au încercat să dea operaţiunii o brumă de legalitate², cumpărând colecţiile. Însă vorbim de vânzări forţate, la preţuri scăzute, sub ameninţarea confiscării. „Dacă nici de data asta nu te poţi hotărî – l-a avertizat Göring pe un negustor belgian şovăielnic –, voi fi nevoit să-mi retrag oferta, şi-atunci lucrurile vor intra pe fâgaşul lor obişnuit, fără ca eu să pot împiedica mersul lor.”³

¹ *Ibid.*, pp. 101-102.

² *Ibid.*, pp. 104-109.

³ *Ibid.*, p. 107.

Uneori, vânzătorii disperați primeau viză de ieșire. Un astfel de negustor de artă a dat la schimb patru tablouri de Brueghel pentru libertatea a doi angajați evrei. Altul a izbutit să obțină vize pentru 25 de rude în schimbul *Portretului unui bărbat din familia Raman*. Una dintre cele mai de seamă tranzacții a fost legată de colecția lăsată în urmă de Jacques Goudstikker, evreu și mare negustor de vechi maeștri. În mai 1940 a fugit pe mare din calea naziștilor, dar a căzut printr-o deschizătură neacoperită din hala navei și și-a rupt gâtul. Doi dintre angajații săi au convins-o pe văduva lui Goudstikker că, dacă nu vor vinde colecția la un preț redus, toate tablourile vor fi confiscate. În urma tranzacției, Göring s-a ales cu 600 de picturi, printre care nouă de Rubens.

În vara lui 1940, naziștii și-au îndreptat privirile spre Franța înfrântă. Hitler a cerut ca arta să fie „protejată“, iar ambasadorul lui Ribbentrop, Otto Abetz, și-a asumat această însărcinare. Trupele sale au jefuit seifurile băncilor, galeriile de artă și locuințele evreilor. Ambasada s-a umplut de pradă. Însă ofițerii militari, gândind că nu ambasadorul, ci ei fuseseră însărcinați cu tezaurul artistic, s-au opus agresivității sale și au încercat să împiedice expedierea obiectelor confiscate din țară. Și alții voiau să pună mâna pe pradă, printre aceștia și Goebbels, în calitate de șef al Camerei de Cultură a Reichului.

Însă de data aceasta, Rosenberg le-a luat-o înainte rivalilor săi. Hitler a pus operațiunea de însușire a

„posesiunilor evreiești fără posesor“¹, potrivit ordinului emis de el, în sarcina Einsatzstabului. Spre deosebire de Göring, Rosenberg nu era interesat să colecționeze artă. Se putea conta pe el că va strânge servil și conștiincios prada pentru Führer.

Firește, agenții lui Göring își începuseră deja activitatea în Franța, astfel că Rosenberg i-a scris numaidecât, nădăjduind într-o colaborare deplină. Reichsmarschallul i-a răspuns încântat, oferind soluții pentru una dintre problemele lui Rosenberg: transportul operelor de artă în Germania. Cum vagoane de tren nu se prea găseau, Göring i-a pus Luftwaffe la dispoziție pentru a-l ajuta să împacheteze, să pregătească, să protejeze și să expedieze obiectele de artă.

Cei doi lideri naziști aveau o relație complicată. În scurta perioadă în care Rosenberg se aflate în fruntea partidului, 1923-1924, iar Göring în exil, vindecându-se de pe urma împușcăturii suferite în timpul tentativei eșuate de puci, ideologul l-a exclus pe Göring de pe listele de partid, iar Göring îi purta în continuare ranchiună. Zece ani mai târziu, șeful Gestapoului, Rudolf Diels, îi pasa lui Göring dosare despre membrii cu purtări neloiale din Ministerul Prusac de Interne și îi furniza totodată informații despre alți naziști. În memoriile sale, Diels susținea că în dosarul

¹ Ordin dat de Keitel pe 17 septembrie 1940, reprodus drept 138-PS, aflat în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, pentru urmărirea penală a crimelor Axei, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 3, p. 186.

lui Rosenberg se aflau scrisori de dragoste¹ către o evreică pe nume Lisette Kohlrausch, care fusese arestată de Gestapo. Rosenberg izbutise s-o elibereze, însă aventura lor risca să îl compromită. Într-o clipită, Göring ar fi putut să-i dezvăluie episodul lui Hitler și să pună capăt carierei lui Rosenberg. (În caz că au existat vreodată, scrisorile invocate de Diels s-au pierdut.)

Cu toate acestea, spre mijlocul lui 1940, susținerea lui Göring a fost ca o binecuvântare pentru Rosenberg². Cei doi rivali s-au supus imediat autorității Einsatzstabului. Devisenschutzkommando, divizia de control al valutei aflată în subordinea lui Göring, a predat din proprie inițiativă operele de artă descoperite agenției lui Rosenberg. Naziștii păreau să-și găsească drum spre cele mai importante galerii, muzee, bănci, depozite și locuințe private fără ajutorul francezilor. O martoră oculară descria în jurnal camioanele uriașe ce opreau în fața caselor evreilor înstăriți. „Tapițerii, covoare, busturi, capodopere, porțelanuri, mobilă, păături și așternuturi frumoase au fost duse în Germania.”³

Micul muzeu Jeu de Paume din Place de la Concorde a fost folosit ca depozit central, iar istoricii de artă angajați de Rosenberg au făcut cu greu față numărului mare de

¹ Diels, *Lucifer Ante Portas*, p. 76. Vezi și Lüdecke, *I Knew Hitler*, pp. 650-651. Istoricii resping mărturia lui Diels, din lipsa dovezilor. Vezi Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 699, n. 360.

² Petropoulos, *Art as Politics in the Third Reich*, pp. 133-134.

³ Rosbottom, *When Paris Went Dark*, p. 71.

lucrări primite. „Apelând la toate mijloacele disponibile, am descoperit și confiscat toate colecțiile de artă evreiești, ascunse fie în locuințele evreilor din Paris, fie în castelele din provincii sau în depozite și în alte asemenea clădiri“¹, îi raporta ideologul lui Hitler. „Evreii care-au scăpat au știut cum să camufleze ascunzătorile acestor lucrări de artă.“ Celebrele colecții de artă ale familiei Rothschild fuseseră împrăștiate prin Paris, Bordeaux și în Ținuturile Loarei.

Luând prânzul cu Hitler la începutul lui septembrie, Rosenberg i-a povestit cu încântare despre descoperirea făcută într-un palat Rothschild din Paris. Într-o pivniță secretă, ce se ascundea sub o trapă, găsiseră 62 de lăzi pline cu cărți și documente, precum și un cufăr mic ce conținea nasturii de porțelan purtați în vechime de însuși Frederic cel Mare.²

Interogat la finele războiului cu privire la confiscarea operelor de artă și a antichităților fără despăgubiri, Rosenberg s-a justificat simplu: „Proprietarii erau cu toții plecați“³.

Rosenberg a înțeles destul de curând că întovărășirea cu Göring avea să-l coste.

Göring a legat prietenii strânse cu membrii Einsatzstab din Paris, în special cu Kurt von Behr – același von Behr

¹ Scrisoarea și raportul lui Rosenberg către Hitler, 16 aprilie 1943, reprodus ca 015-PS, aflat în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 41-45.

² Jurnalul lui Rosenberg, 6 septembrie 1940.

³ Interogatoriul lui Rosenberg, 25 septembrie 1945, 14.15-16.30, Arhivele Naționale, M1270, rola 17.

care, cinci ani mai târziu, avea să-i îndrume pe Aliați către scrierile secrete ale lui Rosenberg din abația Banz. Arogant și încrezut, von Behr s-a născut într-o familie de aristocrați și a fost la un moment dat în fruntea Crucii Roșii Germane¹. Cu toate că nu mai slujise sub drapel din Primul Război Mondial, a aranjat să fie numit locotenent-colonel de administrația militară din Paris. Vorbea franceza, ieșea la plimbare în uniforme înzorzionate, își făcea relații sus-puse și dădea petreceri luxoase. Soția sa era britanică, dar nu-și suferea țara de baștină. Unii membri ai Einsatzstabului se plâneau că von Behr era „un narcisist lipsit de scrupule“ care n-avea habar de artă și-și dădea aere de gangster. Von Behr ieșea în evidență chiar și într-un regim devenit notoriu pentru rapacitatea sa.

Potrivit unei anchete efectuate de Biroul american pentru Servicii Strategice la sfârșitul războiului, unitatea Einsatzstab din Paris era unică în imperiul lui Rosenberg. Bărbații aflați la conducerea ei întrețineau relații fățișe cu secretarele. O femeie „și-a însușit obiecte de valoare precum blănuri, bijuterii sau argint“² și s-a angajat într-o luptă acerbă cu o colegă, ce a degenerat în „denigrări isterice și învinuiri reciproce“. O altă angajată a fost bănuită că își spiona colegii pentru șeful ei. Administrația militară a ajuns să-l deteste pe von Behr și întreaga sa operațiune.

¹ Dreyfus, *Nazi Labour Camps in Paris*, pp. 9-10.

² Unitatea OSS pentru Investigarea Deposedării Bunurilor de Artă, Coroborarea Raportului de Interogări, nr. 1, Activitatea Einsatzstab, Rosenberg în Franța, august 1945, Arhivele Naționale, M1782, rola 1.

Göring a sosit la Paris pentru achiziții la începutul lunii noiembrie¹. Agenții săi inspectaseră colecțiile private înainte de confiscare și se îngrijiseră ca toate lucrările valoroase să fie expediate la Jeu de Paume.

Von Behr a organizat, cu deosebită atenție, un vernisaj privat în cinstea Reichsmarschallului la galerie. S-a băut șampanie, iar muzeul a fost decorat cu palmieri, mobilă elegantă și covoare fine. Invitatul de onoare s-a plimbat toată ziua printre exponate și s-a întors două zile mai târziu pentru a cumpăni valoarea altor lucrări. Și-a însușit circa 24 de lucrări – un Rembrandt, un van Dyck, o serie de vitralii și câteva tapiserii – și a pregătit altele, în chip strategic, pentru Führermuseum, dintre acestea făcând parte și capodopera lui Vermeer, *Astronomul*.

La finalul vizitei, Göring a dat cu obrăznicie ordine privind împărțirea prăzii, cu toate că nu avea nicio putere asupra Einsatzstabului și a obiectelor de artă confiscate în Paris.

Întâi, stabilise Göring, reprezentanții lui Hitler urmau să revendice obiectele de artă destinate muzeului din Linz. Apoi, Göring avea să-și oprească lucrările necesare pentru „desăvârșirea colecțiilor Reichsmarschallului“. Venea rândul lui Rosenberg să-și însușească obiecte de artă pentru Școala sa superioară. În cele din urmă, muzeele germane și franțuzești puteau să-și împartă resturile. Dorind să apară binevoitor, Göring a hotărât ca obiectele de artă rămase – dacă, într-adevăr, mai rămăsese ceva – să fie vândute în

¹ Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 127-128.

cadrul unei licitații, iar câștigurile să fie donate văduvelor și orfanilor de război.

La trei săptămâni după campania de achiziții a lui Göring, Rosenberg a sosit la Paris, un oraș pe care nici măcar naziștii n-au îndrăznit să-l bombardeze. „N-am nicio intenție să atac minunata capitală a Franței”¹, spunea Hitler pe măsură ce armatele sale avansau prin Franța în vara lui 1940. Asta și din motive de ordin strategic. Naziștii știau că distrugerea Parisului – așa cum făcuseră cu Rotterdamul – ar fi atras mânia britanicilor, pe care încă sperau să-i aducă la masa negocierilor după înfrângerea Franței. Însă Hitler admira orașul pentru frumusețea și eleganța sa. Îl considera „una dintre nestematele Europei” și jurase să-l protejeze.

La două săptămâni după ce trupele germane au pătruns nestingherite în Paris, Führerul a făcut turul orașului într-un Mercedes decapotabil. Străzile erau nefiresc de pustii: aproape patru milioane de locuitori fugiseră din calea invaziei. Hitler a poposit în fața Operei, pentru a admira arhitectura clădirii, apoi la Domul Invalizilor, pentru a vizita mormântul lui Napoleon. A și pozat pentru instantaneul pe care și-l doresc toți turiștii în Paris, cu Turnul Eiffel în spate.

Naziștii nu au distrus Parisul, dar și-au făcut simțită prezența. Când, în urma înfrângerii, s-au întors la casele lor, parizienii și-au găsit orașul năpădit de soldați tineri

¹ Rosbottom, *When Paris Went Dark*, pp. 30, 66-67.

în uniformă. Aveai impresia că de la fiecare balcon atârna câte-o svastică. În marile intersecții au apărut peste noapte indicatoare rutiere în germană. Străzile denumite în cinstea unor evrei faimoși au fost rebotezate. Marele Palat de pe Champs-Élysées, acum pustiu, slujea ca depou de camioane, iar administrația germană a ocupat multe dintre cele mai faimoase și mai luxoase hoteluri și palate din oraș; o trecere în revistă a clădirilor rechiziționate de armată s-ar întinde pe 600 de pagini¹.

Naziștii se delectau cu plăcerile oferite de Paris: restaurante și cafenele, cluburile de noapte, cazinoul parizian, Folies Bergère. Burdușiți cu franci cumpărați la cursuri extrem de favorabile, au dat năvală în magazinele elegante și în prăvăliile stradale. Erau bucuroși să lase „Parisul să fie Paris“, după cum ordonase Ministerul Propagandei. Numeroși soldați, fie staționați în Paris, fie sosiți în permisie, apelau la noul ghid turistic german, publicat la o lună după ocupație. „Pentru cei mai mulți dintre noi, Parisul este un tărâm necunoscut. Explorându-l, ne încercăm sentimente contradictorii: superioritate, curiozitate și neliniște. Numele Parisului are o rezonanță aparte.“² În mărturiile bunicilor lor, care luptaseră împotriva Franței în 1870, acest nume era „misterios, nemăiîntâlnit. Acum, suntem aici și ne putem bucura de el după cum dorim“.

Rosenberg a mers la Paris pentru a ține o prelegere la Palatul Bourbon, fosta reședință a camerei inferioare a

¹ *Ibid.*, p. 101. Istoricul Cécile Desprairies a supravegheat recensământul.

² *Ibid.*, p. 11.

Parlamentului francez, actualmente sediul administrației naziste. Mareșalul Luftwaffe, Hugo Sperrle, precum și alți comandanți militari se aflau printre cei 600 de oameni adunați în impunătoarea sală semicirculară a palatului pentru a lua parte la cuvântarea lui Rosenberg.

„Un sentiment ciudat să vorbesc în acest loc, de unde Clemanceau și Poincaré au tunat împotriva Reichului și unde a originat agitația mondială împotriva Germaniei din nou și din nou“, nota Rosenberg mai târziu în jurnal. „Am fost primul care a vorbit despre revoluția național-socialistă la mormântul Revoluției franceze, ca să spun așa“¹. Prelegerea lui Rosenberg, intitulată „Sânge și aur“, s-a bucurat de multă atenție în presa pariziană. „Din câte-am înțeles, discursul a fost subiectul zilei pentru toți francezii“, scria mai târziu în jurnal. „Prinși între biserică și democrație, au întrezărit o nouă cale spirituală. Totuși, nu ne putem aștepta deocamdată la o schimbare lăuntrică a Franței... Francezul încă nu a realizat proporțiile prăbușirii sale.“

În acea seară, Rosenberg a luat parte la o petrecere la hotelul Ritz, apoi a vizitat proaspăt renovatul și opulentul Palat Luxemburg, în care se instalase Sperrle. Curând după înfrângerea Franței, Luftwaffe a început bombardarea aeroporturilor, infrastructurii și a orașelor britanice în vederea unei invazii amfibii peste Canalul Mânecii. După câteva luni de încleștări aeriene, avioanele britanice Spitfire și Hurricane au dobândit supremația aeriană în dauna Messerschmitturilor nemțești, iar în septembrie 1940, Hitler a abandonat planurile

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 2 februarie 1941.

de atac. Însă Războiul fulger a continuat cu bombardamente nocturne asupra Londrei, Liverpoolului și a altor orașe britanice, care i-au forțat pe englezi să fugă în adăposturi. În Paris, Sperrle i-a prezentat lui Rosenberg fotografii aeriene ale distrugerilor provocate de piloții săi.

Tot în acele zile, Rosenberg i-a vizitat și pe membrii Einsatzstabului, care munceau din greu în Jeu de Paume. În onoarea sa, muzeul a fost ornat cu crizanteme. „Erau expuse multe obiecte prețioase“, nota în jurnal. „Rothschild, Weill, Seligmann etc. au fost nevoiți să renunțe la câștigurile acumulate într-o sută de ani de bursă: nenumărate [lucrări de] Rembrandt, Rubens, Vermeer, Boucher, Fragonard, Goya etc. etc., alături de sculpturi străvechi, goblenuri etc. Evaluatorii au estimat valoarea lor la aproape un miliard de mărci!“ Rosenberg avea însă motive de îngrijorare. Göring revendicase deja o parte din operele de artă.

La întoarcerea din Paris, Rosenberg a fost la un pas de moarte¹. După ce a asistat la o piesă de teatru, ideologul a plecat grăbit la aeroport, unde a urcat la bordul avionului mareșalului Gerd von Rundstedt, cu care urma să străbată cei 1 000 de kilometri până la Berlin. La întoarcerea în Paris, aparatele de măsurat au înghețat, astfel că pilotul a fost nevoit să se întoarcă din drum. A aterizat în așa grabă, că aripile avionului s-au izbit de pământ. „Când a aflat vestea, Sperrle l-a apucat de nasturi și aproape că l-a ridicat în aer pe sărmanul pilot“, povestea Rosenberg.

¹ *Ibid.*

În Berlin, Rosenberg a început demersurile pentru a-l ține pe Göring departe de lucrările de artă jefuite în Franța¹.

Reichsmarschallul i-a trimis o scrisoare în care se angaja să respecte întru totul autoritatea Einsatzstabului. Menționa însă, pe bună dreptate, că agenții lui și sursele sale de informație contribuiseră la localizarea unui număr mare de lucrări, motivând astfel însușirea câtorva obiecte – „un mic procent“, potrivit spuselor sale – pe care se angaja să le doneze Reichului la sfârșitul vieții.

Rosenberg l-a trimis pe consilierul său artistic domiciliat în Berlin, Rober Scholz, să discute cu Einsatzstabul din Paris. Acesta l-a informat că, în fapt, Göring plănuia „să expedieze o sumedenie“ de lucrări artistice la Carinhall. Era un semnal de alarmă. Oare nu Hitler urma să decidă soarta operelor confiscate? Rosenberg spera într-o intervenție a Führerului. L-a pus pe Scholz să-i propună aghiotantului lui Hitler din biroul Cancelariei, într-o scrisoare, transportarea cât mai grabnică a unui echivalent de 15 vagoane de obiecte de artă din Franța, pentru a fi despachetate, inventariate și predate Führerului.

La 31 decembrie, Hitler a hotărât care dintre lucrările de artă confiscate din Franța urmau să ia calea muzeului, revendicând 45 de picturi, o serie de tapiserii, precum și câteva articole de mobilă franceză din secolul XVIII. Majoritatea acestor lucrări aparținuseră familiei Rothschild: *Astronomul* lui Vermeer, un Rembrandt, două lucrări de

¹ Raportul de Interogare Coroborat, OSS, nr. 1; Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 130-132.

Goya, trei de Rubens și, totodată, trei de Boucher. Acestea au fost transportate la München în februarie cu trenul special al Reichsmarschallului și depozitate în câteva adăposturi antiaeriene din Führerbau. Göring și-a însușit 59 de lucrări.

Însă jaful de-abia începuse.

Într-un final, naziștii aveau să confişte circa o treime din toate colecțiile private de artă din Franța.

În același registru, Einsatzstabul a confiscat circa 22 000 de lucrări provenite din peste 200 de colecții private evreiești din Franța: picturi în ulei, acuarele, desene în creion, sculpturi în bronz, tapiserii, monede, porțelanuri, bijuterii și vase antice. Între 1941 și 1944, nu mai puțin de 29 de transporturi au fost depozitate în șase castele germane, printre care și vestitul castel Neuschwanstein, situat pe înălțimile neospitaliere din sud-vestul Münchenului. Naziștii au confiscat *Marchiza de Pompadour* a lui Boucher, precum și *Scăldătoarea de la Bethesda* a lui Panini. Au mai confiscat portretul unei femei de Frans Fiais, un peisaj cu port, de Vernet și o compoziție figurativă la râu, de Berchem.

Francezii s-au împotrivit în zadar. Agenții lui Rosenberg le-au amintit că germanii suprimau o conspirație internațională a evreilor. Comorile inestimabile confiscate din Franța reprezentau doar o simplă despăgubire pentru „sacrificiile uriașe făcute de Reich pentru popoarele Europei“.

Göring a făcut minimum 20 de vizite la Jeu de Paume și a însemnat aproape 600 de lucrări artistice. Într-una din vizite i-au fost prezentate 22 de cufere cu bijuterii confiscate din reședințele provinciale ale familiei Rothschild. După

o trecere în revistă a obiectelor, printre care se aflau și pandantive din secolul XVI, Göring a ales șase dintre cele mai prețioase și le-a vârat în buzunar.

Rosenberg nu agreea deloc amestecul lui Göring în operațiunea sa. Mereu loial mișcării, ideologul considera că aceste comori nu aparțin unui singur individ, ci întregului partid, drept „recompensă pentru cei 20 de ani de lupte împotriva evreimii“.

Ulterior, Rosenberg avea să susțină că interzisese „într-o manieră categorică tuturor colaboratorilor mei să-și însușească până și cel mai neînsemnat obiect pe post de suvenir“¹. Dar nu a fost nicio clipă în măsură să-l împiedice pe Göring să-și însușească tot ce-i poftea inima. Mai târziu s-a descoperit că nici Rosenberg nu era ferit de ispită. Își decorase locuința din Berlin cu trei picturi valoroase din Olanda, printre care și o lucrare a portretistului olandez Frans Hals².

Până la urmă, amândoi au obținut ce și-au dorit: Göring s-a ales cu o parte din operele de artă jefuite, iar Rosenberg cu frâiele unei operațiuni considerate drept unul dintre cele mai mari jafuri de artă din istorie.

Einsatzstabul lui Rosenberg a editat volume întregi cu fotografii, îmbrăcate în piele, pentru a documenta tezaurul aflat acum în posesia Germaniei. În aprilie, Rosenberg i-a trimis câteva volume lui Hitler, „din dorința de a vă

¹ Interogatoriul lui Rosenberg, 25 septembrie 1945, 14.15-16.30, Arhivele Naționale, M1270, rola 17.

² Vezi Davidson, *The Trial of the Germans*, p. 139. Rosenberg a declarat că erau cadouri.

însenina puțin ziua de naștere, mein Führer“¹. Avea însă mai multe și se angaja să i le înmâneze în persoană, „nădăjduind că acest scurt periplu prin frumusețile artei, care vă sunt atât de apropiate sufletului, vor aduce o rază de bucurie și splendoare în augusta voastră viață“.

În ceea ce privește picturile „degenerate“, în care se înscriau impresioniștii francezi sau alte opere moderne ce lezau atât de mult simțul estetic al naziștilor, acestea au fost vândute în schimbul vechilor maeștri. Anchetatorii americani au descoperit că, într-una din aceste tranzacții, Göring a aprobat învoiala cu un negustor german de artă din Paris, pe nume Gustav Rochlitz, care a revendicat 11 lucrări de Degas, Matisse, Picasso, Renoir și Cézanne (printre alții) în schimbul „unui portret extrem de îndoielnic de Tițian și al unei picturi de duzină aparținând lui Jan Weenix“.

Ulterior, alte lucrări moderne (Picasso, Miro, Dali) au fost smulse din ramă, duse în grădina muzeului Jeu de Paume și arse laolaltă cu gunoiul². Pe lista întocmită meticulos de Einsatzstab, numele lucrărilor condamnate erau tăiate și însemnate cu un singur cuvânt: *Vernichtet*. Distrus.

În primăvara lui 1941, Rosenberg a devenit preocupat de o formă mult mai sinistră de distrugere. Nu opere de artă, ci vieți umane.

¹ Scrisoare și raport trimise de Rosenberg către Hitler, 16 aprilie 1943, reprodus drept 015-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 41-45.

² Nicholas, *The Rape of Europa*, p. 170.

Tanc al Diviziei SS Totenkopf („Cap de mort“) gonește prin Uniunea Sovietică în primele zile ale Operațiunii Barbarossa, din vara lui 1941. (*Bundesarchiv, Bild 1011-136-0882-12/Albert Cursian*)

„Rosenberg, a sosit clipa ta de glorie“

Germanii care au deschis radiourile spre sfârșitul lunii martie 1941 au auzit glasul primului ideolog al Führerului răsunând pe calea undelor. Rosenberg vorbea despre evrei și, cu toate că exprimarea sa era formală și bombastică, orice ascultător perspicace va fi deslușit intențiile criminale din cuvintele sale.

„Suntem încredințați că acest mare război constituie o adevărată revoluție mondială de purificare biologică“¹, rostea ideologul. „În aceste clipe considerăm că problema evreiască este una dintre cele mai importante probleme politice cu care ne confruntăm în Europa, o problemă ce trebuie rezolvată și care va fi rezolvată. Și nădăjduim, ba chiar știm astăzi că toate popoarele Europei se vor ralia până la urmă acestei purificări.“

¹ Raport asupra discursului lui Rosenberg în *Völkischer Beobachter*, 29 martie 1941, reprodus drept 2889-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, pentru urmărirea penală a crimelor Axei, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 5, pp. 554-557.

Demnitarii naziști s-au întrunit în primăria medievală a Frankfurtului pentru a inaugura noul Institut de Cercetare a Problemei Evreiești al lui Rosenberg. Câțiva reporteri, scriitori și oficiali de rang secund antisemiți din zece state europene s-au reunit în orașul german pentru a dezbate eliminarea evreilor de pe continent¹. Cu toții știau că era momentul oportun. Acum că naziștii controlau o porțiune enormă din Europa, dușmanii evreilor aveau în cele din urmă posibilitatea să-și pună în aplicare pornirile criminale². Rosenberg a participat la prima parte a conferinței, dar, fiind chemat de urgență la Berlin de către Führer, n-a mai izbutit să se întoarcă în timp util la Frankfurt, astfel că și-a citit discursul inaugural în capitală, de unde a fost difuzat în întreaga țară.

Acest război urma să extermine „toți microbii evreiești ce contaminau rasa, precum și progeniturile lor“, le-a spus ascultătorilor. „Toate națiunile caută o soluție la această problemă și trebuie spus cât se poate de răspicat: Nu mai putem tolera amestecul degetelor soioase ale marilor afaceriști evrei în interesele *volk*-ului german și ale celorlalte popoare europene. Totodată, nu mai suntem dispuși să acceptăm ca prin satele și orașele germane să zburde corciturile evreilor și negroteilor în locul copiilor

¹ Demnitarii din Norvegia, Danemarca, Olanda, Belgia, România, Bulgaria, Ungaria, Slovacia și Italia erau susținători ai naziștilor. Printre ei se afla și un editor de ziar antisemit din Belgia, un consilier judecătoresc din Olanda ocupată și Vidkun Quisling, care colaborase cu naziștii în timpul invaziei Norvegiei.

² Jurnalul lui Rosenberg, 28 martie 1941.

germani.“ Rămânea o singură întrebare: „unde să-i ducă pe evrei?“ Ideea unui stat evreiesc independent era perimată; nu fusese decât un vicleșug sionist menit să creeze o bază de unde evreii puteau să-și continue planurile perfide de dominare mondială. Rosenberg a sugerat deportarea lor într-o rezervație, unde urmau să fie ținuți „sub supravegherea competentă a poliției“.

Oricâte sacrificii logistice erau necesare, „noi, în calitate de național-socialiști, avem un răspuns categoric la toate întrebările: pentru Germania, problema evreiască va fi rezolvată de-abia când ultimul evreu va fi părăsit marele Reich german“, glăsuia Rosenberg. „Pentru Europa, problema va fi rezolvată de-abia când ultimul evreu va fi părăsit continentul european.“ În timp ce rostea acele cuvinte, Rosenberg știa că pentru prima oară în viața lui avea ocazia să-și pună vorbele în practică. Hitler îi oferise în cele din urmă puterea să-și lase amprenta asupra istoriei.

Însă în iulie 1940, Hitler își îndreptase deja atenția spre ținta sa supremă: Uniunea Sovietică. Până la urmă, Rosenberg avusese dreptate. În ciuda pactului istoric cu Moscova, Hitler urmărise în secret, încă de la bun început, distrugerea Rusiei – cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Führerul nu credea că Stalin va respecta termenii tratatului. Profitând de invazia Germaniei în vest, din mai-iunie 1940, sângerosul dictator sovietic anexase și el o serie de teritorii. Pentru început, Stalin a orchestrat

ocuparea Estoniei, Letoniei și Lituaniei, apoi a solicitat, cu succes, României să renunțe la două provincii din estul țării. Însă când Stalin a cerut Germaniei un nou rând de concesiuni în Europa de Est – controlul Finlandei și un pact cu Bulgaria ce permitea instalarea unor baze militare în cele două strâmțori de importanță strategică, Bosfor și Dardanele – Hitler a dat curs planurilor sale beligerante.

Astfel a luat naștere planul cu numele de cod Operațiunea Barbarossa. Germania urma să zdrobească armatele sovietice și să ocupe un teritoriu ce se întindea până la Urali, mult mai la est de Moscova. Când armatele germane s-au revărsat peste graniță, Hitler a rostit triumfal: „Întreaga lume va sta cu sufletul la gură”¹. În mod surprinzător, Stalin, a cărui fire suspicioasă friza paranoia, nu a dat crezare rapoartelor despre trădarea iminentă a omologului său german.

Biroul de Externe al lui Rosenberg lucra asiduu la problema rusească de aproape 10 ani. Aceste activități sunt pentru prima oară menționate în jurnal în august 1936: „E a doua oară deja când Führerul mi-a cerut să pregătesc rapoartele necesare în cazul unui atac din partea Rusiei”². Subalternii săi erau experți în probleme răsăritene. Urmăreau îndeaproape evoluția situației din Est³, lucrau la planuri de dezbinare etnică

¹ Dallin, *German Rule in Russia 1941-1943*, pp. 13-19.

² Jurnalul lui Rosenberg, 12 august 1936.

³ Kay, *Exploitation, Resettlement, Mass Murder*, pp. 18-22.

și politică a populațiilor și erau în strânsă legătură cu liderii anticomuniști. Analizau modul în care țara avea să fie împărțită la momentul potrivit. Pe tot parcursul toamnei 1940, au redactat un buletin informativ bilunar despre situația internă din Uniunea Sovietică, destinat superiorilor din partid.

Erau la curent cu supliciile îndurate de ucraineni, de bieloruși și de populațiile din vestul Rusiei de când regiunile lor fuseseră încorporate în Uniunea Sovietică¹.

La începutul anilor '30, pământurile țăranilor de pe întreg cuprinsul Uniunii Sovietice au fost confiscate, colectivizate și transformate în mari gospodării agricole. Se dorea o eficientizare a producției agricole, iar vânzarea surplusului de cereale urma să finanțeze modernizarea țării.

Primul pas a fost suprimarea țăranilor înstăriți: culacii. Comuniștii au dezlănțuit împotriva lor o propagandă cu care naziștii erau obișnuiți: nu erau oameni, ci niște maimuțe lacome. Circa două milioane de culaci au fost arestați și deportați în gulaguri. Greul acestor brutale măsuri agricole a căzut în chip disproporționat pe ucraineni. Colectivizarea a fost un eșec de proporții; surplusul de grâne anticipat a întârziat să apară. Stalin nu a renunțat la plan, cu toate că cinci milioane de țărani au murit de foame.

Orășenii care stăteau la cozile de pâine erau asaltați de copii cerșetori cu abdomenul umflat – copii care, în

¹ Descrierile politicii sovietice din anii 1930 sunt extrase din Snyder, *Bloodlands*, pp. 21-105.

chip paradoxal, nu izbutiseră să supraviețuiască la țară. Ogoarele erau păzite de soldați în miradoare, pentru a se împiedica furtul. De-acum înainte, toate grânele cultivate în gospodăriile colective erau proprietatea statului, iar păstrarea unor produse ca hrană constituia o infracțiune. Dacă nu se întruneau cotele, autoritățile îi acuzau pe țăranii de sabotaj, le percheziționau locuințele și le confiscau toată mâncarea. În multe regiuni, localnicii au recurs la canibalism.

Ignorând în chip ostentativ foametea din vara lui 1932, Stalin a plecat spre sud, într-un tren de lux, pentru o vacanță la Soci.

Cinci ani mai târziu, în timpul Marii Terori, regiunea a mai primit o lovitură. Stalin a ordonat o nouă persecuție sângeroasă a culacilor, luându-i de data aceasta în vizor pe polonezi, precum și alte minorități etnice din Ucraina și Belarus. Potrivit dictatorului, aceștia erau spioni străini ce plănuiau răsturnarea regimului comunist. „Pentru zdrobirea totală a tuturor dușmanilor noștri și a neamurilor lor!”¹

Peste 70 000 de ucraineni au fost executați în cadrul operațiunii, adesea cu un glonț în ceafă, în urma unor audieri secrete efectuate de troici, care lucrau într-un ritm febril. Zeci de mii de etnici polonezii din Ucraina și Belarus erau vârați în dube negre și duși fie în gulaguri, fie la cimitir. Soțiile lor erau trimise în exil, iar copiii duși în orfelinate, pentru a nu fi crescuți ca polonezi.

¹ *Ibid.*, p. 72

Pare de necrezut, dar aceste crime nu au stârnit proteste la nivel internațional. Dimpotrivă, au trecut aproape neobservate.

În 1940, Hitler privea spre Răsărit, hotărât să-l supună unui nou val de atrocități¹. Studiind hărțile, Führerul a închipuit o „tabula rasa“ în care urma să-și pună în aplicare utopicul plan de o mie de ani. Regiuni întinse aveau să fie curățate de elemente indezirabile, prin deportări, împușcări, înfometări sau, după cum s-a descoperit ulterior, prin gazări. Aceste regiuni urmau să fie repopulate de germani arieni, puri și loiali. Reichul își asigura astfel accesul la cerealele și petrolul necesare independenței economice. „Colonistul german trebuie să trăiască în gospodării arătoase și spațioase. Serviciile germane vor fi găzduite în clădiri superbe, iar guvernatorii, în palate“, a vestit Hitler. „Teritoriile rusești reprezintă pentru noi ceea ce India a reprezentat pentru Anglia.“²

În martie 1941, când Hitler l-a convocat pe Rosenberg, liderul german hotărâse deja că, după ce armatele sale vor năvăli în Uniunea Sovietică, decimându-și dușmanul, autoritatea urma să revină cât de curând noii administrații politice nemțești. Führerul l-a însărcinat pe Rosenberg cu ambițiosul plan de reconstrucție politică a Răsăritului aflat sub ocupație. Însă Rosenberg a sosit destul de târziu la fața

¹ Detalii ale planurilor ocupației Uniunii Sovietice sunt extrase din Kay, *Exploitation*, pp. 68-95, 120-198, și din Dallin, *German Rule*, pp. 20-58.

² Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk 1941-1944*, p. 21.

locului. Multe dintre deciziile importante fuseseră luate deja și, încă de la bun început, proiectele sale politice au rămas în umbra obiectivelor militare și economice, puse la cale cu luni în urmă.

Göring urma să supervizeze prădarea regiunii de materiile prime necesare aprovizionării fabricilor de război și, la fel de important, confiscarea alimentelor de care avea nevoie frontul domestic. În acel moment, Marina Britanică oprea și percheziționa navele care se îndreptau spre Reich, confiscând fără milă provizii vitale, materii prime și alimente – o blocadă ce risca să genereze lipsuri uriașe în Germania. Hitler nu dorea să depindă de Stalin pentru aprovizionarea cu mâncare. Dacă sovieticii aveau să folosească acest atu împotriva lui? Dacă aveau să amenințe Germania cu înfometarea, cum procedaseră cu ucrainenii în 1932¹? În Germania exista deja o penurie de pâine, legume și fructe, iar raționalizarea cărnii era iminentă. Göring se temea de colapsul frontului domestic pe motiv de stomacuri goale.

În acest context apare planul din iarna lui 1940-1941, elaborat de Herbert Backe, secretar de stat în Ministerul Alimentației și Agriculturii, sprijinit și de generalul Georg Thomas, șeful Departamentului Economiei de Război și al Armamentelor din cadrul armatei. Într-un raport prezentat lui Hitler în februarie 1941, Thomas susținea că deficitul de grâne al Germaniei putea fi remediat apelând la Ucraina, grâнарul Uniunii Sovietice.

¹ Kay, *Exploitation*, pp. 39, 141.

În teorie, și potrivit calculelor sale, o reducere modestă a consumului în Uniunea Sovietică ar fi aprovizionat Germania cu milioane de tone de grâu. Nimeni nu trebuia să-și facă griji în privința oamenilor supuși unor rații stricte, susținea Backe într-o directivă trimisă subalternilor săi în ajunul invaziei. Erau „inferiori” și, în orice caz, „timp de secole la rând, rușii au îndurat sărăcie, foamete și privațiuni. Stomacul rusului e maleabil; drept urmare, să lăsăm la o parte această pretinsă milă!”¹

În rezumatul planului de înfometare întocmit în mai de strategii lui Göring nu se aducea vorba despre rații. Locuitorii Uniunii Sovietice aveau să „îndure o foamete cumplită” în timpul războiului. Naziștii aveau de gând să taie aprovizionarea Moscovei, Leningradului și a celorlalte orașe din nord cu grâne din sud. Armatele cotropitoare urmau să pună mâna pe aceste resurse. Ce prisosea avea să fie transportat în apus, pentru a hrăni populația Germaniei și a țărilor ocupate din Europa. „Zeci de milioane de oameni de pe cuprinsul acestui teritoriu vor fi de prisos și astfel vor muri sau vor fi nevoiți să emigreze în Siberia”, se prezenta în raport. Dată fiind penuria de alimente din Germania, acestea erau măsurile care se impuneau pentru câștigarea războiului. „În această privință, lucrurile trebuie să fie cât se poate de clare.”²

¹ Dallin, *German Rule*, pp. 39-40.

² *Trial of the Major War Criminals*, vol. 36, p. 145, Kay, *Exploitation*, p. 134.

Conducerea armatei nu s-a opus acestui plan, văzând în el un imbold pentru strategia de război. Se puteau deplasa mai repede dacă își hrăneau soldații cu produse locale, dând astfel posibilitatea trenurilor să transporte mai multă muniție, combustibil și alte provizii. La fel ca în Polonia, cheia succesului era viteza. Germanii se așteptau să îngenuncheze Armata Roșie în zece săptămâni.

După ce s-a alăturat echipei de planificare, Rosenberg – „acest nazist idiot cu un talent neîntrecut în a răstălmăci istoria“¹, cum îl descria corespondentul străin William Shirer – a făcut ce știa el mai bine : să scrie note informative.

Prima notă a prezentat-o la o cină privată cu Hitler, pe data de 2 aprilie. Führerul dorea să scape puțin de agitația din birou și, astfel, cei doi au cinat în sufrageria din vechea Căminarie de pe Wilhelmstrasse, devenită, între timp, reședința lui personală. Apoi, cei doi s-au retras în sera Wintergarten de alături, sub care se întindea o grădină acoperită cu iarbă și presărată cu pomi.

În planurile prezentate lui Hitler, Rosenberg susținea aplicarea unui tratament nemilos în Rusia Mare². Naziștii trebuiau să elimine guvernul „bolșevico-evreiesc“ din

¹ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, p. 832. Shirer continuă astfel: „Dosarele voluminoase ale lui Rosenberg au fost capturate intacte, de exemplu cărțile lui, care sunt o lectură plictisitoare și nu vor fi lăsate să stânjenească lectura.“

² Termen ieșit astăzi din uz, folosit odinioară pentru teritoriile care au format nucleul Cnezatului Moscovei, iar mai târziu, al Țaratului și Imperiului Rus. (n.tr.)

Moscova și să preîntâmpine o alternativă legitimă. Industria trebuia dezmembrată, iar rețelele de transport distruse. Pământurile trebuiau pustiite și folosite „ca rezervație pentru elementele indezirabile ale populației”¹.

Rosenberg avea alte planuri pentru statele baltice, Belarus și Ucraina. În cazul lor, era nevoie să procedeze inteligent. Trebuia să fie luate în calcul anumite considerații de ordin politic. După război, acești aliați trebuiau să formeze un cordon defensiv în jurul Moscovei. Rosenberg a sugerat anexarea celor trei state baltice Germaniei, după „înlăturarea necesară” a intelectualității letone și deportarea „categoriilor rasiale inferioare” din Lituania, pe al cărei teritoriu trăiau în 1941 circa 250 000 de evrei.

Rosenberg dorea o Ucraină independentă politic și cultural, însă regiunea trebuia să asigure aprovizionarea cu materii prime și grâu, de care Germania va avea nevoie în urma războiului. Belarusul era un caz pierdut. Acest stat înapoiat și infestat de evrei nu putea să fie niciodată independent.

În urma rezumatului făcut de Rosenberg, Hitler a luat documentul pentru a-l citi după lăsarea serii. „Am de gând să înființez un departament pentru întreaga problemă rusească, și tu te vei ocupa de el”, i-a spus Hitler. „Vreau să redactezi niște instrucțiuni cuprinzătoare. Îți pun la

¹ Memoriul lui Rosenberg „The USSR”, 2 aprilie 1941, reprodus drept 1017-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 674-681.

dispoziție câți bani dorești. Rosenberg, a sosit clipa ta de glorie.”¹

Cei doi au urmărit un buletin de știri, apoi s-au întors la Wintergarten, unde au discutat până târziu despre psihologia rușilor și despre rolul evreilor în Uniunea Sovietică. „Nu are rost să-mi înșir și mai mult trăirile pe foaie“, scria Rosenberg, năucit, seara, când s-a întors acasă. „Douăzeci de ani de strădanii împotriva bolșevismului vor avea în sfârșit urmări *politice* și istorice la nivel mondial. Milioane de oameni... soarta lor va fi în mâinile mele. Germania va fi izbăvită veacuri de-acum înainte de o povară care a apăsas mereu, în diferite forme, pe umerii săi. Ce mai contează că *alte* milioane vor blestema aceste constrângeri necesare, dacă o viitoare glorioasă Germanie va binecuvânta în viitor aceste înfăptuiri!

În jurnal întâlnim și o însemnare criptică despre seara petrecută la Wintergarten. Aparent, Hitler vorbise pe lung despre viziunea lui asupra Răsăritului. Conținutul acelei discuții pare să fi fost extrem de sensibil, întrucât Rosenberg s-a ferit să-l redea chiar și în jurnalul personal.

„Nu doresc să-[l] consemnezi astăzi. Însă nu-l voi uita niciodată.”²

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 2 aprilie 1941.

² *Ibid.* Rosenberg nu a explicat mai multe în jurnalul său, iar istoricii nu pot decât să speculeze dacă Hitler a vorbit la această întâlnire despre exterminarea evreilor. Rosenberg ar fi putut fi foarte ușor uimit de numărul uriaș de slavi care, potrivit planurilor naziste, urmau a fi exterminați. Vezi Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 510.

Hitler a omis însă să-i spună lui Rosenberg că nu avea nicio intenție să-i urmeze sfaturile în privința teritoriilor răsăritene.

„Lacom și copilăros, și-a întins ghearele după putere“¹, spunea un istoric în acești ani despre Rosenberg.

Pe măsură ce se apropia clipa invaziei, era tot mai limpede că Rosenberg nu urmărea doar supervizarea administrației civile în Răsărit. Hitler hotărâse că, odată cu declanșarea conflagrației și acapararea teritoriilor sovietice, credinciosul său Reichsleiter avea să conducă noul minister. Nimeni nu credea că numirea lui Rosenberg în fruntea acestei organizații, una ce părea să dispună, în teorie, de puteri nelimitate, era o idee bună. Goebbels scria că Rosenberg e priceput la „teorie, nu la organizare“².

De la bun început, rivalii lui Rosenberg i-au pus bețe în roate. Cel mai puternic și mai lipsit de scrupule dintre aceștia era Himmler, care vreme de un an și jumătate terorizase populația Poloniei. Hitler intenționa să-l trimită pe șeful SS în spatele frontului pentru a superviza eliminarea evreilor, a liderilor comuniști, a partizanilor și a altor dușmani, reali sau închipuiți, din teritoriile cucerite. „În numele Führerului, Reichsführerului SS i-au fost înmânate sarcini speciale de pregătire

¹ Dallin, *German Rule*, p. 26.

² Jurnalul lui Goebbels, 9 mai și 16 iunie 1941, citat în Kay, *Exploitation*, p. 81.

a administrației politice¹, sarcini care derivă din confruntarea ce trebuie să aibă loc între două sisteme politice antagonice“, citim în textul directivei militare datând din 13 martie 1941. „În limitele acestor sarcini, Reichsführerul SS este liber să acționeze independent și cu autoritate proprie.“

În baza acestei împuterniciri, Himmler a refuzat să-și pună forțele de securitate din Răsărit la cheremul noului minister civil condus de Rosenberg.

Rosenberg nici n-a vrut să audă de-așa ceva. „În cazul acesta, nu pot să preiau sarcina“², l-a informat pe Hans Lammers în aprilie. Lammers, un avocat chel cu un ochi „leneș“, era oficialul pe la care treceau toate ordinele emise de Cancelaria Reichului. Rosenberg s-a plâns că deja era nevoit să împartă puterea cu armata și cu divizia economică a lui Göring. Dacă și Himmler avea mână liberă, ministerul său își pierdea orice autoritate.

„Poliția nu are cum să formeze un guvern paralel“, a tunat ideologul. „Activitățile lor pot pune piedici țelurilor politice pe care ne-am angajat să le ducem la îndeplinire.“

Lammers s-a învoit să discute problema cu șeful SS a doua zi dimineața. Însă, când întâlnirea celor doi s-a prelungit mult peste program, Rosenberg a înțeles că

¹ Ordin top-secret dat de Keitel, 13 martie 1941, reprodus drept 447-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, p. 409.

² Jurnalul lui Rosenberg, 20 aprilie 1941.

Himmler rămăsese ferm pe poziții. Lammers s-a întors în cele din urmă la ora 12.15.

„În zadar“, nota Rosenberg. „H. susține că Göring se va ocupa de tot, având putere executivă nelimitată, iar eu voi deține un rol *consultativ*. Doar n-am studiat problema vreme de 20 de ani ca să-l «consiliesz» pe Herr Himmler, care n-a exprimat o singură idee pe această temă și care numai grație muncii mele din ultimii 15 ani are habar de Ucraina etc. Treaba de mântuială făcută de tinerii lui n-a fost, cu siguranță, un capitol glorios.“

Furios, Rosenberg s-a retras pentru a clocoti în voie. La începutul lui 1941, ideologul achiziționase o mică fermă în Mondsee, Austria, „un loc superb în inima paradisului“¹, o casă țărănească cu animale de gospodărie, cu livadă, cu o pădurice și aproape un kilometru de țărm pe malul unui lac pitoresc de la periferia Salzburgului. Aici și-a luat răgazul să chibzuiască la situația dificilă în care se afla. Nu era pentru prima oară când Himmler „încearca să-i ia caimacul“. Himmler nu muncea pentru nimic; era interesat doar de putere. „În principiu, are suficiente sarcini importante cât să-i ajungă o viață întreagă.“

Total se derula ca un film înaintea ochilor săi: porțile gloriei îi erau deschise, însă nu se putea ridica la înălțimea așteptărilor.

„Sper într-un alt deznodământ“², nota el.

¹ *Ibid.*, 2 februarie 1941.

² *Ibid.*, 20 aprilie 1941.

La 2 mai, Rosenberg a organizat o ședință decisivă cu oficialii de rang înalt însărcinați cu exploatarea economică a regiunilor estice¹. Au dezbătut consecințele planului german în cele mai mici detalii: dacă armata confisca toate resursele de care avea nevoie din teritoriile cucerite, „nu încapе îndoială că milioane de oameni vor muri de foame”². Printre aceștia, și soldații sovietici capturați, cărora nu li se asigura bunăstarea în niciun fel.

La sfârșitul întâlnirii, Rosenberg nota în jurnal că fusese „o ședință productivă cu subalternii”³.

În aceeași zi, l-a pus la curent pe Hitler cu situația. A urmat apoi o discuție lungă despre misiunea lui Rosenberg. Acesta i-a mulțumit Führerului pentru încrederea acordată. În ultima lună se simțise deopotrivă copleșit și încântat de sarcina pe care-o primise⁴. Urma să supervizeze o regiune ce se întindea de la Marea Baltică până la Marea Caspică. Examinând hărțile, a fost uluit de imensitatea teritoriului pe care urma să-l administreze. Lucrurile ar fi putut să degenereze oricând. „Cu cât chibzuiesc mai mult

¹ Kay, *Exploitation*, p. 125. Istoricii nu se pot pune de acord dacă Rosenberg a participat la această întâlnire, dar, în orice caz, memoriul său arată că a preluat concluziile în planificarea sa. Vezi Browning, *The Origins of the Final Solution*, p. 237.

² „Memorandum on the Result of Today's Discussion with the State Secretary Regarding Barbarossa”, 2 mai 1941, reprodus drept 2718-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 5, p. 378. Vezi și Kay, *Exploitation*, p. 124.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 6 mai 1941.

⁴ *Ibid.*, 11 aprilie 1941.

la probleme“, spunea Rosenberg, „cu atât mai colosală îmi pare sarcina ce mă așteaptă“.

„Dar ți-a fost înmănată o misiune măreață și frumoasă“¹, i-a spus Hitler. Și, în orice caz, a continuat el, „trebuie să-mi asum răspunderea pentru acest pas“. Rosenberg nota ulterior în jurnal că, în timp ce rostea aceste vorbe, Führerului i-au dat lacrimile.

La 20 iunie, cu două zile înaintea declanșării Operațiunii Barbarossa, Rosenberg a discutat cu însemnați membri ai aparatului de stat despre planul său de a rupe teritoriile sovietice apusene de Moscova și de a înființa entități politice aliate cu Germania. Era important să existe un climat de bunăvoință și să câștige încrederea oamenilor. „Nu-i totuna dacă după doi-trei ani voi avea 40 de milioane de oameni care vor coopera de bunăvoie sau dacă voi fi nevoit să plasez câte-un soldat în spatele fiecărui țăran.“ În mod paradoxal, Rosenberg susținea în același timp politica înfometării: potrivit ideologului, hrănirea poporului german era o prioritate pe timp de război și nu erau obligați să-i hrănească pe estici.

„Suntem conștienți de această realitate dură și nemiloasă. Fără îndoială, vor avea loc mari strămutări, iar pe ruși îi așteaptă, cu siguranță, vremuri foarte grele“², a comentat Rosenberg.

¹ *Ibid.*, 6 mai 1941.

² Discursul lui Rosenberg din 20 iunie 1941, reprodus drept 1058-PS în *Trial of the Major War Criminals*, vol. 26, pp. 610-627. Vezi și Kay, *Exploitation*, pp. 171-172; Dallin, *German Rule*, p. 109.

Rosenberg programase o întâlnire cu Rudolf Hess, adjunctul Führerului, în seara de sâmbătă, 10 mai 1941, în care urma să-l pună la curent cu noua sa misiune. Însă cu o zi înainte, a primit un telefon de la secretara lui Hess. Întâlnirea trebuia reprogramată sâmbătă dimineața. Adjunctul Führerului urma să plece de urgență.

Secretara nu i-a dat mai multe detalii, iar Rosenberg n-a sesizat indiciile, însă avea să afle cât de curând că aceasta avea să fie o zi de căpătâi pentru Rudolf Hess. Era ultimul lider nazist care avea să-l mai vadă pe Hess până la sfârșitul războiului.

Rosenberg nu mai avea timp să ia trenul din Berlin, astfel că Hess a trimis un avion să-l aducă la München. Când Hess l-a întâmpinat la 11.30 dimineața, avea o mină „palidă și bolnăvicioasă”¹, ceea ce nu era neobișnuit pentru el. Încă de la bun început, Hess fusese devotat trup și suflet Führerului. Ani la rândul deținuse o poziție influentă în partid, însă, de când începuse războiul, căzuse aparent în dizgrația lui Hitler². Atenția sa era îndreptată tot mai mult asupra șefului cabinetului lui Hess, Martin Bormann.

Rosenberg și Hess s-au pus să discute despre angajații viitorului minister al teritoriilor estice. Însă când Rosenberg a încercat să intre în detalii, Hess l-a oprit.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 14 mai 1941.

² Detalii despre fuga lui Hess sunt extrase din Evans, *The Third Reich at War*, pp.167-170.

Dorea să discute doar despre lucrurile cu adevărat importante. Era prea absorbit de propriile-i gânduri pentru a discuta chestiuni ne semnificative.

Înainte de prânz, băiețelul de trei ani al lui Hess a coborât în cameră și au sporovăit puțin cu el. „Ulterior mi s-a părut limpede că dorea să-și ia rămas-bun de la băiatul său, care avea să ducă în spate pentru tot restul vieții povara faptelor tatălui său.“

Din ce ne dăm seama, Hess nu i-a mărturisit lui Rosenberg pricina neliniștilor sale, dar părea îngrozit de perspectiva iminentă a războiului pe două fronturi. Asemenea lui Rosenberg, era convins că Marea Britanie trebuia să fie de partea naziștilor. Dacă reușea să ajungă la o înțelegere cu britanicii, Hitler și Germania aveau libertatea să-și dezlănțuie întreaga forță armată împotriva Uniunii Sovietice.

În seara cu pricina, la câteva ceasuri după ce luase prânzul în compania lui Rosenberg, adjunctul Führerului a decolat de pe un aerodrom de la periferia Münchenului. S-a parașutat într-un câmp din apropiere de Glasgow la ora 10 seara, iar avionul său marca Messerschmitt s-a prăbușit în flăcări.

Hess a întâlnit un fermier și i-a solicitat o audiență cu ducele de Hamilton, comandant de escadrilă în cadrul Royal Air Force, pe care Hess susținea că-l cunoscuse în timpul Olimpiadei din 1936. Hess l-a informat pe Hamilton că venise cu o propunere de pace pentru britanici. După ce a fost supus unui interogatoriu din partea mai multor

oficiali, britanicii au realizat că Hess sosise fără să-l înștiințeze pe Hitler, pentru a-i determina să ceară pacea înainte să fie prea târziu.

Nazistul nu părea să fie lucid. Britanicii au hotărât să-l ia prizonier pe durata războiului.

A doua zi, scrisoarea lăsată în urmă de Hess a ajuns în mâinile lui Hitler. Acolo, Hess își explica planurile și îi sugera Führerului că, în cazul în care se împotriva pariului său nesăbuit, să-l trateze ca pe-un alienat mintal. Hitler – căruia, potrivit mărturiei lui Rosenberg, i s-a făcut rău citind scrisoarea – i-a urmat propunerea întocmai.

Duminică seara, în cadrul unei transmisiuni radio, naziștii au dat de știre lumii despre zborul lui Hess, afirmând că acesta suferea de o boală mintală.

Rosenberg a fost la fel de uluit ca și ceilalți colegi de partid. Nu anticipase momentul, cu toate că luase prânzul cu Hess chiar în ziua incredibilei sale călătorii. „Era atât de neverosimil, atât de departe de sfera posibilităților politice, încât am rămas fără grai la început“, nota Rosenberg în jurnal. „Credeam că Hess suferă de depresie. Nu avea mai nimic de făcut. Conducerea partidului îi scăpase printre degete și avea impresia că nu se putea ridica la înălțimea poziției sale... Depresia în care căzuse pentru că nu reușea să realizeze nimic s-a manifestat în cel mai neașteptat mod... Hess trăise într-o lume fantastică. Dragostea lui pentru practicanții radiesteziei, astrologi, tămăduitori etc. prinsese, se pare, rădăcini atât de adânci, încât i-a influențat acțiunile... Această fantezie supranaturală a lui Rudolf

Hess va face într-o bună zi obiectul unei tragicomedii istorice.“

În opinia ideologului, ieșirea lui Hess de pe scena politică avea și consecințe pozitive. Al Treilea Reich scăpase de perspectiva neplăcută de a fi condus în viitor de un „om profund bolnav“.

Însă Rosenberg nu anticipase necazurile ce urmau să vină. Hess a fost înlocuit de nesuferitul șef de cabinet, acel „Machiavelli din spatele biroului“¹ cu grumaz de taur, pe nume Martin Bormann, considerat adevăratul centru de putere în partid chiar și înainte de zborul superiorului său. Tăcut și sobru, arhetipul eminenței cenușii, Bormann părea să fie mereu în preajma lui Hitler. „E limpede că Hess îl irita pe Führer, astfel că Bormann se ocupa de cereri și sarcini“, avea să scrie Rosenberg în pușcărie, după război. „Așa a început să devină indispensabil. Dacă în timpul cinei pomenea cineva de un incident, Bormann își scotea carnetelul și își făcea o însemnare. Sau, dimpotrivă, dacă Führerul își manifesta nemulțumirea față de vreo remarcă, vreo măsură sau vreun film, Bormann însemna în carnetel. Dacă exista vreo neclaritate, Bormann se ridica, părăsea încăperea, dar se întorcea de îndată – după ce ordonase subalternilor să investigheze numai decît problema și să-l contacteze prin telefon, telegramă sau telex. Și-atunci se întâmpla ca Bormann să găsească o explicație înainte de a lua sfârșit cina.“²

¹ Fest, *The Face of the Third Reich*, p. 127.

² Lang și Schenck, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, p. 192.

Cu timpul, Bormann avea să devină principalul obstacol în calea carierei lui Rosenberg.

Între timp, pregătirile pentru ocuparea Uniunii Sovietice continuau în ritm alert. Rosenberg, nota Goebbels în jurnal, se purta deja de parcă era „țarul Rusiei; mereu aceeași poveste: sfere de autoritate“. Himmler făcea în continuare tot ce-i stătea în putință să-l țină pe Rosenberg în șah, însă, la ordinul expres al lui Göring, Heydrich, șeful biroului de securitate al lui Himmler și oficialul însărcinat să găsească o soluție pentru problema evreiască, primise instrucțiuni să implice ministerul lui Rosenberg ori de câte ori era cazul¹.

În lunile premergătoare Operațiunii Barbarossa, Heydrich a încercat să faciliteze o înțelegere între Himmler și Rosenberg. Ar fi putut să-i recomande lui Hitler să-i numească pe liderii SS și ai forțelor de poliție în fruntea guvernelor civile din fiecare teritoriu ocupat, în calitate de comisari ai Reichului. Astfel de „fuzionări personale“ erau obișnuite în al Treilea Reich. Un oficial putea deține funcții în două organizații, ceea ce putea duce la îmbunătățirea cooperării sau, dimpotrivă, la insolubile conflicte de interes². În cazul de față, Himmler avea să devină liderul de facto al ministerului lui Rosenberg.

„Cu alte cuvinte, conducerea politică va reveni ofițerilor de poliție!“³ a exclamat Rosenberg, respingând oferta.

¹ Vezi Longerich, *Holocaust*, pp. 260-261, și Kay, *Exploitation*, p. 109.

² Mulligan, *The Politics of Illusion and Empire*, p. 22.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 1 mai 1941.

A sugerat, în schimb, ca Himmler să atașeze departamentului său un Führer-SS, aflat în subordinea ministrului. După alte câteva zile de negocieri eșuate, i-a trimis o scrisoare lui Himmler în care îi propunea o colaborare. „Sunt tare curios de reacția lui.”¹

Scrisoarea n-a avut niciun efect asupra lui Himmler. Rosenberg îi cerea să-i trimită rapoarte despre pregătirile pentru activitățile din Răsărit. Dorea totodată să sancționeze numirile de cadre pe care Himmler urma să le facă în teritoriile ocupate. Pentru Reichsführerul SS era deja prea mult. Himmler a insistat ca Bormann să pună capăt amestecului lui Rosenberg. „Führerul m-a asigurat că în privința sarcinilor mele, nu-i sunt subordonat lui Rosenberg“, i-a scris lui Bormann. „Maniera în care Rosenberg tratează această problemă face orice colaborare în persoană nespus de dificilă. (...) Să lucrezi alături de Rosenberg, ca să nu mai zic sub conducerea lui, e cu siguranță cea mai mare corvoadă în Partidul Nazist.”² În iunie, Bormann i-a expus nemulțumirile șefului SS lui Lammers: „În special în primele săptămâni și luni, forțele de poliție nu trebuie să fie împiedicate sub nicio formă de la îndeplinirea acestor sarcini extrem de dificile, din pricina unor neînțelegeri privind jurisdicția”³.

Însă disputele au continuat. Himmler a ajuns chiar să pretindă ca, pe lângă autoritatea polițienească, să i se

¹ *Ibid.*, 6 mai 1941.

² Dallin, *German Rule*, p. 37.

³ Breitman, *The Architect of Genocide*, p. 160.

confere și putere de decizie politică în teritoriile răsăritene ocupate. Pentru Rosenberg, așa ceva ar fi fost „totalmente insuportabil” și ar fi provocat o „dezordine fără margini”.

Apele nu s-au limpezit până în zorii zilei de 22 iunie 1941, când armatele germane au invadat Uniunea Sovietică¹.

Sovieticii au fost luați complet pe nepregătite. Stalin n-a dat crezare primelor vești despre bombardamentul artileriei germane de-a lungul celor 1 600 de kilometri de front, ce se întindea din Finlanda până la Marea Neagră. Era cea mai mare campanie militară din istorie: trei milioane și jumătate de soldați sprijiniți de peste 500 000 de camioane și tancuri, 700 000 de tunuri de artilerie și circa 3 000 de avioane. Germanii au avansat rapid prin Ucraina și statele baltice, în vreme ce Armata Roșie se dezintegra dinaintea lor. Unii soldați erau uciși în ciocniri frontale, alții se retrăgeau, dezertau sau erau înconjuțați cu miile. În câteva zile, generalii germani anunțau deja victoria. La Moscova, Stalin se vedea nevoit să le dea dreptate. La sfârșitul lui iunie, dictatorul sovietic a părăsit Kremlinul și s-a retras la vila sa privată din Kunetsevo, la periferia Moscovei, spunându-le aghiotanților săi că „totul este pierdut”².

Sute de mii de soldați sovietici – ulterior, câteva milioane – au fost luați prizonieri de forțele germane, care nu pregătiseră un regim de detenție și, în fapt,

¹ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 178-190.

² *Ibid.*, p. 187.

n-aveau nici cea mai mică intenție să-i țină în viață. La ordinul lui Hitler, comisarii de partid erau împușcați pe loc. Soldații care depuneau armele erau mânați în coloane dezorganizate, bătuți cu bâtele și nevoiți a se hrăni cu ce găseau în drumul lor spre lagărele de concentrare germane care, în toamna lui 1941, nu erau altceva decât simple câmpuri împrejmuite de sârmă ghimpată. „Nu păreau a fi oameni, ci animale înfometate”¹, nota un martor în jurnalul său, publicat după război. Dacă se utiliza transportul feroviar, sovieticii erau înghesuiți până la refuz în vagoane pentru vite, fără acoperiș.

În multe dintre aceste lagăre, soldații, înghesuiți unul într-altul, erau forțați să-și facă nevoile unde stăteau. Într-un lagăr, comandamentul a luat foc², iar cei care nu au ars de vii au fost împușcați pentru că încercau să evadeze. În alt lagăr, deținuții se rugau de gardieni să le curme suferința. Gardienii germani au semnalat cazuri de canibalism. Spre sfârșitul anului, bilanțul deceselor din lagăre se ridica la 300 000. Peste trei milioane de prizonieri sovietici aveau să piară până la finele războiului.

Istoria e nemiloasă, scria Rosenberg pe măsură ce luptele continuau. Rușii lichidaseră sau expulzaseră sute de mii de etnici germani, susținea Rosenberg, și „pentru aceste crime, întreg poporul rus va da socoteală”³. În

¹ Zygmunt Klukowski, citat în Evans, *The Third Reich at War*, p. 183.

² Snyder, *Bloodlands*, p. 179.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 12 septembrie 1941.

opinia lui, cu toții erau de vină: n-ar fi trebuit să le permită comuniștilor să pună mâna pe putere.

Altfel spus, rușii erau ca niște deținuți care au bătut palma cu gardienii – și se opuneau tocmai celor care aveau de gând să-i elibereze.

După trei săptămâni de la declanșarea atacului, la mijlocul lui iulie, lupta birocratică pentru controlul asupra teritoriilor ocupate s-a întesit. Hitler triumfase. Germania era pe cale să anexeze o porțiune uriașă din Uniunea Sovietică și sosise clipa dezbaterii privind implementarea reconstrucțiilor în forță. După un prânz frugal și câteva beri, principalii conducători ai celui de-al Treilea Reich s-au reunit pentru o ședință lungă la Wolfsschanze¹, sau Bârlogul Lupului, în Prusia Răsăriteană. Alături de Rosenberg se aflau Göring, Bormann, Lammers și Wilhelm Keitel, comandantul suprem al armatei.

Hitler a declarat că germanii intrau în URSS ca eliberatori. Cel puțin, asta trebuiau să dea de înțeles populației. În ceea ce privește intențiile reale ale Germaniei, Führerul le-a ordonat să păstreze secretul cu sfințenie. Nimeni nu trebuia – deocamdată – să știe că naziștii pregăteau o serie de „reglementări finale”. Important era că liderii germani erau de-acord în privința măsurilor care se impuneau: „împușcări, strămutări etc.”

¹ *Ibid.*, 20 iulie 1941; Minutele întâlnirilor ținute de Martin Bormann, 17 iulie 1941, reproduse drept L-221 în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 7, pp. 1086-1093; Kay, *Exploitation*, pp. 180-185.

Cu toții trebuiau să înțeleagă un lucru, spunea Hitler. „Nu vom pleca niciodată din aceste regiuni.“

„Ne revine acum sarcina să tăiem tortul după nevoi, pentru a putea, întâi, să-l stăpânim, doi, să-l administrăm și, trei, să-l exploatăm“, le-a spus Hitler. Cei prezenți au studiat hărțile, în vreme ce Hitler împărțea noile teritorii. Leningrad va fi „ras de pe fața pământului“. Ce rămânea urma să revină Finlandei, care, nemulțumită de pierderea unor teritorii în urma războiului scurt și sângeros cu sovieticii din 1939-1940, se aliase cu Germania pe durata Operațiunii Barbarossa, căutând să le recupereze. Peninsula Crimeea avea să fie depopulată și recolonizată cu etnici germani.

Hitler fusese înștiințat că partizani sovietici îmbrăcați în civil se ciocniseră deja cu trupele germane în spatele frontului, însă nu avea motive de neliniște. Aceste jalnice tentative de rezistență armată ofereau naziștilor un pretext ideal. „Ne dau ocazia să anihilăm pe oricine ne stă în cale.“

„Oare ar fi bine ca germanii să călătorească în mașini blindate? s-a întrebat Führerul. „Nu-i nevoie“, a răspuns Göring. „Dacă oamenii sunt atât de proști, încât să se răscoale, bombardamentele Luftwaffe îi vor pune repede la punct.“ „Firește, această regiune uriașă va trebui pacificată cât mai repede; cea mai bună soluție este să împușcăm pe oricine se uită chiorăș la noi“, citim în stenograma întrunirii, redactată de Bormann.

În toiul discuțiilor, Rosenberg a încercat să-și susțină planul întortocheat de a câștiga măcar o parte din

populațiile cucerite de partea naziștilor, însă Göring i-a întrerupt monologul. Mașinăria de război avea nevoie de materii prime, iar poporul german de mâncare. Nu avea timp să-și bată capul cu pregătirea unor viitoare alianțe.

Lucrurile au mers însă și mai prost pentru Rosenberg odată ce liderii naziști au trecut la subiecte mai practice: numirea comisarilor Reichului, aghiotanții lui Rosenberg în Răsărit. Rosenberg ar fi vrut să aibă un aliat în indispensabila Ucraină. Hitler i-a nesocotit dorința și a oferit poziția de comisar al Ucrainei unui lider de partid pe nume Eric Koch. Rosenberg s-a împotrivit deciziei. Se temea că Eric Koch, al cărui pragmatism violent și necizelat îi determinase pe susținătorii săi din Berlin să-l poreclească „al doilea Stalin“, nu-i va urma niciodată ordinele. Însă Hitler a rămas ferm pe poziție. „Toate decretele sunt teoretice“, a spus el. „Dacă nu corespund necesităților, trebuie schimbate.“ Hitler a acceptat totuși, la recomandarea lui Rosenberg, să-l pună pe Hinrich Lohse la conducerea statelor baltice și a Belarusului.

La sfârșitul ședinței, Rosenberg i-a strâns mâna lui Göring. „Pentru o colaborare cât mai bună“, a spus Reichsmarschallul.

Însă Rosenberg întrezărea deja ciocnirile de la orizont.

Himmler nu a participat la întrunire. Autoritatea lui în teritoriile răsăritene era deja bine trasată.

În iunie, Himmler susținuse că, întrucât Hitler îl făcuse responsabil de colonizarea teritoriilor ce urmau

a fi ocupate cu etnici germani, puterile sale ar fi trebuit sporite în chestiunea „pacificării și consolidării politice a situației“ din Est. La două zile după invazie, Himmler i-a cerut chiar unui aghiotant să-i schițeze propriul plan general de reconstrucție a Răsăritului.

Rosenberg s-a opus vehement acestei flagrante încălcări a autorității sale și părea să câștige lupta – însă numai pe hârtie. Himmler nu-și asigurase în mod oficial autoritatea politică asupra teritoriilor, însă avea libertatea să acționeze independent pe feuda lui Rosenberg¹. Comisarii Reichului urmau să primească ordine nu doar de la Rosenberg, superiorul lor „în acte“, ci și de la Himmler, când venea vorba de chestiuni polițienești. În cazul unei urgențe, Himmler nu era nici măcar obligat să-i comunice lui Rosenberg ordinele date comisarilor. Mai multe cadre din conducerea SS și a poliției au fost repartizate la toate nivelurile guvernării civile, însă și acestea răspundeau în fața lui Himmler, nu a reprezentanților ministerului.

Puterile lui Himmler erau sporite și de factorul geografic: Rosenberg a hotărât să conducă operațiunea nu de la fața locului, ci din Berlin, în vreme ce șeful SS cutreiera teritoriile ocupate, dând ordine și supervizând mersul lucrurilor. Aflat la fața locului, Himmler avea cât spațiu de manevră își dorea.

Nu era izbânda la care nădăjduse noul ministru al Reichului. Cum se făcea că, la trei luni și jumătate după victorioasa întâlnire cu Hitler, Rosenberg se afla la

¹ Kay, *Exploitation*, p.184.

conducerea unui departament sortit dezastrului? Ce calcule își făcuse Hitler? Oare, pentru el, ministerul reprezenta doar un paravan uriaș pentru crimele și exploatarea ce urmau să aibă loc, o încercare de a masca impunerea ordinii? Decenii la rândul, istoricii au încercat să găsească răspunsuri la aceste întrebări, însă fără rezultate concrete. Deciziile de ordin birocratic ale Führerului nu aveau întotdeauna noimă.

Jocurile de culise par să fi jucat și ele un rol în numirea lui Koch. În mod surprinzător, Rosenberg câștigase sprijinul lui Bormann. Șeful cancelariei de partid îl detesta pe Rosenberg, însă, în primele zile ale ocupației, vedea în el un ministru lesne de controlat sau, cel puțin, de ignorat¹. L-a avansat în chip tăcut și energic pentru această poziție, fără a-i conferi însă puterea discreționară la care râvnea ideologul.

„Mi-a fost înmănată o sarcină colosală, probabil cea mai de seamă pe care Reichul o poate acorda, anume apărarea independenței europene vreme de secole de-acum înainte“², nota Rosenberg în jurnal, la trei zile după ce Hitler semnase numirea sa în fruntea Ostministerium-ului (Ministerul pentru Teritoriile Ocupate din Est). Rosenberg și-ar fi dorit ca Hitler să-i acorde „puteri depline pentru această misiune“, însă n-avea de gând să cedeze în lupta cu rivalii săi din interiorul partidului. Avea în subordine

¹ Dallin, *German Rule*, p. 35.

² Jurnalul lui Rosenberg, 20 iulie 1941.

un minister-cheie și era hotărât să profite la maximum de acest lucru.

În următorii trei ani, naziștii au început să pună în aplicare amenințările antisemite care izvorâseră în mare parte din tiradele furibunde ale lui Rosenberg – amenințări pe care el însuși le lansase cu o limpezime înfiorătoare în cadrul discursului transmis la radio în luna martie, când ceruse o „revoluție mondială de purificare biologică” –, iar Rosenberg a avut grijă ca ministerul său să pună și el umărul la aceste acțiuni.

Un membru al unui Grup Operativ pe cale să împuște un evreu ucrainean la marginea unei gropi, în Vinnitsa, Ucraina. (*Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA, prin bunăvoința lui Sharon Paquette*)

„Misiuni speciale“

Toți cei invitați să ia prânzul alături de Hitler în cantina Cancelariei Reichului păreau să fie nespus de veseli¹. Alături de Rosenberg erau Bormann, Hess și Lammers. Se întâmpla în ianuarie 1940, cu un an și jumătate înaintea Operațiunii Barbarossa, iar liderii naziștii dezbăteau subiectele importante ale zilei: războiul cu Anglia și evoluția epurărilor rasiale din Polonia. Curând însă, discuțiile au alunecat spre umor negru.

S-a adus vorba despre evrei, iar Rosenberg a prezis „un pogrom evreiesc de proporții“ dacă poporul sovietic se va trezi și-și va dezlănțui furia antisemită. Hitler l-a întrerupt în acea clipă, spunând că, dacă vor avea loc masacre în Uniunea Sovietică, poate că Europa îi va cere lui să intervină pentru a le oferi protecție evreilor răsăriteni. Toți naziștii au izbucnit în hohote.

Iar – a continuat Hitler, acoperind hohotele de râs – *iar Rosenberg ar putea organiza un congres special pentru a*

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 27 ianuarie 1940.

dezbate cea mai presantă problemă a zilei: „tratamentul uman al evreilor“.

În cadrul discursului susținut la radio în luna martie, cu ocazia inaugurării Institutului de Cercetare a Problemei Evreiești, Rosenberg a afirmat că problema evreiască va fi rezolvată numai când ultimul evreu va fi părăsit Europa. Revenea în sarcina lui Himmler și a lui Heydrich, șeful Biroului Principal al Securității Reichului, să pună aceste deziderate în aplicare.

La începutul lui 1941, cea mai în vogă soluție a strategilor naziști presupunea deportarea evreilor pe o insulă îndepărtată și pustie. Una dintre posibilitățile avansate, dar respinse din rațiuni de logistică, fusese Madagascarul, colonia franceză aflată la 8 000 de kilometri distanță, în largul coastei Africii. Operațiunea Barbarossa părea să pună la dispoziție o locație mai propice pentru rezervația evreiască, anume pe teritoriul curând învinsei Uniuni Sovietice. Însă spre sfârșitul anului, invazia se împotmolise, iar abordarea problemei evreiești a luat o întorsătură radicală. Se făceau planuri pentru exterminarea totală.

Evreii din statele baltice, Belarus și Ucraina aveau să fie primele victime ale acestor schimbări ucigașe în politicile naziste, iar Rosenberg și administrația sa civilă aveau să joace un rol important în aceste exterminări¹.

¹ Vezi Matthaus, *Alfred Rosenberg, Die Tagebücher von 1934 bis 1944*, p. 61; Browning, *The Origins of the Final Solution*, pp. 293-297, 301; Lower, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*, pp. 139-142; și Lower, „On Him Rests the Weight of Administration“, p. 239.

În timpul Operațiunii Barbarossa, o eroare de judecată a ideologului nazist a cântărit enorm în strategia germană pentru Răsărit. Demult, în 1919, Rosenberg susținuse că evreii erau în spatele mișcărilor comuniste din Uniunea Sovietică și din alte părți, o idee hiperbolizată și răstălmăcită în așa măsură, încât s-a ajuns să se creadă că, de fapt, toți evreii erau comuniști și că, pentru a învinge ciuma Roșie, germanii erau nevoiți să-i anihileze pe evrei.

Hitler a dat crezare acestei concluzii aiuritoare care, în lunile premergătoare invaziei, a stat la baza instructajului primit de germanii ce urmau să ia Estul cu asalt. Urma să aibă loc o ciocnire între două viziuni ireconciliabile asupra lumii¹, între nazism și bolșevism, între arieni și evrei. În cuvântările ținute comandanților militari înaintea invaziei, Hitler le-a solicitat să facă uz „de violență extremă” în această „luptă de anihilare”. Instrucțiunile emise pentru soldații germani îi numeau pe sovietici „dușmani de moarte”. „Această bătălie necesită o acțiune nemiloasă și energică împotriva agitatorilor bolșevici, a partizanilor, sabotorilor, evreilor, și eliminarea completă a oricărui fel de rezistență activă sau pasivă.”

Același mesaj a fost transmis, în mare parte, SS-ului, unităților de poliție și Grupurilor Operative aflate în subordinea lui Himmler, care urmau să avanseze în spatele armatei pentru a „pacifica” regiunile cucerite. Acestea, în

¹ Longerich, *Holocaust*, pp. 198-199, Steinberg, „The Third Reich Reflected”, p. 634.

limbajul eufemistic și codat al directivei militare din 1941, purtau numele de „operațiuni speciale”¹, a căror comandă Hitler o încredințase șefului SS.

În primele zile ale războiului, când Grupurile Operative au fost dezlănțuite împotriva Răsăritului, Heydrich a dat o serie de instrucțiuni ce ofereau soldaților săi multă libertate în a hotărî pe cine să execute: comuniști, evrei din structurile de partid sau guvernamentale, precum și „alte elemente radicale (sabotori, propagandiști, lunetiști, asasini, agitatori etc.)”². Himmler le-a spus soldaților dintr-o unitate SS ce urma să plece pe front că vor avea de-a face cu „180 de milioane de oameni, un amestec de rase cu nume imposibil de pronunțat și având o asemenea înfățișare, încât puteai să-i împuști fără urmă de milă sau compătimire. (...) Acești oameni au fost reuniți de evrei sub semnul unei singure religii, o ideologie ce poartă numele de bolșevism”³.

La început, victimele Grupurilor Operative și ale forțelor de securitate coordonate de Himmler au fost bărbații, sub pretextul că naziștii împușcau partizani, agenți sovietici, agitatori comuniști și intelectuali evrei. Victimele erau acuzate de tâlhărie, de sabotaj, de propagandă sau de răspândirea ciumei. Femeile și copiii au intrat însă

¹ Ordin strict secret semnat de Keitel, 13 martie 1941, reprodus drept 447-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 3, p. 409.

² Longerich, *Holocaust*, p. 190.

³ Breitman, *The Architects of Genocide*, p. 177.

curând în colimatorul naziștilor, care au trecut la uciderea sistematică a sute de mii de civili din teritoriile proaspăt ocupate.

Adesea, evreii erau strânși în centru și duși într-un loc izolat din afara orașului. Dacă nu fusese săpată o groapă comună, primii sosiți erau obligați să o sape ei. Victimele erau împușcate la buza gropii sau după ce se întindeau pe cadavrele celor omorâți. Unii încă mai respirau când trupurile le erau acoperite cu pământ¹.

Cea mai amplă execuție a avut loc la periferia Kievului, în Ucraina, spre sfârșitul lui septembrie 1941, după ce bombele și minele plantate de partizanii ruși distruseseră sediul forțelor de ocupație. Înfuriați, naziștii au învinuit poliția secretă sovietică și, prin extensie, evreii din Kiev. Orașul a fost împânzit de afișe prin care li se ordona să se prezinte pe 29 septembrie la o anume intersecție. Trebuia să se prezinte cu acte, bani, bagaje făcute și bijuterii, întrucât urmau să fie relocați. A doua zi, evreii sărbătoreau Iom Kippur, sau Ziua Ispășirii.

La sosire, evreii n-au zărit niciun tren. Au fost, în schimb, mânați spre un punct de control din preajma cimitirului evreiesc. În curând, cei din coloană au înțeles despre ce este vorba. Din depărtare se auzeau împușcături.

Ajunși la punctul de control, aceștia erau obligați să-și predea bunurile, inclusiv inelele de logodnă și hainele. Apoi erau conduși în grupuri de câte zece spre râpa Babi Iar, fiind în tot acest timp bătuți și chinuiți. În total, în

¹ Browning, *Origins*, p. 261.

aceste zile au fost masacrați 33 761 de oameni. „Dat fiind că, ulterior, trupurile au fost deshumate și arse pe-un rug, iar oasele lor pisate și amestecate cu nisip, în urma lor au rămas doar cifrele“, scrie istoricul Timothy Snyder.¹

Babi Iar a fost doar unul dintre nenumăratele masacre ce-au avut loc în a doua jumătate a lui 1941. În august, peste 23 000 de evrei străini deportați din Ungaria – majoritatea ruși și polonezi – au fost exterminați în Kamenets-Podolsk, un oraș din vestul Ucrainei. În octombrie, alți 10 000 au fost împușcați în regiunea Dnipropetrovsk. Concomitent, în orașe mici și sate, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, evreii dispăreau în operațiuni similare.

În Berlin, Rosenberg primea constant rapoarte privind orașele din acest teritoriu vast care fuseseră declarate *Judenfrei*, adică „libere de evrei“.

Nu doar orașe, ci țări întregi. Estonia, patria natală a lui Rosenberg, a fost prima dintre acestea. Toți cei 15 000 de evrei care trăiau acolo au fost masacrați². În septembrie, Rosenberg a primit rapoartele celor doi reprezentanți ai ministerului care vizitaseră Letonia și Estonia. Aceștia i-au spus că localnicii – cei care supraviețuiseră ofensivei naziste – salutau această eliberare de sub brutală ocupație sovietică a statelor baltice (1940-1941), în timpul căreia mii de estonieni, letoni și lituanieni fuseseră executați sau deportați.

¹ Snyder, *Bloodlands*, pp. 201-203.

² Arad, „The «Final Solution» in Lithuania“, p. 241.

„Pe lângă faptul că evreii le otrăveau gândurile, ei înșiși erau dezbinați“, a scris Rosenberg în jurnal în urma discuției. „Au fost supuși la tratamente atât de înfiorătoare, încât au văzut în stăpânirea germană o izbăvire. Acum, că evreii și comuniștii au fost exterminați deopotrivă, oamenii revin la viață.“¹

În multe regiuni, operațiunile naziste de exterminare au fost îngreunate de faptul că germanii voiau să îi folosească pe evrei pentru muncă forțată în fabrici, magazine sau pe șantiere. Evreii „apți de muncă“ au fost cruțați pe moment, ducându-și mai departe viața într-un calvar și văzându-și vecinii târâți spre locul execuției.

Un bun exemplu îl reprezintă Minsk, capitala Belarusului. Orașul a căzut în mâinile inamicului la șase zile după declanșarea luptelor. Pe la începutul lui iulie, toți bărbații până în 45 de ani au fost arestați și conduși într-un lagăr construit în câmp deschis². Peste 140 000 de civili și prizonieri de război au fost comasați într-un perimetru de mărimea unei piețe. Apa și alimentele se găseau în cantități limitate. Deținuții erau loviți cu bastoane de cauciuc și împușcați la cea mai mică abatere. În iulie, Rosenberg a primit o înștiințare despre condițiile din interiorul lagărului. „Numărul redus de gardieni pe care cade dificila sarcină de a sta de pază zile în șir fără

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 14 septembrie 1942.

² Mărturia lui Mikhail Grichanick în Rubenstein, *The Unknown Black Book*, pp. 235-243; Arad, *The Holocaust in the Soviet Union*, pp. 151-158.

a fi înlocuiți îi determină să folosească singurul limbaj ce merge la deținuți, anume limbajul armei, iar asta, fără milă.¹ După o vreme, prizonierii au fost împărțiți după etnie și rasă, iar rușii și polonezii au fost eliberați. Nu și evreii.

Într-o dimineață, gardienii le-au cerut tuturor evreilor cu studii – ingineri, doctori, contabili – să se înregistreze pentru muncă. Două zile mai târziu, au fost scoși din lagăr și împușcați. Cei rămași au fost conduși înapoi în oraș, au fost înghesuiți în ghetou alături de ceilalți evrei și puși la muncă în slujba forțelor de ocupație. Având o populație de peste 70 000 de evrei, ghetoul din Minsk era cel mai mare din teritoriile ocupate ale URSS.

Evreii se hrăneau cu urzici și coji de cartofi, fiind terorizați constant. „Brusc, Gestapoul a năvălit în ghetou cu camioanele și i-a săltat pe oameni“, scria Mihail Grichanik, un croitor care lucra la o fabrică de textile din Minsk și a evadat după câteva luni petrecute în ghetou; naziștii i-au împușcat mama, soția, cei trei copii și alte rude. „Dau buzna în apartamente, îi bat pe locatari cu bastoane de cauciuc și le cer să-i însoțească sub pretextul că-i trimit la muncă: la turbărie sau în alte asemenea locuri. Pe aceștia, nimeni nu i-a mai văzut vii.“ Acest fenomen era documentat cu maximă precizie statistică în rapoartele întocmite de Grupurile Operative: 16 august – 615 execuții; 31 august și 1 septembrie – 1 914; 4 septembrie – 214; 23 septembrie – 2 278.

¹ Arad, *The Holocaust in the Soviet Union*, p. 51.

Potrivit unor surse, în septembrie, capul familiei Kovársky a urmărit dintr-o ascunzătoare, alături de fiul său, cum poliția a dat năvală în casă, i-a împușcat pe ceilalți doi fii ai săi, pe cele două fiice și pe bunica lor. Cea mai mare dintre fete a fost întâi forțată să se dezbrace și să danseze pe masă pentru amuzamentul lor¹.

Dube negre cu geamuri fumurii au început să colinde noaptea străzile, arestând evrei, partizani sau copii vagabonzi. Spre groaza lor, locuitorii ghetoului au aflat că în acele dube se experimenta gazarea victimelor: eșapamentul era redirecționat spre compartimentul de marfă, închis etanș, unde pasagerii erau asfixiați. Evreii le-au botezat „nimicitoare de suflete“.

La 7 noiembrie 1941, naziștii au scos întreaga populație a ghetoului din Minsk pe străzi. „Urletele de spaimă și groază, strigătele de disperare, plânsetele copiilor și văicăreala femeilor se auzeau în tot orașul“², își amintea Sofia Ozerskaya, o profesoară care a supraviețuit masacrului. Era o dată simbolică pentru sovietici, marcând aniversarea revoluției comuniste. Naziștii au organizat o serbare în batjocură, poruncind mai multor evrei să se îmbrace la patru ace și, în frunte cu un purtător de drapel roșu, să defileze pe străzi, cântând cântece patriotice. La încheierea paradei, toți evreii au fost urcați în camioane și duși într-un lagăr din apropiere. Acolo au fost înghesuiți în hambare, unde urmau să-și aștepte sfârșitul. În următoarele

¹ Rubenstein și Altman, *The Unknown Black Book*, p. 244.

² *Ibid.*, pp. 250-251.

zile, deținuții au fost duși la marginea unui șanț și, rând pe rând, au fost împușcați. Nu mai puțin de 12 000 de evrei și-au pierdut viața în timpul acestei operațiuni.

Două săptămâni mai târziu, alți 7 000 aveau să fie arestați și împușcați. Un bărbier evreu pe nume Levin, cunoscut în rândul câtorva ofițeri naziști și protejat pentru îndemânarea sa, l-a implorat din tot sufletul pe comandant să-i cruce soția și fiica. Comandantul s-a învoit s-o cruce doar pe una dintre ele: alegerea revenea bărbierului. „Levin a ales-o pe fiică-sa“, nota Grichanik, croitorul. „Când muncitorii au fost aduși în fabrică, erau albi ca varul și nu erau în stare să scoată o vorbă.“

Germanii aveau să fie stăpâni în Minsk pentru următorii trei ani.

În toiul masacrelor comise de trupele lui Himmler, două dintre cele șapte administrații civile plănuite au dat curs operațiunilor în teritoriile proaspăt ocupate. Ucraina sub conducerea lui Eric Koch, iar Ostland – care cuprindea statele baltice și o porțiune din Belarus –, sub Hinrich Lohse.

La sfârșitul lui iulie 1941, în urma unor întrevederi cu oficialii de la Berlin, printre care și Hitler, Lohse a fost trimis la Kaunas, în Lituania. Acolo, reprezentantul lui Rosenberg s-a întâlnit de două ori cu Himmler, fiind pus la curent cu programul de masacrare a evreilor, aflat în plină desfășurare. În iulie, 15 000 de evrei de pe întreg cuprinsul țării au fost arestați, duși la marginea orașului, secerați de mitraliere și înhumați în gropi comune. Grupurile

Operative s-au bucurat de sprijinul a mii de voluntari lituanieni. La 1 august, Lohse s-a întors la Berlin pentru a da raportul lui Rosenberg și altor înalți demnitari din ministerul pentru Răsărit. Descriind masacrele evreilor din Lituania – a dat cifra de 10 000, susținând că victimele au pierit de mâna „lituanienilor“ – Lohse i-a informat că măcelul se desfășura noapte de noapte. „Potrivit deciziei Führerului, evreii trebuie înlăturați complet din această regiune“¹, a spus el.

A doua zi, Lohse a trecut la coordonarea politicilor privitoare la evrei cu șeful SS din regiunea sa. A urmat instrucțiunile trasate de Rosenberg odată cu schițarea politicilor administrative pentru Răsărit în primăvara aceluia an: „muncă silnică pentru evrei, crearea ghetourilor etc.“, ca „soluție temporară“ la problema evreiască². În baza reglementărilor mai detaliate elaborate de Lohse, evreii urmau să fie „epurați“ din regiunile rurale. Nu aveau voie să-și schimbe domiciliul fără aprobare; puteau fi arestați în orice clipă, „când o dictau necesitățile“; trebuiau să poarte steaua galbenă; nu aveau voie să circule pe trotuare, în mașini sau în mijloacele de transport în comun; le era interzis accesul la teatru, în biblioteci, muzee, piscine, spații de joacă sau terenuri de atletism; proprietatea lor trebuia confiscată.

¹ Browning, *Origins*, pp. 285-286.

² Memoriul „General organization and task of our office for the general handling of problems in the Eastern territories“, 29 aprilie 1941, reprodus drept 1024-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, p. 685.

Oricât de aspre par aceste măsuri, nu erau suficient de aspre pentru SS, care le-a considerat drept o uzurpare a prerogativelor sale.

Franz Walter Stahlecker, comandantul Grupului Operativ A din Ostland, a ripostat. În opinia sa, Lohse nesocotea faptul că acum, pentru prima oară, exista „o soluție radicală la problema evreiască“. Acesta a convocat o întrunire pentru a discuta problema mai pe larg, întrucât instrucțiunile lui Lohse se bazau pe „ordine generale primite de la o autoritate superioară... ce nu pot fi dezbătute în scris“¹.

Drept răspuns, Lohse a revizuit ordinul, punând accent pe faptul că restricțiile schițate de el erau doar „măsuri temporare, limitate“², și că guvernatorilor civili le era interzis să se amestece în treburile forțelor de securitate ale lui Himmler. După emiterea decretului, Stahlecker le-a scris ofițerilor din Grupul său Operativ, asigurându-i că SS-ul se bucura de întreg sprijinul lui Lohse în misiunea lor de a rezolva problema evreiască prin crimă³.

Stahlecker avea dreptate. Această dispută, la fel ca multe altele ce aveau să izbucnească între SS și ministerul pentru Răsărit în perioada 1941-1942 era legată de jurisdicție. Problema era dacă politicile din teritoriile răsăritene privitoare la evrei țineau de poliție și, deci, cădeau în

¹ Browning, *Origins*, pp. 285.

² Memoriul „Provisional directives on the treatment of Jews in the area of Reichskommissariat Ostland“, reprodus drept 1138-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 800-805.

³ Browning, *Origins*, p. 287.

sarcina Reichsführerului SS, sau țineau de sfera politică, intrând în competența ministerului Reichului. Rosenberg nu renunțase la strădania de-a impune ministerul său ca autoritate supremă în Est. În opinia unui consilier de-al său, Otto Bräutigam, aceste încercări erau nechibzuite. În privința problemei evreiești, spunea el, „nu este inoportun să scoatem în evidență rolul SS-ului și al Comandanților de Poliție”¹.

În 1941 însă, trupele lui Himmler masacrau evrei în imperiul său, iar Rosenberg nu voia să fie lăsat deoparte.

În septembrie 1941, Rosenberg a făcut un pas decisiv². Berlinul a fost înștiințat că Stalin arestase 600 000 de etnici germani ce trăiau de-a lungul Volgăi, îi înghesuiseră în vagoane de vite și îi deportase în Siberia și Kazahstan. „Ne-a cuprins pe toți ura împotriva Moscovei, mai arzătoare ca niciodată”³, nota Rosenberg în jurnal. Deportarea echivala cu o crimă. „Am dat dispoziții pentru o luare fermă de poziție și i-am trimis această versiune Führerului, care i-a dat o nuanță și mai incisivă. Ieri am pus pe cineva să pregătească un comunicat radio pentru Rusia, Anglia și SUA, prin care se arată că, dacă masacrele vor fi duse la îndeplinire, Germania îi va face responsabili pe *evreii* din Europa centrală.” În acest memorandum, Rosenberg îi recomanda lui Hitler să

¹ Steinberg, „The Third Reich Reflected”, p. 647.

² Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 683-684.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 12 septembrie 1941.

riposteze numaidecât prin deportarea „tuturor evreilor din Europa centrală“ în Răsărit.

Hitler nesocotise apelurile de expulzare a evreilor. Plănuia s-o facă după victoria împotriva sovieticilor, în urma unui război ce s-a dorit a fi scurt și inegal. Însă armatele lui Stalin trecuseră peste șocul primelor lovituri, iar după trei luni de la declanșarea invaziei, germanii au înțeles că Moscova nu se va prăbuși și nu va depune armele prea curând.

După o serie de discuții cu Ribbentrop și Himmler, Hitler a hotărât că Germania nu mai putea să aștepte, astfel că la 17 septembrie i-a ordonat șefului SS să înceapă deportarea evreilor din Germania, Austria și Cehia.

Goebbels jubila: cu o lună în urmă notase în jurnal că, în Răsărit, evreii aveau să fie „tratați cu maximă asprime“.

Când guvernatorii din Ostland au aflat că mii de evrei urmau să fie deportați în regiunea lor și că vor fi construite noi lagăre de concentrare în Riga și Minsk, nu au fost deloc încântați¹. Ulterior, au primit asigurări din partea ministerului lui Rosenberg că era doar o situație temporară, evreii urmând să fie strămutați de-acolo. Erhard Wetzel, consilierul lui Rosenberg pe probleme de rasă, a redactat un răspuns pentru Lohse, în care propunea fabricarea unor „instalații de gazare“² la Riga, în Letonia, pentru a-i lichida pe cei care nu erau „apți de muncă“. În trecut, Viktor Brack fusese implicat în programul de eutanasiere

¹ Browning, *Origins*, pp. 303, 332-333.

² *Ibid.*, pp. 304.

a zeci de mii de bolnavi mintal din Germania, mulți dintre aceștia sfârșind gazați. Brack a fost bucuros să-și trimită tehnicienii la Riga pentru a amenaja o instalație destinată evreilor lui Lohse.

Nu există dovezi că scrisoarea ar fi fost trimisă¹, iar propunerea a fost lăsată baltă – lagărele de exterminare au fost ridicate în Polonia –, însă este demn de notat că ministerul lui Rosenberg nu s-a opus „înlăturării evreilor inapți de muncă de către oamenii lui Brack“.

La 4 octombrie, Heydrich a avut o întrevedere cu conducerea ministerului lui Rosenberg, solicitându-le o colaborare mai strânsă². Le-a explicat că nu voia să intre în polemici și că, în orice caz, „implementarea măsurilor împotriva evreilor cade într-un tot în sarcina Securității Reichului“. Însă, în toamna lui 1941, guvernatorii civili aflați în subordinea lui Lohse au început să-și exprime nemulțumirea față de anumite crime comise de forțele de securitate dezlănțuite ale lui Himmler.

Nu lichidările în sine făceau obiectul disputei. Niciun nazist nu voia să se-arate moale în privința evreilor. În schimb, autoritățile civile erau nemulțumite că nu fuseseră consultate din timp, sau pentru că masacrele ce aveau loc în plină zi le destabilizau orașele, sau pentru că doreau ca o parte din evrei să fie cruțați și puși la muncă silnică.

¹ Nu există dovezi că scrisoarea ar fi fost trimisă; *Ibid.*; Istoricii nu au găsit o copie semnată și livrată a documentului.

² *Ibid.*, p. 301.

Un șef de district aflat în subordinea lui Lohse, Heinrich Carl, a raportat că în dimineața de 27 octombrie, la ora 8, un ofițer însoțit de un batalion de poliție și-a făcut apariția în Slutsk, Belarus, anunțând că unitatea sa primise ordin să-i lichideze pe toți evreii din oraș. Într-un memoriu ce a ajuns într-un final dinaintea lui Lohse, Carl obiecta că nu fusese anunțat în prealabil și, pe deasupra, că unii dintre evrei erau meșteri: tăbăcari, dulgheri, fierari. Dacă evreii erau executați, fabricile din oraș trebuiau închise numaidecât. Însă comandantul de poliție i-a spus că primise ordin „să curețe tot orașul de evrei, fără excepții”¹.

Ucigașii și-au executat misiunea cu o „brutalitate de nedescris“, ce friza „sadismul“. I-au scos pe evrei de la muncă, i-au înghesuit în camioane și i-au împușcat la marginea orașului. Unii au fost bătuți cu băte de cauciuc și cu patul puștii. „Pretutindeni în oraș se auzeau împușcături, iar pe străzi zăceau, în grămezi, cadavrele evreilor împușcați“, nota Carl în memoriu. Unii evrei au fost îngropați de vii. O fetiță alerga prin oraș, încercând să strângă bani pentru a răscumpăra viața tatălui ei.

Polițiștii și-au însușit ceasurile și inelele victimelor și le-au jefuit casele, în căutare de cizme, piele, aur și orice obiect putea fi transportat cu ușurință. Locuitorii neevrei ai orașului erau „consternați“, scria Carl. „Va trece multă

¹ Memoriul lui Heinrich Carl către Wilhelm Kube din 30 octombrie 1941, reprodus drept 1104-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, p. 785.

vreme până când vom recâștiga încrederea celor pe care i-am pierdut.“

Tot în această perioadă, un alt lider de district raporta că execuțiile din Liepaja, port la Marea Baltică în Letonia, provocaseră mari tulburări în orașul său. „Până și ofițerii m-au întrebat dacă e necesar să-i lichidăm pe copii“¹. Lohse a încercat să pună capăt execuțiilor din oraș. De asemenea, s-a împotrivit planului de lichidare a ghetoului din Riga, însă Himmler i-a dat numaidecât de știre să nu se mai amestece: „Spune-i lui Lohse că eu am dat ordinul, și că reflectă voința Führerului“².

SS-ul a depus un memoriu la ministerul lui Rosenberg, prin care i se cerea lui Lohse să-și explice deciziile.

„Am interzis execuțiile la întâmplare ale evreilor din Liepaja, întrucât nu se justifică maniera în care acestea au fost efectuate“³, a ripostat Lohse. „Aș dori să mi se aducă la cunoștință dacă ancheta inițiată la 31 octombrie trebuie înțeleasă ca o directivă de lichidare a tuturor evreilor din Est.“ Lohse nu avea nimic împotriva masacrării evreilor, însă avea nevoie de câțiva dintre ei. „Desigur, epurarea evreilor din Est este necesară; realizarea ei însă trebuie să corespundă necesităților producției de război.“ Comisarul Reichului nu dorea să piardă o sursă importantă de mână de lucru până când nu se găseau înlocuitori calificați.

¹ Arad, „«Final Solution» in Lithuania“, p. 249.

² Breitman, *Architect*, pp. 208, 217.

³ Arad, „«Final Solution» in Lithuania“, p. 250.

În decembrie, ministerul lui Rosenberg a dat un răspuns obscur. În urma unor discuții ce-au avut loc la Berlin, s-a ajuns la o înțelegere . „Problema evreiască a fost cel mai probabil lămurită deja în cadrul unor discuții“¹, spunea textul scrisorii. „Considerațiile de ordin economic nu vor intra sub nicio formă în calcul în ce privește soluționarea problemei.“ Pentru orice întrebări, Lohse avea posibilitatea să se consulte cu SS-ul. Se pare că n-avea. A renunțat la obiecții.

Discuțiile cu pricina pentru lămurirea problemei evreiești au avut loc în Berlin la mijlocul lui noiembrie 1941, în cadrul întâlnirii dintre Rosenberg și Himmler². La 15 noiembrie, într-o sâmbătă, cei doi șefi au luat prânzul împreună la ora 2 după-amiază, aplecându-se apoi, timp de patru ore, asupra disputelor dintre liderii politici ai lui Rosenberg și forțele de securitate ale lui Himmler.

Nu putem ști dacă Himmler i-a prezentat în detaliu planurile tot mai radicale de intensificare a exterminării evreilor din Europa. De când asistase la masacrul din Minsk, în luna august, Himmler încerca să găsească metode mai eficiente de lichidare. Tulburat de ceea ce văzuse, a hotărât că împușcarea evreilor cu miile apăsa prea greu asupra psihicului ucigașilor. La momentul

¹ Scrisoare datată 18 decembrie 1941 de la ministerul lui Rosenberg către Lohse, reprodusă drept 3666-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 6, pp. 402-403.

² Arad, „Alfred Rosenberg and the «Final Solution» in the Occupied Soviet Territories“, pp. 279-280.

întâlnirii cu Rosenberg, prima cameră autonomă de gazare fusese dată în folosință în lagărul Belzec din sud-estul Poloniei.

Ne putem închipui ce i-a spus Himmler ideologului, căci la trei zile după întâlnire, Rosenberg a ținut o cuvântare în care a vorbit despre „eradicarea biologică” a evreilor.

În după-amiaza zilei de marți, 18 noiembrie, jurnaliștii germani au fost invitați la o conferință de presă la sediul ministerului pentru Răsărit a lui Rosenberg, o clădire impunătoare, văruiată, situată la marginea sud-vestică a grădinii Tiergarten din Berlin. Rosenberg prelua oficial șefia Ministerului pentru Teritoriile Ocupate din Est. Numirea sa fusese de-abia recent făcută publică, întrucât Hitler preferase să țină planul de ocupație strict secret în primele luni ale Operațiunii Barbarossa.

Purtând un costum dungat cu insignă nazistă la rever, Rosenberg le-a spus jurnaliștilor germani loiali regimului – care, de la venirea naziștilor la putere, lucraseră sub oblăduirea Ministerului Propagandei – că organizase această întâlnire cu scopul de a-i pune la curent cu ceea ce se petrecea în Est. Însă nu aveau voie să scrie despre cele auzite, cel puțin nu în mod fățiș. Era o simplă prezentare a contextului; tot ce urma să spună era strict confidențial.

Declarațiile sale nu au apărut în presă, însă după război a fost descoperită o copie a discursului printre hârtiile sale. După ce a vorbit despre planurile de a fărâmița pentru totdeauna Uniunea Sovietică și de a-i exploata resursele naturale, Rosenberg s-a oprit asupra problemei evreiești.

„În Est, trăiesc în continuare vreo șase milioane – le-a spus el –, iar problema poate fi soluționată doar prin eradicarea biologică a întregii evreimi din Europa¹. Problema evreiască va fi rezolvată în Germania doar când ultimul evreu va părăsi teritoriul german, iar în Europa, când nu va mai fi picior de evreu până la Urali. Aceasta este misiunea pe care ne-a dat-o soarta.“ A amintit despre predarea Germaniei din 9 noiembrie 1918, „o zi a destinului și a hotărârilor. În acele momente, evreimea ne-a arătat că era hotărâtă să distrugă Germania. Numai Führerul și tăria de caracter a poporului german le-au zădărnicit planurile“. Dar atâta vreme cât mai existau evrei pe continent, exista și pericolul ca europenii înțelegători să le permită să înflorească din nou. De aceea era necesar să fie cu toții expulzați, „să-i trimitem după Urali sau să-i eradicăm cumva“.

Era cât se poate de limpede. Deportările în Răsărit deveniseră un eufemism. Către finele lui 1941, acestea erau sinonime cu moartea.

Obiecțiile de ordin tehnic ridicate de Lohse și de ceilalți administratori civili în octombrie și noiembrie reprezentau excepțiile de la regulă. Începând cu Rosenberg, toți funcționarii din Ministerul pentru Răsărit au sprijinit execuțiile, au cooperat cu forțele polițienești ale lui Himmler și au netezit calea spre masacre². Au întocmit liste

¹ Browning, *Origins*, p. 404.

² Longerich, *Holocaust*, pp. 345-356.

cu proprietățile evreiești. Au ajutat la arestarea victimelor. Au fost martori la carnagiu. Unii dintre ei au luat chiar parte la împușcări.

Spre sfârșitul lui noiembrie, după ce a fost informat că Himmler și, prin extensie, Führerul ordonaseră lichidarea ghetoului din Riga, Lohse a asistat pasiv¹ în vreme ce trupele lui Himmler, sprijinite de poliția letonă, au mînat 14 000 de oameni în pădurea Rumbula, la 10 kilometri în afara orașului. Li s-au alăturat și supraviețuitorii unuia dintre primele transporturi de evrei sosite din Berlin; o bună parte din deportați înghețaseră pe drum. Victimele s-au dezbrăcat, s-au întins în șanțuri și au fost împușcate². Mormintele lor au fost acoperite cu noroi, iar pămîntul a fost tasat cu un compresor.

În decembrie 1941, Karl Jäger, comandant al Einsatzkommando din Lituania, a descris în termeni prozaici activitățile sale din regiune de la începutul verii. „Nu mai există evrei în Lituania – scria el în raport –, cu excepția celor angajați în câmpul muncii și a familiilor lor“, adică cei cruțați pentru muncă silnică. Potrivit calculelor lui Jäger, dintr-o populație de 250 000 de evrei înaintea invaziei, supraviețuiseră 35 000.

Dacă n-ar fi existat acele meschine obiecții de ordin economic, a adăugat el, i-ar fi ucis cu bucurie pe toți³.

¹ Gerlach, „The Wannsee Conference“, p. 768.

² Breitman, *Architect*, p. 219.

³ Arad, „«Final Solution» in Lithuania“, p. 252.

Până la finele anului, 70% din evreii lituanieni (177 000) au pierit. Aproape toți au pierit *după* venirea lui Lohse¹. În Letonia, circa 90% din cei 75 000 de cetățeni evrei au fost uciși. Pe întreg cuprinsul teritoriilor din Est, nu mai puțin de 800 000 de evrei civili erau deja morți².

Între timp, preoții catolici și-au reînnoit atacurile împotriva naziștilor în a doua jumătate a lui 1941, atât din amvon, cât și în presă, spre nemulțumirea lui Hitler, care i-a spus lui Rosenberg: „Se pare că anumiți tonsurați – termen peiorativ ce făcea referire la preoții care se rădeau pe cap pentru a-și afișa devotamentul religios – au dureri de cap. Se vor simți mai bine dacă îi scurtează cineva de el”³.

„Se pare că acești domni încă nu-l cunosc suficient de bine“, adăuga Rosenberg în jurnal.

Proteste ale preoților⁴ vizau un alt tip de masacre față de cele desfășurate în Est: un program secret al naziștilor de eutanasiere a copiilor și adulților cu infirmități, botezat T4, după adresa sediului din Berlin, Tiergartenstrasse nr. 4. Programul inițiat de Hitler în 1939 făcea parte din eforturile naziștilor de a crea o rasă ariană pură. A devenit de notorietate după ce mai multor instituții li s-a cerut să completeze chestionare despre pacienții lor. O bună parte

¹ *Ibid.*, p. 247.

² Matthäus, „Controlled Escalation“, p. 219.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 1 octombrie 1941.

⁴ Greich-Polelle, *Bishop von Galen*, pp. 78-80; Evans, *The Third Reich at War*, pp. 95-101.

din victimele programului se aflau în grija organizațiilor bisericești și, cu toate că înalții prelați, alarmați de situație, au stăruit în secret pentru încetarea crimelor, nu au inițiat o campanie publică pentru sistarea programului, de teama represaliilor naziste.

Însă la 3 august 1941, episcopul de Münster, Clemens von Galen, s-a hotărât să denunțe crimele din amvon. „Dețin informații sigure – le-a spus enoriașilor în biserica Sf. Lambert – că în spitalele și casele din provincia Westfalia se întocmesc liste cu bolnavii internați, clasificați drept «membri neproductivi ai comunității naționale», urmând a fi scoși din aceste instituții și, ulterior, uciși. Primul lot de pacienți a părăsit spitalul psihiatric din Marienthal, în apropiere de Münster, în decursul acestei săptămâni.” Curând, afirma el, cenușa victimelor va fi trimisă rudelor cu explicația că cei dragi muriseră din cauze naturale.

Pentru von Galen, era o crimă. Oamenii mureau pentru că liderii naziști nu-i mai considerau „productivi”. Dacă acest criteriu aberant rămânea în picioare, „atunci vai și-amar de noi când ne ajung din urmă bătrânețea și infirmitățile... vai și-amar de infirmi... vai și-amar de soldații ce se întorc infirmi de pe front, ologi și invalizi!” Cu asemenea legi, continua episcopul, „nimeni nu mai era în siguranță: cine știe ce comisie îl va înscrie pe lista persoanelor «neproductive» care, după mintea lor, au devenit «nevrednice de viață». Și nu va fi poliție să-l apere,

nici tribunal să-i răzbune moartea și să-i pedepsească pe făptași“.

Afirmațiile episcopului au stârnit o controversă uriașă, iar pe 24 august, Hitler a pus capăt programului de eutanasiere cu aceeași discreție cu care îl lansase. Probabil nu doar din cauza reacției publicului. T4 îndeplinise deja norma fixată de Hitler: 70 000 de victime. Mai mult, după cum sugerase Wetzel, subalternul lui Rosenberg, în scandaloasa scrisoare prin care-l informa pe comisarul Reichului Lohse despre „ajutoarele lui Brack“, personalul responsabil cu eutanasierea urma să fie trimis în Est, unde se puneau la cale gazări la o scară mult mai mare.

Patru luni mai târziu, în decembrie 1941, Rosenberg și Hitler încă dezbăteau revolta. Hitler nu putea să priceapă: „Dacă bisericile sunt atât de hotărâte să-i salveze pe idioți – nota Rosenberg în jurnal –, [Hitler] le-ar da voie să-i folosească pe imbecili pe post de preoți și de discipoli“¹. Predicile fuseseră transmise de BBC. Fuseseră traduse în alte limbi, transcrise în broșuri și împrăștiate din avion de către britanici deasupra Germaniei, Franței, Olandei, Poloniei și a celorlalte regiuni din Europa aflate sub ocupație. Mulți clerici s-au raliat cauzei, luând atitudine în scris sau în cuvântări.

„Führerul consideră că acești domni vor să fie «martiri», sperând la o detenție onorabilă“, nota Rosenberg, iar în anumite cazuri, dorințele le-au fost împlinite. Cei care

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 14 decembrie 1941.

distribuiau predica lui von Galen au fost arestați de Gestapo și trimiși în lagăre de concentrare. Episcopul a scăpat însă. Cu toate că liderii naziști voiau să-l vadă spânzurat pe Galen, Hitler se temea de multiplele consecințe politice pe plan intern¹ și nu dorea să-l transforme într-un martir. Avea să-i vină de hac după terminarea războiului. Într-un fel sau altul, scria Rosenberg în jurnal, „episcopul de Münster va da într-o bună zi socoteală“.

În ciuda sistării programului T4, copiii infirmi au continuat să fie gazați în Germania. A continuat și uciderea evreilor. Von Galen n-a spus nimic când au început deportările din Germania, cel puțin nu în public².

La 12 decembrie 1941 – la cinci zile după bombardamentul japonez asupra Pearl Harbor și la o zi după ce Germania a declarat război Statelor Unite –, Hitler i-a invitat pe cei mai importanți lideri naziști în reședința sa privată din Berlin și le-a spus că sosise clipa să se ocupe de evrei o dată pentru totdeauna. „Führerul e hotărât să facă puțină curățenie“³, scria Goebbels în jurnal despre discursul secret al lui Hitler. „I-a avertizat pe evrei că, dacă vor provoca un nou război mondial, praful se va alege de ei. Războiul mondial a venit. Cei responsabili pentru acest conflict sângeros vor plăti cu viața.“

¹ Greich-Poelle, *Bishop von Galen*, pp. 89-92.

² *Ibid.*, p. 92.

³ Gerlach, „Wannsee Conference“, p. 785. Gerlach susține că anunțul cu privire la decizia de a-i extermina pe toți evreii din Europa a fost făcut de Hitler, dar alți specialiști nu sunt de acord.

Tot în decursul acelei luni, Rosenberg urma să țină o cuvântare în arena Sportspalast din Berlin, unde avea să-i amenințe pe evrei cu noi represalii, ca urmare a blocadei navale menținute de Aliați împotriva traficului maritim german. Se pregătea să afirme¹ că „propaganda mondială împotriva Germaniei“ pusă la cale de „evreii newyorkezi“ va fi contracarată cu „măsuri corespunzătoare împotriva evreilor din Est“. În teritoriile răsăritene stăpânite de naziști trăiau șase milioane de evrei, aceștia fiind „sursa și izvorul puterii evreiești în toată lumea“. Germania trebuia să inițieze „distrugerea izvoarelor care alimentau forțele evreilor newyorkezi“, trecând la „eliminarea negativă a acestor paraziți“. În acest discurs urmau să se regăsească ideile comunicate cu o lună înainte presei germane, între patru pereți.

Însă în lumina declarației de război a Americii, nu era momentul ca Rosenberg să facă asemenea remarci incendiare. Unul dintre țelurile amenințărilor naziste împotriva evreilor era de a descuraja intrarea Statelor Unite în luptă. Desfășurarea evenimentelor i-o luase înainte.

Pe 14 decembrie s-a întâlnit cu Hitler pentru a pune țara la cale. „Cu privire la problema evreiască – scria Rosenberg în nota despre întâlnire – am spus că afirmațiile mele despre newyorkezi ar trebui revizuite în urma deciziei.“ Se referea probabil la decizia SUA de a intra în război. „Am susținut că exterminarea evreilor nu

¹ *Ibid.*, p. 784.

trebuie pomenită.¹ Hitler a încuviințat, apoi a adăugat un lucru ce nu merita subliniat de față cu Rosenberg, care, mai presus de orice, își întemeiase întreaga carieră politică pe această idee: evreii se făceau vinovați de războaie și distrugerii, și ei vor fi primii care vor suporta consecințele neplăcute.

În aceeași zi, Hitler a avut o întrunire separată² cu Rosenberg, Himmler și Philipp Bouhler, unul dintre directorii programului de eutanasiere T4.

Cu toate că nu erau pregătiți să-și facă publice intențiile criminale, exterminarea devenise cel mai în vogă subiect printre liderii naziști în perioada imediat următoare discursului secret ținut de Hitler liderilor din partid. Guvernatorul general din Polonia, Hans Frank, era un bun exemplu. După ce participase la ședința cu Hitler, se întorsese în regatul său cu gânduri apocaliptice. „În privința evreilor, vă spun sincer că într-un chip sau altul va trebui să terminăm cu ei... vor dispărea“, a rostit în cadrul unei întâlniri cu funcționarii naziști din teritoriu. „Trebuie să fie eliminați.“³

¹ Rosenberg, „Memorandum about discussions with the Führer on 14 December 1941“, reprodus drept 1517-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 4, p. 55. Vezi și Browning, *Origins*, p. 410, și Gerlach, „Wannsee Conference“, în care susține că Rosenberg se referă la o decizie recentă de a începe implementarea soluției finale.

² Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk 1941-1944*, p. 112. Vezi și Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 589. Nu există o descriere amănunțită a discuției.

³ Gerlach, „Wannsee Conference“, p. 790.

Cinci săptămâni mai târziu, într-o zi de marți din ianuarie 1942, 15 oficiali naziști au coborât din mașini în fața casei de oaspeți a SS-ului din Wannsee, o suburbie elegantă a Berlinului. În împrejurimi se găsea un lac cu plajă, loc de refugiu în lunile de vară pentru persoanele importante sau înstărite. În acea dimineață însă, pe suprafața lacului se așternuseră fulgi de nea. Invitații au luat loc și s-au încălzit cu coniac.

La întrunire erau prezenți secretari de stat și subsecretari ai Departamentului de Externe, miniștrii afacerilor interne, justiției și economiei, precum și ai Guvernământului General din Polonia, alături de șapte ofițeri SS însărcinați cu problema evreiască. Ulterior, Robert Kempner avea să-i descrie astfel pe participanți: „Aceia erau domnii care știau lucrurile ce trebuiau știute”¹. Aidoma celorlalți miniștri, Rosenberg nu a venit în persoană la întrunire, delegând, în schimb, doi membri importanți ai ministerului pentru Răsărit: pe adjunctul său, Alfred Meyer, și pe Georg Leibbrandt, directorul diviziei politice a ministerului. Fără îndoială că aceștia i-au expus ulterior conținutul discuțiilor.

Reinhard Heydrich îi convocase pe birocrați, însă subiectul întrunirii nu fusese limpede precizat. Adolf Eichmann, care a organizat și gestionat deportarea evreilor din toată Europa, în calitate de șef al diviziei evreiești a Biroului Principal de Securitate a Reichului condus de Heydrich, a redactat în urma întâlnirii un

¹ Roseman, *The Villa, the Lake, the Meeting*, p. 57.

rezumat pentru a fi trimis participanților și altor oficiali. Caracterul vădit incriminator al Protocolului lui Eichmann i-a determinat pe 29 din cei 30 de destinatari să-l distrugă. Grație exemplarului care a supraviețuit, acea ședință de o oră și jumătate a intrat în istorie ca un moment de cumpănă în planificarea soluției finale de către naziști.

Heydrich dorea ca diversele ministere să adere la proiectul său pentru soluția finală. Le-a reamintit birocraților că fusese însărcinat cu misiunea de a curăța Europa de evrei, afirmând că măsurile luate în trecut pentru a încuraja emigrarea evreilor – un deceniu de violențe, arestări și discriminare – nu rezolvaseră problema. Prin urmare, Hitler aprobase o nouă soluție: „evacuarea evreilor în răsărit“.

Heydrich a prezentat planul pe scurt. Europa va fi „periată“ de evrei de la vest la est, iar acei evrei capabili de munci solicitante vor fi uciși prin extenuare. „În coloane lungi de muncitori separați după sex¹, evreii apți de muncă vor construi drumuri înspre răsărit. Majoritatea vor pieri, fără îndoială, din cauze naturale“, se arăta în rezumatul lui Eichmann. „Și fără îndoială că printre puținii supraviețuitori vor fi elementele cele mai viguroase. Aceștia vor trebui eliminați în mod corespunzător, pentru că altfel, datorită selecției naturale, se vor constitui germenii unei noi recrudescențe evreiești. (A se vedea cazurile din istorie.)“

¹ *Ibid.*, p. 113.

În ciuda acestei descrieri prozaice a politicii ce urma, într-un fel sau altul, să-i condamne la moarte pe toți evreii din Europa, participanții la întrunire aveau să nege ulterior că Heydrich susținuse ideea genocidului. Însă, potrivit mărturiei lui Eichmann, minuta întâlnirii fusese redactată în mod intenționat într-un limbaj eufemistic, codat, menit să ascundă faptul că cei 15 oficiali prezenți la Wannsee vorbeau, de fapt, despre exterminarea evreilor, nu despre evacuarea lor.

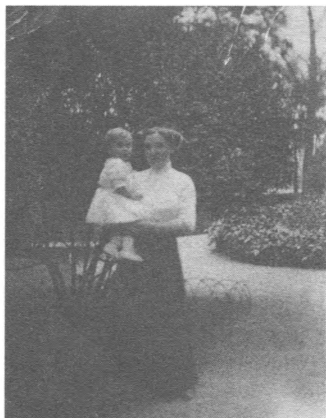
Această conferință a ajuns să simbolizeze grozăvia enigmatică a Holocaustului: cum se poate ca o națiune luminată și avansată precum Germania să cadă pradă celui mai înfiorător barbarism? „Avem de-a face cu un mediu distins, într-o vilă elegantă dintr-o suburbie rafinată, într-una din cele mai sofisticate capitale ale Europei. Avem de-a face cu 15 birocrați instruiți și manierați, produsul unei societăți educate și civilizate, ce pun mare preț pe etichetă. Și totuși, avem de-a face cu consimțământul dat fără scrupule genocidului”¹, scria istoricul Mark Roseman.

Cu câteva luni înainte de Conferința de la Wannsee, Hitler chibzuise la toate măsurile luate deja pentru izolarea evreilor germani. A făcut atunci o analogie macabră, prin care un slogan josnic de campanie din anii '20 era asociat cu rezultatele celebrului bacteriolog care era deopotrivă tizul și nașul lui Robert Kempner.

¹ *Ibid.*, pp. 87-88.

„Mă văd ca pe-un Robert Koch al politicii“¹, i-a spus unui compatriot. Discuția avea loc înainte de ivirea zorilor, iar văzduhul începea să se lumineze la răsărit. Hitler a explicat: „[Koch] a descoperit bacilul tuberculozei, deschizând noi drumuri în știința medicală. Eu am descoperit că evreul este bacilul și fermentul întregii putreziciuni sociale. Fermentul lor. Și am dovedit un lucru: că un stat poate trăi fără evrei“.

¹ Kershaw, *Hitler: 1936-1945 Nemesis*, p. 470.

Max și Frieda Reinach, alături de fiica lor, Trude, în vremuri mai bune. (*Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA, prin bunăvoința Lianeî Schwartz*)

Destinul nostru tragic, aparte

În ziua care a marcat izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, un cuplu de evrei din Berlin, Frieda și Max Reinach, au deschis un carnețel negru cu hârtie milimetrică¹, în care au ținut un jurnal pentru copiii lor ajunși deja la maturitate, care izbutiseră să fugă din Germania.

Jumătate de veac mai târziu, carnețelul, ale cărui coperte negre fuseseră lipite cu bandă adezivă, avea să intre în posesia unei rude îndepărtate, cu două generații mai tânără, anume Henry Mayer, arhivist-șef la Muzeul Holocaustului din Washington, DC.

„În acest carnețel voi încerca să țin socoteala zilelor și săptămânilor ce vor urma și o fac pentru voi, dragii mei copii, ca într-o bună zi să înțelegeți și să cunoașteți vremurile în care trăim și câte îndurăm“, scria Max. „Părinții voștri își pun încrederea în Dumnezeu, care ne-a păzit și-n alte vremuri grele și o va face și acum.

¹ Jurnalul Friedei și al lui Max Reinach, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite ale Americii.

Căci stă scris: «Voi sunteți copiii Dumnezeului Etern. Să fie tatăl mânios pe copiii săi, și tot nu-i va supune distrugerii totale». Avem conștiința curată și nepătată și ne temem numai de Dumnezeu.”

Înainte de război, Frieda fusese profesoară, iar Max vânzător de trabucuri. După ce și-au pierdut slujbele, cei doi au lucrat ca voluntari la cantina săracilor din Centrul Comunitar Evreiesc. Dar, de la o zi la alta, pe măsură ce războiul continua și jignirile se înmulțeau, Frieda a căzut tot mai adânc în depresie.

Nu fuseseră din cale afară de religioși, însă Max s-a reîntors la credință și a adoptat o poziție fermă și filosofică față de greutățile pe care le îndurau în Germania celui de-al Treilea Reich. Și-a jurat că el și soția lui vor lupta neîncetat pentru a rămâne în viață.

Nu aveau de gând să cedeze ca alții care-și pierduseră credința. „Am fost cu toții copleșiți de chinuri și suferințe greu exprimate în cuvinte, și avem nevoie de o credință de neclintit în Dumnezeu pentru a supraviețui acestor încercări“, le-a mărturisit copiilor. „Părinții voștri sunt hotărâți să supraviețuiască acestor vremuri pline de groază și să trăiască poate, în viitor, vremuri mai pașnice.”

„Potrivit legii, trebuie să purtăm steaua lui David... iar sub stea stă scris: *Jude*“, nota Max în septembrie 1941. Legea cerea ca steaua să fie cusută pe îmbrăcăminte, în partea stângă a pieptului. Aproape un milion au fost fabricate pe role de pânză, decupate și vândute

evreilor pentru zece pfenigi bucata. Cei care purtau steaua erau adesea luați la întrebări de Gestapo. Cei care n-o purtau riscau să fie arestați. Max era îngrozit: „Nu mi-am închipuit vreodată că așa ceva e posibil“¹.

De la an la an, restricțiile erau tot mai dure². Evreii nu aveau voie să intre în gări fără permisiunea autorităților. Le era blocat accesul în zona administrației centrale din Berlin. Nu aveau voie să conducă mașini. Aflăm dintr-o broșură nazistă că „evreii nu mai au ce căuta la volan în Germania“.

Aveau interdicție de circulație după ora 8 seara, iar în weekenduri, după ora 9. Erau forțați să renunțe la acțiunile deținute în companii, la bijuterii și la obiectele de artă. Le-a fost restricționat accesul la serviciile de telefonie. Și-au pierdut radiourile, obligați fiind să le predea autorităților în cea mai sfântă zi a anului, adică de Iom Kippur. Primeau rații de hrană chiar mai mici decât compatrioții lor arieni și nu puteau face cumpărături decât un ceas pe zi, târziu, când vitrinele erau aproape goale.

„Vreme de 60 de ani am încercat să nu părem diferiți față de ceilalți, iar acum, pe stradă, copiii numără voioși evreii. Ne-am pierdut calitatea de cetățeni.“

Ministerul Propagandei a lipit afișe cu „profeția“ făcută de Hitler în cadrul unei cuvântări ținute pe

¹ Meyer, Simon și Schütz, *Jews in Nazi Berlin*, p. 111.

² *Ibid.*, pp. 102-104.

30 ianuarie 1939, în Reichstag: „Dacă bancherii evrei din Europa și din afara ei vor provoca un nou război mondial, consecința nu va fi bolșevizarea lumii, însemnând victoria evreimii, ci anihilarea rasei evreiești în Europa!“¹

În mai 1942, Max medita la poporul evreu și la „destinul nostru tragic, aparte“. Începuseră deportările.

Primele trenuri au părăsit Berlinul pe 18 octombrie 1941, iar din acel moment, evreilor nu li s-a mai permis să emigreze².

Max scria în jurnal că surorile și frații soției sale fuseseră „evacuați“ – Max, Jule, Martha, Liane, Adele și Bernhard. „Mulți dintre prietenii noștri de-aici au fost și ei deportați, iar viața a devenit extrem de solitară.“ Și totuși, Max era în continuare încredințat că-și va vedea din nou copiii. Dacă se înșela, scria el, nimeni nu trebuia să jalească. „Veți fi mereu bucuria noastră, până la asfințit, când ne va cuprinde beznă noapții“, nota el. „Ați avut parte de-o copilărie fericită, de care ne-am bucurat împreună, iar amintirile nu se vor șterge.“

Câteva zile mai târziu, când a deschis jurnalul, Frieda nu și-a putut ascunde mânia. „Câte mii de evrei au fost «evacuați» din octombrie 1941?“ nota ea. „«Evacuați», cum spun ei, din Germania. «Evacuați», ca să folosesc eufemismul lor. (...) Mă îngrozește gândul «evacuării»,

¹ Kershaw, *Hitler: A Biography*, p. 468.

² Meyer, Simon și Schütz, *Jews in Nazi Berlin*, pp. 184-185.

iar amenințarea asta plutește deasupra capetelor noastre clipă de clipă, și pe bună dreptate. Ori de câte ori mă duc gândul într-acolo, mă cuprinde panica și știu: dacă într-acolo ne îndreptăm, n-o să vă mai văd niciodată, dragii mei copii.“

Au trimis o vreme mâncare și bani unor rude din ghetoul din Łódź, în Polonia, cu toate că nu prea aveau ce să pună în gură și slăbiseră considerabil. Cu trecerea timpului, n-au mai putut cumpăra carne, pește, unt, ouă, fructe, cafea, alcool sau tutun pe cartelele de rație. Nu mai aveau acces la pantofi, săpun sau lemne de foc¹. În parcuri puteau să se așeze doar pe bănci rezervate evreilor.

„Erau pictate în galben“, nota Frieda. „Am refuzat ne așezăm pe ele.“ Ulterior, li s-a interzis accesul în parcuri. Nu după multă vreme, evreii au fost obligați să renunțe și la animalele de companie. „Încălcarea acestei legi va determina măsuri din partea poliției.“

Pe 24 mai 1942, una dintre femeile cu care împărțeau apartamentul a fost obligată să-și predea camera. „Acesta e întotdeauna primul pas către deportare“, scria Max.

În iunie, nu se puteau hotărî dacă Max ar trebui să lucreze pentru naziști sau nu. N-aveau nevoie de bani; și-așa nu aveau pe ce să-i cheltuie. Însă slujba ar fi putut să-i ferească de „evacuare“. Slujbele deținute la Centrul

¹ *Ibid.*, p. 107.

Comunitar Evreiesc le ofereau protecție pe moment, însă s-ar fi simțit mai în siguranță dacă Max ar fi lucrat la fabrica de muniție, punând umărul la efortul de război¹.

Pe de altă parte, înscriindu-se în câmpul muncii, Max i-ar fi putut determina pe naziști să ia măsuri împotriva lor. „Decizia e nespus de dificilă și de complicată, pentru că oricare dintre cele două poate să fie alegerea greșită“, scria Frieda.

Nu mai primiseră vești de la rudele din răsărit. „Unde sunt și ce mai fac?“ se întreba ea.

Au fost nevoiți să predea electrocasnicele: aspirator, fier de călcat, perna electrică, plitele. Nu mai aveau voie să intre la bărbier. Au fost forțați să renunțe la mașina de scris, biciclete, aparate de fotografiat și telescop. „Minunat, ce să zic!“ scria Frieda. „Și totuși, nu-i atât de rău. Zilnic au loc arestări, împușcări și execuții. E de mirare că sunt speriată?... Numai un miracol ne mai poate salva, iar miracolul acela trebuie să vină cât mai repede. Altfel, suntem pierduți.“ Au încercat să tragă nădejde că Germania va pierde războiul, dar aceste speranțe păreau deșarte. „Nu e momentul să visăm.“

Era vară, însă ploua și era răcoare. La începutul anului fuseseră obligați să renunțe la blănuri și la veșmintele de lână.

Pe 29 iunie, Max a aplicat pentru o slujbă. L-au trimis acasă, unde urma să aștepte decizia. Au fost

¹ *Ibid.*, p. 187.

înștiințați peste o săptămână: urmau să fie „evacuați” și li s-a solicitat să se prezinte autorităților în patru luni. I-a cuprins groaza, dar, cu toate acestea, Max se simțea în anumite momente „mai liniștit în sinea lui”.

„După cum vedeți, decizia de a aplica pentru o slujbă s-a dovedit a fi greșită”, nota el. „Însă fiecăruia cum i-a fost scris. Păzitorul meu nu ne va lăsa pradă fricii și chinurilor, căci EL a fost mereu alături de noi.”

Trei luni și jumătate mai târziu, la 20 octombrie, Frieda și Max au fost chemați la biroul Centrului Comunitar Evreiesc de pe strada Oranienburger, la ora 7 dimineața. Acolo, alături de cei 1 500 de angajați ai organizației, au așteptat cu groază sosirea Gestapoului.

Cu un an în urmă, liderii evreilor din Berlin fuseseră forțați să-i ajute pe naziști cu organizarea transporturilor spre Est¹.

O fostă sinagogă din districtul Tiergarten a fost transformată în „loc de adunare”, unde angajații centrului evreiesc ajutau la trecerea în evidență a celor ce urmau să ia calea estului. Potrivit mărturiei unui supraviețuitor al războiului, liderii evreilor cooperau „în ciuda presimțirilor sumbre” pe care le aveau. Încă nu realizaseră că deportarea însemna exterminare. Se îngrijeau ca pasagerii să aibă haine și hrană suficientă pentru drum. Credeau că făceau operațiunea mai suportabilă dacă nu lăsau totul în seama Gestapoului.

¹ *Ibid.*, p. 321.

Acum însă fuseseră luați și ei în vizor de Gestapo¹.

Angajații au așteptat câteva ceasuri în sala de ședințe, pe coridoare și în birourile centrului comunitar. Când au sosit, polițiștii au anunțat concedierea a 500 de angajați, iar cei selectați urmau să se prezinte la locul de adunare peste două zile. Naziștii au promis să împuște câte-un lider evreu pentru fiecare angajat care nu se prezenta.

S-a făcut o listă de transport, pe care figura și familia Reinach.

S-au întors acasă la ora 3 după-amiaza, în stare de șoc.

La miezul nopții, Frieda a pus mâna pe stilou și a făcut o ultimă însemnare pentru copii, sperând că jurnalul va ajunge într-o bună zi la ei. „Suntem victimele destinului evreiesc și ne pierdem țara, casa, proprietatea. Totul... Mai avem câteva zile în casa noastră dragă, și-apoi... neantul.“ Le dorea copiilor și nepoților o viață fericită. „Știu că nu ne veți uita niciodată, însă am o dorință: Nu lăsați ca soarta noastră să vă copleșască în viață.“

Peste două zile, Max și-a scris testamentul, în care promitea să pornească la drum fără teamă. Orice s-ar fi întâmplat, era sortit să se întâmple. „Nu mai avem bunuri materiale și, aproape goi, părăsim țara în care am trăit mai bine de 400 de ani. Încă nu știm încotro ne

¹ *Ibid.*, p. 327.

vom îndrepta, dar Dumnezeu e pretutindeni, și oriunde îl chemăm, îl vom găsi.“

Deportările intraseră în rutină. La 22 octombrie, Frieda și Max s-au prezentat la locul de adunare. Și-au declarat bunurile rămase¹, care le-au fost numaidecât confiscate.

Patru zile mai târziu, în zorii zilei, soții Reinach se îndreptau spre stația de mărfuri, situată trei kilometri și jumătate la nord de locul de adunare. Alături de alți 800 de evrei, printre care și 88 de copii sub 15 ani, au urcat în vagoanele de clasa a treia și au pornit spre Est.

Bagajele lor au rămas în gară. În Berlin, apartamentele lor erau deja la mare căutare.

Pe 29 octombrie, Frieda, Max și toți ceilalți evrei condamnați la moarte au ajuns într-o stație de la periferia orașului Riga, în Letonia, la peste 1 100 de kilometri depărtare de Berlin. După ce au coborât din tren, au fost duși în pădure și împușcați².

După o vreme, fiica lor din Israel, Trude, a primit un mesaj de la părinții ei, trimis de Crucea Roșie germană din Berlin cu câteva zile înaintea deportării. „Cu mâhnire profundă în inimă, îți spunem adio. Să te aibă Domnul în pază!“

Era semnată: „Părinții tăi îndurerați“.

¹ *Ibid.*, p. 185.

² Cartea memorială Bundesarchiv a victimelor persecuției naziste a evreilor din Germania (1933-1945), bundesarchiv.de/gedenk.buch.

Peste o lună, trenurile ce au plecat din Berlin aveau să meargă direct la Auschwitz. În total, 50 000 de evrei au fost deportați din oraș până la finele războiului. Doar 8 000 de evrei berlinezi au supraviețuit¹.

Un istoric spunea că naziștii au urmărit, „cu migală, ștergerea întregii existențe sociale a deportaților”².

Dar înainte de plecarea familiei Reinach, o femeie care locuia în apartament a promis să păstreze jurnalul și să încerce să-l dea copiilor la timpul convenit³. Femeia și-a luat misiunea într-atât de serios, încât a ținut jurnalul la cureaua din jurul taliei.

După război l-a predat unui soldat american, împreună cu adresa unor rude din Statele Unite. Întors acasă, soldatul i l-a înmănat uneia dintre fice, Lillian, care locuia în apropiere de Boston.

Peste ani, Trude a tradus jurnalul pentru nepoții ei vorbitori de engleză. Nu doar pentru ca ei să-l citească, după cum spunea; exista „un motiv mai profund”. Predând jurnalul unei generații mai tinere, ea cinstea memoria părinților ei, a soțului ei și a milioaneilor de oameni uciși de naziști.

¹ Meyer, Simon și Schütz, *Jews in Nazi Berlin*, p. 189.

² Longerich, *Holocaust*, p. 288.

³ Trude și Walter Koshland către nepoții lor, decembrie 1972, scrisoarea arhivată împreună cu jurnalul lui Reinach.

A încheiat scrisoarea cu două versuri pe care i le atribuia scriitorului german cu origini evreiești, Alfred Kerr¹:

„Mor doar cei
Ce sunt uitați.“

¹ Printr-o coincidență, Kerr se numea la naștere Alfred Kempner și era un văr îndepărtat al lui Robert Kempner. Atunci când Kempner scria în jurnalul său, în 1942, Kerr i-a răspuns în versuri: „Vremurile sunt aspre, dar să fim veseli noi/ să-i spânzurăm pe huni în ziua Judecății de Apoi“ („Times are grim, but let's be gay. Hang the Huns on Judgment Day.“). Kerr către Kempner, 13 iulie 1942, Kempner Papers.

Ca avocat, Kempner era faimos pentru duritatea anchetelor sale.
(Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA, prin bunăvoința lui Robert Kempner)

Naziștii de vizavi

Robert Kempner estima că jumătate din imigranții germani sosiți în New York au hotărât să și rămână acolo. Atât de mulți s-au stabilit în Washington Heights, încât cartierul a fost supranumit „al Patrulea Reich“. Kempner s-a stabilit în Philadelphia, însă, dorind să evite mediul urban¹, de cum și-a rezolvat situația financiară s-a mutat în Lansdowne, o suburbie de numai 2,5 kilometri pătrați, împânzită cu arbori bătrâni și case mari în stil victorian. Îi aminteau de cartierul Lichterfelde din Berlin. A cumpărat o casă pe o străduță liniștită, unde și-a invitat prietenii din oraș la discuții pe verandă, de unde se zărea pâraiașul ce străbătea parcul.

Oricât de idilică părea această mică oază, viața imigranților germani sosiți de curând a devenit mai dificilă odată ce Statele Unite a intrat în război cu Germania. „Încă nu s-a hotărât dacă sunt un element străin dușmănos sau nu“², scria Kempner într-o scrisoare prin care-și exprima dezaprobarea

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, pp. 177-179.

² Kempner către Gerald Gleeson, 5 ianuarie 1942, Kempner Papers, Box 1.

față de decizia autorităților de a-i interzice folosirea radio-ului pe unde scurte, pentru a nu asculta posturile germane din Europa. „Sunt expatriat ca urmare a decretului dat de regimul nazist, astfel că nu am cetățenie germană, ci sunt apatrid. Nu sunt credincios vreunei puteri străine, ci numai SUA.“ Deși rezolvată în favoarea sa, disputa privind radioul dădea tonul greutăților tot mai mari cu care el și ceilalți imigranți germani aveau să se confrunte în noua lor patrie.

„Toți imigranții aveau o hibă majoră: vorbeau cu un accent puternic“, nota Kempner. Ca urmare, oamenii intrau la bănuieli. „Să fie german? Oare acest om n-ar trebui supravegheat, ca fost sau actual agent al lui Hitler?“¹ Erau întrebări la care Kempner avea răspunsul. Mai precis, erau tocmai răspunsurile pe care Kempner urmărea să le vândă de când sosise în New York, în toamna anului 1939: putea pune umărul la identificarea agenților naziști trimiși în America pentru a răspândi în secret agenda nazistă.

Strângător din fire, Kempner izbutise să traverseze Atlanticul cu șapte cutii pline de documente oficiale germane. Le botezase *Handwerkszeug*, uneltele sale, și nu era dispus să le distribuie pe gratis.

Peste ani, Kempner avea să povestească despre cum se angajase la Departamentul de Justiție². Într-o bună zi, doi tineri procurori federali i-au făcut o vizită la Penn, îmboldiți pesemne de scrisorile trimise de Kempner autorităților din Washington, în care-și oferea serviciile.

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 183.

² Echivalentul Ministerului Justiției. (n.tr.)

În 1940 a fost înființată o Divizie Specială de Apărare în cadrul Departamentului de Justiție cu scopul de a strânge informații despre propaganda nazistă din SUA și de a întocmi dosare în vederea punerii sub acuzație a făptașilor. Divizia urma să reprezinte „un turn de control în eforturile guvernului de-a eradica activitatea subversivă”¹, în bună măsură prin monitorizarea și restricționarea presei cu afinități fasciste. Până în vara lui 1941, Kempner a reușit să ia legătura cu acea divizie².

Potrivit mărturiei lui, cei doi procurori veniți în vizită, care i s-au adresat cu neprotocolarul „Bob”, au dorit să știe cu ce le putea fi de folos.

– Poți să ne livrezi documente?

– Cum rămâne cu plata? a întrebat Kempner fără ocolișuri, ca de-obicei.

– E puțin cam dificil, a rostit unul dintre ei. Ești în continuare un dușman străin.

– Ascultă, a spus Kempner, ridicând din umeri. Dacă organizația dumitale nu dispune de fonduri pentru asemenea situații, atunci toată treaba asta nu valorează nimic.

– Desigur, a rostit unul dintre procurori. Există fonduri pentru orice.³

Odată rezolvată problema, Kempner le-a oferit o mostră din documentele sale. Le-a arătat câteva documente legate

¹ Gary, *The Nervous Liberals*, p. 199.

² Unitatea Specială de Apărare, procurorul Charles Seal către Kempner, 29 iulie 1941, Kempner Papers, Box 1.

³ Kempner, *Ankläger*, pp. 149-150.

de Organizația Internațională condusă de Ernst Wilhelm Bohle. Existau suspiciuni că agenția care coordona activitățile membrilor de partid de peste granițe dirija o „a cincea coloană“ de informatori și sabotori, iar Kempner le-a prezentat procurorilor documente ce zugrăveau în linii mari misiunea și strategiile lor.

Inițial, Bohle i-a susținut pe Prietenii Noii Germanii, gruparea antisemită ce provocase scandalul din Madison Square Garden în 1934. Neghiobia Prietenilor a ajuns să pună Germania într-o lumină proastă. Temându-se că propaganda fățișă a satelitelui lor american va agrava relațiile deja încordate cu Washingtonul, liderii de partid din Berlin s-au distanțat public de grupare, care s-a dizolvat numaidecât. În locul ei a fost înființată Liga Germano-Americană, însă liderul grupării, Fritz Kuhn, a fost închis pentru fals și delapidare la scurtă vreme după sosirea lui Kempner în 1939.

Cu toate acestea, erau încă suficienți simpatizanți naziști în Statele Unite care să răspândească doctrina lui Hitler. Procurorii și factorii de decizie din Washington se temeau de existența unei conspirații fasciste la nivel național, chită să răstoarne regimul democratic prin incitare la ură rasială. Dat fiind succesul aparatului de propagandă nazist, nu părea neverosimil ca acești oșteni nazificați ai războiului psihologic să pătrundă, asemenea celor mai iscusiți agenți publicitari, în subconștientul american și să facă ravagii¹.

Ulterior, Kempner va ridiculiza eforturile germanilor de a provoca tulburări în Statele Unite. „Naziștii au acționat

¹ Gary, *Nervous Liberals*, pp. 175-179.

prostește, fără priză la public și la întâmplare“, nota el. „Cu alte cuvinte, grupuri restrânse s-au dedat la acte de sabotaj, propagandă nazistă, spionaj... Ceea ce coloana a cincea se străduia să facă pentru Germania era de-a dreptul caraghios. Cei de la Berlin au nutrit convingerea că se poate crea un front în SUA care să împiedice intrarea în război a Americii.“

Pe durata războiului însă, agitatorii din State n-au mai părut atât de caraghioși, iar Kempner a fost printre cei care avertizau că aceștia reprezintă o gravă amenințare la siguranța SUA.

Departamentul de Justiție a început să-i monitorizeze, să-i reducă la tăcere și să-i aresteze pe propagandiștii germani. Procurorii federali, aflați în subordinea procurorului general Robert Jackson și a urmașului său, Francis Biddle, au intentat zeci de procese susținătorilor naziști pentru încălcarea recent adoptatei legi împotriva rebeliunii, așa-numita Lege Smith, cât și pentru infracțiunea mai banală de a nu te înregistra ca agent al unei puteri străine, echivalentul anchetării unui gangster pentru evaziune fiscală.

Curând, Kempner a intrat în rândul experților independenți plătiți pentru astfel de cazuri¹. Procurorii apreciau sprijinul lui, căci Kempner fusese martor la ascensiunea nazismului și contribuia la trasarea paralelelor dintre propagandiștii naziști și cei americani. L-au îndemnat să adopte ținuta omului de afaceri sau a demnitarului american.

¹ Memoriul lui Thomas G. Spencer către agentul special însărcinat de către FBI, 28 octombrie 1942, Kempner Papers, Box 43.

Printre cei anchetați cu ajutorul lui Kempner¹ se numărau angajații Agenției Transoceanice de Știri, o organizație pronazistă cu legături în Biroul Afacerilor Externe și în Ministerul Propagandei din Berlin; Friedrich Ernst Auhagen, fost profesor la Universitatea Columbia, liderul unei formațiuni pronaziste intitulată American Fellowship Forum și Carl Günther Orgell, a cărui Volksbund tür das Deutschtum im Ausland primise finanțare din partea Biroului de Politică Externă a lui Rosenberg pentru a răspândi evanghelia nazistă în toate colțurile Americii.

În timpul celui mai însemnat proces de seditiune din istoria Americii, Statele Unite împotriva lui McWilliams, din 1944, Kempner a „înlesnit descâlcirea ițelor teoretice într-un caz extrem de dificil”², scria procurorul O. John Rogge. Un număr de 29 de propagandiști progermani turbulenți au fost arestați și judecați colectiv. Fiind un lot destul de nedisciplinat, procesul a degenerat adesea în farsă. „Rareori mi-a fost dat să văd atâtea personaje periferice, smintite, instabile și cu ochi bulbucați adunate în același loc”³, scria un reporter care a asistat la desfășurarea procesului din Washington.

Procurorii susțineau că acuzații luaseră parte la o conspirație nazistă de a răsturna guvernele democratice de pe întreg mapamondul. Beneficiind de susținerea

¹ *Report of the Attorney General to Congress on the Foreign Agents Registration Act, 1942-1944* (Washington, D.C.: Department of Justice, 1945), www.fara.gov/reports/Archive/1942-1944_FARA.pdf.

² Rogge către Serviciul de Imigrație și Naturalizare a Statelor Unite, 20 ianuarie 1945, Kempner Papers, Box 76.

³ James Wechsler, „Sedition and Circuses”, *The Nation*, 6 mai 1944.

guvernului german și a unor membri de partid, aceștia tipăriseră și răspândiseră cărți, ziare și broșuri ce încurajau „nesupunerea și trădarea în rândul forțelor noastre armate“, încălcând astfel Legea Smith din 1940. Propaganda lor urmărea să-i convingă pe soldați că sistemul democratic american „nu merita ocrotit sau apărat cu arma în mână“¹.

Conspiratorii, le-a spus Rogge juraților, urmăreau să pună în aplicare întreg scenariul nazist. Voiau un Hitler autohton. Voiau să ia măsuri împotriva evreilor. Vorbeau de revoluții violente și băi de sânge, de „oameni spânzurați de stâlpii pentru iluminat“. Visau la pogromuri față de care epurările lui Hitler „erau o simplă joacă“. Aidoma naziștilor, fasciștii americani urmau întâi să câștige războiul propagandistic în SUA, apoi să submineze instituțiile democratice și în cele din urmă să pună mâna pe putere cu ajutorul trupelor neloiale din cadrul armatei. Inculpații au tăgăduit amestecul într-o astfel de conspirație – „Sunt republican, nu nazist!“ a strigat unul dintre ei – și au făcut un asemenea tărăboi în sala de tribunal, încât procesul s-a lungit luni la rândul. Cazul era departe de a fi soluționat când judecătorul a făcut infarct și procesul a fost anulat.

Rogge și Kempner au încercat să redeschidă cazul, însă acesta a fost clasat la sfârșitul războiului.

Implicațiile acestor procese au stârnit neliniști printre susținătorii libertăților civile din America, însă Kempner, alungat nu de mult din patria natală ca element subversiv, i-a ajutat fără preget pe americani să înăbușe și să elimine

¹ Depoziția de deschidere a lui Rogge este reprodusă în St. George și Lawrence, *A Trial on Trial*, p. 129.

potențialii dușmani. Important era că lupta din nou împotriva naziștilor și că-și făcea un renume. La doar câțiva ani după ce debarcase în Hoboken, Kempner se învârtea în cercurile celor mai influenți politicieni americani.

Întâmplarea a făcut ca procurorii ce instrumentau cazurile împotriva provocatorilor naziști să urmeze cariere strălucite în viață. În curând, aceștia aveau să-i ofere lui Kempner șansa vieții sale.

Pe lângă sprijinul dat procurorilor din Departamentul de Justiție, Kempner continua să-i trimită scrisori lingușitoare lui Hoover¹, sperând să intre în grațiile directorului FBI, a cărei campanie împotriva potențialelor elemente subversive depășea cu mult eforturile Diviziei Speciale de Apărare. În mai 1941, lista de „potențiali inamici“ a Biroului – întocmită pe baza informațiilor strânse cu ajutorul programului de supraveghere domestică autorizat în secret de Roosevelt în urmă cu cinci ani – număra 18 000 de persoane². Kempner i-a trimis lui Hoover o notă prin care recomanda FBI-ului să-și facă pregătirea pentru o Europă postbelică prin studiul problemelor polițienești de bază: „cadre, regiuni, locația actuală a sediului, trăsăturile forțelor locale etc... Mi-ar face plăcere să redactez o notă privind principalele probleme cu care ne vom confrunta; s-ar putea să slujească mai multor țeluri“.

¹ Kempner către Hoover, 1 ianuarie, 30 mai, 28 octombrie și 10 decembrie 1942 și 21 februarie, 2 septembrie și 26 februarie 1943, Kempner Papers, Box 43.

² Gary, *Nervous Liberals*, p. 201.

S-a oferit să dea informații despre Kurt Daluege, comandantul de poliție nazist și „un individ primejdios” ridicat la rang de protector adjunct în fosta Cehoslovacie.

I-a trimis și cadouri. Cu ocazia Crăciunului din 1942, Kempner i-a dăruit directorului FBI un exemplar din cartea sa despre naziști, *Amurgul justiției*, publicată în 1932 sub pseudonimul Eike von Repkow. Procurorul susținea că numai două exemplare supraviețuiseră. Celelalte fuseseră incinerate din ordinul lui Hitler. Cu altă ocazie, Kempner i-a oferit un exemplar în original al raportului asupra naziștilor la care lucrase în cadrul Ministerului de Interne Prusac în 1930. „Am luat acest [document] istoric și profetic cu mine, cu riscurile de rigoare”, o contribuție importantă la muzeul FBI, după cum l-a asigurat pe Hoover.

Kempner a înțeles cu timpul că se putea baza mereu pe răspunsuri scurte, politicoase și impersonale la scrisorile sale¹. Deși corespondența nu a dus la întâlnirea între patru ochi pe care dorea s-o aibă cu cel mai faimos om al legii din America, Hoover a retrimis una dintre scrisori unui agent special, șeful agenției FBI din Philadelphia², dându-i instrucțiuni să-l ia în primire, astfel că, în 1942, Kempner a fost angajat pe post de cercetător și informator secret. Era un simplu „angajat special”, în esență un mercenar plătit cu 14 dolari pe zi plus cheltuielile de rigoare, însă Kempner se

¹ În autobiografia lui, Kempner scria că l-a întâlnit pe Hoover la un moment dat, în legătură cu un caz, iar directorul FBI l-a sfătuit să nu recunoască în America faptul că este avocat. Kempner, *Ankläger*, p. 180.

² Hoover către Kempner, 10 iunie 1942, Kempner Papers, Box 43.

considera privilegiat să lucreze pe orice post FBI și, dat fiind timpul pe care l-a alocat Biroului, această muncă i-a adus un salariu lunar frumușel. La sfârșitul anului, Kempner i-a mulțumit lui Hoover pentru că-i oferise șansa să-și „aducă modesta contribuție la lupta noastră împotriva lui Hitler; de data aceasta, de partea învingătorilor, nu a învinșilor, ca în 1928 și 1932”¹. Hoover i-a răspuns la fel de laconic, apreciind sprijinul lui Kempner drept „foarte încurajator”.

În acea perioadă, meseria de angajat special al Biroului însemna înainte de toate combaterea comunismului. Pentru Hoover, Războiul Rece începuse înainte de sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Era convins că sovieticii derulau deja activități de spionaj în Statele Unite, cu ajutorul unor comuniști americani.

Kempner se afla în fruntea unei echipe restrânse de cercetători și traducători germanofoni însărcinați cu colectarea datelor biografice despre liderii comuniști germani, cu monitorizarea facțiunilor comuniste din Philadelphia și cu redactarea de înștiințări despre posibile organizații comuniste paravan². Kempner dădea informații despre Societatea Germană din Pennsylvania și despre traficul naval de pe Delaware. Echipa sa traducea articole din ziare, publicate de comuniștii germani în Londra, Ciudad de Mexico, Buenos Aires și New

¹ Kempner către Hoover, 19 decembrie 1942, și Hoover către Kempner, 28 decembrie 1942, Kempner Papers, Box 1 și Box 43.

² Memoriul lui Kempner către agentul special FBI însărcinat cu ancheta, 8 ianuarie 1945, Kempner Papers, Box 43.

York. Procurorul se deplasa lunar în Manhattan să achiziționeze publicații comuniste ce urmau a fi analizate de FBI.

În februarie 1943 s-a oferit chiar să spioneze anumite „persoane din New York ce aveau strânse legături cu Partidul Comunist Central European“, și care se pregăteau deja să plece în Germania pentru a prelua puterea în regimul postbelic, după cum i-ar fi spus Kempner agentului special responsabil de caz. „Acest scriitor pretinde că va lucra la un studiu științific despre planificarea postbelică.“

Totodată, Kempner strângea și dădea informații¹ despre un grup restrâns de indivizi din SUA și Germania, deopotrivă personalități și anonimi: Harry Eisenbrown, un profesor american care se reîntorsese în Germania în 1937 pentru a preda; Ezra Pound, poetul american care-și exprimase simpatia pentru Hitler; Fred Kaltenbach, născut în Dubuque, Iowa, care petrecuse războiul în Berlin, ținând cuvântări pronaziste la radio, destinate publicului american; în final, Ruth Domino, o scriitoare germană despre care biroul credea (în mod eronat) că era căsătorită cu un agent de seamă al Cominternului din America, pe nume Gerhart Eisler.

Nu degeaba afirmase Rudolf Diels că R. Kempner „avea stofă de agent al Gestapoului“.

FBI-ul strângea o arhivă uriașă de dosare secrete ce adunau informații cu privire la activitățile a milioane de americani, iar Kempner își aducea modesta contribuție la cauză.

¹ Notele lui Kempner, Kempner Papers, Box 43.

Rosenberg pe un aerodrom din Kiev în timpul unei vizite în Ucraina, în 1942. Ministerul Reichului pentru Teritoriile Ocupate din Est, în fruntea căruia se afla, nu și-a găsit echilibrul. (*Yad Vashem*)

Ministerul Haosului

O deznădejde amară i-a cuprins pe naționaliștii ucraineni care-și închipuiau că invazia germană din 1941 vestește înființarea unui stat nou, independent¹. În iulie, valul de arestări făcute de forțele lui Reinhard Heydrich au curmat în Lvov năzuințele de scurtă durată pentru independență, iar la sfârșitul verii, Hitler rupea deja Ucraina în bucăți.

În ciuda încredințărilor de pe fluturașii de propagandă răspândiți pe teritoriul Ucrainei, naziștii n-aveau nici cea mai mică intenție să elibereze popoarele din răsărit.

La 1 august, Hitler a hotărât să alipească Galiția, provincie din vestul țării, Guvernământului General al lui Hans Frank. În septembrie s-a pus în vedere ca România să primească o fâșie din sud-vestul Ucrainei ce includea Odesa, port-cheie la Marea Neagră. Generalul Ion Antonescu, șeful statului român, semnase o alianță cu Germania și își trimisese ostașii să lupte alături de naziști în cadrul Operațiunii Barbarossa în vara lui 1941. Aceștia

¹ Dallin, *German Rule in Russia, 1941-1945*, p. 121, n. 5. Vezi și Berkhoff, *Harvest of Despair*, p. 52.

s-au dovedit a fi printre cei mai entuziaști executanți ai soluției finale. În primul an de război, trupele lui Antonescu vor masacra 380 000 de evrei – pe unii cu mitraliera, pe alții arzându-i de vii, sau lăsându-i să moară de foame.

Când Hitler i-a oferit Odesa, Antonescu a refuzat: nu putea să apere un port atât de important. Însă Rosenberg era încredințat că generalul se va răzgândi. Armatele române au asediat orașul în luna august; 17 000 de soldați aveau să fie uciși, și alți 74 000 răniți înainte ca orașul să se predea în octombrie. „Ostașii români au înconjurat Odesa și au făcut mari sacrificii în luptă“, scria Rosenberg în jurnal. „Antonescu a suplimentat cu 15 divizii. Pofta vine mâncând!“¹

Rosenberg nu agreea deloc ideea „dezmembrării“ Ucrainei. „Se pare că nesăbuiința și judecata dreaptă s-au luat la trântă, într-o luptă nedecisă... Îmi închipui că praful se va alege de planurile de a-i coopta pe ucraineni împotriva Moscovei dacă cedăm.“²

Era însă limpede că, în pofida asigurărilor date lui Rosenberg și altor naziști înainte de război, Hitler nu avea să acorde popoarelor răsăritene dreptul la autodeterminare. Un stat ucrainean liber și rebel putea să devină un adversar redutabil în viitor. De asemenea, Hitler se împotriva propunerii lui Rosenberg de-a înființa o nouă universitate în Kiev cu scopul de a revigora cultura și mândria slavică. „Ar fi o greșeală să încercăm să-i educăm pe băștinași“, le-a

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 1 și 7 septembrie 1941.

² *Ibid.*, 7 septembrie 1941.

spus confidenților la cină, într-unul din monologurile sale secrete din timpul războiului, documentate de Bormann și publicate după război. „Le putem oferi doar semidoctism – exact de asta este nevoie pentru declanșarea unei revoluții!”¹ Nu avea de gând nici măcar să-i alfabetizeze.

Ucrainenii n-aveau să primească nimic de la naziști.

Ba, mai rău, în pofida împotrivirii ferme a lui Rosenberg², Hitler i-a oferit lui Antonescu acea fâșie de teritoriu ucrainean dintre Nistru și Bug reclamată de mareșal, cunoscută sub denumirea de Transnistria.

În septembrie 1941, Rosenberg a înțeles, în cele din urmă, că pierduse bătălia. „Führerul e de părere că, dacă un popor atât de numeros se lasă mereu asuprit, nu merită să fie privit ca independent de către alții”³, nota în jurnal. Rosenberg nu-și putea ascunde nedumerirea. Oare fusese indus în eroare de eroul său? „Poziția lui diferă de a mea și, după cum am avut temeiuuri să cred, diferă de cea pe care o agreea în trecut.”

Însă, ca întotdeauna, Rosenberg l-a urmat credincios pe Führer. În urma vizitelor întreprinse în Berdîciv și Jîtomîr, Hitler s-a încredințat și mai mult de decăderea acelor oameni. „Deloc surprinzător, dat fiind că sunt orașe preponderent evreiești”, nota Rosenberg în jurnal. Poate că Hitler avea dreptate. Poate că nu avea rost să revitalizeze cultura ucraineană. Poate că era mai bine să-i lase în plata

¹ Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk 1941-1944*, p. 28.

² Dallin, *German Rule*, pp. 120-122.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 1 septembrie 1941.

Domnului, „adică în primitivismul în care se scăldau”¹. „Pământul roditor, bogăția resurselor naturale și, nu în ultimul rând, sângele vărsat de *germani* au provocat schimbarea de atitudine a Führerului, iar nevoia de a aproviziona *Europa* cu hrană l-a determinat să se ocupe personal de păzirea acestor resurse. La urma urmei, el a cucerit Ucraina.”

Cu toate acestea, Rosenberg era îngrijorat. În curând, administrația sa avea să se confrunte cu „rezistență pasivă” și cu tentative de asasinat. Va fi poate nevoie de un milion de soldați să țină în frâu o populație furioasă. Ucrainenii ar fi putut trece de partea rușilor, generând un „front panslav, întocmai ce m-am străduit să evit în planul meu original”. Lăsată la voia întâmplării, situația la fața locului putea degenera cu ușurință într-o adevărată răzmeriță împotriva naziștilor.

Încetul cu încetul, ucrainenii realizau că înlocuiseră pur și simplu un asupritor cu altul.

Marele plan al Führerului în privința Răsăritului era să-l transforme în colonie. Germanii aveau să cârmuiască acest spațiu, așa cum le fusese hărăzit din naștere. „Trebuie să preschimbăm teritoriile recent cucerite într-o Grădină a Edenului”². „Spațiul vital” de care vorbise ani la rândul era în cele din urmă la îndemâna lui.

¹ *Ibid.*, 1 octombrie 1941.

² Lower, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*, p. 99.

Dar în noul imperiu nazist domnea confuzia. Oamenii din subordinea lui Rosenberg se aflau la sute de kilometri depărtare de sediul său din Berlin. Ordinele ce soseau în aceste regiuni îndepărtate erau mai mult sau mai puțin depășite. Dat fiind că legăturile telefonice erau sub orice critică, iar curierii se mișcau încet, lui Rosenberg îi era cu neputință să țină situația în frâu. Ca urmare, începând cu comisarii Reichului și până la cei mai neînsemnați lideri de raion, cu toții aveau libertate sporită în interpretarea și nesocotirea ordinelor primite de la îndepărtatul Ostministerium al lui Rosenberg. În Est, „fiecare face așa cum îl taie capul”¹, observa Goebbels.

Atât de împrăștiat și de încâlcit era departamentul lui Rosenberg, încât Goebbels l-a supranumit „Ministerul Haosului”. „În ministerul cu pricina se elaborează strategii pentru următorii zeci de ani, când, de fapt, problemele de actualitate sunt atât de presante, încât nu suferă amânare”, nota Goebbels în jurnal. „Incompetența ministerului se datorează faptului că sunt prea mulți teoreticieni acolo și prea puțini oameni pragmatici.”² Mai circula o poreclă dată funcționarilor lui Rosenberg: *Ostnieten*, adică „nulitățile din Est”.

Rosenberg nu avea nicio autoritate asupra SS-ului lui Himmler și era obligat să susțină eforturile lui Göring de a confisca mâncare și materii prime din Ucraina.

¹ Lochner, *The Goebbels Diaries*, p. 409.

² *Ibid.*, p. 229.

Mai rău, subalternul său din Ucraina, Erich Koch¹, se dovedea a fi un despot insubordonat, confirmând temerile lui Rosenberg din clipa numirii sale de către Führer în luna iulie. Koch, un fost funcționar feroviar în vârstă de 45 de ani, afirmase odată că nu devenise un „comunist fanatic“ doar datorită lui Hitler. Scrisese o carte elogioasă despre Uniunea Sovietică, iar în urmă cu câțiva ani susținuse chiar o apropiere între naziști și bolșevici – un defect uriaș în ochii lui Rosenberg. În 1928, Koch a fost numit la conducerea Prusiei Răsăritene, o regiune predominant rurală, unde, potrivit mărturiilor unei cunoștințe, Hans Bernd Gisevius, agent secret german pe perioada războiului, Koch era renumit pentru aroganța și pentru uneltirile sale. „Un demagog de mână întâi, un aventurier neînfricat, în largul său cu toate îndeletnicirile, [Koch] își domina colegii din fruntea ierarhiei. Avea o imaginație bogată și era mereu dornic să răspândească cele mai neverosimile povești – în șoaptă desigur, și numai cu condiția păstrării secretului.“² În Prusia Răsăriteană, Institutul „Eric Koch“ s-a transformat într-un vast și corupt imperiu financiar, având acțiuni în numeroase companii; uneori, proprietarii erau nevoiți să vândă întregul stoc de acțiuni pentru a evita arestarea. Veniturile obținute din acest conglomerat îi facilitau un stil de viață luxos.

¹ Buttar, *Battleground Prussia*, p. 5; Berkhoff, *Harvest of Despair*, pp. 36-37; Dallin, *German Rule*, p. 125.

² Gisevius, *To the Bitter End*, pp. 200-201.

Într-o altă țară, Koch „ar fi putut face mult bine“, scria Gisevius. „Însă, dispunând de puteri discreționare, și-a pus, în chip inevitabil, talentele versatile în slujba escrocheriilor. În 1941, la data repartizării sale în Ucraina, devenise un megaloman.“ Koch trăia regește – unde altundeva decât în orașul prusac Königsberg.

Koch și Rosenberg aveau viziuni diametral opuse în privința Estului. Koch era întru totul de-acord cu Führerul: germanii – stăpâni, ucrainenii – sclavi. Nimic nu trebuia să împiedice exploatarea lor nemiloasă de către naziști. „Nu am venit aici să răspândesc bucurie. Am venit să-l ajut pe Führer. Trebuie muncă, muncă și iar muncă“¹, afirma el într-un discurs.

Koch, care purta mustață à la Hitler și părul dat pe spate, scoțându-i în evidență fruntea proeminentă, nu încerca să-și ascundă aceste vederi extreme, nici măcar față de cei pe care-i asuprea. „Dacă voi da peste un ucrainean vrednic să stea la aceeași masă cu mine, va trebui să-l împușc!“ declara la un moment dat. Cu o altă ocazie, a afirmat „că cel mai neînsemnat muncitor german valorează de o mie de ori mai mult din punct de vedere rasial și biologic decât populația de-aici“. Aveau de-a face cu *Untermenschen*, suboameni. Contactul dintre rase trebuia îngăduit; nici nu se punea problema raporturilor sexuale. „Acest popor trebuie cârmuit cu mână de fier, ca să ne ajute la câștigarea războiului. Nu i-am dezrobit ca să aducem belșug în

¹ Dallin, *German Rule*, p. 439.

Ucraina, ci ca să asigurăm spațiul vital necesar Germaniei, precum și o sursă de hrană“, spunea Koch.

Mandatul lui Koch a însemnat guvernarea prin teroare. A luat măsuri „dure și necruțătoare“. Nesupunerea era pedepsită cu maximă asprime, adeseori cu moartea. Koch dorea ca populația să trăiască sub „amenințare continuă“, chiar și atunci când nu recurgea la provocări.

Pe scurt, ucrainenii trebuiau tratați „asemenea negroteilor“¹, potrivit lui Koch. Aceștia urmau să muncească pe plantații întinse pentru a hrăni poporul german, într-o imagine desprinsă parcă din statele sudiste ale Americii antebelice. În Ucraina, populația avea să fie biciuită public. Când Rosenberg a protestat într-o scrisoare împotriva acestui tratament, cerându-i să pună capăt biciuirilor, Koch a ridicat din umeri. „Într-adevăr – i-a scris în legătură cu un astfel de incident –, circa 20 de ucraineni au fost biciuiți de poliție pentru sabotarea construcțiilor unui important pod peste Nipru. N-am știut nimic despre aceste măsuri. Dacă aș fi știut ce val de reproșuri avea să genereze fapta lor, aș fi ordonat, probabil, împușcarea lor pentru sabotaj.“²

Rosenberg a subliniat faptul că diferențele sale cu Koch erau mai degrabă de natură pragmatică decât deontologică. Într-adevăr, naziștii trebuiau să pacifice

¹ Lower, *Nazi Empire-Building*, p. 131.

² Memoriul lui Koch către Rosenberg din 16 martie 1943, reprodus drept 192-PS în *Trial of the Major War Criminals*, vol. 25, pp. 25-88, citat în Dallin, *German Rule*, p. 157.

regiunea pentru a extrage resursele necesare, însă combinația de „improvizație capricioasă și comportament provocator și strident”¹ caracteristică lui Koch era pur și simplu contraproductivă, i-a scris el comisarului pentru a-l pune la punct. Declarațiile publice făcute de Koch atrăgeau dușmănia localnicilor și îi îndemnau să se alăture Rezistenței. Era mai cuminte să nu divulge părerea naziștilor despre slavi. Cruzimea lui Koch avea să ducă la „acte de sabotaj și la formarea unor deprinderi partizane”. Rosenberg avea să noteze ulterior în jurnal: „un popor îndură multe, dar nu disprețul fățiș”².

Rosenberg s-a plâns Führerului, însă Koch se bucura de susținerea lui Hitler. Pe deasupra, comunica mai ușor cu acesta: „Bârlogul Lupului”, cartierul general al Führerului, se afla în Prusia Răsăriteană, chiar în inima regiunii administrate de Koch, în vreme ce biroul lui Rosenberg se afla la 650 de kilometri depărtare, în Berlin.

Grație sprijinului acordat de prietenul și aliatul său Martin Bormann, Koch îi raporta direct și în mod regulat Führerului, pe când Rosenberg îi trimitea note de departe³.

Zvonul că, la sediu, adversarii săi îl porecliseră *schlapp* (slab) a ajuns și la urechile lui Rosenberg.

Neînțelegerile dintre cei doi n-ar fi contat dacă războiul ar fi luat sfârșit în câteva săptămâni sau luni. Dar la sfârșitul lui 1941, sovieticii izbutiseră în cele din urmă să

¹ Rosenberg către Koch, 13 mai 1942, citat *Ibid.*, pp. 134-135.

² Jurnalul lui Rosenberg, 18 decembrie 1942.

³ Dallin, *German Rule*, p. 133.

se regrupeze și să oprească ofensiva nazistă. Peste 300 000 de soldați germani au fost uciși sau răniți pe Frontul de Est. S-au retras primele unități, a început să ningă, iar sovieticii i-au atacat pe germani la periferia Moscovei. Totul – de la planurile violente la proiectele utopice – pornea de la premisa unui deznodământ rapid al luptelor din răsărit.

Însă pe germani îi aștepta un război de lungă durată.

„Unii încă n-au înțeles că lucrurile trebuie gândite altfel de-acum înainte“¹, scria Rosenberg în jurnal.

În vreme ce Rosenberg dezbătea tratamentul la care erau supuși ucrainenii, funcționarii săi civili pregăteau, alături de ofițerii SS, un nou masacru împotriva evreilor din teritoriile răsăritene. Heydrich a vizitat Minskul în aprilie 1942, iar în decursul a cinci zile din mai au fost executați în regiune 16 000 de evrei din ghetouri. După un nou val de execuții ce a avut loc în primăvara și vara aceluși an, Lohse, comisarul Reichului din subordinea lui Rosenberg, a fost înștiințat de Wilhelm Kube, șeful administrației civile din Belarus, că „în ultimele zece săptămâni am lichidat circa 55 000 de evrei“². Pogromuri similare au avut loc în Ucraina, unde doar câteva mii de evrei au fost cruțați în vederea muncii silnice. La 26 decembrie 1942, Himmler a primit un raport privind

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 18 decembrie 1942.

² Kube către Lohse, 31 iulie 1942, reprodus drept 3428-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 6, pp. 130-133.

uciderea în ultimele patru luni a 363 211 evrei în Ucraina și în orașul polonez Białystok.

În toiul acestui măcel dirijat, unul dintre inițiatorii acestei operațiunii și-a pierdut viața.

În septembrie, Hitler l-a numit pe Heydrich la cârma Protectoratului Boemiei și Moraviei, parte a fostei Cehoslovacii. Heydrich a înăbușit orice formă de rezistență. Drept răspuns, liderii cehi aflați în exil la Londra au pus la cale cu ajutorul britanicilor asasinarea sa. La 27 mai 1942, doi asasini au atacat automobilul lui Heydrich cu pistoale și grenade; acesta a murit o săptămâna mai târziu de pe urma rănilor suferite. Naziștii au răzbunat asasinarea lui Heydrich cu un val de execuții¹. Satul Lidice, suspectat că i-ar fi ascuns pe asasini, a fost ars din temelii. Bărbații au fost executați, iar femeile, trimise în lagăre de concentrare. Copiii din Lidice au fost împărțiți pe categorii rasiale. Cei „adecvați” au fost adoptați de familii germane, în vreme ce restul au fost executați.

Firește, moartea lui Heydrich nu a încetinit câtuși de puțin procesul de exterminare a evreilor.

Primul lagăr de exterminare a luat ființă la Kulmhof, în Polonia, unde, începând cu decembrie 1941, evreii erau înghesuiți câte 50 în camioane de gaze asemănătoare celor ce stârneau groază în ghetoul din Minsk. Prima cameră de gaze a fost construită în lagărul de la Belzec, în estul Poloniei, și dată în folosință în martie 1942. Încăperea fusese proiectată după modelul sălilor cu

¹ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 275-278.

dușuri de decontaminare însă aici, țevile redirectionau eşapamentul camioanelor înăuntru.

Lagăre similare au fost înființate la Sobibor și Treblinka în primăvara și vara aceluia an, iar lagărul de la Majdanek a fost prevăzut cu camere de gazare. Curând, victimele au ajuns să înțeleagă rostul dușurilor. La Treblinka, evreii dezbrăcați erau bătuți și hărțuiți în timp ce străbăteau, îngroziți, culoarul ce ducea spre camera de gazare. „Calea spre Rai“, după cum o botezaseră SS-iștii.

Cel mai mare centru de exterminare, Auschwitz-Birkenau, situat la câteva sute de kilometri spre vest de râul Vistula, a intrat în funcțiune din februarie 1942, reprezentând ultima oprire pentru evreii din Germania, Franța, Belgia, Olanda, Italia, Serbia, Slovacia, România, Croația, Polonia, Danemarca, Finlanda, Norvegia, Bulgaria, Ungaria și Grecia. La Auschwitz, germanii au proiectat un sistem de exterminare atât de eficient, încât a fost patentat de autorul său. Victimele erau închise în încăperi subterane. Prin tavan erau coborâte canistre cu pastile de Zyklon B, un pesticid ce conține cianură. După ce toți evreii erau omorâți, câțiva deținuți din lagăr le scoteau plombele de aur, protezele și părul, le așezau trupurile în lifturi și le trimiteau la etaj, unde urmau să fie arse în cuptoare.

Per total, în cele șase lagăre, naziștii au ucis peste trei milioane de oameni¹, majoritatea evrei (aproximativ jumătate din totalul evreilor omorâți în timpul războiului).

¹ *Ibid.*, pp. 282-302.

În toiul masacrelor, Himmler le-a vorbit deschis liderilor SS reuniți într-o sală din orașul polonez Poznań despre activitatea lor. „Majoritatea știți ce înseamnă 100 de cadavre, întinse unul lângă celălalt, sau 500, sau 1 000. Știți ce înseamnă să rezistați... asta ne-a călit. E o filă de aur din istoria noastră, una care nu a fost scrisă și nu va fi scrisă niciodată.”¹

O serie de campanii militare de succes pe teritoriul sovietic au retrezit speranțele germanilor în 1942. Naziștii au pătruns vijelios în Crimeea și în Caucaz, iar la 12 septembrie, după săptămâni de bombardamente devastatoare executate de Luftwaffe, Armata a 6-a sub comanda generalului Friedrich Paulus intra în Stalingrad².

Stalingradul era un oraș-cheie pe Volga, făcând legătura dintre Moscova și Marea Caspică. Hitler dorea acest trofeu cu tot dinadinsul, jurând să masacreze toți bărbații și să deporteze întreaga populație de femei și copii. Conștient de importanța strategică și simbolică a orașului care-i purta numele, Stalin a aruncat în luptă toate forțele de care dispunea. Armata Roșie a refuzat să depună armele, trăgând dintre dărâmături asupra nemților și punând capcane la tot pasul. Hărțuiți constant, soldații germani au fost luați pe nepregătite de puternica contraofensivă sovietică din noiembrie, care a dus la încercuirea a 250 000 de germani. Tentativele de

¹ Discurs al lui Himmler, 4 octombrie, 1943, reprodus în Noakes, *Nazism: A History in Documents*, vol. 2, p. 1199.

² *The Third Reich at War*, pp. 409-423.

a crea un pod aerian sau de-a sparge încercuirea au eșuat, astfel că trupele au căzut curând pradă foametei, înghețului, păduchilor și crizei de muniție. Milioanele de scrisori trimise acasă de soldații asediați au adus criza la cunoștința poporului german.

Hitler nu i-a permis generalului Paulus să iasă din încercuire, căci asta ar fi însemnat retragerea din fața inamicului. Nici nu i-a îngăduit să cedeze lupta. Însă la 31 ianuarie 1943, Paulus, înțelegând zădărnicia strădaniilor sale, s-a predat în cele din urmă sovieticilor.

Înfrângerea a năucit poporul german. Peste întreg Reichul s-a așternut o tăcere mohorâtă. În anumite cercuri, Stalingradul era văzut, chiar și la acea dată, drept ceea ce avea să reprezinte începutul sfârșitului.

În același timp, temerile lui Rosenberg se adevereau în teritoriile ocupate. Alimentată de brutalitatea crescândă a ocupației naziste, mișcarea de rezistență a prins tot mai mult contur. Germanii se confruntau cu sabotaje, asasinate și sfidări de tot felul, pe măsură ce disidenții se alăturau grupurilor de partizani¹. Decizia lui Rosenberg de a-și scurta vizita din mai 1942 în Ostland s-a dovedit inspirată; trenul în care urma să călătorească a deraiat după ce sabotorii au secționat liniile². Peste câteva luni, un spion sovietic capturat la Kiev dezvăluia existența unui complot de asasinare a lui Rosenberg în timpul unei vizite

¹ *Ibid.*, p. 402.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 213.

în Ucraina¹. Sabotorii plănuiau să arunce în aer clădirea operei, însă în ziua cu pricina, sala era plină cu civili ucraineni. Alte atentate similare au fost zădărnicate din cauza unor schimbări de program.

Din jurnalul lui Rosenberg aflăm că în Uniunea Sovietică umbla vorba că, după ce partizanii deschiseseră focul asupra lui în timpul unei deplasări, ideologul se „baricadase în casă: două rânduri de obloane de fier, pereți ranforșați și mitraliere ascunse la ferestre”². Potrivit zvonului, purta vestă antiglonț și era mereu însoțit de un corp impresionant de gardă. Minciuni și iar minciuni. Rosenberg era de-a dreptul amuzat. „În clipa de față, la mine în casă nu locuiește nicio persoană de sex masculin, și n-am călătorit *niciodată* cu escortă SS.” Buletinul de la radio se încheia cu ceea ce părea a fi o chemare la arme a comuniștilor germani împotriva lui Rosenberg, „cu alte cuvinte, o nouă instigare la crimă”.

Rezistența era alimentată de campania sângeroasă a naziștilor în căutarea forței de muncă silnică³. Acum că milioane de germani erau pe front, fabricile, gospodăriile și minele patriei duceau lipsă de muncitori. Inițial, naziștii au răspândit afișe și broșuri de propagandă în teritoriile ocupate din est. În cinematografe rula un scurt buletin informativ, intitulat *Vino în minunata Germanie*. Germanii promiteau salarii bune, cazare și servicii medicale gratuite, ba chiar și conturi personale de economii.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 30 noiembrie 1942.

² *Ibid.*, 20 noiembrie 1942.

³ Berkhoff, *Harvest of Despair*, pp. 255-272.

La început, ucrainenii mai optimiști s-au oferit voluntari, însă curând au apărut zvonurile sinistre: muncitorii călătoreau în vagoane fără mâncare sau toaletă; cei care încercau să scape erau duși în lagăre de concentrare. La mijlocul anului 1942, nimeni nu mai mergea de bunăvoie. Unii se temeau că naziștii îi vor trata ca pe evrei; circulau zvonuri cum că muncitorii care urcau în trenuri erau împușcați și făcuți săpun.

Oficialii din Berlin impuneau cote tot mai mari. Beneficiind de sprijinul liderilor locali din Ucraina, naziștii îi ridicau pe oameni din piețe și cinematografe. În sate făceau razii în miez de noapte. Dacă sătenii fugeau din calea lor, naziștii le ardeau casele și le confiscau animalele. În gări aveau loc violențe când familiile erau dezbinat cu forță. Potrivit unor mărturii, naziștii obligau femeile însărcinate să avorteze ca să nu fie scutite de muncă.

În cele din urmă au fost racolate întregi categorii de vârstă. „Ucraina e eliberată de ucrainenii”¹, circula o vorbă printre victimele campaniei de recrutare forțată.

Peste trei milioane de oameni din teritoriile ocupate au fost transportați în apus pe durata războiului; dintre aceștia, un milion și jumătate veneau din Ucraina.

În Berlin, Rosenberg își făcea griji în privința regimului de muncă. Pe cei care gândiseră programul îi interesa doar promptitudinea și îndeplinirea cotelor. Nu lua în calcul efectele negative ale violențelor crescânde. „Reichul are nevoie de două milioane de muncitori răsăriteni”, nota el.

¹ Citată *Ibid.*, p. 264.

„Însă asta înseamnă o lovitură cruntă dată reconstrucției din Est¹. Dacă înconjurăm satele de la bun început, nu facem decât să retrezim spaima deportărilor bolșevice și, până la urmă, să îngreunăm misiunea *tuturor*.“

Recrutarea muncitorilor cu forța a avut un singur rezultat: a ridicat țara împotriva stăpânirii naziste.

Aceasta nu era singura problemă cu care se confrunta ministerul lui Rosenberg. Subalternii săi din Răsărit aveau mare nevoie de mobilier pentru apartamentele lor. Pentru a îmbunătăți aceste „condiții mizere“², ministrul i-a trimis lui Hitler o cerere în care propunea confiscarea „mobilierului casnic“ din locuințele evreilor apuseni – atât ale celor care fugiseră, cât și ale celor ce „urmasu să plece în curând“. Naziștii confiscaseră deja toate obiectele de artă descoperite în locuințele evreilor plecați. Acum, grație Möbel Aktion³, sau Operațiunii Mobila, urmau să confiște obiecte mai banale: mese, scaune, veselă, pături și oglinzi.

Având sediul într-un conac cu 50 de încăperi pe care naziștii îl confiscaseră unui cuplu de evrei înstăriți, Kurt von Behr angaja companii de transport pentru a goli locuințele neocupate ale evreilor din Franța, Belgia și Olanda. Peste 69 000 de locuințe au fost devalizate în doi ani și jumătate⁴.

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 12 octombrie 1942.

² Memoriul lui Rosenberg intitulat „Cu privire la posesiunile evreilor din Franța“, din 18 decembrie 1941, reproduș drept 001-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, p. 1.

³ Dreyfus, *Nazi Labour Camps in Paris*, pp. 1-33, 56-82.

⁴ *Ibid.*, p. 120.

Von Behr a înființat trei depozite în centrul Parisului pentru sortarea, repararea și ambalarea mobilierului, angajând totodată muncitori evrei dintr-un lagăr de concentrare de la Drancy, o suburbie din nord-estul capitalei. Unul dintre lagăre luase ființă într-un fost depozit de mobilă. Altul într-o vilă spațioasă și elegantă dintr-un cartier bogat al orașului. Al treilea într-un antrepozit de lângă calea ferată.

În lagăre soseau zilnic mii de lăzi conținând nu doar mobilă, ci și covoare, seifuri, veselă, argint, jucării, cărți, pături, lămpi, unelte, haine, ba chiar și cămăși de noapte – pe scurt, cam tot ce te aștepți să aibă o gospodărie.

Cei însărcinați cu trierea au găsit farfurii cu resturi de mâncare și scrisori neterminate. Uneori, muncitorii își recunoșteau, spre uimirea lor, propriile lucruri. Unul dintre ei a găsit o poză cu fiica lui¹.

Croitoresele evreice din lagăre confecționau, cu ajutorul materialelor textile confiscate, haine pentru funcționarii naziști și pentru familiile lor, inclusiv rochii, poșete sau pantofi pentru soția lui von Behr.

Primejdia deportării plana în fiecare clipă asupra ocupanților lagărelor. Deținuții erau înapoiți la Drancy nu doar dacă încercau să evadeze, ci, de pildă, pentru simplul motiv că aveau păduchi. De câte ori von Behr inspecta un depozit, le solicita muncitorilor să stea cu fața spre el, o regulă ridicolă dacă urmările nerespectării ei n-ar fi fost atât de mortale. Cu timpul, evreii au înțeles că muncitorii retrimiși în lagărul de tranzit nu se mai întorceau.

¹ *Ibid.*, pp. 66-67.

Prada era livrată nu doar funcționarilor din ministerul lui Rosenberg, în est, ci și ofițerilor SS, poliției secrete, unei vile deținute de Göring în Berchtesgaden, precum și altor naziști cu relații sus-puse. Deținuții lustruiau uneori obiectele de preț și le așezau pe rafturi, apoi von Behr îi invita pe demnitari să-și aleagă ce doreau, de parcă ar fi mers la cumpărături în Wertheim's, pe strada Leipziger din Berlin. Comenzi speciale au fost livrate colaboraționiștilor francezi, generalilor și soldaților naziști, civililor germani din cercul familiei von Behr, ba chiar și vedetelor de cinema.

Potrivit unui deținut, Rosenberg ar fi comandat „un număr enorm de cearșafuri, prosoape și alte accesorii”¹. O doamnă care susținea că este nepoata lui Rosenberg mergea la Paris în expediții de cumpărături pentru șeful ei, care avea nevoie de mobilă pentru vila sa din Dahlem, o suburbie înstărită a Berlinului. Cererea a devenit atât de mare, încât responsabilii cu Operațiunea Mobila din Liege, Belgia, au solicitat arestarea mai multor evrei pentru ca locuințele lor să poată fi jefuite.

Cu toate acestea, mobilierul confiscat a sfârșit cel mai adesea în locuințele germanilor de rând. Deși operațiunea pornise de la pretextul mobilării birourilor ministerului lui Rosenberg, scopul ei a fost curând modificat. După ce Aliații au început să bombardeze marile orașe germane, grosul mobilei a fost redirectionat spre miile de familii nevoite să-și schimbe domiciliul după ce casele lor fuseseră năruite².

¹ *Ibid.*, p. 69.

² *Ibid.*, pp. 16-17.

Între timp, în teritoriile ocupate din Est, Einsatzstabul își vedea de misiunea lui principală: jefuirea obiectelor de artă și a arhivelor cu valoare inestimabilă¹.

Însă acolo grupul operativ avea concurență. O divizie specială a armatei a demontat Salonul de Chihlimbar din palatul împărătesei Ecaterina cea Mare, situat în orașul Pușkin, la sud de Leningrad, împachetând faimoasele panouri sculptate – chihlimbar strălucitor, presărat cu foiță de aur – și transportându-le la Königsberg, unde naziștii le-au expus publicului. Soldații au mai pus mâna pe renumitul Glob Gottorp al țarului, un planetariu de trei metri, unde constelațiile erau suprapuse pe picturi minuțioase ale vietăților omonime: leul, ursa, lebăda.

După ce au confiscat tot ce au dorit, nemții au trecut la vandalizarea palatelor și a așezărilor istorice cu o însemnătate aparte pentru ruși². Au jefuit casa memorială a poetului Aleksandr Pușkin. Și-au parcat motocicletele în vechea locuință a lui Ceaikovski. Au dat foc unor manuscrise rare, găsite în casa lui Tolstoi, Iasnaia Poliana.

Între timp, trupele SS prădau orașe precum Minsk sau Kiev, livrând cele mai valoroase lucrări la castelul lui Himmler, Wewelsburg, pe post de decorațiuni, precum și institutului său arheologic, Ahnenerbe, pentru a fi studiate.

¹ Detalii despre jefuirile făcute de Einsatzstab în Est sunt extrase din Collins, „The Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg and the Looting of Jewish and Masonic Libraries During World War II“, pp. 24-34, și Grimsted, *Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder*, pp. 25-35.

² Nicholas, *The Rape of Europa*, pp. 192.

Oamenii lui Rosenberg au izbutit și ei să pună mâna pe nenumărate comori în teritoriile estice ocupate. Au jefuit bibliotecile palatelor, muzee, dar și arhivele Partidului Comunist, confiscând sute de mii de cărți. În Vilnius, Lituania, Einsatzstabul a pus stăpânire pe Institutul Evreiesc de Cercetare, organizând acolo unul dintre nenumăratele puncte centrale de colectare. Circa 40 de evrei din ghetoul orașului au fost însărcinați să catalogheze materialele ce soseau din întreaga regiune și să pregătească cele mai valoroase cărți pentru transportul spre Germania¹. Acțiuni similare au avut loc în Riga, Minsk și Kiev.

Vagoane pline cu lucrări artistice, cărți, mobilă și comori arheologice rusești (precum și o faimoasă colecție de fluturi) au luat drumul apusului, tăindu-și drum prin sângele și noroiul războiului european.

Nu toată prada a supraviețuit. Zeci de mii de cărți cu valoare inestimabilă au fost distruse. Sulurile de pergament înscrise cu textul Torei și confiscate în cadrul operațiunii nu prezentau niciun interes pentru departamentul lui Rosenberg. Un superior din Einsatzstab a sugerat, drept răspuns la o întrebare, ca pielea în care erau învelite să fie folosită pentru a fabrica coperte, curele sau pantofi.

O serie de cărți s-au pierdut după ce lăzile au fost aruncate din tren pentru a face loc unei încărcături aparent mai prețioase: porci.

„Ce minunat că aceste obiecte de preț de pe tot cuprinsul Europei se află aici, în siguranță!“, nota el în jurnal, în 1943,

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 2 februarie 1943.

după o vizită la unul dintre depozitele de pradă din Estonia. „Cele mai de seamă lucrări literare, manuscrise de Diderot, scrisorile lui Verdi, Rossini, Napoleon al III-lea etc. Și, firește, toate diatribele evreiești și iezuite împotriva noastră.“ Rosenberg nu-și putea ascunde încântarea. Divizia lui „carghios de mică“ înfăptuise atât de multe într-un timp atât de scurt.

La începutul lui 1943, în zorii celei de-a 50-a aniversări, Rosenberg a căzut pradă melancoliei. În timpul războiului își sărbătorise ziua de naștere (pe care-o împărțea cu nimeni altul decât Göring) cu discreție, însă anul acesta își dorea o aniversare extravagantă, pe măsura importanței sale în partid. „La urma urmei, Göring și cu mine am devenit figuri emblematice în istoria revoluției național-socialiste“, scria el. Dimineața a primit vizita unui cor de copii din Tineretul Hitlerist și din Liga Fetelor Germane, care i-au cântat. La birou a fost întâmpinat de membrii marcanti ai Partidului Nazist, apoi, în sala festivă din sediul ministerului său – fosta ambasadă sovietică de pe Unter den Linden – peste 200 de oaspeți au servit tocană și bere în cinstea sa.

Alții i-au trimis scrisori înduioșătoare. „Cel mai mult m-a mișcat scrisoarea Führerului, scrisă de mână“, nota Rosenberg. Hitler l-a numit pe Rosenberg printre „cei mai de seamă formatori ai gândirii partidului“, apreciindu-i loialitatea și dăruindu-i, drept recompensă, 250 000 de mărci. „Știm amândoi *cât* de mult ne deosebim“, continua Rosenberg. „E conștient de faptul că, în opinia mea, o

parte din cei aflați în prim-planul politic, probabil din rațiuni de stat, sunt niște scursuri“. Îl consola totuși gândul că Hitler îl aprecia. „I-am răspuns că acum pot afirma că în toți acești ani nu mi-am pierdut niciodată încrederea în el și în munca lui, și că e onoarea supremă pentru mine să pot lupta alături de el.“¹

Însă această încredere urma să-i fie pusă la grea încercare.

Conflictul cu Koch căpăta proporții, astfel că Rosenberg a pus problema restructurării conducerii ministerului cu unul dintre aghiotanții principali ai lui Himmler, Gottlob Berger, șeful Biroului Central SS. Rosenberg s-a lansat într-o tentativă disperată de a-l înlătura pe inflexibilul comisar al Reichului din Ucraina, conștient că avea nevoie de sprijinul unui om puternic, precum Himmler. I-a propus un pact: ideologul urma să-i ofere lui Berger funcția de secretar de stat responsabil de cadre și politici, în schimbul susținerii SS-ului în lupta împotriva lui Koch².

În luna ianuarie, Rosenberg a avut o întrevedere de trei ore cu Himmler în Polonia³, iar șeful SS a acceptat cu entuziasm numirea lui Berger, așteptând aprobarea lui Hitler⁴.

Pentru Himmler, alegerea fusese firească. Plasarea unui aghiotant loial în ministerul lui Rosenberg i-ar fi asigurat

¹ Însemnare intitulată „După 12 ianuarie 1943“, *Ibid.*

² Mulligan, *The Politics of Illusion and Empire*, pp. 65-70.

³ Jurnalul lui Rosenberg, 25-26 ianuarie 1943.

⁴ Dallin, *German Rule*, pp. 168-176. Numirea nu avea să intre în vigoare până în iunie.

o libertate și mai mare de mișcare în Răsărit. Himmler n-a promis însă nimic în privința lui Koch. „Brusc, H. s-a arătat foarte înțelegător cu Koch, pe care îl consideră «o forță motrice» și nu cred că Führerul va renunța la el“, nota Rosenberg în jurnal.

Târgul cu Himmler presupunea ca Rosenberg să se debaraseze de aghiotantul său loial, Georg Leibbrandt, care slujise în Biroul de Externe al lui Rosenberg în perioada 1933-1941, înainte să se alăture ministerului din Răsărit. Liderii SS și Gestapoul puneau de multă vreme la îndoială loialitatea lui Leibbrandt¹, încă din perioada petrecută în Paris și în Statele Unite (1931-1933) grație grantului Rockefeller.

Leibbrandt s-a arătat resentimentar în momentul concedierii. „Dacă vom pierde războiul, atunci dumneata, domnule ministru, vei fi spânzurat“², a prezis el.

Războiul cu Koch a atins un punct critic în primele luni ale lui 1943. Rosenberg s-a împotrivit unei noi directive nemiloase emise de comisarul Reichului, care a ripostat printr-o ieremiadă de 52 de pagini împotriva rivalului său de-o viață, acuzându-l pe Rosenberg că îi submina poziția și rugându-l pe Hitler să delibereze asupra problemei.

Rosenberg l-a convocat pe Koch la Berlin, iar în timpul întâlnirii, cei doi adversari au strigat unul la celălalt. Temându-se să nu fie el concediat de Führer, Rosenberg

¹ *Ibid.*, p. 88.

² Cecil, *The Myth of the Master Race*, p. 212.

a adresat o scrisoare Cancelariei, cerând să fie lăsat să-l înlăture pe Koch, care „devenise întruchiparea disprețului voit și ostentativ pentru oameni“, care „zădărnicește aproape complet o mare oportunitate politică“ și care avea un „complex pe care nu pot să-l descriu decât ca fiind patologic“.

Himmler și-a păstrat neutralitatea în toată această dispută. Alianța incertă încheiată cu Rosenberg în ianuarie nu avea nicio greutate. În martie, Hitler a împiedicat numirea lui Berger, considerând-o de prisos; câteva zile mai târziu, Himmler l-a invitat pe Koch pentru a „vorbi pe larg despre toate aceste lucruri“¹.

La 19 mai, Hitler a avut în final o întrevedere cu părțile beligerante la cartierul său general, aflat acum în Vinnitsa, Ucraina.

Rosenberg a descoperit numaidecât că atitudinea Führerului față de Ucraina nu se schimbase câtuși de puțin în ultimii doi ani. De altminteri, nu demult, Hitler le spusese invitaților la cină că „oricine aduce vorba despre prețuirea și civilizarea băștinașilor merită trimis în lagărul de concentrare!“² Tot în acea perioadă, Hitler le-a spus generalilor că, dacă ar fi ajutat la ceva, i-ar fi mințit pur și simplu pe ucrainenii, promițându-le libertatea. Cât despre măsurile reale de ridicare a nivelului populației, acestea ar fi aprins speranțele oamenilor, îngreunând controlul asupra lor.

¹ Mulligan, *Politics of Illusion*, p. 70.

² Trevor-Roper, *Hitler's Table Talk*, p. 466.

După ce a ascultat doleanțele lui Koch și Rosenberg, Führerul a deliberat. Insistând încă odată că Germania avea nevoie de hrană și de muncitori din teritoriile ocupate, Hitler a înfierat categoric și definitiv abordarea pentru care Rosenberg pledase ani la rândul. „Circumstanțele ne obligă la măsuri atât de dure, încât acțiunile noastre nu vor avea niciodată consimțământul politic al ucrainenilor“, a spus Hitler.

La finalul întâlnirii, ministrul spumega de furie, refuzând să-i strângă mâna lui Koch.

Rosenberg suferise o înfrângere categorică, din care nu avea să-și mai revină¹.

În schimb, ideologul și-a vărsat amărăciunea în jurnal. Führerul se izolase în spatele paznicilor săi, cu precădere Bormann, și devenise atât de preocupat de chestiuni militare și de politică externă, încât nesocotea gravele probleme de pe frontul domestic. Nu mai era loc de dezbateri sau de discuții. Nu era limpede dacă Bormann dădea mai departe notele lui Rosenberg sau le vâra la sertar, fără a fi citite. Nimeni nu putea ști cu certitudine dacă dispozițiile trimise de Bormann în numele Führerului erau cu adevărat ordinele lui Hitler sau pur și simplu inițiativele personale ale șefului cancelariei².

Rosenberg salutase numirea lui Bormann după zborul lui Hess. Părea un „om pragmatic, solid și hotărât“, și susținea cu tărie prigoana lui Rosenberg împotriva

¹ Dallin, *German Rule*, pp. 157-163.

² Jurnalul lui Rosenberg, 7 august 1943.

bisericilor creștine. La un moment dat, Bormann îl rugase chiar să redacteze un „set de instrucțiuni pentru o nouă conduită de viață germană“, un soi de catehism nazist pentru elevi, menit să înlocuiască învățăturile morale creștine. Lui Rosenberg i-a spus că fiecare băiat și fată trebuie să învețe „legea vitejiei, legea împotriva lașității... porunca de a păstra puritatea sângelui“¹.

Tensiunile au apărut după ce Bormann a transcris fără ocolișuri câteva dintre cele mai veninoase remarci făcute în privat de Hitler despre biserică într-o notă secretă, care a circulat printre guvernatorii regionali de partid. Curând, un exemplar a fost găsit în posesia unui preot protestant. „La fel cum influența nocivă a astrologilor, prezicătorilor și a altor impostori este înăbușită și eliminată de stat, tot astfel trebuie înlăturată pentru totdeauna și influența bisericească“², notase Bormann. Într-o scrisoare, Rosenberg i-a spus lui Bormann că nota fusese prost concepută, sugerându-i să lase asemenea îndeletniciri în seama sa pe viitor. „Nu poți răsturna 2 000 de ani de istorie europeană cu metoda tăietorului de lemne“, nota Rosenberg în jurnal după acest schimb. „B. e un individ practic, însă nu are pregătirea necesară pentru a trata asemenea probleme.“ Rosenberg s-a străduit să-și susțină punctul de vedere cu

¹ Memoriul lui Bormann către Rosenberg, 22 februarie 1940, reprodus drept 098-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 152-157.

² Memoriul „Relația Național Socialismului cu Creștinismul“, nedatat, reprodus drept D-75 în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 6, pp. 1036-1039.

eleganță, dată fiind poziția lui Bormann. Șeful cancelariei i-a răspuns că „nu intenționase să stârnească atâta vâlvă“ și că, firește, Rosenberg era vocea numărul unu când venea vorba de biserici.

Însă numaidecât s-au petrecut lucruri ciudate, scria Rosenberg, „eforturi vizibile de subminare a departamentului meu de partid“. Era limpede că Bormann hotărâse că „anumiți oameni erau prea mari pentru el, cu mine în frunte“.

Bormann susținea că, în măsura în care eforturile lui Rosenberg se concentrau asupra răsăritului, se vedea nevoit să închidă o bună parte din departamentele ce aveau legătură cu funcția lui de aghiotant ideologic al Führerului. Bormann a încercat totodată să ia operațiunea furtului de artă de sub tutela Einsatzstabului și s-o pună în mâinile personalului însărcinat cu proiectarea muzeului Führerului din Linz, acuzându-i pe angajații lui Rosenberg de incompetență și corupție. Rosenberg a dejucat această tentativă, însă tocmai atunci, unul dintre cei mai de nădejde aliați ai săi a fost pus în fața unor acuzații inventate, în opinia ideologului. Bormann a cerut o anchetă și a solicitat ca omul să fie concediat. „Fără îndoială, cea mai abjectă nedreptate – cea mai josnică speță de jocuri de culise“, nota Rosenberg. „Atacându-l pe el, țintesc de fapt spre mine.“

Avea de gând să solicite o întrevedere cu Bormann pentru a insista ca ancheta să fie efectuată de departamentul său. Izbutise și în trecut să-l determine să se răzgândească.

Însă toată această tevatură îl făcuse să reflecte cu tristețe la destinul Reichului în mâinile unor intriganți precum Bormann. „Să recurgi la jocuri de curte, cu puterea câștigată cu prețul atâtor sacrificii, să ponegrești și să înlături fără pic de rușine bărbați respectabili fără să le oferi măcar dreptul la replică – iată un lucru pe care Partidul Nazist cinstit și oamenii cinstiți nu îl vor tolera pe termen lung. (...) E de prisos însă să-i spun toate acestea Führerului. O va lua ca pe-un atac la adresa cadrelor cu experiență sau ca fiind rodul geloziei unui «teoretician» împotriva «oamenilor practici».”

„Dacă metodele lui B. au succes, atunci și munca mea de-o viață este de prisos“, a adăugat Rosenberg.

Războiul ținea de aproape patru ani. Totul părea că se năruie.

I.C. — 1090-14-2-45. — 76456.

DETENTION REPORT

File number

		SEX (1)	<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td style="padding: 5px;">M</td> <td style="padding: 5px;">F</td> </tr> </table> Ring applicable	M	F	Office use only
M	F					

Surname : ROSENBERG
 First names : ALFRED
 Aliases : _____
 Civil Occupation : Author, Architect
 Nationality : GERMAN (2)

DATE OF BIRTH <u>12 JAN 1893</u> (3)	PLACE OF BIRTH <u>REVAL, ESTONIA</u> (3a)	WEIGHT <u>170 LBS</u> (3b)	HEIGHT <u>1.80M</u> (4)
---	--	-------------------------------	----------------------------

UNCLASSIFIED BY 60320 JAT/MLB

Arestat la 18 mai 1945 de trupele britanice, Rosenberg s-a bucurat la început că nu fusese predat sovieticilor. (*Yad Vashem*)

„O ruină“

În vara lui 1943, la doi ani după invadarea Uniunii Sovietice, germanii au pierdut inițiativa pe Frontul de Est, neputând face față numărului impresionant de trupe aruncat de Stalin în luptă. În lunile iulie și august, Armata Roșie a suferit pierderi de peste un milion și jumătate de oameni, însă a ieșit biruitoare în cea mai mare bătălie terestră din istorie, la Kursk, în est, la 500 de kilometri de Kiev. Hitler vedea retragerea ca pe-un act de lașitate, însă germanii nu aveau încotro, decât să dea înapoi în fața neobositului asalt sovietic. Până la sfârșitul anului, sovieticii au ajuns la Kiev. În timpul retragerii, naziștii au pârlolit sate și au distrus clădiri pentru a nu lăsa nimic de folos armatelor sovietice. Un soldat scria familiei: „O imagine de-o frumusețe înfiorătoare“¹.

Între timp, britanicii încercau să îngenuncheze voința poporului german prin atacuri îndreptate asupra capitalei. Într-o noapte noroasă de la sfârșitul lui noiembrie 1943,

¹ Evans, *The Third Reich at War*, pp. 490, 618.

peste 700 de avioane britanice au survolat Berlinul, golindu-și încărcătura mortală¹.

Rosenberg a așteptat sfârșitul bombardamentului împreună cu soția, Hedwig, și cu fiica sa, Irene, în adăpostul antiaerian aflat pe proprietatea sa, în apropierea casei de pe Rheinbabenallee, în cartierul berlinez Dahlem². Când tunetul înăbușit al exploziilor a amuțit și s-a dat semnalul ce anunța trecerea primejdiei, familia a ieșit în noapte pentru a vedea „văzduhul cuprins de flăcări” la nord-est. Rosenberg a hotărât să nu-și trimită familia în sud, la vila din Mondsee, la poalele Alpilor, în nordul Austriei. I-a dus, în schimb, direct în mijlocul vârtejului, la hotelul Kaiserhof, vizavi de Cancelaria Reichului din Wilhemplatz.

Automobilul și-a croit drum prin foc și dezastru, gonind pe marile bulevarde din centrul Berlinului. Biserica Memorială „Kaiser Wilhelm” de pe Kurfürstendamm fusese lovită de bombe. Puțin mai încolo, grădina zoologică era cuprinsă de flăcări. Din cauza fumului, vizibilitatea era foarte redusă. Șoferul șerpuia pe străzile apocaliptice, evitând gropile și bulgării de foc, ocolind bulevardele blocate de dărâmături, spre est, cu direcția Tauentzienstrasse, centrul administrativ al orașului. „Toate căile erau blocate: ploaie de scântei și fum gros”, scria Rosenberg în jurnal. Șoferul a luat-o pe trotuar, claxonând berlinezii îngroziți și rămași fără casă, ce fugeau de

¹ *Ibid.*, pp. 459-466.

² Jurnalul lui Rosenberg, 31 decembrie 1943.

bombe. „De-o parte și de alta plouă cu scânteii din clădirile care ard ca niște torțe gigantice.“ Șoferul a izbutit să intre în Tiergarten. Un autobuz ardea lângă Coloana Victoriei. În Pariser Platz, în apropiere de Poarta Brandenburg, ambasada franceză era cuprinsă de flăcări. Ajunși în cele din urmă la Kaiserhof, Rosenberg și familia au urmărit cum pompierii încercau să stingă clădirea Ministerului Transportului, vizavi de Wilhelmplatz. Nori de fum gros se ridicau la fiecare jet ce străpungea infernul.

Tăciuni aprinși erau purtați de vânt de-a curmezișul pieței, incendiind acoperișul vechii Cancelarii a Reichului.

Telefoanele nu funcționau la Kaiserhof, însă aghiotantul lui Rosenberg și-a făcut în cele din urmă apariția, acoperit de funingine, cu o cască de oțel pe cap, pentru a-i aduce la cunoștință că unul dintre birourile de partid ale ideologului fusese lovit.

A doua zi în zori, era atâta praf în aer, încât oamenii abia puteau să vorbească. Se înălța până la douăzeci de metri deasupra pământului. Supraviețuitorii își acopereau ochii și gura cu cârpe ca să poată respira. „Nu înțeleg cum au izbutit englezii să provoace atâtea stricăciuni în capitala Reichului într-un singur raid“, scria Goebbels. Wilhelmplatz era un loc „cu totul dezolant“¹.

Multe din încăperile Cancelariei Reichului arseseră în incendiu. Ușile și ferestrele casei lui Goebbels au fost sparte, iar camerele inundate. Miniștrii erau împrăștiați și se putea lua legătura cu ei doar cu ajutorul curierilor

¹ Lochner, *The Goebbels Diaries*, p. 586.

care-și tăiau drum prin dărâmături. Buncărul Führerului funcționa ca adăpost pentru cei rămași pe drumuri.

Rosenberg s-a dus să constate pagubele provocate biroului său de partid de lângă Postdamer Platz. „O ruină“, nota el. „Printre dărâmăturile fumegânde zac seifurile prăbușite. La subsol se ajunge doar printr-o galerie îngustă.“ Teancuri întregi de hârtii fuseseră mistuite de foc, la fel și cele 20 000 de mărci din seiful de oțel¹. Sediul ministerului răsăritean de pe Unter den Linden nu pățise nimic, cu excepția ferestrelor sparte și a stratului de praf și mizerie.

Rosenberg a realizat numaidecât că fusese o nesăbuiință să-și aducă familia într-o zonă de război. La lăsarea nopții s-au reluat bombardamentele, iar familia ideologului a fost nevoită să se refugieze în buncărul Führerului. Chiar și la acea adâncime, pereții se zguduiau în urma exploziilor². Ieșind la suprafață, Rosenberg a zărit un crater uriaș. O bombă aterizase direct deasupra buncărului. Hotelul Kaiserhof fusese lovit din plin și nimeni nu încerca să stingă focul pentru că nu existau furtunuri în apropiere. Traversând în grabă coridoarele cuprinse de flăcări spre camera sa, Rosenberg a împachetat ce-a putut în geamantane și a fugit înapoi în buncărul lui Hitler, unde, în timpul nopții, toată lumea dormea pe paturi de campanie.

„Peste ani, dramaturgii vor descrie ce s-a petrecut și ce se va întâmpla și în continuare cu clădirile și pivnițele

¹ Piper, *Alfred Rosenberg*, p. 612.

² Lochner, *Goebbels Diaries*, p. 588.

orașelor noastre bombardate drept cea mai groaznică încercare la care-ar putea fi vreodată supus un popor“, scria Rosenberg în jurnal. A asemuit-o cu căderea Magdeburgului în 1631, în timpul Războiului de Treizeci de Ani, când 20 000 de oameni au fost masacrați și orașul incendiat de trupele Sfântului Imperiu Roman, puse pe pradă. „În zilele noastre, atâta pierdem într-o zi. Sub dărâmurile celor 20 de orașe mari, distruse aproape în întregime, zac sute de mii de femei și copii.“

Rosenberg exagera. În urma raidurilor din 1943 și 1943 au pierit peste 9 000 de oameni, 800 000 au rămas pe drumuri, iar groaza s-a cuibărit în sufletele germanilor. Însă nu era suficient – nici pe departe – ca să-l pună pe Hitler pe gânduri. „Refuzul de a ceda în fața acestor urgii face cinste mișcării național-socialiste, iar această tărie a devenit, astăzi, virtutea întregii națiuni“, scria Rosenberg.

„În răsărit, batem în continuă retragere“¹, nota Rosenberg în jurnal, în zilele sumbre din vara lui 1944. În primăvară, tăvălugul sovietic ce-și croia drum spre vest a blocat retragerea a 120 000 de soldați ai Axei în Crimeea². În iunie, un milion și jumătate de ostași sovietici, beneficiind de sprijinul tancurilor și-al artileriei, au încercuit armatele germane în Belarus, omorând sau capturând 300 000 de soldați și apropiindu-se la doar 800 de kilometri de Berlin. În Vest, Aliații au debarcat în Normandia pe 6 iunie (Ziua

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 29 iulie 1944.

² Evans, *The Third Reich at War*, p. 618.

Z), în încercarea de a pătrunde prin liniile inamice și de-a elibera Parisul.

Pe plan intern, conspiratorii atentau din nou la viața lui Hitler¹. Un grup de ofițeri militari de rang înalt erau de multă vreme nemulțumiți de felul în care Fuhrerul gestiona războiul, precum și de setea sa neostoită pentru distrugere la o scară continentală. Alții, printre care și foști funcționari din administrația civilă, erau speriați de statul polițienesc instaurat de Himmler, de exterminarea evreilor, precum și de atrocitățile comise asupra popoarelor răsăritene. Indiferent de motivele fiecăruia, toți conspiratorii erau încredințați că, sub conducerea lui Hitler, Germania se îndrepta spre dezastru. Voiau să împiedice prăbușirea Germaniei, să pună capăt războiului și să salveze vieți.

„Asasinatul trebuie încercat cu orice preț“, susținea Henning von Tresckow, unul dintre protagoniștii complotului. „Trebuie să dovedim lumii și generațiilor viitoare că membrii mișcării germane de rezistență au îndrăznit să facă pasul decisiv, cu riscul vieții.“

În martie 1943, la șase săptămâni după predarea Armatei a 6-a la Stalingrad, Tresckow a izbutit să ascundă o bombă la bordul avionului lui Hitler, cu ocazia vizitei Führerului într-un comandament din Smolensk, Rusia. Însă dispozitivul, deghizat de serviciul secret al armatei sub forma unor sticle de coniac, nu a explodat. Un atentat sinucigaș cu bombă a dat greș după ce Hitler și-a scurtat

¹ *Ibid.*, pp. 632-646.

pe neașteptate o apariție în public, întocmai cum făcuse în urmă cu șase ani, la cafeneaua Bürgerbräukeller din München.

Cu o voință neclintită, liderii complotului au trasat coordonatele Operațiunii Walkiria, ce presupunea asasinarea Führerului, urmată de o lovitură de stat militară, înfăptuită cu ajutorul rezerviștilor din Berlin. Lucrurile au intrat în mișcare la 20 iulie 1944, în „Bârlogul Lupului“, cartierul general al Führerului de lângă Rastenburg. Claus von Stauffenberg, un ofițer din armata germană, a introdus o servietă cu bombă în cadrul unei întruniri a statului major la care participa și Hitler. Stauffenberg a așezat servieta în dreptul unei mese de lemn masiv, în apropierea Führerului, apoi s-a scuzat, a privit explozia de la mică depărtare, i-a dus cu vorba pe gardieni, reușind să iasă, și în cele din urmă și-a sunat aliații pentru a le da vestea: Hitler era mort.

În Berlin au început numaidecât încurcăturile. Legătura telefonică directă cu postul de comandă nu fusese tăiată, astfel că în curând a sosit vestea că Hitler supraviețuise în mod neașteptat exploziei, al cărei suflu pulverizase zidurile cazărării. Masa de lemn masiv a acționat ca o pavăză împotriva exploziei. Hitler a ieșit afară cu pantalonii în flăcări și timpanul perforat, și a trecut numaidecât la zdrobirea rebeliunii.

Generalul Friedrich Fromm, șeful diviziilor de rezerviști din Berlin, știa din timp de tentativa de asasinat. Acesta urma să inițieze lovitură de stat, trimițându-și trupele să ocupe cele mai importante clădiri administrative. Când a

aflat însă că Hitler supraviețuise, a refuzat să mai coopereze. Când complotiștii au sosit la comandamentul armatei, Fromm a încercat să-i aresteze. Însă aceștia au reușit să-l ia prizonier. În schimbul de focuri ce a urmat, Fromm a fost eliberat, iar complotiștii arestați. Temându-se că va fi implicat, dat fiind că știuse dinainte de conspirație, Fromm a dat ordin ca patru ofițeri din vârful conspirației (printre care și Stauffenberg) să fie duși în curte și împușcați. A doua zi dimineața, Hitler i-a denunțat pe complotiști la radio, mulțumind Providenței că-i salvase din nou viața, întocmai ca în noiembrie 1939, în München.

Rosenberg nu putea să înțeleagă de ce generalii de armată – care nu se ridicaseră împotriva hulitei Republicii de la Weimar – ar vrea să-l asasineze pe eroul fondator al celui de-al Treilea Reich. „Niciun ofițer n-a încercat vreodată până acum să-l ucidă pe comandantul suprem al armatei într-o manieră atât de mișelească.”¹

Himmler a trecut la arestarea tuturor celor care aveau legătură cu tentativa de asasinat sau cu alte comploturi împotriva Führerului; pentru a nu fi arestați, unii dintre aceștia și-au luat viața, apelând la pistol, grenade sau otravă. Cei care au supraviețuit au fost târați în instanță, în cadrul celebrelor procese ale Tribunalului Poporului și apoi spânzurați la ordinul expres al Führerului, cu cârlige de tavan și cablu subțire, asigurându-le astfel o moarte lentă și dureroasă. Hitler a vizionat filmarea execuțiilor în Bârlogul Lupului. Himmler a arestat rudele unor

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 30 iulie 1944.

conspiratori, trimițându-le în lagăre de concentrare, iar pe copii la orfeline.

Un anume detaliu dezvăluit în timpul procesului l-a infuriat la culme pe Rosenberg. Maiorul Ludwig von Leonrod, de confesiune catolică, l-ar fi întrebat pe părintele Hermann Wehrle, preot militar și totodată un prieten de-al său, dacă doctrina creștină permite asasinarea unui despot tiranic. Părintele a răspuns că nu, însă la proces a mărturisit că întrebarea lui Leonrod i se păruse teoretică¹ și o raportase – nu naziștilor, ci episcopului său.

„Deci Vaticanul e la curent de jumătate de an și aștepta apariția unor asasini catolici precum Stauffenberg, care purta mereu o cruciuliță de aur la gât”², nota Rosenberg. „Din nefericire, a fost împușcat *înainte* să fie interogat, așa că n-am aflat nimic despre duhovnicii *săi*.“

Leonrod și Wehrle au fost, de asemenea, executați.

În octombrie 1944, Rosenberg a înnoptat pentru prima oară în cabana sa de lemn din pădurea Michendorf, savurând acea „liniște adâncă, în miezul unei lumi dezlănțuite“. De câteva ori în acea vară se refugiase în satul situat la sud de Postdam, înnoptând în trenul său special, „Gotenland“, pentru a se pune la adăpost de distrugerile din Berlin. Reval, orașul său natal din Estonia, suferise crunt de pe urma luptelor, la fel și Aachen, stațiunea balneoclimaterică, sau Köln – locuri pe care le vizitase în copilărie. Însă

¹ Shirer, *The Rise and Fall of the Third Reich*, p. 1060.

² Jurnalul lui Rosenberg, 27 august 1944.

șocul cel mai mare l-a avut la München, orașul unde luase naștere nazismul. „Am sosit la miezul nopții“, nota el în jurnal. „Un labirint de cabluri și dărâmături. Străzile din apropiere distruse.“ Orașul era „făcut ferfeniță... mutilat“¹.

Pilonii pe care se ridicase cel de-al Treilea Reich se prăbușeau pretutindeni în jur. Sovieticii avansau acum pe toate fronturile. „În clipa de față, cele mai grozave bătălii se dau pe teritoriu german“, scria Rosenberg. „În apropiere de comandamentul Führerului.“ Rosenberg și-a păstrat funcția de ministru al teritoriilor ocupate din est, însă era un titlu gol: după cum observa cu amărăciune un funcționar, era „Ministerul pentru fostele Teritorii Ocupate din Est“². Vechiul său rival, Goebbels, remarcă vesel că Rosenberg era asemenea monarhilor europeni: „fără țară sau supuși“³.

Rosenberg și-a petrecut ultimele luni din 1944 încercând să contracareze o contestare fundamentală (dar până la urmă lipsită de sens) a strădaniilor sale. Avea legătură cu Himmler și cu un general sovietic capturat pe front, Andrei Vlasov⁴. Timp de trei ani, Rosenberg și mulți alții încercaseră să-l convingă pe Hitler să recruteze diverse popoare din Răsărit în lupta împotriva Moscovei. Führerul nici nu voia să audă de așa ceva, fiind ferm convins că aceștia ar fi putut să întoarcă armele împotriva naziștilor.

¹ *Ibid.*, 22 octombrie 1944.

² Dallin, *German Rule in Russia 1941-1945*, p. 639.

³ Petropoulos, *Art as Politics in the Third Reich*, p. 157

⁴ *Ibid.*, pp. 553-586.

În cadrul armatei însă exista o mișcare ce susținea asmuțirea rușilor împotriva rușilor și care, în iulie 1942, crezuse că își găsisese un lider charismatic în persoana lui Vlasov. Generalul le-a spus nemților că Armata Roșie era gata să întoarcă armele împotriva lui Stalin și să-i debarce pe comuniști. Valorificat cum trebuie, patriotismul lor putea da naștere unei revoluții împotriva dictatorului. Vlasov nu avea nevoie decât de-o armată și de-o organizație politică. Departamentul de propagandă al armatei l-a zugrăvit pe Vlasov drept liderul de mucava al unui comitet fictiv de eliberare a Rusiei, sperând că astfel vor transforma visul în realitate.

Rosenberg s-a arătat prudent. Vlasov vorbea de o Rusie unită. Aparent, naziștii urmau să pună umărul la constituirea unui nou și puternic stat rusesc – tocmai ce încercaseră să prevină în ultimii 20 de ani. Pe de altă parte, Rosenberg era disperat. A hotărât să susțină ideea unui comitet de eliberare a Rusiei atâta vreme cât și celelalte naționalități importante din Răsărit (ucrainenii, bielorușii, estonienii) erau tratate la fel.

În ianuarie 1943, broșuri semnate de Vlasov au fost aruncate deasupra zonei de conflict. Poporul rus era chemat să susțină cauza: înlăturarea lui Stalin, pace cu Germania și o „Nouă Rusie“, dezrobită de comunism și capitalism deopotrivă. Pliantele au avut succes, iar Vlasov a pornit într-un turneu de prelegeri pe cuprinsul teritoriilor ocupate din est, unde a vorbit deschis. Probabil, prea deschis. A denunțat programul de muncă forțată al naziștilor, precum

și brutalitatea guvernării nemțești. „Poporul rus a trăit, trăiește și va dăinui“, a declarat Vlasov. „Nu va fi niciodată redus la condiția de colonie.“

Declarațiile sale au stârnit furia naziștilor. Ceea ce ar fi trebuit să fie propagandă inofensivă căpătase acum valențe primejdioase. În iunie 1943, Hitler a pus capăt operațiunii Vlasov. Himmler l-a atacat dur pe generalul sovietic și prelegerile sale despre germani. „Herr Vlasov a început să ne toarne povești cu acea îngâmfare tipic rusească“¹, a afirmat Himmler într-o cuvântare ținută unor ofițeri SS în lunile ce-au urmat. „Spunea că «Germania nu a izbutit să înfrângă Rusia până acum. Rusia poate fi învinsă numai de ruși». După cum vedeți, domnilor, această frază reprezintă o primejdie mortală pentru un popor și o armată.“

Însă, după un an, când sorții războiului erau totalmente împotriva naziștilor, Vlasov și-a făcut din nou intrarea pe scenă², de data aceasta susținut de nimeni altul decât Heinrich Himmler. Ba, mai rău, din punctul de vedere al lui Rosenberg, șeful SS susținea ideea unei Rusii unite, idee aprobată și de Hitler.

Această rușine întrecea orice măsură. La 12 octombrie 1944, Rosenberg i-a trimis o scrisoare de protest lui Hitler, în care susținea că planul nazist pentru Răsărit fusese viciat. „Vă rog, mein Führer, să-mi spuneți dacă mai e nevoie de contribuția mea în acest domeniu. În lumina recentelor evenimente, mă văd nevoit să conchid că nu

¹ *Ibid.*, p. 594.

² *Ibid.*, pp. 613-640.

mai considerați activitatea mea necesară.“ Bormann i-a transmis lui Rosenberg că Hitler era bolnav și că nu citise raportul său. Rosenberg nu avea să primească niciodată un răspuns.

La 14 noiembrie, Vlasov a anunțat la Castelul Hradčany din Praga înființarea Comitetului Eliberării Popoarelor din Rusia. A fost publicat un manifest. Vlasov a făgăduit „egalitatea tuturor popoarelor și dreptul lor real la dezvoltare națională, autodeterminare și suveranitate“.

În opinia lui Rosenberg, erau doar vorbe goale. De fapt, susținându-l pe Vlasov, Himmler nu făcea decât să întărească ideea unei Rusii imperialiste. Rosenberg știa că planul era de la bun început sortit eșecului – fusese inițiat mult prea târziu – dar cu toate acestea era nemulțumit, știind că urma să tragă ponoasele acestui dezastru.

„Dacă dau toți greș, de vină va fi modul dezorganizat în care a fost gestionată chestiunea, și apoi lăsarea lucrurilor în voia lor. Problema răsăriteană nu a fost tratată cu seriozitate“¹, a scrijelit în jurnalul său. „Voi vorbi altădată despre durerea și nedreptatea pe care le-am trăit. Rana nu s-a închis încă. Oricum, lucrurile astea nu sunt atât de importante, dată fiind soarta Reichului... Sper doar ca Reichul german să nu sufere mai mult decât a făcut-o deja din cauza unor imbecili politici precum Koch.“

Era la fel de resentimentar în privința comisarului Reichului. Individul era „un exemplu clasic de filistinism dus la extrem în politica globală, probabil un bun crescător

¹ Jurnalul lui Rosenberg, 12 noiembrie 1944.

de porci în Prusia Răsăriteană și un bun constructor în Zichenau [regiune din Polonia aflată sub ocupație – n.a.], dar un adevărat dezastru pentru politica Reichului în est”¹. Koch îndrăznise să afirme că ucrainenii nu aveau istorie. „E greu să rostești o tâmpenie mai mare“, nota Rosenberg, turbat de furie. „Vina pentru asasinarea mai multor colegi de-ai săi o poartă astfel de afirmații, dar și alte cuvântări și măsuri.“ Cea mai notabilă era asasinarea lui Wilhelm Kube, șeful administrației civile din Belarus, ucis de bomba cu ceas plantată sub patul său în septembrie 1943 de o slujitoare ce făcea parte din mișcarea de rezistență.

„Acum înțeleg cu adevărat cum a înnebunit Nietzsche în lumea *asta*“², scria Rosenberg. „Știa ce urma să vină și n-a putut să schimbe nimic.“ Dacă Hitler ar fi luat aminte la vorbele lui Rosenberg, altul ar fi fost deznodământul întregului război. „O armată de-un milion de ucraineni mânați de năzuința unui nou stat în răsărit ar fi preîntâmpinat probabil catastrofa de la Stalingrad.“³

Și totuși, în pofida tuturor refuzurilor, dezamăgirilor și eșecurilor, Rosenberg nu i-a întors spatele Führerului.

A rămas pe baricade, deși nu mai avea nimic de apărut.

La începutul lui decembrie, după un an de dormit la hotel, Rosenberg s-a întors în cartierul Dahlem din Berlin, unde casa lui, lovită de bombardamente, fusese reparată.

¹ *Ibid.*, 22 și 26 octombrie 1944.

² *Ibid.*, 12 noiembrie 1944.

³ *Ibid.*, 26 octombrie 1944.

A doua zi a făcut ultima însemnare în jurnal ce avea să supraviețuiască războiului. „Dintre dărâmături au apărut și rămășițele bibliotecii. Ferfenițite, deteriorate, încă pline de moloz și de cioburi.“ Ridicând un volum al poetului mistic austriac Reiner Maria Rilke, Rosenberg a fost brusc transpus în anii lipsiți de griji ai copilăriei, când citise cartea din scoară în scoară.

„Câți ani au trecut de-atunci“¹, nota Rosenberg. Nici nu-i venea să creadă.

Sovieticii băteau la ușă.² Spre finele lui 1944, Hitler a fost în cele din urmă nevoit să renunțe la Bârlogul Lupului din Prusia Răsăriteană în favoarea siguranței din Berlin. În decembrie a făcut o vizită pe Frontul de Vest pentru a superviza tentativa unui contingent de 200 000 de soldați de-a străpunge liniile Aliate, însă forțele britano-americeane au respins asaltul german. Avea să fie ultima ofensivă nazistă de anvergură din război.

În ianuarie, când înfrângerea era aproape sigură, Hitler s-a întors în capitală. În răsărit și în apus, milioane de soldați aliați avansau spre Berlin.

Începutul anului 1945 marca mai bine de-un an de la ultima întâlnire între patru ochi dintre Rosenberg și Hitler. Ideologul avea să-l vadă ultima oară pe 24 februarie, când Hitler a ținut o cuvântare în încercarea de-a mobiliza conducerea partidului. Starea lui de sănătate era precară³.

¹ *Ibid.*, 3 decembrie 1944.

² Evans, *The Third Reich at War*, pp. 657-658, 681-683.

³ *Ibid.*, pp. 718-720.

Șchiopăta în încăpere ca un bătrân. Mâna stângă îi tremura atât de tare, încât n-a reușit să ducă paharul cu apă la gură. Rosenberg s-a mulțumit doar cu o strângere de mână. A cerut de nenumărate ori să-l vadă, prin intermediari. Primea răspuns că Hitler ar fi încântat să-l invite pe Rosenberg la ceai, însă știa că ministrul va insista asupra „discuțiilor tehnice”¹, iar Hitler nu avea dispoziția necesară pentru așa ceva.

„Care este rolul unui șef de stat dacă nu să poarte discuții de ordin tehnic?” l-a întrebat Rosenberg pe șeful de cadre.

Într-o noapte de martie, americanii au întreprins cel mai masiv bombardament asupra Berlinului.² Mii de avioane au survolat orașul înainte de asfințit. Peste 3 000 de germani au fost uciși, 100 000 au fost lăsați pe drumuri, și o bună parte a orașului a rămas fără curent și apă potabilă.

Acoperișul casei lui Rosenberg s-a prăbușit în timpul altui bombardament din acea lună, iar ideologul s-a mutat în pivniță, alături de Hedwig și de Irene. În urma raidului „am făcut ceea ce mi s-a părut important”, avea să scrie ulterior în detenție, povestindu-și viața. „Am săpat grădina, am sădit multe legume, printre care și cartofi.” Bombardamentul a stricat planurile pentru ziua de naștere a lui Irene, care împlinea 15 ani. Sub privirile lui Rosenberg, Irene a redactat ceva la mașina de scris a familiei, în pivniță.³ „Nu știu ce-a scris, dar probabil are legătură cu

¹ Lang și Sehende, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, pp. 294-295.

² Evans, *The Third Reich at War*, p. 699.

³ Lang și Schenck, *Memoirs*, pp. 295-296.

viața din Berlin, cu distrugerile la care a asistat și cu morții din inima orașului despre care a auzit vorbindu-se.“

Ideologul a aflat vestea că prietenul și colaboratorul său apropiat, Arno Schickedanz, își luase viața împreună cu soția și cu fiica lor de opt ani. Acum chibzuia la ce era de făcut. Toți liderii naziști primiseră capsule de cianură, iar Rosenberg avea destule pentru întreaga familie. N-avea de gând să-i lase pe cei dragi la mila sovieticilor.

Până în aprilie, majoritatea armatelor germane fuseseră anihilate. Peste un milion de soldați germani căzuseră în luptă de la începutul anului.¹

Și totuși, Hitler nu voia să depună armele.

La 20 aprilie, Führerul împlinea 56 de ani, iar sovieticii lansau ofensiva finală împotriva Berlinului.

A doua zi dimineată, Rosenberg privea de la fereastră grădina stropită de ploaie. Urma să plece pentru totdeauna. „Iată, aleile pe care ne plimbam odinioară“, nota el. „În spate, leagănul lui Irene și căsuța de vară, pe jumătate dărâmată. La dreapta, mestecănul mlădios pe care l-am plantat nu demult. Trebuie să lăsăm în urmă tot ce avem.“²

Soldații sovietici erau revoltați de moartea camarazilor lor, șocați de lagărele de exterminare descoperite și chitiți pe răzbunare.

¹ Evans, *The Third Reich at War*, p. 682.

² Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 297.

Un soldat scria: „Ofensiva noastră pe teritoriul german va dăinui multă, multă vreme în amintirea lor“¹. Sovieticii jefuiau tot ce le cădea în mână, de la lucrări de artă la utilaje industriale, biciclete, radiouri și ceasuri de mână. Au incendiat orașe nemțești și au violat sute de mii de femei. „Le-o plătim pentru toate“, scria alt soldat familiei, „iar răzbuarea noastră e dreaptă. Foc pentru foc, sânge pentru sânge, moarte pentru moarte“².

Dat fiind că apartamentul său din Cancelaria Reichului fusese distrus, Hitler s-a refugiat în buncărul de la subsol³ alături de amanta lui, Eva Braun, și de cei mai credincioși acoliți: Bormann, generalii din vârful armatei și asistentul său personal. Goebbels s-a mutat și el în adăpost cu soția și cei șase copii. La 22 aprilie, în timpul unei izbucniri isterice cu care și-a uluit cercul de apropiați, Hitler a recunoscut într-un sfârșit că războiul era pierdut și că toată lumea îl trădase.

A refuzat disprețuitor propunerile de-a fi escortat în taină la Berchtesgaden. Dimpotrivă, era hotărât să rămână și să acționeze cu demnitate: urma să-și tragă un glonț în cap.

A propus ca Göring, care la acel moment se afla în Bavaria, la reședința sa din Obersalzberg, să preia puterea în sudul Germaniei, ba chiar să-i aducă pe Aliați la masa tratativelor. Când a aflat vestea, Göring a scos o copie a decretului din 1941, care-l desemna ca succesor al lui

¹ Evans, *The Third Reich at War*, p. 708.

² *Ibid.*, p. 710.

³ *Ibid.*, p. 722-727; Kershaw, *Hitler: A Biography*, pp. 951-955, 960.

Hitler în cazul în care Führerul și-ar fi pierdut „libertatea de acțiune“.

Göring a trimis o telegramă către buncăr, dorind să afle dacă sosise vremea să preia puterea. „În caz că nu îmi va parveni niciun răspuns până la ora 22¹, voi presupune că vă veți fi pierdut libertatea de acțiune. Voi considera deci condițiile decretului dumneavoastră ca fiind îndeplinite și voi lua măsuri pentru binele Națiunii și al Patriei.“

Bormann i-a livrat mesajul lui Hitler împreună cu un altul, trimis de Göring lui Ribbentrop, și l-a convins pe Führer că Göring pregătea o lovitură de stat.

Turbat de mânie, Hitler l-a demis numaidecât pe Göring din toate funcțiile, în vreme ce Bormann a trimis un detașament SS pentru a-l pune imediat sub arest la domiciliu. Robert Ritter von Greim a zburat la Berlin, sub tirul antiaerienelor, pentru a fi numit la conducerea Luftwaffe, în locul Reichsmarschallului. Însă când s-a aflat dintr-un comunicat BBC că Himmler propunea capitularea necondiționată a Germaniei, Hitler i-a dat ordin lui Greim să părăsească Berlinul ca să aresteze un alt membru al camarilei sale, zbierând: „Nu voi permite niciodată unui trădător să-mi ia locul!“

Între timp, armatele sovietice strângeau lațul în jurul sectorului administrativ. La o săptămână după criza din buncăr a Führerului, inamicul se afla în Postdamer Platz, la numai 400 de metri distanță.

¹ Această mărturie a mesajului lui Göring și a trădării lui Himmler este extrasă din Read, *The Devil's Disciples*, pp. 899-905.

A doua zi, pe 30 aprilie 1945, generalii i-au dat o veste cumplită Führerului: nu mai puteau să reziste.

În aceeași săptămână, trupele americane au ajuns la poalele turnurilor și turelor castelului Neuschwanstein, semeț și fantezist, construit de Regele Nebun Ludovic von Bayern în vârful unei creste accidentate, la sud de München. James Rorimer, curator la Muzeul Metropolitan de Artă din New York și membru al detașamentului Aliat pentru Monumente, Arte Frumoase și Arhive, stătea de săptămâni bune în camera logistică a grupului său armat, în așteptarea veștii că Aliații cuceriseră castelul. A rechiziționat un jeep de la Crucea Roșie și, nesocotind faptul că urma să străbată 200 de kilometri printr-un teritoriu nesecurizat complet, a pornit în viteză spre sud, dornic să investigheze.

Oamenii Monumentelor¹, cum aveau să intre în istorie, erau un mic grup de cercetători și arhitecți, însărcinați cu misiunea de a salva și recupera tezaurul artistic al Europei, pe măsură ce armata înainta spre Berlin în 1944-1945. Rorimer a rămas o vreme în Paris după eliberarea orașului în august 1944, unde a cunoscut-o pe Rose Valland, istoric de artă francez, care luase parte la operațiunea lui Rosenberg de la Jeu de Paume. Pe toată perioada ocupației, Valland consemnase în secret obiectele confiscate de naziști și locul unde fuseseră depozitate. I-a făcut lui Rorimer un tur al depozitelor Einsatzstabului,

¹ Edsel, *The Monuments Men*, pp. 348-352.

l-a invitat la ea în apartament și, la un pahar de șampanie, i-a prezentat în cele din urmă listele la care lucrase cu atâta meticulozitate. Valland l-a asigurat pe curatorul american că obiectele de artă furate se află în Neuschwanstein și în alte câteva castele.

Sosit la castel, Rorimer a aflat că națiștii se făcuseră nevăzuți, însă vechiul paznic era tot acolo și păzea tezaurul. „Era un castel printre nori, făurit pentru o seamă de nebuni egocentrice ahtiați după putere, un decor pitoresc, romantic și solitar pentru operațiunile oneroase ale unei găști de gangsteri”¹, nota Rorimer.

Cărând un mănunchi uriaș de chei, paznicul i-a condus pe Rorimer și pe oamenii săi pe niște trepte aproape la fel de abrupte ca stâncile râpoase pe care se înălța castelul. Curatorul i-a dus pe americani din încăpere în încăpere, majoritatea ticsite cu pradă. Au descoperit lăzi nedesfăcute, ștanțate cu inițialele organizației lui Rosenberg (ERR), precum și tapițerii, cărți, gravuri și, firește, nenumărate picturi. În spatele unor uși de oțel au găsit două cutii cu bijuteriile familiei Rothschild și o mie de monede de argint aparținând familiei de bancheri David-Weill.

„Am străbătut hipnotizat încăperile – scria Rorimer –, trăgând nădejde că germanii fuseseră la înălțimea reputației și fotografiaseră, catalogaseră și consemnaseră toate acele obiecte. Altminteri, ne-ar fi luat 20 de ani să sortăm prada.”

¹ Rorimer, *Survival*, pp. 183-185.

Norocul i-a surâs. Într-o aripă vecină a castelului au găsit 8 000 de negative, precum și un catalog ce documenta cele 22 000 de obiecte confiscate de aghiotanții lui Rosenberg.

Totuși, în mod uimitor, Aliații încă nu găsiseră potul cel mare. O bună parte din cele mai valoroase lucrări lipsea. Ceilalți Oameni ai Monumentelor, Robert Posey și Lincoln Kirstein, bănuiau unde ar putea fi găsite. Întâmplarea făcuse ca la sfârșitul lui martie să dea peste un tânăr istoric de artă care colaborase îndeaproape cu Göring și cu von Behr la Paris. Potrivit acestuia, colecția de artă furată a lui Hitler se afla în adâncurile tunelurilor unei ocne de sare, în apropierea unui sat la est de Salzburg: Alt Aussee.

La câteva zile după ce forțele americane au pus stăpânire pe oraș, Posey și Kirsten au dat o fugă în Austria pentru a cerceta locul¹. După ce au străbătut drumul abrupt și șerpuitor ce ducea la intrarea în mină, cei doi au descoperit, spre groaza lor, că naziștii astupaseră intrarea cu ajutorul explozibilelor. A doua zi însă, au izbutit să-și facă loc printr-o mică deschizătură și au intrat în tunel. Nu după mult timp au găsit ceea ce căutau, licărind în lumina lanternelor.

În cea de-a doua încăpere cercetată au descoperit panourile ce alcătuiau faimosul rețablu Ghent, datând de la 1432. Puțin mai în adâncul muntelui, într-o încăpere spațioasă, au descoperit lăzi cu obiecte de artă și, pe o saltea murdară, *Madonna* din Bruges, sculptată de Michelangelo.

¹ Edsel, *Monuments Men*, pp. 382-384.

După alte câteva zile de cercetări prin depozit au dat de urma *Astronomului* lui Vermeer.

Făcând socoteala, americanii au estimat că naziștii ascunseseră aproape 9 000 de lucrări artistice inestimabile în tunelurile ocnei de la Alt Aussee: vagoane întregi de picturi, desene, gravuri, sculpturi și tapițerii.

În total, naziștii furaseră aproximativ 650 000 de obiecte de artă. Aliații au hotărât să le restituie proprietarilor, începând cu retablul Ghent, care a fost transportat cu avionul în Belgia pentru a fi restaurat și expus din nou. Timp de șase ani, divizia de Monumente a catalogat și a repatriat lucrări de artă. Însă multe alte lucrări au rămas nedescoperite – unele timp de zeci de ani, altele se pare că pentru totdeauna – în vreme ce altele nu au putut fi restituite, întrucât proprietarii căzuseră victime Holocaustului. Multe alte lucrări, ajunse pe mâna unor vânzători și, respectiv, a unor cumpărători lipsiți de scrupule ce profitaseră de degradingolada războiului, aveau să facă obiectul unor îndelungate dispute la nivel internațional.

Unele aveau să apară în locuri ciudate de-a lungul anilor, de pildă într-o casetă de valori din Zürich, proprietatea unui comerciant de artă care-și reclădise cariera după ce făcuse câțiva ani de pușcărie pentru rolul jucat în jaful din Franța. Cu câteva generații mai târziu, în 2012, autoritățile au descoperit peste 1 400 de picturi valorând miliarde de dolari în apartamentul lui Cornelius Gurlitt¹ din München,

¹ Alex Shoumatoff, „The Devil and the Art Dealer“, *Vanity Fair*, aprilie 2014.

al cărui tată, deși evreu la origine, se ocupase de achiziții pentru muzeul lui Hitler și cumpărase pentru sine sute de picturi „degenerate” – Matisse, Otto Dix, Picasso – de la evreii care părăseau țara, la prețuri de nimic.

Efectele jafului orchestrat de Rosenberg aveau să se facă simțite decenii la rând.

La 21 aprilie, Rosenberg și familia se îndreptau spre nord, într-o mașină. Au lăsat în urmă ruinele și rândurile de refugiați și au ajuns într-un sfârșit în Flensburg, la 442 de kilometri nord-est de Berlin, la granița cu Danemarca.

În Flensburg a aflat vestea năucitoare. Pe 30 aprilie, la ora trei și jumătate după-amiaza, Hitler și Eva Braun, pe care-o luase de soție cu o zi în urmă, s-au închis în biroul Führerului și și-au pus capăt zilelor, el cu un glonț, ea cu otravă. Cinci ore mai târziu s-a sinucis și Goebbels, împreună cu soția sa, după ce stăruiseră ca medicii din buncăr să-i anestezieze și apoi să-i otrăvească pe cei șase copii ai lor.

În testamentul său politic, Hitler a sărit peste Göring și Himmler, desemnându-l ca succesor pe Marele Amiral Karl Dönitz, comandantul marinei germane, a cărui tactică ingenioasă de a trimite grupuri de submarine în luptă prilejuise scufundarea a circa 3 000 de nave comerciale și militare ale Aliaților în timpul războiului. Titlul nu a mai contat, decât în măsura în care lui Dönitz i-a revenit misiunea ingrată de a semna capitularea

Germaniei în fața Aliaților la 8 mai, la opt zile după sinuciderea lui Hitler.

Rosenberg, care pe 6 mai fusese demis de către Dönitz din funcția de ministru al teritoriilor ocupate din est, se plimba pe țărmul de la Flensburg Firth, un braț al Mării Baltice, meditând la cărările pe care-l purtase viața¹. Și-a amintit de orașul său natal din Estonia, situat la 970 de kilometri spre nord-est. Știa că nu avea să-l mai revadă vreodată. La întoarcerea spre comandament, a căzut rău, s-a rănit la picior și a ajuns din nou la spital. Rosenberg a dat vina pe afecțiunea de la picior care îl făcuse să schiopăteze ani la rând, însă Albert Speer, arhitectul lui Hitler și, începând din 1942, ministrul armamentului și al producției de război, a relatat o versiune destul de diferită.

„Când l-au găsit, era mai mult mort decât viu“², scria el. „Spunea că s-a otrăvit; s-a crezut că e vorba de o tentativă de sinucidere, dar s-a descoperit că era doar beat.“

La 18 mai, britanicii au venit să-l ridice. Rosenberg a declarat că în urmă cu șase zile îi trimisese o scrisoare mareșalului Bernard Montgomery, „prin care m-am pus la dispoziția lui“³. Potrivit altor mărturii, soldații au dat peste el din întâmplare, când îl căutau pe Himmler; șeful SS a fost capturat de Aliați la 21 mai, în timp ce încerca să fugă

¹ Lang și Schenck, *Memoirs*, p. 299.

² Speer, *Inside the Third Reich*, p. 496.

³ Lang și Schenck, *Memoirs*, pp. 300-302.

deghizat, și s-a sinucis două zile mai târziu, mușcând o capsulă de cianură.

Rosenberg și-a sărutat soția și fiica înlăcrimate și a șchiopătat spre mașinile ce urmau să-l ducă la închisoare. În celulă i-a auzit pe doi gardieni Aliați încercând să cânte „Lili Marlene“, cel mai popular cântec în rândul soldaților din ambele tabere, despre tristețea unui soldat smuls din brațele iubitei sale.

Câteva zile mai târziu, Rosenberg a fost încătușat și dus la aeroport, de unde a luat calea sudului. De la hublou a zărit ruinele orașului Köln. „Strivite parcă de lighioane uriașe, ruinele Kölnului zac grămadă în jurul scheletului catedralei“, avea să noteze ulterior. „Poduri dinamitate în râu. Un deșert ce stă mărturie pentru cumplita soartă a poporului și a Reichului.“

Dându-și seama că se îndreaptă spre vest, Rosenberg a răsuflat ușurat. Nu avea să fie predat sovieticilor.

A fost cazat la Palace Hotel, în Bad Mondorf, un orașel balneoclimateric din Luxemburg, în apropiere de granița cu Germania. Aici se aflau deja mulți dintre liderii celui de-al Treilea Reich, inclusiv Göring, care izbutise să scape din arestul de la domiciliul din Obersalzberg, însă fusese capturat de Aliați.

Hotelul de opt etaje fusese dezbrătat de tot luxul și transformat într-o temniță austeră pentru cei mai notorii criminali de război ai secolului. Deținuții dormeau pe paturi de campanie cu saltele de paie și păături aspre. Pentru

a preveni tentativele de suicid, mesele au fost intenționat șubrežite pentru a ceda sub greutatea prizonierilor.

Rosenberg a fost supus unui control corporal la sânge, hainele i-au fost percheziționate în căutare de capsule de otravă și obiecte ascuțite, iar șireturile și curelele i-au fost confiscate.

Căminul său temporar nu mai purta numele de Palace Hotel. Americanii l-au rebotezat: Centrul Comandamentului Suprem al Aliaților pentru Reprezentanții Axei – sau pe scurt, ASHCAN.¹

¹ Allied Supreme Headquarters Center for Axis Nationals, al cărui acronim, ASHCAN, sugerează un coș de gunoi cu scrumieră. (n.tr.)

Ruinele Nürnbergului. (*Arhivele Naționale*)

„Credincios până la capăt“

La 8 martie 1945, Robert Kempner și soția lui s-au prezentat la tribunalul federal de pe Ninth și Market, Philadelphia, pentru a depune jurământul de credință față de SUA¹. El purta costum și cravată în dungi; ea purta o floare la pălărie.

Kempner își câștigase dreptul de a fi cetățean american. Activitatea sa din cadrul administrației devenise mult mai amplă în ultimii trei ani de război. Pe lângă expertiza juridică oferită Departamentului de Justiție și informațiile oferite FBI-ului, Kempner colaborează și cu Serviciul Secret al Armatei din cadrul Departamentului de Război și, împreună cu soția sa și cu o echipă de asistenți, întocmea rapoarte extinse pentru Oficiul de Servicii Strategice, predecesorul CIA-ului². La OSS, soții Kempner lucrau cu Henry Field, antropologul desemnat de Roosevelt să cerceteze ceea ce, în opinia lui, era cea mai presantă

¹ Memoriul lui Kempner către FBI. 8 martie 1945, Kempner Papers, Box 43; „Searching For Hitler?“ *Philadelphia Record*, 22 octombrie 1945.

² Vezi Kempner Papers, Box 44.

problemă postbelică: strămutarea și restabilirea refugiaților internaționali. Proiectul ultrasecret „M“ a generat peste 600 de rapoarte de anvergură globală; soții Kempner le-au pus la dispoziție o evidență a funcționarilor germani de rang înalt sau mai puțin înalt, precum și un raport în cinci părți despre femeile din Germania nazistă. Aceste studii au ajuns în mâinile unor funcționari de stat importanți din Washington, DC, iar apoi, după moartea lui Roosevelt, au intrat în „zona crepusculară a îndosarierii și uitării”¹.

Kempner spera în continuare să scape de statutul de angajat special și să obțină o slujbă permanentă la FBI. Deși viitorul său în cadrul Biroului era incert, Kempner a refuzat două slujbe bine plătite în Washington², una remunerată cu 6 200 de dolari pe an, ca anchetator pentru Oficiul Proprietății Străine, instituție ce se ocupa de confiscarea proprietăților inamicilor SUA, cealaltă, remunerată cu 5 600 de dolari pe an, o slujbă de cercetător în cadrul Departamentului de Război.

Însă acum, când Aliații strângeau lațul în jurul Berlinului și crimele de război își așteptau judecătorii, Kempner era pregătit să joace un rol în ceea ce se anunța a fi procesul secolului. În cadrul activității sale împotriva agitatorilor germani anchetați își făcuse relații importante. Oferindu-și serviciile pentru echipa procurorilor, Kempner scria că,

¹ Field, citat în Sandy Meredith și Bob Sanders, „Refugees on Mars: FDR's Secret Plan“, *Mother Jones*, februarie-martie 1983.

² Memoriul lui Kempner către agentul însărcinat cu ancheta FBI, 5 aprilie, 1945, Kempner Papers, Box 43.

pentru el, procesul reprezenta concluzia cazului pe care încercase să-l instrumenteze în anii '30. „Ar fi indicată prezența unui om care știe câte ceva despre administrația, legea și practicile germane, precum și răspunsurile corecte la minciunile inculpațiilor dumneavoastră.”¹

Aliații ceruseră judecarea naziștilor pentru crime de război încă din 1942, deși nu exista un consens în privința metodelor. În chip surprinzător, Churchill s-a pronunțat pentru execuții sumare, în vreme ce Stalin a insistat să aibă loc un proces. Henry Morgenthau, secretarul Trezoreriei din administrația lui Roosevelt, a recomandat sancțiuni dure împotriva statului care târâse Europa și America în două războaie mondiale. Morgenthau milita pentru desființarea armatei, pentru permanenta distrugere a industriei germane, pentru condamnarea naziștilor la muncă silnică, în lagăre de concentrare, pentru împușcarea pe loc a liderilor naziști capturați. Henry Stimson, secretarul de Război, a pledat împotriva acestui elan răzbunător. Era lipsit de noimă să folosești tacticile naziste împotriva lor. „Doar printr-o temeinică înțelegere, anchetare și judecare a tuturor liderilor naziști, precum și a instrumentelor terorii naziste, cum a fost Gestapoul, vom putea justifica profunda aversiune a lumii pentru un asemenea sistem“, declara acesta. Roosevelt a mers pe mâna lui Stimson, iar în 1945, Aliații au convenit că sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial îi va găsi pe liderii naziști în boxa acuzaților².

¹ Kempner către Sam Harris, 9 iulie 1945, Kempner Papers, Box 43.

² Tusa și Tusa, *The Nuremberg Trial*, pp. 52, 63.

Au avut loc nesfârșite discuții despre felul în care urmau să se desfășoare procesele. Nu existau nici precedente, nici reguli, nici mecanisme. Stimson a însărcinat Departamentul de Război cu studierea problemei, iar colonelul Murray C. Bernays, un avocat neînsemnat, a redactat o notă scurtă ce avea să dea naștere Tribunalului Militar Internațional, în toată splendoarea sa imperfectă. Bernays susținea că sistemul nazist era o conspirație uriașă și, astfel, liderii săi puteau fi trași la răspundere pentru crimele săvârșite. Totodată, elementele individuale ale mașinăriei naziste – partidul, SS-ul, Gestapoul – erau, de asemenea, organizații criminale și toți membrii lor putea fi socotiți drept criminali. În doar șase pagini, Bernays a găsit o cale de a-i deferi justiției atât pe liderii din vârful ierarhiei, cât și pe naziștii din eșaloanele inferioare, într-un singur proces monumental¹.

Criticile nu au întârziat să apară. Pe de o parte, întreg rechizitoriul avea un puternic iz de „ex post facto”², căci naziștii erau trași la răspundere pentru infracțiuni stabilite după comiterea faptelor. Mai mult, era drept ca milioane de oameni să fie condamnați pentru simpla apartenență la o vastă organizație criminală?

Însă proiectul lui Bernays a intrat în atenția celui desemnat în mai 1945 să conducă echipa procurorilor americani, Robert H. Jackson, judecător la Curtea Supremă a SUA. Pe parcursul verii, Jackson s-a întâlnit cu liderii

¹ *Ibid.*, p. 54. Vezi și Persico, *Nuremberg*, p. 17.

² Retroactiv, după ce evenimentul a avut loc. (n.tr.)

delegațiilor engleze, franceze și sovietice pentru elaborarea unei carte a tribunalului. Aceasta urma în mare ideile născocite de avocatul din Departamentul de Război. Naziștii aveau să fie trimiși în judecată pentru patru capete de acuzare, anume punerea la cale și susținerea unor războaie de agresiune, crime de război – uciderea și maltratarea civililor, muncă forțată și uciderea prizonierilor – precum și crime împotriva umanității, ce includeau exterminarea evreilor. Un număr de 23 de naziști considerați „principali criminali de război” urmau să fie judecați, printre care Göring, Ribbentrop, Hess, Rosenberg și, *in absentia*, Bormann, care fusese dat dispărut după război.

Pentru Robert Jackson, procesul reprezenta nu doar o șansă istorică de a crea un nou precedent legal la nivel internațional, ci și o cauză etică. În același timp, s-a străduit să nu lase impresia că tribunalul va găzdui simulacre de procese, răzbunare mascată drept justiție¹.

Kempner a intrat în atenția lui Jackson grație activității sale în cadrul Departamentului de Război. După cum îi era obiceiul, trimisese din proprie inițiativă Diviziei pentru Crimele de Război câteva sugestii cu privire la procese. Deși refuzase slujba cu normă întreagă oferită de Departament, mizând în continuare pe FBI, Kempner a fost angajat numaidecât în funcția de consultant expert independent, în cadrul căreia îi revenea sarcina de a întocmi rapoarte despre „organizarea, cadrele și activitățile” guvernului german, despre istoria Partidului

¹ *Ibid.*, pp. 26-27.

Nazist și despre specificul sistemului german de păstrare a evidenței. Aceste rapoarte, plătite cu 25 de dolari pe zi, aveau să slujească drept documente de referință¹ pentru cei însărcinați cu arestarea și condamnarea criminalilor de război. Kempner a scris și câteva scurte biografii ale principalilor lideri naziști, inclusiv un studiu detaliat despre Göring.

Procurorul refugiat susținea că Göring înființase Gestapoul, „o mașinărie de arestări, internări și confiscări ilegale“. A scris despre amestecul lui Göring în incendiul Reichstagului, în urma căruia președintele Hindenburg semnase decretul de suspendare a drepturilor civile în Germania. Decretul cu pricina prilejuise valul precipitat de represiuni împotriva comuniștilor, a pacifiștilor și a altor opozanți ai nazismului. „Decretul a rămas în vigoare până la prăbușirea celui de-al Treilea Reich în 1945 și a devenit fundamentul politicilor de exterminare și expropriere înfăptuite de naziști pe tot cuprinsul Europei. Ca urmare, Göring s-a făcut vinovat de toate aceste nelegiuiri.“

Kempner a dat asigurări că Reichsmarschallul nu avea să nege aceste acuzații: își asumase public răspunderea pentru toate faptele subalternilor săi cu prilejul unei cuvântări ținute ofițerilor din Dortmund, la scurtă vreme după venirea naziștilor la putere în 1933. „Fiecare glonț ce iese din pistolul unui polițist este glonțul meu. Dacă e vorba de o

¹ Memoriu trimis de Ruth S. Bentley, „Reappointment of Robert Max W. Kempner as Consultant“, 9 iunie 1945, Arhivele Naționale la St. Louis, Kempner personnel papers, Department of the Army/Air Force.

crimă, eu sunt făptașul. Eu am dat toate aceste ordine; le aprob; eu sunt responsabil, și nu mi-e teamă de asta.“

Compendiul lui Kempner nu era un rechizitoriu în adevăratul sens al cuvântului, însă era un început.¹

Documentul a circulat prin Departamentul de Război, iar Kempner a intrat în atenția cercului de apropiați al lui Jackson, inclusiv a lui Bernays. „Este un bun cunoscător al activităților naziste dinaintea venirii lor la putere, a părăsit Germania de-abia în 1935 sau 1936, a rămas la curent cu politicile lor după acea dată și a acumulat suficientă experiență în Statele Unite lucrând la cazuri de infiltrare și subversiune nazistă“, îi scria Bernays lui Jackson la 17 iulie. „A scris un studiu bine fundamentat și de calitate despre Göring. Cred că ne-ar fi de folos.“² Trei zile mai târziu, Kempner se alătura în mod oficial echipei. A informat conducerea FBI că urma să-și ia un concediu fără plată de zece săptămâni.

După ani de zile în care redactase sute de scrisori, note și rapoarte, venise și răsplata. A primit o uniformă de ofițer civil, cu trese triunghiulare la rever, inscripționate „US“, iar la 3 august a luat avionul de la Washington la

¹ „The Guilt of Herman Göring“, 11 iunie 1945, Arhivele Naționale, Record Group 238, Security-Classified General Correspondence 1945-1946, Container 18. În compendiu, Kempner a subliniat faptul că agenții lui Göring au fost cei care l-au răpit pe Berthold Jacob în 1935 și l-au adus din Elveția în lagărul de concentrare Columbia-Haus. Kempner a mai scris și că: „În același timp, cunoscuții lui Jacob au fost arestați și torturați în Berlin“, deși nu a specificat faptul că ar fi fost unul dintre acești oameni.

² Memoriul lui Bernays către Bernays Jackson, 17 iulie 1945, Robert H. Jackson Papers, Box 106, rola 12.

Londra, pe ruta Bermude, Azore și Paris. Ulterior, cu un alt transport, au sosit și două cutii de materiale colecționate despre Germania și naziști, cântărind 45 de kilograme¹.

Din cale afară de vanitos, Kempner se percepea ca un actor-cheie revenit în țara natală alături de armata biruitoare. „Voi pune capăt unui proiect început în urmă cu 16 ani”², i-a declarat corespondentului unei publicații. Peste ani avea să afirme: „Voiam doar să aduc puțină dreptate în lumea asta”³.

Nürnberg era o ruină, un cimitir⁴. Zeci de mii de cadavre zăceau sub dărâmturile clădirilor bombardate. În aer plutea iz de dezinfectant. Nou-veniții erau avertizați că apa nu era potabilă. Palatul Justiției (clădirea tribunalului bavarez) fusese și el avariat în timpul războiului. Feres-trele sale erau făcute țandări, țevile de apă perforate, coridoarele pârjolite de flăcări. Un proiectil își tăiasse drum până la subsol. Dar, în chip uimitor, edificiul de piatră se înălța falnic și solid printre ruine, iar reprezentanții Tribunalului Militar Internațional au hotărât ca acela să fie locul de judecată al criminalilor de război naziști. În primul rând trebuiau să-i dea afară pe soldații americani

¹ Memoriul lui Daniel Noce, 7 august 1945, Arhivele Naționale la St. Louis, Kempner personnel papers, Department of the Army/Air Force.

² „Yanks Sing for Newsmen at Nuremberg“, decupaj dintr-un ziar necunoscut, Kempner Papers, Box 418.

³ Thom Shanker, „Despite Nuremberg Trials, War Crimes a Murky Issue“, *Chicago Tribune*, 30 iunie, 1993.

⁴ Persico, *Nuremberg*, p. 39; Neave, *On Trial at Nuremberg*, p. 42.

care transformaseră marea sală de judecată într-un birt. Procurorii veniți să inspecteze locul au fost întâmpinați de mesajul: BERE DISEARĂ, ½ MĂRCI.

Nürnberg avea și o simbolistică aparte, fiind locul unde naziștii organizaseră uriașele manifestații de partid prin care sărbătoreau renașterea Germaniei. Acolo își pierduseră evreii cetățenia în 1935. Tot acolo, vinovații urmau să dea socoteală pentru crimele lor.

La 12 august, Rosenberg și ceilalți inculpați naziști au fost aduși cu un avion C-47 de la Bad Mondorf. „Ei bine, prieteni – a rostit Göring, privind pe fereastră – uitați-vă bine la Rin! Probabil e ultima oară când îl mai vedem.”¹ Naziștii au fost duși în închisoarea din spatele Palatului Justiției, unde aveau să rămână pe toată durata procesului, în așa-numita „Aripă C”.

Lui Rosenberg i-a fost alocată celula 16 de la etajul inferior, între Albert Speer, arhitectul lui Hitler și ministrul care a întrebuițat munca forțată pentru producția de armament în fabrici, și Hans Frank, sadicul șef al Guvernământului General din Polonia. Fiecare celulă era dotată cu un pat de campanie, un scaun și o masă șubredă. Toaleta din colț era singurul loc ferit de privirile agere ale gardienilor, care primiseră ordin să nu-i scape din ochi pe prizonieri, pentru a preveni sinuciderile. Noaptea, deținuții dormeau sub lumina reflectorului. „Mi-i închipuiam ghemuiți în celule ca niște fiare rănite”², scria Airey Neave, membru al echipei

¹ Andrus, *I Was the Nuremberg Jailer*, p. 52.

² Neave, *On Trial at Nuremberg*, p. 45.

de procurori britanici, care, în timpul războiului, evadasese dintr-un lagăr de concentrare german. „Mi-era o teamă să mă apropii de ei, ca teama de cadavre.“

Deținuții trebuiau să-și țină tot timpul mâinile la vedere, o regulă cu care Rosenberg, mai ales, nu era câtuși de puțin de acord. De fiecare dată când încerca să-și încălzească mâinile sub pătură, era împuns de gardian și se trezea¹. Contactul dintre acuzați era restricționat puternic și nu aveau voie să expedieze familiei decât o singură scrisoare pe săptămână. Singura interacțiune umană de care aveau parte consta în discuțiile cu psihologii din închisoare și cu anchetatorii.

În lunile premergătoare procesului, Rosenberg a fost interogat de aproape 30 de ori. În prima ședință din 14 august, ideologului i-a fost prezentat jurnalul, numit de Rosenberg „însemnări“ sau „scurte impresii“. Anchetatorul l-a acuzat pe Rosenberg de comportament evaziv și l-a avertizat că răspunsurile sale vor fi puse în fața unui volum uriaș de probe documentare intrate acum în posesia Aliaților.

– Știi că am intrat în posesia tuturor documentelor tale private, nu?

– Așa am auzit, a răspuns Rosenberg. De știut, nu știu.

– Cântărește aceste aspecte la noapte, i-a sugerat anchetatorul, iar dacă nu vei fi de-acum mai sincer în declarațiile tale, vei avea probabil mari necazuri.²

¹ Persico, *Nuremberg*, p. 151.

² Interogatoriul lui Rosenberg, 14 august 1945, Arhivele Naționale, M1270, rola 26.

Printre juriștii prezenți în acea zi în celulă era și Thomas J. Dodd¹, procurorul federal care colaborase cu Kempner în 1942 la un caz de spionaj nazist în Connecticut. În opinia lui, Rosenberg era un tip „foarte ascuțit la minte, viclean și precaut“, însă costumele lui cafeniu vădeau semne de uzură. „Mi-am spus atunci: cum au căzut vitejii!“², i-a scris Dodd soției. „Aici, în orașul în care s-a plimbat țănoș în uniformă sa fistichie de nazist. Acum, doar un prizonier printre ruine.“³ Luna următoare, Rosenberg a încercat în zadar să-și justifice filosofile în fața lui Dodd și s-a văzut pus în încurcătură de acuzațiile potrivit cărora el și Hitler plănuiau anihilarea bisericilor după război.

– Nu-i așa că urmăreați distrugerea cultelor tradiționale? a întrebat Dodd.⁴

– Ei bine... a început Rosenberg.

– Nu-i nevoie de-o prelegere pentru a răspunde la o asemenea întrebare, l-a întrerupt Dodd.

– La o astfel de întrebare mă văd nevoit să răspund: nu.

Procurorul l-a îndemnat pe Rosenberg să citească din cartea lui, însă ideologul a afirmat că nu urmărise niciodată o „confruntare oficială“ cu preoțimea.

¹ Atât Dodd, cât și fiul său, Christopher J. Dodd, au reprezentat statul Connecticut în Senatul Statelor Unite între 1959 și 1971, respectiv 1981 și 2011.

² Dodd invocă un cunoscut pasaj din Vechiul Testament (2 Samuel, 1:27). (n.tr.)

³ Dodd, *Letters from Nuremberg*, p. 92.

⁴ Interogatoriul lui Rosenberg, 21 septembrie 1945, 14.30-16.40, Arhivele Naționale, M1270, rola 17.

– Cu siguranță urmăreați o confruntare cu evreii, nu?

– Așa e, a spus Rosenberg. Pentru eliminarea evreilor din structurile de conducere ale Reichului.

– Ați vrut să-i eliminați din toată Germania.

– Ei bine, era cea mai la îndemână soluție la problemă.

Rosenberg a recunoscut că teoriile sale despre evrei au fost „puse adesea în aplicare” de naziști.

– Îți este acum rușine de concepțiile exprimate vreme de mulți ani, cât ai fost la putere? a întrebat Dodd. Răspunde cu da sau nu.

– Nu, a spus Rosenberg.

– Îți asumi vreo răspundere pentru situația dificilă în care se află acum Germania?

– M-am întrebat adesea în ultima lună dacă aș fi putut să fac ceva mai bine, a afirmat Rosenberg. Se prea poate ca în ultimii 20 de ani să fi rostit anumite cuvinte pe care, judecând limpede, nu le-aș mai folosi astăzi. Totuși, au fost rostite într-un moment de cumpănă. Ca reprezentant al mișcării ce se face responsabilă pentru cele petrecute, sunt, firește, și eu responsabil într-o anumită măsură. Dar intențiile mele, lucrurile pe care m-am străduit și pe care am dorit să le înfăptuiesc sunt în esență bune și cinstite, și la fel gândesc și în clipa de față.

Rosenberg s-a oprit și, realizând pesemne mărturisirea făcută, a dat înapoi.

– Sunt responsabil doar pentru acțiunile mele.

Au urmat ședințe lungi în septembrie și octombrie, în care anchetatorul Thomas Hinkel l-a confruntat pe

Rosenberg cu nenumărate documente, pe care bătaiosul nazist le-a contraccarat cu argumente neverosimile și întortocheate.

Rosenberg susținea că politicile antisemite ale naziștilor erau, în fapt, măsuri „defensive”¹ împotriva unui dușman ostil care urmărea distrugerea Germaniei. Germanii îi deportaseră pe evrei la fel cum se zvonea că sioniștii îi alungaseră pe palestinieni din țara lor. Rosenberg a recunoscut că mulți prizonieri de război muriseră din cauza malnutriției sau a condițiilor vitrege. Însă mulți soldați germani sfârșiseră la fel.² Nu a vrut să admită că ideea centrală a ideologiei naziste era superioritatea rasei „ariene” față de toate celelalte.³ A spus că, deși Einsatzstabul confiscase cărți și opere de artă, nu era exclus ca Germania să le fi restituit într-o bună zi.⁴ A afirmat că nu are cunoștință despre cele petrecute în lagărele de concentrare ale Germaniei; nu vizitase niciodată un lagăr, „iar poliția trata aceste subiecte cu discreție”⁵. A negat că ar fi avut vreo legătură cu masacrarea evreilor⁶ din teritoriile estice, cu toate că administrația civilă din subordinea sa fusese profund implicată în Holocaust.

¹ *Ibid.*, 22 septembrie 1945, 14.15-16.00.

² *Ibid.*, 24 septembrie 1945, 10.30-12.00.

³ *Ibid.*, 22 septembrie 1945, 11.00-12.00.

⁴ *Ibid.*, 24 septembrie, 1945 14.30-15.30.

⁵ *Ibid.*, 24 septembrie 1945, 10.30-12.00.

⁶ *Ibid.*, 22 septembrie 1945, 14.15-16.00.

– Am auzit că ar fi avut loc execuții ale evreilor, a recunoscut Rosenberg pe 22 septembrie.

– Și ce măsuri ai luat în acest sens? a dorit să știe Hinkel. Ai solicitat o anchetă?

– Nu.

– De ce?

– N-am putut, a răspuns Rosenberg. Nu ținea de jurisdicția mea.

A susținut că eforturile sale de-a afla mai multe fuseseră zădărnice de SS, și chiar dacă ar fi stăruit, „n-aș fi primit niciun răspuns“.

– Știai de politica de exterminare a evreilor dusă de Himmler, nu?

– Am refuzat până la capăt să cred că a luat asemenea forme.

– Dar ți s-a adus la cunoștință, nu?

– Nu, a afirmat Rosenberg. Nu mi s-a adus.

Într-atât de mult a diminuat rolul jucat de ministerul său, încât părea nu doar lipsit de putere, ci și de sens. „Să se rețină că sediul meu era în Berlin; am emis reguli și decrete generale ce vizau administrația, însă nu m-am băgat în treburile regionale.“¹ A mai susținut că rapoartele reprezentanților săi din est nu fuseseră foarte detaliate.

De altminteri, afirma Rosenberg pe 4 octombrie, în a unsprezecea ședință ținută în opt zile, în calitate de ministru pentru teritoriile din est, el nu avusese niciun amestec în gestionarea evreilor. „Nu am asistat la nicio discuție despre

¹ *Ibid.*, 24 septembrie 1945, 10.30-12.00.

problema evreiască“, i-a spus lui Hinkel. Personal, el urmărise „reducerea numărului de evrei din Germania prin crearea unui spațiu destinat exclusiv evreilor, o țară numai a lor“. Însă decizia nu ținuse de Rosenberg, ci de Himmler.

– Problema evreiască te preocupă de mulți ani, am dreptate? l-a întrebat Hinkel.

– Am fost atât de ocupat cu organizarea ministerului meu, iar întreaga problemă evreiască avea atât de puțină legătură cu responsabilitățile mele, încât nu m-am aplecat temeinic asupra ei, a mărturisit Rosenberg.

Își închipuise că erau hrăniți și puși la muncă.

– Cu alte cuvinte, de când ai fost numit ministru pentru teritoriile ocupate din est, nu ai discutat cu nimeni despre situația evreilor? a ripostat Hinkel. Asta declari? ... Luând în considerare interesul manifestat de-a lungul anilor pentru această problemă, îmi vine greu a crede că ar fi încetat brusc să te mai preocupe odată ce-ai preluat frâiele ministerului pentru teritoriile ocupate din est, că n-ai fost interesat de felul în care sunt tratați cetățenii aflați sub jurisdicția ta și că n-ai întrebat pe nimeni sau n-ai primit rapoarte în această privință.¹

– Așa era obiceiul, a susținut Rosenberg, că atunci când cineva primea o sarcină, nimeni nu se amesteca în treburile lui.

Hinkel a revenit cu documente ce demonstau că Rosenberg primise rapoarte despre atrocitățile din Est.

¹ *Ibid.*, 4 octombrie 1945, 10.30-12.15.

La 19 octombrie, procurorii le-au prezentat, în sfârșit, acuzațiile lui Rosenberg și celorlalți lideri naștiști din aripa C a penitenciarului de la Nürnberg. Procurorul britanic Neave a fost desemnat să le înmâneze dosarele. Când s-a oprit în fața celulei lui Rosenberg, nazistul era plin de firimituri pe care nu se deranjase să le scuture de pe haine. „Avea o mină de cocker bolnav“, scria acesta. „Înfățișarea lui aducea cu a unui gropar din filmele de groază cu Boris Karloff, căruia nuanța gălbuie a pielii i se potrivește de minune.“¹

În celulă mirosea urât, pe jos erau împrăștiate hârtii, iar când Rosenberg s-a ridicat să-și întâmpine oaspetele, tremura vizibil.

Kempner a sosit în Paris, la 4 august 1945, „după 27 de ore și jumătate de zbor, cu două ore de odihnă“, le-a scris soției sale, Ruth, și fostei sale amante, Margot Lipton, care locuiau în Lansdowne, Pennsylvania. De-acolo a zburat spre Londra, pentru a-și lua în primire sarcinile. După ani de bombardamente germane, orașul părea o ruină, presărat în continuare cu dărâmături, cratere și grămezi de moloz.

Deși trecuseră numai cinci luni de când devenise cetățean american, Kempner ajunsese la concluzia că patria sa adoptivă era cea mai avansată națiune din lume și că Europa era o cauză pierdută. Nu credea că vechiul continent va reveni la gloria de altădată. Le-a spus celor două femei că nu avea rost să se întoarcă în Germania pentru a-și reface viețile. Mai bine să-și continue existența

¹ Neave, *On Trial at Nuremberg*, pp. 102-104.

în America. „Nici nu vă puteți închipui cât de norocoși am fost (și cât de egoiști, la urma urmelor). Problemele noastre mărunte nu se compară cu situația din Europa... Nimic nu e mai încântător decât Lansdowne și văd în această călătorie doar un prilej de a mă instrui profesional și de-a dobândi noi perspective (pe lângă îndatoririle de care trebuie să mă achit).“¹

Peste câteva zile, Kempner s-a întors la Paris, unde urma să contribuie la studierea documentelor germane ce se revărsau în departamentul de centralizare înființat pentru tribunal, cu sediul într-o clădire din apropierea bulevardului Champs-Élysées și a Arcului de Triumf.

Soldatii aliați primiseră ordin să dea de urma arhivelor importante pe măsură ce înaintau spre Berlin, iar aceștia scosese la iveală un noian de documente. Departamentul din Paris era unul din cele trei centre documentare, iar analiștii săi făceau față cu greu șuvoiului de hârtii. Nu mai era timp să le traducă pe toate și cu atât mai puțin să le studieze ca eventuale probe. „Naziștii ăștia erau obsedați cu ținerea evidenței“, i-a spus John Harlan Amen, directorul de anchete al lui Jackson, unui ziarist în luna septembrie. „Ca urmare, ne-am procopsit cu mai multe documente decât am putea studia în acest scurt interval de timp avut la dispoziție, și primim alte pachete în fiecare zi.“²

¹ Scrisoare redactată de Kempner, „Dragi prieteni“, 11 august 1945, Kempner Papers, Box 418; interviu cu Kempner, Arhivele Comitetului de Urgență pentru Ajutorare a Cercetătorilor Străini Deportați.

² Tusa și Tusa, *Nuremberg Trial*, pp. 96-101.

Documentele legate de Rosenberg care au fost descoperite în castelul din apropiere de Lichtenfels reprezentau doar începutul. Arhivistul din cadrul Biroului German de Externe, Heinrich Valentin, i-a îndrumat pe anchetatori spre cele circa 500 de tone de arhive diplomatice ascunse în stâncoșii Munți Harz din centrul Germaniei. I-a ajutat chiar să le rânduiască și să le împacheteze. Paul Schmidt, interpretul care asistasese la unele dintre cele mai importante întrevederi diplomatice din epoca nazistă, și-a predat însemnările voluminoase; le îngropase într-o pădure, în lăzi mari de lemn și tablă. Au fost descoperite și documentele lui Göring legate de Luftwaffe, împrăștiate prin Bavaria. Acestea au fost transportate în Anglia, sub supravegherea unui istoric desemnat, generalul-maior Hans Detlef Herhudt von Rohden. Acesta începuse să scrie o istorie a forțelor aeriene și i s-a cerut s-o ducă la bun sfârșit. Șase mii de dosare din arhivele forțelor navale, ce urmau a fi arse în piscina goală a unui castel, au fost predate în stare intactă. Arhiva fotografului oficial al Führerului, Heinrich Hoffman, a ajuns și ea la Nürnberg, unde a fost inventariată de însuși Hoffman.

În centrul documentar de la Paris, Kempner trecea în revistă documentele capturate. Într-o zi, în vreme ce răsfoia dosarele lui Rosenberg, procurorul a primit ordin să zboare numaidecât în Germania. Era prima vizită în fosta sa patrie după aproape zece ani.

A străbătut distanța scurtă până la Frankfurt într-un avion militar, și, în mod curios, n-a resimțit nimic la

vederea ruinelor țării sale natale, după cum avea să mărturisească peste ani, în volumul de amintiri. Îl captiva doar familiaritatea peisajului. Avea impresia că fusese transportat în 1918, când se întorsese în Germania prin ținuturile pustiite ale Belgiei și Franței. Avionul a aterizat, iar Kempner a fost transportat cu mașina la Fechenheim, unde a răsfoit documentele militare capturate. Avea în fața ochilor săi ordinele pentru distrugerea Europei, redactate chiar de făptași. La vederea scrisului oamenilor responsabili de crimele celui de-al Treilea Reich, Kempner a fost în cele din urmă cuprins de emoție.

În timpul excursiei, Kempner a vizitat depozitul Băncii Reichului din Frankfurt, unde a văzut zeci de cutii ascunse de naziști în ocnele din Germania centrală la finele războiului. În cutiile de lemn se găseau plombele de aur extrase de naziști din dinții victimelor. Erau mii și mii de plombe – fiecare stând mărturie pentru o crimă și un ultim furt.

„N-am crezut niciodată că voi vedea așa o priveliște“¹, a scris procurorul.

Robert Jackson a hotărât ca instanța să-i condamne pe naziști folosind propriile lor declarații. Însă nu avea să fie ușor să trieze prin grămada de hârtii și să înțeleagă atrocitățile naziste la scară continentală.

Anchetele erau strâns legate de studierea documentelor și, spre marea lui satisfacție, Kempner a avut ocazia

¹ Kempner, *Ankläger einer Epoche*, pp. 251-252.

să interogheze martori și inculpați. „Pentru criminali, implicarea mea în procesele de la Nürnberg le-a cauzat mari neplăceri. Aveau de-a face cu un om care le cunoștea păcatele“¹, avea să scrie Kempner. Într-una din zile s-a trezit față în față cu unul dintre vechii săi rivali.

„Bună dimineața, Herr Göring“, l-a salutat pe cel care-l concediasse în 1933. „Mă întreb dacă vă mai amintiți de mine. A trecut multă vreme de la ultima noastră întâlnire.“²

Cu o săptămână în urmă, anchetatorii îi ceruseră lui Göring explicații despre incendierea Reichstagului și despre mărturiile potrivit cărora Reichsmarschallul pusese la cale arderea legislativului german, oferind naziștilor pretextul necesar pentru a-i persecuta pe adversarii lor comuniști în 1933. „Niște ineptii“, a insistat Göring. La vremea respectivă era președintele Reichstagului: de ce ar fi vrut să-și incendieze propria casă?

Kempner a fost chemat pentru a-i pune mărturia în discuție. Potrivit procurorului, Göring și l-a amintit destul de bine pe juristul destituit și a fost surprins să-l vadă. La început, Göring a refuzat să răspundă întrebărilor lui Kempner. Procurorul era, fără îndoială, părtinitor. „Domnule Reichsmarschall, nu vă port pică, sunt foarte bucuros că m-ați concediat la 3 februarie 1933. Altminteri, aș fi ajuns fum pe coș.“³

Astfel a început interogatoriul.

¹ *Ibid.*, p. 253.

² Interviu cu Kempner, citat în Mosley, *The Reich Marschal*, p. 325.

³ Interviu cu Kempner, citat în Maguire, *Law and War*, p. 117.

Kempner l-a confruntat pe Göring¹ cu lucrurile aflate în 1933 de la Rudolf Diels, omul numit de Göring la conducerea Gestapoului și prietenul lui Kempner, care supraviețuise războiului și fusese adus la Nürnberg în calitate de potențial martor. „Diels mi-a spus că știați precis că cineva urma să dea foc și că avea deja pregătite listele cu arestări“, a afirmat Kempner. Göring i-a spus că listele fuseseră într-adevăr întocmite. Naziștii urmăreau de mult timp să-i zdrobească pe comuniști. Dar asta n-avea nicio relevanță. „Arestările ar fi avut loc“ chiar dacă Reichstagul ar fi rămas intact.

Göring a negat pentru a doua oară că ar fi avut cunoștință despre această conspirație, susținând că ar fi fost „nebie curată“. Totodată, i-a spus lui Kempner că ar fi vrut ca acuzatorii să-i aducă aceste învinuiri „în față“.

Atunci cum se făcea că purtătorul său de cuvânt i-a spus lui Kempner la doar un ceas după izbucnirea incendiului că, potrivit declarației lui Göring, comuniștii erau de vină. „Nu era prea devreme să-i învinovățiți pe comuniști de provocarea incendiului, așa, fără anchetă?“ „Da, se prea poate, dar așa a vrut Führerul“, a recunoscut Göring.

Kempner a revenit de mai multe ori la acest subiect, încercând să obțină mai multe detalii și punând la îndoială declarațiile nazistului. L-a întrebat de ce fuseseră arestați social-democrații și pacifiștii. L-a întrebat de ce nu a luat în considerare rapoartele privind amestecul batalioanelor

¹ Interogatoriul lui Göring, 13 octombrie 1945, Arhivele Naționale, M1270, Box 5.

de asalt în incendiu. L-a întrebat de pasajul ce lega Reichstagul de reședința oficială a Reichsmarschallului și de ce nu fusese închis în acea noapte.

Göring a rămas neclintit și a respins acuzația că naziștii ar fi avut nevoie de un incendiu pentru a-l determina pe Hindenburg să semneze acel decret rușinos, depozându-i pe germani de drepturile lor civile¹.

În orice caz, i-a spus Göring procurorului, dacă el ar fi pus la cale incendiarea Reichstagului, ar fi făcut-o din cu totul alte motive: clădirea era foarte urâtă.

Kempner scria des familiei. Într-una din scrisori nota că avea prilejul să-și satisfacă, ceasuri în șir, neobosita curiozitate pentru regimul nazist. „Ce frumoasă e viața, nu?”² Într-o altă zi le-a trimis amândurora cărți poștale romantice³. Ruth și Lipton locuiau în continuare împreună în apropiere de Philadelphia. Pe ilustrata lui Ruth scria: „Îți încredințez inima numai ție, pe vecie!” Pe cea a lui Lipton: „Nimic pe lumea asta nu e mai dulce ca tine!” Ele îi expediau scrisori, telegrame și pachetele cu ciocolată

¹ Deși s-a încercat să se demonstreze implicarea naziștilor în incendiarea clădirii Reichstagului, mulți istorici au ajuns la concluzia că Marinus van der Lubbe, comunistul olandez, a acționat singur în acea noapte. În anii 1970 și 1980, Kempner, în numele fratelui lui van der Lubbe care supraviețuise, a încercat, fără succes, să schimbe această convingere. În 2008, van der Lubbe a fost amnistiat postum de către statul german.

² Robert Kempner către Ruth Kempner, 21 septembrie. 1945, Kempner Papers, Box 418.

³ Cărți poștale aparținând lui Kempner, 13 septembrie 1945, Kempner Papers, Box 418.

și săpun. El obișnuia să se plângă în scrisori: „Azi se împlinesc cinci săptămâni de când am sosit în Europa și mi se pare că a trecut mult prea mult timp“¹, le-a scris la 9 septembrie din Frankfurt. Părea deprimat. Organizarea tribunalului lăsa de dorit, „astfel că adesea pierd vremea pe-aici ... Singurătatea mă însoțește zi de zi“. I s-a cerut să plece la Essen pentru a strânge probe, însă Kempner a încercat să se sustragă. „Alte ruine și, ca urmare, încă și mai mult praf turbat. Și n-au decât mâncare englezească.“ Își petrecea timpul cu alți avocați din echipa procurorilor, însă plictisul datorat lipsei de activitate începea să-și spună cuvântul.

Poate astfel se explică motivul pentru care în octombrie a trimis acasă un comunicat de presă pentru a fi publicat, cu ajutorul celor două femei din Lansdowne, în ziarul *Philadelphia Record*. Mustind de aluzii discrete, comunicatul ne dezvăluie latura sa de magician al relațiilor cu publicul, aici într-o formă de zile mari. „Zvonurile privind o posibilă nouă pistă cu privire la Hitler și Eva Brown au apărut în Nürnberg, în strânsă legătură cu venirea din Statele Unite a dr. Robert M.W. Kempner, expertul-șef în materie de Hitler și de nazism. Dr. Kempner a ajuns cu avionul de la Washington, DC, însă, după o scurtă vizită

¹ Scrisoare aparținând lui Kempner, 9 septembrie 1945, Kempner Papers, Box 418

la Palatul Justiției, a părăsit Nürnbergul într-o misiune secretă.”¹

După cum era de așteptat, publicațiile americane s-au umplut de articole fanteziste². HITLER, VÂNAT DE UN BĂRBAT DIN PHILADEPHIA, VIU SAU MORT, LA ORDINELE CASEI ALBE, trâmbița un titlu. În spatele acestei povești fanteziste plutea ideea că procurorul îl „urmărise” pe Hitler ani la rândul, fiind unul dintre singurii oponenți ai nazismului „care deținea date amănunțite despre înfățișarea lui Hitler, ba chiar și despre structura scheletului său. Ațintindu-și privirile asupra unui Hitler cu chipul modificat de chirurgie plastică, sau a unui cadavru incinerat, va spune fără putință de tăgadă: «Acesta este Führerul»”.

Un ziarist scria: „Am aflat ieri că a plecat în Germania în urmă cu patru săptămâni, cu o însărcinare specială din partea Casei Albe”. Articolele dezvăluiau că în perioada în care lucrase la Ministerul Prusac de Interne, Kempner fusese în fruntea unei echipe de agenți secreți care, între 1928 și 1933, îl filaseră constant pe Hitler. „Kempner a declarat într-un interviu că Hitler avea anumite trăsături fizice pe care n-ar putea niciodată să le mascheze, chiar și ascuns sau deghizat”, relatează *Stars and Stripes*. „[Kempner] le descrie astfel: urechea dreaptă foarte ascuțită, degetul

¹ Scrisoare aparținând lui Kempner, 10 octombrie 1945, Kempner Papers, Box 418.

² Decupaje din ziare în Kempner Papers, Box 418.

mare de la mâna dreaptă nefiresc de mare, maxilar cu gingii retractate și umeri adesea gârboviți.“

Totul era, desigur, un spectacol absurd, însă articolele au apărut la 22 și 23 octombrie, tocmai când procurorul părăsea Parisul cu destinația Nürnberg. „Am auzit la radio știrea cu vânătoarea lui Hitler“, a scris Kempner acasă. „M-am amuzat.“¹

Știrea a stârnit destulă vâlvă, încât să aducă și Casa Albă în vizorul presei. Adjunctul secretarului de presă a declarat că instituția prezidențială nu a trimis niciun avocat în Germania. Acest număr de publicitate îl deosebea pe Kempner de restul procurorilor ce roiau la Nürnberg. Într-o tentativă de-a dezminți zvonurile răspândite tot de el, Kempner i-a scris unui crainic de radio că „în acea clipă“ nu era pe urmele lui Hitler, ci ajuta la organizarea procesului împotriva naziștilor.

Jackson îl desemnase pe Kempner să coordoneze cea de-a șaptea din tot atâtea secții: o divizie de avocați al cărei scop era să anticipeze argumentele pe care naziștii urmau să le întrebuițeze în apărarea lor². Ca urmare, în dimineața zilei de 20 noiembrie, într-o marți, la șase luni după încheierea conflictului, Kempner se afla lângă (nu chiar „la“) masa procurorilor, pentru a asista la deschiderea procesului în sala ticsită cu oameni din Palatul Justiției. Kempner stătea pe ultimul rând de scaune din

¹ Carte poștală aparținând lui Kempner, adresată „Der Folks“, 23 octombrie 1945, Kempner Papers, Box 418.

² Arhivele procurorului general al Statelor Unite, Kempner Papers, Box 418.

spatele mesei lui Jackson. Întorcându-se, ar fi putut să-și treacă brațul peste paravanul de lemn ce delimita juriștii de jurnaliști, care umpleau mai bine de 12 rânduri dispuse în trepte.

Și-a amintit de părinții lui, cei doi bacteriologi care străbătuseră Europa în lung și-n lat în încercarea de-a eradica bolile infecțioase de pe continent. Misiunea lui de la Nürnberg nu era foarte diferită. Se întorsese în Germania ca să asaneze mlaștina ce dăduse naștere năpastei naziste¹.

A decupat o imagine din ediția din 3 decembrie a revistei *Time* ce înfățișa o panoramă a sălii de tribunal, a încercuit un cap minuscul din spate și a expediat-o în Lansdowne².

Rosenberg și ceilalți inculpați care-au pășit în sală în prima zi a procesului purtau costum și cravată sau uniforme militare³. Legați cu cătușe de paznicii lor, aceștia au străbătut pasajul de lemn ce făcea legătura între corpul de detenție și subsolul Palatului Justiției, de unde au urcat cu liftul în sală. Rosenberg s-a așezat în primul rând și a urmărit desfășurarea procesului cu ochii mijiți și brațele încrucișate, dând impresia unui om mic și, ca întotdeauna, de-o tristă solemnitate.

¹ Kempner, *Ankläger*, p. 252.

² Decupaj din revista *Time* datată 3 decembrie 1945, Kempner Papers, Box 418.

³ Persico, *Nuremberg*, pp. 131-134.

Sala de tribunal, restaurată și căptușită cu lambriuri închise la culoare și lumini fosforescente, gemea de lume. De la înălțimea podiumului ornat cu drapelele celor patru națiuni victorioase – reprezentând Statele Unite, Uniunea Sovietică, Anglia și Franța –, judecătorii scrutau sala. Un șir de gardieni purtând căști și curele albe străjuia cele două rânduri de acuzați. Avocații apărării stăteau în bănci de lemn maroniu, în fața clienților lor. Undeva în stânga, interpreții lucrau în spatele unor paravane de sticlă. În dreapta erau procurorii, spațiul destinat presei, cabinele de radio și film și un balcon pentru 150 de spectatori. În acel moment, Nürnberg era punctul în jurul căruia gravita pământul.

În prima zi s-au citit rechizitoriile împotriva celor 22 de lideri naziști și a șapte organizații. A doua zi, inculpații au pledat, apoi, după ce instanța a împiedicat tentativa lui Göring de a deturna ordinea de zi cu o declarație de deschidere, Jackson a urcat la pupitru și s-a întors către cei patru judecători. A deschis ședința cu un cuvânt introductiv prin care le-a amintit tuturor celor prezenți în sală că istoria avea să ia aminte la acțiunile lor.

„Nelegiuirile pe care dorim să le condamnăm și să le pedepsim au fost atât de premeditate, atât de perfide, atât de nimicitoare, încât civilizația nu poate permite tolerarea lor, căci nu va supraviețui dacă ele se vor repeta”¹, a declarat Jackson în fața instanței, cu cotul rezemat de pupitru și degetul mare de la mâna dreaptă dosit în

¹ *Trial of the Major War Criminals*, vol. 2, p. 99.

buzunarul pantalonilor dungați. „Faptul că patru națiuni puternice, deopotrivă victorioase și vătămate, își țin setea de răzbunare în frâu și le oferă de bunăvoie inamicilor capturați șansa de a fi judecați potrivit legii reprezintă cea mai însemnată concesie pe care puterea a făcut-o vreodată rațiunii.“

Procurorul-șef dădea astfel un răspuns germanilor care contestaseră legitimitatea instanței; un avocat descrisese procesul drept „o continuare pe alte căi a războiului“¹. Jackson a susținut că procurorii nu puneau în scenă răzbunarea învingătorilor împotriva învinșilor, ci voiau să facă dreptate în baza legilor internaționale. „Cine oferă acuzaților cupa cu otravă va gusta și el dintr-însa.“

Jackson a promis în declarația introductivă că se va folosi de „înclinația teutonică [a germanilor] de a ține evidența“², astfel că în săptămânile și lunile ce-au urmat, procurorii le-au înfățișat martorilor sute de documente incriminatoare.

În noiembrie, în instanță s-au proiectat filme ce ilustrau scene din lagărele de concentrare, precum și atrocitățile comise de SS. Mai multor inculpați le-a fost greu să privească gropile comune și grămezile de cadavre prezentate pe ecran. Peste două săptămâni, acuzaarea a proiectat *Planul nazist*, un film ce dramatiza cazul construit de ei folosind imagini de arhivă filmate de naziști în anii petrecuți la putere. În deschiderea filmului, Rosenberg,

¹ Otto Kranzbühler, citat în Maguire, *Law and War*, p. 88.

² *Trial of the Major War Criminals*, vol. 2, p. 102.

așezat pe-un scaun și purtând uniformă nazistă, vorbea despre începuturile partidului, când jucase un rol hotărâtor în formarea gândirii lui Hitler.

În decembrie, acuzarea a prezentat instanței un volum redactat de generalul-maior SS Jürgen Stroop, despre anihilarea ghetoului din Varșovia. „Cel mai mândru exemplu de măiestrie nemțească, bogat împodobit, îmbrăcat în piele, ilustrat din belșug, tipărit pe hârtie de calitate – a rostit procurorul american – omagiază curajul și eroismul ostașilor germani care au luat parte la masacrarea brutală și nemiloasă a unui grup de evrei neajutorați și lipsiți de apărare, mai precis 56 065, printre care, firește, copii și femei.“¹

În ianuarie 1946, liderul unui Grup Operativ SS a mărturisit că trupele sale executaseră 90 000 de persoane din vara anului 1941 până în vara anului 1942.

Pe măsură ce se adunau probele privind atrocitățile comise, munca forțată și exterminarea în masă, Gustave Gilbert, psihologul pușcăriei, vizita pe rând celulele și discuta cu naziștii despre cele auzite în instanță. Se pare că Rosenberg își testa apărarea pe Gilbert. În mod absurd, ideologul pretindea că nazismul n-avea nicio legătură cu prejudecățile rasiale. Germanii nu-și doreau decât puritate rasială pe meleagul lor, iar evreii la fel. În ce-l privea, nu-și dorise niciodată ca evreii să fie uciși. „N-am susținut că evreii sunt inferiori din punct de vedere rasial“, a afirmat el. Rasele se învrăjbeau în toate națiunile de pe glob. „Acum a

¹ *Ibid.*, vol. 3, p. 553.

devenit brusc o crimă, pentru că s-a întâmplat la germani!“ A fost de-acord că Partidul Nazist trebuia desființat. Însă, în ceea ce privește crimele de război discutate în instanță, adevărații vinovați erau Hitler, Himmler, Bormann și Goebbels. „Noi nu suntem de vină.“¹

Procurorii, desigur, nu-i împărtășeau opinia, iar pe 9 și 10 ianuarie, un procuror pe nume Walter Brudno a prezentat meticulos și cu grijă temeiurile pentru care Rosenberg se făcea vinovat de crime de război. Anchetat sub toate cele patru capete de acuzare, Rosenberg era acuzat că sprijinise ascensiunea nazismului la putere prin elaborarea și diseminarea doctrinelor de partid împotriva bisericilor și a evreilor, că pregătise Germania psihologic și politic în vederea războaielor de agresiune și că fusese părtaș la crime de război și crime împotriva umanității, în calitate de ministru al Reichului pentru teritoriile ocupate din est.

„Veți constata că nu există o singură teză fundamentală a filosofiei naziste care să nu fi fost elaborată și consacrată de Rosenberg“, a explicat Brudno, în vreme ce în boxă, inculpatul își lua, sânguincios, notițe. „Ca apostol al neo-păgânismului, exponent al teoriei *Lebensraum*-ului (spațiu vital) și propovăduitor al mitului superiorității nordice, precum și ca unul dintre cei mai vechi și mai energetici susținători naziști ai antisemitismului, [Rosenberg] a contribuit în mod substanțial la ralierea poporului german la semnul svasticii.“ Brudno a citat pasaje din scrierile lui

¹ Gilbert, *Nuremberg Diary*, pp. 97, 120, 354.

Rosenberg pe marginea rasei. A repetat faimoasa declarație din 1941 a ideologului, anume că problema evreiască nu avea să fie rezolvată doar când „ultimul evreu va fi părăsit continentul european“. A explicat instanței că Rosenberg fusese delegat de Hitler să-i îndoctrineze pe membrii partidului cu ideologia nazistă.

A citat atât de abundent din *Mitul secolului XX*, încât președintele tribunalului s-a văzut nevoit să-l oprească. „Nu e cazul să insiști.“

În continuare, Brudno a descris rolul jucat de Rosenberg în administrarea teritoriilor ocupate din est. Cum contribuise la planificarea și îndeplinirea acelei ocupații barbare. Cum încurajase strămutarea altor rase pentru a face loc etnicilor germani. Cum nu se împotrivise planului de înfometare a Uniunii Sovietice. Cum aprobase deportarea a peste un milion de persoane destinate muncii silnice în Germania. Cum primise rapoarte periodice privind „sălbăticiile fără seamăn“.

La câteva zile după ce Brudno a susținut pledoaria împotriva lui Rosenberg, un doctor arestat și închis la Dachau a prezentat instanței probe incriminatoare privind îngrozitoarele experimente medicale la care fuseseră supuși anumiți deținuți. Când Dodd l-a întrebat care dintre inculpați vizitase lagărul, doctorul a numit patru dintre ei¹. Rosenberg, în ciuda dezmințirilor, era printre aceștia.

¹ *Ibid.*, pp. 176, 181-182. Circumstanțele vizitei sunt necunoscute.

Procesul era în toi, iar Kempner și echipa sa lucrau din greu la întocmirea dosarelor pentru toți martorii acuzării și apărării, la pregătirea dosarelor de proces pentru procurori și la planificarea cazurilor împotriva inculpaților individuali¹. Mulți membri ai echipei sale erau cazați la Grand Hotel, „cel mai bun din oraș”², cum îl descria Dodd, cu toate că nu avea apă caldă, iar pentru a traversa coridorul erau nevoiți să străbată o scândură de lemn sub care se căsca un hău de trei etaje. „Camera mea e destul de confortabilă. Pereții sunt zdreliți – se văd găurile gloanțelor – și ferestrele n-au geamuri. Lipsește și jumătate de tavan, dar în comparație cu alte încăperi, se prezintă bine.” Juriștii petreceau ceasuri îndelungate în sala de tribunal, apoi serveau băuturi alcoolice în Sala de Marmură a hotelului, unde dansau pe cântece americane interpretate de muzicieni germani și încercau să uite pentru o vreme de atrocitățile pe care le dezvăluiau și de ruina ce domnea în stradă³.

În cea de-a 35-a zi a procesului – ultima pentru procurorii americani – Kempner a avut în sfârșit ocazia să iasă la rampă. Deși întâmplarea nu mai necesita împodobiri, Kempner n-a ezitat să dea de veste presei din timp. „Este singura victimă directă a persecuțiilor naziste – scria un corespondent în tabloidul newyorkez *PM* – căreia i s-a

¹ Memoriu al lui Robert G. Stores către Kempner, 28 noiembrie 1945, Kempner Papers, Box 418.

² Dodd, *Letters from Nuremberg*, p. 90.

³ Neave, *On Trial at Nuremberg*, pp. 43-44.

oferit ocazia să-și facă auzită vocea în cadrul proceselor și să le spună verde în față ce crede despre ei“¹.

„Să stai la pupitrul procurorilor însemna să fii, pentru câteva clipe, în centrul universului legal“², va scrie un istoric. La 16 ianuarie 1946, Kempner a luat cuvântul și, fluturând teancuri întregi de documente, a susținut o pledoarie împotriva „celui care gestionase conspirația nazistă“, Wilhelm Frick, ministrul de interne în perioada 1933-1943.

Kempner a afirmat că Frick înlesnise drumul spre război ajutându-l pe Hitler să dobândească cetățenie germană³. Austriacul a fost naturalizat automat când Frick a aranjat să fie numit în funcția publică de consilier administrativ în cadrul Oficiului de Stat pentru Cultură și Măsurători din Braunschweig. Fără sprijinul acordat de Frick, susținea Kempner, Hitler n-ar fi devenit cancelarul Germaniei. În calitate de ministru al internelor, Frick a fost la cârma administrației de stat și a celei locale, a supervizat alegeri, legile rasiale, programul de sănătate, ba chiar și poliția, tehnic vorbind. Kempner a arătat că Frick promulgase legile rasiale naziste, cu precădere prin aprobarea Legilor de la Nürnberg, depozându-i astfel pe evrei de cetățenie în 1935.

„A fost creierul administrativ care a proiectat mașinăria de stat nazistă și care a echipat acea mașinărie pentru

¹ Victor H. Bernstein, „Kempner Will Have His Day in Court“, PM, 11 ianuarie 1946; decupaj în Kempner Papers, Box 263.

² Persico, *Nuremberg*, p. 175.

³ *Trial of the Major War Criminals*, vol. 5, pp. 352-367.

războaie de agresiune“, a explicat procurorul instanței. Frick avusese cunoștință de programul de eutanasiere T4, ba, mai mult, semnase decretul secret ce inițiasse programul. Ulterior a fost numit Protector al Boemiei și Moraviei într-o perioadă în care evreii cehoslovaci erau deportați în lagărele de exterminare.

Mereu dornic să-și promoveze imaginea, Kempner a profitat de ocazie pentru a citi din interogatoriul cu Göring despre incendierea Reichstagului, știind că va face valuri în presă. (A doua zi dimineață, un articol pe această temă a apărut în *New York Times*.)

Lecturarea anchetei l-a determinat pe președintele tribunalului, Sir Geoffrey Lawrence, să-l întrebe: „Ce legătură are asta cu Frick?“ „După cum am mai spus, el a semnat decretul, desființând libertățile civile începând cu a doua zi“, a răspuns Kempner cu stângăcie.

Numărul lui Kempner a reprezentat o pată de culoare printre obișnuitele declarații monotone ale procurorilor americani. Profitând la maximum de situație, Kempner a dat un recital baroc. În banca acuzațiilor, naziștii nu și-au putut ascunde zâmbetele zeflemitoare la auzul perorațiilor sale moralizatoare. Rudolf Hess, și el vorbitor de engleză, i-a parodiat în surdină accentul, în vreme ce Hans Frank i-a maimuțărit gesturile bombastice și teatrale¹.

Însă echipa britanică era bucuroasă că printre procurorii americani se afla și un bun cunoscător al istoriei

¹ Raymond Danieli, „Göring Accused Red Baselessly“, *New York Times*, 17 ianuarie 1946.

nazismului¹. În opinia lor, era o calitate de care cei 700 de membri ai echipei lui Jackson aveau mare nevoie.

Kempner era preocupat de felul în care procesul era receptat în rândul publicului german², care era ținut la curent cu evenimentele cu ajutorul radioului, al buletinelor de știri și al articolelor din ziare. Procurorii voiau să schimbe atitudinea germanilor. După ani de zile de propagandă nazistă, unora le venea greu să creadă că la Nürnberg aveau loc cu adevărat procese. Ca urmare, Jackson a invitat politicieni, profesori, învățători, preoți, judecători și avocați la Nürnberg pentru a asista în carne și oase la procese. Mai apoi, Kempner îi ducea la o sală de cinema și le prezenta filmările din timpul rușinoaselor procese ținute la Tribunalul Poporului, unde fuseseră condamnați cei arestați de Himmler în legătură cu tentativa de asasinat asupra lui Hitler din 1944. Deosebiri erau izbitoare. În imaginile prezentate, președintele Tribunalului Poporului, Roland Freisler, îi denigra și îi intimida pe inculpați, care arătau ridicol ținându-se de pantaloni, întrucât nu aveau voie să poarte curea nici măcar în sala de tribunal. „Bătrân pervers ce ești!”³ l-a apostrofat Freisler pe unul dintre inculpați. „Ce te joci atâta cu pantalonii ăia?” Goebbels filmase procesul ca să bage spaima în oasele disidenților

¹ Persico, *Nuremberg*, p. 226.

² Robert M.W. Kempner, „Impact of Nuremberg“, *New York Times*, 6 ianuarie 1946.

³ Shirer, *Rise and Fall*, p. 1070; Evans, *The Third Reich at War*, p. 643.

din Germania. Acum, procurorii foloseau acest material împotriva naziștilor.

La 15 aprilie, Rudolf Höss, comandantul Auschwitzului, a depus mărturie, afirmând că milioane de bărbați, femei și copii își pierduseră viața în camerele de gazare din lagărul său de exterminare. Höss fusese comandant la Dachau și la Sachsenhausen, înainte să fie transferat la Auschwitz în mai 1940. A afirmat că în 1941 a fost convocat la Berlin de către Himmler, unde a primit ordine secrete. „Mi-a spus ceva legat de faptul că – nu-mi amintesc precis cuvintele lui – Führerul ordonase inițierea soluției finale la problema evreiască. Noi, cei din SS, trebuie să ducem ordinul la îndeplinire. Altminteri, evreii vor nimici poporul german în viitor.”¹

Tot atunci a confirmat amănuntele din declarația sub jurământ pe care-o înmânase procurorilor, în care descria cum soseau trenurile, cum deținuții apti de muncă primeau uniforme dungate și erau trimiși la barăci, în vreme ce toți ceilalți erau obligați să se dezbrace și erau duși în încăperile deghizate ca dușuri, cum încăperile găzduiau câte 2 000 de oameni deodată, cum victimele sucombau în mai puțin de un sfert de oră, cum muncitorii știau că victimele muriseră atunci când încetau strigătele.

– Ai resimțit vreodată milă pentru victime, gândindu-te la propria familie, la copii? l-a întrebat procurorul.

– Da.

¹ *Trial of the Major War Criminals*, vol. 11, pp. 396-422.

– Și în ciuda acestui fapt, cum a fost posibil să duci această misiune la îndeplinire?

– Singurul lucru care m-a determinat s-o fac a fost ordinul strict și explicațiile primite de la Reichsführerul Himmler.

Ulterior, Gilbert, psihologul penitenciarului, i-a făcut o vizită lui Höss în celulă. Dorea să înțeleagă motivele pentru care comandantul urmasse politica de exterminare cu asemenea determinare birocratică. Credea cu adevărat că evreii meritau să moară? Höss i-a spus că tot ce auzise de când era mic fusese că evreii erau suboameni și că trebuiau să fie exterminați. A afirmat că citise *Mitul* lui Rosenberg, *Mein Kampf* și editorialele lui Goebbels. „În ce mă privește, ca un vechi fanatic al național-socialismului, am luat totul de bun – la fel cum catolicii cred în doctrina bisericii. Era un adevăr de netăgăduit¹. Nu aveam îndoieli în privința asta. Eram absolut convins că evreii sunt la polul opus poporului german și că, mai devreme sau mai târziu, va avea loc o ciocnire.“ Aflase din cărți că, deși evreii erau minoritari, controlau presa, radioul, industria filmului. „Dacă antisemitismul nu izbutea să elimine influențele evreiești, evreii urmau să declanșeze un război prin care să elimine Germania. Toată lumea era convinsă de asta; numai despre asta se vorbea sau se scria.“

Ca atare, când Himmler i-a spus că datoria lui era să-i extermine pe evrei, „s-a potrivit cu tot ce mi s-a predicat timp de ani de zile.“

¹ Gilbert, *Nuremberg Diary*, pp. 267-268.

În ziua în care Höss a depus mărturie, Rosenberg a avut în sfârșit prilejul să se apere. A urcat în boxa martorilor în cea de-a 108-a zi a procesului și a depus mărturie timp de trei zile. Spre iritarea tuturor – inclusiv a avocatului său din oficiu, Alfred Thoma, un judecător de raion care nu fusese niciodată membru al Partidul Nazist – Rosenberg a refuzat să răspundă pur și simplu la întrebări. A ținut, în schimb, prelegeri obositoare despre subiecte tangențiale.

Așa cum procedase în cărțile și în notele sale, în cuvântări și în timpul interogatoriilor, Rosenberg și-a vârat ascultătorii în cele mai întortocheate hățișuri. „E nevoie de timp și răbdare pentru ca muritorii de rând să pășească în lumea lui Alfred Rosenberg“¹, scria un analist după întrevederea avută cu filosoful nazist la ASHCAN.

Dând tonul mărturiilor² cu o declarație ce friza credulitatea, Thoma a afirmat că Rosenberg, clientul său, pledase ani la rândul în favoarea „respectului pentru toate rasele“, a „libertății de conștiință“ și a unei „soluții cumpătate la problema evreiască“. Rosenberg și-a apărat și justificat cu lux de amănunte încâlcita filosofie personală, precum și tezele politice ale Partidului Nazist, închipuindu-și că putea ascunde exterminarea a milioane de oameni în spatele unei perdele de fum țesute cu pretinsă erudiție. „Industrializarea și goana după profit au pus stăpânire pe societate și au dat naștere statului

¹ Memoriu OSS despre Rosenberg, 11 iulie 1945, Arhivele Naționale, Record Group 238, German Dossiers 1945-1946, Container 41.

² *Trial of the Major War Criminals*, vol. 11, pp. 444-529.

industrial și metropolei, cu toate ascunzișurile ei și înstrăinarea de natură și istorie“, a declarat Rosenberg instanței. „La cumpăna dintre veacuri, mulți dintre cei care urmăreau să-și recupereze patria și istoria s-au revoltat împotriva acestei direcții limitate.“ Fusesse o mișcare a tineretului care, respectându-și trecutul, pornise cu avânt spre viitorul modern.

„Dr. Thoma – l-a întrerupt Lawrence, președintele tribunalului –, faceți în așa fel încât martorul să se limiteze la acuzațiile ce-i sunt aduse.“

Dodd s-a ridicat în picioare, aprobator.

„Nimeni nu i-a adus inculpatului învinuiri pentru ceea ce a gândit“, a spus avocatul american. „Cred că ne împotrivim cu toții, din principiu, condamnării unei persoane pentru ceea ce gândește.“

Rosenberg a declarat că, personal, dorea ca oamenii să fie lăsați să creadă ce vor despre Dumnezeu. Măsurile luate împotriva bisericilor le-a pus în seama lui Bormann, care era în continuare dat dispărut. (În fapt, Bormann murise în timp ce încercase să fugă din buncărul Führerului, în ultimele zile ale războiului¹. Rămășițele sale au fost descoperite de o echipă de muncitori berlinezi în 1972, iar analiza DNA din 1998 le-a confirmat identitatea. Bucățelele de sticlă înfipite în maxilar i-au îndrumat pe istorici spre concluzia că Bormann mușcase capsula de cianură, pentru a nu cădea în mâinile sovieticilor.)

¹ Evans, *The Third Reich at War*, p. 728; Graeme Wood, „Martin Bormann has a Stomachache“, *Atlantic*, 20 iulie 2009.

Rosenberg a negat existența unei conspirații pentru a jefui Europa. Când au intrat în Paris, naziștii au descoperit că evreii fugiseră deja, iar locuințele lor erau goale. Naziștii au considerat că e de datoria lor să protejeze comorile, pe care angajații lui Rosenberg le catalogaseră meticulos, după care le împachetaseră cu mare grijă. „Ne-am confruntat cu o situație neprevăzută“, a declarat el. În orice caz, naziștii erau îndreptățiți să repatrieze operele de artă confiscate din Germania în ultimele războaie și erau îndreptățiți să pună mâna pe arhive, pentru a-i ancheta pe dușmanii care făcuseră propagandă antinazistă.

A vorbit despre nota secretă din decembrie 1941¹, descoperită de procurori, în care Rosenberg îi făcuse o sugestie sinistră Führerului despre cum trebuia să răspundă atacurilor tot mai numeroase împotriva ofițerilor germani din Franța. În octombrie, dictatorul poruncise să fie executați 100 de ostatici francezi ca răspuns la asasinarea a doi oficiali germani din Nantes și Bordeaux². În opinia lui Rosenberg, însă, Rezistența urmărise să provoace represalii naziste împotriva francezilor pentru a stârni și mai multă ură împotriva germanilor. „Îi propun Führerului ca în locul celor 100 de francezi să executăm 100 de evrei (bancheri, avocați etc.). Întrucât evreii din Londra și din New York îi incită pe comuniștii francezi la acte de

¹ Memoriu Rosenberg, „Concerning: Jewish Possessions in France“, 18 decembrie 1941, reprodus drept 001-PS în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy and Aggression*, vol. 3, p. 1.

² Laub, *After the Fall*, p. 46.

violență, mi se pare corect ca membrii acestei rase să fie pedepsiți“, a scris el. „Ar trebui trași la răspundere evreii importanți din Franța, nu cei neînsemnați. Asta va stârni antipatie față de evrei“. În cadrul procesului, Rosenberg a declarat că îl luase valul când scrisese acea notă și că Hitler nu-i urmăse sfatul. În aceeași manieră încurcată, Rosenberg a mărturisit că regreta sugestia, deși, în vreme de război, executarea prizonierilor nu era ilegală.

Tot în apărarea sa, Rosenberg a declarat că nu avusese niciun amestec în planificarea Operațiunii Barbarossa; când Hitler îl însărcinase cu administrarea civilă a teritoriilor ocupate, invazia era un fapt împlinit. În calitate de ministru, nu avusese jurisdicție asupra chestiunilor economice și polițienești, iar Koch, comisarul Reichului în Ucraina, îi nesocotise ordinele.

Rosenberg a recunoscut că, în vara lui 1944, aprobase planurile de strămutare a copiilor din est în Germania, încercând să le pună într-o lumină bună. Această operațiune de „cules al fânului“ (sau *Heuaktion*¹, în germană) a însemnat arestarea a patruzeci spre cincizeci de mii de copii cu vârste cuprinse între 10 și 14 ani. Mulți dintre aceștia rămăseseră în grija nimănui, după ce părinții lor fuseseră arestați și forțați să ridice fortificații; alții au fost luați pur și simplu din casă. Conform planului, copiii răpiți aveau să fie primiți ca ucenici în fabricile germane. Pe termen lung,

¹ Memorandum, „Re: Evacuation of youths“, 12 iunie 1944, reprodus drept 031-PS in Office of the U.S. Chief of Counsel, *Nazi Conspiracy*, vol. 3, pp. 71-74.

scopul răpirilor era să elimine „potențialitățile biologice“ ale răsăritenilor. Rosenberg a afirmat că la început s-a opus planului, cu toate că era dispus să permită armatei capturarea unor copii mai mari. În cele din urmă cedase, întrucât armata urma să-i deporteze cu sau fără consimțământul său. S-a gândit atunci, a explicat instanței, că, dacă va prelua el misiunea, „departamentul tinerilor“ aflat în subordinea lui se va îngriji de bunăstarea copiilor. A susținut că intenționase să-i cazeze în sate sau în tabere de dimensiuni reduse, și să-i restituie părinților la sfârșitul războiului.

Avocatul său a cerut informații despre rapoartele care i-au parvenit lui Rosenberg în iunie 1943 cu privire la atrocitățile de la periferia Minskului, în Belarus. Directorul unei închisori i-a scris că polițiștii le scoteau deținuților evrei plombele de aur înainte să-i predea, iar Wilhelm Kube, șeful administrației civile din Belarus, l-a informat despre femeile și copiii uciși în „acțiunile poliției“ împotriva partizanilor.

„Faptul că evreii sunt supuși unui tratament special e de la sine înțeles. Totuși, îmi vine a crede că lucrurile se petrec la modul în care sunt descrise“¹, citim într-o scrisoare primită de Rosenberg de la biroul lui Lohse. Cum se putea trece la pacificarea și exploatarea teritoriilor ocupate dacă populația era terorizată? „Ar trebui să existe posibilitatea să evităm atrocitățile și să-i îngropăm pe cei care au fost lichidați. Închiderea bărbaților, femeilor și

¹ Scrisoare din partea biroului lui Lohse către Rosenberg, 18 iunie 1943, reprodusă ca R-135 în Arhivele procurorului general al Statelor Unite, *Nazi Conspiracy*, vol. 8, pp. 205-208.

copiilor în hambare pentru a fi incinerați nu pare să fie o metodă adecvată pentru combaterea partizanilor, chiar dacă se dorește exterminarea populației. Această metodă nu face cinste cauzei germane și ne pătează profund reputația. Cer să fie luate măsurile potrivite.“

Confruntat în instanță cu această scrisoare, Rosenberg a susținut că îi parvenise la scurtă vreme după ce Hitler deliberase în favoarea lui Koch, în 1943, și îi ceruse să nu se mai amestece anapoda în situația din Est. „Am fost deznădăjduit și nu am citit documentul“, s-a apărat Rosenberg.

A mărturisit că știuse de existența lagărelor de concentrare, dar a presupus că arestările veneau în sprijinul „unei necesități politice și naționale“. A susținut că-i ceruse părerea lui Himmler despre reportajele străine privind atrocitățile din lagărele de concentrare și că Reichsführerul îl invitase la Dachau să vadă lagărul cu ochii săi. „Avem piscină, avem și instalații sanitare“, i-ar fi spus Himmler. „Ireproșabil. Nu se poate plânge nimeni.“ Rosenberg le-a spus judecătorilor că refuzase invitația „din rațiuni de tact; pur și simplu nu doream să văd oameni privați de libertate“.

Rosenberg a declarat că nu știa nimic despre exterminarea evreilor europeni. Desigur, auzise zvonuri despre „cruzimile înfiorătoare“ din Est. Desigur, era la curent cu împușcarea evreilor. „Dar nu mi-am putut închipui că s-a dat un ordin specific pentru anihilarea tuturor evreilor, iar atunci când exterminarea evreilor își făcea loc în discuțiile noastre, nu neg că acest termen are o rezonanță sinistră în lumina mărturiilor de care dispunem acum, însă în condițiile

de-atunci, nu era perceput ca o exterminare separată, adică anihilarea individuală a milioane de evrei.“

Ideologul al cărui antisemitism feroce netezise calea Holocaustului pretindea acum că ceruse ca evreii să fie tratați cu „eleganță“, însă nu a intrat în detaliile acestei abordări alternative. „E tragic că lucrurile au luat-o pe alt făgaș. S-au întâmplat lucruri regretabile care, trebuie să recunosc, mi-au înmuiat voința de a-i mai solicita Führerului să adopte metoda propusă de mine“.

A pretins în continuare că nu fusese la curent cu execuțiile în masă și cu existența lagărelor de exterminare.

„N-aș fi crezut așa ceva nici dacă Heinrich Himmler mi-ar fi spus în persoană. Sunt anumite lucruri care depășesc, chiar și în ochii mei, ceea ce-i omenește posibil, cum e și cazul de față.“

La 17 aprilie, Thomas Dodd a urcat la pupitru pentru a-l interoga pe Rosenberg¹. Încet și metodic și-a croit drum prin apărarea ideologului, până a ajuns la problema evreiască.

– Ați discutat vreodată despre exterminarea evreilor? I-a întrebat Dodd.

– În general n-am discutat despre exterminarea evreilor în acest sens, i-a răspuns Rosenberg. Trebuie să avem grijă la termenii folosiți.

Dodd i-a prezentat lui Rosenberg nota ce descria întâlnirea ministrului cu Hitler din data de 14 decembrie

¹ *Trial of the Major War Criminals*, vol. 11, pp. 529-564.

1941, când hotărâseră ca Rosenberg să nu pomenească exterminarea („*Ausrottung*“) evreilor în timpul prelegerii pe care urma s-o susțină.

– Cuvântul nu are semnificația pe care i-o dați, a protestat Rosenberg.

Dodd i-a înmănat un dicționar german-englez și i-a cerut să caute cuvântul. Rosenberg a refuzat și i-a ținut, în schimb, o prelegere procurorului.

– Nu am nevoie de un dicționar străin pentru a cunoaște semnificațiile multiple pe care cuvântul „*Ausrottung*“ le are în limba germană. Se poate extermina o idee, un sistem economic, ordinea socială și, ca ultimă consecință, un grup de oameni, firește. Iată nenumăratele sensuri pe care le poate avea acest termen. Traducerile din germană în engleză sunt adesea eronate.

Dodd nu s-a dat bătut.

– Insistați la modul cel mai serios pe această aparentă incapacitate de a ne pune de-acord în privința semnificației cuvântului, sau pur și simplu trageți de timp?

Rosenberg a afirmat că prelegerea pe care urma s-o țină la Palatul Sporturilor se dorea a fi doar o „amenințare politică“, nicidecum anunțarea soluției finale.

– Ei bine, evreii erau exterminați în teritoriile ocupate din est la acea dată și au continuat să fie exterminați, nu? a întrebat Dodd.

– Așa e.

– Da, și după aceea... ați dorit să convingeți instanța că poliția era responsabilă pentru acele exterminări, fără

ca vreunul din subalternii dumneavoastră să aibă vreun amestec în afacerea asta.

În continuare, Dodd i-a prezentat lui Rosenberg scrisoarea trimisă de Lohse, comisarul Reichului în Ostland, care se plângea de „execuțiile la întâmplare ale evreilor“ într-un oraș din regiunea pe care o administra. Ministrul îl avertizase atunci să nu se amestece în misiunea SS-ului privind problema evreiască. Dodd i-a prezentat ideologului scrisoarea primită de Lohse în iulie 1942 de la un alt reprezentant al administrației civile, prin care era informat că în ultimele zece săptămâni fuseseră lichidați 55 000 de evrei bieloruși și că cei transportați de curând în regiunea sa aveau să aibă parte de aceeași soartă.

Rosenberg a afirmat că nu văzuse niciodată scrisorile, deși ambele se aflaseră printre documentele din biroul său din Berlin. Dodd a insistat și i-a atras ideologului atenția că cel puțin cinci superiori din ministerul său cunoșteau situația. Exclus ca Rosenberg să nu fi știut.

Rosenberg a încercat o digresiune, însă președintele tribunalului l-a întrerupt.

– Răspundeți la întrebare întâi. Admiteți că toți cei cinci se ocupau de exterminarea evreilor?

– Da, erau la curent cu anumite operațiuni de lichidare a evreilor. Admit asta. M-au informat în privința acestui aspect și dacă n-ar fi făcut-o, aș fi aflat din alte surse.

Această mărturisire incriminantă l-a determinat pe Dodd să insiste și mai mult asupra vinovăției lui Rosenberg.

– Ați fost prezent în sala de tribunal în timpul mărturiei lui Höss?

– Da, l-am auzit, a răspuns Rosenberg.

– Ați auzit relatarea cumplită pe care a făcut-o despre cele două milioane și jumătate spre trei milioane de uciși¹, majoritatea dintre ei fiind evrei?

– Da.

– Știați că acest individ, Höss, vă citise operele și ascultase discursurile dumneavoastră?

Rosenberg a răspuns că nu era la curent cu acest aspect.

După audierea lui Rosenberg, Dodd a trimis o scrisoare familiei. „Mi-a fost foarte dificil să-l interoghez: un escroc evaziv și mincinos fără pereche. Îl detest din tot sufletul – e un șarlatan și un ipocrit cum n-am mai văzut până acum.”²

După ce acuzarea și-a încheiat cazul, procurorii americani au părăsit în număr mare Nürnbergul. Kempner însă a fost convins să mai rămână alături de Dodd. Se ocupa de o secție însărcinată cu refutarea argumentelor oferite de inculpați și de avocații lor. „Sunt în continuare aici: unul dintre ultimii supraviețuitori, vorba vine“, i-a scris unui prieten. „Mulți dintre vechii participanți s-au dus.“ Tribunalul înființase o comisie separată pentru

¹ Höss estima că 2,5 milioane de oameni au fost gazați la Auschwitz, dar istoricii au stabilit un număr mai mic: între 1,1 și 1,5 milioane; vezi Evans, *The Third Reich at War*, p. 304.

² Dodd, *Letters from Nuremberg*, p. 287.

audierea unor membri ai organizațiilor judecate, precum SS, Gestapo, batalioanele de asalt și armata. Kempner era principalul om de legătură între echipa procurorilor americani și comisia auxiliară, lucru care-l nemulțumea profund¹. „E dificil din toate punctele de vedere“, scria el. „Sunt prea multe aspecte de acoperit, iar cazurile organizațiilor n-au fost anchetate și analizate temeinic, astfel că multe au fost lăsate pe ultima sută de metri.“

Voia să se întoarcă acasă, în Lansdowne, unde, chiar în acea lună, sosise în siguranță fiul său, Lucian, după ani de zile petrecuți într-o fugă continuă.

Între 1941 și 1943, Lucian frecventase școlile din Düsseldorf și Berlin. Lucrase o vreme ca paznic de noapte ca să se poată întreține. Știuse mereu că, fiind pe jumătate evreu, risca să fie arestat de Gestapo în orice clipă, iar în septembrie 1943 i-a sosit și lui ceasul.

Inițial fusese internat într-un lagăr de muncă silnică din Westerland, pe insula Sylt din Marea Nordului, în apropiere de granița cu Danemarca². Peste 1 200 de deținuți lucrau în cadrul bazei aeriene a Luftwaffe de pe insulă, ridicând fortificații împotriva atacurilor Aliate ce se prefigurau. În februarie 1944, Lucian a fost transferat

¹ Kempner către Murray Gurfın, 17 iunie 1946, Kempner Papers, Box 262; memoriu Thomas Dodd, 16 și 18 mai 1946, Kempner Papers, Box 263.

² Cerere către Biroul Federal al Forțelor de Muncă, redactată de Lucian Kempner, Kempner Papers, Box 41; detaliile privind lagărul sunt extrase din Weinmann, *Der Nationalsozialistische Lagersystem*, p. 69; Megargee, *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos 1933-1945*, p. 820; și adresa web a Monumentului Național Amersfoort, www.kampamersfoort.nl/p/start.

în lagărul de muncă din Arnheim, în Olanda, unde a pus brațul la extinderea altei baze aeriene și, în cele din urmă, a ajuns în lagărul de concentrare de la Amersfoort, unde erau închiși mii de evrei, persoane care refuzaseră să satisfacă serviciul militar și prizonieri politici.

A încercat să scape de nenumărate ori. Până la urmă, în aprilie 1945, în timpul unui transfer către un nou lagăr din Berlin, Lucian a evadat, s-a furișat printre liniile germane și a înaintat cu ajutorul unei biciclete furate spre liniile Aliate, cale de 160 de kilometri la vest de râul Elba, în apropiere de Magdeburg¹. S-a predat Armatei a 9-a americane, unde, în urma unui interogatoriu, a fost angajat pe post de interpret (cunoștea patru limbi). Peste câteva luni s-a înrolat ca voluntar în compania C a regimentului britanic Royal Norfolk, unde și-a petrecut mai tot timpul reeducându-i pe tinerii germani îndoctrinați de naziști.

În cea de-a doua jumătate a lui 1945 a încercat să reia legătura cu tatăl său, trimițând chiar scrisori către Vocea Americii. „Ajutați-mă, vă rog, să-mi găsesc tatăl!”² „Alte soluții nu mai am.” S-au regăsit în cele din urmă la sfârșitul lui 1945 și au început să corespundeze. „Mi-am pus viața în joc și, în chip miraculos, mi-am redobândit-o”³, scria Lucian.

¹ Într-o altă mărturie, Lucian a declarat că a fost „eliberat de către armata Statelor Unite”. Mărturia lui Lucian Kempner în cazul *Lipton v. Swansen*.

² Lucian Kempner către postul radio Vocea Americii, iulie 1945, Kempner Papers, Box 71.

³ Lucian Kempner către Robert Kempner, 9 ianuarie 1946, Kempner Papers, Box 71.

Era însă o libertate neobișnuită. Lucian era staționat încă în Solingen, la jumătatea distanței dintre Düsseldorf și Köln, și nu dispunea de actele de care avea nevoie ca să plece. Era în continuare purtat de valurile istoriei. „Sunt tratat ca toți germanii din ziua de azi – i-a scris tatălui său – și, dată fiind reputația pe care și-au câștigat-o în întreaga lume – pe bună dreptate – sunt și eu un paria în ochii publicului, adică un proscris, întocmai cum apăream înainte de război în ochii acestor germani arieni. Nu sunt neamț, nu sunt englez și nici american. Ce sunt, atunci?” Lucian era deznădăjduit. „Aveți posibilitatea să mă scoateți din această țară odioasă?”

Purtarea cuviincioasă a britanicilor nu a avut darul să-i aline nefericirea. Nu avea ce să citească, iar colegilor lui de companie nu le stătea mintea decât la „nemțoaice, băutură și țigări“. Nici măcar nu primise o cartelă de rații, fiind nevoit să ceară de la colegii săi.

Lucian avea nevoi elementare. „Vreau să trăiesc într-o țară liberă și să mă bucur de drepturi egale.“

Tată și fiu s-au revăzut pentru scurtă vreme în luna februarie, la Grand Hotel din Nürnberg¹. Kempner l-a ajutat pe fiul său să obțină viza americană, iar în mai 1946, Lucian a sosit în America la bordul cargobotului *Marine Perch* și a luat autobuzul până în Lansdowne. A trimis o telegramă de mulțumire Casei Albe și a dat interviuri reporterilor din

¹ Mărturia lui Lucian Kempner în cazul *Lipton v. Swansen*.

Philadelphia. „A fost prigonit, hăituit, bătut și înfometat“¹, relatea *Philadelphia Inquirer*. „Ieri, Odiseea sa modernă s-a încheiat în Lansdowne.“ Ruth a decorat casa cu flori. În articol era prezentată drept mama lui Lucian; adevărata lui mamă, Helene, care-l răpise din Italia, răposase înainte de sfârșitul războiului. „După pozele din ziar, îmi dau seama că e un Kempner în toată regula“², scria în Nürnberg jurnalistul și vechiul său prieten, Kurt Grossman.

Lucian slăbise mult în perioada detenției, dar pusese vreo 25 de kilograme la loc de când ajunsese în tabăra Aliată, cu un an în urmă. Plănuia să se înroleze în armata americană. „Mulți băieți au căzut și au murit pe câmpul de luptă european ca să-mi salveze viața“, a declarat pentru un ziar. „Dacă n-ar fi fost ei, nu aș fi fost astăzi aici. Vreau să-i răsplătesc așa cum știu eu.“

André va sosi în Lansdowne la începutul lui 1950, după ce a fost adoptat în mod oficial de familia Kempner. Ulterior se va însura și se va stabili în Suedia.

La 17 iulie, Kempner a primit o scrisoare din partea unui expeditor neașteptat: Emmy Göring, soția Reichsmarschallului.

„Aș vrea să vă cer o mare favoare“, scria Emmy. „Credeți că ați avea timp în următoarele 14 zile pentru o

¹ „Refugee and Mother Reunited After Decade“, *Philadelphia Inquirer*, 27 mai 1946; „Kempner's Son, Victim of Nazis, Rejoins Mother“, *Philadelphia Record*, 27 mai 1946.

² Grossman către Robert Kempner, 18 iunie 1946, Kempner Papers, Box 262.

întrevedere de o jumătate de oră?”¹ Kempner s-a învoit, și cu toate că intențiile ei nu sunt nici acum clare, se presupune că i-ar fi cerut sprijinul pentru a obține permisiunea să-și viziteze soțul în închisoare sau doar să asiste la proces (soțiile inculpaților nu aveau acest drept). În septembrie, fosta actriță a intrat cu nonșalanță în Palatul Justiției, într-o haină de blană, însă a fost numaidecât recunoscută și poftită afară².

După război, i s-a dat de urmă într-o cabană din Bavaria, unde stătea ascunsă printre munți de șampanie, alcool și trabucuri cubaneze, la care se adăuga un cufăr ticsit cu bijuterii și aur. A fost arestată și închisă timp de cinci luni, iar după ce-a fost eliberată, în februarie 1946, a trăit în mizerie, într-o casă fără apă curentă și căldură. Era încă furioasă pe faptul că, în acele ultime zile demente din buncăr, Hitler ordonase arestarea soțului ei. Un psiholog militar de la Nürnberg i-a făcut o vizită în luna martie, cu speranța că Emmy va izbuti să-l convingă pe Reichsmarschall să se dezică de Führer. Emmy i-a trimis o scrisoare, însă Göring era neînduplecat. „Nimic nu-mi poate zdruncina credința”³, i-a spus psihologului.

Kempner a început să-i facă vizite regulate soției Reichsmarschallului, aducându-i mâncare și ciocolată⁴.

¹ Memoriul lui Kempner către Thomas Dodd, 17 iulie 1946, Kempner Papers, Box 262.

² Persico, *Nuremberg*, p. 367; Tusa și Tusa, *Nuremberg Trial*, p. 455.

³ Persico, *Nuremberg*, pp. 294-298; Gilbert, *Nuremberg Diary*, pp. 212-214.

⁴ Interviu cu Kempner, citat în Mosley, *The Reich Marshal*, pp. 325, 347.

Se pricepea să cultive relații cu sursele valoroase de informație, iar soția lui Göring era o astfel de sursă.

Kempner avea o relație ceva mai complicată cu un alt nazist închis la Nürnberg: Rudolf Diels, fostul șef al Gestapoului. În anii '30, Kempner îl scutise pe Diels de un scandal jenant cu o prostituată; Diels se pare că l-ar fi ajutat pe Kempner să iasă din lagărul de concentrare Columbia-Haus după arestul său din 1935. Zece ani mai târziu, la Nürnberg, procurorii britanici au conchis că fondatorul poliției secrete se făcea „responsabil de cele mai odioase brutalități și sălbăticii“ și cereau punerea lui sub acuzare. Kempner a reușit să împiedice demersul lor¹. Diels, care pretindea că făcuse tot ce-i stătuse-n putință pentru a preveni cele mai grosolane abuzuri comise în primele luni după venirea naziștilor la putere, s-a învoit să depună mărturie împotriva mai multor acuzați, printre care Göring și Rosenberg. A devenit un important informator. „Voiam să aflăm cât mai multe într-un timp cât mai scurt“, avea să declare Kempner peste ani despre relațiile lui cu naziști precum Diels. „Asta presupunea să discut cu oameni cu care, în alte circumstanțe, nu mi-aș fi dat nici bună ziua“². Din volumul de amintiri al procurorului aflăm că „ucigașii

¹ Hett, *Burning the Reichstag*, pp. 194, 220. Kempner a declarat că mărturia lui Diels la Nürnberg este „un ajutor care merită răsplătit“.

² Acest citat și detalii ale relației lui Kempner cu Diels sunt extrase din Kohl, *The Witness House*, pp. 43-47, 152-153.

pot spune adevărul despre oamenii de teapa lor – contează prea puțin motivele pentru care-o fac.“

Kempner și Diels au avut întâlniri dese pe perioada procesului. Ca martor, Diels era nevoit să locuiască într-o casă de martori amenajată de americani. În mod surprinzător, în aceeași clădire erau cazați și supraviețuitori ai lagărelor de concentrare. Însă Diels a obținut permisiunea să viziteze cabana de vânătoare a unor prieteni, contele și contesa Faber-Castell (undeva la sud de Nürnberg). Kempner era, de asemenea, un oaspete obișnuit.

În manieră caracteristică, Diels a început o aventură cu contesa. Când aceasta a dat naștere primului copil, Kempner l-a identificat pe Diels drept tată. Știa el ce știa: era unul dintre nașii nou-născutului¹.

La 26 iulie, Robert H. Jackson s-a întors la Nürnberg pentru declarația finală. Zăbovind puțin asupra lui Rosenberg, l-a catalogat drept „marele preot intelectual al «rasei superioare»“, cel care „elaborase acea doctrină a urii, oferind imboldul necesar pentru anihilarea evreimii, și care și-a pus teoriile păgâne în aplicare împotriva teritoriilor ocupate din est. Totodată, filosofia lui încâlcită a adăugat plictisul la nesfârșita listă de atrocități naziste“².

O lună mai târziu, inculpații s-au aliniat în mijlocul boxei pentru o ultimă rundă de scurte declarații.

¹ Hett, *Burning the Reichstag*, p. 183.

² *Trial of the Major War Criminals*, vol. 19, p. 416.

Rosenberg a declarat că nu avea nici cea mai mică răspundere pentru masacrele naziste. „Pe conștiința mea nu apasă nicio vină, căci n-a fost părtașă la masacrarea popoarelor“¹. Dorise să ridice popoarele răsăritene împotriva Moscovei. Dorise ca evreii să fie strămutați într-o țară a lor. „Ideea anihilării fizice a slavilor și a evreilor – cu alte cuvinte, exterminarea unor întregi popoare – nu mi-a trecut vreodată prin minte și în mod cert nu am promovat-o în vreun fel sau altul.“ Prin munca sa în slujba ideologiei naziste nu urmărise crima sau conspirația. „Vă rog să acceptați acest adevăr.“

Cei patru judecători au deliberat pe tot cuprinsul lunii septembrie². Disputa se învârtea în jurul elementelor distincte ale acelei legi internaționale încropite ce dirijase de la bun început procesele de la Nürnberg, la care se adăugau, firește, interesele politice ale celor patru Aliați. Nu a fost greu să-i condamne pe Göring și pe Ribbentrop. La 2 septembrie însă, când a venit vorba de Rosenberg, judecătorii au ezitat să condamne un om pentru conspirație doar pentru că ideile sale oferiseră suportul ideologic pentru persecuțiile și crimele în masă comise de naziști. Pe de altă parte, acuzațiile ce-l vizau pe Rosenberg nu se limitau la planul ideilor. Ideologul era implicat într-un jaf de proporții continentale, în programul de muncă forțată, precum și în brutala și sângeroasa guvernare a teritoriilor

¹ *Ibid.*, vol. 22, pp. 381-383.

² Smith, *Reaching Judgment at Nuremberg*, pp. 190-194; Persico, *Nuremberg*, pp. 388-394.

ocupate din est. Pe deasupra, jucase un rol important și în invazia din 1940 a Norvegiei.

Prima rundă a deliberărilor a scos la iveală neînțelegerile dintre judecători, care nu hotărâseră dacă să-l condamne pentru toate cele patru capete de acuzare sau pentru mai puține, și nici asupra pedepsei: spânzurătoare sau închisoare pe viață. Până pe 10 septembrie, trei dintre judecători se pronunțaseră în favoarea unei condamnări depline, dar, în vreme ce sovieticii și britanicii doreau pedeapsa cu moartea, judecătorul francez ar fi preferat închisoare pe viață. Astfel, soarta lui Rosenberg a ajuns în mâinile judecătorului american Francis Biddle, fostul procuror general al Statelor Unite.

Biddle nu se putea hotărî. Le-a cerut celorlalți un răgaz de-o noapte să cântărească problema înainte să-și dea verdictul.

La 1 octombrie, inculpații s-au reunit pentru ultima oară în boxa acuzaților pentru a asista la citirea sentințelor. Göring: vinovat. Hess: vinovat. Ribbentrop și Keitel: vinovați. Rosenberg: vinovat. Din cei 22 de acuzați, trei au fost achitați: fostul vicecancelar Franz von Papen, care înlesnise venirea lui Hitler la putere, reprezentantul Ministerului Propagandei, Hans Fritzsche, și bancherul Hjalmar Schacht. La 1.45, curtea a luat o pauză.

La reluarea procesului, acuzații au intrat pe rând în sală pentru a-și asculta sentința. Rosenberg a fost al șaselea. A urcat cu liftul, însoțit de doi gardieni. Ușa glisantă s-a

dat în lături, iar ideologul a pășit înăuntru. Sala era mai întunecată ca de-obicei: sentințele nu urmau să fie filmate, astfel că luminile fosforescente erau stinse. Rosenberg și-a potrivit căștile pe urechi și a ascultat traducerea scurtei sentințe rostită de președintele tribunalului.

„*Tod durch den Strang.*“ Moarte prin spânzurare. Până la urmă, Biddle se pronunțase în favoarea execuției. În verdictul judecătorilor, Rosenberg nu era condamnat pentru idei, ci doar pentru acțiunile sale.

Rosenberg și-a scos căștile în tăcere și s-a întors în liftul ce-l ducea la subsol.

Henry Gerecke, preotul militar care se îngrijea de inculpații naziști, avea să scrie ulterior că jumătate dintre acuzați se căiseră până la urmă și ceruseră îndurare. Rosenberg „și-a păstrat alura sofisticată. Credința părinților săi nu-i folosea la nimic“. S-a numărat printre cei patru naziști care au refuzat serviciul religios al preoților militari. După citirea sentinței, soțiile și copiile acuzaților au primit permisiunea de a vizita celulele. Gerecke se plimba printre copii, iar când s-a apropiat de Irene, fiica adolescentă a lui Rosenberg, aceasta i-a spus: „Nu mă lua cu prostiile alea de rugăciuni“. Uluit, Gerecke a întrebat-o: „Pot să te ajut cu ceva?“ „Da“, i-a aruncat Irene. „Ai cumva o țigară?“¹

¹ Henry F. Gerecke and Merle Sinclair, „I Walked to the Gallows with the Nazi Chiefs“, *Saturday Evening Post*, 1 septembrie 1951.

În lunile petrecute în închisoare, Rosenberg a scris un volum de amintiri în care a redat propria versiune a istoriei celui de-al Treilea Reich. „Ce a făcut Hitler, ordinele sale, cum i-a împovărat pe cei mai cinstiți oameni, cum a întinat idealurile mișcării create de el însuși, toate acestea la așa proporții colosale, încât niciun epitet obișnuit nu poate să le descrie”¹, nota Rosenberg. Era cea mai vizibilă tentativă de a se dezice de eroul și idolul său. A scris că, spre sfârșitul vieții, Hitler căzuse pradă unei „adulații de sine fără margini”², spunând lucruri nesăbuite, rodul „izbucnirilor unui om ce nu se mai obosește să ceară sfatul altora, ci crede că ascultă în continuare de glasul său lăuntric; sunt solilocvii ce-și mai păstrează noima și deopotrivă excentrice”.

Concluzionase că marea vină a lui Hitler era că nu ascultase mai mult de oameni ca Rosenberg, ci ținuse cont de sfaturile lui Himmler și ale „Mefistofelului mișcării noastre odinioară onorabile”³, anume Goebbels.

„Acești doi indivizi au fost capabili să facă lucruri de neînchipuit, fără să-i țină nimeni în frâu”, scria Rosenberg la masa șubredă, în tăcerea celulei sale. „Aici, în acest noroi uman, se află rădăcinile păcătoase ale marilor omisiuni ale lui Adolf Hitler, care au avut consecințe atât de înfiorătoare – acel element greu de definit al inconsistenței, minții încețoșate,

¹ Lang and Schenck, *Memoirs of Alfred Rosenberg*, p. 201.

² *Ibid.*, p. 248.

³ *Ibid.*, p. 161.

neglijenței și, pe termen lung, al nedreptăților care adesea au zădărnicit argumentele, planurile și acțiunile sale.”¹

A vorbit despre momentul în care a realizat (după spusele lui) că Himmler dorea să dețină toată puterea în al Treilea Reich. Servea un pahar de vin cu unul dintre aliații lui Himmler când a zărit o fotografie a Reichsführerului atârând pe peretele din cealaltă cameră. „N-am putut să-mi iau privirile de la ea“, nota Rosenberg. „Și-atunci mi-am dat seama că nu îl privisem niciodată pe Himmler drept în ochi. Erau mereu ascunși în spatele pince-nez-ului. Acum, chipul din fotografie mă săgeta cu privirile, fără să clipească, și mi s-a părut că am zărit malițiozitate în acei ochi.”² Totuși, a continuat el, „cum ar putea să-l creadă cineva pe Himmler capabil de aceste atrocități dovedite?”³

Și-a amintit de vizita pe care i-o făcuse un lider nazist în Berlin, hotărât să organizeze o ultimă reductă în munți împotriva Aliaților. Rosenberg nu vedea rostul inițiativei. Bărbatul i-a pus însă o întrebare care-l necăjea de o vreme: să fi fost toată ideea nazismului greșită de la bun început? Nu, a răspuns Rosenberg. Nu. „O idee bună, pusă prost în aplicare de oameni mărunți.”⁴

Rosenberg își închipuia că se adresează unui viitor în care ideile sale și idealurile Partidului Nazist vor fi întru totul reabilitate, iar el va fi privit ca un erou. „Va veni ziua

¹ *Ibid.*, p. 104.

² *Ibid.*, pp. 184-185.

³ *Ibid.*, p. 189.

⁴ *Ibid.*, p. 197.

când nepoții generației de azi vor fi rușinați de faptul că noi am fost osândiți ca ucigași pentru că am nutrit aceste nobile intenții“¹.

Rosenberg a crezut cu tărie până la capăt în dreptatea cauzei naziste și în măreția lui Hitler, în pofida defectelor sale.

„L-am venerat și i-am rămas credincios până la capăt“, scria Rosenberg. „Iar acum, odată cu prăbușirea Germaniei, a venit și prăbușirea sa. Uneori mă cuprinde un val de ură când mă gândesc la milioanele de germani uciși sau surghiuniți, la suferințele de nedescris, la prădarea puținului care-a mai rămas și la risipirea unei averi milenare. Pe de altă parte, mă cuprinde mila pentru un om care a fost victima destinului și care a iubit Germania cu aceeași ardoare ca noi toți.“²

Hans Frank și-a redescoperit credința. Șeful Guvernământului General huzurise în castelul Wawel din Cracovia, în vreme ce naziștii făceau prăpăd în Polonia în timpul războiului. Frank s-a căit personal, dar și în numele colegilor săi naziști pentru tot ce rostise și făcuse. După ce a asistat la mărturia lui Höss, comandantul lagărului de concentrare, Frank i-a mărturisit psihologului militar că cel mai bun prieten al tatălui său sfârșise la Auschwitz. Se învinovăța pe sine, dar și pe Rosenberg. „Nu, nu l-am ucis cu mâna mea“, a spus Frank. „Dar vorbele pe care le-am rostit, pe care Rosenberg le-a rostit, au prilejuit aceste

¹ *Ibid.*, p. 113.

² *Ibid.*, p. 266.

grozăvii.“ Când a venit rândul lui Frank să depună mărturie, fostul guvernator s-a declarat vinovat de anihilarea evreilor. „Vinovăția Germaniei nu se va șterge nici după o mie de ani.“¹

Rosenberg nu s-a dezis de nimic. Nici măcar în ceasul al doisprezecelea ideologul-șef al naziștilor nu a putut sau nu a vrut să admită că ideile pe care le propagase duseseră la genocid.

„Ce se va alege de mine?“, și-a întrebat într-o zi avocatul.

Acesta i-a răspuns balticului cu o bine-cunoscută poezie de Goethe, *Cântul de noapte al pribeagului*, modificând în chip fatidic finalul.

*Deasupra creștelor,
Odihnă,
Printre toate ramurile
Adierea vântului
Abia te-atinge.
Șoptit e cântul păsării-n pădure.
Așteaptă, balticule: în curând,
Îți vei găsi și tu odihna.²*

Pe 15 octombrie, la un ceas după stingere, gardianul ce străjuia celula lui Göring l-a văzut ducându-și mâna la gură. Trei minute mai târziu, Göring a început să se sufoce și să facă spume la gură. A murit înainte să poată interveni

¹ Persico, *Nuremberg*, pp. 322-323.

² Kempner, *Ankläger*, p. 236.

cineva. Conducerea închisorii a descoperit pe pieptul său două plicuri. Într-unul au găsit patru scrisori¹, în celălalt, o capsulă spartă de cianură. Execuțiile urmau să aibă loc în acea noapte; Göring primise un pont.

După miezul nopții, ceilalți zece naziști condamnați la moarte și-au ascultat sentințele și au primit o ultimă gustare: cârnați, salată de cartofi și fructe.

Puțin după ora 1, gardienii i-au luat pe rând. Rosenberg a fost al patrulea. Gerecke, preotul militar, l-a întrebat dacă dorește să rostească o rugăciune pentru sufletul lui. „Nu, mulțumesc“, i-a răspuns acesta.

Cu mâinile încătușate, Rosenberg a traversat repede curtea interioară și a pătruns în sala de sport a închisorii la ora 1.47 noaptea. Înăuntru, martorii ședeau în jurul meselor sau în spatele încăperii. Mâinile i-au fost legate la spate cu o curea de piele, după care a fost condus pe cele treisprezece trepte ale spânzurătorii. Sus l-au legat la picioare.

„Rosenberg, supt la față, a aruncat o privire mohorâtă în sală“, scria Kingsbury Smith, martor la execuții din partea International News Service. „Era cafeniu la față, dar nu părea agitat, și se îndrepta cu pași calmi spre spânzurătoare... În ciuda ateismului său declarat, era însoțit de un pastor protestant, care l-a urmat până la spânzurătoare și s-a rugat lângă el. Rosenberg i-a aruncat o privire inexpressivă.“²

¹ Una dintre scrisori, sau cel puțin o parte din ea, a ajuns în posesia lui Kempner; Taylor, *The Anatomy of the Nuremberg Trials*, p. 619.

² Kingsbury Smith, „The Execution of Nazi War Criminals“, *International News Service*, 16 octombrie 1946.

Dintre toți condamnații, doar Rosenberg, cel mai prolific scriitor din istoria celui de-al Treilea Reich, nu și-a găsit ultimele cuvinte la final.

I-au pus o glugă pe cap. Trapa s-a deschis, iar Rosenberg a căzut¹. Câteva ceasuri mai târziu, trupul său a fost transportat împreună cu celelalte în München, unde a fost incinerat. Cenușa a fost aruncată într-un râu.

¹ Memoriu scris de Burton Andrus, 17 octombrie 1946, Jackson Papers, Box 101, rola 7; Persico, *Nuremberg*, pp. 423-429.

Persoanele care au dat de urma jurnalului furat: Mark Olexa, agent special în cadrul Homeland Security Investigations, Dave Hall, procuror adjunct SUA, Robert Wittman, Henry Mayer, directorul Muzeului Memorial al Holocaustului, și Jeff, fiul lui Robert. *(Colecția autorului)*

Epilog

„Credem că acest document istoric venit de pe alt continent și din alt veac și-a găsit, în sfârșit, căminul potrivit“, a declarat Sara Bloomfield, directorul Muzeului Memorial al Holocaustului din SUA, la 17 decembrie 2013. În acea dimineață, Arhivele Naționale – proprietarul de drept al jurnalului – au înmănat în chip oficial documentul instituției care făcuse atâtea eforturi pentru a-i da de urmă. Jurnalul a intrat în arhiva muzeului, alături de mii de alte documente oficiale, scrisori, fotografii și înregistrări ce spun povestea genocidului nazist. La Centrul de Studii Avansate ale Holocaustului din cadrul muzeului, cercetătorii ce lucrează cu aceste materiale încă studiază istoria masacrelor, încă se chinuie să explice inexplicabilul, încă încearcă să înțeleagă ce s-a petrecut.

În lunile ce au urmat predării, muzeul Holocaustului a organizat întruniri cu grupuri locale și regionale de evrei, unde le-a vorbit Mayer, ale cărui strădanii au fost lăudate și date ca exemplu pozitiv pentru țelul organizației de-a conserva documentele importante despre crimele

nazismului, pentru ca acestea să nu cadă pradă uitării sau să se mai repete vreodată.

Mayer a fost invitat într-o seară să susțină o sesiune de întrebări și răspunsuri la Muzeul Național al Istoriei Evreilor Americani din Independence Mall, Philadelphia, în fața unui public numeros. A povestit despre lunga și încâlcita vânătoare după hârtii și despre importanța lor pentru istoricii care studiază al Treilea Reich.

Spre sfârșit, cineva l-a întrebat ce a simțit când a ținut paginile pierdute ale lui Rosenberg în mână. „Din păcate, face parte din meserie“, a rostit Mayer sec. A șovăit puțin.

Nu-i stătea în fire să discute pe larg despre nenorocirile prin care trecuseră străbunii săi în timpul Holocaustului. Erau doar câteva cazuri tragice între atâtea și atâtea milioane. Tatăl său nici măcar nu se considerase un supraviețuitor al Holocaustului (cu toate că muzeul îi recunoștea această calitate), pentru că fugise de persecuțiile din Germania.

Și totuși, Mayer nu putea tăgădui că sfârșitul îngrozitor de care avuseseră parte ai săi – în noroaiele de la Gur, în camerele de gazare de la Auschwitz sau în pădurile din Letonia – dădea un sens mai adânc muncii sale.

Mayer l-a privit pe conlocutorul său și a zâmbit.

„Faptul că evreul de colo a descoperit jurnalul acestui individ mi-a oferit o enormă satisfacție.“

Cu toate că nu mai lucra ca agent sub acoperire, când fusese nevoit să evite camerele, Wittman stătea, ca de obicei în timpul acestor întruniri, în fundul sălii. Mayer i-a recunoscut public contribuția. Spectatorii și-au întors

capetele în direcția lui, iar câțiva s-au dus să-i strângă mâna.

Lui Wittman îi era greu să descrie ce simțea atunci când izbutea să recupereze o operă de artă sau un manuscris neprețuit. Momentul reușitei era ca o explozie de euforie. Pesemne o mărturie a puterii inefabile pe care o au aceste artefacte culturale unice. De data aceasta însă, lucrurile stăteau diferit. Alfred Rosenberg nu era un autor oarecare de jurnale, iar Muzeul Holocaustului nu era un muzeu oarecare. Prin rolul jucat în recuperarea însemnărilor nazistului și în conservarea unei pietricele din mozaicul inexplicabil al genocidului nazist, Wittman și-a adus modesta contribuție în slujba misiunii muzeului – nu doar de a cinsti memoria milioaneilor de nevinovați care și-au pierdut viața, ci de a aminti generațiilor viitoare despre grozăviile ce nu trebuie să se mai repete niciodată.

Mulțumiri

Mulțumim din suflet lui Henry Mayer și Jürgen Matthaues de la Muzeul Memorial al Holocaustului din SUA; lui Tim Mulligan de la Institutul Arhivelor Naționale și Administrare a Documentelor; lui David Hall, de la procuratura din Delaware; și lui Mark Olexa, de la US Immigration and Customs Enforcement, pentru contribuția crucială pe care au avut-o în aducerea jurnalului lui Rosenberg la cunoștința publicului.

De asemenea, le mulțumim pentru generozitatea cu care și-a pus timpul și poveștile la dispoziția noastră: lui Mayer; bibliotecarilor Ron Coleman, Megan Lewis și Vincent Slatt, de la arhivele Muzeului Holocaustului, pentru că ne-au adus pe calea cea bună de atâtea ori; cercetătorului independent Satu Haase-Webb, pentru săpăturile făcute în Colecția Kempner în căutare de scrisori și scrieri personale; și traducătorilor Natascha Hoffmeyer, Nika Knight și Chris Erb, pentru că ne-au ajutat să descifrăm documentele în limba germană și, cu precădere, jurnalul lui Rosenberg. Le suntem recunoscători lui Jonathan

Bush, Allan Stypeck și lui Edward Jesella, pentru timpul acordat. Uriașa colecție de istorie germană a Bibliotecii van Pelt de la universitate ne-a pus multe răspunsuri în brațe. Mulțumim totodată asistenților de la Institutul Arhivelor Naționale și Administrare a Documentelor, din College Park, Maryland, precum și Librăriei Congresului din Washington, DC.

Multă sănătate lui Katie Shaver și lui Bob Barnard pentru găzduirea, vinul și compania oferite în DC.

Mulțumiri speciale lui John Shiffman, pentru prezentările făcute; agenților noștri, Larry Weissman și Sacha Alper, pentru afacerea reușită; și lui Jonathan Burnham, Claire Watchel, Hannah Wood, Jonathan Jao, Sofiei Ergas Groopman, Brendei Segel, Juliette Shapland, Heather Drucker și tuturor celor de la HarperCollins care au lansat cartea pe întreg mapamondul.

Ca de-obicei, multă dragoste membrilor familiilor noastre: Donna, Kevin, Renee, Jeffrey și Kristin; și Monica, Jane și Owen.

Anexa A

Cronologia celui de-al Treilea Reich

Decembrie 1918: Alfred Rosenberg părăsește Estonia natală și se stabilește în München, Germania, la vârsta de 25 de ani.

5 ianuarie 1918: Se înființează la München Partidul Muncitoresc German, care peste un an va deveni Partidul Nazist. Rosenberg și Hitler se alătură mișcării în acel an.

Decembrie 1920: Naziștii achiziționează publicația *Völkischer Beobachter*, iar Rosenberg devine redactor-șef și, totodată, principalul scriitor al ziarului.

8-9 noiembrie 1923: Naziștii încearcă răsturnarea guvernului bavarez prin tentativa de puci de la cafeneaua Bürgerbräukeller din München. Hitler este rănit în schimbul de focuri și, ulterior, arestat. Rosenberg scapă nevătămat și este numit de Hitler în fruntea partidului până la eliberarea sa din închisoare.

30 ianuarie 1933: Hitler devine cancelarul Germaniei, iar naziștii pun iute mâna pe putere. Rosenberg se mută la Berlin.

Februarie 1933: Robert Kempner este concediat din funcția pe care o deținea în cadrul Ministerului de Interne Prusac.

1 aprilie 1933: Naziștii instituie boicotul afacerilor evreiești.

10 mai 1933: Cărțile cu caracter nepotrivit sunt arse în universitățile germane.

- 24 ianuarie 1934:* Hitler îl numește pe Rosenberg responsabil cu întreg procesul educării și îndoctrinării intelectuale și ideologice.
- 30 iunie 1934:* În Noaptea cuțitelor lungi are loc epurarea adversarilor lui Hitler din Partidul Nazist, printre care și Ernst Röhm, șeful batalioanelor de asalt.
- 2 august 1934:* Încetează din viață președintele Paul von Hindenburg; Hitler devine dictatorul Germaniei.
- 12 martie 1935:* Kempner este arestat de Gestapo; este eliberat după două săptămâni petrecute în lagărul de concentrare Columbia-Haus din Berlin.
- 15 septembrie 1935:* Legile de la Nürnberg: evreii devin cetățeni de rang secund.
- 7 martie 1936:* Germanii ocupă regiunea renană demilitarizată.
- Vara 1936:* Kempner fuge în Italia, unde se angajează la un internat pentru evrei surghiuniți, în Florența.
- 12 martie 1938:* Austria este alipită Germaniei.
- Aprilie-mai 1938:* Kempner și alți profesori și studenți evrei de la internatul din Florența sunt închiși timp de trei săptămâni, pe durata vizitei lui Hitler în Italia.
- 3 septembrie 1938:* Autoritățile italiene închid internatul lui Kempner. Acesta fuge în Franța împreună cu amanta și soția.
- 30 septembrie 1938:* Marea Britanie și Franța acceptă, la München, anexarea de către Germania a Regiunii Sudete din Cehoslovacia.
- 9-10 noiembrie 1938:* În Noaptea de cristal, sau Noaptea sticlei sparte, pe tot cuprinsul Germaniei sunt vandalizate magazine, case și sinagogi evreiești.
- 30 ianuarie 1939:* În cadrul unui discurs ținut la Reichstag, Hitler promite anihilarea evreilor europeni.

- 15 martie 1939:* Germania ocupă Cehoslovacia.
- 23 august 1939:* Hitler încheie un pact de neagresiune cu liderul sovietic Iosif V. Stalin, și, pe deasupra, cele două puteri decid împărțirea Poloniei.
- 1 septembrie 1939:* Germania invadează Polonia, marcând începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Kempner obține o slujbă în America și sosește la New York.
- 8 noiembrie 1939:* O bombă explodează în Bürgerbräukeller din München la câteva minute după ce Hitler își încheiase prelegerea.
- 9 aprilie 1940:* Germania invadează Norvegia și Danemarca.
- 10 mai 1940:* Germania atacă Olanda, Belgia, Luxemburg și Franța.
- 22 iunie 1940:* Franța depune armele și semnează armistițiul cu Germania. Rosenberg înființează o divizie specială, Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, care a orchestrat jaful cărților și al operelor de artă pe tot cuprinsul Europei.
- 22 iunie 1941:* Germania lansează Operațiunea Barbarossa, invadând Uniunea Sovietică și ocupând statele baltice, Belarus și Ucraina.
- 17 iulie 1941:* Hitler îl numește pe Rosenberg în fruntea administrației civile din fostele teritorii sovietice, ca ministru al teritoriilor ocupate din est.
- 1 decembrie 1941:* Japonia atacă Statele Unite în baza navală de la Pearl Harbor.
- 8 decembrie 1941:* Intră în funcțiune primul lagăr de exterminare nazist la Kulmhof, în Polonia.
- 20 ianuarie 1942:* Liderii naziști se întrunesc la Wannsee pentru a discuta exterminarea evreilor.
- 15 februarie 1942:* La Auschwitz începe exterminarea în masă a evreilor.

- 31 ianuarie 1943:* Generalul Friedrich Paulus se predă rușilor la Stalingrad; restul Armatei a 6-a germane îi urmează exemplul la 2 februarie, marcând punctul de cotitură al războiului.
- 16 mai 1943:* Revolta începută într-un ghetou din Varșovia este înăbușită într-un final de germani, după lupte ce au durat o lună de zile.
- 6 iunie 1944:* Ziua Z – Aliații debarcă în Normandia.
- 20 iulie:* Mai mulți ofițeri germani orchestrează o tentativă eșuată de asasinare a Führerului, numită Operațiunea Walkiria.
- 25 august 1944:* Aliații eliberează Parisul.
- 25 ianuarie 1945:* Aliații resping cu succes Ofensiva din Ardeni, ultima ofensivă de proporții a germanilor.
- 27 ianuarie 1945:* Trupele sovietice ajung la Auschwitz, unde, în ultimii ani, au fost ucise peste un milion de persoane.
- 30 aprilie 1945:* Berlinul este încercuit de armatele rusești. Hitler se sinucide.
- 8 mai 1945:* Germania capitulează.
- 18 mai 1945:* Rosenberg este arestat.
- 20 noiembrie 1945:* La Nürnberg începe procesul crimelor de război de care sunt acuzați Rosenberg, Herman Göring, Rudolf Hess, precum și alți lideri naziști care supraviețuiseră războiului. Kempner face parte din echipa procurorilor americani.
- 16 octombrie 1946:* Rosenberg și alți nouă naziști condamnați pentru crime de război sunt spânzurați.

Anexa B

Lista personajelor

BEHR, KURT VON: șeful secției pariziene al operațiunii de jefuire a cărților și operelor de artă, Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg, între 1941 și 1942; ulterior, a condus Operațiunea Mobila, în timpul căreia a fost confiscată mobila din mii de locuințe evreiești din vestul Europei.

BIDDLE, FRANCIS: procuror general SUA, 1941-1945; judecător principal în cadrul procesului crimelor de război de la Nürnberg, 1945-1946.

BORMANN, MARTIN: șef de cadre sub Rudolf Hess, 1933-1941; șeful Cancelariei Partidului Nazist, 1941-1945; secretarul personal al lui Hitler, 1943-1945.

BRAUN, EVA: amanta lui Hitler și, spre sfârșit, soția lui.

DIELS, RUDOLF: șeful Gestapoului, 1933-1934.

ECKART, DIETRICH: redactorul publicației *Völkischer Beobachter*, oficiosul nazist, între 1920 și 1923; l-a prezentat pe Rosenberg lui Hitler în 1919.

FAULHABER, MICHAEL: arhiepiscopul catolic al Münchenului, 1917-1952; în fruntea celor care s-au împotrivit diatribelor lui Rosenberg la adresa Bisericii.

FROMM, BELLA: corespondent diplomatic al publicației berlineze *Vossische Zeitung*.

GALEN, CLEMENS VON: episcopul catolic din Münster; s-a opus programului de eutanasiere.

GOEBBELS, JOSEPH: ministru al Reichului pentru educația poporului și propagandă.

GÖRING, HERMANN: comandantul forțelor aeriene germane, Luftwaffe; director economic al Reichului; până aprilie 1945, succesorul desemnat al lui Hitler.

HALL, DAVID: procuror adjunct SUA în Delaware; a colaborat cu Robert Wittman în vederea recuperării jurnalului lui Rosenberg.

HANFSTAENGL, ERNST: secretarul nazist de presă externă, 1922-1933; poreclit Putzi.

HESS, RUDOLF: adjunctul Führerului în Partidul Nazist între 1933 și 1941.

HEYDRICH, REINHARD: directorul Biroului Principal de Securitate a Reichului, ce controla aparatul german de securitate, între 1939 și 1942; delegat să trateze „soluția finală la problema evreiască” și președintele Conferinței de la Wannsee. Asasinat în 1942.

HIMMLER, HEINRICH: Reichsführer-SS și arhitectul Holocaustului.

HINDENBURG, PAUL VON: general în Primul Război Mondial; președinte german între 1925 și 1934; în 1933 l-a numit pe Hitler în funcția de cancelar.

JACKSON, ROBERT: procurorul general SUA, 1940-1941; judecător la Curtea supremă, 1941-1954; procuror principal SUA la procesul crimelor de război de la Nürnberg.

KAHR, GUSTAV RITTER VON: comisarul general de stat în Bavaria, care a înăbușit tentativa de puci a naziștilor din 1923; ucis în Noaptea cuțitelor lungi, în 1934.

KEITEL, WILHELM: comandant al Comandamentului Suprem al Armatei Germane, 1938-1945.

KEMPNER, ANDRÉ: fiul lui Robert Kempner și al secretarei sale, Margot Lipton. Primii ani de viață i-a petrecut într-un orfelinat din Nisa, pe timpul războiului.

KEMPNER, LUCIAN: fiul lui Robert cu prima sa soție, Helene; capturat în Germania în timpul războiului și trimis într-un lagăr de muncă forțată; a evadat în 1945; s-a înrolat în armata americană.

KEMPNER, ROBERT: avocat; a fugit din Germania nazistă în 1936; a sosit în Statele Unite în 1939. A lucrat pentru FBI și OSS; a făcut parte din echipa procurorilor americani pe durata procesului crimelor de război de la Nürnberg, 1945-1949.

KEMPNER, RUTH: a doua soție a lui Robert Kempner, scriitoare.

KOCH, ERICH: comisar al Reichului pentru Ucraina, 1941-1944.

KREBS, ALBERT: lider nazist la Hamburg în primii ani de existență ai partidului și redactor-șef al ziarului de sorginte nazistă *Hamburger Tageblatt*; mazilit în 1932.

KUBE, WILHELM: comisar general al Belarusului, 1941-1943.

LAMMERS, HANS: șeful Cancelariei Reichului, 1933-1945.

LESTER, JANE: asistenta lui Robert Kempner și, după război, secretara sa în Germania.

LEY, ROBERT: liderul organizației Reichului și șeful Biroului Principal de Cadre al partidului. Șeful Frontului German al Muncii și al Mișcării „Forță prin bucurie“, 1933-1945.

LIPTON, MARGOT: amanta lui Robert Kempner și secretara sa în Italia și în Statele Unite; după ce a emigrat în Statele Unite, și-a schimbat numele de familie original: Lipstein.

LOHSE, HINRICH: comisarul Reichului în Ostland, denumirea germană pentru teritoriile ocupate din Estonia, Letonia, Lituania și Belarus, 1941-1943.

LUDECKE, KURT: susținător și finanțator al Partidului Nazist în primii ani de existență.

LUDENDORFF, ERICH: general în Primul Război Mondial care a defilat alături de naziști în timpul Puciului de la Berărie din 1923.

MAYER, HENRY: arhivistul-șef al Muzeului Memorialului Holocaustului din SUA, 1994-2010; ulterior a devenit consultantul expert al muzeului pe arhive; a inițiat operațiunea de căutare a jurnalului lui Rosenberg.

OLEXA, MARK: agent special U.S. Homeland Security Investigations; a colaborat cu Robert Wittman în vederea recuperării dosarului lui Rosenberg.

PAPEN, FRANZ VON: cancelar german în 1932 și vicecancelar în perioada 1933-1934; a jucat un rol crucial în numirea lui Hitler în funcția de cancelar;

PEISER, WERNER: fondatorul Institutului Florența, 1933-1938.

QUISLING, VIDKUN: om politic naționalist din Norvegia; a complotat cu Rosenberg și cu naziștii înainte ca Germania să invadeze Norvegia în 1940.

RIBBENTROP, JOACHIM VON: ministru de externe german, 1938-1945.

RICHARDSON, HERBERT: fost profesor, scriitor, directorul editurii Edwin Mellen Press, a legat prietenie cu secretele lui Kempner, Lester și Lipton; a predat jurnalul lui Rosenberg autorităților în 2013, după ce a primit o citație federală.

RÖHM, ERNST: șeful Sturmabteilung, batalioanele de asalt naziste, între 1931 și 1934; executat din ordinul lui Hitler în urma Noptii cuțitelor lungi, în 1934.

SHIRER, WILLIAM: corespondent al agenției de presă Hearst și al postului de radio CBS înainte și în timpul războiului.

STRASSER, OTTO: lider nazist în Berlin cu înclinații de stânga, până la mazilirea sa în 1930; fratele său, Gregor, a fost asasinat în Noaptea cuțitelor lungi, 1934.

TAYLOR, TELFORD: avocat-șef în cadrul tribunalelor militare SUA la procesele de la Nürnberg, unde au fost judecați 185 de naziști acuzați de crime de război pe întinderea a 12 procese, între 1946 și 1949.

WEIZSÄCKER, ERNST VON: secretar de stat în Ministerul de Externe German, 1938-1943.

WITTMAN, JEFF: fiul lui Robert Wittman, a participat la vânătoria după jurnalul lui Rosenberg.

Bibliografie Selectivă

Materiale de Arhivă

Fotocopii la rezoluție mare ale paginilor de jurnal se găsesc pe websiteul Arhivelor Naționale și al Muzeului Holocaustului din Statele Unite. Însemnările din 1934 până în 1935 pot fi găsite căutând „Alfred Rosenberg's diary“ (jurnalul lui Alfred Rosenberg) la adresa archives.gov/research/search, 1749-PS. Însemnările dintre anii 1936 și 1944 pot fi găsite la collections.ushmm.org/view/2001.62.14.

American Friends Service Committee Refugee Assistance Case Files, Ruth Kempner file, United States Holocaust Memorial Museum, Washington, DC.

Correspondență cu European Document Centers Relating privind recepția și returnarea documentelor 1945-1946, Record Group 238, National Archives, College Park, Md.

Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg correspondență (microfilm M1946), Record Group 260, National Archives, College Park, Md.

German Dossiers 1945-1946, Record Group 238, National Archives, College Park, Md.

Interrogation Records Prepared for War Crimes Proceedings at Nurenberg 1945- 1947 (microfilm M1270), Record Group 238, National Archives, College Park, Md.

Irma Gideon colecție, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, Washington, DC.

Jackson, Robert H., Papers. Boxes 14, 101, și 106. Biblioteca Congresului, Washington, DC.

Kempner, Robert M.W., dosare ale Departamentului de Justiție și ale Departamentului Armatei. Arhivele Naționale, National Personnel Records Center, St. Louis, Mo.

Kempner, Robert M.W. și Ruth Benedicta Kempner Papers, Record Group 71.001, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, Washington, DC.

Lester, Jane, istorie orală. USC Shoah Foundation Institute for Visual History and Education (sfi.usc.edu), Los Angeles.

Lipton, Margot, probate and estate records. File 2006-80096. Niagara County Surrogate's Court, Lockport, New York.

Margot Lipton v. Samuel T. Summen, et al. Case nr. 98-12106, Delaware County Court of Common Pleas, Office of Judicial Support, Media, Pa.

Messersmith, George S., Papers. University of Delaware Library, Newark, Del.

OSS Art Looting Investigation Unit reports, 1945-1946 (microfilm M1782), Record Group 239, Arhivele Naționale, College Park, Md.

Records of the Emergency Committee in Aid of Displaced Foreign Scholars, Robert Kempner file, Record Group 19.051, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, Washington, DC.

Records of the Office of the Chief of Counsel for War Crimes, Record Group 260, Arhivele Naționale, College Park, Md.

- Records of the United States Nuernberg War Crimes Trials Interrogations 1946-1949 (microfilm M1019), Record Group 238, Arhivele Naționale, College Park, Md.
- Reinach, Frieda and Max, diary, Record Group 10.249, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, Washington, DC.
- Rosenberg, Alfred, jurnal, 1936–1944, Record Group 71, Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, DC.
- Security-Classified General Correspondence 1945-1946, Record Group 238, Arhivele Naționale, College Park, Md.
- Taylor, Telford, Papers, 1918-1998. Columbia University Library, Rare Book and Manuscript Library, New York.
- Third Army After Action Reports. U.S. Army Combined Arms Center, Combined Arms Research Library Digital Library (cgsc.contentdm.oclc.org).
- United States Evidence Files 1945-1946, Record Group 238, Arhivele Naționale, College Park, Md.
- United States v. William Martin*, Civil Action Nr. 03-01666. United States District Court for the Eastern District of Pennsylvania, Philadelphia.

Articole de ziar

- Arad, Yitzhak. „Alfred Rosenberg and the «Final Solution» in the Occupied Soviet Territories.” *Yad Vashem Studies* 13 (1979): 263-286.
- . „The «Final Solution» in Lithuania in the Light of German Documentation.” *Yad Vashem Studies* 11 (1976): 234-272.

- Baxa, Paul. „Capturing the Fascist Moment: Hitler’s Visit to Italy in 1938 and the Radicalization of Fascist Italy“. *Journal of Contemporary History* 42, nr. 2 (2007): 227-242.
- Collins, Donald E. și Herbert P. Rothfeder. „The Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg and the Looting of Jewish and Masonic Libraries During World War II.“ *Journal of Library History* 18, nr. 1 (iarna 1983): 21-36.
- Felstiner, Mary. „Refuge and Persecution in Italy, 1933-1945“. *Simon Wiesenthal Center Annual* 4 (1987): n.p. Arhivă online.
- Gerlach, Christian. „The Wannsee Conference, the Fate of German Jews, and Hitler’s Decision in Principle to Exterminate All European Jews“. *Journal of Modern History* 70, nr. 4 (decembrie 1998): 759-812.
- Grimsted, Patricia Kennedy. „Roads to Ratibor: Library and Archival Plunder by the Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg“. *Holocaust and Genocide Studies* 19, nr. 3 (iarna 2005): 390-458.
- Kempner, Robert M.W. „Blueprint of the Nazi Underground—Past and Future Subversive Activities“. *Research Studies of the State College of Washington* 13, nr. 2 (iunie 1945): 51-153.
- Layton, Roland V., Jr. „The *Völkischer Beobachter*, 1920-1933: The Nazi Party Newspaper in the Weimar Era“. *Central European History* 3, nr. 4 (decembrie 1970): 353-382.
- Matthäus, Jürgen. „Controlled Escalation: Himmler’s Men in the Summer of 1941 and the Holocaust in the Occupied Soviet Territories“. *Holocaust and Genocide Studies* 21, nr. 2 (toamna 2007): 218-242.
- Starr, Joshua. „Jewish Cultural Property under Nazi Control“. *Jewish Social Studies* 12, nr. 1 (ianuarie 1950): 27-48.

Steinberg, Jonathan., „The Third Reich Reflected: German Civil Administration in the Occupied Soviet Union“. *English Historical Review* 110, nr. 437 (iunie 1995): 620-651.

Volume

Allen, William Sheridan (ed.), *The Infancy of Nazism: The Memoirs of Ex-Gauleiter Albert Krebs 1923-1933*, New York, New Viewpoints, 1976.

Andrus, Burton C., *I Was the Nuremberg Jailer*, New York, Tower Publications, 1970.

Anonymous, *The Persecution of the Catholic Church in the Third Reich: Facts and Documents*, Gretna, La.: Pelican, 2003.

Arad, Yitzhak, *The Holocaust in the Soviet Union*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2009.

Arendzen, Rev. John, Cuvânt-înainte la „Mythus”: *The Character of the New Religion*, de Alfred Rosenberg. London, Friends of Europe, 1937.

Baedeker, Karl, *Southern Germany (Wurtemberg and Bavaria): Handbook for Travelers*, Leipzig, Karl Baedeker, 1914.

———. *Berlin and Its Environs: Handbook for Travelers*, Leipzig: Baedeker, Karl, 1923.

Barbian, Jan-Pieter. *The Politics of Literature in Nazi Germany: Books in the Media Dictatorship*, New York, Bloomsbury Academic, 2013.

Barnes, James J., and Patience P. Barnes, *Nazi Refugee Turned Gestapo Spy: The Life of Hans Wesemann, 1895-1971*. Westport, Conn., Praeger, 2001.

- Baxa, Paul, *Roads and Ruins: The Symbolic Landscape of Fascist Rome*, Toronto, University of Toronto Press, 2010.
- Baynes, Norman H. (ed), *The Speeches of Adolf Hitler, April 1922-August 1939*, 2 volume, London, Oxford University Press, 1942.
- Berkhoff, Karel C., *Harvest of Despair: Life and Death in Ukraine Under Nazi Rule*, Cambridge, Mass., Harvard University Press, 2004.
- Bernstein, Arnie, *Swastika Nation: Fritz Kuhn and the Rise and Fall of the German-American Bund*, New York, St. Martin's, 2013.
- Biddle, Francis, *In Brief Authority*, New York, Doubleday, 1962.
- Blücher von Wahlstatt, Evelyn Mary, *An English Wife in Berlin: A Private Memoir of Events, Politics, and Daily Life in Germany Throughout the War and the Social Revolution of 1918*, New York, Dutton, 1920.
- Bollmus, Reinhard, „Alfred Rosenberg: National Socialism's «Chief Ideologue»?“ în *The Nazi Elite*, editat de Ronald Smelser și Rainer Zitelmann, pp. 183-193. New York, NYU Press, 1993.
- Bonney, Richard, *Confronting the Nazi War on Christianity: The Kulturkampf Newsletters, 1936-1939*, New York, Peter Lang, 2009.
- Bosworth, R. J. B, *Mussolini*, New York, Oxford University Press, 2002.
- Brandt, Willy, *My Road to Berlin*, New York, Doubleday, 1960.
- Breitman, Richard, *The Architect of Genocide: Himmler and the Final Solution*, New York, Knopf, 1991.

- Browning, Christopher R., *The Origins of the Final Solution*, Lincoln, University of Nebraska Press, 2004.
- Burden, Hamilton T., *The Nuremberg Party Rallies: 1923-1939*, London, Pall Mall, 1967.
- Burleigh, Michael, *The Third Reich: A New History*, New York, Hill & Wang, 2000.
- Buttar, Prit, *Battleground Prussia: The Assault of Germany's Eastern Front 1944-1945*, Oxford, Osprey, 2012.
- Cecil, Robert, *The Myth of the Master Race: Alfred Rosenberg and Nazi Ideology*, New York, Dodd, Mead, 1972.
- Ciano, Galeazzo. *Ciano's Diplomatic Papers*, editat de Malcolm Muggeridge, London, Odhams, 1948.
- Charles, Douglas M., *J. Edgar Hoover and the Anti-Interventionists: FBI Political Surveillance and the Rise of the Domestic Security States, 1939-1945*, Columbus, Ohio State University Press, 2007.
- Creese, Mary R. S., *Ladies in the Laboratory II: West European Women in Science, 1800-1900: A Survey of Their Contributions to Research*, Lanham, Md.: Scarecrow Press, 2004.
- Dallin, Alexander, *German Rule in Russia 1941-1945: A Study in Occupation Politics*, New York, Macmillan, 1957.
- Davidson, Eugene, *The Trial of the Germans: An Account of the Twenty-Two Defendants Before the International Military Tribunal at Nuremberg*, New York, Macmillan, 1966.
- Delmer, Sefton, *Trail Sinister: An Autobiography*, London, Seeker and Warburg, 1961.
- Dial 22-0756, *Pronto: Villa Pazzi: Memories of Landschulheim Florenz 1933-1938*. Ottawa: n.p., 1997.

- Diamond, Sander A., *The Nazi Movement in the United States 1924-1941*. Ithaca, NY, Cornell University Press, 1974.
- Diels, Rudolf, *Lucifer Ante Portas: Zwischen Severing und Hcydrich*, Zurich, Interverlag, [1949?].
- Dippel, John V. H., *Bound Upon a Wheel of Fire: Why So Many German Jews Made the ,Tragic Decision to Remain in Nazi Germany*, New York, Basic Books, 1996.
- Dodd, Christopher J., with Lary Bloom, *Letters from Nuremberg: My Father's Narrative of a Quest for Justice*, New York, Crown, 2007.
- Dodd, William Jr., and Martha Dodd, editori, *Ambassador Dodd's Diary 1933-1938*. New York, Harcourt, Brace, 1941.
- Dreyfus, Jean-Marc, and Sarah Gensburger, *Nazi Labour Camps in Paris: Austerlitz, Lévitán*, Bassano, July 1943-August 1944, New York, Berghahn, 2011.
- Eckert, Astrid M., *The Struggle for the Files: The Western Allies and the Return of German Archives After the Second World War*, New York: Cambridge University Press, 2012.
- Edsel, Robert M., with Bret Witter, *The Monuments Men: Allied Heroes, Nazi Thieves, and the Greatest Treasure Hunt in History*, New York, Back Bay, 2009.
- Ehrenreich, Eric, *The Nazi Ancestral Proof: Genealogy, Racial Science, and the Final Solution*, Bloomington, Indiana University Press, 2007.
- Evans, Richard J. *The Coming of the Third Reich*. New York, Penguin, 2004.
- . *The Third Reich in Power*. New York: Penguin, 2005.
- . *The Third Reich at War*. New York: Penguin, 2009.
- Farago, Ladislav. *The Game of the Foxes: The Untold Story of German Espionage in the United States and Great Britain During World War II*. New York, David McKay, 1971.

- Faulhaber, Michael von., *Judaism, Christianity and Germany*, Tradus de Rev. George D. Smith. New York: Macmillan, 1934.
- Fest, Joachim, *The Face of the Third Reich: Portraits of the Nazi Leadership*, London, I. B. Tauris, 2011.
- Frank, Werner L., *The Curse of Gurs: Way Station to Auschwitz*, Lexington, 2012.
- Frei, Norbert, *Adenauer's Germany and the Nazi Past: The Politics of Amnesty and Integration*, New York, Columbia University Press, 1997.
- Fromm, Bella, *Blood and Banquets: A Berlin Social Diary*, New York, Harper, 1942.
- Gary, Brett, *The Nervous Liberals: Propaganda Anxieties from World War I to the Cold War*, New York: Columbia University Press, 1999.
- Gilbert, G. M., *Nuremberg Diary*, New York, Farrar, Straus, 1947.
- Gisevius, Hans Bernd, *To the Bitter End*, New York, Da Capo Press, 1998.
- Goldensohn, Leon, *The Nuremberg Interviews*, New York, Knopf, 2004.
- Griech-Poelle, Beth A. *Bishop von Galen: German Catholicism and National Socialism*. New Haven, Yale University Press, 2002.
- Grimsted, Patricia Kennedy, *Reconstructing the Record of Nazi Cultural Plunder*. Amsterdam, International Institute of Social History, 2011.
- Gutman, Israel, *Encyclopedia of the Holocaust*, 4 vols, New York: Macmillan, 1990.
- Hanfstaengl, Ernst, *Hitler: The Missing Years*, New York, Arcade, 1994.

- Hastings, Derek, *Catholicism and the Roots of Nazis*, New York, Oxford University Press, 2010.
- Hermant, Jost, *Culture in Dark Times: Nazi Fascism, Inner Emigration, and Exile*, New York, Berghahn, 2013.
- Hett, Benjamin Carter, *Burning the Reichstag: An Investigation into the Third Reich's Enduring Mystery*, New York: Oxford University Press, 2014.
- Hitler, Adolf, *Mein Kampf*, Tradus de Ralph Manheim, Boston: Mariner, 1999, Prima ediție publicată în 1925 de Franz Eher Nachfolger.
- Kaplan, Marion A., *Between Dignity and Despair: Jewish Life in Nazi Germany*, New York, Oxford University Press, 1998.
- Kay, Alex J., *Exploitation, Resettlement, Mass Murder: Political and Economic Planning for German Occupation Policy in the Soviet Union, 1940-1941*, New York, Berghahn, 2006.
- Kelley, Douglas M., *22 Cells in Nuremberg: A Psychiatrist Examines the Nazi Criminals*, New York: Greenberg, 1947.
- Kellogg, Michael, *The Russian Roots of Nazism: White Emigrés and the Making of National Socialism 1917-1945*, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2005.
- Kempner, Robert M. W., *Eichmann und Komplizen*, Zurich, Europa Verlag, 1961.
- . *SS im Kreuzverhör*, Munich, Rütten + Loening, 1964.
- . *Edith Stein und Anne Frank: Zwei von Hunderttausend. Freiburg im Breisgau, Germany, Herder-Bücherei*, 1968.
- . *Das Dritte Reich im Kreuzverhör: Aus den Vernehmungsprotokollen des Anklägers*, Munich, Bechtle, 1969.

- . *Der Mord an 35000 Berliner Juden: Der Judenmordprozess in Berlin schreibt Geschichte*. Heidelberg, Germany, Stiehm, 1970.
- . *Ankläger einer Epoche: Lebenserinnerungen*. Frankfurt, Verlag Ullstein, 1983.
- . *Autobiographical Fragments*, Tradus de Jane Lester, Lewiston, N.Y., Edwin Mellen Press, 1996.
- Kershaw, Ian, *Hitler, 1889-1936: Hubris*, New York, Norton, 2000.
- . *Hitler, 1936-1945: Nemesis*, New York, Norton, 2000.
- . *Hitler: A Biography*, New York, Norton, 2008.
- Klarsfeld, Serge, *Memorial to the Jews Deported from France, 1942–1944: Documentation of the Deportation of the Victims of the Final Solution in France*, New York, B. Klarsfeld Foundation, 1983.
- Kohl, Christine, *The Witness House: Nazis and Holocaust Survivors Sharing a Villa During the Nuremberg Trials*, New York, Other Press, 2010.
- Krieg, Robert A., *Catholic Theologians in Nazi Germany*, New York, Continuum, 2004.
- Ladd, Brian, *The Ghosts of Berlin: Confronting German History in the Urban Landscape*, Chicago: University of Chicago Press, 1997.
- Lane, Barbara Miller, and Leila J. Rupp, editori and trans, *Nazi Ideology Before 1933: A Documentation*, Manchester, UK, Manchester University Press, 1978.
- Lang, Serge, and Ernst von Schenck, editori *Memoirs of Alfred Rosenberg*. Chicago: Ziff- Davis, 1949.
- Large, David Clay, *Where Ghosts Walked: Munich's Road to the Third Reich*, New York, Norton, 1997.

- Larson, Erik, *In the Garden of Beasts: Love, Terror, and an American Family in Hitler's Berlin*, New York, Broadway, 2011.
- Laub, Thomas J., *After the Fall: German Policy in Occupied France, 1940-1944*, Oxford, UK, Oxford University Press, 2010.
- Layton, Roland Vanderbilt, Jr., „The *Völkischer Beobachter*, 1925-1933: A Study of the Nazi Party Paper in the *Kampfzeit*.“, Dissertation, University of Virginia, 1965.
- Lester, Jane, *An American College Girl in Hitler's Germany: A Memoir*, Lewiston, N.Y., Edwin Mellen Press, 1999.
- Levine, Rhonda F., *Class, Networks, and Identity: Replanting Jewish Lives from Nazi Germany to Rural New York*, Lanham, Md.: Rowman & Littlefield, 2001.
- Lewy, Guenter, *The Catholic Church and Nazi Germany*, New York, Da Capo, 2000.
- Lochner, Louis P., ed., *The Goebbels Diaries*, Garden City, N.Y.: Doubleday, 1948.
- Longerich, Peter, *Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of the Jews*, New York, Oxford University Press, 2010.
- . *Goebbels: A Biography*. New York: Random House, 2015.
- Lower, Wendy, *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*, Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2005.
- . „On Him Rests the Weight of the Administration: Nazi Civilian Rulers and the Holocaust in Zhytomyr.“ In *The Shoah in Ukraine: History, Testimony, Memorialization*, ed. Ray Brandon and Wendy Lower, pp. 224-27, Bloomington, Indiana University Press, 2008.

- Lüdecke, Kurt G. W., *I Knew Hitler: The Story of a Nazi Who Escaped the Blood Purge*, New York, Charles Scribner's Sons, 1937.
- Maguire, Peter, *Law and War: International Law and American History*, Rev. ed. New York, Columbia University Press, 2010.
- Matthäus, Jürgen, and Frank Bajohr, editori, *Alfred Rosenberg: Die Tagebücher von 1934 bis 1944*, Frankfurt, S. Fischer, 2015.
- Megargee, Geoffrey P., ed., *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933–1945, Vol. I*, Bloomington: Indiana University Press, 2009.
- Meyer, Beate, Hermann Simon, and Chana Schütz, editori, *Jews in Nazi Berlin: From Kristallnacht to Liberation*, Chicago, University of Chicago Press, 2009.
- Morris, Jeffrey, *Establishing Justice in Middle America: A History of the United States Court of Appeals for the Eighth Circuit*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2007.
- Mosley, Leonard, *The Reich Marshal: A Biography of Hermann Göring*, London, Pan Books, 1977.
- Mulligan, Timothy Patrick, *The Politics of Illusion and Empire: German Occupation Policy in the Soviet Union, 1942–1943*, New York, Praeger, 1988.
- Neave, Airey, *On Trial at Nuremberg*, Boston, Little Brown, 1979.
- Nicholas, Lynn H., *The Rape of Europa: The Fate of Europe's Treasures in the Third Reich and the Second World War*, New York: Knopf, 1994.
- Nicosia, Francis R., „German Zionism and Jewish Life in Nazi Berlin.“ In *Jewish Life in Nazi Germany: Dilemmas and Responses*, ed. Francis R. Nicosia and David Scrase, pp. 89–116, New York, Berghahn, 2010.

- Noakes, J., și G. Pridham, editori, *Nazism: A History in Documents and Eyewitness Accounts, 1919-1945*, 2vols, New York, Schocken, 1983-1988.
- Nova, Fritz, *Alfred Rosenberg: Philosopher of the Third Reich*, New York, Hippocrene, 1986.
- O'Brien, Kenneth Paul, and Lynn Hudson Parsons, *The Homefront War: World War II and American Society*, Westport, Conn.: Greenwood Press, 1995.
- Office of the U.S. Chief of Counsel for the Prosecution of Axis Criminality, *Nazi Conspiracy and Aggression*, 8vols, Washington, D.C., U.S. Government Printing Office, 1946.
- Olson, Lynne, *Those Angry Days: Roosevelt, Lindbergh, and America's Fight Over World War II, 1939-1941*, New York, Random House, 2013.
- Palmier, Jean Michel, *Weimar in Exile: The Antifascist Emigration in Europe and America*, New York, Verso, 2006.
- Papen, Franz von., *Memoirs*, New York, Dutton, 1953.
- Papen-Bodek, Patricia von., „Anti-Jewish Research of the Institut zur Erforschung der Judenfrage in Frankfurt am Main between 1939 and 1945.“ In *Lessons and Legacies VI: New Currents in Holocaust Research*, ed. Jeffry Diefendorf, pp. 155– 189. Evanston, Ill.: Northwestern University Press, 2004.
- Persico, Joseph E., *Nuremberg: Infamy on Trial*, New York, Penguin, 1994.
- Petropoulos, Jonathan, *Art as Politics in the Third Reich*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1996.
- Piper, Ernst, *Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe*, Munich, Karl Blessing Verlag, 2005.

- Pöppmann, Dirk. "Robert Kempner und Ernst von Weizsäcker im Wilhelmstrassen- prozess." In *Im Labyrinth der Schuld: Täter, Opfer, Ankläger*, ed. Irmtrud Wojak and Susanne Meinl, pp. 163-197. Frankfurt: Campus Verlag, 2003.
- . "The Trials of Robert Kempner: From Stateless Immigrant to Prosecutor of the Foreign Office." In *Reassessing the Nuremberg Military Tribunals*, ed. Kim C. Priemel and Alexa Stiller, New York, Berghahn, 2012.
- Posnanski, Renée, *Jews in France During World War II*, Hanover, N.H., University Press of New England, 2001.
- Prange, Gordon W., ed., *Hitler's Words*, Washington, D.C., American Council on Public Affairs, 1944.
- Pringle, Heather, *The Master Plan: Himmler's Scholars and the Holocaust*, New York, Hyperion, 2006.
- Read, Anthony, *The Devil's Disciples: Hitler's Inner Circle*, New York, Norton, 2003.
- Reinemann, John Otto, *Carried Away... Recollections and Reflections*, Philadelphia: n.p., 1976.
- Ribuffo, Leo P, *The Old Christian Right: The Protestant Far Right from the Great Depression to the Cold War*, Philadelphia, Temple University Press, 1983.
- Rogge, O. John, *The Official German Report: Nazi Penetration 1924–1942, Pan- Arabism 1939-Today*, New York, Thomas Yoseloff, 1961.
- Rorimer, James, *Survival: The Salvage and Protection of Art in War*, New York, Abelard, 1950.
- Rosbottom, Ronald C., *When Paris Went Dark: The City of Light Under German Occupation, 1940-1944*, New York, Back Bay, 2014.

- Roseman, Mark, *The Villa, the Lake, the Meeting: Wannsee and the Final Solution*, London, Allen Lane, 2002.
- Rosenberg, Alfred, *Der Mythos des 20. Jahrhunderts*, Munich, Hoheneichen-Verlag, 1934.
- . *Race and Race History and Other Essays by Alfred Rosenberg*, Editat de Robert Pois, New York: Harper & Row, 1970.
- Rothfeder, Herbert Phillips. „A Study of Alfred Rosenberg's Organization for National Socialist Ideology.“, Dissertation, University of Michigan, 1963.
- Rubenstein, Joshua, și Ilya Altman, editori, *The Unknown Black Book: The Holocaust in the German-Occupied Soviet Territories*, Bloomington, Indiana University Press, 2008.
- Ryback, Timothy W., *Hitler's Private Library: The Books That Shaped His Life*, New York, Knopf, 2008.
- Safrian, Hans, *Eichmann's Men*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2010.
- Schmid, Armin, *Lost in a Labyrinth of Red Tape, The Story of an Immigration That Failed*, Evanston, 111.: Northwestern University Press, 1996.
- Schuschnigg, Kurt von., *Austrian Requiem*, New York, Putnam, 1946.
- Schwertfeger, Ruth, *In Transit: Narratives of German Jews in Exile, Flight, and Internment During „The Dark Years“ of France*, Berlin, Frank & Timme, 2012.
- Seraphim, Hans-Günther, ed., *Das politische Tagebuch Alfred Rosenbergs: 1934/35 und 1939/40*, Munich, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1956.
- Sherratt, Yvonne, *Hitler's Philosophers*, New Haven, Conn.: Yale University Press, 2013.

- Shirer, William L., *Berlin Diary: The Journal of a Foreign Correspondent, 1934-1941*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2002, Prima ediție în 1941 by Alfred A. Knopf.
- . *The Rise and Fall of the Third Reich: A History of Nazi Germany*, New York,
- Smith, Bradley F., *Reaching Judgment at Nuremberg: The Untold Story of How the Nazi War Criminals Were Judged*, New York: Basic Books, 1977.
- Snyder, Timothy, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, New York, Basic Books, 2010.
- Speer, Albert, *Inside the Third Reich: Memoirs*, New York, Macmillan, 1970.
- St. George, Maximilian și Dennis Lawrence, *A Trial on Trial: The Great Sedition Trial of 1944*, Chicago, National Civil Rights Committee, 1946.
- Stein, George H., *The Waffen SS: Hitler's Elite Guard at War, 1939-1945*, Ithaca, N.Y., Cornell University Press, 1966.
- Steinweis, Alan E., *Studying the Jew: Scholarly Antisemitism in Nazi Germany*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2006.
- Stephenson, Donald, *Frontschweine and Revolution: The Role of Front-Line Soldiers in the German Revolution of 1918*, Dissertation, Syracuse University, 2007.
- Strasser, Otto, *Hitler and I*, Boston, Houghton Mifflin, 1940.
- . *The Gangsters Around Hitler*. London: W. H. Allen, 1942.
- Täubrich, Hans-Christian, ed., *Fascination and Terror: Party Rally Grounds Documentation Center, The Exhibition*, Nuremberg, Germany: Druckhaus Nürnberg, n.d.

- Taylor, Frederick, *The Downfall of Money: Germany's Hyperinflation and the Destruction of the Middle Class*, New York, Bloomsbury, 2013.
- Taylor, Telford, *The Anatomy of the Nuremberg Trials: A Personal Memoir*, New York, Knopf, 1992.
- Tomasevich, Jozo, *War and Revolution in Yugoslavia, 1941-1945*, Stanford, Stanford University Press, 2001.
- Torrie, Julia S., „*For Their Own Good*“: *Civilian Evacuations in Germany and France, 1939-1945*, New York, Berghahn, 2010.
- Trevor-Roper, H. R., ed., *Hitler's Table Talk 1941-1944*, New York, Enigma, 2008.
- Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal*, 42 vols., 1947- 1949; http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/NT_major-war-criminals.html.
- Trials of War Criminals Before the Nuernberg Military Tribunals Under Control Council Law Nr. 10*, 15 vols., 1946-1949; http://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/NTs_war-criminals.html.
- Tusa, Ann, and John Tusa, *The Nuremberg Trial*, New York, Atheneum, 1986.
- University of St. Michael's College v. Herbert W. Richardson. *Toronto: Hearing Committee, St. Michael's College, 1994.*
- U.S. Department of State. *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers, 1933. Vol. II: The British Commonwealth, Europe, Near East and Africa*. Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 1949.
- Vansittart, Robert, *The Mist Procession: The Autobiography of Lord Vansittart*, London, Hutchinson, 1958.
- Wasow, Wolfgang R., *Memories of Seventy Years: 1909 to 1979*, Madison, Wis.: n.p., 1986.

- Watt, Richard, *The Kings Depart: The Tragedy of Germany; Versailles and the German Revolution*, New York, Simon & Schuster, 1968.
- Weinberg, Gerhard L, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933-1936*, Chicago, University of Chicago Press, 1970.
- Weiner, Timothy, *Enemies: A History of the FBI*, New York, Random House, 2012.
- Weinmann, Martin, *Das Nationalsozialistische Lagersystem*, Frankfurt, Zweitausendeins, 1990.
- Weinreich, Max, *Hitler's Professors: The Part of Scholarship in Germany's Crimes Against the Jewish People*, New York: Yiddish Scientific Institute, 1946.
- Winterbotham, F. W., *The Nazi Connection*, New York, Dell, 1978.
- Wittman, Robert K. cu John Shiffman, *Priceless: How I Went Undercover to Rescue the World's Stolen Treasures*, New York: Crown, 2010.
- Wyneken, Jon David K. „*Driving Out the Demons: German Churches, the Western Allies, and the Internationalization of the Nazi Past, 1945-1952.*“, dizertație, Ohio University, 2007.
- Zimmerman, Joshua D. (ed.), *Jews in Italy under Fascist and Nazi Rule, 1922-1945*, Cambridge, UK, Cambridge University Press, 2005.
- Zuccotti, Susan, *The Holocaust, the French, and the Jews*, Lincoln: University of Nebraska Press, 1999

Index

A

- Abetz, Otto, 402
- Abisinia, invazia de către Italia a, 284
- Adolf Hitler, școlile, 396
- Ahnenerbe, unitatea arheologică, 524
- Al Doilea Război Mondial, 96, 97.
sfârșitul, cu capitularea naziștilor, 502, 565
debutul, 358, 481
- Alliance Israelite Universelle, 397
- Aliați, documente naziste descoperite de, 579-580
- Aliații, 388, 523, 539, 554, 556, 667, 564, 565
- Allied Supreme Headquarters Center for Axis Nationals (ASHCAN), 561, 600
- Amann, Max, 189, 236
- Amen, John Harlan, 579
- Amersfoort, lagărul de concentrare, 611
- anexare, 323, 324, 363, 386
- Anna Karenina (Tolstoi), 106
- Antonescu, Ion, 505-507
- arieni, 128, 271, 277, 285, 292, 342, 363, 423, 451, 483, 612
- Arnheim, lagărul de muncă forțată, 611
- Armata Roșie, 19, 426, 440, 517, 535, 545
- Aschner, Ernst, 248
- Associated Press, 204
- Atena, 261
- Atentatul de la berărie din München (Bürgerbraukeller, 1923), 17, 140, 142, 325, 381, 382, 383

Auhagen, Friedrich Ernst, 498

Auschwitz, 20, 27, 55, 58,
331, 490, 516, 598, 609
622, 628

Austria, 117, 138, 144, 160,
223, 253, 284, 288, 323,
334, 360, 399, 431, 464,
556

B

Baarová, Lida, 319

Babi Iar, 453, 454

Backe, Herbert, 424, 425

Baker, Josephine, 206

baltice, 19, 105, 353, 427,
440, 444, 450, 454, 458

Banz, 1, 14-15, 406

Barbarossa, Operațiunea,
416, 420, 432, 433, 438,
443, 449, 450, 451, 467,
505, 603

Barlach, Ernst, 208, 209

Barmat, frații, 125

Bavaria, 100, 114, 123, 380,
396, 552, 580

BBC (radio), 472, 553

Behr, Kurt von, 15, 16, 109,
405, 406, 407, 521, 522,
523, 556

Behrens, Peter, 109

Belarus, 19, 422, 427, 444,
450, 455, 458, 464, 514,
539, 548, 604

Belgia, 15, 119, 388, 401,
418, 516, 521, 523, 557

Belzec, camerele de gazare;
467, 515

Berger, Gottlob, 27, 28, 527

Berlin, 17, 18, 26, 27, 34,
97, 101, 103, 109, 119,
125, 140, 153, 156, 158,
160, 161, 163-175, 177,
179, 181, 186, 193, 197,
200-206, 210, 213

Bernays, Murray C., 556, 569

Bernstorff, Albrecht Graf
von, 229

Bertram, Cardinal Adolf,
264

Biddle, Francis, 497, 618-
619

Birchall, Frederick, 172,
174, 311

Bismarck, Otto von, 160, 229

Blitzkrieg, 338, 357
 Blomberg, Werner von, 322
 Bloomfield, Sara, 627
 Bohle, Ernst Wilhelm, 496
 bolșevism, 114, 131, 135,
 203, 207, 309, 348, 428,
 451, 452
 Bonnet, Georges, 334
 Bormann, Martin, 191, 434,
 4317, 439, 442-443, 446,
 449, 507, 513, 530, 531-
 533, 547, 552, 553, 567,
 592, 601
 Boucher, Franyois, 411, 413
 Portret al lui Madame
 Pompadour de, 413
 Bouhler, Philipp, 478
 Bovensiepen, Otto, 41
 Brack, Viktor, 464-463, 472
 Brandt, Willy, 173, 292
 Braun, Eva, 552, 558
 Brecht, Bertolt, 206
 Brown, John, 78
 Brudno, Walter, 552-553
 Brüning, Heinrich, 151
 Bücherkunde Journal, 212

Buck, Pearl S., 79
 Bulgaria, 418, 420
 Bush, Jonathan, 35, 59-61, 70

C

camere de gazare, 467, 515,
 516, 598, 628
 Carl, Heinrich, 464
 Carl Schurz Fundația
 Memorială, 339
 Carnegie Corporation, 373
 Catolici, 40, 201, 257, 262,
 263-266, 268, 271-273,
 276
 CBS Radio, 361
 Cehoslovacia, 180, 323,
 324, 334, 336, 360
 cenzură, 212, 234, 269
 Cezanne, Paul, 415
 Cezar, Julius, 287
 Chamberlain, Eva Wagner,
 129
 Chamberlain, Houston
 Stewart, 129, 191
 Chamberlain, Neville, 324,
 337, 372, 386, 387

Charlemagne, 277-78
 Churchill, Winston, 387, 565
 Clemenceau, Georges, 410
 Columbia-Haus
 penitenciarul, 569, 615
 comunism, 117, 121, 135, 204,
 263, 363, 396, 502, 545
 Coolidge, Calvin, 376, 377
 Coughlin, Părintele Charles,
 377
 Cracovia, Biserica Maicii
 Domnului din, 401
 creștinism, 192, 256, 258,
 261-266, 272, 274, 276,
 363
 Crimeea, 108, 443, 517, 539
 Croația, 516
 cubiști, 210

D

Dachau, 327, 593, 598, 605
 dadaiști, 111, 206, 210
 Dali, Salvador, 415
 Daluge, Kurt, 501
 Danemarca, 384, 386, 418,
 516, 558, 610

Danzig (Gdansk), 337
 Darre, Richard Walther, 154
Das Schwarze Korps
 (cotidian), 391
 Davidson, Beate, 300-301
 Degas, Edgar, 415
Der Angriff (cotidian), 224
Der Monat (revistă), 76
Der Spiegel (revistă), 84
Der Stürmer (tabloid), 125,
 285
 Der Weltkrieg, 152, 207
 Deutsche Bank, 41
Deutsche Zeitung (cotidian),
 221-222
 Deutschland conferința, 231
 Devisenschutzkommando,
 404
 Diderot, 526
Die Kunst im Deutschen
 Reich (jurnal), 211
 Diels, Rudolf, 176, 178-179,
 180, 250-251, 403-404,
 503, 583, 615-616
 Dietrich, Marlene, 206
 Dippel, John, 181-182

Dix, Otto, 206, 558

Dodd, Martha, 179

Dodd, Thomas J., 573-574,
593-594, 601, 606-610,
614

Dodd, William, 179, 196

Dollfuss, Engelbert, 253

Domino, Ruth, 503

Dönitz, Karl, 558

Dostoievski, Fiodor, 107

Doyle, Vincent, 94-95

Drancy, France, 58, 522

Drexler, Anton, 121

Dürer, Albrecht, 308

E

Ebert, Friedrich, 103, 164

Eckart, Dietrich, 113-115, 121,
124, 126, 131, 134, 315

École Rabbinique, 397

Eichmann, Adolf, 40, 476-478

Einsatzgruppen, 364

Einsatzstab Reichsleiter
Rosenberg, 397, 398,
403-407, 411-415, 524-
525, 532, 575

Einstein, Albert, 168, 371

Eisenbrown, Harry, 503

Eisler, Gerhart, 503

Eisner, Kurt, 14, 113

Elser, Georg, 383

Erich Koch, institutul, 510

Ernst, Karl, 216

Eseu despre inegalitatea
raselor umane
(Gobineau), 128-129

Estonia, 104, 108, 336, 454,
526, 543, 559

Etiopia, 284

eugenie, 271

Evans, Richard, 133

evrei

amânarea emigrării de
către, 180-183

amendarea, 328

asimilarea lor, în

Germania pre-nazistă, 182

bolșevism și, 203, 348,
452

boicotarea lor, 53, 245,
269

catolici și, 263-264, 268

cetățenia retrasă, 291-
292, 483, 571

concedieri la preluarea
puterii de către naziști,
176-178

deportarea, 40, 365, 419,
427, 450, 462, 476, 487

dinți și plombe de aur și,
27, 516, 581, 604

emigrarea, 243, 477

genocidul, 478, 623,
628-629

Goebbels și, 223-224

Italia și, 252-253, 284,
296, 299

jurnalul lui Reinach
despre soartă, 480, 481-
491

Noaptea de cristal și, 44
legile de la Nürnberg,
291-293

metisare, 303

modernism și, 207

muncă forțată și, 455-
456, 463-465, 469

persecuția de către
naziști a, 363

proprietăți confiscate ale,
315, 399-400, 465-466,
468, 555-557

procesul de la Nürnberg
și, 576-577

protocolul de la Wannsee
și, 478-479

restricții ale, 175-176,
210, 244-245, 284, 294,
324, 483-484

Rosenberg și, 213, 258-
259, 268, 316

tinerețea lui Hitler și,
119-120

sinucideri ale, 295

Statele Unite și, 220, 377

statul independent al,
419

teorii rasiale naziste
despre, 129-131

expresionism, 206, 208

F

Faber-Castell, contele și
contesa de, 616

Faulhaber, Cardinal
Michael, 267-268, 272-
273

Feder, Gottfried, 120

Federal Bureau of
Investigation (FBI), 26,
78-80, 81, 85, 89, 375-
376, 378, 500-503

Ferencz, Benjamin, 34-35

Feuchtwanger, Lion, 87, 168

Field, Henry, 23

film, 179, 206, 313, 376, 578

Flick conglomerat, 41

Florența, 246, 252, 291,
284-286, 399

Franța 25, 26, 150, 151, 179,
248, 252, 294, 302, 321,
325, 334, 352, 361, 369,
381, 384, 386, 402, 589
artă și obiecte de valoare
furate din, 398, 402-404,
412-413, 521, 557
Kempner fuge în, 300-
301, 331-332
mișcarea de Rezistență
din, 601, 602

Franco, Francisco, 294

Frank, Anne, 41

Frank, Elise, 58, 327

Frank, Hans, 17, 365, 475,
505, 571, 596. 622-623

Frank, Irma, 327

Frank, Jacob, 327

Frank, Martha, 327

Frank, Salomon, 58, 327

Frederic cel Mare, 405

Freikorps, 164-165

Freisler, Roland, 597

Freiwilligen-Eskadron
Kürassier-Regiment No. 4,
165

Frey, Erich, 166

Frick, Wilhelm, 154, 595, 597

Fritsch, Theodor, 314

Fritsch, Werner von, 322

Fritzsche, Hans, 21, 618

Fromm, Bella, 171, 201, 215

Fromm, Friedrich, 541-542

Fürstner, Wolfgang, 293

futuriști, 206, 208, 210

G

Galen, Clemens von, 271,
276, 471, 473

Galiția, 506

Galileo, 286

Gaus, Friedrich, 29

Gebhardt, Karl, 358

Geheim Feldpolizei (poliția
militară secretă), 397

Gerecke, Henry, 619, 624

germani din America, 219-
220, 377, 493-500

- Gestapo (Geheime Staatspolizei, poliția secretă), 178-189, 209, 224, 230, 233, 247, 271, 397, 528, 566, 568, 610
 Himmler conduce, 233, 240, 364
 Poliția italiană și, 296-297
 dosarele lui Rosenberg și, 402-403
 evreii și, 56, 254, 399, 404, 456, 473, 483, 487
 furturi de către, 400
 Kempner arestat de, 26, 248-250
 Niemöller aresteat de, 274
 procesul de la Nürnberg și, 610
- Ghent, retablul din, 556-557
- Gibson, Kevin, 68-69, 80
- Gilbert, Gustave, 591, 599
- Gisevius, Hans Bernd, 510-511
- Gleichschaltung, 390
- Gobineau, Conte Joseph Arthur de, 128-129, 191
- Goebbels, Joseph, 17-18, 20, 104, 125, 154, 169, 191, 201-205, 207-211, 222, 224, 500
- aventurile lui, 318-319
 bombardamentul Aliaților și, 537
 evreii și, 227, 229, 462-463
 furturi de artă și, 403
 Hitler și, 230, 277
 invazia Uniunii Sovietice și, 438, 537
 jurnalul lui, 223
 Noaptea de cristal și, 325-326, 328-329
 Olimpiada de la Berlin și, 292
 Papen și, 234
 procesul de la Nürnberg și, 591, 596-597, 620-621
 propaganda și, 382-383
 rivalitatea cu Rosenberg și, 199-200, 222-223, 229, 310-321, 382-383, 391-392, 429, 509-510, 543, 620-621
 sinuciderea lui, 558
- Goebbels, Magda, 318
- Goethe, Johann Wolfgang von, 107, 623
- Good Earth, The (Buck), 70
- Göring, Emmy, 61, 318, 613

- Göring, Hermann, 18, 26,
104, 138-140, 141-144,
150, 157-158, 176-177,
179, 191, 232-233, 235,
237, 238,-239, 250, 280,
2318, 322, 328, 352, 355,
360, 384, 400-405, 407,
412-415, 424, 431, 438,
442, 443, 444, 552-553,
560, 567, 571, 582-583,
584, 589, 614, 617-618,
624
Blomberg și 322
Carinhall, 400
furturi de artă și, 400-
410, 556
Goebbels și, 277
Himmler și, 250
Hitler și, 277
invazia Poloniei și, 360
Noaptea de cristal și, 238
Luftwaffe și, 280, 403
Noaptea cuțitelor lungi
și, 250
Ribbentrop și, 352
rivalitatea lui Rosenberg
cu, 400, 412
suiciderea lui 623-624
- Goudstikker, Jacques, 402
- Goya, Francisco, 79, 411, 413
- Grecia, 516
antică, 261, 393
- Greim, Robert Ritter von, 553
- Grichanik, Mikhail, 667
- Grossman, Kurt, 181, 335,
613
- Gruhn, Margarethe, 322
- Grynszpan, Herschel, 325
- Guernica, 294
- Gumbel, Emil, 40, 334-335
- Gurlitt, Cornelius, 557
- Gurs, lagărul de la, 56-57, 627
- ## H
- Haber, Samuel, 15
- Hacha, Emil, 336-337
- Hahn, Marie-Luise (soacra
lui Kempner), 43, 284,
296, 302
- Hall, David, 90-92, 94, 620
- Hals, Frans, 414
- Hamburger Tageblatt*
(cotidian), 186
- Hamilton, Duke of, 438
- Hanfstaengl, Ernst "Putzi,"
126-127, 140, 143, 150,
192
- Hanisch, Reinhold, 119

- Harz munții, 580
- Heidelberg, Universitatea
din, 40, 316, 335
- Heine, Jay, 81
- Heines, Edmund, 236, 237
- Henderson, Nevile, 360-361
- Henji, Sonja, 229
- Hess, Fritz, 283
- Hess, Rudolf, 32, 154, 220,
236, 283, 392, 434, 437,
596, 598
- Heuaktion, 603
- Heydrich, Reinhard, 34, 72,
250, 364, 476, 505
asasinarea lui, 515
- Himmler, Heinrich, 18-19,
34, 232-233, 235, 238,
239-240, 249-250, 319,
322, 362-365, 373, 398,
429, 430, 431, 438-439,
445, 450-452, 458, 462-
63, 465-469, 475, 514,
517, 524, 527-529, 540,
542, 546-547, 553, 558-
559, 576-577, 592, 598,
605-607, 620-621
căderea naziștilor și, 553,
558
- comploturi pentru
asasinarea lui Hitler și,
542, 597
furturi de, 398, 524
Göring vs., 250
teritoriile din est și, 509,
529
Noaptea cuțitelor lungi
și, 235, 239-240
invazia Poloniei și, 363-
364
ascensiunea lui, 236
condus de, 363-365
sinuciderea lui, 560
operațiunea Vlasov și,
546
- Hindenburg, Oskar von, 250
- Hindenburg, Paul von, 138,
155, 157, 171, 177, 195,
214, 229, 231-234
moartea lui, 240, 255-256
- Hinkel, Thomas, 574, 576
- Hirsch, Walter, 331
- Hitler, Adolf
alegerile din 1933 și, 159
anii petrecuți la München
de, 110, 119-123, 125-127
aniversarea lui
anti-semitism și, 118-
119, 132-134
arestarea lui Jacob și, 248

amintirile lui Rosenberg despre, 620-622
 armistițiul de la
 ascensiunea nazismului
 și, 120-127
 Austria anexată de, 321,
 323
 catolici și, 264-266, 315,
 395, 471, 473
 căderea naziștilor și,
 549-554
 Compiagne armistițiul și,
 389-390
 Concordatul Vaticanului
 și, 266
 copilăria lui, 117
 creștinismul și, 261-267
 dezertarea lui Hess și,
 435-436
 Der Weltkrieg și, 153
 eutanasia și, 470-472
 Grecia și Roma antică și,
 121, 261
 Hindenburg și, 155, 157,
 171, 195, 214, 229, 234,
 240
 intră în Partidul Nazist,
 121-122
 invazia Cehoslovaciei și,
 321, 323-324, 336-337
 invazia Franței și, 388-
 389
 invazia Poloniei și, 349,
 352-353, 357-360, 362-367

invazia Uniunii Sovietice
 și, 419-420, 423-426,
 438, 440-443, 451, 517-
 518
 înfățișarea lui, 104
 Koch și, 444;
 Noaptea de cristal și;
 325-326
 Legile de la Nürnberg și,
 291-292
 lupte interne încurajate
 de, 200-201
 Mein Kampf și, 19, 133,
 144, 189, 262
 modernism și, 210-211
 Mussolini și, 253, 284,
 294-296, 394
 Noaptea cuțitelor lungi
 și, 235-236, 237-239
 Norvegia și, 385
 ocuparea Parisului și,
 389
 pactul sovietic și, 352-
 353, 419-420
 Premiul Nobel pentru
 pace și, 312
 Primul Război Mondial
 și, 119-120
 protocolul de la Wannsee
 și, 478-479
 puciul de la München
 și condamnarea la
 închisoare a lui, 116,
 140-144, 325, 381

Războiul civil spaniol
și, 294
Rhineland și, 280-281
Ribbentrop și, 354
Rosenberg ca lider de
partid și, 147
Rosenberg îl întâlnește
pe, 121
Rosenberg promovat de,
198-199
Rosenberg și, 315, 346,
526-527
Rosenberg vs. Goebbels
și, 391-393
Saarland și, 280
sinuciderea lui, 558
socialiști și, 201-202
spioni britanici și, 197
Stalingrad și, 517-518
școala de artă și, 117-118
tentative de asasinare a
lui, 381-383, 539-542,
598
teritoriile estice și, 442-
444, 461-464
Ucraina și, 505-511, 529
ultimul discurs al lui, 549
vegetarianismul lui, 277-
279
vizitează Parisul, 407-408
vizitează Roma, 294-295
Völkischer Beobachter
și, 123-125

„Hitler și diplomații săi“
(proiect de carte de
Kempner), 38
Hoffmann, Heinrich, 184,
580
Hofmannsthal, Hugo von, 209
Holocaust, 19, 28, 33, 54-55
Protocolul de la Wannsee
și, 64, 16, 236-237
homosexualitate, 64, 216,
236-237
Hoover, J. Edgar, 26
Hoss, Rudolf, 26, 61, 81,
375-379, 500-502
Hossbach, Friedrich, 36
Hutchinson, Graham Seton,
229

I

impresionism, 208, 418
Institutul pentru Cercetarea
Problemei Evreiești, 398,
417-418, 450
Irving, David, 80
Israel, 370
Istituto Fiorenza, 285, 287,
289, 299, 352, 303

Italia, 203, 244, 252, 253,
283-284, 290, 294-295,
299, 303, 334
emigrarea lui Kempner
în, 252-253, 283-291

I

Îngerul albastru (film), 206

J

Jackson, Robert H., 21, 378,
479, 566, 567, 569, 579,
581, 587, 589, 590, 597,
617

Jacob, Berthold, 247-248

Jagdschwader Richtofen
(escadrila de avioane de
luptă), 139

Jager, Karl, 469

japonezi americani, 86

Jesella, Edward, 83

Jeu de Paume, 404, 407,
411, 413, 415, 554

jurnalul lui Rosenberg, 74, 218
Arhivele Naționale și,
75-76
descoperirea, 17, 75-76
dispariția, 22
goana după, 75-97
început, 219, 225-227

Kempner publică
fragmente din, 76
Muzeul Memorial al
Holocaustului din Statele
Unite obține, 94-97, 155,
627-629
Procesul de la Nürnberg
și, 573

Jones, Sir William, 127

Jung, Edgar, 238

K

Kahr, Gustav Ritter von,
138, 140-142, 238

Kaltenbach, Fred, 503

Kamenets-Podolsk,
masacrul de la, 454

Kandinski, Vasili, 210

Kant, Immanuel, 106

Kappe, Walter, 222

Karlsruhe, Germany, 327

Kaunas, Lituania, 458

Kazahstan, 461

Keitel, Wilhelm, 72, 403,
442, 618

Kempner, André (fiul lui),
43, 47, 59, 62, 67, 341,
374, 544, 613

Kempner, Helene Wehringer
(prima soție a lui
Robert), 246-247, 303-
304, 613

Kempner, Lucian (fiul lui
Robert), 43, 46-47, 53,
59, 61-64, 67-69, 80, 246,
252, 303-305, 341-342,
372, 610, 611, 612-613

Kempner, Robert
arestat de Gestapo, 348-
349, 611
ascensiunea naziștilor
la putere și, 159-160,
178-180
autobiografia lui, 165,
374, 501
carte de identitate
prusacă, 242
cetățenia americană și,
42, 563
criminali de război
urmăriți de către, 26-27,
29, 32, 40, 42
despăgubiri acordate de
Deutsche Bank și, 41
Diels și, la procesul de la
Nürnberg, 583, 615-616
documente naziste luate
de către, 34-35, 39, 47,
76-77, 494-495
emigrează în Franța, 299,
331-334

emigrează în Italia
pentru un post la Istituto
Fiorenza, 252-253, 283-
291, 299-303
emigrează în Statele
Unite, 336, 338-343
Emmy Göring și, 613-
615
fii lăsați în urmă în
Europa de către, 303-
305, 341
fiul André și, 43-44, 341,
372, 613
fiul Lucian și, 43, 46, 53,
247, 252, 303-305, 342,
372, 610-612
interogatoriul lui Göring
de către, 582-584
în slujba FBI-ului, 377-
378, 501-503
în slujba
Departamentului de
Justiție, 494-495
în slujba Serviciului
Militar de Informații,
563
în slujba OSS, 563-565
începuturile carierei în
Germania pre-nazistă,
166-168
jurnalul lui Rosenberg și,
76, 88
mariajul cu Helene
Wehringer, 246-247

mariajul cu Ruth Hahn, 42, 46, 249, 251, 253, 370, 371, 578, 584, 613
 moartea lui, 46-47
 moartea soției Ruth, 46
 mutarea în Europa, în anii '70, 44, 46, 580-581
 mutarea la Lansdowne, 493-494
 personalitatea lui, 25, 497
 prima slujbă la Universitatea din Pennsylvania, 332-333, 338-341
 primul război mondial și, 163
 proiect de carte al lui, 38-39, 49
 procesul lui Eichmann și, 40
 protocolul Wannsee și, 34-35, 476
 răscoala Spartacistă și, 165-166
 relația cu Jane Lester, 46-47, 72
 relația cu Margot Lipton, 43, 300, 304, 340, 370, 378
 retragerea cetățeniei germane, 331-332
 scrie *Blueprint For the Nazi Underground*, 374
 scrie "Fight Against the Church", 76

scrie *Twilight of justice*, 501
 testamentul lui, 47, 62
 tinerețea din Germania a lui, 160
 trecutul lui, 25-26
 viața de familie a lui, 42-44
 viața lui, în Germania nazistă, după concediere, 180-183, 243-246
 viața lui, în Statele Unite, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, 493-500

Kempner, Ruth Hahn (a doua soție a lui Robert și), 46, 67, 253, 282, 339-340, 369, 370, 578, 584, 613

Kempner, Walter (fratele lui), 1291, 338

Kempner, Walter (tatăl lui), 160, 162, 246

Kerr, Alfred, 491

Kerl, Hanns, 274, 275, 278-279

Kershaw, Ian, 113, 133

Kiev, 453, 506, 518, 524-525, 538

Kindertransports, 335
 Kirstein, Lincoln, 556
 Klausener, Erich, 238
 Koch, Erich, 404, 446, 458,
 510-513, 527-530, 547-
 548, 603, 605
 Koch, Robert, 162-163, 332,
 479
 Kohlrausch, Lisette, 404
 König, Leo von, 208
 Körner, Oskar, 143
 Kovarsky, familia, 457
 Kramer, Hedwig, 152
 Krebs, Albert, 186-187
 Kube, Wilhelm, 154, 514,
 548, 604
 Kuhn, Fritz, 496
 Knulmhof, camerele de
 gaze de la, 515
 Kursk, Bătălia de la, 535

L

LaFollette, Charles, 35
 Lammers, Hans, 430-431,
 439, 442, 449
 Landsberg, Penitenciarul, 30

Large, David Clay, 111
 Lawrence, Sir Geoffrey,
 596, 601
 Legea Smith (SUA, 1940),
 497, 499
 Lebensraum (spațiu vital),
 337, 592
 Leibbrandt, Georg, 476
 Lenin, V. I., 111
 Leonardo da Vinci, 401
 Leonrod, Ludwig von, 543-
 544
 Lester, Elizabeth, 84
 Lester, Jane, 44-48, 49-53,
 59, 62-63, 67-71, 83, 85,
 87, 93
 Letonia, 105, 366, 454,
 exterminarea evreilor în,
 105, 366, 454, 465, 470
 Lewis, Sinclair, 377
 Lewy, Guenter, 267
 Ley, Robert, 199, 392
 Lidice, masacrul de la, 515
 Liebknecht, Karl, 166
 Liepaja, masacrele de la, 465
 Liga fetelor germane, 327, 526

Liga Germană pentru
Drepturile Omului, 180,
249, 334

Liga Națiunilor, 284, 337

Lindbergh, Charles, 377

Lingua Franca, 49

Linia Siegfried, 387

Lipschutz, librăria, 398

Lipstadt, Deborah, 81

Lipton, Margot, 43-44, 50,
52, 59, 61-64, 67-71,
83-85, 93, 280, 300-303,
340-341, 370, 578, 584

Lochner, Louis P., 204

Łódź, getoul, 485

Lohse, Hinrich, 444, 458-
460, 462-466, 468-470,
472, 514, 604, 608

London Herald, 171

Lubbe, Marinus van der, 156

Lüdecke, Kurt, 121, 132,
145-148, 185-186, 197

Ludendorff, Erich, 138, 140,
142-143, 146

Ludwig I, regele Bavariei,
110, 554

Lueger, Karl, 118

Luftwaffe, 82, 280, 336, 402,
410, 443, 517, 553, 580,
610

Luther, Martin, 275

Luxemburg, Rosa, 166

M

Madison Square Garden,
adunarea nazistă de la
1934, 220-222, 496

Magdeburg, catedrala, 208

Maginot, linia, 387

Majdanek, lagărul de
exterminare de la, 55,
516

Manasse, Ernst Moritz, 289,
291

Marea Baltică 337, 432,
458, 465

Marine Perch, 612

Martin, Walt, 77, 80

Martin, William, 80

Matisse, Henri, 210, 415, 558

Matthäus, Jürgen, 75, 77,
94-95

- Mayer, Henry,
dosarele lui Kempner și,
51, 53-63, 67-71, 73-74
jurnalul lui Rosenberg și,
77-79, 81-85, 87, 94-96
- Mayer, Martha, 56
- Mayr, Karl, 121
- McCarthy, Joseph, 30
- Meade, George, 78
- Meier, Emmanuel, 58
- Meier, Heinrich, 56-58, 327
- Meier, Wilhelmina, 58
- Mein Kampf* (Hitler), 19,
133, 144, 168, 189, 191,
193, 262, 270, 308
- Mellen Press, 49-50, 52, 66,
88, 92
- Mendel, Sidney, 250
- Mendelsohn, Erich, 206
- Messersmith, George, 175
- Meyer, Alfred, 476
- MI6, 197
- Michelangelo, Madonna, 556
- Ministerul pentru Teritoriile
Ocupate de Est
(Ostministerium), 446,
467, 502, 509, 576
- Ministerul Propagandei, 21,
188, 212, 409, 467, 483,
498
- Minsk,
bunuri furate din, 524
exterminarea evreilor
și, 455-457, 462, 466,
514-515
- Miró, Joan, 415
- Mitul secolului XX*
(Rosenberg), 19, 188-
192, 258, 264, 269, 308,
391
- mituri germanice 259, 390
- modernism, 206-207, 210
- Montgomery, Bernard, 559
- Moon, Sun Myung, 65
- Morgenthau, Henry, 565
- Morton, John, 96-97
- Möbel Aktion (Operațiunea
Mobila), 521
- Müller, Ludwig, 263, 273-274
- München
Rosenberg în, 104, 110-
111
artă furată în, 413
bombardarea de către
Aliați, 544

- primii ani petrecuți de
Hitler în, 111-112, 118-119
războaiele comuniste
din 1919, 135
- Muntenegru, 162
- Mussolini, Benito, 253, 284,
294-296, 297-298, 394
traducere propusă de
Kempner din, 374
Vaticul și, 270-271
- Muzeul Führerului (Linz),
399, 407, 532
- Muzeul Memorial al
Holocaustului din Statele
Unite, 50, 53, 58-60, 63,
75, 81, 89, 326, 481, 629
- muzică, 209, 211-213, 390
- N**
- Napoleon al III-lea, 526
- Nationalsozialistische
Monatshefte*, 153
- Neave, Airey, 571, 578
- neonaziști, 44
- Neurath, Konstantin von,
195, 229, 321
- Neuschwanstein (castel),
413, 554-555
- New York Herald Tribune*, 32
- New York Times*, 96, 172,
219, 311, 596
- Niebergall, Fred, 38, 77
- Niemöller, Martin, 274
- Nietzsche, Friedrich, 106,
548
- Nieuw Amsterdam, SS
(vapor), 330, 343, 369
- Noaptea cuțitelor lungi, 237,
250
- Noaptea de cristal, 328
- Nobel, Premiul pentru pace
din 1936, 312
- Nolde, Emil, 208
- Normandia, debarcarea din,
539
- Norvegia, 384-386, 516
- Noske, Gustav, 164
- Nürnberg, la finalul celui
de-al Doilea Război
Mondial, 566-567
- Nürnberg, procesul de la,
20-21, 25, 27-37, 39,
41, 45, 50, 84, 94, 378,
570-571, 578, 582, 597,
616-617

Nürnberg, legile (1935),
291, 341, 595

Nürnberg, adunările de
partid de la, 307-310

O

Oamenii Monumentelor,
554, 556

Oberlustadt, 326-327

Oberly, Charles, 96

Odesa, 505-506

Odin, 256

O'Donnell, Magnus
«Nifty», 70

Olanda, 15, 252, 280, 388,
401, 414, 516, 521, 611

Olexa, Mark, 91-96, 626

Oloron-Sainte-Marie,
France, evrei deportați
la, 56

Olimpiada (Berlin, 1936),
292, 315, 435

Oranienburg, lagărul pentru
prizonieri de la, 224

Orgell, Carl Giinther, 498

Ossietzky, Carl von, 167,
180, 249, 312

Ostland, 458, 460, 462, 518,
608

Ozerskaya, Sofia, 457

P

Pacelli, Cardinal Eugenio, 268

pacifiști, 149, 157, 180, 568,
583

Palestina, 150, 175, 244-
245, 252, 257

Papen, Franz von, 150, 174,
244-245, 252, 257

Paris, 18
eliberarea, 15
ocuparea și jefuirea, 397-
398, 404, 406-409, 521

Partidul Nazist, 197, 219,
280-281, 321
alegeri și, 158-159, 281
atacurile lui Papen, 233-
234
campania lui Kempner
împotriva, 30, 167-168,
cenzura și, 205-209
creșterea numărului de
membri, 199
creștinism și, 209, 225.
256-272, 314
documente găsite după
experimente medicale, 595
fondat, 15-16, 115, 121-123

- Hitler se înscrie, 121-123
 ia puterea, 171-183
 ideologia, 132, 188-191,
 197-199, 205-212, 225,
 281, 308, 317, 390-395
 jafuri ale, 380, 396-408,
 523-525
 lupte interne, 201-212
 mitologia germanică și,
 256-259
 organizațiile din
 străinătate, 496-497
 război, 13-15, 406, 578-
 580
 scindarea timpurie pe
 tema comunismului,
 186-187, 373
 tentativa de lovitură de
 stat de la München și
 guvern paralel, 194-195
 Noaptea cuțitelor lungi
 și, 229-236
 propaganda și, 187, 214,
 223
 scoaterea în afara legii a,
 138-143
 partizani, 180, 429, 443,
 451-453, 457, 518-519
 Patch, Alexander, 14
 Patton, George S., 14-15
 Partidul Muncitorilor din
 Germania, 114.
 Pavel, Sfântul, 258
 Paulus, Friedrich, 517-518
 Pearl Harbor, atacul de la,
 86, 473
 Peiser, Werner, 252, 285,
 287, 299-302, 333-334,
 336, 338
 Pennsylvania, Universitatea
 din, 332, 338, 368, 371, 373
 Petru cel Mare, 105
*Philadelphia Evening Public
 Ledger*, 371-372
Philadelphia Inquirer, 613
Philadelphia Record, 585
 Picasso, Pablo, 91, 107, 210,
 294, 415, 558
 Guernica, 294
 Pius XII, Papa, 268,
 Platon, 287
 Poincaré, Raymond, 409
 Polonia 161, 402, 515
 Danzig, 337
 divizarea, 365
 Guvernământul general,
 365, 476, 505, 571, 623
 invazia și ocuparea
 337-338, 343, 348-351,
 257-362, 381, 422-423,
 429, 449
 pactul sovieto-nazist,
 353, 429

Posey, Robert, 556

Posse, Hans, 399

Pound, Ezra, 503

presa, cenzurată 224, 315

Primul Război Mondial, 40,
133, 138, 155, 181, 215,
337, 384, 406

protestanți, 257, 262-263,
273-274

Pușkin, Alexander, 524

Q

Quisling, Vidkun, 384-386

R

Rabinowitsch, familia, 160

Rabinowitsch-Kempner,
Lydia (mama lui Robert),
160-162, 246-247, 250

Războiul Civil Spaniol, 294

Regiunea sudetă, 323-324

Reinach, Frieda, 488-490

Reinach, Lillian, 490

Reinach, Max, 483, 488-490

Reinach, Trude, 489-490

Reinemann, Otto, 333, 338-
339, 340, 370-371

Remarque, Eric Maria, 40

Rembrandt, 191, 401, 407,
411, 412

Repkow, Eike von (Kempner
pen name), 501

Revoluția rusească din 1917,
18, 107, 111-112, 131,
135, 457

Ribbentrop, Joachim von,
321, 347, 348, 349-361,
362, 553, 567, 617, 619

Richardson, Herbert, 49-53,
63, 64-68, 70-71, 83-85,
87-89, 90, 92-96

Rilke, Rainer Maria, 549

Robert Kempner Collegium,
51-53, 70, 88

Rochlitz, Gustav, 415

Rogge, O. John, 498

Rohden, Hans-Detlef
Herhudt von, 580

Röhm, Ernst, 154, 215- 217,
221, 230-237, 239, 362

Romania, 388, 366, 505,
516

Roma

antică, 121

Hitler vizitează, 294-295

Roosevelt, Eleanor, 378

Roosevelt, Franklin D., 337-338, 378, 599, 563-565

Ropp, William de, 197

Rorimer, James, 554-555

Roseman, Mark, 478

Rosenbaum, Eli, 85

Rosenberg, Alfred, XII

aniversări și, 315, 317, 526

anti-comunism și, 134-136

ascensiunea lui Hitler la

putere și, 168, 241, 350

arestarea lui, 534, 558-

561

aventura presupusă cu o

evreică, 404

Birou de Afaceri Externe

și 229

Birou de Afaceri Externe

condus de, 194-106

bombardamentul aliaților

și, 536-537, 538, 548-

551

casa sa din Dahlem, 315,

523, 536, 548

condamnarea la pușcărie

din 1926, 149

controlul culturii și, 210-

212

Diels și, 615-616

discursuri, 108, 200-201,

254, 314-315

dosarele Gestapoului
despre, 403-404

editează *Der Weltkampf*,
152-153

editează *Die Kunst im
Deutschen Reich* și, 211-
212

editează

*Nationalsozialistische
MonatShefle*, 153

editează *Völkischer
Beobachter*, 124-125,
146-147, 186-187

educația lui, 106-108

este ales ca membru al
Reichstagului, 150-151,
194

execuția lui, 22, 625

fica sa Irene și, 152

sănătatea lui 358-359

fuga lui Hess și, 434-437

Hindenburg și, 241, 256

hârtiile lui, găsite de

Aliați, 13-23, 580

Hohe Schule și, 395-397

incendierea Reichstagului
și, 156

Institutul pentru

Cercetarea Problemei

Evreiești, 398, 417-418,
450

invadarea Franței și,
387-390

înaintarea armatei

sovietice către Berlin și, 539
 înfățișarea lui, 184, 185-186, 196
 începe jurnalul, 225-226
 se înscrie în Partidul Muncitoresc German, 114-115
 Koch și, 528-530
 liderul Partidului Nazist în 1923, 144-148, 403
 Marea Britanie și, 195-197, 355
 mariajul cu Hedwig Kramer, 152
 mariajul cu Hilda Leemann, 106-108, 152
 modernism și, 207-211
 mutarea la Berlin, 153, 195-196
 mutarea la München, 108-110, 120
 Noaptea cuțitelor lungi și, 230-235
 Noaptea de cristal și, 327-329
 operațiunea Vlasov și, 539-543
 opere de artă, cărți și obiecte de valoare furate de, 315, 395-411, 521-526, 554-558, 602
 originea pusă la îndoială, 104-105

pactul Hitler-Stalin și, 347-351, 354-355
 personalitatea lui, 185-187, 196
 Polonia și, 365-366
 primele adunări ale partidului nazist și, 100
 Primul Război Mondial și, 103, 105-106, 151
 Procesul de la Nürnberg și, 22-23, 26, 75, 568, 572-578, 588, 591-593, 600-609, 617-619, 620-622, 624-625
 promovarea în Reichsleiter, 198
 Protocolul Wannsee și, 476
 Quisling și, 384-386
 Revoluția din Rusia și, 108, 135
 Ribbentrop și, 355-356
 rivalitatea cu Goebbels, 199-200, 222-223, 229, 310-321, 382-383, c91-392, 429, 509-510, 543, 620-621
 Romania și, 506
 Röhm vs., 215-217
 scrie *Auf Gut Deutsch*, 112-113
 scrie *Crima Francmasoneriei*, 131
 scrie memorii, 620

- scrie *Mitul Secolului XX*, 188-191, 258-259, 264-266, 269-270, 308, 314, 390-392, 599
- Stalingrad și, 548
- tentative de asasinare a lui Hitler și, 382-383, 542-543
- tinerețea petrecută în Estonia, 105-107, 117
- Ucraina și, 505-514, 518-519, 526-528, 548
- Uniunea sovietică, 186-187, 225
- vizitează Londra, 196-197
- vizitează Ostland, 518
- vizitează Parisul, 410-411
- vizitează Roma, 195
- vizitează Ucraina, 508
- Rosenberg, Hedwig Kramer (a doua soție), 152, 189, 550
- Rosenberg, Hilda Leesmann, 106-107, 112, 151
- Rosenberg, Irene, 152, 550, 619
- Rossini, Gioachino, 526
- Rothschild, obiecte de valoare ale familiei, 398, 412, 555
- Rover, Carl, 275-276, 314
- Rubens, Peter Paul, 400, 402, 411, 413
- Rumbula, masacrul din pădurea, 469
- Rundstedt, Gerd von, 411
- Rupnow, John, 89
- Rusia, pre-revoluționară, 109, 111, 135
- ## S
- Sachsenhausen, lagărul de concentrare, 274, 598
- Sackett, Frederic, 159
- Sauerbruch, Ferdinand, 250
- „Sânge și aur“ (discursul lui Rosenberg), 410
- Scandinavia, 384-386
- Schachleiter, Alban, 272
- Scheubner-Richter, Max Erwin von, 142
- Schickedanz Arno, 551
- Schirach, Baldur von, 193
- Schleicher, Kurt von, 238
- Schmidt, Paul, 580
- Scholz, Robert, 412

- Schönerer, Georg Ritter von, 118
- Schopenhauer, Arthur, 106
- Schöpflich, Gabriele, 299-300
- Schulte, Karl Joseph, 269-270
- Schuschnigg, Kurt von, 322-323
- Scientologie, 65
- Seligmann colecțiile, 411
- Seraphim, Hans-Günther, 76
- Serbia, 516
- Shirer, William, 160, 311, 361, 363, 389, 426
- simpatizanți naziști, 198, 221-222, 263, 469
- sionism, 175, 243, 245, 290, 419, 575
- Slovacia, 418, 516
- Slutsk, Belarus, masacrul, 464
- Smith, Kingsbury, 624
- Snyder, Timothy, 454
- Sobibor, lagărul de concentrare, 516
- social-democrați din Germania, 113, 120, 137, 150, 163, 176, 583
- socialiști, 202, 274
- soluția finală, 34, 77, 477.
- Spandau, lagărul de concentrare, 172
- Spanknöbel, Heinz, 220-221
- spartacistă, răscoala, 164-166
- Speer, Albert, 310, 559, 571
- Sperrle, Hugo, 410-411
- SS (Schutzstaffel), 13, 18, 27, 41, 72, 232-233, 236-237, 239-240, 256, 263, 297, 308-309, 319, 362, 363, 374, 391, 397, 429-430, 438-439, 445, 451-452, 460, 465-466, 590-591, 598, 608, 610
- Stahlecker, Franz Walter, 460
- Stalin, Joseph, 347, 352-354, 419-422, 424, 440, 461, 517, 535, 545, 565
- Stalingrad, Bătălia de la, 517-518, 548
- Stauffenberg, Claus von, 541-543
- Stein, Edith, 41

Stimson, Henry, 172, 565-566
 Stone, Harlan Fiske, 377
 Stoss, Veit, 401
 Strasser, Gregor, 202-203,
 210, 238
 Strasser, Otto, 132, 192
 Strauss, Richard, 209
 Streicher, Julius, 125, 285
 Strop, Jtirgen, 591
 Sturmabteilung, 123, 230
 Noaptea cuțitelor lungi
 și, 237, 250, 362
 Suedia, 384
 Sweeney, Stephen, 332,
 338-339

T

Taylor, Telford, 35
 tentativa de lovitură de stat
 din 1934, 140-144, 253
 Teutonic, poporul, 129, 161,
 590
 T4 programul de
 eutanasiere, 462, 470,
 472, 475, 596
 Theresienstadt lagărul de
 concentrare, 370

Thoma, Alfred, 600
 Thomas, Georg, 424
 Thomas, Wilbur, 339
 Thule, Societatea, 113-114
 Tineretul hitlerist, 193, 285,
 327, 374, 390, 396, 526
Time, 588
Times, revista londoneză,
 132, 228
 Tolstoi, Lev, 106-107, 524
 Treblinka lagărul de
 concentrare, 516
 Tresckow, Henning von, 540

U

Ucraina, 18, 422, 424, 427,
 431, 440, 444, 450, 453,
 458, 505, 508-512, 514-
 515, 519-520, 527, 529,
 603
 Ungaria, 72, 288, 302, 454,
 516
 Uniunea Sovietică, 18, 115,
 134-136, 202, 347-349,
 352-353, 419, 421, 423,
 425, 428, 440, 442, 449,
 451, 467, 510, 519, 589
 obiecte de artă furate din,
 398, 524-525

foamea din 1932, 419-420
 Germania după război și,
 29-30
 exterminarea evreilor
 din, 449-470
 retragerea Germaniei și,
 535, 539
 Marea Teroare, 419-420
 pactul Hitler-Stalin și,
 347-349, 353-356, 420
 invazia de către naziști,
 5, 43, 132, 288, 291-309,
 312, 320, 357, 359, 417
 Polonia și, 251

Untermeyer, Samuel, 221-222

V

Valentin, Heinrich, 580

Valland, Rose, 554-555

Van Dyck, Antoon, 407

Vansittart, Robert, 197

Vatican, 258, 266, 268-270,
 273, 312, 543

Varșovia, ghetoul din, 591

Verdi, Giuseppe, 296, 526

Vermeer, Jan, 411

Astronomul, 407, 412, 557

Versailles, Tratatul de la
 (1919), 137, 167, 170,
 231, 280

Vichy, Franța, 56

Viena, 117-119, 253, 300,
 363, 400-401

Vilnius, 525

Vlasov, Andrei, 544-547

Vocea Americii, 611

Völkischer Beobachter
 (săptămânal), 123-124,
 146, 148-149, 188, 198,
 206, 239, 272, 309, 382

völkisch, 207

Volksbund für das
 Deutschtum im Ausland,
 498

Vossische Zeitung (cotidian),
 171

W

Waffen-SS, unitate, 72

Wagner, Cosima, 129

Wagner, Richard, 129, 311

Walkiria, Operațiunea. 541

Wannse, Protocolul. 34, 45.
 476, 478

Washington, George, 78

Washington Post, 45

Wasow, Wolfgang, 289-290

- Wehrle, Father Hermann, 543
- Weill, familia, 411, 555
- Weimar, Republica de la, 114, 120, 137, 149, 155, 247, 263, 542
- Weiss, Bernhard, 125
- Weizsäcker, Ernst von, 27-28, 30
- Weenix, Jan, 415
- Westerland lagăr de muncă silnică, 610
- Wetzel, Erhard, 462, 472
- Wilhelm I, Kaizer, 130, 181
- Wilhelm II, kaizer, 13, 129, 161
- Winterbotham, Frederick, 197
- Wittelsbach, familia, 13, 111, 189
- Wittman, 78-79, 81-82, 84-92, 94, 626, 628-629
- Wittman, Robert, 78-79, 80-81, 84-92, 94, 628-628
- Wolfe, Henry C., 186
- Wurm, Theophil, 29
- Z**
- Zweig, Stefan, 209
- Zyklon B, 516

„O fascinantă poveste polițistă pentru intelectuali, avându-l în centru pe unul dintre principalii arhitecți ideologici ai celui de-al Treilea Reich, adesea neglijat.“

Kirkus Reviews

„Robert K. Wittman și David Kinney au făcut o treabă nemaipomenită, oferindu-ne nu doar o poveste fascinantă, ci, în același timp, o intrigă polițistă, un roman de mistere și o dublă biografie, toate împletite într-o poveste care aruncă lumină asupra unui personaj obscur și puțin cunoscut al celui de-al Treilea Reich, Alfred Rosenberg.“

New York Journal of Books

„Cronica eforturilor istoricilor pentru a căpăta acces la un jurnal pierdut, făcută de Wittman și Kinney, pare scoasă dintr-un film, mai ales când aceștia i se adaugă povestea lui Rosenberg însuși. O remarcabilă investigație jurnalistică!“

Publishers Weekly

ISBN 978-606-8905-25-9

9 786068 905259

www.rao.ro